

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KENTLEŞME VE ÇEVRE SORUNLARI BİLİM DALI**

**KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ‘MEKANSAL YARILMA’ VE
‘KENTSEL YOKSULLUK’ OLGUSUNUN KURAMSAL VE
UYGULAMALI BİR ANALİZİ: BURSA– IŞIKTEPE ÖRNEĞİ**

(DOKTORA TEZİ)

**Danışman
Prof. Dr. Fügen BERKAY**

148033

Doğan BIÇKI

BURSA 2004

ÖNSÖZ

İlk okumaları hariç, dört buçuk yılda tamamlanan bu çalışmanın hazırlanmasında pek çok değerli ismin katkıları olmuştur. Çalışmamdaki emekleri dolayısıyla kendilerine daima borçlu kalacağım bu kimselerin isimlerinden ve değerli katkılarından bahsetmek, minnet borcumu ödemeye kafi gelmese bile, içten teşekkürlerimi iletme için bir vesile olacaktır.

Bu kimselerin başında, geçtiğimiz yıl aramızdan ayrılan değerli hocam Prof.Dr.Rana Aslanoğlu gelmektedir. Kendisi, asistanlığını yürüttüğüm 7 yıl boyunca, gerek bu tezin arkaplanını oluşturan birikimin oluşmasında; gerekse de doktora tezimin teorik kısmının hazırlanmasında değerli katkılarını esirgememiştir. Aziz hatırası önünde saygı ve şükran duygularıyla eğiliyorum.

Teşekkür borcum olan bir başka değerli hocam, Sn.Prof.Dr.Hasan Ertürk'tür. Kendileri, bölüme kabulümüzden bugüne olan süreçte, karşılaştığımız her türlü sorunun çözümünde bizlere sahip çıkarak destek vermişlerdir. Gerek yüksek lisans gerekse de doktora aşamalarında değerli önerilerinden yararlanma imkanımız olmuştur. Diğer yandan, uzunca bir süre fakülte dışında çalışma gerektiren uygulama aşamasının, kesintisiz biçimde sürdürülmesi, müsamahakar yaklaşımları sayesinde olmuştur. Kendilerine şükranlarımı sunuyorum.

Çalışmanın hazırlanmasındaki katkılarından ötürü teşekkür borcum olan bir başka değerli isim, Sn.Prof.Dr. Veysel Bozkurt'tur. Kendilerini tanıma şansına ulaştığım günden bu yana, kendilerine müracaat ettiğim her konuda yardımlarını esirgememişlerdir. Özellikle, tezimin danışmanlığını da yürüten değerli hocam Sn.Prof.Dr.Rana Aslanoğlu'nun kaybedilmesinden sonraki süreçte, tezin tamamlanması konusunda inancımın zayıfladığı anlarda, kendilerinden gördüğüm samimi destek, her türlü takdirin üzerindedir.

Değerli katkılarından ötürü, özel bir teşekkür borcum olan, bir başka değerli isim, Sn.Prof.Dr.Fügen Berkay'dır. Kendileri, büyük bir nezaket göstererek tezimin danışmanlığını devralma lütfunda bulunmuşlardır. Açık yüreklilikle belirtmem gerekir ki; çalışmanın tamamlanabilmesi, kendilerinin özverili rehberliklerinin yanısıra, sevgi dolu, müşfik ve yüreklendirici yaklaşımları olmadan başarılamazdı. Kabul ederlerse, sevgi, saygı ve şükranlarımı sunuyorum.

Çalışmaya doğrudan katkı sağlayan hocalarımın dışında, destek ve ilgilerini esirgemeyen iki ismi daha anmak isterim: Mesai arkadaşlarım, Arş.Gör.Derda Küçükalp ve Arş.Gör.Tolga Demirbaş, dost ve yardımsever yaklaşımlarıyla çeşitli katkılar sağlamışlardır. Sağolsunlar.

Bu saydığım değerli insanlar dışında, doğumlarından bu yana babalarıyla zaman geçirme haklarını kullanamayan kızlarım Didar ve Dila'ya; bu süreçte kızlarımla aynı kaderi paylaşması dolayısıyla şimdiye kadar sabırlar dilemekle yetindiğim Meltem'e anlayış ve desteklerinden ötürü teşekkür ederim. İsimlerini saydığım değerli insanlara şükranlarımı yinelerken; isimlerini sayamadığım için aflarına sığınacağım diğer katkı sahiplerine de saygı ve sevgilerimi sunarım. Hata ve eksikler bizim payımıza olmak kaydıyla, çalışmanın tamamlanmasındaki başarıda kendileri pay sahibidir.

İÇİNDEKİLER

	<i>Sayfa No</i>
ÖNSÖZ.....	ii
GİRİŞ.....	1
- Çalışmanın Amacı	4
- Kavramsal Çerçeve.....	4
- Çalışmanın Hipotezi ve Soruları	10
- Çalışmanın Planı ve İçeriği	11
- Alan Araştırması İçin Seçilen Mekan: Işıktepe.....	14
- Uygulamalı Bölümün Yöntemi	15

BİRİNCİ BÖLÜM

KENT SOSYOLOJİSİNDE METODOLOJİ / SOSYAL TEORİDE KENT:

Marx, Durkheim ve Weber'in Kente Bakışı

1. KENT SOSYOLOJİSİNDE METODOLOJİ / SOSYAL TEORİDE KENT:	
Durkheim, Marx ve Weber'in Kente Bakışı.....	17
1.1. Durkheimci Kentsel Teori	20
1.1.1. Louis Wirth	24
1.1.2. Wirth'e Yönelik Eleştiriler	29
1.2. Marxçı Kentsel Teori.....	33
1.2.1. David Harvey	36
1.2.2. Harvey'e Yönelik Eleştiriler	44
1.2.3. Manuel Castells.....	46
1.2.4. Castells'e Yönelik Eleştiriler	48
1.3. Weberci Kentsel Teori.....	55
2. DEĞERLENDİRME.....	61

İKİNCİ BÖLÜM

MEKANSAL YARILMA, KENTSEL YOKSULLUK VE KÜRESELLEŞME İLİŞKİSİ

1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI VE KAVRAMIN MODERNLİK VE KENTLE İLİŞKİSİ.....	74
1.1. Küreselleşme Kavramı.....	74
1.2. Modernlik, Küresellik ve Kent	86
2. KÜRESELLEŞME, KENT VE EŞİTSİZLİK.....	89
3. MEKANSAL YARILMA, KENTSEL YOKSULLUK VE KÜRESELLEŞME İLİŞKİSİ.....	95
3.1. Mekansal Yarıma.....	95
3.1.1. Mekansal Yarıma Formasyonları	98
3.1.2. Kentsel Yeniden yapılanma Faaliyetleri	101
3.2. Kentsel Yoksulluk	106
3.2.1. (Kentsel) Yoksulluğun Tanımlanması	106
3.2.2. Sınıfaltı ve Getto Yoksulluğu Ayrımı	110
3.3. Kentsel Yoksulluğun Yapısal Faktörlerle Analizi: Ekonomik ve Politik Yapının Yeniden Örgütlenmesi	113
3.3.1. İş ve Çalışma Yaşamındaki Dönüşümler	114
3.3.2. Devletin Değişen Rolü: Refah Devletinden Neo-Liberal Devlete	117
3.4. Kentsel Yoksulluğun Kültürel/Moral Faktörlerle Analizi	122
3.4.1. Mekansal Yarıma, Kentsel Yoksulluk ve Etnik Ayrımcılık	123
3.4.2. Yoksulluk Kültürü.....	128
4. DEĞERLENDİRME.....	133

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞİKTEPE ALAN ARAŞTIRMASI

1. İŞİKTEPE ALAN ARAŞTIRMASININ YÖNTEMİ.....	137
1.1. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Teknikleri.....	137
1.2. Alan Araştırmasının Örnekleme.....	139
2. İŞİKTEPE ALAN ARAŞTIRMASININ SONUÇLARI	142
2.1. Bulgaristan Göçmenlerinin Yoksulluk Etkenleri.....	149
2.1.1. Yaşlılık: ‘Yaşlı Yoksulluğu’	149
2.1.2. Kültürel Etken: ‘Yalnızlık Yoksulluğu’	156
2.2. Karadeniz ve Doğu Anadolu Göçmenlerinin Yoksulluk Etkenleri	168
2.2.1. Eğitim Düzeyinin Düşük Olması: Mesleksizlik.....	168
2.2.2. Çok Çocuklu Olma.....	174
3. PSİKO-SOSYAL ETKENLER.....	184
SONUÇ.....	194
EK-1: GÖRÜŞME DÖKÜMLERİ	205
EK-2: GÖRÜŞME FORMU	268
KAYNAKÇA.....	270

GİRİŞ

İnsanlığın yeryüzündeki tarihi, en başından beri bir sorun çözme tarihidir. Her dönemin kendine özgü yeni sorunları olduğundan, sorunlara yönelik çözüm arayışları da sürekli gündemde olmuştur. İnsanlığın ilerleyişi de bir bakıma, sorunların çözüm hızına ve çözüm kalitesine göre şekillenmiştir. Çözüm arayışlarının ilk aşamasını, sorunun tanımlanması; sonraki aşamalarını ise tanımlanan sorunun hangi yöntemlerle/araçlarla giderilebileceği oluşturmuştur. Tarihsel süreç dikkate alındığında, gerek sorunun tanımlanmasında; gerekse de çözüm yönteminde temel olarak iki yaklaşımın sergilendiği görülmektedir: Bu yaklaşımlardan bir tanesi, geriye dönük olarak bir 'mutluluk çağı' tanımlaması yapmaktır. Tanımı yapılan bu çağ, kendi içinde kusursuzdur. Eğer, her şey yolunda iken bir sorun meydana gelmiş ise; bu sorun, kusursuz özellikleri olan mutluluk çağının deformasyonundan ileri geliyor demektir. Bu durumda yapılması gereken, sorunun kaynağı olarak görülen deformasyonu gidermek; bir anlamda aslına rucu ettirmektir. Bu yöntem başarıya ulaşmamıştır; çünkü her bir döneme özelliğini veren koşullar; zamanın ilerlemesiyle ilk hallerinden uzaklaşıp başkalaşmıştır. Dolayısıyla, yeni sorunun eski aletlerle tamiri mümkün olmamıştır.

İkinci yaklaşım biçimi, ileriye dönük olarak 'mutluk vaadi içeren yeni bir çağ' tanımlamasından yola çıkar. Madem ki; şimdi de bir sorun vardır; o zaman bunun halihazırda bilinenin dışında bir çözümü olması gerektir. Zira, eskinin yöntemleri çözüme kafi gelse idi; yeni bir alet aranmasına gerek olmayacaktı. Bu durumda yapılması gereken, eskinin tasfiye edilmesi ve müstakbel iyi zamanlar için çalışılmasıdır. Modern zamanların düşünce biçimini yansıtan bu yaklaşımın da tam olarak başarıya ulaştığı söylenemez. Çünkü, insanlığın en ilkel sorunları olan açlık, hastalık ve ölüm riski, sağlanan tüm ilerlemelere rağmen, tüm insanlığın gündeminden kaldırılabilmemiş değildir. Örneğin, vebadan ölen insan sayısı geçmiş yüzyıla göre daha azdır; ancak savaş/radyasyon benzeri hastalıklardan ölen ve ölecek insan sayısı giderek

artmaktadır. Dahası, hastalık, açlık, ölüm riski gibi sorunlarla, dünyanın her bölgesi aynı oranda yüz yüze gelmemektedir. Bir yanda, günde bir dolarlık gelirin altında yaşam sürdüren bir dünya; diğer yanda, yıllık 40 bin doların üzerinde gelire sahip olan başka bir dünya bulunmaktadır.

Günümüz bilim dünyasını meşgul eden sorunlardan bir tanesi de, bu çalışmanın konu edindiği, kentsel yoksulluktur. Yoksulluk sorunu öteden beri vardır. Hiçbir devirde insanlar eşit varlık düzeyinde olmamıştır. Bugünün farklılığı, yoksulluğun dağılımından ve öncesine göre değiştiği ileri sürülen nedenlerinden kaynaklanmaktadır. Yoksul ile zengin arasındaki makas giderek açılmakta ve görece yoksul sayısı artmaktadır.(Mutluluk vaadi içeren yeni bir çağda, küreselleşme çağında, bunun tersinin olması beklenirken).

Geçmişin yoksulluğu ile bugünün yoksulluğu arasında kategorik olarak bazı değişimler de meydana gelmektedir. Örneğin, ağırlıklı olarak bir köylülük fenomeni olarak bilinen yoksulluk; kentsel alanda daha büyük hızla artmaktadır. Diğer yanda, aile yapılarında meydana gelen değişimlerle beraber, yoksulluğun giderek kadınlaştığı ve yaşlaştığı görülmektedir. Ayrıca, klasik olarak yoksulluk işsizlikle eşitlenmiştir. Bugünün yoksulunun, işsiz olmak gibi bir nedene ihtiyacı yoktur. Artık çalışan kimseler arasında da yoksullar bulunmaktadır.

İlgili literatürde, yoksullukla ilgili söz konusu eğilimlerin, kapitalist sistemin yeni bir dönemine tekabül eden küreselleşme sürecinin bir gereği olduğu ileri sürülmektedir. Buna göre, yeni kapitalizmin yayıldığı ve etkisi altına aldığı tüm coğrafyalarda benzer nedenlerle benzer eğilimler görülecektir. Bu görüş, başta ayrımını yaptığımız, geçmiş bir mutluluk çağını tarif etmekte; meydana gelen sorunun eski düzenin bozulmasından kaynaklandığını ima etmektedir. Eski düzenden kastedilen, sosyal devlet uygulamalarının olduğu, himayeci, refah devleti anlayışıdır. Buna göre, yoksulluk sorunun küresel bir nitelik kazanması, refah devleti uygulamalarının tasfiyesinden kaynaklanmıştır. Açıkça söylenmese bile; bu durumda yapılması gereken, küreselleşmeye bayrak açmak ve geçmişin sosyal devletine geri dönmektir.

Bu tezin karşısında olan bir tez de, aksine, geçmişin refah devleti uygulamalarının, ekonomik açıdan sürdürülemez olduğu iddiası bir kenara; yeni yoksulluğun ortaya çıkışını hazırladığı şeklindedir. Buna göre, aşırı destek, insanların çalışma azmini köreltmüş ve bağımlı olmayı teşvik etmiştir. Bu yaklaşım biçiminde, müstakbel iyi zamanlar için eskinin, yani sosyal devletin tasfiye edilmesi, insanları harekete geçirecek liberal çözümlerin devreye sokulması gerekmektedir. Yani kötü olan geçmiştir; daha iyi bir gelecek, yeni formüllerle sağlanmalıdır. Ancak, tüm iyi niyetli düşüncelere rağmen, sorunun çözümünde çok yol alınamadığı görülmektedir.

Her iki yaklaşımda da , belirleyici faktörler olarak, sistemler ve yapılar temel alındığı için, yerlerin/insanların kültürlerinin, tarihselliklerinin, siyasi karakterlerinin önemi göz ardı edilmiştir. Bu çalışmada, üçüncü bir yaklaşım önerilmektedir. Bu yaklaşımda, bir takım küresel eğilimlerin olduğu yadsınmamakla beraber; son tahlilde yerel ekonomik, siyasal ve kültürel özgüllüklerin, yoksulluk sorununun kaynakları üzerinde etkin olacağı ileri sürülmektedir. Buna göre, çalışmada, sorunun teşhis edilmesinde ve giderilmesinde tek bir yaklaşımı temel almak yerine, farklı yaklaşımlara müracaat edilmesinin daha yararlı olacağı düşüncesinden hareketle, hem yukarıda zikredilen iki yaklaşımın ihmal etmiş olduğu kültürel özgüllükleri, hem de söz konusu yaklaşımların sorunun ve çözümün çeşitli yönlerine ışık tutan belirlemelerini önemseyen eklektik bir yöntemle yer verilecek ya biri ya diğeri şeklinde ikna edici bir yöntemden ziyade anlamaya yönelik daha araştırmacı bir yöntem izlenecektir. Böylesi bir çalışmanın ilgili literatüre bir yenilik getirme anlamında sağlayacağı bazı katkılar bulunmaktadır.

Bu katkılardan birisi, teorik yöntemle ilgilidir. Çalışmada, pek çok tezde aşına olunduğu gibi, çalışmanın tümüne rehberlik eden, çerçeveleyen, kuşatan tündengelimsel bir büyük teoriden(Meta theory/grand theory) hareket edilmemiştir. Seçilmiş bir büyük teorinin somut gerçekliği ne kadar doğruladığı veya yanlışladığını ispat etmeye yönelik bir yöntem izlemek yerine; her bir yaklaşımın kendi içindeki artı ve eksilerinin görülebileceği; bağlam bağımlı olarak, hangi açıklama biçimlerinin, içlerine gerçek insanların yerleştirildiği çerçevelerde işlevsel olabileceğini gösteren, çözmenin ön koşulu olan anlamaya yönelik bir yöntem izlenmiştir. Bu bağlamda,

çalışmadan elde edilen sonuçlar, bir büyük teorinin ispatları olmayıp, yeni teorilerin inşasına katkı sağlayabilecek olan elemanlardır.

Çalışmanın ikinci katkısı, nitel yöntemle dayalı bir yerellik araştırması olmasından kaynaklanmaktadır. Nitel araştırmalar, yerli literatürümüzde nicel araştırmalara göre son derece azdır. Daha çok sözlü tarih çalışması biçiminde veya antropolojik çalışmalarda kullanılmıştır. Kentsel yoksulluk alanında tümüyle nitel yöntemle göre çalışılmış ilk tez örneği olması, bu çalışmanın temel yeniliğidir. Bir örnek olması dolayısıyla, bundan sonraki çalışmalar için bir model oluşturma potansiyeli taşımaktadır. Diğer yandan, İstanbul, Ankara, İzmir gibi ilk sıralardaki büyük metropollerin dışında; Bursa gibi ikinci dereceden bir metropol olarak nitelenebilecek olan bir kenti örnek alan olarak seçen ilk yoksulluk araştırmasıdır. Bursa, İstanbul metropolünün bir ard alanı olarak, bir yandan ihracata yönelik üretimi artırarak küreselleşme sürecine katılma yönünde eğilim göstermekte; diğer yandan göç alarak kozmopolitleşmektedir. Bursa kenti, sanayi üretimiyle küresel ekonomiyle eklemlenme hedefinin yanısıra; kentsel dokusunu da yeniden örgütleyerek bir dünya kenti olma vizyonu taşımaktadır.

- Çalışmanın Amacı:

Bu çalışmanın amacı, küreselleşmenin kentler üzerine olan etkileri bağlamında, kentsel nüfusun mekana eşitsiz güç ilişkileri içinde dağılımını ve kutuplaşmasını ifade eden 'mekansal yarıma' ile bu yarımanın dezavantajlı tarafını temsil eden 'kentsel yoksulluk' oluşumunun kuramsal ve uygulamalı bir analizini yapmaktır.

- Kavramsal Çerçeve:

Çok katmanlı bir süreç olan küreselleşme, bir yandan sosyal ilişki alanını dönüştürürken; diğer yandan, bu ilişkinin eylem alanını oluşturan mekanı dönüştürmektedir. Küreselleşmenin bir süreç biçiminde ele alınması, mekan üzerinde meydana getirdiği etkinin de çoğul ve değişken olduğu kabulünü taşımaktadır.

Küreselleşme teorilerinde iki tür yaklaşımın olduğu gözlenmektedir. Bir yaklaşıma göre, küreselleşme belli bir ereksellik taşıyan yaygın ve baskın bir sürecin adıdır. Buna göre, meydana getirdiği etkiler benzer olduğu gibi, bu etkilerden

kaçınılması da mümkün değildir. Bu yaklaşım biçiminde, küreselin yerel ile kurduğu ilişki, çoğu kez tek taraflı işleyen buyurgan bir hiyerarşi ilişkisidir. Bu süreçte, yerel olana biçilen rol, küresel kapitalizmle karakterize olan küresel mesajların alınmasına aracılık etme ve yerel süreçlerde yeniden işlenmesini sağlamaktır. Sonuç olarak, küresel olana yerel karşısında bir ayrıcalık ve üstünlük tanınmış olmaktadır¹.

Küreselleşme literatüründe göze çarpan ikinci bir yaklaşım biçiminde, küresel ile yerel arasındaki ilişki, bir hiyerarşi ilişkisinden çıkarılmıştır. Buna göre, küresel ortam, yerel ile küreselin bir etkileşim coğrafyasıdır: Yerellikler, küresel süreçlerle inşa edildiği gibi; küresellik de yerelliklerin etkileşimiyle meydana gelmektedir². Bu bağlamda, yerelin, küresel mesajı olduğu gibi sindiren, içi boş bir kap olarak düşünülmesi mümkün değildir.

Her iki yaklaşım, kendi teorik öncüllerinden kaynaklanan nedenlerle, kente ilişkin farklı açıklama biçimleri geliştirmiştir. İlk yaklaşıma göre, sermaye-finans döngülerinin kavşak noktalarında birer kontrol ve kumanda merkezi olarak tasarlanmış “dünya kentleri” veya “küresel kentler” bulunmaktadır. Ekonomik küreselleşmenin kumanda merkezi olan bu kentlerle, diğer kentler arasında bir hiyerarşilenme vardır. Çok-uluslu şirket merkezlerini bünyesinde barındıran ve bunlara yönelik hizmetler bakımından elverişli alt yapılara sahip olan kentlerin hiyerarşinin üst basamaklarında yer aldığı, bu özellikleri az olan veya hiç olmayan kentlerin ise alt basamaklarda yer aldığı ileri sürülmüştür³. Bu kentlerin temel karakteristiği, bir yandan ölçsüz bir zenginliği; diğer yandan ise sınıftını (underclass) da içeren bir yoksulluğu barındırmalarıdır. Bu kentler için söz konusu edilen mekansal yarıma, yalnızca yoksullar ile zenginler arasında değil; aynı zamanda, yerlilerle-kozmopolitler ;

¹ Örneğin, kapitalist dünya ekonomisini hakim süreç olarak kavrayan Wallerstein’ın ‘Dünya Sistemi’ yaklaşımı ve bu yaklaşımı model olarak açıklama geliştiren tüm yaklaşımlar bu kapsamdadır. Bkz.Immanuel Wallerstein, ‘ *Culture as the Ideological Battleground of the Modern World System*’; **Global Culture** (edt) Mike Featherstone, London: Sage Publ. 1993, s.31-57 içinde

² Roland Robertson, bu bağlamda, küreselleşme yerine, süreçlerin önemini ve küreselleşmenin heterojen yönünü vurgulayan ‘glokalleşme’ kavramını önermektedir. Glokalleşme, lokal olanla küresel olanın iç içe geçmelerini anlatmaktadır.Yerel olan, küresel olana direnen şekilde anlaşılmalıdır.Yerellikler küresel süreçlerle inşa edilmektedir. Rana A.Aslandoğlu, ‘*Globalleşme ve Dünya Kenti*’, **Toplum ve Bilim** 69, Bahar 1996, s.115.

³ Bu türde bir yaklaşıma örnek olarak Friedmann gösterilebilir. Bkz. John Friedmann, ‘World City Hypothesis’ *Development and Change*,1986 (17),s.70-81.

yerlilerle-göçmenler/azınlıklar arasında gözlenebilmektedir. Bu yaklaşım biçiminde mekansal yarıma ve yoksulluk gelir etmenine indirgenmiştir. Ancak, çoğu yarımların arka planında belli oranda gelir etkini bulunsa da, tüm yarımların tek nedeninin gelir olduğu söylenemez. Nitekim, ileriki anlatımlarımızda da görüleceği üzere, Birleşik Devletler'deki yarımların önemli bir sebebi etnik ayrımcılıktır.

Küreselleşme teorilerinde gözlenen ikinci yaklaşım biçiminde, küreselleşme sürecinin eskiye göre farklılıklar meydana getirdiği kabul edilmekle beraber, bu etkilerin yerel özgüllüklere göre çeşitlenmeler gösterdiği kabul edilmektedir. Buna göre, her yerelin aynı biçim ve oranda küreselleşmeden etkilenmesi söz konusu değildir. Küreselleşme sürecinin meydana getirdiği etkiler, özgül tarihi, coğrafi, siyasi, kültürel bağlamlardan ayrı ve onların üstünde evrensel bir işleyişe sahip değildir. Diğer bir ifadeyle belirtilecek olursak, bir takım genel eğilimler olmakla beraber, bu eğilimlerin yerel düzeyde etkinliğinin aynı olmadığı söylenebilir. Örneğin, dünya ekonomisindeki genel dönüşümlerden kaynaklanan nedenlerle, kentlerin bir sanayisizleşme (de-industrialization) sürecine girdiği; bunun orta vasıflı/vasıfsız emeğe duyulan ihtiyacı azalttığı, Fordist döneme oranla önemli gelir ve statü kayıplarına neden olarak bu kitleyi yoksullaştırdığı ve bu yoksul kitlenin yaşam yerlerinin, belli alanlarda yoğunlaştığı düşünülmektedir. Yoksulluğun belli mekanlarda toplanma özelliğine, çoğu kez etnik ayrımcılıktan kaynaklanan özellikler de ilave olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, söz konusu kitlenin hem refah hem de etnik özellikler bakımından geri kalan çoğunluktan (majority) ayrıldığı gözlenebilmektedir. Bu açıklama biçiminin, kentsel yoksulluğun yoğunlaşmasına ilişkin önemli genel eğilimleri gösterme yeteneğinin olmasına rağmen, kentsel yoksulluğun ve mekansal yarımların tüm oluşum ve gelişim dinamiklerine ilişkin evrensel bir kural oluşturması mümkün görünmemektedir. Örneğin, Brezilya metropollerinde Batı metropollerinde olduğu türden sanayisizleşme olmamasına rağmen, yoğun bir kentsel yoksulluk vardır. Öte yandan, bu metropoller etnik bakımdan türdeş olmayan kitleleri bünyesinde barındırmasına rağmen, meydana gelen mekansal yarımlar etnik temelli olmayıp gelir temellidir⁴. Sonuç itibariyle,

⁴ Edward E. Telles; 'Structural Sources of Socio-economic Segregation In Brasillian Metropolitan Areas'; *American Journal of Sociology*, Volume 100, Issue 5, 1995, s.1219

mekansal yarılmının ve kentsel yoksulluğun, küreselleşme süreciyle olan ilişkisinin ortaya çıkarılması için yerel araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Mekansal yarıma ve kentsel yoksulluk kavramları, görece yakın dönem çalışmaların temel teorik ilgisi olduğundan ve kullanılan bağlama göre farklı ağırlık merkezlerinin olmasından dolayı, çeşitli şekillerde adlandırılabilir. Örneğin, kentsel mekanın ve onu barındıran kentli nüfusun statü, gelir, etnisite, kültür temelinde bölünmesini anlatan mekansal yarıma (spatial cleavage) olgusunu anlatmak üzere; bir, mekansal parçalanma (spatial fragmentation); iki, mekansal ayırım (segregation) terimlerine başvurulmaktadır. Birinci terimin daha çok Avrupalı kaynaklarda, ikincisinin ise Amerikan kaynaklarında kullanıldığı görülmektedir.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü'nde, 'parçalanma' sözcüğünün kelime kökündeki parça; *bir bütünden arta kalan/ ayrı sayılan şey; bir bütünden kopma yoluyla ayrılan şey*⁵ olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda mekansal parçalanma, bütünleşik ve aynı nitelikte olduğu varsayılan toplumsal bütünden bazı unsurların kopuşunu ifade eder. Aynı sözlükte, 'ayırım' sözcüğü ise, "*bir kimse veya nesnenin bir başkasıyla karıştırılmamasını sağlayan ayrılık; eşit davranışta bulunmama, ayırım yapma*⁶" şeklinde tanımlanmaktadır. Aynı sözcük, Sosyoloji Sözlüğü'nde: "*Belirli birey ve toplumsal grupların, çok az iletişim kurarak ya da hiçbir etkileşim olmadan birlerinden ayrı kalmasıyla sonuçlanan toplumsal süreçler...Ortak bir kültür, milliyet, ırk, dil, meslek, din, gelir düzeyi ya da diğer ortak çıkarlara sahip insanların toplumsal veya coğrafi gruplaşma eğilimi...*⁷" olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, 'ayırım' teriminin daha çok Amerikan literatüründe kullanılmasının bir rastlantı olmadığı ortaya çıkmaktadır. Beyaz, Afro-Amerikan ve Hispanikler arasındaki etnik ayrımcılığın yaygın olmasından ötürü, bunların yaşama yerlerin birbirlerinden ayrılması da aynı terimle -ayrımcılığa(discrimination) yaklaşan bir anlamla- ifade edilmektedir.

Kentsel yoksulluk (urban poverty) kavramı, kentsel mekandaki yoksulluğun, küreselleşme süreçlerinin etkisiyle, belli bölgelerde yoğunlaşma eğilimini

⁵ T.D.K Türkçe Sözlüğü, s.386

⁶ T.D.K Türkçe Sözlüğü, s.876

⁷ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çevirenler: O.Akınhay ve D.Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları,1999, s.50

anlatmaktadır. Buna göre, kırsal yoksulluğun basitçe karşısına konacak bir kentli yoksulluğundan daha fazla bir anlam içeriğine sahiptir. Literatürde, ‘yeni yoksullar’, ‘sınıfaltı yoksulluğu’ biçiminde de kullanımlara sahip olan kavram, bilindik genel yoksulluk anlayışından farklı bir yoksulluk tipini tariflemektedir.

Yeni kentsel yoksulluğun, genel yoksulluktan ayırıcı tarafı, küresel ekonomik alanda meydana gelen dönüşümler neticesinde, evvelce yoksulluk sorunu olmayan kitlelerin yoksul hale gelmesi, bu yoksulluğun görece kalıcı olması ve bu özellikteki kitlenin giderek toplumsal ve mekansal süreçlerden dışlanmasıdır. Kentsel yoksulluk, kimi durumlarda bir sınıfaltı(underclass) yoksulluğu biçiminde ele alınmaktadır. Sınıfaltı kitleden kastedilen, düzenli bir işi olmayan veya hiçbir işi olmayan, devlet yardımlarına bağımlı, suç işleme potansiyeli yüksek, herhangi bir barınağı olmayan veya çok kötü barınma koşullarına sahip bir kitledir⁸. Sınıfaltı biçiminde tanımlanan kitleye daha çok Birleşik Devletlerin metropollerinde ve ‘dünya kenti’ biçiminde tanımlanan Batılı ülkelerinin metropollerinde rastlanmaktadır. Daha az yaygın olmakla beraber, gelişmekte olan ülkelerin en büyük kentlerinde de benzer bir kitlenin ortaya çıkmakta olduğu gözlenmektedir. Gökdelen altlarında, metro banliyölerinde karton kutular üzerinde sürdürülen yaşam, bu kitlenin hem toplumsal hem de mekansal bakımdan ‘yersizliğini’ sergilemektedir. Bir zenginlik ve ilerilik ikonu olarak görülen metro ve gökdelenlerin bu kitlenin kartonlu yaşamına sahne oluşturmaları, meydana gelen zenginliğin hangi eşitsiz ölçüler içinde paylaşıldığını da göstermektedir. Türkiye’de köprü altı çocukları, tinerci ve baliciler olarak nitelenenler dışında, çok yaygın bir sınıfaltı fenomeni gözlenmemektedir.

Bu çalışmanın kurucu temaları olan mekansal yarıma ve kentsel yoksulluk olgularının ortak özelliği, her iki kavramın da bir arada sorunlaştırılma gereğidir. Diğer bir ifadeyle, her iki kavram arasında ancak analitik düzeyde bir ayırım mümkündür. Bu durum, her iki kavramın barındırdığı ikici(dualist) karakterden kaynaklanmaktadır: ‘Yarımanın’ bir nesne için söz konusu edilmesi durumunda, yarıma işleminin sayısına ve niteliğine göre en az iki ayrı parçanın meydana gelmesi gerekir. Yarıma işleminin

⁸ Çeşitli isimler alan ve farklı sınıflamalara konu edilen ‘kentsel yoksullar’ arasındaki ayrımlar ikinci bölümün ilgili kısmında irdelenecektir.

niteliğine göre, ayrılan parçaların birbirlerinin kopyası olacak kadar benzer olmaları gerekmez. Yarıma işlemi sonucunda ikiden fazla parça meydana gelmiş ise, ayrılan parçaların birbirlerine benzememe olasılığı artar. Bu durum, ‘mekan’ gibi hem fiziki hem de sosyal göndereni(referent) olan bir kavrama tercüme edildiğinde; bir yandan, sosyal bir varlık olan kentsel topluluğun, etnisite, gelir, statü temelinde ayrılaşmasını; diğer yandan, bu topluluğun yaşam alanı olan fiziki çevrelerin birbirlerinden ayrılmasını gündeme getirir. Mekansal yarıma, eğer eşitsiz güç ilişkileri içinde bir sosyal yarımayı içermiyorsa, bu durumda sorunlu bir yön bulunmamaktadır: Tüm kentli topluluğun, kentin aynı mekanında aynı anda yaşamaları fiziken mümkün olmadığına göre, bu durum doğal bir zorunluluktur. Mekansal yarımanın sorunlu olan tarafı, yarıma neticesinde ortaya çıkan durumda, tüm tarafların eşit koşullarla donatılmamış olmasıdır. Mekansal yarıma ile kentsel yoksulluk arasındaki koparılamaz iç ilişki de bu noktada birleşmektedir. Bir yoksulluk fenomeninin bulunabilmesi için, bunun karşısında yer alacak bir zenginliğin bulunması gerekmektedir. Bu durumda genel refah düzeyi zenginlerle fakirler arasında yarılmış olmaktadır. Yoksulluğun seçimlik bir şey olması durumunda veya zenginliğin meydana getiren sürecin, yoksulların kendilerini gerçekleştirme kapasitesinden bağımsız bir varlığının bulunması durumunda, ‘kentsel yoksulluğun’ sorunlaştırılabilir bir konumu yoktur. Ancak, yoksulluğun bir yoksul olma tercihini yansıtmaması ve zenginlik artışının yoksulluğun dönüştürülmesini engelleyecek tarzda oluşması durumunda; kentsel mekanın, aralarında çok zengin ve çok yoksulların da bulunduğu bir bağlam içinde yarıması sorunlaştırılması gereken bir konumdur⁹.

Diğer yandan, mekansal yarımanın bir sorun halini almasında yoğunlaşmış bir yoksulluğun varlığı gerektiği gibi; yoksulluğun yeniden üretilerek derinleşmesinde de

⁹ Kimi ayrık yaklaşımlar dışında, ‘mekansal yarıma’ kavramı, yoksulluk-yoksunluk fenomeniyle birlikte sorunlaştırılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, ancak yoksulluk koşulları altında, mekansal yarımanın önemli bir sorun olduğu düşünülmemektedir. Ancak, mekansal yarıma olumlu bir değer atfeden görüşler de bulunmaktadır. Bu görüşe göre, örneğin, etnik yoğunlaşma alanlarında etnik girişimcilik başarıya ulaşmakta; siyasal seçim sistemi içinde bu ayrılma güç sağlamakta ; gey topluluğu gibi kimi toplulukların özgürlük elde etmelerine yardımcı olmakta; benzer yaşam koşullarına sahip bireylerin oluşturdukları topluluk ağı içinde karşılıklı gönüllüğe dayalı bir dayanışma ortaya çıkmaktadır. Sako Musterd-Marielle De Winter, ‘ Conditions for Spatial Segregation: Some European Perspectives’, *IJJUR*, vol.22(4),1998, s.667

mekansal yarılmının önemi bulunmaktadır. Nitekim, yoksulların mekansal dezavantajları, aynı zamanda yoksulluktan çıkış için gerekli olan olanaklara ulaşmada da bir dezavantaj yaratmaktadır.

Mekansal yarıma ve kentsel yoksulluğun çoğu kez bir arada varolma(co-existence) durumu olsa da, her iki problemin ayrı ayrı sorunlaştırılmaları da olasıdır. Örneğin, kentsel bütünleşme odaklı bir çalışmada ‘yarılma’ temel problem , ‘yoksulluk’ ise bu probleme katkı yapan bir alt kategori olarak işlev görebilir; kentsel yoksulluğun odağa alındığı bir çalışmada ise, mekansal yarıma, yoksulluk sorununun ortaya çıkardığı sonuçlardan(fenomenlerden) biri olarak analiz edilebilir.

Bu çalışmada, uygulama alanı , ikinci yaklaşımla sınırlı tutulacaktır. Bunun bir nedeni, ‘yoksulluk’ sorununa daha öncelikli bir önem atfedilmesi; diğer nedeni ise, bir mekansal yarıma fenomeninin varlığının ortaya konabilmesi için karşılaştırmalı bir çalışmaya ihtiyaç olmasıdır. Bu karşılaştırmaların yapılması ise, bağlama göre ya birden çok ülke kentinin karşılaştırılmasını; ya aynı ülkenin farklı kent ve bölgelerinin karşılaştırılmasını; en azından aynı kentin birçok bölgesinin karşılaştırılmasını gerektirmektedir. Bu kapsamdaki bir çalışmanın zamansal ve parasal maliyeti bir kenara bırakılsa bile, ülkemizdeki veri tabanında, bir benzemezlilik indeksinin (dissimilarity index) bulunmayışının yaratacağı güçlük ortadadır. Ayrıca, bu indeksin oluşturulması ülkemizin taşıdığı ulusal hassasiyetler bakımından da güçlükler taşımaktadır. Sözelimi, kişilerin hangi etnik kökene mensup olduklarının sorulması genellikle tabu niteliğinde olan ve tepkiyle karşılanma riski taşıyan bir meseledir. Ülkemizde zenci, hispanik gibi herhangi bir soruya gerek olmaksızın anlaşılabilir bir kimlik tipi ve bu kimliklerin milliyeti temelinde ele alınan bir ulusal politika kabulü bulunmadığı için, söz konusu indekse yönelik bir ilginin bulunmayışı da anlaşılabilir bir şeydir.

- Çalışmanın Hipotezi ve Soruları:

Çalışmanın hipotezi, küresel kapitalizmle karakterize olan ekonomik küreselleşmenin, kentsel mekanda zengin ve yoksullar arasında yarıma (cleavage) yaratarak, yerleşim örüntülerini şekillendirdiği ve küreselleşmenin ekonomi boyutunun türevleri olarak düşünülen politik ve kültürel küreselleşmenin , kentsel yarıma ve yeni yoksulluk sürecine katkıda bulunduğudır.

Bu hipotezi sınamaya elverişli olduğunu düşünen temel sorular şunlardır:

Küreselleşmenin kentler üzerine olan etkileri olumsal mıdır? Yoksa evrensel düzeyde genel geçerliği olan bir süreç midir? Buna göre:

-Küreselleşmenin kentsel mekandaki yansımaları coğrafi, tarihi, etnik, kültürel ve ekonomik özgüllüklere ne kadar duyarlıdır?

- Çalışmanın Planı ve İçeriği:

Çalışma kendi içerisinde iki bölüme ayrılan teorik kısım ile uygulamalı bir bölümden oluşmaktadır. Teorik kısmın birinci bölümünde, kentsel teoride yöntem sorunu ele alınmaktadır. Bu bölümde yöntem sorununun ele alınmasının birbiriyle ilişkili iki nedeni vardır. Bunlardan biri, böylesi bir çalışmada benimsenebilecek olan yöntemlerin neler olabileceğinin ortaya konması; diğeri ise, söz konusu yöntemlerin hangi nedenlerden ötürü ele alınan sorunsala uygun düşüğünün belirtilmesidir. Diğer bir ifadeyle belirtecek olursak, sorunsala yönelik açıklama biçimlerinin hangi bağlam içinde değerlendirilmesi gerektiğinin belirtilmesidir.

Metodolojik tartışmaların yürütüleceği bu ilk bölümde Marx, Durkheim, Weber gibi sosyal teorinin öncüleri ile beraber, bu teorilerin izleyicilerinin yaklaşımları tartışılacaktır. Söz konusu tartışmayla elde edilmesi düşünülen yarar, ifade edildiği gibi, özel anlamda, 'mekansal yarıma' ve 'kentsel yoksulluk' sorununun çalışılmasında kullanılabilecek olan yöntemlerin neler olduklarının gösterilmesi, bu yöntemlerin hangi açıdan ele alınan problematiğe uygun düşüğün veya eksik kaldığının açıklanması; genel anlamda ise, sosyo-mekansal bir birim olan kentin, teorik bir nesne olarak kabul edilip edilemeyeceğinin anlaşılmasıdır.

Kentin teorik bir nesne olarak kabul edilip edilmemesi tartışması, aynı zamanda, kent sosyolojisinin bilimsel bir disiplin olarak özerkliğiyle ilgili bir meşruiyet tartışmasıdır. Bu tartışmanın yapılmaması durumunda, başında 'kent' ifadesi taşıyan örneğin *kentsel yoksulluk*, *kentsel demokrasi*, *kentsel özgürlük*, *kentsel şiddet* gibi kavramlaştırmalarda, kent ifadesinin işlevinin ne olduğu sorusu yanıtız kalmış olacaktır. Zira, herkesçe bilinen basit bir dil kuralına göre, herhangi bir kelimenin cümle içerisinde çıkarılması durumunda, cümlenin anlamında bir değişme meydana

gelmiyorsa, söz konusu kelimenin kullanımı gereksiz demektir. Aynı cümleden hareketle, yoksulluk, demokrasi, özgürlük, şiddet kelimelerinin önünde yer alacak olan ‘kentsel’ ifadesinin de bir işlevinin olması beklenir. Bu işlev, bir yandan, olgunun (ör.yoksulluk,demokrasi,özgürlük,şiddet) varlık alanına çıktığı (cisimleştiği) adresin gösterilmesi ; bundan da önemlisi, işaret edilen yerin diğer yerlerden nitelik olarak ayrılabilir bir farklılığının ve söz konusu olguların ortaya çıkışında/şekillenişinde bir biçimde ayırıcı bir katkısının olduğunun anlatılmasıdır. Kentsel yoksulluk ifadesinde, ‘kentsel’ sözcüğü probleme yönelik bir adres göstermenin yanısıra, ayırıcı bir nitelik belirtmektir. Bu ayırıcılığı yaratan, söz konusu yerin özgül sosyo-ekonomik/ kültürel yaşam ve ilişki koşullarıdır. Aksi halde, yani, sosyal eylemin meydana geldiği salt bir adres olarak ele alınması halinde; başına ‘kent’ sözcüğü konan ‘kentsel yoksulluk’ dışında pek çok ifade anlamsız hale gelir. Bu durum, başına kent ifadesi getirilen pek çok kavramın Aristogil(düz mantıkla kurulan) karşıtlarının bulunmamasından da bellidir. Örneğin, kentsel demokrasinin karşıtı, kırsal demokrasi; kentsel şiddetin karşıtı, kırsal şiddet; kentsel özgürlüğün karşıtı, kırsal özgürlüktür denemez. Fakat, bu noktadan hareketle, mekanın kendisinin sosyal analiz için gereksiz bir şey olduğu yargısına da varılamaz. Zira, **mekanın analiz dışı bırakılması, pek çok kavramı içi boş, soyut, zaman-mekan ötesi genellemeler haline koyar.** Diğer bir ifadeyle, belli bir nitelik bildirmekten alıkoyar. Örneğin, ‘kentsel yoksulluk’ kavramı yerine yalnızca yoksulluk dendiği zaman; bunun nerede? Kimlerce? Ne zaman? Nasıl? Hangi sebeplerle? deneyimlendiğine dair bir fikir ortaya çıkmaz; çıksa bile bu çok genel ve soyut olur. Oysa, örneğin ‘Türkiye’de kentsel yoksulluk’ dendiği durumda, ‘kente göçle gelmiş veya öteden beri kentte olan; kent merkezi veya civarında yerleşik; dar gelirli, yaşlı, kadın, işsiz, düşük ücretli kimselerden oluşan; 80’ler sonrasında küreselleşme sürecinin etkisiyle ulus devletinin politik ve ekonomik yeniden örgütlenmesi sonucunda ortaya çıkan veya yaşam koşulları kötüleşen kitlelerin deneyimlemekte olduğu bir olgudur’ şeklinde ifade edildiğinde, ortaya somuta yakın bir tablo çıkar. Son tahlilde, mekan fark yaratır(space matters): hem sosyal bir yaratı olmasıyla, hem de sosyalliği yeniden üretmesiyle. Diğer bir ifadeyle, mekan, süreç ve ilişki aynı anda önemlidir. Mekanın önemine ilişkin öne sürdüğümüz bu düşünceler, teorik tartışmanın yürütüldüğü bu ilk bölümünde irdelenmiş olacaktır.

Diğer yandan, çalışmada yer verilen yazarlar ve görüşleriyle ilgili yapılan bölümlenmelerin alternatifsiz olmadığı söylenebilir. Nitekim ilgili bölümde ismi geçen yazarlar ve bunların görüşleriyle ilgili olarak literatürde daha başka bölümlenme biçimlerine de rastlanabilir. Sosyal teoride, bölümlenme yapmanın hatalı bir yaklaşım olduğundan yer yer bahsedilmektedir. Ancak, aksi durumda konuyu toplamak ve belirli bir bağlam içine oturtmak imkanı zorlaşmaktadır. Sjoberg'in de belirttiği gibi, kentsel teoriyle ilgili hiçbir sınıflama bütünüyle tatminkar değildir. Belli bir sisteme bağlanmak kaçınılmaz olarak diğerlerini dışarıda bırakacaktır. Ancak bu kent sosyolojisine özgü bir problem olmayıp, tüm teorileştirme çabaları için geçerlidir¹⁰.

Küreselleşme süreci ve kent tartışmalarının karşılıklı etkileşimleri bağlamında bir arada işlenmesi planlanan ikinci bölümde, kentsel yarıma ve yeni yoksulluk sorununu da içine alan 'küreselleşmenin ekonomik, kültürel ve politik boyutları ile bunun kentler üzerine olan etkileri' tartışılacaktır. Bu tartışma beraberinde, tüm sosyal teoride olduğu gibi, modernlik paradigmaları ve bunun kente olan iz düşümleri ile alternatif paradigmalar arasında yaşanan gerilimi ortaya koymak durumundadır. Ancak bu şekilde yeni dönemin kent sorunsalı uygun biçimde kavranmış olacaktır. Diğer bir ifadeyle belirtecek olursak, sosyal teoriye küreselleşme değişkeninin dahil edilmesiyle elde edilebilecek çözümleme olanakları kullanılacaktır.

Diğer yandan, küreselleşme ve kent arasındaki ilişki teoride, 'dünya kenti' ; 'uluslararası kent'; 'mekansal yarıma ve kentsel yoksulluk'; 'kazanlar ve kaybedenler' gibi "küreselleşmenin kentler üzerine olan etkileri" başlığı altında toplanabilecek olan temalarla işlenmektedir. Bu çalışmadaki temel ilgimiz, küreselleşmenin kentsel mekanda eşitsiz örüntüler yaratma potansiyeli olduğu düşünülen 'mekansal yarıma ve kentsel yoksulluk' tartışması olacaktır. Bu noktada politik ekonomi eksenli görüşler ile daha eklettik kabul edilebilecek diğer görüşler arasında yeni bir tartışma yürütülecektir. Bu bölümde geliştirilecek olan tartışma, çok

¹⁰ Gideon Sjoberg, "Theory And Research In Urban Sociology", *The Study of Urbanization*, ed.Philip M. Hauser ve Leo F. Schnore, Second edition, New York: John Wiley & Sons Inc,1967,s.158 içinde

özet olarak, uluslararası kapitalizmin belirleyiciliği ile yerel özgüllüklerin refleksleri arasındaki gerilimin anlaşılması problemine yönelik olacaktır.

- Alan Araştırması İçin Seçilen Mekan: Işıktepe

Alan araştırması için seçilen mekan, Bursa'nın batısında yer alan Işıktepe Mahallesi'dir. Örnek alan olarak Işıktepe'nin seçilmesindeki amaç, bu mahallenin sosyo-ekonomik ve kültürel koşullarının, küresel-yerel etkileşimi bağlamında, 'mekansal yarıma ve kentsel yoksulluk' üzerine zengin bir örüntü potansiyeli taşıdığına düşünülmesidir. Bölgeye bu özelliğini veren iki unsur vardır. Bunlardan bir tanesi, kentin en varlıklı kesimlerinden birinin yaşam alanı olan Fatih Bulvarı'na ve bu bulvara bitişik olan Fethiye Mahallesi'nin görece varlıklı bir kesiminin yaşadığı konutlara yakın -yer yer bitişik- olması; diğer yandan, fiziksel mesafesinin yakınlığına rağmen adı geçen alanlara sosyal mesafesinin uzak olmasıdır. Bir yanda, yüksek ölçünlü(standartlı) site tarzı varlıklı kesimlerin yaşam birimleri; diğer yanda, mekansal ön incelemede kaydedilen naylon evler bulunmaktadır.

Işıktepe mahallesinin bir başka önemli özelliği, Mudanya sanayi bölgesinin hemen arkasında konumlanmış olmasıdır. Bu durum ilk bakışta, mahalle sakinlerinin yer seçimlerini ve alanda yoğunlaşma girişimlerini açıklayıcı nitelikte görülebilir. Bu noktada, bölgede yaşayanların sanayi alanı içindeki istihdamının hangi boyutlarda olduğu incelenmeye muhtaçtır. İstihdamın boyutlarının yanı sıra, hangi tip işlerde çalıştıkları ve ne düzeyde sosyo-ekonomik getiri sahibi oldukları da konumuz açısından önemli görünmektedir; çünkü, yoksulluk alanları çoğu kez, formel sektörün küresel ekonomiye katkıda bulunan düşük gelirli-ucuz emek faktörüyle veya enformal sektörün fason üretime ve yine ucuz emeğe dayalı karakteriyle ilişkilendirilmektedir. Buralarda faaliyet gösteren firmaların önemli bir bölümünün aile işletmesi kimliğinde, küçük ve orta boy işletmeler oldukları göz önüne alındığında, vasıfsız veya yarı vasıflı, fason üretime yönelik istihdam taleplerinin olması muhtemel görünmektedir. Bu durumda, ağırlıklı istihdam kaynağının bu sanayi alanı olup olmadığı konusu, bölgedeki nüfus yoğunlaşması eğilimi açısından açıklayıcı bir neden olma potansiyelini barındırmaktadır.

Kişilerin işsiz-yoksul veya iş sahibi olup düşük gelirleri dolayısıyla yoksulluk durumunda bulunmaları konusu da ayrıca incelenme gereği göstermektedir. Zira, yerel ekonomilerin küreselleşme süreçleri bağlamında yeniden örgütlenmesinin, bir yandan işsizlik yarattığı; diğer yandan, mavi yakalı işlerin getirileri üzerinde eksiltici etki yaptığı ve dolayısıyla kentsel yoksulluk sorununa katkıda bulunduğu düşünülmektedir.

2001 yılının haziran ayında yapılan ön araştırmada, bu bölgede çok açık görsel kentsel yoksulluk manzaraları tespit edilmiştir. Çoğunluğu itibariyle iki katlı, bazıları sıvasız olan konutların yanısıra; sayıları çok olmamakla birlikte, bazı 'naylon ev'lerin varlığına da tanık olunmuştur. Evlerin sıralandığı kimi sokakların beton yol, kimilerinin çok düşük kaliteli asfalt, ara sokakların ise tamamen toprak yollardan oluşması, bölgenin kentsel yoksulluk kompozisyonuna ilişkin ilk izlenimleri oluşturmuştur.

- Uygulamalı Bölümün Yöntemi

Kent sosyolojisi alanında yapılan çalışmalar genellikle, eğer salt metodolojik değil iseler, somut bir mekanla ilişkilendirilerek sonuçlandırılmaktadır. Teorinin mekanla ilişkilendirilmesi, çalışma içi anlatımların sınanması anlamına geldiği gibi, kentsel teoriye katkı yapma potansiyeli taşıması bakımından da önemlidir. Bu bağlamda, uygulamalı bölümde görece yeni bir araştırma tekniği olan ve yer yer etnografik analiz olarak da adlandırılan 'Nitel Araştırma' yönteminden yararlanılacaktır.

Mekanla ilişkilendirilme yapılırken literatürde iki tür yöntemin kullanıldığı gözlenmektedir. 'Nitel' ve 'Nitel' araştırma yöntemleri. Bu iki yöntem arasında bazı ortak noktalar bulunsa da –ör. Gözlemden ve doküman incelemesinden yararlanma gibi- ağırlıklı olarak kullanılan araştırma elemanları ve araştırma hedefleri bakımından önemli farklılıklar arz etmektedir. Nicel araştırma yönteminde ağırlıklı olarak kullanılan araştırma elemanı ankettir. Gözlem, ancak anket sonuçlarını destekleyici mahiyette olan yardımcı bir araçtır. Doküman incelemesi, daha çok betimleyici bilgilerin zenginleştirilmesi için kullanılmaktadır. Nicel araştırmaların esas hedefi istatistiki olarak anlamlı verilere ulaşım, bunlar üzerinden genellemelerde bulunmaktır. Buradaki temel varsayım, evrende her şeyin eşit dağılıma sahip olduğudur. Bu bağlamda parçanın bilgisinden bütüne ulaşılabilceği düşünülmektedir.

İkinci yöntem ise, sosyal bilim araştırmalarında görece yeni katılan nitel araştırmadır. Nitel araştırmalarda yaygın olarak, derinlemesine görüşme tekniğinden yararlanılmaktadır. Görüşme tekniğini anketten ayıran temel olarak iki nokta vardır. Bunlardan bir tanesi örneklem büyüklüğüdür. Görüşme tekniğinin kullanıldığı çalışmalarda örneklem büyüklüğü anketin uygulandığı çalışmalara göre daha sınırlıdır. Bunun nedeni, oldukça zaman alıcı/masraflı olması ve bizzat araştırmacının kendisi tarafından yapılması zorunluluğudur. Ayrıca , örneklem sayısı küçük olsa bile elde edilen nitel veriler anketle kıyaslandığında çok daha detaylıdır. Görüşme tekniğini anketten ayıran bir diğer özellik hedefler bakımındandır. Nitel araştırmada temel hedef, ele alınan duruma derinlemesine nüfuz etmektir. Nitel araştırmada anlama, yorumlama ve keşfetme çabası, sayısallaştırma ve genellemenin (indirgemenin) önünde yer almaktadır¹¹.

¹¹ A.Yıldırım ve H.şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 2.Baskı., Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2000, s.28-47

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KENT SOSYOLOJİSİNDE METODOLOJİ/ SOSYAL TEORİDE KENT:

Marx, Durkheim ve Weber'in Kente Bakışı

Mekansal yarıma ve kentsel yoksulluk kavramlarının kentsel teoride sıklıkla ele alınır olmalarının tarihi son 15-20 yıllık bir döneme rastlamaktadır. Bu dönem aynı zamanda küreselleşme kavramının niteliği ve gelişimi ile ilgili yoğun bir akademik ilginin de olduğu süreçtir. Küreselleşme süreci ile ilgili olarak bir çok perspektif, kavram, algılama tarzı geliştirilmiş olmakla beraber; küreselleşme sürecinin meydana getirmiş dönüşümün yerel düzeyde etkinliğinin ne olduğu; bu bağlamda kentsel mekanın fiziki ve sosyal unsurları ne ölçüde etkilediği; fizik mekanın etkilenme düzeyinin aynı ölçüde kentli kitlenin gündelik yaşamını etkileyip etkilemediği, eğer etkilemiş ise hangi kitleyi ne tarzda etkilediği ve bu etkilenmenin evrensel olarak normlaştırılabilecek bir yönünün bulunup bulunmadığı, sosyal araştırmaların temel ilgisi olmayı sürdürmüştür.

Küreselleşme sürecinin evrensel ve/veya yerel etkinliğinin niteliğine yönelik bir merak olarak tanımlanabilecek olan bu araştırmalarda göze çarpan bir eksiklik bulunmaktadır. Bu eksiklik , ele alınan sorunsalın oturduğu bağlamın ve bu sorunsala yönelik anlamlandırma çabalarının bağlamının açık olarak belirtilmemesidir. Zira, matematik olmayan tüm problemlerin çözümlenmesinde araştırmacının öznel bakışından ayıklanması güç olan bir perspektif için olarak mevcuttur. Ancak, bu durum, her bir çözümlenmenin başkaca tahlillerle kıyas götürmeyecek denli biricik/eşsiz olduğu anlamına da gelmez. Bir başka deyişle, totalleştirici önermeler kadar, pür biçimde özgüleştireci açıklama olanakları da sınırlıdır. Zira, sosyal olaylar, dışa kapalı bir evrende meydana gelmedikleri gibi bütünüyle dış çevreye bağlı etkilerle de şekillenmezler. Bu bağlamda, küreselleşme süreci ve somut yerel üzerindeki etkinliği bir taraftan diğerine işleyen tek yönlü bir ilişki olmayıp az ya da çok bir geçişliliği barındırır. Sonuç olarak, mekanda yer tutan her sosyal oluşum, bir etkileşim eseri olarak

görülmelidir. Bu etkileşimin doğruya yakın biçimde çözümlenebilmesi, yerellik araştırmalarının da gereğini oluşturmaktadır.

Yapısalcı teorilerin belirlenimci ve sosyal yapıyı bireyin üstünde gören yaklaşımlarına karşı, yerel ve ampirik çalışmalar son dönemde bir tepki olarak ortaya çıkmışlardır. Kent sosyolojisindeki temel çelişki bugün, küresel yapısalcılar ile yerel idealistler arasında yaşanmaktadır. Bu çelişki, geçmiş dönemin kültür eksenli yaklaşımları ile yapı eksenli yaklaşımlarının yerine geçmektedir. Kent sosyolojisindeki yerellik ve ampirizm yönündeki eğilim, sosyal teorideki modernlik sonrası veya uç modernlik tartışmalarıyla da uyumludur¹. 1980'lerin ortalarından itibaren, 'dünya sistemi' gibi meta teoriler, özgül kent ve toplulukları açıklayamadıklarından ötürü gerilemiştir. Bu bağlamda yeni sosyal araştırmanın gündemi, küreselleştirici unsurların karşısındaki, özgül yerel reflekslerin nasıl konumlanacağı olmaktadır².

Diğer yandan, sosyal teoride kent sorunsalının analizi, yöntem sorunuyla birlikte ele alınmak durumundadır. Bu tartışmanın kilit noktası, kentin kendisinin bir teorik nesne olarak ele alınıp alınamayacağıdır: Çünkü, mekanın bir kendilik olarak ele alınmasıyla, olumsal bir değişken olarak ele alınmasının doğuracağı önemli yaklaşım farklılıkları vardır. Örneğin, kentin kendisinin özgül bir nedensellik yarattığının kabul edilmesi durumunda, coğrafi değişkene göreli bir üstünlük verilmiş olacaktır. Bu durumda, kent ve kentle ilgili sorunun tanımlanmasında ekolojik bir bakış açısı benimsenmiş olacaktır. Kentin kendisinin, herhangi bir nedensellik yaratmayan olumsal bir kategori olarak düşünülmesi durumunda ise, mekan üstü ekonomik ve sosyal süreçlere ağırlık tanınmış olacaktır. Bu durumda, kentsel sorun kentin sorunu olmayıp, yalnızca kentin fizik alan sağladığı bir sorundur; dolayısıyla üzerinde odaklanması gereken nokta mekan olmayıp, mekanı biçimlendiren mekan ve hatta zaman üstü evrensel süreçlerdir. Birinci yaklaşım biçimi, Durkheimci kentsel teoride ağırlık kazanırken; diğer yaklaşım biçimi ise, Marxçı kentsel teorinin önermesidir. Weber'in yöntemi ve kentsel teorisi ise bu iki yaklaşım biçimi arasında bir ara yüzey sunmaktadır. Bir yandan, yapı karşısında birey yönelimli bir sosyolojik kavrayıştan yana olmakla

¹ William G. Flanagan, Contemporary Urban Sociology, USA: Cambridge University Press, 1993, s.10

² Flanagan, s.137

Marxçı teoriye karşı durmakta; diğer yandan, kentin kendisini teorik nesne olarak almamakla Durkheimci kentsel teorinin özelliğinden uzaklaşmaktadır. Ancak, Durkheim, Marx ve Weber'in sosyal teorideki görüşleri ve yöntemleri oldukça farklı olmakla beraber, kent ilgili yaklaşımlarında önemli benzerlikler de bulunmaktadır.

Marx, Weber ve Durkheim, toplumsal değişimlerin tümünden haberdar olmalarına rağmen, özgül bir kent teorisi geliştirme ihtiyacı duymamışlardır. Her üçü de, modern kapitalist toplumda kent sorununun, toplumun bütününde işleyen faktörlere bakılarak çözümlenmesi gerektiği düşüncesini paylaşmaktadır. Her üç yazar açısından da yapılması gereken, özgül bir kent teorisi kurmak değil; kapitalizmin gelişimi içinde değişen sosyal ilişkiler tabanının bir teorisini elde etmektir. Her üç yazar da, kenti, feodaliteden kapitalizme geçiş aşamasında tarihsel olarak önemli bir analiz nesnesi olarak görmüşlerdir³. Marx, Weber ve Durkheim'ın kendi soyut teorileri içinde, mekana az ilgi göstermeleri anlaşılabilir bir şeydir; zira, 'mekanın yarattığı farklılık', ancak somut ve ampirik düzeyde önem taşımaktadır⁴.

Weber, Orta Çağda feodalitenin ekonomik ve politik olarak çözülüp yeni bir rasyonalite ruhunun kurulmasında kentin oynadığı önemli role işaret etmiştir. Durkheim, Ortaçağ kentlerinin, geleneksel değerlerin kırılmasına yardım ettiklerini ve toplumda işbölümünün gelişmesine katkıda bulduklarını belirtmiştir. Marx ve Engels ise Orta Çağlardaki kır-kent ayrımını; yeni gelişen kapitalist üretim biçimi ile eski feodal üretim biçimi arasındaki antitezin bir ifadesi olarak görmüşlerdir. Her üç yazara göre; kentin kendisi tarihin yalnızca özel bir döneminde önemli olmuştur. Çağdaş kapitalizm koşulları altında artık kent, ne insan ilişkilerinin temeli(Weber); ne iş bölümünün yeri(Durkheim); ne de özgül bir üretim biçiminin ifadesi(Marx) olarak kendinde bir analiz nesnesidir. Diğer bir deyişle kent, bir neden olarak değil, belli gelişmelerin önemli bir koşulu olarak analiz edilmektedir⁵.

³ Peter Saunders, *Social Theory and The Urban Question*, Second edition, London: Routledge, 1993, s.14

⁴ Edward Soja, *Postmodern Geographies*, Second edition, London: Verso, 1990, s.72

⁵ Saunders, s.15

1.1. Durkheimci Kentsel Teori

Durkheim'in yaklaşımı , yöntem bakımından Weber'den temel postülatlar bakımından Marx'tan farklıdır. Örneğin, Marx'ta olduğu gibi, işçi ve işveren arasındaki çatışmayı günümüz toplumunun temel ögesi olarak, hatta tarihsel gelişimin itici gücü olarak düşünmeyi kabul etmez. Durkheim için, işçi ve işveren arasındaki çatışma, çağdaş toplumun düzeltilmesi gereken örgütsüzlüğünün ya da kısmi bir anominin kanıtıdır⁶. Öte yandan, Durkheim'da, Marx'ta olduğu türden bir ekonomizm yoktur. Ona göre, 'toplumsal' sorun, hiçbir zaman ekonomik reformlarla çözüme kavuşturulamaz⁷. Buna göre, mekansal parçalanma ve kentsel yoksulluğun ardında yatan nedenin ekonomik olarak görülmesi durumunda bile, bu durum bizatihi ekonomi içerisinde düzeltilebilir bir sorun olmayıp toplumsal örgütlenmenin dikkate alınarak yapılacak çözümlere ihtiyaç gösterir.

Durkheim , özellikle Weber ile ters düştüğü, kendi yönteminin karakterini *Sosyolojik Metodun Kuralları*'nda açıklamaktadır:

"[Bu metod] her türlü felsefeden bağımsızdır. Bütün istediği nedensellik ilkesinin toplumsal fenomenlere uygulanmasıdır. Üstelik bu ilke, sosyoloji tarafından, rasyonel bir zorunluluk olarak değil, fakat sadece meşru bir tündengelim ürününü olan ampirik bir postula olarak ortaya konulmuştur. Nedensellik yasası madem ki doğanın diğer alanlarında doğrulanmış bulunmaktadır; o halde, toplumsal dünyanın da aynı derecede gerçeği olduğunu kabul etmekte haklıyız.⁸"

Durkheim'in sözünü ettiği toplumsal fenomenler ; kendi ifadesiyle birer 'şey'dir: *"Verili olan , kendisini gözleme sunan her şey 'şey' dir. Fenomenleri şeyler olarak ele almak, onları, bilimin hareket noktasını meydana getiren veri niteliğinde ele almaktır⁹"*.

Diğer yandan, Durkheim'in metodolojisinde: *'toplumsal fenomenleri, bu fenomenleri tasavvur eden bilinçli öznelere ayırıp kendi kendileri olarak analiz etmelidir'*. Bu bağlamda, *'gerekli olan, onları dışsal şeyler olarak dıştan incelemektir'¹⁰*.

⁶ Raymond Aron, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Çev.Korkmaz Alemdar, 3.Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1994, s.257

⁷ Aron, age, s.265

⁸ Emile Durkheim, *Sosyolojik Metodun Kuralları*, 2.Baskı, İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1994, s.204

⁹ Durkheim, age, s.66

¹⁰ Durkheim, age, s.68

Son olarak, Durkheim'in yöntemindeki olgucu (pozitivist) halkayı tamamlayan unsur gözlemdir. Ona göre, ' *bilim nesnel olmak için ...duyumdan hareket etmek zorundadır, ...ilk tanımlarının öğelerini doğrudan doğruya duyumsal verilerden almalıdır*'¹¹.

Durkheim'in yöntemine ilişkin olarak ortaya konanlar beraberce ele alındığında, Weberci yöntemin itirazları kendiliğinden belirir. Birincisi, Weber için kişilerin yanlı bakışların ayırık / değerden arınmış , objektif bir bilim iddiası kabul edilebilir değildir. Durkheim için ise, nedensellik/ objektif olma sosyolojik yöntemin temel ilkeleridir. Bu bağlamda, sosyal fenomenlerin Durkheim'da olduğu gibi, 'şey'ler olarak ele alınıp dışsal şeyler olarak analiz edilmeleri mümkün değildir. Hele hele doğa yasalarına benzer biçimde, sıkı sıkıya determinist bir ilişki içinde açıklanmaları veya Durkheim'in söylediği gibi 'kendilerini tasavvur eden' bilinçli öznelerden ayrı tutulmaları söz konusu edilemez. İkincisi, Durkheim, gerçekliğin gözlemlerde verili olduğunu varsayar. Weber'in aksine gerçekliğin kısmi yönlerinden elde edilebilecek bir kavramsal soyutlamaya gerek görmez (Weber'in ideal tiplerin kuruluşunda olduğu gibi). Durkheim'in metodunda gerçeklik, bu gerçeklikle ilgili düşünce aracılığıyla bilinemez. Bu sebeple sosyal fenomenin akılda bilinçli olarak kurulmuş temsillerden ayrı tutulması ve ampirik gözleme dayalı olarak objektif biçimde çalışılması gerekmektedir.

Durkheim'in yöntemi, Marxçı yöntemle benzer şekilde materyalist bir zemine sahip olmakla beraber, gözleme dayalı ampirizm konusunda ayrılırlar. Durkheim'in yönteminde çıplak duyusal bir kavrama yöntemi olarak gözleme başvurmak, bilimsel metodun kuruluşu için bir öngereklidir. Marxçı yöntemde ise kendisini gözleme sunan şeyin kendisinden çok , fenomenin ardındaki temel dinamiğin sorunlaştırılması önem taşır. Buna göre, Marxçı yöntemde, tekil gözlemlerin sağladığı bilgiden öte, tündengelsel bir bütünlüğü oluşturan bilginin önemi vardır.

Sabin'e göre, Marx, her ne kadar toplumsal incelemelerin fizik bilimleri taklit edebileceğine inanmıyor idiyse de, Durkheim'da olduğu gibi, fizik bilimleri kadar açık

¹¹ Durkheim, age, s.85

ve kesin kılınabileceklerine inanıyordu¹². Bu itibarla, gerek Marx'ın gerekse de Durkheim'in yönteminde, bilime fizik bir nesnellik sağlanması hedefinin olduğu görülür. Weber'den farklı olarak, her iki yazar açısından da toplum, dışarıdan bakılarak çözümlenebilir niteliktedir.

Coser'e göre Durkheim, insan düşüncesinin tüm temel kategorileri üzerine sosyolojik açıklama yapmaya girişmiştir: Özellikle de zaman ve mekan gibi merkezi kavramlar üzerinde çalışmıştır. Durkheim'in anlayışında bu kavramlar yalnızca toplumu etkilemezler, aynı zamanda kendileri de birer sosyal yaratıdır. İlkel toplumun sosyal örgütlenmesi, bu toplumun mekansal örgütlenmesi için de bir model sunar. Benzer biçimde gün, ay, yıl gibi bölümlenmeler; bayram, tören gibi periyodik biçimde tekrar tekrar yapılan şeylere karşılık gelir¹³. Durkheim'in analizlerine bu açıdan bakıldığında, modern kent örgütlenmesi, işbölümüne/ organik dayanışmaya dayalı kendi sosyal örgütlenmesinin bir tezahürüdür ve mekanik dayanışmaya dayalı toplum tipinden farklı bir yapılanmaya tekabül eder.

Durkheim kent sorunsalına iki açıdan yaklaşır. Birincisi, kenti, belli sosyal güçlerin gelişimi açısından tarihsel olarak önemli bir moment olarak görür. Kent, bir yandan, işbölümünü özendirilen bir sosyal yoğunlaşma yaratırken, diğer yandan bu gelişmeyi geleneksel değerleri eritmek suretiyle kolaylaştırır. İkincisi, modern kenti, bu güçlerin gelişiminin anormal ifadesi olarak görür (modern toplumun anomik durumunu yansıtan patolojik dezorganizasyon)¹⁴. Ancak, her halükarda Durkheim'in, aynen Weber ve Marx'da olduğu gibi, teorik nesnesi kent değildir. Kent sosyal teorinin inşasında bir dolayım/ araçtır.

Durkheim'in kentle ilgili argümanının temelinde 'işbölümü' kavramı yatar. Durkheim'e göre, toplumdaki işbölümünün artmasına neden olan iki etken vardır: Maddi yoğunluk (belli bir alandaki nüfus yoğunluğu) ve moral yoğunluk (belli bir

¹² George Sabin, *Siyasal Düşünceler Tarihi III / Yakınçağ*, Çev.Ö.Ozonkaya, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayını:18, Ankara, 1969, s.141

¹³ Lewis, A Coser, *Masters of Sociological Thought*, 2.Baskı, ABD: Hartcourt Brace Jovanovich Inc, 1977, s.140

¹⁴ Saunders, age, s.50

nüfus içindeki sosyal ilişki ve etkileşimin yoğunluğunun artması) tur¹⁵. Bu ikisi pratikte birbirlerinden ayrılamazlar; işbölümündeki anahtar faktör moral yoğunluktur. Bir toplumun moral yoğunluktaki artışı kentleşmeyle ifade edilir. Bu bağlamda, ‘kentler, insanların birbirleriyle yakın ilişki kurma ihtiyacından doğmuştur.’ Basit işbölümü ve mekanik dayanışmanın olduğu toplumlarda kent yoktur. Gelişmiş toplumların tarihi, kent yaşamının daimi genişlemesini göstermektedir. Kentleşme , iletişim ve ulaşımdaki gelişmelerle beraber işbölümünün nedenidir. Yoğun nüfus ancak işlevlerin farklılaşmasıyla yaşamını sürdürebilir. Sosyal kitlenin yoğunlaşması işbölümünün gelişmesini zorunlu hale getirmektedir¹⁶.

Diğer yandan, moral yoğunluğun artışı, işbölümünün gelişmesini otomatik olarak garanti etmez; çünkü, zayıf aktörlerin saf dışı edilmesine yol açarak toplumun çökmesine de yol açabilir. Diğer bir anlatımla , moral yoğunluk yeter bir koşul olmayıp gerek bir koşuldur. Buna ilave olarak gerekli olan şey kolektif bilincin moral ağırlığının zayıflamasıdır: Zira, ortak bilincin güçlü olması durumunda işbölümündeki gelişme yavaş olacaktır. Bu noktada kentin gelişimi önemli bir rol oynar. Kentler, doğal nüfus artışlardan çok, geleneksel inanç ve değerleri zayıflamış insanların çevreden yaptıkları göçlerle büyür. Büyük bir kentte ortak yaşamın mümkün olmaması nedeniyle, kentsel gelişme toplumsal değişim açısından önemli bir etkiye sahiptir¹⁷.

Durkheim’ın bir değişim dinamiği olarak kenti karakterize edişi, Kent Ekolojisi Okulu’nun (Chicago School)¹⁸ temel varsayımlarına öncülük etmiştir.Yerleşim yerlerindeki nüfus yoğunluğunun karmaşık bir işbölümünü gerektirdiği; topluluğun buna bağlı olarak, birbirini tamamlayıcı organik bir bütün halinde uzmanlaşmış bölgelere ayrıldığı şeklindeki gözlemleri, insan topluluklarının ekolojik nitelikli karşılıklı dayanışmasına ilişkin teorinin ilkelerini sağlamıştır. Bu varsayımlara, toplulukların unsurları arasındaki hakimiyet ve bağımlılık kalıplarını üreten rekabetin

¹⁵ Emile Durkheim, *The Division Of Labor In Society*, 2.Baskı, New York: The Free Press, 1965, s.257

¹⁶ Durkheim, age, s.258

¹⁷ Durkheim, age, s.284

¹⁸ Chicago Okulunun , kent ekolojisine dayalı perspektifine katkı yapan Park, Mc Kenzi ve Burgess’in yaklaşımları için bkz.Rana Aslanoğlu, *Kent Kimlik ve Küreselleşme*, 2.Baskı,Bursa: Ezgi Kitabevi,2000,s.60

nasıl gerçekleştiğine dair sosyal Darwinizm'in yaklaşımları eklendiğinde, Chicago Okulu'nun düşünce arka planındaki katkı daha açık hale gelmektedir. Ayrıca, Durkheim'in kentten geleneksel kontrolü zayıflattığı/topluluğun verili bir moral kodu kentli üzerine empoze edemeyeceği/kentten anonim karakterinden ötürü bireyin özgürleştiği/sosyal çevrenin birey üzerindeki etki alanlarının sınırlanmış olduğu/kentlerin etkisinin kendi sınırlarının dışına çıkarak kırı etkisi altına aldığı ve dolayısıyla bir bütün olarak toplumu kentlileştirdiği şeklindeki argümanları, Chicago Kent Ekolojisi Okulu'nun çalışmalarına yansımıştır¹⁹. Chicago Okulu mensuplarından Louis Wirth'ün yaklaşımları, bir yanda bu okulun genel yaklaşım karakterini göstermesi bakımından; diğer yanda, bu okulun dayandığı varsayımlara yönelik eleştirileri bünyesinde toplaması bakımından önemlidir.

1.1.1. Louis Wirth

Louis Wirth'ün yaklaşımı, sosyal ekolojizm veya ekolojik determinizm terimleriyle tanımlanabilir. Bu bağlamda Wirth ve Chicago okulunun varsayımları arasında bir sürekliliğin bulunduğu gözden kaçmaz. Örneğin, dezorganizasyon düşüncesi, güvenli ve yaygın sosyal bağların kentli toplumda azaldığı düşüncesi, Chicago Okulu'nun kenti zorunlu biçimde dezorganizasyonla nitelemesinin devamı niteliğindedir. İstila, ardıllık, zayıf geleneksel bağlar, bireyler arası rekabet vs., kente özgü problemler üreten yıkıcı güçler olarak görülmüştür.²⁰

Yöntem bakımından Durkheim'in izleyicisi olan Wirth, büyüklük, yoğunluk, heterojenite 'bağımsız değişkenleri' ile kent kültürel yaşamı için ayırıcı nedensel faktörler belirlemiştir. Wirth'ün kent yaşamının izolasyon ve dezorganizasyonla karakterize olduğu şeklindeki argümanı, tüm kentlerin yoğun, büyük ve heterojen olduğu kabulüne dayalıdır. Zira, Wirth'ün Durkheim'dan devraldığı olgucu anlayışa göre, doğal bilimlerin taşıdığına benzer bir evrensel genel geçerlik iddiası, kentsel yaşam kalıpları için de üretilmiş olmaktadır. Buna göre, modern zamanların tüm kentleri benzer özellikler taşımak durumundadır.

¹⁹ William G.Flanagan, age,s. 47

²⁰ Alan Warde, *Urban Sociology, Capitalism and Modernity*, ABD:Mac millan Press,1993, s.99

Wirth'ün kentselliği kavrayış biçimi Simmel'e yakındır. Her iki yazarın anlayışları iki noktada bir araya gelmektedir. Bunlardan birisi, 'kentsel mentalite' üzerine vurgu yapmaları²¹ diğeri ise, evrensel bir 'kent kültürü' argümanına sahip olmalarıdır. Hem Simmel ve hem de Wirth'te, bir kültürel form olarak kent, taşıdığı bazı özellikler dolayısıyla insan deneyimi üzerinde ayırıcılıklar yaratır. Bu ayırıcılık, bir yandan kente özgü maddi unsurlarla ; diğeri yandan, sosyal ilişki boyutuyla ilgilidir. Sosyal ilişki boyutuyla ele alındığında kent, özgül bir zihin durumu yaratarak bireyin psiko-sosyal yaşamını etkiler²².

Diğeri yandan, Simmel'in '*Metropolis and Mental Life*' da geliştirdiği bir çok tema, Wirth'e esin vermiştir: bir yalnızlık mekanı olarak metropol, izole olmuş birey, güçlü sosyal bağlardan yoksunluk, metropol yaşamının kesif bir dakiklik üzerine kurulu oluşu gibi temalar, Simmel'in '*Metropolis and Mental life*' adlı makalesinde de görülmektedir. Ancak Simmel, kent ve kır kültürleri üzerine vurgu yapmamıştır. Simmel çağdaş dönemle öncesi arasında kıyaslama yapmıştır. Simmel, özgül kültürel özelliklerden, yalnızca kentin kendisinden kaynaklanan bir nedensellik bağlamında bahsetmemiştir. Para ekonomisinin merkezi olması dolayısıyla kentin oynadığı role dikkat çekmiştir. Ancak, para ekonomisi gibi kültürel özellikler de en gelişkin seviyelerine kentlerde ulaşmıştır²³. Wirth'ün kavramlaştırması içinde kent, dolaylımsız bir nedenselliğe sahiptir.

²¹ Don Martindale, 'Şehir Kuramı, Şehir ve Cemiyet/ Max Weber, Georg Simmel, Ferdinand Tönnies, Don Martindale, Yay.haz.Ahmet Aydoğan, İstanbul:İz Yayıncılık, 2000, s.70

²² Kentin birey üzerinde özgül bir bilinç meydana getirme özelliği, Simmel'de şöyle açıklanmaktadır.Ona göre, modern yaşamın en temel sorunu , bireyin kendisine dayatılan ortama karşı özerkliğini koruma mücadelesidir.Bu noktada modern yaşamın ve onun ürünlerinin anlaşılmasında metropol gibi yapıların önemi büyüktür.Nitekim metropol insanı kendi kişiliğini kuşatan dışsal kuvvetlere karşı uyarlanmakta/ adapte olmakta ve karşı karşıya olduğu zorluğa çeşitli refleksler geliştirerek karşı koymaktadır.Metropol yaşamının kırdakinden hayli farklı olan yaşam temposu , bireyde metropole özgü bir bilinçlilik meydana getirmiştir. Simmel'in 'metropol insanı' olarak adlandırdığı birey duygu yerine akıl ile tepki vermektedir. Böylece metropol yaşantısı aklın üstünlüğünün ön plana geçtiği bir yaşam ve kişilik meydana getirmiştir olmaktadır.Georg Simmel, 'The Metropolis and Mental Life', Urban Man And Society içinde; der.Albert N. Cousins ve Hans Nagpaul, Alfred A Knopf Inc, Newyork:1970, s.137

²³ Simmel'in yaklaşımında, Wirth'ten farklı olarak, para ekonomisi ve bizatihi ekonomik bir meta olarak paranın kendisiyle, kentsel yaşamın karakteri arasında özel bir ilgi kurulmuştur. Simmel'e göre, metropol yaşantısında paranın hesaplamaya dayalı doğasına zamana ilişkin hesaplamaların dakikliği, kesinliği eklenmiştir.Bu durum metropol yaşantısının hem nedeni hem de sonucudur.Diğeri bir anlatımla dakiklik, hesaplanabilirlik, kesinlik hem modern yaşamın hem de metropolün

Wirth, 'Urbanism As a Way of Life' da: 'Bir kent tanımına ulaşmada, bir yaşam biçimi olarak kentin, karakterinin esas belirleyicileri olmayan özgül bir yerelliğin veya tarihselliğin doğurduğu kültürel etkilerle tanımlanmasından kaçınmak gerekir' demektedir.²⁴ Wirth, tüm tarihi ve çağdaş kentlerin belirli özellikleri taşıdıkları düşüncesiyle, kentsel gelişimin etkilerinin (yerel) kültürel değerlerden veya endüstrileşmeden ayırıcı ve bağımsız olduğunu söylemiştir²⁵. Wirth'ün, Simmel'den farklı olarak, kentleşme ve endüstriyel kapitalizmi birbirinden ayırmak istemesinin bir başka nedeni daha vardır. Katznelson'a göre bu ikinci neden, Wirth'ün insan ekolojisi perspektifine dayalı kent sosyolojisi disiplinine, otonom bir alan oluşturma isteğidir.²⁶ Ancak, Wirth'ün yaklaşımları, eleştiriler kısmında da görüleceği gibi, Amerikan deneyiminden derlendiği için, kültürel etkilerden ve tarihsellikten ayrılabilme konusunda başarılı değildir. Diğer bir ifadeyle, aslında özgül olan bir deneyimin, tüm benzer teorileştirme çabalarında olduğu gibi, genelleştirilmesine çalışılmıştır. Wirth'ün kent sosyolojisine otonom bir alan sağlama isteği, özellikle Marxçı yazarlar tarafından eleştirilmiştir.

Sosyolojik açıdan kent, görece büyük, yoğun ve heterojen bir nüfusun daimi yerleşim yeri olarak tanımlanmaktadır. Wirth'ün yaklaşımının önemi, kenti karakterize ettiği düşünülen özelliklerle, mekansal farklılaşmanın dinamikleri arasında ilişki kurulmuş olmasıdır.

koşullarıdır. Simmel'e göre, bu tarz bir yaşam formu, bireyde bir 'usanmışlık tavrı (blase attitude)' ortaya çıkarmıştır. Usanmışlık durumu, metropol yaşantısında bir çok uyaran karşısında sürekli tepki veren sınırların belli bir noktadan sonra tepkisiz hale gelmesinden kaynaklanmaktadır. Usanmışlık durumunda olan birey ayırım yapma duyusunu yitirmiştir. Her şey usanmış kişiye aynı gözükmemekte, birinin diğerinden farklıca bir değeri olmamaktadır. Bu durum, Simmel'e göre, içselleştirilen para ekonomisinin öznel bir yansımasıdır. Nasıl ki para kendinde değer ifade etmeyen, renksiz kokusuz ve her şeyle eşitlenebilir bir şey ise; şeylerin, özellikleri, biriciklikleri veya karşılaştırılmazlıkları önemini yitirmektedir. Şeylerin, satın alınabilir metalara dönüşmesi, kentlerde ön plana çıktığı için usanmışlık tutumunun esas yeri de kentlerdir. Sonuç olarak bu tutum, benliği koruyan bir adaptasyon biçimidir. Ancak bu korunma biçimi nesnelerin hatta bireyin kendi değerinin düşürülmesi pahasına olmaktadır. Bu psişe altında yaşayan birey, güvensizlik hissiyle yabancılara kapılarını kapatmakta, ihtiyatlı bir sosyalleşmeyi seçmektedir. *Georg Simmel, a.g.e, s.139*

²⁴ Louis Wirth, 'Urbanism As A Way of Life', *The City Reader*, ed. Richard T. Le Gates ve Frederic Stout, First edition, London: Routledge, 1996, s.190 içinde

²⁵ Gideon Sjoberg, 'Theory And Research In Urban Sociology', *The Study of Urbanization*, ed. Philip M. Hauser ve Leo F. Schnore, Second edition, New York: John Wiley & Sons Inc, 1967, s.160 içinde

²⁶ Ira Katznelson, *Marxism And The City*, Oxford: Clarendon Press, 1992, s.21

Sırasıyla ele alındığında, kenti karakterize eden birinci özellik nüfus büyüklüğüdür. Buna göre; büyük nüfus, içerisinde büyük miktarda bireysel farklılaşma taşımaktadır. Ne kadar çok sayıda insan birbiriyle etkileşime girerse, aralarındaki potansiyel farklılaşma da o denli büyük olmaktadır. Kentsel topluluğun üyeleri arasında, kişisel tutumlar, meslekler ve kültürel farklılıklar, kırsal kesimle kıyaslandığında geniş bölünmeler yaratmaktadır. Bu tür farklılıklar, bireylerin, etnik köken, ekonomik/ sosyal statü ve beğenileri temelinde yükselen bir ‘mekansal farklılaşma’ doğurur. Geleneksel toplumda bir arada yaşamadan doğan akrabalık, komşuluk gibi duygular farklı kökenlerden gelen insanlar arasında yok olur veya zayıflar. Kent, ikincil ilişkiler mekanıdır: ilişkiler gayri şahsi, yüzeysel ve gelip geçicidir. Bu durumda, geleneksel toplumu bir arada tutan dayanışma biçimleri yerlerini rekabete ve resmi kontrol mekanizmalarına bırakırlar.²⁷ Bu bağlamda, kentsel mekanda yaşanan parçalanma, engellenmesi mümkün olmayan doğal bir süreçtir.

Wirth’ün kentsellik tanımlaması içinde kullandığı ikinci bir özellik ‘yoğunluk’ tur. Wirth, Darwin’in bitki ve hayvan toplulukları için söz konusu ettiği yoğunlaşmanın etkilerini, benzer biçimde, insan toplulukları için söz konusu eden Durkheim’ı izleyerek, alanın sabit kalarak nüfusun artmasından meydana gelen yoğunlaşmanın, farklılaşma ve uzmanlaşma ürettiğini; ancak bu yolla artan nüfusun ihtiyaçlarının karşılanabileceğini belirtmiştir²⁸. Söz konusu farklılaşma mekana da yansiyarak, her alan en yüksek ekonomik getiriyi sağlayacak şekilde kullanıma sokulmuştur. İşyeri ve yaşam alanları birbirlerinden uzaklaşarak, oturma alanları içinde arzu edilmeyen işlevler kendilerine başka alanlar bulmuşlardır. Yoğunluk, arazi değerleri, sağlık, prestij , estetik kaygılar; gürültü ve kirlilikten arınmışlık gibi özellikler, kent içindeki bir takım yerleşimleri çeşitli nüfus kesimleri için daha cazip hale getirmiştir. Böylelikle kentin çeşitli bölgeleri uzmanlaşmış işlevler kazanmıştır. Kent, giderek birinden diğerine geçişin kesildiği sosyal dünyalar mozayikine benzemiştir²⁹.

²⁷ Louis Wirth, age.s.191

²⁸ Louis Wirth, age.s.192

²⁹ Louis Wirth, age. s.193

Wirth'ün kentsellik teorisini tamamlayan son unsur 'heterojenlik'tir. Wirth'e göre, kent ortamında, çeşitli kişilik tipleri arasında yaşanan sosyal etkileşim, katı sınıfsallıkları yıkararak sınıf yapısını karmaşık hale getirmiştir. Bireyin mobilitesi artmış, kendisini çeşitli sosyal gruplar içinde yüzergezer statüler içinde bulmuştur. Bu durumda, kentnin sosyal yapısı çeşitli sosyal gruplardan meydana gelmiş olmaktadır. Bireyin bu düzen içindeki konumu güvensiz ve istikrarsızdır. Bu gerçek, kentlinin kozmopolitan ve sofistike olma durumunu anlamamıza yardımcı olmaktadır. Birey, birden çok sosyal gruba aynı anda mensup olabilmekte ; sosyal mobilitenin de etkisiyle hızlı biçimde bu gruplardan ayrılabilir. Oturma yeri, iş, gelir vb. değiştiğinde uzun süreli aidiyetlikler zorlaşmaktadır. Kent, giderek ırk, dil, gelir, sosyal statü temelinde farklılaşan yerelliklere bölünmektedir. Bireyin artık, kent içindeki yerini bütünüyle kavraması ihtimali azalmaktadır. Bireylerin, toplumsal bağlardan yoksunluğu, kentsel topluluğun kolektif davranışını önceden kestirilemez ve dolayısıyla sorunlu hale getirmektedir. Bu durumda, kentsel yaşam biçiminin ayırıcı özellikleri, birincil ilişkilerin yerine ikincil ilişkilerin geçmesi, akrabalık bağlarının zayıflaması, ailenin sosyal öneminin zayıflaması, komşuluk ilişkilerinin ortadan kalkması ve sosyal dayanışmanın geleneksel temellerinin kuruması olmaktadır. Kişisel dezorganizasyon³⁰, ruhi çöküntü, intihar, suç, kargaşa kırsal toplulukla kıyaslandığında kentte daha yoğun biçimde hüküm sürmektedir³¹.

Görüldüğü gibi, Wirth'ün yaklaşımında kentsel yaşam ile kırsal yaşam arasında derin bir süreksizlik öngörülmekte; aynen Simmel'de olduğu gibi³², moderniteye yönelik bir şikayet mesajı iletilmektedir. Bunun en açık kanıtı, kentsel yaşamın kişisel dezorganizasyona, ruhi çöküntüye, suça ve intihara kendiliğinden neden yaratma

³⁰ 'Kişisel dezorganizasyon' kişinin kendi varlığını, toplumsal bütün içerisinde anlamlı bir yere oturtamama halini anlatmaktadır. Modern toplumda birey, yüzer gezer statüler içinde akışkan mensubiyetliklere sahip olduğundan; toplumsal gruplarla, cemaat yapılarında olduğu gibi, koparılması mümkün olmayan türden bir sürekliliğe ve istikrar durumuna sahip değildir. Bu durum kişinin, içinde yaşadığı toplumsal bütünle tutunumlu(coherent) bir özdeşlik kurmasına engel teşkil etmektedir. Bu gelişme, bir yandan sosyal kontrolü zayıflatıp bireyselleşme önündeki engelleri ortadan kaldırırken, diğer yandan bireyi yalnızlaştırarak toplumsal bütünlüğe yabancılaştırmaktadır.

³¹ Louis Wirth, age, s.194-196

³² Mestrovic'e göre, Simmel'in '*Metropolis and Mental Life*' adlı çalışması Tönnies'in *Gesellschaft*'ına benzer şekilde, moderniteye yönelik bir şikayet/suçlamadır. Stjepan Mestrovic, "Modernitenin İlk

konusunda bir aktör olarak görülmesidir. Burada üzerinde durulması gereken daha önemli nokta, kentsel yaşam içinde meydana gelen bölünmelerin sorunlu görülmele beraber, düzeltilmesi gereken veya düzeltilebilir oluşumlar olarak değerlendirilmemesidir. Bu süreç, kentsel yaşama özelliğini veren içkin bir nitelik olarak ele alınmıştır. Diğer bir ifadeyle, geleneksel veya kırsal olana bir karşıtlık içinde konumlandırılan modern kentsel yaşamın doğal varoluş formu budur.

Giddens'ın da belirttiği gibi, Wirth'ün yaklaşımı, her dönem ve her yerdeki kentleşme için evrensel bir nitelik arayışındadır. Wirth'ün, Tönnies'in gessellschaft'ıyla/ Durkheim'in mekanik işbölümüne dayalı toplumuyla/Simmel'in metropol yaşamıyla büyük benzerlikler gösteren tartışması, günümüzle ilişkisini kesinlikle yitirmemiştir. Wirth'ün en ciddi sınırlılıklarından biri, Wirth'ün kentleşmeye bir bütün olarak yüklediği niteliklerden bazılarını, kapitalist özellikler taşımayan toplumlardaki birçok kentte rastlanmamasıdır. Sonuç olarak Wirth, kenti, geçerlilik düzeyi ne olursa olsun, Batılı ve görece yeni bir olguya indirgemiş olmaktadır³³. Bu yaklaşım biçiminde, bir yerin kent olma kriteri modernlik koşullarına bağlanmış olmaktadır. Bu durumun başka bir türlü anlatımı, kentliliğin standardını Batı'nın koymuş olmasıdır. Oysa ki; Batı'nın kent deneyimi, kendi özgül tarihi-kültürel bağlamının bir sonucudur.

1.1.2. Wirth'e Yönelik Eleştiriler

Wirth'ün düşünceleri çeşitli yazarlarca eleştirilmiştir³⁴. Bunlardan birisi olan Giddens'a göre, Wirth, modern kentsel ilişki biçiminin gayri şahsilek özelliğini abartmıştır. Ona göre, yakın arkadaşlık veya akrabalık bağlarını içeren topluluklar modern toplumlarda da Wirth'ün sandığından daha sürekli biçimde vardır.³⁵ Diğer yandan, yakın akrabalık ve kişisel bağları içeren komşuluk ilişkileri, kent yaşamı

Sosyologları; Simmel ve Durkheim ” , **Modernite Versus Postmodernite**, der. Mehmet Küçük, İkinci Baskı, Ankara: Vadi / Toplum Yayınları, 1994, s.44

³³ Antony Giddens, **Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi**, Çev. Ümit Tatlıcan, Birinci Baskı, İstanbul: Paradigma, 2000, s.154

³⁴ Burada yer vereceklerimiz dışında, genelde Chicago Okulu'nun modernleşmeci/meکانist düşünce bütününe, özelde de Wirth'ün kentsel topluluğun özelliklerine ilişkin görüşlerine yöneltilen ironik bir eleştiri örneği olarak bkz. Richard Sennet, **Gözün Vicdanı**, Çev. S. Sertabiboğlu ve C. Kurultay, Birinci Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999, s.149,150

³⁵ Antony Giddens, **Sosyoloji**, Yay. Haz. H. Özel-C. Güzel, Birinci Baskı, Ankara: Ayrac Yayinevi, 2000, s.507

tarafından aktif biçimde yaratılmış gibi görünmektedir. Giddens, Fisher'i izleyerek , benzer temele veya ilgilere sahip olanların birbirleriyle yerel bağlantılar kurabildiklerini; farklı dini, etnik, politik vb. alt kültürel grupların birbirlerine bağlanabildiklerini belirtmektedir³⁶. Nitekim, Türk kentlerinin de dahil olduğu pek çok araştırmada, göç yoluyla bir araya gelen insanlar arasında bir dayanışma ilişkisinin hemşehrilik kavramı üzerinden yeniden üretildiği gözlenmiştir³⁷.

Giddens'in işaret ettiği itirazları, benzer bir noktaya varacak şekilde Herbert Gans detaylandırmıştır. Gans, iç ve alt kent(outer city/suburb) ayrımı yaparak kentin yeknesak bir kavramlaştırmasına karşı çıkmaktadır. Gans'a göre, Wirth'ün formülasyonunda, iç kentten (inner city) çıkarılan sonuçlar, tüm kentsel alan için genellenmiştir. Wirth'ün düşüncesinde kentsel nüfus heterojen bireylerden oluşan bir yapı olarak anlaşılmaktadır. Bu özellik geçmiş sosyal sistemleri yıkacak bir tür anarşi yaratmaktadır. İç kent nüfusunun bu özellikleri taşıdığı söylenebilir. Ancak, Wirth'ün formülasyonu, bu nüfusun görece homojen gruplardan oluştuğunu göz ardı etmektedir. Alt kentte oturanlar, taşıdıkları farklı sosyo-kültürel özelliklere bağlı olarak homojen gruplar oluşturabilmektedir. Dış kentte yaşayanların önemi, kent nüfusunun çoğunluğunu oluşturmalarıdır³⁸.

Diğer yandan, Wirth'ün sözünü ettiği türden kentsel ilişki/ilişkisizlik biçimleri - izolasyon, ikincil ilişkiler vb.- Gans'a göre, iç kente has 'kozmopolitlerin' yaşam biçimini tanımlamaya elverişlidir. Kozmopolitler, kentin geneliyle ilişkili olmamakla birlikte, etnik köylere benzer biçimde, kendi alt grup ilişkilerine sahiptirler. Kozmopolitlerin çoğu kez, bekar/ çocuksuz ve mobil olmalarından dolayı, geleneksel türde akrabalık, komşuluk ilişkileri yoktur³⁹. Gans'a göre, Wirth'ün diğer bir argümanı olan, nüfusun, etnisite, statü, gelir, beğeni ve tercihler temelinde ayrışması, dış kentin yerleşim bölgelerine daha iyi uymaktadır. Bunlar kent nüfusunun çoğunluğunu

³⁶ Antony Giddens, Sosyoloji, s.508

³⁷ A.G. Ayata, " Gecekondularda Kimlik Sorunu, Dayanışma Örtüntüleri ve Hemşehrilik" , **Toplum ve Bilim**, 1990 Güz/1991 Kış, s. 52

³⁸ Herbert Gans, 'Urbanism And Suburbanism', **Urban Man And Society**, edt.Albert N. Cousins ve Hans Nagpaul, Newyork: Alfred A Knoppf Inc, 1970, s.158

³⁹ Herbert Gans, age.s.160

oluşturmalarına rağmen, Wirth, bu ayrıntıya pek az değinmiştir.⁴⁰ Nitekim günümüzde, kentin dış çevresinde iki tür gettolaşmanın olduğu gözlenmektedir. Bunlardan birisi yoksul kesimlerin meydana getirdiği, buldukları coğrafyaya göre favela, getto, gecekondu gibi isimler alan yerleşimler; diğeri ise, varsıl kesimlerin tercih ettiği korunaklı siteler biçimde inşa edilen ve bazen kendine yeter özellikleri bulunan yerleşimlerdir. Bu iki yerleşim türünden hangisinin daha yoğun biçimde varlık gösterdiği, ülkeden ülkeye ve hatta aynı ülkenin farklı kentleri arasında değişiklik göstermektedir.

Giddens ve Gans'ın, Wirth'ün varsayımlarına tezat teşkil eden tartışması bir adım daha ileri götürüldüğünde, bu varsayımların iç kent için dahi genellenmesi güçleşmektedir. Nitekim, büyük kentlerin kimi kısımları –ör: İngiltere'nin West End, Benthall Green bölgeleri gibi –üzerinde yapılan araştırmalarda; komşuluk, gelenek, ahlaki düzen ve güçlü topluluk bağlarını içeren ilişki biçimlerinin, alt kentin yanı sıra iç kent bölgelerinde de varlığını sürdürdüğü gözlenmiştir.⁴¹

Fisher'e göre, Wirth'ün bireyler arasında inanç, gelenek ve sair farklılıklar olmasından dolayı, sosyal düzenin bütünüyle resmi kurumlar aracılığıyla düzenlendiği savı doğru değildir. Çünkü, özellikle büyük kentte, bireylerin bütünüyle kendi grup bağları içinde yaşamaları ve diğer gruplarla nadiren ilişki kurmaları ve böylelikle bir tür kentsel cemaatçilik (parochialism) geliştirmeleri de mümkündür. Örneğin, büyük kentteki bir İtalyan-Amerikalı, bir kilise ve cemaat okulunun sınırları içinde yetişip, İtalyan olmayanlarla pek az ilişkisi olarak yaşayabilir⁴². Buna göre, sosyal yaşamın resmi kurumlar aracılığıyla düzenlenmesi bir kenara, kentin kimi bölgelerinde bu düzenlemelerin dışlanması bile söz konusu hale gelebilir.

Diğeryandan, Lewis'in Mexico City'den elde ettiği veriler, kentleşmenin zorunlu olarak sosyal ve ahlaki düzenin yıkımıyla gerçekleşmediğini göstermektedir. Aksine, dini yaşamın kentte daha disiplinli hale geldiği gözlenmiştir⁴³. Sjoberg'in de

⁴⁰ Herbert Gans, age.s.162

⁴¹ Alan Warde, *Urban Sociology*,... s.101

⁴² Claude S. Fischer, *The Urban Experience*, ABD: Harcourt Brace Jovanovich Inc, 1976, s.75

⁴³ Oscar Lewis, "The Folk-Urban Ideal Types", *The Study of Urbanization*, s.495

belirttiği gibi, kent çağı hızlı bir değişimden geçmesine rağmen, belli geleneksel yapılar, yeni örgütsel biçimlerle ısrarla yan yana varlığını sürdürmektedir⁴⁴.

Wirth'e yönelik daha genel bağlamlı bir eleştiri, kırsal-kentsel, işbirlikçi-rekabetçi, cemaat-cemiyet gibi karşıtlıklardan yararlanışıdır. Bu özellikler genellikle bir arada bulunmaktadır. Günümüz koşullarında bu alanlar arasında geçişlilikler vardır. Krupat'a (1985) göre; kır ve kenti birbirinden ayıran büyüklük, yoğunluk, kültürel aktiviteler... gibi özellikler bulunsa da, bu tür özelliklerin adına ne denirse densin tüm topluluklarda bir dereceye kadar varılmakta, dolayısıyla toplulukların karşılaştırılmasına rölatif bir eksende bakılması gerekmektedir.⁴⁵

Diğer yandan, endüstriyel toplumlarda hüküm süren kır-kent ayrımları, sanayi öncesi toplumların kır-kent ayrımlarından hayli farklıdır. Örneğin sanayi öncesi toplumlarda, en gelişmiş biçimi içinde aile örgütlenmesi- tek çatı altında birleşen geniş aile- küçük köy yerleşimlerinin değil, kent elitinin özelliğidir. Sjoberg'e göre, toplumun endüstrileşme düzeyine bağlı olarak yeni bir kır-kent ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Amerika gibi olgun endüstriyel düzenlerde, kır- kent ayrımı örneğin, Güneydoğu Asya'da olduğu kadar belirgin değildir. Tüm toplumlar için geçerli olacak biçimde kır-kent ayrımlarının belirlenmesinin mümkün olmadığı durumda, hangi özgül yapı altında hangi koşulların geçerli olduğunu tanımlamak suretiyle, bu farklılıklara ilişkin genellemelerin sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir.⁴⁶

Saunders'a göre, Wirth'ün yaklaşımıyla ilgili esas problem, kavramlaştırma biçimi değil, teorik açıklama yeterliliğidir. Ona göre Wirth, büyüklük, yoğunluk ve heterojenitenin, tanımladığı yaşam biçimlerini açıklamada, anahtar belirleyiciler olduğunu göstermede yetersiz kalmıştır: Zira, aynı kentsellik karakteristiklerin örneğin, teknoloji, ekonomik rasyonellik vb. değişkenlerden de çıkarılması mümkündür⁴⁷. Ancak, bu eleştiri yalnız Wirth'ün yaklaşımıyla sınırlı olmayıp, ele alınan sorunsala merkezi değişkenler atayan tüm teorileştirme çabaları için söz konusu edilebilir.

⁴⁴ Gideon Sjoberg, age, s.161

⁴⁵ Edward Krupat, **People In Cities**,Camridge Univercity Press,1985, s.19

⁴⁶ Gideon Sjoberg, age, s.162

⁴⁷ Saunders, The Urban Question, s.107

Wirthçü geleneğin⁴⁸ temel eleştirisi, kentin bağımsız bir değişken olmayıp, ekolojik ve sosyal yapının ona dışsal olan güçler tarafından-ör kapitalizm- belirlendiği şeklindedir. Buna göre kent, tüm toplumu kuşatan koşullarca şekillendirilmektedir. Bu düşünüş biçimi yakın dönem Marxçı gelenek tarafından dillendirilmiştir. Marxçı kentsel teori, ideolojik ve kültüralist nitelermelerle tarif ettiği ekolojik görüş yerine, bu görüşün kısıtlarını aşmayı hedefleyen başka bir perspektif önermektedir.

1.2. Marxçı Kentsel Teori

Marx'ın yöntemi ve toplum kuramı, sosyal teorinin en kapsamlı irdeleme alanlarından biri olmuştur. Bu yöntem ve toplum kuramı üzerinde kusursuz bir çözümleme geliştirmek, Marx öncesi ve sonrasındaki tüm düşünce pratiklerinin gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Ancak, bu kapsamda bir analizin yapılması çalışma konumuzun sınırlarını ve amacını fazlasıyla aşacağından dolayı; analizimiz, bu yöntemin merkezi kavramlarıyla sınırlandırılacaktır.

Marx'ın toplum kuramının merkezi kavramları, diyalektik ve materyalizmdir. Diyalektiği oluşturan öğelerin öne sürdüğü şey, somut gerçekliğin , durağan bir töz olmadığı; tarihsel sürecin farklılaşma ve zıtlıkların çelişkisiyle sürekli ilerlediğidir. Bu anlayışta, tarihsel süreç, hem evrimci ve hem de devrimci bir değişim içindedir. Devrimci nitelikteki değişimlerde, gerçek niteliksel yenilikleri doğuran özellikle, çelişkili bir birlik olduğu düşünülmüştür. Marx'ın bilimsellikte eş anlamda kullandığı, maddecilik anlayışı ise; maddenin, maddeyle ilgili düşünceye(ideale) öncel olduğu düşüncesini taşımaktadır. Bu bağlamda, diyalektik materyalizm, toplumsal gelişmeyi iktisadi üretim güçlerinin evrime bağlamaktadır. Bu düşünce biçiminde, toplumun maddi temeli olarak yalnızca ekonomi ve hatta ekonominin de en maddi yönü olan üretim teknolojisinin nedensel bir etkiye sahip olduğu(ekonomizm); siyasal ve kuramsal üst yapının yansıma fenomenler olduğu varsayılmıştır⁴⁹. Sabine göre, Marx'ın üstyapı

⁴⁸ Wirth'ün geliştirdiği düşünce biçimi, en tanınmış R.Redfield olan takipçileri tarafından, bazı küçük revizyonlarla da olsa, sürdürülüp kendi kent çalışmalarına teorik esas olarak kabul edildiğinden dolayı 'Wirthçü gelenek' olarak adlandırılmasında bir yanlışlık olmadığı düşüncesindeyiz. Çoğunlukla Marxçı yazarlarca Simmel-Wirth-Redfield aksı olarak adlandırılan bu gelenek, kente, sosyal değişimin itici gücü olarak önem verilmesinde haklılık payı olduğu kabul edilen; ancak, bunun gerek olsa bile yeter koşul olmadığı savıyla eleştirilen bir tarihselliğe sahiptir.

⁴⁹ Tom Bottomore, **Marksist Düşünce Sözlüğü** Der. Mete Tunçay, İstanbul:İletişim,2001,s.955

ve temel ayrımı deneysel değildir; modeli, Hegel'in görüntü ile gerçek arasında yaptığı metafizik bir ayrıma dayanmaktadır⁵⁰. Sonuç olarak, Marx'ın yönteminde kentsel analiz, kırsal kentin çelişkisi/diyalektik ilişkisi ve maddi üretimin temeli olan ekonomik yapıyla ilişkisi içinde değerlendirilmiştir.

Marx ve Engels'e göre, antikiteden modern kapitalizme tüm toplumlarında kır-kent ayrımı varolmuştur. Kentin analizi ve kırsal olan ilişkisi, özgül bir üretim biçiminin şekillendirdiği sınıf ilişkileri bağlamında değerlendirilmiştir. Marx'a göre, gerçek sınıflı toplum ancient kenttir. Ancient klasik tarih, toprak ağalığının ve tarıma dayalı olan kentlerin tarihidir. Modern tarih kırsal kentleşmesinin tarihidir; zira, kentin geleneksel özelliklerinin altını boşaltan ekonomik dönüşümler, kurulu kentsel alanlardan çok kırsal başlamıştır. Marx'a göre, tüccar sınıfının gelişmesi, kentler arasındaki işbölümünün gelişmesini kolaylaştırıp yeni sanayilerin büyümesini teşvik etmiştir⁵¹.

Kapitalizmin yeni sosyal ilişkileri, feodalitenin sosyal ilişkilerinin antitezi olarak kurulmuştur. Bu ikisi arasındaki çelişkiler, kır ve kent arasında; sanayi burjuvazisi ile feodal toprak ağası arasındaki sınıfsal çatışmada ifadesini bulmuştur⁵².

Marx ve Engels kenti iki biçimde ele almışlardır: Birincisi, kapitalist toplumda meydana gelen süreçlerin bir yansıma alanı olarak; ikincisi, o toplum içerisindeki belli özgül süreçlerin gelişmesinin önemli bir koşulu olarak. Kenti bu biçimde ele almaları, özel olarak kentin kendisiyle ilgilenmelerinden değil, kapitalist süreçlerin kendilerini en net biçimde kent bağlamında göstermesindedir⁵³. Kentli proleterin yoksulluğundan sorumlu tutulan kent değil, kapitalist üretim biçimi olmuştur. Engels'e göre, büyük kentler, zaten genlerinde kötülükleri artırma potansiyeli taşıyorlardı. Nitekim, Engels'in İngiliz işçi sınıfını ele aldığı çalışmada, kent, kapitalist çelişkilerin tarlası

⁵⁰ George Sabin, *Siyasal Düşünceler Tarihi* Çev.Ö.Ozonkaya, Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği yayını: 18, 1969, s.156

⁵¹ Karl Marx ve Friedrich Engels, *Alman İdeolojisi*, Çev. Sevim Belli ve Ahmet Kardam, 4.Baskı, Ankara:Sol Yayınları,1999, s.81,89

⁵² Marx ve Engels, s.82

⁵³ Rana Aslanoğlu, *Kent Kimlik ve Küreselleşme*, 2.Baskı,Bursa: Ezgi Kitabevi,2000, s.56,57

olarak resmedilmiştir. Buna göre, kentsel yoksulluk fenomeninin, ancak toplumun topyekün dönüşümüyle aşılabileceği düşünülmüştür⁵⁴.

Marx ve Engels için kent, yalnızca kapitalist mantığın bir yansıması değildir. Kentleşmenin artmasını, sosyalizme geçiş için gerekli bir koşul olarak da görmüşlerdir. Bu, kentin yeni üretim biçiminin yeri olmasından dolayı değil, ancak, kapitalizmin yarattığı devrimci sınıfın, yani proleteryanın, kendisini ancak kentte gerçekleştirebileceğinden dolayıdır. Zira, sermayeye karşı girişilecek etkin mücadelenin koşullarının, büyük kentlerde olgunlaşabileceği düşünülmüştür. Marx'ın analizinde devrimci işçi sınıfını doğuran kentin kendisi değildir. Kent, ancak hastalık ve yoksulluğa neden olarak, kapitalist gelişmenin zaten içinde var olan potansiyel devrim koşullarını geliştirecektir⁵⁵. *Kapital*'in birinci cildinde Marx, bazı İngiliz kentlerini örnek göstererek, buralarda proleteryanın yaşadığı, gerek kentsel sefaleti gerekse de konut problemlerini uzun biçimde ele almıştır⁵⁶.

Sonuç olarak, Marx ve Engels'in analizlerinde kentin, sosyalizme geçişte ve kapitalizmin analizinde, bağımlı bir değişken olmasından ötürü, ancak ikincil bir önemi olduğu görülmektedir. Diğer yandan, çağdaş Marxçı yaklaşımların da özünü teşkil eden nokta şudur: Kentsel yoksulluktan sorumlu tutulan kent veya kentli değil; kente bu olumsuz şartları dayatan ekonomik sistemdir. Buna göre, kent ve yoksulluk arasındaki ilişki yoksulluğa mekan sağlama biçimindeki bir statik ilişki olup, somut aktörler ve onların stratejilerinden bahseden dinamik bir ilişki değildir. Kentsel teoriye katkıda bulunan çağdaş Marxçı yazarların da takip ettirdiği bu yaklaşım biçimde, kentsel yoksulluk, toplumsal yapının ancak topyekün dönüşümüyle aşılabilecek bir sorundur.

Bazı Marxçı yazarlar, kentin ve kent üzerinden geliştirilecek analizlerin teorik önemini yadsır iken; bazıları da kentin, sosyal teori için arzi bir unsur olarak ele alınamayacağı; aksine sosyal teorinin tam merkezinde yer aldığı görüşündedir. Örneğin, Giddens'a göre, kent sosyolojisi de, sosyolojinin alt dallarından biri olmaktan fazla bir şeydir. Giddens, kent teorisine katkı yapan Harvey, Lefebvre ve Castells gibi Marxçı

⁵⁴ Ira Katznelson, *Marxism And The City*, Oxford: Clarendon Press, 1992, s.36

⁵⁵ Saunders, a.g.c, s.26,27

⁵⁶ Karl Marx, *Kapital*(1),6.Baskı,Ankara:Sol Yayınları, 2000, s.626-629

yazarların fikirlerinin önemli bir bölümüne eleştirel yaklaşırsa da, ‘kentin, toplumsal bütünden soyutlanarak uygun biçimde teorileştirilemeyeceği’ şeklindeki temel öncülü bütünüyle benimsediğini belirtmektedir.⁵⁷

Marxçı kentsel teorinin içerisinde çeşitli varyantlar bulunmakla beraber, politik ekonomi vizyonu olarak adlandırılan yaklaşımların, bu teorinin genel eğilimlerini yansıtabilme noktasında bir ideal tip oluşturdukları belirtilmelidir. Politik ekonomi vizyonunun temsilcileri olan Harvey ve Castells’in klasik çalışmalarında kent, teorik bir özgülüğe sahip değildir. Kendisini kuşatan sosyal süreçlere bağlı bir değişkendir; ancak, Castells’in görece yakın dönem çalışması olan ‘*City and Grassroots*,’ Marxçı ortodoksiden uzaklaşma gayretlerini göstermesi ve bir tür öz eleştiri taşıması bakımından dikkat çekicidir.

1.2.1 David Harvey

David Harvey ve Manuel Castells’in yaklaşımları kendi problematiğimiz açısından iki noktada önem arz etmektedir. Bunlardan birisi, teorik bir nesne olarak kenti sorunlaştırma biçimleri ; diğeri ise bu sorunlaştırma biçiminin öngördüğü biçimde mekansal yarıma ve kentsel yoksulluk sorunun ortaya çıkış koşullarını çözümlemeleridir.

Harvey’e göre, sosyal teoride yeni bir paradigmal dönüşüme/devrime ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç, ‘liberal formülasyonlar’ olarak adlandırdığı mevcut düşünüş biçimlerinin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Ona göre, gerçek devrimci formülasyonlar, özgül disipliner zemine sahip olamazlar (ör. kent bilimi/sosyolojisi gibi); bunların maddi gerçekliğin tüm ilgili yönlerine göndermede bulunması gerekmektedir. Yeni bir paradigmanın genel kabul görmesi ancak teoride yer verilen sosyal ilişkilerin gerçek dünyada realize edilmesiyle mümkün olabilir.⁵⁸

Harvey’in sözünü ettiği türden bir devrim nasıl başarılacaktır? Bunun idealizmle ya da ampirizme dayalı olgucu yöntemle gerçekleştirilebileceği öne sürülebilir. Harvey’e

⁵⁷ Antony Giddens, *Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi*,... s.152

⁵⁸ David Harvey, *Social Justice and the City*, First edition, London: Edward Arnold Publishers Ltd, 1973 , s. 125,151

göre, olgucu yöntem idealizme tercih edilir olsa da, her iki yaklaşım da yetersizdir. Sosyal gerçekliğin anlaşılması ancak materyalist yöntemle, yani Marxçı düşünceyle mümkündür. Olgucu yöntemin idealizme tercih edilir olması, Marxçı düşünceyle önemli bir ortaklığının olmasından kaynaklanmaktadır. Her ikisi de materyalist bir zemine sahiptir ve analitik yönetime başvurumaktadırlar. Ayrıldıkları nokta ise, olguculuğun yalınkat(naive) bir ampirizm öngörüsü olması ve Marxçılığın devrimci potansiyelinden yoksun oluşudur.⁵⁹

Marxçı kentsel teorinin, ona özelliğini veren noktalarından bir tanesi, mekanın ontolojik ve ilişkisel olarak konumlandırılma biçimidir. Bu konumlandırma biçiminin önemi, ele alınan problematiğin tartışılacağı zeminin tespit noktasını belirlemesinden kaynaklanmaktadır.

Harvey'e göre, kentleşme, toplumun bütününde işleyen sosyal süreçlerin özelliklerini içerisinde taşıyan bir şeydir. Diğer bir ifadeyle, toplumun çeşitli yönlerinin yansıdığı bir aynadır. Kenti anlamak için yeterli olabilecek tek kavramsal çerçeve, sosyolojik ve coğrafi imgelemleri kuşatan ve bunlar üzerinde yükselen bir yapıda olmalıdır. Harvey, Lefebvre'ün mekansal ilişkilere bağımsız bir merkezilik verişini eleştirerek, *"eğer mekan mutlak bir şey olarak alınırsa , nedenden bağımsız 'kendinde bir şey' haline gelir"* demektedir. Mekan böylesi bir ontolojik kategori değildir. Harvey'e göre: *'Mekan, kendinde(in itself) mutlak, göreceli veya ilişkisel değildir; ...Mekanın doğru kavramlaştırılması problemi, kendisiyle ilgili pratikler aracılığıyla çözülebilir'*⁶⁰. Aslında, Lefebvre'ün **Modern Dünyada Gündelik Hayat**'ta(1998) söyledikleri de bu fikrin uzağında değildir: *'Lefebvre şöyle demektedir: "kentliliğin, kentsel olanın koşulları nelerdir? Bunların maddi temelleri, teorik dayanakları nelerdir? Bunları henüz bilmiyoruz; bilmemiz öngörülüyor.Şimdilik yeni bir kendilik ilan etmekten kaçınalım"*⁶¹.

Harvey'in kendisini yöntem bakımından eleştirmesine karşın, Lefebvre'ün yaklaşımı ile Harvey'inki arasında bir çelişki olmadığı söylenebilir. Lefebvre'e göre:

⁵⁹ David Harvey, Social Justice ... s.129

⁶⁰ David Harvey, Social Justice...s.13-27

⁶¹ Henri Lefebvre, **Modern Dünyada Gündelik Hayat**, İstanbul: Metis,1998,s.125

“ her araştırma, er ya da geç, toplumun, insanın veya dünyanın genel bir kavranışına bağlanır. Yöntemsel olarak, doğru görünen tutuma aykırı olarak, bütünden ve küreselden yola çıkılmasa da sonunda bütünlüğe varmak gerekir. Çünkü teorik olarak...kısmilik düzeyinde kalmamak gerekir...Şu halde gündelik hayatın eleştirisi, toplumsal bütünü ölçüğünde değerlendirmeleri gerekli kılar... Sonunda toplumun bütünü ile ilgili önerilere varan bu yöntem, ampirizme, olguların veya sözde olguların sonu gelmez biçimde derlenmesine karşıdır”⁶².

Nitekim, ‘*Fragmentary Sciences and Reality*’de , tüm bilimlerin kent bilimine katkı yaptığını; ancak, bilimlerin her birinden ayrı ayrı bir kent bilimi çıkarılamayacağını belirtmektedir. Bu, ona göre, olsa olsa bütüncül bir toplum biliminden veya sosyal gerçeklikten çıkarılabilir⁶³.

Harvey ve Lefebvre’ün yaklaşımlarında görüldüğü gibi, Marxçı kentsel teoride, mekan sorununa ontolojik bir kendilik verilmemiştir. Marxçı yöntemin her şeyin her şeyle ilgili olması biçimindeki bütünlük anlayışına uygun olarak; mekan, kendisini kuşatan sosyal bütünlüğün bir türevi olmak durumundadır. Buna göre, tikel olanın bilgisinden yola çıkarak tümel bir bütünlüğe varmak mümkün değildir. Nitekim, olguculuğun deneyci yönünün gerek Harvey, gerekse de Lefebvre için eleştirel biçimde ele alınışının nedeni budur. Bu bağlam içerisinde, mekansal sorun, mekanın üretimi olan bir sorun değil, toplumsal yapı tarafından üretilip mekanda yansıma bulan bir sorundur. Dolayısıyla, bir çözümleme yapılması istendiğinde, bakılması gereken nokta somut mekan olmayıp toplumun bütününde işleyen sosyal/politik süreçtir.

Harvey ve Lefebvre’ün yöntem konusundaki teorik uzlaşımları, sanayileşme ve onun sosyal süreci olan kentleşme bahsinde bir kırılmaya uğramaktadır.

Harvey, Lefebvre’ün ‘kentleşmenin sanayi toplumunu belirlediği ve geleceğin bir kent toplumu olacağı’ tezini kabul etmez. Lefebvre’e göre, kentleşme sanayileşmeye anlam vermektedir. Kentleşme, kendisini sanayileşmeye bağımlı kılan uzun bir sürecin ardından esas hale gelmektedir. Böylece baştaki konum, yani kentleşmenin sanayileşme tarafından üretilmiş olması, tersine dönmüş olmaktadır”⁶⁴.

⁶² Henri Lefebvre, a.g.e, s.35

⁶³ Henri Lefebvre, ‘Fragmentary Sciences and Reality’, *Writings on Cities: Henri Le febvre*, 1996, s.95

⁶⁴ Henri Le febvre, *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, s. 85

Lefebvre'ün '*Institutions In a Post Technological Society*'de öne sürdüğü , 'geleceğin toplumu bir endüstri toplumu değil, kent toplumu olacaktır' iddiası, Castells'in yanı sıra Harvey tarafından da eleştirilmiştir⁶⁵.

Harvey için hala tersi geçerlidir. Kentleşme süreci, sanayinin ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir; zira, artık- değer olgusu, kentleşmenin içsel dinamiklerine bağlı değil; aksine, sanayi toplumunun durumuna göre hareket etmektedir. Harvey ve Lefebvre arasındaki kırılmanın önemi şurada yatmaktadır: Sanayileşmenin toplumsal yapıya özelliğini veren olgu olduğu kabul edildiğinde, toplumsalın buna ayak uydurduğu veya uydurma çabası içinde olduğu iddia edilmiş olmaktadır. Bu durumda toplumsal yapı, geniş anlamda sermayenin gereklerine göre örgütlenmiş olmaktadır. Aksi durumda, yani Lefebvre'ün söylediği gibi, kentleşmenin esas hale geldiği kabul edilirse, sanayileşmenin toplumsalın örgütlenişindeki belirleyiciliği ortadan kalkmış olmaktadır. En azından, politik ve toplumsal olanın örgütlenişinde tek karar merci olma konumunu yitirmiş olmaktadır. Nitekim, gerek Harvey'in gerekse de Castells'in politik-ekonomi eksenli görüşlerinin eleştirisinde bu son noktanın altı çizilmiştir.

Harvey'in analizinde, kent sisteminin örgütlenişi ile, genel olarak sermayenin örgütlenişi arasında önemli bir ilişki kurulmaktadır. Bu ilişkinin mahiyeti, büyük oranda alt gelir gruplarının da kaderini tayin edecek düzeydedir. Bu grubun küçük bir azınlığın dışında kalan geniş bir kitleyi oluşturduğu düşünüldüğünde, kentsel formasyonun farklı gruplar açısından ne yönde geliştiğinin açıklanması önem arz eder.

Üretimin örgütlenmesinde ve sosyal ilişkinin biçimlendirilişinde mekanın oynadığı ayırıcı rol, nihai kertede kentsel yapıda ifadesini bulmaktadır. Kentsel yapı bir kez kurulunca üretimin örgütlenmesini ve sosyal ilişkilerin gelecekteki gelişimini etkileyebilecektir. Kent formunun mekansal değişimi, örneğin, gelir dağılım mekanizmalarını etkilemektedir. Mekansal formun değişimi, gelirin yeniden dağılımını birkaç şekilde etkiler. Örneğin, ekonomik faaliyetin yerinin değişmesi, iş imkanlarının değişmesi anlamına gelir. Oturma alanlarının değişimi, konut fırsatlarının değişimini getirir. Her iki durumda da, ulaşım maliyetleri üzerinde bir değişim yaşanır. Ulaşım

⁶⁵ Henri Le febvre, '*Institutions in a Post Technological Society*', **Writings on Cities: Henri Lefebvre**, 1996, s. 198

imkanlarında meydana gelen değişim, iş fırsatlarına giriş maliyetlerini etkiler. Düşük gelirlilere uygun konut stoğunun sınırlı olduğu düşünöldüğünde, bu kitlenin konut ihtiyacını temel olarak kent merkezinde karşıladığı öngörölebilir. Kent içindeki konut arzının arttırılmasının zor olduğu göz önüne alındığında, yaşam kalitesi düşük fakat görece pahalı bir yerleşim ortaya çıkmış olur. Bu durumda, yeni iş imkanlarının alt kentlere kaymış olduğu düşünöldüğünde, yoksul kitlenin iş hayatından uzak kaldığı ortaya çıkar. Bu durumda ancak düşük vasıflı ve düşük ücretli işlerle yetinilmesi söz konusu olmaktadır.⁶⁶

Harvey'in analizinde, mekansal değişimlerin analizi 'artık değer' kavramları üzerinden yapılmaktadır. Harvey'e göre, artık-değer , kapitalist koşullar altında artık-emeğin özel bir göstergesi olduğu için, bu durumda kapitalist toplumlardaki kentleşme de artık-değerin yaratımı, dağıtımı ve dolaşımı bağlamında çözümlenmelidir. Bu bağlamda, endüstrinin gelişimiyle, kentler, bir yandan üretimin yapıldığı ; diğer yandan, artık ürünün diğer bölgelerden çekildiği yerler haline gelmiştir. Kentler arasındaki ticari ilişkilerin artması, artık değeri ticaretten çekebilecek dolaşım kalıplarını genişletmektedir. Bu bağlamda, küresel metropol, küresel ekonominin artık değeri sömürdüğü dolaşım kalıplarında yatmaktadır. Bu karmaşık dolaşım kalıplarında, yerellikler yükselişle geçmekte; ancak, kent formunun ayırıcılığı ortadan kalkmaktadır.⁶⁷

Diğer yandan, metropol, ekonomik sistemin yansımalarına sahne olmaktadır. Örneğin fiziki mekan sürekli değişmekte; yıkılarak tekrar tekrar yapılmaktadır. Bu işlem, artık değerin dolaşım hızının arttırılarak, kar oranının arttırılmasına yöneliktir. Diğer yandan, kaynakların tükenmesi veya yeni kaynakların açılması, artı-değer döngülerinde hızlı değişimler yaratmış; bazı kentleri zayıflatıp bazılarını ise daha güçlü kılmıştır. Örneğin Ortaçağ'ın sonlarına kadar değerli gümüş arzını kontrol eden Augsburg, Nurmberg gibi Bavyera kentleri, daha sonraki gelişmelerle, artık değerin dolaşımı üzerindeki merkezi konumlarını yitirmişlerdir. Bu bağlamda, kentlerin taşıdığı önem, büyük oranda kentlerin artık- değerin dolaşım coğrafyasındaki yerine göre

⁶⁶ David Harvey, *Social Justice and The City...*, s.61,62

⁶⁷ David Harvey, *Social Justice and The City*, s.232

değişmektedir⁶⁸. Dolayısıyla, kentlerin küresel nitelik kazanma yönündeki arayışları, artık değer dolaşım coğrafyasına dahil olama isteğinin bir sonucu olmaktadır.

Harvey'e göre kent sistemi, kapitalist endüstrinin bitmek bilmeyen yüksek kazanç arayışlarının bir ürünüdür. Örneğin, otomobil talebindeki artış ve diğer tüketim araçlarına olan talep, alt kentleşmenin yaygınlaştırılmasıyla sağlanmıştır. Mekanın biçimlenişi, büyük firmaların; fabrika, yönetim merkezi, ofis vb. için yer seçimlerinin bir fonksiyonudur. Arsaya ve emlağa yatırılan para, endüstriyel sektörün karlılığını arttırmaya yönelik olup kent sistemini de buna göre şekillendirmektedir⁶⁹. Buna göre, firmalar kendilerine en avantajlı olacak, rekabetin en az olacağı bölgeleri yerleşim yeri seçmekte; ancak, bir süre sonra özel iyeliğin bir getirisi olarak kiralar giderek yükselmekte ve bu da firmaların görece yerleşim avantajlarını ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla, kriz dönemlerinin yeniden yapılanması içinde başvurulan ' yer değiştirme' anlamlılığını yitirmektedir⁷⁰. Artı kazanç elde etmek üzere yapılan rekabetçi mücadeleler, firmaları , bir yandan, daha ileri bir teknoloji geliştirmek için; diğer yandan, daha avantajlı bir yer bulmak için araştırma yapmaya sevk edecektir. Birinci yöntem bir çıkış değildir. Çünkü, diğer firmalar da teknoloji gelişimine yatırım yapmaya yöneleceklerdir. Bu durumda, genel sistemin ortalama karlılığını düşürecek şekilde aynı sayıdaki üreticinin daha çok üretmesi gerekecek ve sonuçta bir birikim kriziyle karşılaşılacaktır⁷¹.

Nitekim, endüstride kar hadlerinin düşmesi, sermayeyi ikincil döngülere yöneltmiştir. 1945 sonrasında Birleşik Devletlerdeki banliyöleşme, tüketimi artırıcı ikincil döngülere yönelik bir girişimdir. Devlet, kredi mekanizmalarıyla bu sürece dahil olmuştur. 1970'lerin başında ofis patlamasının ardından bankaların batışı, ikincil döngülere yapılan yatırımın olası bir krizi ileri bir tarihe ertelediğini göstermiştir. Kapitalist sistem, ikincil döngülerdeki krizi aşmak için, tüm dünyada yatırım yapabilecek yeni yerler araştırmaya girişmiştir. Bu arayışın karşılığı, küreselleşmeyle birlikte , fordist sistemin çözülüp esnek üretime dayalı post-fordist üretim biçimine

⁶⁸ David Harvey, *Social Justice and The City*, 267

⁶⁹ David Harvey, *Limits to Capital*, s.403

⁷⁰ David Harvey, *Limits To Capital*, s. 337

⁷¹ David Harvey, *Limits to Capital*, s.389-390

geçilmesidir. Kitle üretimine yönelik olarak işletilen Fordist sistem , değiştirilmesi kolayca mümkün olmayan büyük sabit sermaye yatırımlarını gerektirmiştir. 70'li yıllarda yaşanan iktisadi bunalıma kadar, diğer bir ifadeyle post-fordist üretime geçilene kadar, örgütlü emeğin gücü, 30'lu yıllarda yerleşmeye başlayan refah devleti anlayışı ve Keynezyen politikaların da desteğiyle devam etmiştir. Kapitalizmin veya Fordist üretimin 60'lı yıllardan başlayarak 70'lere gelindiğinde derinleşen krizi, post-fordist üretimi gündeme getirmiştir. Post-fordist üretim, kitle üretiminin terk edilip, çeşitli zevk ve alım güçlerine hitap edebilecek parça üretimine dayanmaktadır. Üretim süreci parçalanmakta ve tüm yeryüzüne dağıtılabilmektedir. Bir yandan ürün çeşitlenmesine gidilerek tüketici yelpazesinin genişletilmesi(pazarın büyütülmesi); diğer yandan, üretim sürecinin parçalanarak örgütlü emeğin gücünün zayıflatılması ve böylece emek maliyetinin azaltılması sağlanabilmektedir⁷².

Örgütlü emeğin gücünün zayıflaması, beraberinde ücretli kesimin refah düzeyinin küçülerek yoksullaşmasını sağlamaktadır. Buna bir de refah devletinin dar gelirli kesimler lehine işletmekte olduğu politikalarla giderek çekilmesi ilave edildiğinde, kentsel yoksulluğun nedenleriyle ilgili bir açıklama biçimi ortaya çıkmış olmaktadır. Buna göre, Harvey'in kente bakışında, politik düzeyin fonksiyonu ile mekanın örgütleniş biçimi arasında derin bir nedensellik göze çarpmaktadır. Ekonomik sistemin gereklerine göre işleyen politik düzey, bazı durumlarda izleyici kalarak, bazen de etkin olarak ekonomik düzeyin işbirlikçisi pozisyonunda görülmektedir. Mekan ve politik süreç arasındaki ilişkinin önemi, kentsel yarılma ve bu yarılmanın kaybeden tarafını oluşturan yoksul kitlenin varlık sebebine ilişkin bir açıklama olanağı sunmasından kaynaklanmaktadır.

Harvey'in küresel ekonomiyle eş anlamlı biçimde kullandığı metropolitan ekonomide, yoksul kitlenin önemli bir fonksiyonu vardır: Birincisi, sermaye için yedek işgücü sağlamak; diğeri ise, değişen ekonomi dolayısıyla özellikle düzenli işgücüne katılamayan gruplar için, giderek küçülen bir hacimle kaynak transferinde bulunarak, efektif talebin devlet politikaları aracılığıyla manüple edilmesini sağlamaktır. Bu

⁷² David Harvey, *Postmodernliğin Durumu*, Çev. S.Savran, Birinci Baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 1997, s. 170-180

bağlamda, kapitalist toplumdaki gelir dağılımı, belli oranda yapısal biçimde belirlenmiştir. Kendi kendisini düzenleyen pazar, farklı gelir gruplarını farklı mekanlara yerleştirmektedir. Buna göre, mekansal yarıma, kapitalist ekonomideki yapısal durumun coğrafi yansımasından ibaret olmaktadır⁷³.

Harvey, *Sınıfsal Yapı ve Mekansal Farklılaşma Kuramı*'nda mekansal yarıma ile kapitalist sistemin gereklerine göre düzenlenmiş toplumsal yapıyı daha özgül biçimde ilişkilendirmiştir. Buna göre, mekansal yarıma, kapitalist toplumdaki sosyal ilişkilerin yeniden üretimi çerçevesinde açıklanmaktadır. Büyük nüfus yoğunluklarının farklı topluluklara ayrılması, Marxçı anlamda sınıf bilincinin parçalanmasına hizmet etmektedir. Harvey'in analizinde, topluluğun yaşam yeri seçeneği, ona dışsal olan sermaye koşullarınca kuşatılmıştır. Bu kuşatılmışlık durumu, varsıl kesimlerin yer seçimlerini özgürce yapabilmeleri sonucunda, diğer grupların ancak onlardan geriye kalan alanlar üzerinde bir seçme yapma imkanının kalmasından kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, sermaye dışı grupların, sosyo-ekonomik dezavantajlarının yapısal biçimde süreklilik göstermesinden dolayı, seçimlik bir yerleşim yeri alternatifleri bulunmamaktadır. Bu bağlamda, sermayenin birikim mantığı açısından, bir yanda, işbölümü temelinde beyaz ve mavi yakalılar arasında sınıfsal bir bölünme meydana gelmekte; diğer yandan, bu düzenin devamı için gereklilik olan alt kentleşme, kentsel mekanda bir yarıma yaratarak, belli bir sınıf bilincinin oluşmamasına hizmet etmektedir. Başlangıçta sermayenin birikim sorununun aşılması için bulunmuş bir formül olan alt kentleşme, daha sonra kentsel mekânın aşırı büyümesi neticesinde ekonomik akılcılığın sağlanmasını güçleştiren bir konum almıştır. Bu durum kapitalist sistemin doğasındaki kriz üretici karakterin bir yansıması olmaktadır⁷⁴.

Görüldüğü gibi, Harvey'in yaklaşımında, kapitalizmin mekânı kullanışı, birikim krizlerini aşmak için bulunduğu çözüm yollarıyla formüle edilmiştir. Diğer ifadeyle, mekân, kapitalist üretim koşullarının devamlılığını sağlayan bir araç konumundadır. Bu bakış açısında kentler, bir anlamda kapitalizmin sermayeleridir. Fabrikalar, okullar,

⁷³ Harvey, *Social Justice ...*, s.272,273

⁷⁴ David Harvey, "Sınıfsal Yapı ve Mekansal Farklılaşma Kuramı"; Orijinal adı "Class Structure and the Theory of Residential Differentiation"; **20. Yüzyıl Kenti**; Derleyen ve Çevirenler, B.Duru ve A.Alkan,1.Baskı, Ankara: İmge Yayınevi, 2002, s.161-169 içinde.

kiliseler, alışveriş yerleri, parklar vb. kapitalizmin emirlerine göre şekillendirilmiştir.⁷⁵ Harvey'in yaklaşımı, gerek yöntem olarak gerekse de varsayımlarının dayandığı kabuller bakımından eleştirilmiştir.

1.2.2. Harvey'e Yönelik Eleştiriler

Harvey'e yönelik eleştirilerin iki grupta toplanması mümkündür. Buna göre bir grup eleştiri, Harvey'in yapay çevre kavramını ele alış biçimiyle ilgilidir. Diğer bir grup eleştiri ise, genelde tüm bir Marxçı yöntem için söz konusu edilen birey- yapı ilişkisinde, yapıya ayrıcalıklı bir statü verilmesi; birey etkinliğinin ihmal edilebilir bir detay konumunda tutulmasıdır.

Harvey'in sermayenin mantığıyla ilgili yaklaşımı, beraberinde zoraki bir döngüsellik fikri taşımaktadır. Birincil döngülerde yaşanan kriz neticesinde yapay çevreye yatırım yapılmakta ve sermaye ikincil döngülere açılmış olmaktadır. Bu açıklama biçimine göre, birincil döngülerde kriz olduğu, ancak, sermayenin ikincil döngülere açılmış olmasından anlaşılmaktadır⁷⁶. Buna durumda, yapay çevrenin yaratımıyla ilgili açıklama totolojik hale gelmiş olmaktadır.

Diğer yandan, Harvey'in yapay çevre kavramı oldukça statiktir. Yapay çevre , görece değiştirilemez biçimde bir kez inşa edildiğinde, sermaye birikiminin önünde gelecekte engel teşkil eder. Ancak gelecekte, örneğin iş veya yerleşimle ilgili yapıların farklı insanlar tarafından farklı biçimlerde kullanılmasına pratikte bir engel yoktur⁷⁷. Ayrıca, bugün inşa edilmiş olan şeylerin yarın işlevsiz kalacağı/yıkılacağı, daha ileri birikimler için engel teşkil edeceğine dair içkin (inherent) bir sebep yoktur⁷⁸. Nitekim, aynı noktaya işaret eden Saunders'ın da belirttiği gibi, İngiltere gibi bir ülkedeki fiziki altyapının büyük çoğunluğu - Viktorya döneminde inşa edilmiş yollar, trenyolları, evler, okullar ve hatta fabrikalar bile – ilk yatırım maliyetini çoktan ödemiş olmasına rağmen, nesillerdir kullanılmaktadır⁷⁹. Dolayısıyla, sermayenin ikincil döngülerindeki

⁷⁵ David Harvey, *Limits to Capital*, Basil Blackwell, 1982, s.373

⁷⁶ Alan Warde, *Urban Sociology, Capitalism and Modernity*,... s.48

⁷⁷ Alan Warde, *age*, s.49

⁷⁸ Mark Gottdiener, *The Social Production Of Urban Space*, ABD: University of Texas Press, 1988, s.97

⁷⁹ Peter Saunders, *Social Theory and the Urban Question*, s.269

hareketliliğin önceden öngörölmüş bir program çerçevesinde yürütölmediği görölmektedir. En azından, fiziki mekanın biçimlendirilişinde zaruri bir ön gereklik yok demektir.

Harvey, kapitalist sınıfın müdahil unsurlarını genel olarak ‘sermaye’ biçiminde tanımlamaktadır. Bu, devletin kapitalist sınıfın bir ajanı olduğu şeklindeki ortodoks Marxçılığın bir önermesidir. Gottdiener’in de belirttiği gibi, devletin izlediği politik ve ekonomik politikalar, özünde her zaman kapitalist değildir. Devlet, politik eylemlere Harvey’in benimsediği işlevselci perspektiften çok daha fazla özgürlük tanımaktadır⁸⁰. Gottdiener’a göre, Harvey’in yaklaşımı devlet ile mekan arasındaki ilişkiyi özgülleştiremediği için problemdir. Harvey’in devlete verdiği ontolojik statü-sermayenin unsuru olma- geneksel Marxçı devlet nosyonun ötesine geçememektedir⁸¹.

Harvey, yine Castells’in erken dönem çalışmalarını hatırlatır şekilde, sosyal ilişkilerin yeniden üretiminde insanın tarihsel rolünü bütünüyle dışlamıştır. Örneğın güç, aktivite vb. kavramlar insanlara değil, soyut kavramlara – ör. sermaye- izafe edilmiştir⁸². Diğer yandan, Harvey’in yaklaşımında, işlevselciliğe varan teleolojik⁸³ bir nedensellik vardır: Örneğın, alt kentleşme vardır; çünkü, sermayenin karlılığı bunu gerektirmektedir. Ayrıca, bir çok sosyal kategori Harvey’in analizinde hiç gözükmez: İşçi hareketine, kadın hareketine, topluluk hareketlerine, siyasetçilere düşen tarihsel bir rol verilmemiştir. Tüm analiz, sermayenin birikim mantığı ve bundan kaynaklanan problemlerle ilgilidir⁸⁴. Diğer bir Marxçı teorisyen olan Castells’in görece yakın dönem çalışmasında , bu son eleştiri grubu, yani topluluk hareketlerine tarihsel olarak bir rol verilmemesi sorunu, genel anlamda Marxçı yöntemin bir eksikliği olarak ele alınmış;

⁸⁰ Mark Gottdiener, age, s.91

⁸¹ Mark Gottdiener, age, s.98

⁸² Ira Katznelson, **Marxism and the City**,s.128

⁸³ Teleolojik bir açıklama, ya amaçlanan hedefe yönelimi yansıtan bir süreci yada yerine getirdiği işleve göre bir şeyin varoluşunu açıklar. İlk yaklaşım, insan eylemi kuramlarına dahil olmaya eğilimli iken ; ikincisi işlevselciliğın bir özelliğidir. Teleolojik açıklamaların ancak, bireylere ve gruplara atıfta bulunması halinde kabul edilebileceği; zira, bu açıklamaların , tek başına açık bir biçimde formüle edilmiş amaçlar taşıdıkları yaygın bir kanıdır. Oysa toplumlar (‘sermaye’ gibi totaliteler) bu tür hedefler belirlemezler. Evrim kuramı ile sistemler kuramı ve bunların yanı sıra tarihsel bir mantığa ve kaçınılmazlık düşüncesine yer veren kuramlar(tarihsel materyalizm gibi) teleolojik bir içerik taşımalarından dolayı eleştirilmektedir. Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, çev. O.Akınhay-D.Kömürcü, Birinci Baskı, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınevi, 1999, s.724

⁸⁴ Peter Saunders, age, s.268

kendisine ait erken dönem çalışmalarına göndermede bulunularak bir öz eleştirisi geliştirilmiştir.

1.2.3. Manuel Castells

Castells için kenti, toplumsal yapının mekandaki yansıması olarak düşünmek kaçınılmaz bir başlangıç noktasıdır. Ona göre, genel sosyal teorinin parçası olmayan bir mekan teorisi olanaklı değildir. Kültüralizmin ve historisizmin ideolojik duruşuna karşı, sosyal teoride ekolojik ve materyalist problematiği birleştiren bir bakış açısına ihtiyaç vardır. Mekanın doğal ve kültürel determinantlarla izahı yerine sosyal yapının analizi geçirilmelidir. Mekanın içeriği ise sosyal yapıyla bir bütün olarak ele alınmalıdır. Castells'e göre, mekansal form ve kültürel içerik bir hipotez olarak iş görebilirler; ancak, kentleşmenin tanımlanmasında kurucu bir unsur olarak görülmeleri mümkün değildir. Kentin tanımlanmasında kültürel bir içeriğe yer yoktur⁸⁵.

Castells, kentin kendi başına bir teorik nesne olarak incelenmesine karşıdır. Ona göre, başlı başına bir kent bilimi veya kent sosyolojisi mümkün değildir. Kentin, kent kültürünün özgül teorik nesnelere inşası ideolojik bir şeydir. Kent kültürü, ne bir teori ne de bir kavramdır. Castells, bu tip kavramlaştırmaları liberal kapitalizmin modernite ideolojisi-kent ideolojisi-ve bir mit olarak nitelendirmektedir. Kent toplumu, kent kültürü gibi kente özgül bir önem atfeden kavramlaştırmaların teorik temelleri, aralarında Park, Burgess, Mc Kenzie ve Wirth'ün bulunduğu Chicago okuluna ve modern dönemde para ekonomisi ve metropol yaşamıyla ilgili çalışmalar yapmış olan Simmel'e bağlanmaktadır. Castells, kültüralist perspektif olarak adlandırdığı grubun düşünce biçimini kabul etmemekle beraber, Wirth'ün teorisini 'kent sosyolojine teorik bir özgüllük sağlama yönünde yapılmış en ciddi teorik girişim olarak nitelendirmiştir⁸⁶.

Castells'in yaklaşımının özellikleri: Bir, Althusser ve Paulantzas'ın yapısalcı yaklaşımlarının uygulamaya konması; iki, kenti, yapay çevreyi üreten yapısal sistem içinde mekansal bir birim olarak tanımlamasıdır. Marxçılığın sınıf mücadelesine

⁸⁵ Manuel Castells, *The Urban Question*, London: Edward Arnold, 1979. s. 10, 115, 121

⁸⁶ Manuel Castells, *The Urban Question*, s. 75

yaklaşımı, üretim ilişkileri bağlamında tanımlanırken, Castells'in yaklaşımı 'kolektif tüketim' kavramı üzerine odaklanmıştır.

Castells, kentlerin üretim sürecinde değil; kolektif tüketim merkezleri olarak ayırıcı bir rolü olduğunu ileri sürmüştür. Kolektif tüketim, genellikle devlet tarafından sağlanan, toplu konut, ulaşım, sağlık vb. kamusal ya da yarı kamusal nitelikte olan hizmetlerdir. Devlet, konut, ulaşım, sağlık gibi işgücünün yeniden üretimini sağlayacak hizmetleri sunmakla, sermaye birikiminin etkin olarak devamını garanti etmektedir. Devlet, artan biçimde, kolektif tüketim formlarının örgütlenmesinde hayati bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda kent, kolektif üretimin örgütlenmesi için en uygun ortamı sağlamaktadır; çünkü, yerleşik hizmetlerin etrafında toplanan nüfus, emeğin yeniden üretim maliyetini ucuzlatmaktadır. Castells'e göre bu süreç, çağdaş kentin mekansal formunun temel nedenidir.⁸⁷

Castells'in mekana kolektif tüketim kavramı üzerinden yaklaşımının önemi, çeşitli gelir ve statü gruplarının kentsel mekana yerleşimini örgütleyen mantıkla ilgili bir açıklama olanağı sunmasıdır. Buna göre kentsel mekandaki parçalanmanın temel aktörü, kolektif tüketim hizmetlerini sürdürmekle görevli olan devlettir.

Castells'in kent-tüketim ilişkisi, farklı bir bağlamda olmakla beraber, temelde kentin tüketim fonksiyonuyla ayırıcılık kazandığını ileri süren görüşler içinde görülebilir. Örneğin, Lefebvre, 'Right to the city' adlı yazısında: "*Kent merkezleri, turistler ve alt yörelerden gelenler için yüksek kalitede bir 'tüketim ürünü' haline gelmektedir. Kent merkezi oynadığı ikili rolden dolayı varlığını korumaktadır. Bir 'tüketim yeri' olarak ve 'tüketilen bir yer' olarak*" demektedir⁸⁸. Kentin bir tüketim yeri olması ve kendisinin bir tüketim unsuru haline gelmesinin önemi, kentli yerel grupların yerleşim yapılarını etkilemesinde saklıdır. Ekonomik küreselleşmeyle hızlanan bu süreçte, kent merkezlerinin, yeniden yapılanma programları çerçevesinde iş merkezlerine ve turistler için cazibe teşkil edecek seyirlik alanlara dönüştürülmesi söz konusudur. Bu dönüşüm, özellikle toplumcu sistemlerden pazar ekonomisine açılan

⁸⁷ Manuell Castells, **Kent, Sınıf, İktidar**, Çev. A. Erendil, 1.Baskı, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınevi, 1997, s.32

⁸⁸ Henri Le febvre, 'Right to the City', **Writtings on Cities: Henri Lefebvre**, edt.E.Kofman- E.Lebas, Blacwell Publ., 1996, s. 73

Doğu Avrupa kentlerinde⁸⁹ daha çarpıcı hale gelmektedir. Zira, buraların kent merkezlerinde yaşanan dönüşüm, yerli halkın yaşam pratiklerinde öncesine göre ciddi farklılaşmalar meydana getirerek mekansal yapıyı derinleştirmiştir.

1.2.4. Castells'e Yönelik Eleştiriler

Castells'e yönelik genel bağlamlı bir eleştiri, Marxçı devlet nosyonuyla ilgilidir. Harvey' de olduğu gibi, Castells'in analizlerinde de devlete baskın bir rol verilmiştir. Bunun nedeni, Castells'in yaklaşımının, Poulantzas'ın devlet teorisinin etkisinde olmasıdır. Buna göre kapitalist devlet, kendi parçası olduğu bir üretim biçimi içerisinde düzenleyici bir rol oynamaktadır. Politik düzeyin fonksiyonu budur. Devlet müdahalelerinin amacı, çalışan sınıfı bölmek iken ; kapitalist sınıfı, monopolcü kapitalin hegemonyası altında bir güç bloğu olarak birleştirmektir. Devlet, monopolcü çıkarlara aykırı politikalar izleyemez⁹⁰. Bu bağlamda, Castells'in teorisi de-Harvey'de olduğu gibi- totolojik hale gelmektedir. Devletin, kolektif tüketim hizmetlerini sürdürme gerekliliği, monopolcü sermayenin çıkarlarına bağlanmış olmaktadır; zira, uzun dönemde sistemin istikrarı bunu gerektirmektedir.

Castells'in 'kolektif tüketim' etrafında örgütlenen tartışması bu bağlamda itirazlarla karşılaşmıştır. Eleştirilerden birisi, kolektif tüketimin kaynaklarını sağlayan devlet müdahaleleri ile ilgilidir. Castells'in öngördüğünün aksine, devletin hizmet ve mal sağlayıcı olarak devreye girmesi, sermayenin çıkarlarından yana işleme nosyonundan daha karmaşıktır. Castells'in yaklaşımında sürekli olarak kolektif tüketimin dağılımındaki olumsuzluklardan bahsedilmektedir. Ancak, kamusal hizmet dağılımının her zaman kötü olduğunu varsaymak mümkün değildir; zira ülkeden ülkeye hatta kentten kente farklılıklar söz konusu olabilmektedir. Kolektif tüketimin, kapitalist

⁸⁹ Ekonomik küreselleşme sürecine paralel olarak, kentsel mekanın Doğu Avrupa kentlerinde dönüşümüne örnek olarak Macar ve Çek kentlerini analiz eden bir yaklaşım için bkz.Erika Nagy, "Winners and Losers In The Transformation Of City Centre Retailing In East Central Europe, European", *European Urban and Regional Studies*, Sage, 2001, 8(4): 340-348

⁹⁰ Nicos Poulantzas, *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar*, Çev.Ş:Süer-L.F. Topaçoğlu, İstanbul:Belge Yayınları,1992, s.44

ihtiyaçların kaçınılmaz bir sonucu olarak veya sermaye birikim mantığının basit bir fonksiyonu olarak görülmesi güçtür.⁹¹

Diğer yandan; kentin, 'kolektif tüketim' fonksiyonuna indirgenmesi veya bu fonksiyonlarla sınırlanması da yeterli görülmemektedir. Gottdiener'e göre, ne kolektif tüketim ne de işgücünün yeniden üretimi kente özgü olarak görülebilir. Örneğin, Birleşik Devletler'in birçok kentinde, çocuklu aileler, buldukları çevrenin insanın yeniden üretimine uygun olmadığı düşüncesiyle buldukları kentsel çevrelerden ayrılmaktadır. Ayrıca, pratikte eğitim, konut, sağlık, eğitim gibi hizmetler bütünüyle özel sektör tarafından sağlanabilir. Örneğin, İngiliz ve Amerikan deneyimlerinin bu eğilimde olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, 'kolektif tüketim', bir kent teorisi olarak kültürler arası karşılaştırmalara uygun değildir.⁹²

Günümüzde devletin, Castells'in varsaydığı aksine kamusal hizmetlerden çekilme eğiliminde olduğu gözlenmektedir. Bu amaçla kolektif tüketim hizmeti olarak nitelenen bir çok hizmet özel sektöre devredilmektedir⁹³. Bu durumda devletin, kapitalist sistemin yararına çalışmaktan vazgeçtiği, en azından sistemin devamına yönelik politikalarını revize ettiği sonucu çıkmaktadır. Öte yandan, doğrudan kaynak transferi yöntemiyle yürütülmüş olan refah programlarında da bir gerileme olduğu düşünüldüğünde; emeğin yeniden üretimi için devletin ne doğrudan ne de dolaylı olarak müdahil olmak kararında olmadığı görülür. Bu durumda devletin, kentsel yoksullar kadar kentsel sermaye grubu ile de ilgilenmediği sonucu doğmaktadır. Bu durumda her ikisini de kendi hallerine bırakmış olmaktadır.

Castells'e yönelik eleştirilerden bir başkası, tüketim üzerine vurgu yapılarak, üretim ve tüketimin ayrık biçimde ele alınışıdır. Bu durum, ideolojik ve yapay bulunmaktadır; zira, diyalektik materyalizmin, *'kısmi bilimsel analizin mümkün olmaması, her parçanın daha büyük bir bütünle ilişkili olması'* prensibiyle ters

⁹¹ Ray Pahl, 'Managers, Technical Experts and the State: Forms of Mediation, Manipulation and Dominance in Urban and regional Development', **Captive Cities/ Studies in the political Economy of Cities and Regions**, ed.Michael Harloe, John Wiley& Sons , s.53 içinde

⁹² Gottdiener, ...s.140,143

⁹³ Michael Harloe, **New Perspectives in Urban Change and Conflict**, Heinemann Educational Books Ltd, 1981, s.7

düşmektedir. Bu bağlamda, tüketim süreci de genel üretim süreciyle ilişkili olmak durumundadır. Kaldı ki; tüketim sürecinin kendisini, saf biçimde teritoryal bir bağlamda tanımlamak uygun olmayabilir.⁹⁴ Bu bağlamda, kentler için tüm önemli olan şeylerin, işgücünün yeniden üretimi için gerekli olan okul, hastane, konut vb. hizmetler olduğunu varsaymak anlamlı görünmemektedir. Bu savın doğruluğunun testi, tüketimden başka şeylerin de kentte olup olmadığı değil, kolektif tüketimin mekansal olarak kentle sınırlı olup olmadığıdır⁹⁵.

Castells, görece yakın dönem çalışması olan *The City and the Grassroots*'ta, önceki yaklaşımlarını gözden geçirip yer yer tekzip etmiştir. Bu çalışma, Castells'in Marxçı ortodoksiden ayrılışını gösteren bir çalışma olması dolayısıyla önemlidir. Bazı yazarlara göre –ör. Katznelson, Soja- bu kitapta öne sürdüğü fikirler, Castells'in düşüncesinde önemli dönemeçlerin olduğunu göstermektedir. Örneğin, klasik Marxçılıkta önemli bir belirleyici olan sınıf kavramı ilişkisel hale gelmiştir. Kentsel mücadelenin sınıf temelli olmadığını belirten Castells, şöyle demektedir:

“... tarihsel yolculuğumuzdan çıkaracağımız ilk ders, aralarındaki ilişkiyi anlamak ve karşılıklı etkileşim düzenlerindeki farklılaşmayı tanımlamak için kentlerin ve sınıfların ayrı ayrı incelenmesi gerektiğidir...sınıflar ve kentler arasındaki hiyerarşik belirlenim, her bir tarihsel formasyona göre değişmektedir.Glasgow'da kapitalist endüstrileşme sürecinde olduğu gibi, emek ve sermaye arasındaki ilişki doğrudan doğruya kentin evrimiyle belirlenmektedir⁹⁶.”

Soja'nın da belirttiği gibi, Castells, aralarında Chicago Okulu mensupları ve hatta Lefebvre'ün de bulunduğu yazarları, özgül bir kent problematiğine sahip olmadıkları savıyla eleştirmiştir. Kentsel yaşamın, ayırıcı bir yaşam biçimi(Wirth) olarak görülmesini, kentte ifadesini bulan daha büyük sosyal problemleri gizleyen ideolojik bir sis olarak nitelendirmiştir. Diğer yandan Castells, kolektif tüketimin kent

⁹⁴ Jean Lojkine, 'Contribution to a Marxist Theory of Capitalist Urbanization,' **Urban Sociology:Critical Essays**, edt.C.G.Pickvance,Tavistock Publications,1976, s.123; Enzo Mingione, **Social Conflict and The City**, Oxford: Basil Blackwell,1981, s.66

⁹⁵ Peter Saunders, age. s..221

⁹⁶ Manuell Castells, **The City and the Grassroots: A Cross-Cultural Theory of Urban Social Movements**, Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1983, s.69

politikaları ve ‘kentsel sosyal hareket’lerin ayırıcılığı üzerine yoğunlaşarak, kenti teorik bir nesne olarak yeniden özgülleştirmiştir.⁹⁷

Castells’in, *City and Grassroots*’tan önceki çalışmalarında izlediği, Althusserci yapısalcılığın belirleyiciliği bu çalışmada görülmemektedir. Althusserci yöntemde, kavramlar içeriksiz genellemeler olarak geliştirilir. Zamansız ve mekansız olup tüm toplumlara uygulanırlar. Kendi açılarından kısmi değil, totaldirler. Tarihsellik, bilimsel yöntemin karşıtı olarak değerlendirildiğinden dolayı dışlanmak istenmiştir. Althusserci yöntemde, bireyin özne olarak adlandırılışı ideolojik bir şey olarak dışlanmış; proletarya, kapitalist sınıf gibi kolektivitelerden bahsedilmiştir⁹⁸.

Castells’in bu anlayışı benimsediği dönemin bir çalışması olan *The Urban Question*’ da:

‘ Somut aktörler ve onların stratejilerinden hareket eden analizler çıkmaza girerler.Eğer bu aktörler ampirik nesnelere ise, bu durumda analiz özel durumların tanımlanması haline gelir’ denmektedir⁹⁹. Çalışmanın amacının kentsel hareketler aracılığıyla ‘kentten sosyal değişim teorisine’ katkı yapmak olduğunun belirtildiği *City and the Grassroots*’ ta ise:

“ Tarihsel açıdan tüm sosyal hareketler ve dolayısıyla ampirik araştırmanın bulguları biriciktir ...dünden bugüne ve hala kentlerin yaratıcıları(makers) ‘insanlar’dır ve kentler, insan deneyiminin üretiminde gereken hammadde olarak görev almaktadırlar... kentleşmenin sosyo-kültürel anlamı, tarihin ürünüdür... mekanın sosyal ve kültürel belirlenimleri üzerine olan vurgulama, sosyal süreçlerin düzenlenişinde teritoryalliğin oynadığı temel rolü dikkate almalıdır’

denmektedir¹⁰⁰. Buna göre, kentin anlamı, farklı zamanlar ve yerlerde grupların kendi değer ve arzularını ifade etme mücadelesinin bir sonucu olarak, farklı olacaktır.

Bu durumda Castells, politik ekonomist düşüncenin karşı çıktığı historisizmi benimsemiş olmaktadır. Diğer yandan, eğer kentsel hareketlerin biricikliğinden/

⁹⁷ Edward Soja, *Postmodern Geographies*, ..., s.69

⁹⁸ Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin ideolojik Aygıtları*, Y.Alp - M. Özışık, 4.Baskı, İstanbul : İletişim Yayınları, 1994,s.48-49

⁹⁹ Manuel Castells, *The Urban Question*, s.251

¹⁰⁰ Manuel Castells, *The City and The Grassroots*, s.67,70

özgüllüğünden bahsedilebiliyorsa, kentin bizatihi teorik özgüllüğünden bahsedilmesinde bir yanlışlık olmasa gerektir. Sonuç olarak, Castells, Lefebvre'ün projesine dönmüş olmaktadır: kentin özgüllüğü, mekan ve anlam üzerine odaklanma. Nitekim Lefebvre, 'The Specificity of The City' de, kentin 'özgüllüğünün' ancak şimdi anlaşılmaya başlandığını belirtmektedir. Ona göre, 'kentin toplumla bir bütün olarak sürekli ilişkileri olmuştur. Toplum değişince kent de değişmektedir. Ancak, kentin dönüşümü, sosyal bütündeki değişimlerin edilgen sonuçları değildir. Kent, basit bir maddi ürün olmaktan öte, bir sanat eserine daha yakındır. Eğer kent ve kent içindeki ilişkilerin üretimi var ise; bu, nesnelere üretimi olmaktan öte, insan varlıklarının yeniden üretimidir. Kentin bir tarihi vardır ve kent tarihin eseri sayılmalıdır'¹⁰¹.

Castells'in, kentsel hareketleri tanımlayışı, bu hareketlere verdiği misyon ve bu hareketlerden biri olan Madrid Vatandaşlık Hareketiyle ilgili yorumu dikkate değerdir:

'' Kentsel hareketler, kentin toplumda oynadığı rolün kökten değişimini veya kentin tarihsel anlamının yeniden tanımlanmasını bilinçli olarak amaçlayan kolektif eylemlerdir... Kentsel hareketler ulusal kültürel bağlama özgüdür ve genel bir formülasyon bulma girişimi metafiziğe dönmektir... Madrid Vatandaşlık hareketinin çalışılması genel bir teoriyle mümkün değildir. Madrid'e özel bir açıklama biçimi olmak durumundadır.''¹⁰²

Bu tanımlama biçiminde, bireylerin sistem/yapı karşısındaki etkinlikleri teslim edilmiş olmaktadır. Diğer yandan, kentsel hareketlerin içerikleri, kentsel anlamı tanımlayışları ve diğer aktörlerle olan bağlantıları, tekil-bütünleşik bir kentsel ilişkiler teorisinden çıkarılmamış olmaktadır. Buradan şu noktaya varmak kaçınılmaz olmaktadır. Eğer mekana özgü açıklama biçimlerinin varlığı kabul edilebilir ise, tüm kentleri aynı biçimde açıklayan meta-teorilerin işlerliği sorunludur.

Castells, kapitalist toplumdaki gelişmelerin, mevcut teoriyi yetersiz kıldığını; bu bağlamda, kent sosyolojisinin fiziki determinizmine/Wirthçü geleneğin kültürel idealizmine cevap veren –aralarında kendisinin de bulunduğu- Marxçıların, kenti sermayenin mantığına indirgediklerini söyleyerek öz eleştiride bulunmaktadır¹⁰³. Castells, genel nitelikteki bu eleştirisini, kendi çalışmalarından bazı örneklerle daha da

¹⁰¹ Henri Lefebvre, 'The Specificity of the City', **Writings on Cities: Henri Lefebvre**, s. 1996, s.100,101

¹⁰² Manuel Castells, *The City and The Grassroots*, s.71,288,324

¹⁰³ Manuel Castells, *age*.s.298

genişletmektedir. Örneğin, *Luttet Urbanies* adlı çalışmasında kentten doğan yeni mücadele biçimlerine , genel sosyal yapının belirleyiciliğine gönderme yapmadan dikkat çektiğini; ancak, *Monopolville* çalışmasının, sosyal hareketlerin formalistik biçimde kodlanmasından dolayı fiyaskoyla sonuçlandığını söylemektedir. Ona göre, bu başarısızlığın nedeni, Marxçı teorinin hiç başaramadığı bir şeyi denemektir. Öyle ki:

“ sosyal dönüşümün bir unsuru olarak sosyal hareket kavramı, Marxçı teori içinde düşünülemez bir şeydir.Çıkarları korumak için oluşan sosyal mücadeleler ve kitle örgütleri vardır; ancak, kendilerini özgürleştirecek kolektif bilince sahip aktörler yoktur. Marxçılar, proleteryanın bisikleti trene tercih edebileceğini düşünmemiş ve çalışan sınıfı asla kendi kaderine hükmedebilecek varlıklar olarak görmemişlerdir. (Onlara göre) Proleterya, üretici güçlerin tarihsel gelişimince belirlenmiştir”¹⁰⁴.

Sonuç olarak, sosyal ilişkiler, tarihsel bakımdan olduğu gibi, coğrafik bakımdan da farklılıklar taşımaktadır. Buna göre, bir yere dayalı olarak yapılıp, tüm diğerlerine teşmil edilecek , etnosantrik genellemelerden kaçınılmalıdır. Dolayısıyla, kapitalist devletin genel bir teorisinden değil; kapitalist devlet teorilerinden söz edilebilir. Benzer şekilde, kent sorununun genel bir özgülleştirmesinden bahsedilemez. Bunun yerine, kent sorununun kavramlaştırması, farklı yer ve zamanlarda çoğul kavramlaştırmalar şeklinde olabilir. Dahası, bilinçli insan eylemliliğinin önemi üzerinde durularak, işlevselci açıklama biçimlerine, tüm teorileştirme girişimlerinde dikkatle yaklaşılmalıdır. Bu tarzda bir bakış, bizi, farklı teorilerin birbirinin yerine geçen değil, birbirini tamamlayıcı nitelikte görülmesi anlamında, yöntemsel çoğulculuğa götürecektir.Yapısalcı bilim teorilerinde, bilimsel gerçekliğin tek yolu olduğu düşünüldüğünden dolayı, dünyanın alternatif kavramlaştırmalarına yer yoktur. Oysa ki ; yeni sosyal bağlamların koşullarını yansıtan teoriler geliştirmenin yolu her zaman açıktır. Bu bağlamda Weberci teorinin ve onu bir çok açıdan önceleyen Simmel’in sosyolojik kavrayışının sağlayabileceği alternatif yöntem önermelerinden yararlanma olanaklarının araştırılması önem taşımaktadır.

Simmel, tüm toplumsal fenomeni kapsayacak biçimde bir kuram üretme girişiminde bulunmamıştır. Bütünsel bir toplumsal kuram üretmeye yönelik her çabanın prematüre olduğuna inanmıştır. Bu bağlamda, Marx veya Durkheim gibi geniş makro

¹⁰⁴ Manuel Castells, age, s.299

sosyolojiler üretmemiştir. Bunun yerine Simmel, içlerine ampirik dünyanın bilgisinin konabileceği biçimler (formlar) veya kavramlar geliştiren bir sosyolojiden yana olmuştur¹⁰⁵. Simmel, Weber'den farklı olarak, büyük ölçekli tarihsel formasyonların tarihsel kökenini soruşturmaya ilgi duymamıştır. Bireylerin giderek rasyonelleşen bir kültür içinde gündelik yaşamın parçalı ve gelip geçici anlarını yaşamalarında odaklanan toplumsallaşma anlayışı, Simmel'i , toplumsal ilişkilerde içerili olan moleküler süreçleri incelemeye götürmüştür¹⁰⁶. Toplumsal ilişkilerde içerili olan moleküler süreçlerin incelenmesi, genelleştirici teorilerle açıklama sağlanamayan yerel farklılaşmaların açıklanmasına hizmet etmektedir.

Simmel'in yönteminde, Weber de olduğu gibi, bilginin bir bilen özneye ihtiyaç duyduğuna inanılır. Bu yöntemde, somut gerçekliğin ilgili yönleri seçilir ve bu yönlerin sınırlandırılması süreci analitik inşalarla olur. Sosyolog, dünyayı anlamak için kavramsal bir düzen oluşturur. Simmel'e göre bu düzen, biçim ve içeriğin analitik ayrımıyla gerçekleştirilebilir. Özgül insan eylemlerinin içeriği yalnızca psikolojik olarak açıklanabilir. Sosyal biçim ise, sosyolojik bir fenomendir. Böylelikle, kültürel formların tarihsel bağlamlarından ayrılarak genellenmesi mümkün hale gelmektedir¹⁰⁷.

Diğer yandan, Simmel kadar Weber de, sosyal çelişki ve mücadeleyi, sosyal süreçlerin temel bir bileşeni olarak görür. Bu görüş, yöntemsel düzeyde ifadesini çoğulculuğun (pluralizmin) kabulünde bulur. Weber, bu zorlu mücadelenin ön koşullarını, olası bakış açılarının veya çeşitli kültürel değer alanlarının çoğulluğunda görür. Diğer yandan Simmel, bu çoğulluğu, bireysel kimliğin özgül bakışını, kendisini saran dünyaya yansıtması anlamına gelen 'kişisel tutumu' ile bağlantılandırır¹⁰⁸.

Simmel, yöntemsel çoğulculuğun (metodolojik pluralizm) en kuvvetli temsilcisi olmuştur. Felsefi yaklaşımlar çoğulluğunun keşfi onun için nihai amaçtır. Düşünce

¹⁰⁵ Margaret M. Poloma, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, 1.Baskı, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1993,s.98

¹⁰⁶ Alan Swingewood, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, Çev. Osman Akınhay, 1.Baskı, Ankara: Bilim ve Sanat,1998, s.192,196

¹⁰⁷ Peter Saunders, s.89

¹⁰⁸ Klaus Lihtblau, 'Causality or Interaction? Simmel, Weber and Interpretive Sociology'; A special Issue On Georg Simmel, *Theory, Culture and Society*, Volume 8,No:3, 1991, s.41

biçimindeki sistematik olmayan- çoğulcu eğilimden dolayı, çoğu kez rölativist¹⁰⁹ olarak adlandırılmıştır. Rölativizm , ihtimal dahilinde olan çeşitli yaklaşımların geçerliliği konusunda şüphecidir. Buna göre yaşamın tüm totalitesini kuşatabilecek a priori bir bakış açısı yoktur; her girişim ancak bir açığı sergiler¹¹⁰. Simmel'in yöntemsel çoğulculuk anlayışında, insan fenomeni, içkin olarak kısmi, değişken ve bu yüzden indirgenemez biçimde çoğul olan bazı kategorilerle betimlenebilir. Çoğulcu pozisyona en çok yaklaşan Weber'dir. Weber, sosyal fenomenin açıklayıcı amaçlarla, seçilip, çözümlenip örgütlendiği, tek yanlı bakış açılarının, gerekliliğinde ısrar eder¹¹¹.

1.3. Weberci Kentsel Teori

Marx, her şeyin her şeyle ilişkilendirilmesi biçiminde bütünselci bir yaklaşıma sahip iken; Weber, ancak kısmi ve tek yanlı açıklamaların mümkün olabileceği görüşündedir. Marx, fenomenin ardında yatan esas nedenlere ulaşmayı hedeflerken; Weber'in kavramları, fenomenal formlardan yapılan mantıksal çıkarımlara dayanır. Bireyi anlamaya yönelik yöntemiyle Weber, aktörün bilincini hesaba katmaksızın, sosyal eylemin nesnel anlamına önem veren Marxçılıkla polemige girer. Marx, bireylerle nesnel ilişkilerin temsilcileri olması ölçüsünde ilgilenir. Weber ise, bireysel

¹⁰⁹ Simmel, rölativizmle ilgili düşüncesini, *Philosophy of Money* adlı eserinde etraflı biçimde açıklamıştır. Ona göre: "Bilginin mutlak bir zemine sahip olduğu yerler olabilir; ancak biz bu zemini değişmez biçimde ifadelendiremeyiz....dogmatik düşünceden sakınmak için , vardığımız her noktayı , sondan bir önce olarak düşünmemiz gerekir... şeylerin rölativitesinin kavramsal izahı için bir mutlak olması gerekmez.Böyle bir kabul, ampirik koşulların alanından, tüm ampirizmin temelini içeren bir alana geçişi gerektirir(s.104)". "Tüm bilginin kısmi olması anlamında 'gerçekliğin rölatif' oluşu... bizim anlayışımıza göre, gerçeklik nosyonundan bağımsız olarak , şeylerin birbirleriyle kıyaslanmalarından meydana gelen bir nitelendirme değildir; rölativite gerçekliğin özsel bir unsurudur(s.116)". Simmel, mutlakçı bakışın karşısına koyduğu rölativist bakış açısını, dünyanın modern kavranışına bir alternatif bakış biçimi olarak düşünmüştür. Ona göre: "dünyanın mutlakçı açıdan görünüşü, insanlığın duygusal ve ekonomik durumuyla bağlantılı olarak aklın ilerlemesinin vardığı nihai kerteği göstermektedir; rölativist görünüşü ise , parasal işlemlerin kendi aklımıza uyarlanmasını ifade eder gibidir(s.512)". Bu durumda Simmel modernlikle mutlakçı (absolüt) bakış biçimini eşitlemekte, bu tarz bir kavrayışın ampirizmle karakterize olduğunu söylemektedir. Ona göre: "Modern zamanlar tüm bir ampirizm eğilimiyle karakterizedir. Ampirizm, sınırsız sayıda gözlem imkanını tekil bir hayali veya rasyonel düşünceye kurban eder. Bir araya getirilmiş ferdi olayların niceliği, niteliksel karakterin yerine geçer(s.278)". Georg Simmel, *The Philosophy Of Money*, ed. D. Frisby, Second edition, London and New York: Routledge, 1990

¹¹⁰ Georg Lukacs, ' Georg Simmel', *GEORG SİMMELE/ Critical Assessments*, ed. David Frisby, First edition, London: Routledge, 1994, s.100

¹¹¹ Donald N Levine, 'Simmel As a Resource For Meta Theory' , *GEORG SİMMELE/ Critical Assessments*, s.319,323

eylem ve bilinçliliği sosyolojik analizin temeli olarak kabul eder.¹¹² Bu bakış açısı, gerçekliğin bizim dışımızda var olduğunu ve dıştan kavranabileceğini, doğru yöntem ve araca sahip olmamız durumunda hep aynı sonucun elde edilebileceğini söyleyen olgucu yaklaşımlarla uyuşmamaktadır. Weberci kuramda kişisel bakışımızdan ayrık ve bu anlamda mutlak nesnelliği olan bir gerçeklik yerine; içeriden kavranabilecek, kurulmuş bir gerçeklik perspektifi kabul edilmektedir. Aynı perspektif, birey yapı gerilimini yansıtabilecek şekilde Simmel'in toplum kuramında da bulunmaktadır.

Simmel, toplumu, bir gerçek (substance) biçiminde değil; bireylerin (unsurların) birbirleriyle etkileşimi şeklinde düşünmüştür. Bu bağlamda Simmel, Fechner'in olgucu anlamda kurallar geliştirmeyi imkansız kılan, tek yönlü olarak işleyen güçlerden ziyade; unsurlar arasındaki karşılıklı etkileşim kavramlaştırmasını benimsemiştir¹¹³. 'Sosyoloji sosyal gelişim için kurallar koyamaz; küçük parçaların hareketini yöneten, onların üstünde yer alan en yüksek kanun diye bir şey yoktur'. Simmel için esaslı gerçeklik, toplumu oluşturan bireylerin eylemleridir. Sosyoloji, mantıksal veya toplumsal bir öncelik vermeksizin etkileşimlerin işleyişini incelemekle mükelleftir¹¹⁴. Bu bağlamda, Simmel, ekonominin öncelliği düşüncesini reddeder. Ona göre Marxçılık, hiçbir zaman tamamen kavranamayacak olan tarihsel etkenlerin, karşılıklı bağımlılıklarını gözetmeyi; çizgisel, birlikli ve teleolojik bir süreç anlayışı uğruna feda etmiştir¹¹⁵. Nitekim; Simmel'e göre, hiçbir bilgi/bilim varoluşumuzda fiilen gerçekleşen süreçler toplamını veya herhangi bir nesnede bulunan niteliksel belirlenimleri tüketesiye betimleyemez. Bu nedenle, bu nüfuz edilemezliği kendi içinde dondurup, elle tutulur kılan şeyler olarak kavramlar kullanıldığında; bu, bütünü kendisiyle özü bakımından türdeş olan bir parçasıyla temsili olarak kalmaz; hatta, kavram psikolojik-metafizik bir anlama sahip olur.¹¹⁶

Bu son noktanın altının çizilmesi durumunda, gerçekliğin akıl yolu ile dıştan kavranabileceği ve bu yolla nesneleştirilebileceği şeklindeki olgucu önermeyle meydana

¹¹² Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, Çev.Taha Parla, 1.Baskı, İstanbul: İletişim,1996,s. 104

¹¹³ David Frisby, 'Foundation of Sociology', GEORG SIMMEL/ Critical Assessments, ... s.331

¹¹⁴ David Frisby, 'Foundation of Sociology', s.332,333

¹¹⁵ Werner Jung, Georg SİMMELE/ Yaşamı, Sosyolojisi, Felsefesi, Çev.Doğan Özlem, 1. Baskı, Ankara: Ark Yayınevi,1995, s.100

¹¹⁶ Werner Jung, age. s.82

gelen tezat açık hale gelir. Nitekim, gerçekliliğin dıştan kavranabilirliğinin kabulünde, yerelin/somut aktörlerin içine girmenin gerekliliği ortadan kalkar.Yerel düzeyde bir takım farklılaşmalar olduğu kabul edilse bile; bu, aynı gerçeklik tablosunu oluşturan fenomenler/parçalar olarak görüldüğü için, genel bir teorileştirme nosyonuna aykırı düşmez. Weberci teoride ise, salt akıl dolayımıyla kurulan ve bu kurgu içerisindeki somut aktörlerin cansızlaştığı bir işleyiz öngörülmez.

Weber sosyolojisinde, tüm insan eylemleri salt akla dayalı değildir. Zira, bireyler amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik bazı fırsatlardan habersiz olabilirler veya bazı durumlarda eylemlerini duygu veya alışkanlıkları yönlendirebilir. Buna göre, sosyal fenomenin, öznel anlamlılık taşıyan insan eyleminden öte bir şeyin sonucu olarak anlaşılması doğru değildir.¹¹⁷ Bu yüzden, ‘sosyal sınıf’, ‘devlet’, ‘bürokrasi’ gibi kolektif kavramları kullanırken sosyologların, eylemde bulunanın bu kolektiviteler değil, bunları oluşturan bireyler olduğunu daima akılda tutması gerekmektedir.¹¹⁸

Weber sosyolojinde bu bağlamda yalnızca yeterli açıklamalardan bahsedilebilir. Anlamı yorumlama başarılı biçimde bir olabilirlik analizine bağlanabilse bile, ortaya konan açıklamanın doğruluğundan emin olunamaz. Kaldı ki; sosyal yaşamda özgür istem unsurunun bulunmasından dolayı, sosyal eylemin açıklanmasında, mutlaka bir miktar belirsizlik unsuru kalacaktır¹¹⁹. Sosyolojinin yapabileceği, belli durumlarda belli eylemlerin olma olasılığını ifade başarısıdır. Diğer bir anlatımla, sosyologun görevi hem verili bir eylemin anlamını kavrama hem de bu eylemin benzer koşullarda ortaya çıkma olasılığını göstermektir. Tüm sosyal hadiseler tarihsel olarak eşsiz/biricik olsa da , sosyal fenomenin genel şartlarla sınıflandırılabilceği belli araçlara ihtiyaç vardır. Ancak bu yolla, tipik motifleri anlama ve tipik eylem kalıplarını tanımak mümkündür¹²⁰. Diğer bir ifadeyle, tekil hadiseleri anlayabilmek için genelleme yapmak gerekmektedir. Weber sosyolojisinde genellemeler ideal tiplerin inşasıyla

¹¹⁷ Max Weber, *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*, Çev. Özer Ozonkaya, 1.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi,1995, s.10

¹¹⁸ Alan Swingewood, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*,..., s.174

¹¹⁹ Julien Freund, ‘ Max Weber Zamanında Alman Sosyolojisi’, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, der.Tom Bottomore-Robert Nisbet, Yay.Haz.Mete Tunçay-Aydın Uğur, 2.Baskı, Ankara:Ayraç Yayınevi, 1997, s.175

¹²⁰ Saunders,age.s.30

gerçekleştirilmektedir. Bunlar, sosyal fenomenin teorik olarak en önemli yönlerini anlayabilmek için kurulmuş zihinsel inşalardır.

İdeal tipler zihinsel inşalar olmasına rağmen, salt araştırmacının zihninden türeme şeyler değildir; mevcut fenomenin ampirik bilgi temelinden geliştirilirler. İdeal tipler her ne kadar ampirik gerçeklik temeline dayansalar da, o gerçekliği ifade etmezler. Gerçekliğin bazı yönlerini öne çıkarıp diğer yanlarını düşünce alanından uzak tutarlar. Bir ideal tipin sınanması, ancak kendi içindeki mantıksal tutarlılığının değerlendirilmesiyle yapılabilir. Çünkü, onun amacı, bir hipotez geliştirilebilmesini kolaylaştırmak için gerçekliği netleştirmektir. Bir ideal tipin, gerçek dünyada işlemediği gerekçesiyle eleştirilmesi anlamlı değildir. İdeal tipler tanım yapma niyeti taşımazlar. Gerçekte, aynı fenomenin pek çok ideal tipini kurmak mümkündür. İdeal tiplerin ampirik geçerlilik temelinde birbirleriyle kıyaslanmaları mümkün değildir¹²¹. İdeal tipler daima kısmidir. İdeal tip, tarihsel özgünlükleri ve tarihsel bütünlükleri kavrama olanağı verir; ancak bu genel bütünün kısmi bir kavranışıdır. Bu bağlamda ideal tip, bütün durumlarda amaç olmayıp araçtır; kültür bilimlerinin amacı da öznel anlamları kavramaktır¹²².

Weber'in ideal tip yöntemi, kentle ilgili çalışmasında açıkça görülür. Weber'in ideal tipi, kenti, tarihin belli döneminde analiz etmek için elverişlidir. Batı kapitalizminin gelişiminde, Ortaçağ Avrupa kentinin önemi büyük olmuştur. Weber'in çalışması, Batı Avrupa'da ortaçağ kentlerinin feodaliteden çıkışta ve akılcı-yasal kapitalist düzenin kurulmasındaki rolünü göstermektedir.

Weber'in ideal kent tipinde, bir yerleşimin kent olabilmesi için: 1. Bir pazara; 2. Savunma gücüne ; 3. Mahkeme ve kısmen özerk yasalara; 4. Kentlilerin katılımıyla yapılan bir seçim neticesinde oluşan bir yönetime sahip olması gerekir¹²³.

Weber'e göre; iktisadi ve politik örgütlenme, kent olma kriterinde çok önemlidir. Ona göre kent, içinde oturanların tarımdan çok ticaretle uğraştığı bir pazar yeridir.

¹²¹ Saunders, age. s.32

¹²² Raymond Aron, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Çev. Korkmaz Alemdar, 3. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1994, s.362

¹²³ Max Weber, *Şehir*, Çev. Musa Ceylan, 1. Baskı, İstanbul: Bakış Kitaplığı. Düşünce Dizisi 1, 2000, s.91

Weber, üretici, tüketici ve ticaret kentleri ayrımı yaparak , gerçek kentlerin bu tiplerin karışımından meydana geldiğini söyler¹²⁴.

Ortaçağ Batı Avrupa kentlerindeki en önemli örgütlenme loncalardır.Lonca örgütü kentin politik kontrolü üzerinde giderek artan bir öneme sahip olmuştur. Vatandaşlık hakları giderek lonca üyeliğine bağlı hale gelmiştir.Bu sebeple, soylular ve rahipler gibi kentli olmayan ve üretici sınıfa da dahil olmayan sınıflar politik güce erişebilmek için lonca üyesi olmuşlardır¹²⁵. Marx gibi Weber de, feodalitenin çözülüp kapitalist gelişme için uygun koşulların oluşmasında kenti önemli bir faktör olarak görmüştür. Ekonomik olarak, loncalar, ekonomik rasyonelliğin gelişimine uygun bir zemin hazırlamışlardır.¹²⁶

Weber'e göre, politik boyutuyla ele alındığında kent; kısmi bir özerkliği olan, kendi politik ve yönetsel örgütlenmesine sahip bir topluluktur. Buna göre 'patriciler kenti' soyluların yönettiği; ' plebler kenti' ise seçilmişlerce yönetilen kentlerdir. Weber'e göre kentin bir bireyler topluluğu olarak gelişmesinin önünde , örneğin Çin'de olduğu türden politik ve dini engeller yaratan merkezi bir bürokrasi Batı'da olmamıştır¹²⁷. Bu bağlamda , Weber'in ideal kenti hem Batıya özgüdür hem de tarihin belli bir dönemine aittir. Diğer bir anlatımla özgül bir coğrafi ve tarihi bağlama sahiptir.

Weber'in kendi ideal tipinde, yasal, askeri, ekonomik, sosyal /politik özerklik ve Batı Ortaçağ kenti üzerine vurgu yapıp, demografik yapı veya fiziki plan gibi unsurları önemsememesi; onun bir kent teorisi geliştirmeyi hedeflemediğini göstermektedir¹²⁸. Giddens'a göre, Weber'in Avrupa kentleri ve Ortaçağ sonrası kentler hakkında söyledikleri, kapitalizmin oluşumunu anlamaya katkı bakımından değerli olmasına karşın; bütünlüklü bir kent kavramlaştırması için uygun değildir. Bunun iki nedeni vardır: Biri, kentlerin idari-siyasal özerkliklerinin Kıta Avrupa'sı dışında nadiren önemli olması; diğeri, Weber'in pazaryeri olarak kentler üzerine olan vurgusunun,

¹²⁴ Max Weber, ' The Politico-Administrative Concept Of The City', **Urban Man And The Society**, Der.Albert N.Cousins-Hans Nagpaul, New York: Alfred A.Knopf Publ.1970, s.126 içinde

¹²⁵ Max Weber, Şehir,s.183

¹²⁶ Rana Aslanoğlu, **Kent, Kimlik, Küreselleşme**,2.Baskı, Bursa:Ezgi Kitabevi,2000, s.60

¹²⁷ Max Weber, Şehir, s.116

¹²⁸ Saunders,age.s.37

Avrupa'da yaşananlar üzerine fazlaca dayandığı için aynı ölçüde sorunlu olmasıdır¹²⁹. Buna rağmen, Weber'in bazı Batılı izleyicileri, kentin, Weber'in ideal kent tipinde kurguladığı içeriğiyle teorileştirilmesi gerekliliğinde ısrar ederek etnosantrizme vardırılabilecek yorumlar geliştirmişlerdir¹³⁰.

Sonuç olarak, Weber'in yönteminde kentsel analiz, bir ideal tip kurulmasını gerektirmektedir. Weber'in kendi ideal tip kurgusu, tarihin belli bir dönemine ilişkin Batılı kentin ampirik bilgi temelinden türetilmiştir. Bu bağlamda, başka bir tarih kesiti veya yerellik için genellenmeye uygun değildir. Ancak, farklı farklı zaman ve mekan deneyimlerinin ideal tiplerinin kurulmasına bir engel yoktur. Buna göre, kentsel yoksulluk sorununun bu yöntemle çalışılmak istenmesi durumunda, kentsel yoksulluğun bir ideal tipinin kurulması gerekecektir. Örneğin, “ kentsel yoksulluk, ekonomik küreselleşmenin doğrudan bir sonucudur. Küreselleşme sürecine entegre olan kentlerin nüfusları içerisinde aşırı yoksul ve aşırı varlıklı kesimler oluşur; bu kesimler kentin farklı kesimlerine yerleşirler ve kendi içlerinde kamplaşırlar” şeklinde bir hipotez öne sürüldüğünde, büyük oranda 70'ler sonrasında ekonomik küreselleşme deneyimini esas alan bir ideal tip kurulmuş demektir. Bu ideal tipin örneğin Amerika için kurulması durumunda, etnisite unsurunun; Latin Amerika için kurulması durumunda az gelişmişlik

¹²⁹ Antony Giddens, Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi, 1.Baskı, İstanbul: Paradigma, 2000, s.155

¹³⁰ Örneğin, Zijderveld, Simmel ile ilgili bir polemiginde, kentin meşru bir bilimsel araştırma nesnesi olarak tanımlanmasında öncülük etmesine rağmen, Simmel'in anlatımına sistemli bir teori kazandıramamış olduğunu ve dolayısıyla Simmel'in çalışmasının teorik bakımdan sofistike olmadığını ileri sürmüştür. Zijderveld'e göre; kent üzerine sistemli bir teori inşa etmek ancak kültürel sosyolojinin Weberci kolu ile mümkündür. Kentsel teori, ekonomik kültür ve sivil kültürle birlikte düşünülmelidir. Bu bağlamda, aynen Weber'de olduğu gibi, kent özgül bir iktisadi ve sivil kültürün ürünüdür. Açık biçimde ifadesiyle, tarihsel olarak Batı'da ortaya çıkıp orada varolmuştur. Batı dışı kentler, morfolojik ve niteliksel olarak kent sayılsalar da, özerk ekonomik ve sivil kültürleri bulunmadığından gerçek anlamda kent değildirler(A.Zijderveld, **A Theory of Urbanity**, Transaction Publishers, New Jersey, 1998, s.11,17). Bu görüşle ilgili olarak, iki değerlendirmede bulunmak olasıdır. Birincisi, Simmel'in anlatımlarına sistemli bir teori kazandıramamış olduğu şeklinde bir değerlendirme anlamlı değildir. Çünkü, 'sistemli teori' veya ' teorik sofistikasyon' gibi kavramlaştırmalar, kullanılan paradigmaya göre anlamlılık kazanıp muğlaklıklarından arınırlar. Bu bağlamda, Simmel'in yaklaşımlarına yalnızca bir olguculukla bakılması durumunda 'sistemli' olmamaktan bahsedilebilir. Rölativist bir metodolojiye sahip olan Simmel için, zaten, bu anlamda bir 'sistemli' olma veya ' teorik bakımdan sofistike olma' talebi de yoktur. İkincisi, Weber'in kent teorisi, özgül bir tarihsel bağlam içinde anlamlıdır. Bu bağlamın göz ardı edilerek anakronik biçimde günümüzün kentsel teorisine katkı yapması beklenmemelidir. Aksi halde, kentin, deyim yerindeyse, 'türe özgü' bir oluşum biçiminde tanımlanıp, tarihsel olarak durağan bir konuma itilmesi gerekmektedir.

ve iç göç unsurunun; Batı Avrupa için kurulması durumunda ise yabancı göç unsurunun kurulacak olan ideal tipe dahil edilmesi gerekir.

Tüm ideal tiplerde olduğu gibi, bu örneklerde de gerçekliğin bazı yönleri öne çıkarılıp diğer yönleri geri plana itilmiş olmaktadır. İdeal tiplerin tanım yapma niyeti taşımayıp, öznel anlamları kavramaya yönelik olduğu düşünüldüğünde, bunun bir dezavantaj olmadığı görülür. Örneğin, tüm kamplaşmaların(gettolaşmaların) ekonomi temelli veya etnisite temelli veya kültür temelli olmaları gerekmez. Kimi durumlarda bu nedenlerden biri veya birkaçı geçerli olabileceği gibi, hiçbirisi de geçerli olmayabilir. Örneğin, eğitim ve gelir seviyesi bakımından, üst sosyo-ekonomik statü grupları içinde sayılabilecek bir aile veya birey, belli oranda tesadüfi olma olasılığını da içeren öznel sebeplerle, alt gelir ve eğitim statü grubuna mensup insanların toplandığı varsayılan bir yerleşimde oturmayı yeğleyebilir. Bu durum, Weberci sosyolojide anlamlı bir yere oturur. Çünkü, tüm insan eylemleri akla dayandırılmadığı gibi; insanlar, amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik bazı fırsatlardan habersiz olabilirler veya bazı durumlarda eylemlerini duygu ve alışkanlıkları yönlendirir. Bu durumda, kişiyi, 'a' yerine değil de bir başkasına yönlendiren duygunun keşfi önem kazanır. Bu sürecin keşfinde, 'gerekirci' açıklamaların dışında, anlamaya yönelik yorumlayıcı çabaların devreye sokulması gerekir. Ancak bu yöntemle, kuraldan kabul edilmeyen-istatistiksel olarak anlam taşımayan- insan eylemlerinin ihmal edilebilir bir niceliğe dönüşmesinin önüne geçilmiş olur.

2. DEĞERLENDİRME

Bu bölümde, sosyal teoride kentin ve kent sorunsalının nasıl ele alındığı, sosyolojik yöntem tartışmalarını da içeren bir bağlamda ele alınmıştır. Buna göre, her bir yaklaşımın dayandığı öncüller ve bu öncüllerin uygulamaya konmasından çıkan sonuçlar ortaya konmuştur. Toplu bir değerlendirme yapıldığında, ele alınan yaklaşımların temel kırılma noktasının, sosyolojik araştırma yönteminin karakteri üzerinde olduğu görülmektedir.

Çalışmada gözetilen sırayla ele alınacak olursa, Durkheimci sosyolojik araştırmanın yönteminin olgucu karakterde olduğu görülür. Bu yaklaşıma göre,

toplumsal gerçeklik dışarıdan kavranabilir. Toplumsal gerçekliğin dıştan kavranabilir olması, sosyal bilimlerin doğa bilimlerinin yöntemlerini kullanarak nesnelleşebileceği ön kabulünü içermektedir. Buradan kent bağlamına dönecek olursak, doğru yöntemin kullanılması durumunda her yerde aynı sonucun elde edileceği varsayımı akılda tutulmak üzere, evrensel bir kent kültür formunun olması gerektiği sonucu çıkmaktadır. Bu yaklaşım biçiminin kentsel bir sorunun analizine getirilmesi durumunda, tüm kentler için geçerli kılınabilecek evrensel açıklayıcıların devreye sokulması gerekecektir. Wirth'ün yaklaşımı içerisinde incelediğimiz bu anlayışta, kenti karakterize eden bir takım evrensel özelliklerin bulunduğu ve bu özelliklerin tanımlanmasının 'kültürel/yerel' etkilerden bağımsık olduğu söylenmiştir. Buna rağmen, kentli yaşam biçimi ve onun içerisinde yaşayan bireyin sosyal ilişkisi üzerine yer yer psikolojik analizlere varan çözümlenmeler yaptığı ve dolayısıyla kenti nedensellik yaratan bir kategori biçiminde değerlendirdiği için, genellikle olgucu yöntemi dışlayan yaklaşımları yermek üzere kullanılan 'kültüralist' nitelemesiyle karşı karşıya kalmıştır.

Wirth'ün yaklaşımının 'kültüralist' olarak nitelenmesinin içini biraz açmak gerekmektedir. Şöyle ki; literatürde, kentsel kültür çalışmalarına yönelik iki yaklaşım biçiminin varlığından söz edilmektedir: İlki, tüm kentler için söz konusu olabilecek , bir anlamda kente özgü genel eğilimleri tanımlamaya çalışırken; diğeri, genel bir kent kültürü formunu kabul etmeyip, her kentin özgül (spesific) bir kültür ve anlamının olduğunu iddia etmektedir¹³¹. Kültürün, doğası gereği görece kısmi, değişken ve yerel olduğu düşünüldüğünde, gerçek anlamda kültüralizmin ikinci yaklaşım türü olması gerekir. Wirth'ün yaklaşımı çok açık olarak birinci yaklaşıma girmekle; aslında kültürel/yerel olanın bir açıklayıcı değişken olduğun kabul edildiği ikici yaklaşımdan uzaklaşmakta ve bu bağlamda, olumlu veya olumsuz bir anlam yüklenmeksizin 'kültüralist' nitelemesini de hak etmemektedir.

Marxçı yöntemin ve sosyoloji kuramının incelenmesinde, kentin/mekanın teorik bir nesne olarak kabul edilmediği ve mekansal yarıma ve kentsel yoksulluk sorununun, ekonomik sistemin genel karakteriyle tanımlı bir çerçevede ele alındığı görülmüştür. Diğeri bir anlatımla, kentsel sorun, yerelin kendi özelliğinin şekillendirdiği aktif bir

¹³¹ Alan Warde, *Urban Sociology, Capitalism and Modernity*, ABD:Mac millan Press,1993, s.96

perspektifte değil; ancak, sosyal çelişkiye mekan sağlama şeklinde edilgen bir işlevle tanımlanmıştır. Konuya bu açıdan bakılması durumunda, mekanı belirleyen bir sermaye etkinliği ve bu etkinliğin devamını sağlayan egemen sınıfların birlikteliği söz konusudur. Bu yaklaşım biçiminin, yerel farklılaşmalardaki özellikleri açıklama açmazlarının bulunmasından dolayı, genel eğilimleri gösterme yönünde başarılı sayılsa bile, eksik ve indirgemeci olduğu görülmüştür. Söz konusu eksiklikler, yine Marxçı teorinin kendi içerisinden geliştirilen öz eleştirilerle desteklenmiştir. Marxçı yazarlar, her ne kadar kendilerini 'kültüralist' olarak niteledikleri ekolojik görüşten arındırmak isteseler de, her iki yaklaşım biçiminin indirgemeci olmak noktasında büyük bir ortaklığının olduğu gözlenmektedir. Buna göre, ekolojik görüşte kent sorunsalı ekolojik değişkene indirgenmekle evrensel bir kent kültürü formu öne sürülmüş; diğer görüşte ise, ekonomik değişkene indirgenerek evrensel genel geçerliği olan bir teorileştirme yoluna gidilmiştir. Diğer bir ifadeyle, modern kapitalist koşullar altında, tüm kentlerde benzer bir (kültürel) yapının ortaya çıkaracağını ve kentliliğin de bu kriterlere göre tanımlanması gerektiğini söylemekle; yerele egemen olacak politik/ekonomik süreçlerin varlığında, tüm coğrafyalarda aynı sorunların meydana geleceğini varsaymak arasında önemli bir mantık ayrılığı bulunmamaktadır. Buna göre, her iki yaklaşım biçiminde de, toplumsalın kuruluşunda rol oynayan tarihi ve kültürel özellikler dışlanmış olmaktadır.

Kentin kültürel bağlam içerisinde değerlendirilmesini savunan Agnew ve arkadaşlarına göre, kentler birer kültürel yaratı olduğu gibi, kendileri de kültürün oluşumunda ve dönüşümünde rol oynarlar¹³². Lefebvre'e göre , Marxçı düşüncenin ekonomist-politist yorumları, kültürel perspektifin yolunu tıkamışlardır. Bu düzey özgüllüğünü yeniden kazanmaktadır¹³³.

Kentin kültürel bir bağlam içinde değerlendirilmesi, kentsel yaşam biçimlerinin kurucu öğeleri olan bireysel ve ortaklaşa deneyimlerden süzülen düşünce ve pratiklere vurgu yapılmasını içerir. Tüm çağdaş kentlerin, birey ve grupların kazanç veya kayıplarına dayalı, 'rasyonel' ekonomik bir hesapla açıklanabileceğine yönelik inanç,

¹³² John Agnew, John Mercer ve David Sopher, **The City In Cultural Context**, Boston: Allen& Unwinn, 1984, s.278

¹³³ Henri Lefebvre, **Modern Dünyada Gündelik Hayat**, s. 193

doğrudan doğruya çağdaş Batı'nın kültürel bağlamından kaynaklanmaktadır. Diğer yerlere ve zamanlara uygulandığında, kentleşme ve kentsel yaşamla ilgili Batı deneyiminden kaynaklanan a priori açıklamalar yetersiz kalmaktadır¹³⁴.

Kentin kültürel bir bağlam içinde incelenmesi, ekonomizm yerine ikame edilecek bir tür kültüralizm yapılmasını gerektirmez. Bu anlamda, kültürel bağlamlı inceleme, içerisinde ekonomi ve diğer değişkenlerin de kullanılabileceği analiz araçlarını barındırır. Ancak burada ayırıcı olan yön, yerelliklerin/özgüllüklerin birlikli bir sistem anlayışı uğruna feda edilmemesidir. Bu bağlamda kentin, tüm coğrafyalar için genel geçer yapılarla –ör:ekonomi gibi- veya tümdengelimsel genel (kuşatıcı) teorilerle anlaşılması mümkün değildir. Başka bir biçimde söylendiğinde, her türden indirgemecilikten kaçınarak, bağlam bağımlı bir analiz geliştirilmelidir. Bunun aksinin kabul edilmesi durumunda, zaten her şey önceden açıklanmış olacağından dolayı yerel araştırmalara gerek yoktur; gerek olsa bile, bunun, araştırmanın genel teoriyi ne kadar doğruladığını/yanırladığını göstermekten öte bir amacı olmayacaktır. Sosyal araştırmanın, genel teoriyi doğrulama şeklinde bir hipotezinin kurulması durumunda, yerel mekanda saptanan farklılaşmalar, kaideyi bozmayan 'sapmalar' olarak dışlanabilecek; genel teoriyi yanırlama şeklinde bir hipotezin kurulması durumunda ise zaten yanlış olduğu düşünölen bir teorinin, elde edilen bulgularla örtüşen tarafları göz ardı edilerek, ne kadar yanlış olduğunun gösterilmesine çalışılacaktır. Her iki durumda da, sosyal bilimin genel amacı olan anlama, açıklama ve keşfetme ereğine tam olarak ulaşılammış olacaktır.

Durkheimci ve Marxçı yöntemin ortaya konmaya çalışılan kısıtlarının, Weberci yöntemin ve kente uygulanmasının doğru anlaşılması halinde, aşılabilmesi büyük oranda mümkün görünmektedir.Weber'in sosyoloji kuramı, daha öncede belirtildiği gibi, ideal tiplerin inşasıyla gerçekleşmektedir. İdeal tiplerin, tüm zamanlar ve mekanlar için bir tanım yapma niyeti taşımadığı; mantıksal iç tutarlılığıyla değerlendirilmesi gerektiği kabul edildiğinde, diğer yöntemler için ifade edilen arazların ortadan kalktığı görülür.

¹³⁴ John Agnew vd. a.g.e, s.1

Nitekim, Weber'in kent tipi, tarihin belli bir dönemine ve özgül bir coğrafyaya aittir. Dolayısıyla, başka zaman ve mekan deneyimleri için uygun olmadığının söylenmesi doğru olmakla beraber, yöntemin geçerliliğini çürütmez. Gerçekte, aynı fenomenin farklı zaman mekan deneyimlerini yansıtır şekilde birden fazla ideal tipinin kurulmasına bir engel yoktur. Bunun gerçekleştirilmesi durumunda, aslında çok katmanlı ve karmaşık olan sosyal süreçlerin anlaşılır ve yorumlanabilir hale gelmesi mümkün olabilir. Bu yöntemle, gerçekliğin verili bir zaman ve mekan aralığında statik hale getirilerek dondurulduğu ileri sürülebilir. Bu durum tüm teorileştirme girişimlerinde kaçınılmaz bir durumdur. Hiçbir teorinin gelecek tüm zamanları açıklama yeteneği yoktur. Bu yeteneğin her hangi bir kurama atfedilebilmesi ancak tarihin sonuna gelindiğinin veya kestirilebilir bir sonunun olduğunun kabulüyle mümkündür. Her şeyin çok hızla değiştiği; eski açıklama biçimlerin hızla yetersizleştiği küreselleşme sürecinde böylesi bir varsayımın geçerliliği kabul edilebilir görünmemektedir.

Sonuç olarak, sosyolojinin yapabileceği, belli durumlarda belli eylemlerin olma olasılığını ifade başarısıdır. Diğer bir anlatımla, hem verili bir eylemin anlamını kavrama, hem de bu eylemin benzer koşullar altında olma olasılığını göstermektir. Doğaldır ki; bu tarz bir yaklaşım, bağlamdan bağımsız, zaman ve mekan üstü genellemelerin yapılmasına engel teşkil etmektedir. Yerellik araştırmalarının önemi ve gereği de buradan kaynaklanmaktadır.

Çalışmamızın bu bölümünde, modern kente ilişkin açıklamalarda bulunan ve dolayısıyla genel bir kent kavramlaştırması geliştirmeye çalıştıkları ölçüde sınırlılıkları bulunan Durkheimci, Marxçı ve Weberci teorinin yöntem önermeleri, kendi sorunsalımıza sağlayabilecekleri katkı bakımından irdelenmiştir. İkinci bölümde, küreselleşme ve kent ilişkisi, mekansal yarıma ve kentsel yoksulluk sorunu bağlamında ele alınacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME , MEKANSAL YARILMA VE KENTSEL YOKSULLUK

‘Mekansal yarıma’, kentsel topluluğun bir kısmının, taşıdığı çeşitli dezavantajlar dolayısıyla (ör. yoksul olma; işsiz olma veya yeterli kazanç getiren formel bir işi bulunmama; etnik farklılıkları dolayısıyla sosyal dışlanmaya muhatap olma; toplumsal kaynaklara erişme noktasında örgütsüz olma; kadın hane reisi olma; eğitim düzeyi düşük olma; yeterli kamu hizmeti alamama: ulaşılabilir sağlık, eğitim ve benzeri imkanlardan mahrum olma gibi...) kentin görece varsıl veya orta düzeyli sosyo-ekonomik statü gruplarından ayrılmasını; kentsel mekanda kendileriyle benzer konumları olan kümelerle bir araya gelmelerini ; çoğu kez kendileri dışında kalan kesimlere kapalı duygu ve davranışlar geliştirmelerini; yoksulluk ve diğer dezavantajlar bakımından oldukça türdeş mekanlarda toplanmış olmaları dolayısıyla, yoksulluktan çıkış için gerekli olan olanakları elde edememelerini ve böylece içinden çıkılması mümkün olmayan bir yoksulluğu sürekli olarak yeniden üretmelerini anlatmaktadır.

Söz konusu kitlenin, mekansal olarak dışlanmış olması, bu kitlenin sosyal dışlanmışlığının mekandaki göstergesidir. Bu kitleler açısından sosyal dışlanma, başta yoksulluk olmak üzere, türlü dezavantajları dolayısıyla toplum dışına itilmeleri sonucunda kendi içlerine kapanmalarını (gettolaşmalarını); bu kapanma dolayısıyla mevcut konumlarını iyileştirmek için gerekli olan fırsatlardan yoksun kalmaları sonucunu doğuracak bir süreçte yaşam sürmelerini anlatmaktadır. Yoksulluğun pozitif bir hakkın (yapabilirliklerinin [capability] kamu otoritesi tarafından sağlanması ödevi olduğu varsayımıyla) ihlali olarak değerlendirilmesi durumunda; yani salt biyolojik varlığın devamı için gerekli olan asgari olanaklardan yoksunluk olarak ‘mutlak yoksulluğun’ tek başına bir yoksulluk kriteri olarak değerlendirilmemesi durumunda; yoksulluğun temel dezavantajının yetersiz beslenmenin ötesinde ‘sosyal dışlanma’ olduğu anlatılmış olmaktadır. Bu bağlamda, çeşitli toplumsal kaynaklara ulaşmada karşılaşılan güçlük, yoksul kimsenin hem sosyal hem de beraberinde mekansal olarak dışlanarak ötekileştirilmesi sonucunu doğurmaktadır. Böylelikle, ‘mekansal yarıma’ sosyo-ekonomik bir fenomenin mekandaki cisimleşmesi olmaktadır.

Küreselleşme sürecinin başta ekonomik olmak üzere kültürel ve siyasi boyutları, sosyal eylemin ve gündelik yaşamın varlık mekanı olan kentleri de etkilemektedir. Buna göre, küreselleşme sürecinin yaratmış olduğu sosyal değişim, kentli grupların yaşam koşullarını farklı biçimlerde değiştirmekte; olumlu veya olumsuz yönde değişen/dönüşen yaşam pratikleri kentsel mekanda yansımaları bulmaktadır. Fakat, bu süreçte kentin, salt bir yansıtıcı, içi boş tümüyle edilgen bir yatak/konteynır olarak düşünülmesi de mümkün değildir. Zira, her bir kenti şekillendiren ve dolayısıyla küreselleşme sürecinden farklı biçimlerde etkilenmesine yol açabilecek olan özgül tarihi, kültürel ve ekonomik formasyonları vardır. Diğer bir ifadeyle; somut mekanlarda ortaya çıkacak olan sorunlar, ülkelerin ve onların kentlerinin siyasi, kültürel, tarihi ve ekonomik özelliklerine göre çeşitlenmek durumundadır. Bu bağlamda, bir takım evrensel(küresel) eğilim ve ortaklıkların saptanması ilk elde mümkün görülse bile, tüm yerelliklerde aynı nitelik ve yoğunlukta varlık bulmasını beklemek doğru olmayacaktır. Bu noktada yerellik araştırmalarına olan ihtiyaç gündeme gelmektedir.

Küreselleşme süreci ve mekansal yarıma ilişkisinde, dezavantajlı kitlenin maduriyeti kent içi yoksullar açısından, büyük ölçüde kentsel mekanın örgütleniş mantığının değişmesinden kaynaklanmaktadır. Kentsel mekanın yeniden örgütleniş süreci, aynı zamanda 'kentsel yoksulları' ortaya çıkaran ve görünür kılan süreçtir. Bu çerçevede, 'girişimci kent' modelinin benimsendiği kentlerde, kent merkezindeki eski yerleşimler yıkılmakta; bunların yerlerine lüks konut, küresel hizmetlere yönelik ofis, hipermarket gibi, kentin zenginleşmesi hedeflenerek yapılan yatırımlar geçmektedir. Bu tür yatırımlar sonuç olarak bir zenginlik yaratsalar bile, bu zenginlikten tüm kentli kitleler eşit biçimde yararlanmamakta; hatta bazıları açısından eskiye göre kötüleşmeler meydana gelmektedir. Kent merkezinin söz konusu işlevlere tahsisi, merkezin görece yoksul eski sakinlerinin alt-kentlere göç etmek zorunda kalmalarını; işe ulaşma imkanlarının zorlaşmasını; daha yüksek barınma ve yolculuk maliyetleriyle yüz yüze gelmelerini ve sonuçta kentsel mekanda yaratılan yeni işlevlerden de yararlanamamalarını gündeme getirmektedir.

Kentsel mekanın yeniden örgütlenmesi ile, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde gözlenen kentsel yoksulluk biçimleri arasındaki ilişki, Batılı ülke kentleriyle

benzer ve farklı yönleri sahiptir. Birleşik Devletler ve Kuzey Avrupa'daki kentsel yoksulluğun kent merkezlerinde yoğunlaştığı gözlenmektedir. Buralarda yaşanan sanayisizleşme dolayısıyla, yönetim faaliyetleri ve küresel işlevler dışında kalan iş yaşamı alt-kentlere kaydığından, merkezde yaşamını sürdüren dezavantajlı kitleler ya doğrudan işsiz kalma dolayısıyla ya da ancak ilerleme pozisyonu olmayan hizmet sektöründeki düşük ücretli işler bulabilmeleri dolayısıyla, içinden çıkılması mümkün görünmeyen bir yoksulluk sarmalında yaşamaktadırlar. Buralarda yaşayan kitle, ağırlıklı olarak yabancı göçmen veya etnik dezavantaja sahip, eğitim düzeyi düşük yerli kimselerden oluşmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde, özellikle büyük kentlerin çöküntü alanlarında benzer bir süreç görülmekle beraber; tüm kentsel yoksulluk kompozisyonu kent merkeziyle sınırlı değildir. Söz konusu ülke ve kentlerde, yoğun bir iç göç olması dolayısıyla, kentin görece dışında kalan, daha sonra kentin gelişimiyle beraber merkeze yaklaşan gecekondular, varoş benzeri yapılar ortaya çıkmaktadır. Buralardaki yoksulluk ağırlıklı olarak kırsal yoksulluğun kente taşınmasıdır. Modern sektörün kente gelen tüm kitleyi formal sektör içinde massetme kapasitesi olmadığı için, bu kitlenin ağırlıklı bir bölümü, informal sektör içinde, geleneksel dayanışma kalıplarına bağlı yaşam stratejileri geliştirerek varlığını sürdürmektedir. Ancak, 80'li yıllardan bu yana ortaya çıkan gelişmeler: küreselleşme sürecinin etkisiyle işsizliğin artışı; kentsel rantlarının yükselmesi; gelir dağılımındaki eşitsizliklerin artması; refah devletindeki gerilemeler; geleneksel dayanışma kalıplarıyla üstesinden gelinemeyecek ağır bir yoksulluk ve yoksulluk durumunu ortaya çıkararak bu kitleleri marjinalleştirmektedir. Bu kitleler, marjinalleştikleri oranda, kendi kabuklarını yırtmaya yönelik daha saldırgan, zaman zaman illegal yaşam stratejileri geliştirmeye başlamaktadır. Bu durumda, Batılı kent merkezlerinde 'sınıfaltı yoksulluğu' olarak nitelenen ve ekonomik dezavantajın yanısıra davranışsal karakteriyle de ön plana çıkan yoksulluk ile gelişmekte olan ülkelerin gerek kent içi çöküntü bölgelerinde gerekse de gecekondular, varoş benzeri yapılarında gözlenen yoksulluğun karakteri birbirine yaklaşmış olmaktadır.

Diğer yandan, küreselleşme süreci ile mekansal yarıma ve kentsel yoksulluk arasındaki ilişkiyi otomatik bir süreçte kendiliğinden işlev gören bir mekanizma olarak

görmek de yanıltıcı olmaktadır. Zira, bir kentin yeniden örgütlenmesinde, sanayisizleşmesinde veya yeniden sanayileşmesinde, yoksullara gelir transferi yapıp yapmamasında; kent merkezini küresel şirketlere açıp açmamasında ulus devlet ve kentsel otorite bir tercih kullanmış olmaktadır. Ayrıca, kentsel yeniden yapılanma çalışmalarının topyekün olarak, sermayenin yararlarından yana işleme nosyonunun bir parçası olarak görülmesi de mümkün değildir. Zira, politik düzeyin gözetmek durumunda olduğu küresel sermaye dışında da unsurlar bulunmaktadır; politik sistemin bir seçim mekanizmasıyla iş başına gelme ve seçmen desteğiyle yönetimde kalma gibi bir pozisyonunun olduğu hatırd tutulduğunda, sınırlı bir elit dışında kalan çoğunluğun istem ve ihtiyaçlarının sürekli biçimde göz ardı edilmesi de güçtür. Nitekim, bir kentin hangi oranda küresel sermayeye açılabilceği, bunların kullanımına yönelik mekanların ne denli genişletilebileceği, yerel yönetimin kararı dışında başkaca faktörlerin de göz önüne alınmasını gerektirebilecektir.

Ulus devletin kentler üzerindeki etkisi geçmişe oranla zayıflamış gibi görünmesine rağmen, kent yönetimleri ulus devlet otoritesinden ayrılmış değildir. Diğer yandan, ulus devletin kurmuş olduğu yasal çerçeveler kentsel yönetimler için de bağlayıcıdır. Örneğin, yabancıların mülk edinme hakları, kamulaştırmanın niteliği, kaynakları, amacı ulusal prosedürlerle sınırlanmıştır. Diğer taraftan, her kentin yeniden yapılanma potansiyeli, sınırsız ölçüde düzenlemeye uyum değildir. Kentteki tarihsel olarak yerleşik yapıların, örneğin kamusal alanların, merkezi yönetime bağlı kuruluşların yerlerinin, tarihi ve kültürel miras niteliğindeki yapı ve yerlerin, yasal mülkiyet haklarına sahip zengin veya yoksul yerleşim yerlerinin değiştirilmesi görüldüğü kadar kolay olmayabilir. Söz konusu yapıların ortadan kaldırılması veya kullanım amaçlarının değiştirilmesi, hem yasal hem de mali kısıtlara sahiptir. Böyle bir kısıtın olmadığı varsayılması durumunda bile politik karar tercihin bu yönde kullanılması siyaseten akılcı olmayabilir. Sonuç itibari ile her tür kentsel yeniden yapılanma girişiminin, karşı konulmaz bir küresel baskının sonucu olarak görülmesi mümkün değildir.

Diğer yandan, tüm kamusal yönetimlerin akılcı olmayan verimsiz yöntemlerle işlediğinin de veri olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Dar gelirli kitlelere yönelik

olarak yapılan toplu konut girişimleri kimi ülkelerde barınak sorununu çözen optimal bir yöntem iken, kimi ülke kentleri için bizatihi bir dışlanma ve yoksulluğun yeniden üretim mekanı olma konumuna gelmiştir.

Ayrıca, işsizliğe neden olarak gösterilen kentsel düzeyde sanayisizleşme olgusu, tüm dünya kentlerini bağlayıcı nitelikte değildir. Örneğin, gelişmekte olan ülkelerden biri olan Türkiye'nin İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa, Adana gibi büyük kentleri, aynı zamanda en büyük sanayi ve ticaret kentleridir. Bu kentlerdeki temel istihdam alanı halihazırda imalat sektörüdür¹. Nitelikli ve yüksek getiri sağlayan işlerde bir azalma ve niteliksiz işlerin sayısında bir artış olduğunun ve buna bağlı olarak gelir düzeyinde ciddi eşitsizliklerin olduğu yadsınamaz ise de, bunun her yereli bağlayacak tarzda eşit etkinlik düzeyinin olduğunu öngörmek güçtür.

Sonuç olarak, kentsel yoksulluk ve beraberinde mekansal yarılmının genel geçer bir bir çerçevede formülleştirilmesi mümkün görülmemekle beraber; küreselleşmenin olası etkilerine maruz kalma veya küresel zorlamaların 'gereklerini' aynen uygulamaya koyma durumunda, benzer gelişimlerin ortaya çıkmasını beklemek mümkündür. Bu itibarla, küresel sistemle entegrasyonun niteliğine göre, çeşitli kentsel yoksulluk tiplerinin ve nedenlerinin değişik coğrafyalarda şu şekilleri almaları mümkün görünmektedir:

1. ABD ve Kuzey Avrupa ülkelerinin kentleri; buralardaki sorun, küreselleşme sürecinin getirdiği politik-ekonomik dönüşümler neticesinde, özellikle etnik dezavantaj taşıyan ve çoğunlukla göçmenlerden oluşan kent içi yoksulları kapsamaktadır. Getto yoksulları veya sınıfsızlık biçiminde isimlendirmelere sahip olan bu kitle, mutlak yoksulluğun ötesinde bir takım özelliklerle -sosyal dışlanma; marjinalleşme; illegalleşme gibi - birlikte düşünülmektedir.

¹ Örneğin, Bursa il merkezindeki çeşitli sektörler içinde istihdam edilen 344 714 kişiden 148 093'ü imalat sanayinde çalışmaktadır. İstihdam hacmi bakımından imalat sanayinden sonra ikinci sırada 76 106 kişi ile toptan ve perakende ticaret sektörü yer almaktadır. İstanbul kentine bakıldığında da imalat sanayinin ilk sıradaki ağırlığını koruduğu görülmektedir. Burada da ikinci sırayı toptan ve perakende ticaret almaktadır. **Hane Halkı İşgücü İstatistikleri-İl Merkezleri:** Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Samsun; Ankara: D.İ.E Yayını : Yayının no: 2739, 2001, s.109,177

2.Latin Amerika, Orta doğu ve Asya ÷lke kentleri; bu grupta Singapur, Japonya gibi Uzak doğulu olanlar hariç tutulduğunda, az gelişmiş ve gelişmekte olan ÷lkeler bulunmaktadır. Bu ÷lkelerdeki yoksulluk, küresel nitelikli politik-ekonomik dönüşümlerin eşlik ettiği, kırsal parçalanma sonucunda oluşan iç göçlerden kaynaklanmaktadır. Bu ÷lkelerde sosyal dışlanmanın bir tezahürü olan mekansal yarıma görece daha düşük yoğunluklu, yoksulluk ise daha ağır/yaygın bir problemdir. Yoksulluktan çıkılmasının önündeki engeller; bir yandan, ilerleme imkanı olmayan fason işlerin, bu ÷lke kentlerinin uluslararası iş bölümünde kendilerine düşmüş olması; diğer yandan, az gelişmişlik kısılacı dolayısıyla yüklü bir borç altında olmaları ve ekonomik krizlere sıklıkla maruz kalmalarıdır.

3.Doğu Avrupa, Balkan ÷lkeleri ve Rus Kentleri; bu ÷lkelerin kentleri, ulusal kalkınmacı/sosyalist sistemden pazar ekonomisine geçişin sıkıntılarını yaşamaktadır. Bu ÷lkelerde öncesinde görece iyi olan gelir dağılımı giderek bozulmakta ; ulusal kalkınmacı/sosyalist sistemdeki kolektif düzenleme koşulları altında mümkün olmayan bir ‘mekansal yarıma’ deneyimi güçlenmektedir. Kentsel mekanın örgütlenişinde meydana gelen farklılaşma; bu ÷lke kentleri açısından travmatik bir dönüşümü sergilemektedir².

4.Sahra Altı Afrika ÷lkeleri; Bu ÷lkelerin bir yandan uzun bir kolonizasyon geçmişinin olması; diğer yandan, kalkınma düzeyi olarak dünyanın en gerilerinde yer almaları dolayısıyla ‘mutlak yoksulluk’ düzeyinde bir yoksulluk sorunları bulunmaktadır. Bu ÷lkelerde kırsal yoksulluk ve kentsel yoksulluk arasında bir ayırım yapma; yoksulluğun kesif yaygınlığından ötürü anlamlı değildir. Diğer yandan, toplu olarak maruz oldukları derin yoksulluk, mekansal yarıma deneyimlerinin sorgulanmasını önemsizleştirmektedir. Bu ÷lkelerin kentleri, çeşitli uluslararası kuruluşlardan (Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler, UNİCEF gibi) aldıkları yardımlarla ayakta durmaya çabalamaktadır. Bu kentlerdeki yoğun yoksulluk tablosunu, AIDS gibi ölümcül hastalıkların yaygınlığı daha da kötüleştirmektedir.

² Bu grupta yer alan Macar, Polonya, Rus ve Çek deneyimleri için bkz. Ludek Sykora, ‘ Local Urban Restructuring as a Mirror of Globalization Processes:Prague In The 1990s’, *Urban Studies*, vol.31(7), 1994,s.1149 ; Adrian Smith, ‘ Breaking The Old’, *Geographies Of Economics*,(edt.) Roger Lee-Jane Wills, First edition, London: Arnold Publ.,1997, s.333-341 içinde

Bu tablo içinde, Türk kentlerinin pozisyonu, daha ağırlıklı olarak Doğu Avrupa ve Latin deneyimlerini andırmaktadır. Doğu Avrupa kentlerinin deneyimiyle ortak yönü, 80'ler sonrasında ulusal kalkınmacılığın terk edilip görece daha liberal bir politik uygulamaya doğru geçilmesinden; Latin deneyimiyle ortak yönü, kırsal parçalanma ile meydana gelen göç sonrasında yaşanan kentleşmeyle ilgisinden dolayıdır. Ancak, daha zayıf bağlantıları olmakla beraber; Batı Avrupa/Amerika ve Afrika deneyimleriyle de benzerlikler kurulabilir.

Batı ile benzerlik, özellikle kentsel yoksulluğun yaşanma kalitesi ve ekonomik-politik dönüşümlerle derinleşmesinde görülebilir. Sistemle uyumlu, görece kendi halinde, kent dışındaki kamu arazilerine el koymayla sınırlı bir çerçeveye sahip olan gecekondulu yoksulluğu; kolay yoldan sınıf atlamaya yönelik, informal ilişki ağlarının desteğinde, zaman zaman illegal boyutlar alabilen daha saldırgan bir girişimcilik stratejisinin gelişebileceği bir karaktere doğru evrilmektedir³. Yükselmek adına pek çok şeyi göze alabilecek bu kitlenin davranış biçimi ile; Batı'nın sınıfsız yoksullarının, hayatta kalabilmek ve kendisini dışlayan toplumdaki, kendi hakkına düşeni koparabilmek düşüncesiyle başvurduğu illegallik eğilimi benzerlik göstermektedir. Ancak, sınıfsızlığın bu yolla 'sınıf atlama' ve içinde bulunduğu kabuğu kırma şansının olmadığı söylenebilir.

Herhangi bir kolonizasyon deneyimi olmayan Türk kentleri ile bazı Afrika kentleri arasında kurulabilecek bağlantı ise, yetersiz beslenmeyi tanımlayan 'mutlak yoksulluk' ve temel yapılabirlik olanaklarından yoksunluk olarak tanımlanan 'insani yoksulluk' üzerinden olabilir⁴. Türkiye'nin özellikle Doğu ve Güney Doğu kentlerinde var olan yeterli beslenme, temiz su, sağlık, eğitim imkanlarından yoksunluk durumu,

³ Pınarcıoğlu ve Işık, yeni dönemin baskın göçmen tipinin özelliği olarak tanımladıkları 'saldırgan girişimcilik stratejileri'ni, enformal sektörün önünü açan ve 80'ler öncesinde pek mümkün olmayan bir durum olarak değerlendirmektedir. Melih Pınarcıoğlu-Oğuz Işık, 'Kent Yoksullarının Ağ İlişkileri: Sultanbeyli Örneği', *Toplum ve Bilim*, sayı 89, 2001, s. 35,36

⁴ Mutlak yoksulluk için kullanılan bir dolarlık gelir standartına göre, Türkiye'de yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfusun oranı %2.4' tür. Buna karşın, temel yapılabirlik olanaklarından yoksunlukla tanımlanan 'insani yoksulluk oranı %16.4'e çıkmaktadır.Çeşitli öznal faktörlerden dolayı Türkiye'de henüz yaygın bir mutlak yoksulluğun şartları olmasa bile; insanlık onuruna yaraşır kaliteli bir yaşam sürdürebilmenin olanaklarının da yeterli olduğu söylenemez. Yeşim M. Oruç, ' Küresel Yoksulluk ve Birleşmiş Milletler', *Toplum ve Bilim*, sayı 89, 2001, s.81

aynı oranda olmasa bile, nitelikçe yaklaşık bir yoksulluk durumunu ortaya çıkarmaktadır.

Yukarıda ana hatlarını çizmeye çalıştığımız tabloya, parça parça bakıldığında görülmeyen, fakat hemen hemen tümünü birleştiren bir çerçeve bulunmaktadır: O da, tüm dünya kentlerinde her geçen gün yoksulların daha yoksul, zenginlerin ise daha zengin hale geldiği; diğer bir ifadeyle gerek ülkeler arasında gerekse de ülkelerin kendi içlerinde derin eşitsizliklerin olduğudur⁵. Bugün dünyanın gelir dağılımı bakımından en iyi durumda olduğu söylenen İsviçre, Norveç, Hollanda ülkelerinde bile yoksullarla zenginler arasında birkaç kat fark vardır. Diğer yandan bu ülke kentlerinde, yaşam standardı açısından yerliler ve diğerleri arasında derin ayrımlar mevcuttur.

Görüldüğü gibi, gerek mekansal yarıma gerekse de kentsel yoksulluk oluşumunda ortak ve ayrımcı durumlar bulunmaktadır. Buna göre, sosyolojinin yapabileceği, belli durumlarda belli eylemlerin olma olasılığını ifade başarısıdır. Diğer bir anlatımla, hem verili bir eylemin anlamını kavrama, hem de bu eylemin benzer koşullar altında olma olasılığını göstermektir.

Küreselleşmenin kentler üzerine olan etkileri bağlamında ele alınacak olan ‘mekansal yarıma’ ve ‘kentsel yoksulluk’ olgularının analizinde yöntem olarak, belli bir teorik yaklaşımın baştan benimsenmesi suretiyle alternatif açıklama biçimleri dışlanmayacaktır. Baştan belirlenmiş bir yaklaşım üzerinde ikna edici bir yöntemden ziyade; her bir yaklaşımın oturduğu bağlamın, açıklama olanaklarının ve kısıtlarının birlikte görülebileceği ‘araştırmacı’ bir yöntem izlenmeye çalışılacaktır.

Diğer yandan, mekansal yarıma ve kentsel yoksulluk olgularına , kavramsal düzeyde tanımlama yapma amacıyla, çalışma içerisinde ayrı yerler verilmiş olsa da; bu iki kavramın kopmaz nitelikte bir iç ilişkisinin bulunmasından ötürü; çalışma içerisinde

⁵ Örneğin 80’li yılların başında gelir dağılımındaki eşitsizlik, en alttaki ve en üstteki gelir grupları bakımından Londra’da 3.85(İngiltere ortalaması 3.75) kat iken ; 90’lı yıllarda, yaklaşık üç misli artışla 8.17(İngiltere ortalaması 5.94) kata ulaşmıştır. Hem ulusal hem kent bazındaki eşitsizlik artmış olmakla beraber; kentteki gelir dağılımı eşitsizliği ulusal ortalamanın üstüne çıkmaktadır. Diğer yandan, İngiltere’nin en yoksul gelire sahip yerlerinde, 65 yaşın üstündekiler için ölüm oranı, genel ortalamanın üç katıdır. Ray Pahl, ‘ Market Succes and Social Cohesion’, *IJURR*, vol..25(4),2001, s.881

yürütülen tartışmalarda, konuyla ilgili saflaştırıcı nitelikte bir ayrıştırma yapılmayacaktır. Konunun doğru algılanması, ‘ya biri ya diğeri’ şeklinde bir yaklaşımla değil; birlikte varolma (co-existence) şeklinde algılanmasıyla mümkün görünmektedir. Zira, mekansal yarılmının bir sorun halini almasında yoğunlaşmış bir yoksulluğun varlığı gerektiği gibi; yoksulluğun yeniden üretilerek derinleşmesinde de mekansal yarılmının önemi bulunmaktadır. Nitekim, yoksulların mekansal dezavantajları, ayna zamanda yoksulluktan çıkış için gerekli olan iş olanaklarına ulaşmada da bir dezavantaj yaratmaktadır.

Bu bölümde sırasıyla, küreselleşmenin kavramsal çerçevesi; modernlik-yerellik ve kentle olan ilişkileri ; mekansal yarıma ve kentsel yoksullukla ilişkisi ve nihayetinde uygulama kısmında nitel bir araştırmaya konu edilecek olan getto yoksulluğuna (semt yoksulluğu) ilişkin açıklama biçimlerine yer verilecektir.

1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI VE KAVRAMIN MODERNLİK VE KENTLE İLİŞKİSİ

1.1. Küreselleşme Kavramı

Küreselleşme kavramı etrafında örgütlenen akademik tartışmaların son yıllarda yoğunluk kazandığı sıklıkla dile getirilen bir konudur. Kavramla ilgili entelektüel sorgulamanın devam etmekte oluşu, küreselleşmenin nihai bir durum olmak yerine yeni gelişimlere açık bir süreç olarak değerlendirildiği şeklinde yorumlanabilir. Fakat, küreselleşme sürecinin evrensel ve/veya yerel etkinliğinin niteliğine yönelik bir merak olarak tanımlanabilecek olan çalışmalarda, genel olarak göze çarpan bir eksiklik bulunmaktadır. Bu eksiklik , ele alınan sorunsalın oturduğu bağlamın ve bu sorunsala yönelik anlamlandırma çabalarının hangi bağlama ait olduğunun açıklıkla belirtilmemesidir. Zira, matematik olmayan tüm problemlerin çözümlenmesinde araştırmacının öznel bakışından ayıklanması güç olan bir perspektif için olarak mevcuttur. Ancak, bu durum her bir çözümlemenin başkaca tahlillerle kıyas götürmeyecek denli biricik/eşsiz olduğu anlamına da gelmez. Bir başka deyişle, totalleştirici önermeler kadar, pür biçimde özgülleştirici açıklama olanakları da sınırlıdır.

Küreselleşmeyle ilgili tartışmanın yoğunluğun görece yeni bir şey olduğu söylenebilirse de; kavramın içerik olarak yepyeni bir anlamlandırma çerçevesi sunduğunu söylemek o denli kolay değildir. Zira, kavramla ilgili bir çok boyut olmakla beraber; bu boyutların modernliğin gelişiminden -ister ultra modernlik/uç modernlik; isterse de postmodernlik olarak isimlendirilsin- ayrıştırılabilmesi güç görünmektedir. Son tahlilde, küreselleşme ve yarattığı öne sürülen sorunların özünde modern ve kapitalist⁶ niteliğinde bir değişim olmadığı ileri sürülebilir. Bu bağlamda, küreselleşme kavramının doğru algılanması; ancak onun tarihselliği; yerelleşme ilişkisi, teknoloji ve ilerleme düşüncesinden aldığı destek; eşitsizlik yaratıcı karakteristiğiyle kapitalizmle ilişkisi; modernlikle ilişkisi ve tüm bunların kente olan iz düşümleri ile birlikte değerlendirilmesiyle mümkündür.

Küreselleşme, kavram olarak, dünyanın sıkışması ve tek bir yer olarak algılanma bilincinin artışı olarak tanımlanmaktadır. Robertson , küreselleşme sürecinin coğrafi keşifler, güneş merkezli evren teorisi, dünyanın ilk haritasının yapılmasıyla ve böylece 'yer' e ilişkin ilk genellemelerde bulunulması ile başladığını belirtmektedir. Ancak, kavramın, dünyanın bir bütün olarak somut yapılaşması olarak kullanımı görece olarak yenidir⁷.

Küreselleşmenin bazı kabulleri, ölçüleri eskiden beri vardır; fakat süreç bu yüzyılın ortasına değin doğrusal bir ilerleme izlememiştir. Bu sürecin başlangıcını emperyalist genişlemelere, dini yayımlara ve okyanus keşiflerine kadar götürmenin mümkün olduğunu belirten Waters'a göre; özellikle Avrupa ortaçağı , yerellik üzerine

⁶ Modern ve kapitalist nitelikten kastımız, dar anlamda belli bir zaman-mekan aralığındaki toplumsal-ekonomik sistem değildir. Modernlik ve kapitalizm, Batı ile olan tarihsel ilgisini kaybetmemiş olmakla beraber; bu nitelikteki ilişki ve gelişimleri kendi coğrafyalarında üretmeleri dolayısıyla dünyanın diğer alanlarında da gelişim göstermiştir. Bu gelişimin yerel etkenlere göre değişkenlik/çeşitlenme göstererek uyumlanması, bu süreçlerin özünüyle ilgili radikal bir kopuşu kanıtlar nitelikte değildir.

⁷ Roland Robertson, **Globalization, Social Theory & Global Culture**, Sage Publications, 1992, s.8,53; Robertson, küreselleşmenin kavranışına ilişkin bir tanım getirirken kasıtlı olarak Giddens'in yapılaşma kavramını kullandığını belirtmektedir. Robertson'a göre, yarı-felsefik karakterinden arındırılarak doğrudan doğruya somut dünya ile ilişkilendirilmesi durumunda bu kavram bir açıklama yeteneği kazanabilecektir. Giddens'in yapılaşma teorisi, yorumsamacılıkla , yapısalcılığı farklı bir sentezde buluşturan/ilişkilendiren bir teoridir. Bu teoride birey/yapı ikilemi aşılmaya çalışılmaktadır. Giddens'in yapılaşma teorisiyle ilgili detaylı bilgi için bkz. Antony Giddens, **Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi**, Çeviren .Ümit Tatlıcan, İstanbul: Paradigma Yayınları, s.27

odaklanmış bir teritoryallik periyodudur ve küreselleşme sürecinde bir gerilemedir. Ona göre, küreselleşmenin doğrusal ilerleyişi erken modern dönem olarak bilinen 15. ve 16. yüzyıllarda başlamıştır. Eğer, küreselleşmenin kısmen düşünümsel bir süreç olduğu varsayılırsa, küreselleşmenin bundan önce başlaması mümkün değildir; zira, insanlığın bir küre üzerinde yerleştiğini Kopernik devriminden önce bilmesi mümkün değildir. Dahası, söz konusu dönemde Asya-Avrupa ve Afrika birbirinden haberdar değildir. Dolayısıyla küreselleşme süreci modernleşmeyle el ele gitmiştir⁸.

Küreselleşme teorilerinde, küresellik hangi tarihsel başlangıca dayandırılırsa dayandırılırsın modernlikle veya Batı ile bir biçimde ilişkilendirilmektedir. Bu ilişkilendirme iki biçimde yapılmaktadır: Bir, kapitalizmle *sıkı* bağlantısı içinde modernliğin kurumlarıyla ilişkilendirilmesi(Giddens) ; iki, kültürel sembollerin yayılımıyla(Waters) ve uluslararası ilişkilerin gelişimiyle *görelî* bir çerçevede(Robertson) ilişkilendirilmesi. Birinci yaklaşım biçimine Antony Giddens'in yaklaşımı; ikinci yaklaşım biçimine Waters ve Robertson'un yaklaşımları örnek olarak gösterilebilir.

Giddens'in yaklaşımı, küreselleşme sürecini modern toplumların gelişimine bağlamaktadır. Buna göre, bir modern toplumun dört kurumsal özelliği bulunmaktadır. Bunlar, kapitalizm, endüstriyalizm, askeri iktidar ve enformasyonun denetimi bağlamında gözetlemedir. Kapitalist ulus devlet, bu dört karakteristiğin en uç gelişimini cisimleştiren modern bir topluluktur. Bu gelişim belli dinamik süreçler tarafından yönlendirilir. İlk süreç zamanın mekandan ayrılmasıdır. Modern öncesindeki bağlamında zaman ve mekan kişinin mevcut yerine bağlanmaktadır. Günlük hayatın ritmi, yerellekle ve mevsimsel döngülerle belirlenmektedir. 18.yüzyılda mekanik saatin icadı ve yayılımı zamanı-yerelden ayırarak küresel bir bölgeler sisteminde sosyal bir yeniden yapılanmaya olanak vermek suretiyle- evrenselleştirici bir etki yapmıştır.⁹

Diğer yandan, zamanın içinin boşaltılarak tasavvur edilmesi, gelenekselle kurulan ilişkileri geniş ölçüde farklılaştırmıştır. Bu durum modernitenin küreselleştirici eğilimine dikkat çekmektedir. Ayrıca, zamanın içi boş olarak tasavvur edilmesi mekanı

⁸ Malcolm Waters, **Globalization**, New York: Routledge, Key Ideas, 1994, s.4

⁹ Antony Giddens, **Modernliğin Sonuçları**, Çeviren Ersin Kuşdil, İstanbul:Ayrıntı Yayınları,1994, s.23,24

da etkilemiştir. Mekan, küresel haritalarda gösterildiği gibi, gerçekliği yerelden ayırarak evrensel bir boyut haline gelmiştir. Geleneksel toplumda mekan ve yer iç içe düşünülmüştür. Ancak, modernite koşullarında mekan ve yer düşüncesi birbirinden ayrılmıştır. Giddens'e göre, zamanın ve mekanın yerin özelliklerinden ayrılması , uzak ilişkilerin sosyal örgütler aracılığıyla kurulmasını gerekli kılmıştır. Modern örgütler, yerel olanla küresel olanı (geleneksel toplumda düşünilemeyecek yollarla) birbirine bağlamıştır. Bu durumda zaman ve mekanın içinin boşaltılması, sosyal ilişkilerin yerel bağlamından uzakta kurulmasını mümkün kılmıştır¹⁰.

Küreselleşme için bir ön gereklilik olan zaman-mekan ayrılması, aynı zamanda Giddens'in 'yerinden çıkarma düzenekleri' adını verdiği modernleşme süreci için de bir gerekliliktir. Yerinden çıkarma; sosyal ilişkileri yerel bağlamından ayırarak, onları zaman ve mekan aralığında yeniden yapılandırmayı anlatmaktadır. Giddens iki tür yerinden çıkarma düzeneği tanımlamaktadır:sembolik işaretler ve uzmanlık sistemleri: Sembolik işaretler için analizine konu ettiği şey paradır¹¹. Para değeri bağlamdan bağlama taşıyabilmekte ve sosyal ilişkileri geniş zaman ve mekan aralığına yayabilmektedir. Uzmanlık sistemleri, geniş bir aktüel bağlama yerleştirilebilen teknik bilgi depolarını içermektedir.¹²

Görüldüğü gibi, Giddens'in yaklaşımında, küreselliğin koşulları geç modernlik¹³ tarafından belirlenmiştir. Geleneksel olan ile modernin ayrımında çoğu kez kullanılan yakınlık duygusu kavramı, yerel cemaat ile ilgili referansını yitirmiştir. Küresel koşullarda yakınlık kavramı farklılaşmıştır. Nitekim, Londra'daki topluluk ruhunun gerilemesinde ve sosyal entegrasyonun zayıflamasında Giddens'in 'yerinden çıkarma' kavramına başvuran Dürschmidt, bu durumu şöyle açıklamaktadır: Kişilerin sürekli

¹⁰ a.g.c, s.25,26

¹¹ Giddens'in yerinden çıkarma düzenekleri olarak adlandırdığı düzeneklerden simgesel işaretlere örnek olarak gösterdiği 'para'nın , modernlikle ilişkilendirilmesi detaylı biçimde Alman filozof Georg Simmel tarafından yapılmıştır.Bkz.Georg Simmel , **Philisophy of Money**,Great Britain, Routledge, 1990

¹² Modernliğin Sonuçları, s.26-33

¹³ Giddens mevcut durumun tanımlanmasında 'Postmodern' terimi yerine 'geç modernlik' ifadesini kullanmayı yeğlemektedir .Nitekim, postmodernizmle ilgili bir ifadesinde, postmodernliğin ancak plastik sanatlar vb. için kullanılabileceğini, içinde bulunduğumuz dönemin modernliğin etkilerinin radikalleştiği bir dönem olarak modernlikten kesinlikle bir kopuşu ifade etmediğini vurgulamaktadır.

göç halinde olmalarından ötürü, istikrarlı bir topluluk/yerellik bilincinin meydana gelmesini engelleyen bir geçicilik hali süregitmektedir. Kişiler geldikleri bölgelerle olan bağlarını iletişimin gelişimiyle korudukları için, yerellik yer bağlantısından uzaklaşmaktadır¹⁴.

Bununla birlikte, sosyal ilişkilerin yerel bağlamlarından ayrılarak zaman mekan aralığında yeniden yapılandırılmasının evrensel bir süreç olduğunu ileri sürmek de doğru görünmemektedir. O’Byrne’in da belirttiği gibi, önemli teknolojik ilerlemeler sağlanmış olmasına rağmen; mekanın kısıtlayıcı etkisini aşmaya imkan veren araçlardan yararlanabilme ekonomik faktörler tarafından kısıtlanmaktadır. Diğer yandan, seyahatin ve iletişimin daha hızlı, daha kolay ve ucuz olduğu kabul edilse bile, bunlardan herkesin yararlanma pozisyonu bulunmamaktadır. Küresel araçlardan yararlanma, hala, eğitim, sosyalleşme ve kültürel sermayeye ulaşma gibi kültürel koşullar tarafından kısıtlanmaktadır¹⁵. Sonuç olarak, Giddens’in modernliğin koşullarına bağladığı küreselleşmenin, evrensel bir süreç olma pozisyonu tartışmalıdır. Nitekim, Waters, mekanın kısıtlayıcı etkisinin azalması bağlamında küreselleşmenin ancak sembolik etkileşimlerle taşınan kültürel alan üzerinde olabileceğini ileri sürmüştür.

Waters’a göre küreselleşme, sosyo-ekonomik kültürel düzenlemeler üzerinde coğrafi kısıtların etkisinin azaldığı ve bireylerin bunun farkına varma düzeylerinin arttığı sosyal bir süreçtir¹⁶. Bu argümana kılavuzluk eden teorem şudur: Ekonomik etkileşimler yerelleştirici; politik etkileşimler uluslararasılaştırıcı ve ‘**sembolik etkileşimler**’ ise küreselleştiricidir.

¹⁴ Jörg Dürschmidt, ‘ The Delinking of Locale and Milieu’, **Living The Global City/Globalization as a Local Process**; (edt) John Eade, London: Routledge, 1997, s.61

¹⁵ Darren O’byrne, ‘ Working Class Culture’, **Living The Global City/Globalization as a Local Process**; (edt) John Eade, London: Routledge, 1997, s.85

¹⁶ Malcolm Waters, **Globalization, Key Ideas**, London: Routledge, 1995, s.3. Waters’in buradaki küreselleşme tanımı David Harvey’in *Postmodernliğin Durumu*’nda ortaya koyduğu zaman- mekan sıkışması kavramlaştırmasına yakın düşmektedir. Zira, her iki tanımda da teknolojinin gelişimiyle beraber mekanlar arasındaki zamansal uzaklığın kısaldığı ve mekanın kısıtlayıcılığının önemli ölçüde azaldığı anlatılmaktadır. Coğrafi konumun bu şekilde görelileşmesi beraberinde kültürel ve sembolik etkileşim yaygınlık alanının da genişlemesi anlamına gelmektedir. Zaman-mekan sıkışması kavramlaştırması için bkz. David Harvey, *Postmodernliğin Durumu*, Çeviren. Sungur Savran, İstanbul: Metis Yayınları, 1997, s.291

Waters'a göre; ekonomik etkileşimler, sosyal ilişkileri yerelliklere bağlarlar. Ekonomik faaliyet, işgücünün, kapitalin ve ham maddenin yerel olarak bir araya getirilmesini gerektirir. Ciddi maliyet avantajları yok ise, üretime giren unsurların transferi uzun mesafelerde pahalıdır. İşçinin ücretinin ödenmesi yüz yüze ilişkiyi gerektirir ve hizmet dağıtımı da çoğu kez yüz yüze olur. Uzun mesafeli ticari ilişkiler ekonominin merkezi ilişkilerinin dışında duran uzmanlarca yapılır. Politik etkileşimler uluslararasılaştırıcıdır. Her toplumun sınırdışı olduğu başka bir teritoryallik vardır. Bu iki birim arasındaki ilişkiler, uluslararası ilişki olarak –ör: savaş, diplomasi vb.- bilinir ve teritoryal egemenliği sağlamlaştırmaya yöneliktir. Sembolik etkileşimler ise, ilişkileri mekansal bağlantılarından koparırlar. Zira, semboller her zaman her yerde üretilebilirler. Üretim ve tüketimleri kaynak kısıtlayıcılarından etkilenmezler. Sembolik etkileşimler kolay taşınabilirler¹⁷. Bu bağlamda, küreselleşme, semboller düzeyinde gerçekleşecek bir olgudur ve ulaşılabilecek olan kültürel küreselleşmedir.

Bu bakış açısından küreselleşme, kültürel alanda, ekonomik ve siyasal düzlemlerden daha önemlidir. Kültürel alan, olaylar, etkiler, inanç ve değerleri temsil eden sembollerin üretimini kapsamaktadır. Waters'a göre bu radikal bir iddihadır; zira bu öneri küresel entegrasyon teorilerinden en etkin olan Wallerstein'in Kapitalist Dünya sistemi teorisiyle tezat teşkil etmektedir. Wallerstein'in modeli 'küresel entegrasyonun itici gücü kapitalist yayılcılıktır' diyen Marx'a dayanmaktadır. Waters'a göre dünya sistemi argümanı; ancak tüm dünyanın kapitalist dünya sistemine siyasaları ve kültürleriyle birlikte katılmaları durumunda bir küreselleşme teorisi olabilir. Waters'a göre 20. yüzyılın üçüncü çeyreğinde bu tarz materyalist ve tekno-santrik argümanların desteklenmesi mümkün değildir. Ona göre kültür, ekonomiye veya sınıf ilişkilerine indirgenemez¹⁸.

Waters'ın , kültürü, ekonominin ve sınıf ilişkilerinin bir fonksiyonu olarak görmediğini belirtmesi; küreselleşme sürecini, modernleşme ve kapitalizmin gelişiminden ayırdığı anlamına gelmemektedir. Nitekim, Giddens'ın yaptığına benzer bir vurguyla, küreselleşmenin, modernleşme ve kapitalizmin gelişimiyle çağdaş

¹⁷ Waters, a.g.e, s.9

¹⁸ Waters, a.g.e, s.10

olduğunu ve yakın zamanda ivme kazandığını; ayrıca, post-endüstrileşme/post-modernleşme veya kapitalizmin dezorganize olması olarak adlandırılan sosyal süreçlerle uyumlu olduğunu söylemektedir. Buna göre, küreselleşme, özünde Batılı ve modern olmaya devam etmekte ; ancak, sembolik etkileşim olarak adlandırılan kültürel alandaki üretim, verili bir referans noktasından uzaklaşmaktadır

Giddens ve Waters'tan farklı olarak, Robertson'un küreselleşme konusundaki vurgusu, küresel-yerel etkileşiminde ve küreselleşme süreçleri üzerinedir. Robertson, günümüzdeki küreselleşme süreçlerini anlamlandırırken 'glokalleşme'¹⁹ kavramı üzerinde durmuştur.

Robertson'a göre küreselleşme dünyanın sıkışmasını ve tek bir yer olarak algılanma bilincinin artışı anlatmaktadır²⁰. Robertson, dünyanın gittikçe birleştiğini söylemesine rağmen, gittikçe daha entegre hale geldiğini söylemek noktasında çekincelidir. Robertson, kültür kavramına bütünleştirici bir unsur olarak bakmamakta; kültürel kopuklukları ve farklılıkları belirtmeyi amaçlamaktadır. Ona göre küreselleşme, farklı kültürlerin birbirlerine olan konumlarını dikkate alan süreçlerden oluşur. Farklı kültürler karşılaştıkları dirsek noktalarında birbirlerinin konumlarını görelî bir çerçevede belirleyebilirler²¹.

Robertson'un önerdiği sosyolojik modelde küreselleşme, bireysel ve ulusal referans noktalarının genel ve ulusüstü olanlara göre *görelîleştirilmesini* içermektedir. Robertson, toplumlar-bireyler-uluslar arası ilişkiler ve insanlık bileşenlerinden yola çıkarak , küreselleşmenin farklı yaşam alanları arasındaki etkileşim süreci olduğunu belirtmektedir. Robertson'un küreselleşmeyi analiz ederken kullandığı birey- ulus-uluslararası sistem ve genel olarak insanlık bileşenlerinin bir araya getirilmesi 'küresel alanı' oluşturmaktadır²².

¹⁹ Glokalleşme, İngilizce global ve local (küresel ve yerel) sözcüklerinin birleştirilmesiyle meydana gelmiş bir sözcüktür. Glokalleşme, küresel ve yerel arasındaki yakın etkileşimleri anlatmaktadır. Bu bağlamda, yerel olanın küresel olandan arındırılmazlığı vurgulanmış olmaktadır.

²⁰ Roland Robertson, **Globalization**, Social Theory & Global Culture, Sage publ.,1992,s.8

²¹ Robertson, 'Mapping The Global Condition...', s,18

²² Robertson, Globalization...s,58

Küreselleşme koşulları altında *birey*, ulusal toplumun bir vatandaşı olarak kabul edilir ve bir insanlık örneği olarak diğer toplumlardaki gelişmelerle birlikte ele alınır. Diğer yandan, *ulus devlet*, özgürlük ve kontrol noktasından kendi vatandaşlarıyla sorunlu bir ilişki içindedir. Kendisini uluslar topluluğunun bir üyesi olarak görebilmesi için kendi vatandaşlarına, genel insan hakları çerçevesinde haklar tanımalıdır. *Uluslararası sistem*, ulus devletin egemenlik haklarından vazgeçmesi üzerine kuruludur. Bireysel davranışlar için standartlar koyar ve insanlığın isteklerine cevap vermeye çalışır. *İnsanlık*, bireysel haklar bağlamında tanımlanır ve bunlar ulus devletin vatandaşlık hizmetlerinde ifadesini bulur. Bu gelişim uluslar arası sistemin yasalarına ve zorlamalarına göre şekillenir²³.

Robertson'un küresel alanı bu şekilde tarif etmiş olması, küresel sistem içinde, vatandaş(birey)-ulus devlet ilişkisinin eskiden olduğu gibi salt egemenlik terimleri içinde açıklanamayacağını göstermektedir. Nitekim, ulusal ve uluslar arası sivil toplum örgütlerinin ulusal karar mekanizmalarına olan etkileri gün geçtikçe artmaktadır. Bu durum, küreselleşmenin politik boyutunun getirdiği bir dönüşüm olarak düşünülmektedir. Robertson'a göre, tüm bunların beraberce ele alınması, küreselleşmenin sosyal süreçlerini inşa etmektedir. Diğer bir ifadeyle, küresel etkiler içsel dinamikleri de kaçınılmaz olarak etkilemektedir.

Robertson'a göre küreselleşme Batı kökenli bir proje olarak modernitenin sonucu değildir. Bu bakımdan Robertson, küreselleşmeyi kültürel olarak homojenleştirici güçlerin diğer kültürler üzerindeki egemenliği olarak gören bakışa katılmaz²⁴. Robertson, bu bağlamda, küreselleşme yerine, süreçlerin önemini ve küreselleşmenin heterojen yönünü vurgulayan 'glokalleşme' kavramını önerir. Glokalleşme, lokal olanla küresel olanın iç içe geçmelerini anlatmaktadır. Yerel olan, küresel olana direnen şekilde anlaşılmalıdır. Yerellikler küresel süreçlerle inşa edilmektedir. Küresel süreçlerin birbirleriyle etkileşiminde medyanın rolü önemlidir.

²³ Robertson, a.g.e, s.25

²⁴ Örneğin, küresel kültürün homojenleştiği yönündeki düşünceleri paylaşan, Barnet ve Cavanagh'a göre; Amerikan sinema,müzik vs. kültür ürünleri, diğer kültürleri hakimiyeti altına almakta ve dolayısıyla küresel kültür homojenleşmektedir. Richard Barnet – John Cavanagh, Homogenization of Global Culture', *The Case Against The Global Economy*,(edt.) Jerry Mander - Edward Goldsmith, San Francisco: Sierra Club Books, 1996, s.71-73

Medyalaşma süreci, kitle iletişiminin hızla büyümesiyle mal haline gelen simgelerin giderek genişleyen alıcılara ulaşmasıdır. Çeşitli kültürlerin birbiriyle karşılaştığı alan medyadır. Yerelliklerin tanımlanması, standartlaşması ve uç noktalarının törpülenmesi medya aracılığıyla gerçekleşmektedir²⁵.

Görüldüğü gibi, küreselleşmeyle ilgili tartışma bir biçimde Batı ve modernlik ile ilişkisi içinde yürütülmektedir. Küreselleşmenin bu tarz bir ilişkilendirilmeye tabi tutulması, küresel-yerel ilişkisi ile ilgili tartışmaya da kaynaklık etmektedir. Nitekim, küreselleşmenin modernliğin sonucu olarak görülmesi; belli bir ereksellik taşıyan yaygın ve baskın bir süreç olduğu; meydana getirdiği etkilerin benzer olduğu ve bu etkilerden kaçınılmasının da mümkün olmadığı algısını yaratmaktadır. Bu yaklaşım biçiminde, küreselin yerel ile kurduğu ilişki, çoğu kez tek taraflı işleyen buyurgan bir hiyerarşi ilişkisi olmaktadır. Bu süreçte, yerel olana biçilen rol, küresel kapitalizmle karakterize olan küresel mesajların alınmasına aracılık etme ve yerel süreçlerde yeniden işlenmesini sağlamaktır. Sonuç olarak, küresel olana yerel karşısında bir ayrıcalık ve üstünlük tanınmış olmaktadır²⁶.

Küreselleşme sürecinde Batı'nın konumunu görecelileştiren teorileştirmeleri benimseyen yaklaşım biçiminde, küresel ile yerel arasındaki ilişki, bir hiyerarşi ilişkisinden çıkarılmıştır. Buna göre, küresel ortam yerel ile küreselin bir etkileşim coğrafyasıdır: Yerellikler, küresel süreçlerle inşa edildiği gibi; küresellik de yerelliklerin etkileşimiyle meydana gelmektedir²⁷. Nitekim, Robertson'un, küreselleşme yerine, süreçlerin önemini ve küreselleşmenin heterojen yönünü vurgulayan 'glokalleşme' kavramı da bunu anlatmaktadır. Bu bağlamda, yerelin, küresel mesajı olduğu gibi sindiren, içi boş bir kap olarak düşünülmesi mümkün değildir.

²⁵ Rana A. Aslanoğlu, 'Globalleşme ve Dünya Kenti', *Toplum ve Bilim* 69, Bahar 1996, s.115

²⁶ Örneğin, kapitalist dünya ekonomisini hakim süreç olarak kavrayan Wallerstein'in 'Dünya Sistemi' yaklaşımı ve bu yaklaşımı model olarak açıklama geliştiren tüm yaklaşımlar bu kapsamdadır. Bkz. Immanuel Wallerstein, 'Culture as the Ideological Battleground of the Modern World System'; *Global Culture* (edt) Mike Featherstone, London: Sage Publ. 1993, s.31-57 içinde

²⁷ Küresel-yerel geçişlilikleri üzerine etraflı bir analiz için Bkz. P. Taylor vd. 'Remapping the World: What Sort of Map? What Sort of World?' *Gographies of Global Change* (edt) P. Taylor, M. Watts ve R.J. Johnston, USA: Blackwell, 1995, s.378-381 içinde

Her iki yaklaşım, kendi teorik öncüllerinden kaynaklanan nedenlerle, kente ilişkin farklı açıklama biçimleri geliştirmiştir. İlk yaklaşıma göre, sermaye-finans döngülerinin kavşak noktalarında birer kontrol ve kumanda merkezi olarak tasarlanmış “dünya kentleri” veya “küresel kentler” bulunmaktadır. Ekonomik küreselleşmenin kumanda merkezi olan bu kentlerle, diğer kentler arasında bir hiyerarşilenme vardır. Çok uluslu şirket merkezlerini bünyesinde barındıran ve bunlara yönelik hizmetler bakımından elverişli alt yapılara sahip olan kentlerin hiyerarşinin üst basamaklarında yer aldığı, bu özellikleri az olan veya hiç olmayan kentlerin ise alt basamaklarda yer aldığı ileri sürülmüştür²⁸.

Küreselleşme teorilerinde gözlenen ikinci yaklaşım biçiminde, küreselleşme sürecinin eskiye göre farklılıklar meydana getirdiği kabul edilmekle beraber, bu etkilerin yerel özgüllüklere göre çeşitlenmeler gösterdiği kabul edilmektedir. Buna göre, her kentin aynı biçim ve oranda küreselleşmeden etkilenmesi söz konusu değildir. Küreselleşme sürecinin meydana getirdiği etkiler, özgül tarihi, coğrafi, siyasi, kültürel bağlamlardan ayrı ve onların üstünde evrensel bir işleyişe sahip değildir. Diğer bir ifadeyle, bir takım genel eğilimler olmakla beraber, bu eğilimlerin yerel düzeyde etkinliğinin aynı olmadığı söylenebilir²⁹.

Birinci yaklaşım biçimini ortaya çıkaran düşünsel arka plan, küreselleşmenin doğrudan veya olaylı olarak ‘Batılı/Kapitalist ve Modern’ bir fenomen olduğu varsayımını arkasına almaktadır. İkinci yaklaşım biçimi ise, küreselleşme sürecindeki ‘Batılı’ etkinin önemini yadsımamakla beraber; tüm sürecin modern ve kapitalist nitelermelere indirgemesine eleştirel yaklaşarak, kültürel açıklayıcıların önemine dikkat çekmektedir.

Bu bağlamda, kentin kültürel bir bağlam içinde değerlendirilmesi, kentsel yaşam biçimlerinin kurucu öğeleri olan bireysel ve ortaklaşa deneyimlerden süzölen düşünce

²⁸ Bu türde bir yaklaşıma örnek olarak Friedmann gösterilebilir. Bkz. John Friedmann, ‘World City Hypothesis’ *Development and Change*, 1986(17), s.70-81

²⁹ Makalesinde, Tokyo ve Paris örnekleri aracılığıyla, ‘küresel kent’ ve ‘ikili kent’ hipotezlerinin arka planını oluşturan varsayımları değerlendiren White; küreselleşmenin kentler üzerine olan etkilerinin, evrensel bir nedensellik çerçevesi içinde değerlendirilmesini eleştirerek; özgül tarihi, kültürel, siyasal değişkenlerin yarattığı farklılıklara işaret etmektedir. James W. White, ‘Old Wine Cracked Bottle? Tokyo, Paris and The Global City Hypothesis’, *Urban Affairs Review*, Vol.33(4), 1998, s.451

ve pratiklere vurgu yapılmasını içermektedir. Tüm çağdaş kentlerin, birey ve grupların kazanç veya kayıplarına dayalı, 'rasyonel' ekonomik bir hesapla açıklanabileceğine yönelik inanç, doğrudan doğruya çağdaş Batı'nın kültürel bağlamından kaynaklanmaktadır. Diğer yerlere ve zamanlara uygulandığında, kentleşme ve kentsel yaşamla ilgili Batı deneyiminden kaynaklanan a priori açıklamalar yetersiz kalmaktadır³⁰.

Diğer yandan, uluslar arası kapitalizmin genel bir yeniden yapılanma içinde olduğu nosyonu, küresel yapay çevrenin değişimiyle ilgili teorik tartışmalarda sıklıkla bir başlangıç olarak ele alınmaktadır. Ekonominin uluslararasılaştığı, finansal liberalizasyonun arttığı, yeni bilgi teknolojilerinin önem kazandığı, çeşitli üretim ve dolaşım ağlarının entegrasyonunun arttığı üzerinde fikir birliği bulunmaktadır. Mitchell'e göre (1995); bir *ekonomizm* perspektifi taşıyan küresel yeniden yapılanma ve kent kuramcıları, ekonomik alanın özerkliğini ileri sürmektedir. Buna göre, ekonomik aktiviteyi evrensel/rasyonel veya soyut bir mantık içinde değerlendirme eğilimi gözlenmektedir. Nihai kerte modern ekonomi, diğer gündelik yaşam pratiklerinden ayrı bir alan olarak görülmektedir. Ekonomik eylemin ve sosyal örgütlenmenin bu biçimde teorileştirilmesi, kapitalist sistemin, tek bir formu olan ; evrensel; önceden kestirilebilir ve geniş ölçüde genellenebilir yerel etkileri olduğu şeklinde genel bir anlayışa dayanmaktadır. Diğer bir bakış açısı ise, tarihi ve kültürel bağlamı daha çok dikkate almakta, ekonomik ve sosyal eylemi *nedensel* olmak yerine iç içe örülmüş bir süreçler bileşkesi olarak değerlendirmektedir³¹.

Günümüzde, küreselleşme süreciyle ilgili olarak, hangi algılama biçimine sahip olunursa olunsun, küreselleşme sürecinin ve özellikle de ekonomik küreselleşme kökenli değişimin, öncesine göre önemli eşitsizlikler yarattığı düşünülmektedir. Diğer

³⁰ John Agnew , John Mercer ve David Sopher. **The City In Cultural Context**, Boston: Allen& Unwinn, 1984,s.1

³¹ Katharyne Mitchell, '*Flexible Circulation in the Pasific Rim: Capitalizm in Cultural Context*', **Economic Geography**, Volume 71, Issue 4, October 1995, s.364, 365[Mitchell bu çalışmada, Hong-Kong ve Çin iş topluluğunun kendi sosyo-kültürel özgüllüğü ile esnek dolaşıma nasıl katıldığını ve eklemlendiğini tartışmaktadır.Örneğin, Çinli şirketlerde işin işleyiş sürecinde profesyonel müdürler tutulmakla beraber, yönetim ve sahipliğin aile içinde kaldığı; her tür küresel ticaret/finans kurumuyla iş yapılmakla beraber, kişisel güven ve kredinin yürütülen ekonomik faaliyet içinde önemini sürdürmesinden bahsedilmektedir.]

bir ifadeyle belirtecek olursak, küreselleşmenin varsayılan boyutları (politik/ kültürel/ ekonomik) dışında, bu boyutların tümüne içkin olan bir karakteristiğinin olduğu söylenmektedir. Bu karakteristik, kapitalizmin de gerekli bir koşulu sayılan 'eşitsizliktir'. Bu eşitsizliğin coğrafi düzlemdeki yansımaları Güneyle Kuzey, Doğu ile Batı; sosyal düzlemdeki ifadeleri, yoksullar ile zenginler, kozmopolitlerle yerliler arasındaki çelişkilerde gözlenmektedir.

Söz konusu eşitsizliğin, salt ekonomik terimlere indirgenerek açıklanması yeterli değildir; zira, ekonomik yapıyı şekillendiren şey kendinde ekonomik olmayıp kültürel'dir. Başka bir ifadeyle belirtecek olursak, ancak modern sosyolojik koşullar altında kapitalist ekonomi olabilir³². Bu durum, Batı'nın ilk kapital birikim sürecinde, kolonyalizm marifetiyle 'sömürebilme' yeteneğinde açıkça görülebilmektedir. Sömürmeye uygun bir sosyo-politik karakter taşımayan toplumlarda, eşitsizliğe dayalı bir kapitalist ekonomik ilişki ve buna bağlı bir kapital birikiminin olması beklenemez.

Benzer biçimde, eşitsizliğin çoğu kez kapitalist sisteme özgülendirmesinden dolayı, ele alınan sorunsalın salt ekonomik küreselleşmeyle yaygınlaştığı/derinleştiği ve kronikleştiği yönünde bir ağırlıklı bir görüş ortaya çıkmaktadır. Sorunun ekonomik alanla olan ilgisi veya ekonomik bir boyut içerdiği yadsınamaz ise de bu boyutla sınırlı olduğu da söylenemez. Örneğin, etnik-kültürel ayrımcılık, yabancı düşmanlığı, etik değer algılamalarında meydana gelen farklılıklar: aile, evlilik dışı doğum, tek ebeveynli ailesel yaşam gibi, ekonomik bir boyutu olan fakat temelinde kültürel/moral faktörlerin etkin rol oynayabileceği yarımla ve yoksulluk bağlamı da bulunmaktadır.

Son tahlilde, küreselleşmenin neden olduğu varsayılan soruların; modernliğin sonuçlarından ayrıştırılarak salt biçimde 'ekonomik' terimlerle açıklanması ve bu açıklamaya dayanarak öncesiyle ilgili radikal bir kopuş olduğunun ileri sürülmesi kolay görünmemektedir. Bu bağlamda, ilerlemeye, teknolojiye, yeniliğe inanç gibi modernliğin içini dolduran her ne varsa, bazı sarsıntılar geçirmiş olmakla beraber

³² Burada kastedilen, modern sosyolojik koşullarda yalnızca kapitalizmin gelişebileceği değildir. Diğer başka ekonomik sistemler de modern sosyolojik koşullar altında ortaya çıkabilir. Kastedilen şey, bir ekonomik sistemin ortaya çıkışını/gelişimini sosyal/kültürel ve politik bağlamın desteklediğidir. Örneğin, özel mülkiyetin ve bireyci bir toplum yapısının olmadığı toplumlarda, kapitalist bir sistemin ortaya çıkması çok sonraları olmuştur.

önemini korumaktadır. Bu durum, gelişmekte olan ülkelerdeki modern/küresel kentlere duyulan özlemin derinliğinden de gözlenmektedir. Diğer yandan, kentin bir bütün olarak yenilenmesi-düzenlenmesi gerektiğine yönelik algı; modernliğin bir yüzüyle yenilik yaratımı olma özelliğiyle süreklilik arz etmektedir.

1.2. Modernlik-Küresellik ve Kent

Bilindiği gibi, modern terimi ilk kez M.S 5.yüzyıl sonlarında,Hiristiyancılığın kabulünden sonraki dönemi öncesinden ayırmak üzere kullanılmıştır³³. Aydınlanma döneminde 'modern', bilim teknoloji ve endüstriyle ilgili anlamlar kazanmıştır³⁴.

St.Simon ve Comte bir 'toplum bilimi' geliştirerek ilerleme ile düzeni uzlaştırmaya çalışmışlardır. Modern dönemde, kent ve toplumun iyileştirilmesi, akıl ile ilerleme aracılığıyla eşitlik-özgürlük arayışlarının bir parçası haline gelmiştir. Bilim ve teknolojik ilerlemenin vaadi, doğanın ve diğer insanların kurduğu kölelik zincirini kırmak olmuştur. Teknoloji, kendi adına, yaşam standartlarını yükselterek bu vaadini yerine getirecektir. İlerleme devam ettiği sürece geri gitme korkusu olmayacak; tarihsel yazgının pozitif işleyişinin başarısından şüphe edilmeyecektir. Özgürlük vaadi, her bir hayal kırıklığının ardından diğer bir köşe başında olabilecektir³⁵.

19 yüzyıldan itibaren, serbest ticaretin yaygınlaşması, küresel bir para sisteminin kurulması ve malların -insanların kitlesel hareketleri; her türden ağı birbirine bağlanması ihtiyacıyla el ele gitmiştir. Tren yolları, buharlı gemiler ve iletişim teknolojileri, günlük yaşamın parçaları haline gelmiştir. 'Bağlanmak (connect)' bir ilerleme ikonası ve ilerleme ifadesi haline gelmiştir. Modern kapitalist kentte oynadıkları önemli rolden dolayı teknoloji ağları , ilerlemenin ete kemiğe bürünmesi olmuştur. Kentsel çevre ne kadar çok bu ağlar ile kaplanabilirse, doğanın tiranlığından o denli azade kalınır özgürleşileceği düşünülmüştür. Teknolojiye bağlanma , kendinde

³³ Nermin Abadan. 'Sosyal Bilimlerde Yeni Gelişmeler:Modernizm-Postmodernizm',**Toplum ve Bilim** ,sayı 48-49,Ankara,1990, s.6

³⁴ Douglas Kellner, 'Toplumsal Teori Olarak Postmodernizm', Çev.M.Küçük, **Birikim** , sayı 40, 1992, s.75

³⁵ Maria Kaika, Erik Swyngedouw 'Fetishizing The Modern City:The Phantasmagoria of The Urban Technological Networks' **International Journal of Urban and Regional Research**,Vol 24, no1, March 2000,s.124

bir özgürlük aracı ve yeni topluma katılmanın kendinde bir yolu olmuştur. Teknolojik ağlarından dışlanmak, güç alanlarından dışlanmayla eşdeğerdir. Buna göre, bir kimsenin kentin elektrik veya su şebekesine bağlanması kendisi için bir otorite ve prestij göstergesidir³⁶. Benzer şekilde, küreselleşmeyle karakterize olan ‘Bilgi Toplumu’nda da ‘bağlanmak’ özgürleştirici bir prestij aracı olma özelliğinden bir şey yitirmemiştir.

Ancak, teknolojik ağlara dahil olmanın sağladığı konfor; geçmişte modernliğin günümüzde küreselleşmenin kaynaklık ettiği önesürülen sosyal sorunların aşılmasına yeterli olmamıştır. Modernlikle kent ilişkisinin araştırıldığı literatürün bir bölümünde bu durum, öncesiyle farklılık meydana getiren, yeni bir olumsuzluk olarak ele alınmıştır. Söz gelimi, ilk bölümde de değinildiği gibi; modern kent, Durkheim’da bir anomik ilişki mekanıyla; Simmel’de ‘diğerine’ yabancılaşmış bir zihin durumuyla ; Marx ve Engels’de sömürü ilişkilerinin cisimleştiği bir sefalet konumuyla karakterize edilmiştir. Benzer biçimde, küresel kapitalizmin ihtiyaçlarına göre şekillendiği varsayılan küresel kent ise, manifaktür üretimi terk etmesi ve hizmet sektörüne yönelik yatırımlara öncelik vermesi dolayısıyla işsizliğin arttığı, iş olsa bile bu işlerin çok sayıdaki düşük vasıflı/ücretli işçi ile az sayıdaki yüksek nitelikli/kazançlı elit işçi arasında eşitsiz biçimde bölüşüldüğü; bu bölüşüm neticesinde yüksek kazançlıların kendi dışlayıcı mekanlarını oluşturarak diğerlerini buralardan uzak tuttıkları; dışlananların ise yoksulluk sarmalını yeniden ürettikleri gettolara mahkum olduğu veya tamamen barınaksız kaldıkları bir yapıyla karakterize edilmiştir.

Gerek modern kentin gerekse de küresel kentin ele alınışındaki kötümser kavrayış, her iki dönemin kentsel gelişiminin arkasına aynı sistem örgüsünün, yani kapitalist sistemle karakterize modernliğin, yerleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu durumda modernlik kapitalizmin taşıyıcısı rolündedir. Modernlik, kapitalist sistemin gelişimi ve devamı için gerekli olan kültürel malzemeyi taşıyacak, arka planda ise sermaye etkinliği yürütülmüş olacaktır. Bu bağlam içinde, küresel kent ise, kapitalist sistem içinde bir başka evreye tekabül eden geç modern/post-modern dönemin sosyo-mekansal örüntüsü olmaktadır.

³⁶ a.g.m, s.125

Bu açıklama biçimi, modern veya küresel kentlerin, ne için bir çok yönden birbirlerine benzediğini anlamamıza yardımcı olur iken; benzemezliklerinin nereden kaynaklandığını anlamamız konusunda aynı oranda yardımcı değildir. Sözgelimi, her üçü de kapitalist ve modern olarak nitelenebilecek sistemlere sahip olmalarına rağmen Tokyo, Londra ve İstanbul'un ne için farklı farklı sosyo-mekansal örüntüleri vardır? Bu soruya verilebilecek iki türlü yanıt bulunmaktadır: Kapitalizmin tek parça, homojen bir yapısının olduğunun düşünüldüğü durumda, meydana gelen farklılaşmalar, kapitalizmin yerel bağlamlara uyarlanma yeteneği olarak görülecektir. Bu uyarlanma sonucunda yerel bağlamda meydana gelen durum, bir ideal tip olarak kapitalist düzen fikri ile tam olarak bir nitelik birliği içinde olmasa da, ekonomik düzenin belirleyici olma özelliğinden bir şey yitirmeyecektir. Konuya bu denli yalın bir indirgemeyle bakılmaması durumunda ise verilecek yanıt, tek tip bir kapitalizmin, modernliğin ve küreselliğin olmadığıdır. Söz konusu süreçler farklı mekanlarda aynı zaman aralığını paylaşsalar bile farklı yaşanabilmektedir. Kapitalizm, modernlik ve küreselleşmeye ilişkin algıda meydana gelen değişim kısmen , Uzak doğu ve Asya'nın Kuzey Avrupa ve Amerika karşısında bir güç dengesi olarak ortaya çıkmalarının bir sonucu olarak düşünülebilir³⁷.

Bu bağlamda, mekansal yarıma ve kentsel yoksulluk bağlamı analizlerin küreselleşme süreçlerinden ayrık analiz edilmeleri mümkün olmadığı gibi salt bu süreçlere indirgenmeleri de mümkün görünmemektedir. Bu itibarla, mekansal yarıma ve kentsel yoksulluk sorununda küreselleşme sürecinin katkısının ne olduğu araştırılmak durumundadır. Bu araştırma beraberinde, küreselleşmenin ekonomik alan üzerinden eşitsizlik yaratıcı özelliğine dikkat çekmektedir.

³⁷ Featherston'a göre, ulus devletlerin bireysel tarihlerini diğerleriyle yan yana getiren küresel gelişme ve süreçler olmakla birlikte; bunların tekil, açıklayıcı, küresel bir tarihsel anlatı içinde birleşeceklerine dair inanç kayboldu. Bu değişim, küresel güç dengesinin Batılı merkezden kayması neticesinde oldu. İkinci dünya savaşı sonrasında Japonya'nın yükselişi, yalnızca Batı tipi modernlikten ileri gelen bir ekonomik başarı olarak değil; Batı'nın premodern-modern ve postmodern biçiminde formüleştirdiği tarih şemasını bozan bir gelişim olarak da önemlidir. Mike Featherstone, 'Global and Local Cultures', **Mapping The Futures/ Local cultures, Global Change**, (edt.) John Bird v.d., London-Newyork: Routledge, 1993, s. 171,172 içinde

2. KÜRESELLEŞME, KENT ve EŞİTSİZLİK

Küreselleşme-kent ilişkisinde söz konusu edilebilecek üç boyut bulunmaktadır. Bunlar ekonomik, kültürel ve politik boyutlardır. Bu boyutların tümü aynı fenomenin farklı alanlardaki tezahürlerini sergilemektedir. Ancak, kendi sorunsalımız açısından ekonomik boyutun bir ayırıcılığı bulunmaktadır. Zira, ekonomik boyut, küreselleşmenin eşitsizlik yaratıcı karakterinin en somut olarak cisimleştiği boyuttur. Ekonomik boyutun bir diğer ayırıcılığı, kapitalizmin evrensel yayılımıyla karakterize olmasından dolayı, 'en küresel' süreç; diğer bir ifadeyle, eşitler arasında birinci olarak görülmesidir. Politik ve kültürel alan içindeki düzenlemelerin, örneğin ulus devletin gerilemesinin ve kültürel vizyonda bir çeşitlenme yaşanıyor olmasının, ekonomik alandan bağımsız bir doğasının olmasının ötesinde, bu alanın türevleri olduğu şeklinde ağırlıklı bir görüş ortaya çıkmaktadır.

Ekonomik küreselleşme üzerine olan yazında çoğunlukla paylaşılan görüş, küreselleşmenin kapitalizmin özel bir evresini teşkil etmesidir. Bu görüşe göre, kapitalizmin yapısal bir özelliği olarak, belli zaman aralıklarında krize girmesi söz konusudur. 60'lı yıllardan itibaren kapitalist çevrim içerisinde kar hadlerinin düşmesi, 70'li yıllarda yaşanan petrol kriziyle birleşince kriz daha da derinleşmiştir. Kar hadlerinin tekrar yükseltilmesi, diğer bir deyişle krizden çıkış, bir yandan refah devletinin; diğer yandan Fordist üretimin tasfiyesi ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır³⁸.

1900'lü yılların ilk çeyreğinde gündeme gelen Fordist üretim, kitle üretimine ve üretimin belli bir montaj hattı üzerinde katı prensiplerle işletilmesine dayanmaktadır. Kitle üretimine yönelik olarak işletilen Fordist sistem , değiştirilmesi kolayca mümkün olmayan büyük sabit sermaye yatırımlarını gerektirmiştir. 70'li yıllarda yaşanan iktisadi bunalıma kadar, diğer bir ifadeyle post fordist üretime geçilene kadar, örgütlü emeğin gücü, 30'lu yıllarda yerleşmeye başlayan refah devleti anlayışı ve Keynezyen politikaların da desteğiyle devam etmiştir. Kapitalizmin veya Fordist üretimin 60'lı yıllardan başlayarak 70'lere gelindiğinde derinleşen krizi, yeni tarz bir üretimi gündeme getirmiştir: Post fordist üretim. Post fordist üretim, kitle üretiminin terk edilip,

³⁸ Refah devletinin çöküşü ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Gencay Şaylan, Küreselleşme ve Devletin Değişen İşlevi, Ankara: İmge, 1995, s.78

çeşitli zevk ve alım güçlerine hitap edebilecek parça üretimine dayanmaktadır. Bir yandan ürün çeşitlenmesine gidilerek tüketici yelpazesinin genişletilmesi(pazarın büyütülmesi), diğer yandan, üretim sürecinin parçalanarak örgütlü emeğin gücünün zayıflatılması ve böylece emek maliyetinin azaltılması sağlanabilmiştir³⁹. Bu bağlamda küreselleşme, ekonomik etkinliklerin küreselleşmesi olmaktadır.

Bugün, Malezya, Çin, Endonezya gibi emeğin nispi olarak ucuz olduğu ülkeler, Batı markaları için ciddi oranda fason üretimde bulunmaktadır.Örneğin, tüm dünyada kullanılmakta bilgisayarların monitörü Malezya; faresi(mouse) Çin; gövdesi(board) Endonezya ve gövde içerisinde yer alan çok küçük ve en pahalı parça olan işlemciler Amerika veya diğer batılı ülkeler tarafından üretilmektedir. Buradan çıkan sonuç esas olarak, küresel ekonominin daha çok gelişmiş ülkeler yararına işlediği ve az gelişmişlere düşen payın ise ya tüketici olarak pazar oluşturmak yada Batılı malların daha ucuza mal edilmesini sağlamak olduğudur. Bu durum konunun az gelişmiş ülkeler açısından görünümüdür.

Gelişmiş ülkeler açısından, sermaye-ücret geliri arasındaki farklılıklar, kentli ücretlilerin yoksullaşma sürecini anlatmaktadır. Nitekim, yeni üretim biçimiyle, sermayenin kar oranlarının yeniden artmasına karşın, ücretler seviyesinin düşüşüne örnek gösterilebilecek ülkelerden birisi Almanya'dır. Bu ülkede, 1978 yılında net ücretler ulusal gelirin %54'ünü temsil ediyordu; sermaye gelirleri %22; sosyal yardım ödemeleri ise %23'tü. 1994'e gelindiğinde ise, ücretlerin payı %45'e gerilerken; sermaye gelirleri ve kar payları %33'e yükselmiştir. Bu durum, ücretliler açısından farklı Batılı ülke deneyimleriyle paralellik göstermekte ve çalışanlar arasındaki eşitsiz gelir paylaşımının temel nedenini anlatmaktadır. Örneğin, Amerikanın ekonomik büyümesinin üçte ikisi, çalışan nüfusun %1'inin elinde toplanmıştır.1994 yılı verilerine göre bir müdür; bir işçi veya memurdan 187 fazla gelir elde etmektedir.Bu fark 1975 yılında 41 kattır⁴⁰.

³⁹ Bkz. Harvey,1997; Albertsen,1998; Gorz,2001

⁴⁰ Andre Gorz, Yaşadığımız Sefalet, Çev.N.Tutal, 1.Baskı, İstanbul:Ayrıntı Yayınevi, 2001, s.28,30

Ekonomik küreselleşmenin neden olduğu olumsuzlukların son 25-30 yılın ürünü olarak arttığına işaret edilmekle beraber; gerçek anlamda küresel bir ekonomiden ve sermayeden bahsedilebilmesinin mümkün olmadığına dair görüşler bulunmaktadır.

Hirst ve Thompson'a (1998) göre, 1860'larda döşenen denizaltı telgraf kabloları, birbirinden binlerce mil uzaklıkta olan Chicago ile Londra'yı; Melbourne ile Manchester'i günlük fiyatı ve ticareti belirleyebilecek kadar birbirlerine bağlamayı başarabilmiştir. Bu gelişimin boyutları, teknolojiadaki gelişimin etkisiyle çok daha büyümüş olsa da , gerçek anlamda küresel bir sermayeden ve küresel bir ekonomiden bahsetmek için ihtiyatlı olmak gerekmektedir. Bugün çok uluslu şirketlerin kendi ülkeleri dışındaki üretimlerinin dünya üretimindeki payı yalnızca %7 civarındadır. Sermaye hareketliliği, serbest ticarete tamamen başı boş şirketler yaratmaktan uzaktır. Çoğu şirket, üretimini ve satışını birden fazla ülkede yapsa da ulusal tabanına bağlılığını korumaktadır. Sermaye hareketliliği, zannedildiği kadar gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere doğru yoğun bir yatırım ve istihdam akışına sebep olmamıştır. Hatta doğrudan yabancı yatırım, büyük ölçüde gelişmiş endüstriyel ekonomiler arasında yoğunlaşmış durumdadır. Ticaret, yatırım ve finansal hareketler daha çok Avrupa, Japonya ve Kuzey Amerika üçgeninde yoğunlaşmış durumdadır. 1990 yılı rakamlarıyla 37.000 çokuluslu şirket vardır. Bunlardan 24.000'i (yaklaşık olarak %70) on dört kalkınmış OECD ülkesindedir. Çok uluslu şirket merkezlerinin %90'ı da gelişmiş ülkelerdedir⁴¹.

Bu durum, küresel bir ekonomik sistemde tüm tarafların eşit potansiyelle donatılmamış olduğunu; diğer yandan vatansız bir sermaye dolaşımının olduğu yönündeki eğilimin aslında gerçeği yansıtmadığını göstermektedir. Bir yanda, küresel ekonomik düzene mütevazı eklemlenme çabaları içerisinde olanlar ; diğer yanda, merkezle bağlantısını ve dolayısıyla büyük ortaklığını hiçbir devirde yitirmemiş olanlar bulunmaktadır.

Ekonomik küreselleşmeyle ilgili olarak değinilmesi gereken diğer bir nokta da, işgücünün konumuyla ilgilidir. Küresel bir iş gücünün varlığı oldukça sınırlıdır.

⁴¹ Paul Hirst ve Grahame Thompson, **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Çeviren. Çağla Erdem ve Elif Yücel, Ankara: Dost Kitabevi, 1998, s.80

Küreselleşme süreci içerisinde sermayenin ve kültürel imgelerin dolaşımı ile kıyaslandığında emeğin bu dolaşımın dışında tutulduğu rahatlıkla söylenebilir⁴².Emek, Avrupa Birliği gibi istisnai organizasyonlar dışında önemli bir hareketliliğe sahip değildir. Gelişmiş olan ülkeler gerek kendi içlerinde yaşamakta oldukları işsizlik problemlerinden dolayı; gerekse emek yoğun üretimlerinin azlığı veya bunları fason olarak az gelişmiş ülkelerde daha ucuza maledebilmelerinden dolayı uzman olmayan (yarı vasıflı veya vasıfsız) işgücüne kapılarını kapatmışlardır. Ancak, üst düzeyde uzmanlaşmış sınırlı bir kesime kabul göstermektedirler.

Son tahlilde, küresel düzen içindeki konumlanma çeşitli ülke, kent ve sınıflar açısından eşitsizlikler içermekte ve bu durum küresel ve yerel düzlemde toplumsal entegrasyon açısından sorunlar doğurmaktadır. Küreselleşmenin eşitsiz doğasına işaret eden bu yön, kentler arasında ve hatta aynı kentin sakinleri arasında eşitsizlik yaratan politik küreselleşmeyle uyumludur. Bu bağlamda, bazı yazarlara göre, uluslararası sermayeye dayalı yeni dünya düzeni, ulus-devletlerin içe kapalılığını reddetmekte; kentlerin otonom birimler olarak varolmasını zorunlu kılmaktadır. Buna göre, kentlerin kendi ihtiyaç ve stratejilerini belirleyerek, uluslararası şirketler ve kurumlarla müzakereye girmekten başka yolu kalmamıştır. Eskiden ulus-devletler arasında gerçekleşen sermaye, mal, hizmet ve bilgi akışının çoğu, bugün artık kentler arasında gerçekleşebilmektedir. Küreselleşme süreci ile birlikte kentlerin konumlarını belirleyen ilişkiler hızla değişmiş, bazı kentler yükselirken; bazıları da hızlı bir düşüş süreci içerisine girmiştir⁴³.

Kentlerin düşüşten korunma ve yükselişe geçiş için yürütmeleri gereken stratejiyi 'girişimci kent (entrepreneurial city)' modeli sunmaktadır. Girişimci kent modeli, kentlerin kendi kalkınmalarını sağlayacak şekilde, küresel turist, sermaye ve hizmet akışını kendi kentlerine çekebilmek için kentsel mekanı özel sektörle beraber yönetme, şekillendirme ve imaj yaratma etkinliklerini anlatmaktadır⁴⁴. Bu bağlamda

⁴² John Lovering, 'Global Restructuring and Local Impact', *Britain's Cities*, (edt) Michael Pachione, London: Routledge, 1997, s.75

⁴³ Oğuz Işık, 'Globalleşme Süreci ve Kentin/Kentliliğin Değişen Anlamları', *Birikim*, No:68-69, Aralık 94/Ocak 95, s.98

⁴⁴ Kentlerin bir yandan, küresel sermaye yatırımlarını; diğer yandan turistik hareketleri cezbetmek için kullanılan bu model; çoğu kez, kentin kültürel- tarihi bazı özelliklerinin yeniden keşfedilmesi ve hatta

kentsel mekanda meydana gelen dönüşümler, küresel ekonomik alan içinde bir yer edinme mücadelesinin sonucu olmaktadır.

Kentsel mekandaki dönüşümlerin arkasına, küreselleşmenin söz konusu etkilerini koyan yazarlara göre, kent artık eşitsizliklerin keskinleştiği bir mekan haline gelmiştir. Geç kapitalistleşen çevre ülkelerin kentleri, sosyo-ekonomik ve kültürel olarak , birbirinden uzak kesimlerin bir arada yaşadığı, bir eşitsizlikler mekanı haline gelmiştir⁴⁵.

Söz konusu bu ikilik, doğal olarak , geç kapitalistleşen çevre ülkelerden önce merkez ülke kentlerinde başlamıştır.Mike Davis, bu durumu, bir merkez üyesi olarak Amerika örneğinde, kentsel kutuplaşma/yarılma (cleavage) bağlamında şöyle tasvir etmektedir:

“Cennet ve cehennem arasındaki en kısa yol muhtemelen günümüz Amerika’sındaki onbeşinci caddedir(Los Angeles kent merkezi).Bu cadde üzerinde yapılacak on dakikalık bir yolculuk sizi, mutsuzluk ile açgözlülüğün sınırlarında dolaştıracak ve bu kısa yolculuğun izlenimleri Amerika’daki sosyal kutuplaşmanın mikro bir yansıtıcısı olacaktır.Yürüyüş yönünün bir ucunda, uluslararası finans topluluğunun cam ofisleri; diğer uçta ise, yüzlerce evsiz insan için ev anlamına gelen, kan ve pisliğin kol gezdiği yerler..”⁴⁶

Davis’in, Amerika örneğinde betimlediği sosyal kutuplaşma (kentsel mekanın paylaşımıyla ilgili olarak) mekansal bir göstergeye sahip olmakla beraber; nihai neden olarak mekansal boyutla sınırlı değildir. Sassen’e göre (1996); post-fordist üretim koşulları altında , ücret ilişkisi beraberinde kalifiye olan ve olmayan çalışanlar arasında da belli bir kutuplaşmaya neden olmaktadır. Küresel ekonomiyle ilintiliymiş gibi görünmeyen ; ancak, bu sistemin işleme için hayati öneme sahip olan düşük ücretli, altyapı hizmetlerine yönelik işler ortaya çıkmıştır. Bu durumda, bir yanda uzmanlaşmış,

böyle bir özellik bulunmuyorsa icat edilmesi şeklinde geliştirilmektedir. Tarihsel olarak ilk örnekleri , Amerika, Avustralya ve Kuzey Avrupa’da görülen modeli, gelişmekte olan ülke kentlerinin de izleme uğraşı içinde oldukları görülmektedir.Girişimci Kent modelinin kavramsal çerçevesi ve sayıları yüzlerle ifade edilebilecek çeşitli ülke kentlerindeki uygulamaları için bkz. J.Rennie Short-Y.Kim(edt.) **Globalization and City**, England: Logman 1999, s.117-130; G.Kearns ve C. Philo, **Selling Places, The City as Cultural Capital, Past and Present**,Oxford: Pergamon Press,1993

⁴⁵ Ersan Ocak, ‘*Kentin Değişen Anlamı*’; **Birikim**, No:86-87,Haziran/Temmuz 1996, s.35

⁴⁶ Mark Goodwin, ‘*Governing The Spaces of Difference: Regulation and Globalization in London*’ , **Urban Studies**, Vol 33, Issue 8, Oct 96, s.1395

iyi yaşam standardına sahip işçiler; diğer yanda, ekonomik getirisi az olan işlerde çalışanlar arasında derin eşitsizlikler-ikilikler sergilenmektedir. Bu durum bizatihi küreselleşme sürecinin doğasına uygun biçimde işlemektedir⁴⁷. Nitekim, girişimci kent modeli uyarınca, kentsel mekanda yaratılan düzenlemeler bu eşitsizliğin mekansal yansımalarına sahne olmaktadır. Örneğin, üst gelir gruplarına yönelik emlak projeleri, alt-gelir gruplarını dışlayıcı tarzda reklamlarla kendilerini cazip kılmaktadır⁴⁸. Özel güvenlik siteleri ile korunan yüksek duvarlı topluluk yerleşimleri, dış dünyanın kötülüklerinin içeriye alınmayacağı bir güzel yaşam ütopyası sunmaktadır. Bu tablo içinde yoksul ve evsiz olanlar, konutların değişim değerini etkileyen potansiyel negatif dışsallıkları temsil etmektedir⁴⁹.

Son tahlilde, küreselleşmenin özellikle son 20 yıllık seyri içinde, bölgeler, kentler ve sosyal sınıflar arasındaki eşitsizliklerin arttığı görülmüştür. Bu bağlamda küreselleşme, kazanan ve kaybedenler biçiminde ikili bir yapı ortaya çıkarmıştır⁵⁰. Kazanan tarafı oluşturanlar, yeni düzene avantajlı biçimde entegre olanlar; kaybedenler ise bu düzenin devamı açısından dışlı işlevi gören, bu işlevi gördüğü oranda kazananlar tarafında olma umudunu yitirenlerdir. Bu bağlam içinde yaşanan mekansal yarılma, söz

⁴⁷ Saskia Sassen, ' *Cities and Communities In The Global Economy/ Rethinking Our Concepts* ' ; **American Behavioral Scientist**, Vol.39, Issue 5, March/April 96, 1996, s.629

⁴⁸ Paul L.Knox, ' The Postmodern Urban Matrix', **The Restless Urban Landscape**(edt.) Paul L.Knox, New Jersey: Prencice Hall,1993, s.227 içinde

⁴⁹ Paul L.Knox, ' Capital, Material Culture and Socio-Spatial Differentiation', a.g.e, s.28

⁵⁰ Zenginliğin gerek Batıda gerek üçüncü dünyada ve hatta sosyalist toplumlar da eşitsiz dağıldığı ve bu eşitsizliğin giderek derinleştiği yönünde bir fikir birliği bulunsa da; bu eşitsizliğin mekansal göstergelerinin 'ikili kent(dual city)' biçiminde kavramsallaştırılmasının mümkün olup olmayacağı tartışılmaktadır. Örneğin ikili kent kavramını eleştiren Marcuse, kavramın bir uçta zenginlerin diğer uçta yoksulların konumlandığı düz bir boyut varsaydığını; zengin- yoksul karşıtlığının 'cennet ve cehennem karşıtlığı kadar eskilere götürülebilecek, tarihtüstü bir formülasyon olduğunu söylemektedir. İkili kent kavramı yerine toplumun içindeki bölünme duygusunun aynası olabilecek 'dörtlü kent(quaterred city)' kavramını önermektedir.Dörtlü kenti oluşturan elemanlar: lüks kent,altkent, kiracı kenti ve profesyonellerin kentidir.Bunların dışında, bu dört kategori içinde yerleri bulunmaması dolayısıyla beşinci bir grup olarak gösterilmeyen getto vardır.Yoksul,dışlanmış,işsiz ve evsizlerden oluşan bu grubun son adresleri olan sosyal konutlar da, kentsel yeniden yapılanma bağlamında elden çıkarılmak suretiyle ortadan kaldırılmak istenmektedir.Marcuse'un kavrama olan itirazı içerik yetersizliği gibi görünürken; Buffoni'nin itirazı, kavramın kendisinedir.Buna göre, küreselleşme sürecinin 'küresel bir kentte' yoksulluk ve sosyal dışlanma deneyimleri üzerine etkileri olabilir; fakat, bu deneyimlerin zoraki biçimde bölünmüş bir kent veya ikili bir kent görüntüsü meydana getirmesi gerekmez. Peter Marcuse; ' Dual City: a muddy metaphor for a quartered city'; **IJURR**, vol.13, Issue 4, 1989, s.698-705 ; Laura Buffoni; ' Rethinking Poverty in Globalized Conditions'; **Living The Global City/Globalization as a Local Process**; (edt) John Eade,London: Routledge,1997, s.112 içinde

konusu sürecin dışlayıcı bir işlev ve ‘yer’ verdiği kentsel yoksulların mekan deneyimlerini yansıtmaktadır.

3. MEKANSAL YARILMA , KENTSEL YOKSULLUK ve KÜRESELLEŞME

3.1. Mekansal Yarılma

Mekansal yarılma/farklılaşma, genel düzeyde, iki veya daha fazla grubun kentsel çevrenin farklı alanlarında birbirlerinden ayrık biçimde yaşamalarıdır. Bu genel anlayış, konunun karmaşıklığının anlaşılması için yeterli değildir; zira, birbirinden ayrık biçimde yaşayan gruplar birçok şekilde bölünmüş(segregated) olabilir: Örneğin azınlık niteliğinde olan bir grubun üyeleri bazı alanlarda az bazı alanlarda ise daha çok temsil edilebilir. Söz konusu grup, küçük bir alanda, çoğunluktan çok daha az bir fizik alana sahip biçimde mekansal olarak **yoğunlaşmış** olabilir. Bunlar, kent merkezinin civarında toplanmak suretiyle, çoğunluktan daha fazla mekansal biçimde **merkezleşmiş** olabilir veya azınlık yerleşim alanları, büyük bir kümelenme meydana getirecek biçimde, kentsel alanın etrafında, birbirleriyle bir araya toplanmış olabilir⁵¹. Bu bağlamda, ele alınan grubun kentsel mekandaki dağılımını açıklayan standart bir format yoktur. Kentsel mekanın yarılma formasyonunu meydana getiren süreçlerin, yerel bağlamlara göre ayrıca tanımlanması gerekir. Bununla birlikte, yaygın bir süreç olarak küreselleşme olgusunun, özellikle büyük kentlerdeki mekansal yarılmanın analizinde dikkate alınması gereken bir etkinliğin olduğu düşünülmektedir.

Küreselleşmenin kentsel ekonomiler üzerine ve kentli kitleler üzerine olan etkileri 80’lerin başından itibaren işlenmekte olmasına rağmen, Friedmann’ın ‘*Development and Change*’ de yayınlanan ‘Dünya Kenti Hipotezi’, sonradan çok eleştiriye uğramakla beraber, mekansal yarılma ve kentsel yoksulluk ile ilginin gelişiminde önemli bir katkı sağlamıştır. Friedmann bu makalede, kentlerin dünya ekonomisindeki etkinliklerine göre (ör.nüfus büyüklükleri, barındırdıkları ulus üstü şirket merkezi, uluslar arası kurumlar vs.) bir dünya kenti hiyerarşisi saptamış ve bu kentlerin mekansal ve sınıfsal kutuplaşmalara sahne olduklarını iddia etmiştir. Friedman, ayrıca, küresel kentlerin ulusal ve uluslar arası göçler için çekim

⁵¹ Douglas S Massey ve Nancy Denton; ‘ Dimensions of Residential Segregation’; **Social Forces**, Vol.67, Issue 2, December 1988, s.252

oluşturduğunu; merkez ve yarı çevre olarak tanımladığı ülkelerin kentlerindeki mekansal kutuplaşmanın, sınıfsal kutuplaşmanın bir sonucu olduğunu; zira, buralarda ulus-üstü elitlerle düşük vasıflı işçiler arasında bir gelir uçurumu oluştuğunu ve bunun da kentsel mekandaki yarılmayla sonuçlandığını söylemiştir⁵².

Friedmann'ın yaklaşımında, bazı noktaların altının çizilmesinde yarar vardır. Birincisi, küreselleşme düzeyi kapitalistleşme düzeyi ile eşitlenmiştir; buna göre, kapitalistleşme düzeyinin arttıkça küreselleşme düzeyinin de artmış olacağı varsayılmaktadır. Bu durumda küresel olma durumu, belli özelliklerin sağlanması durumunda ulaşılan nihai(statik) bir durumdur. Diğer bir ifadeyle, küreselleşmiş ve küreselleşmemiş kentler vardır. İkincisi, dünya kenti hiyerarşisinde merkez ve yarı çevre olanların konumunda olanların çeşitli eşitsizliklere dayalı mekansal yarılmalarının olduğu söylenmiş ancak; bu iki grubu dışında kalan, yani küresel olmadıkları varsayılan ülke kentlerinde aynı problemin olup olmadığı, eğer var ise mekanizmalarının neler olduğu cevapsız bırakılmıştır⁵³.

Friedman'ın yaklaşımında dile getirilen eksiklikler olmakla beraber, küresel kentlerin güçlü zenginleşme-yoksullaşma ve mekansal yarıma deneyimlerinin olduğuna ilişkin pek çok örnek bulunmaktadır. Bu örneklerden birisi Brüksel'dir. Beaten, Brüksel'in Avrupa Birliği'nin merkezi olmakla küresel bir kent haline geldiğini ve Avrupa Birliği'nden kaynaklanan göçlerle hibritleştiğini; yapılan alt yapı, ofis vb. yatırımlarla zenginleştiğini; ancak, kentin bir yandan zenginleşirken diğer yandan kentte yoksulluk bölgeleri oluştuğunu ve azınlıklarla yaşanan sorunların, *yabancıların yerel kültürü tehdit ettiği* şeklindeki sağ söylemleri kışkırttığını söylemektedir. Nitekim Brüksel'in hızla kozmopolitleşmesi çerçevesinde nüfus coğrafyasının değişmesi (Belçika doğumlu olmayanların oranı 1961'de yüzde 8 iken 1991'de yüzde 23'e çıkmıştır) kent merkezindeki sosyo mekansal kutuplaşmayı arttırmıştır. Zengin Avrupa Birliği çalışanları ile genelde yaşlanmış ve yoksullaşmış Belçikalı nüfus arasında bir gelir eşitsizliği doğmuştur. Avrupa

⁵² John Friedmann, 'World City Hypothesis' **Development and Change**,1986(17), s.72-73

⁵³ Friedman'ın yaklaşımıyla ilgili olarak kendi problematiğimiz açısından belirtilen yetersizlikler; daha genel düzeyde, kentlerde gözlenen değişimin ve Batı dışında farklılaşan yerlerin anlamlandırılmasındaki yetersizlik bağlamında Rana Aslanoğlu tarafından vurgulanmıştır.Bkz.Rana Aslanoğlu, **Kent, Kimlik ve Küreselleşme**, 2.Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2000, s.148,150.

Birliği alışanlarının ortalama geliri, Brüksellilerin gelir düzeyini e katlamakta; Leopold Quarter'ın - AB fonksiyonlarının toplandığı merkez- yoksullaşan nüfusu, yükselen konut fiyatlarından dolayı ge zorlanmaktadır. Nitekim, 1990'ların ortalarından itibaren konut fiyatları dörde katlanmış; son on yılda tahmini olarak 2.500 kişi ofislere yer açmak için oturdukları bölgeden ayrılmıřtır⁵⁴. Diğer yandan, Brüksel'in mekansal kutuplaşma deneyimi, Avrupa Birliği'nden yapılan gerle sınırlı değildir. alışmak amacıyla AB lkeleri dışından gelen etnik azınlıklarla, yerliler arasında da çatışmaların olduğu bilinmektedir⁵⁵. Yabancılara gösterilen tepkinin arkasında iş yaşamıyla ilgili değişimler olduğu kadar; milliyetçi reflekslerden beslenen bir ayrımcılık durumunun da katkısı bulunmaktadır.

Sosyo-mekansal kutuplaşmaların küreselleşme veya küreselleşme düzeyinin artışıyla ortaya çıktığı yönündeki yargıları destekleyen çalışmalar olduğu gibi desteklemeyen çalışma örnekleri de bulunmaktadır. Bu çalışmalara göre , evre ülkeler bir kenara, bazı merkez ülke kentleri için bile genellenebilir yeni bir mekansal yarılma deneyiminin olmadığı yönünde görüşler bulunmaktadır. Sözgelimi, Tokyo'nun küresel kent statüsü için gereken özellikleri bütünüyle karşılamasına rağmen, New York'ta olduğu türden bir mekansal yarılma deneyiminin olmadığı dřnlmektedir⁵⁶. Hatta, kimi yazarlar, New York'un mekansal yarılmasının eskisiyle kıyaslanması durumunda bile ciddi bir farklılık meydana getirmediği görüşündedir. Mekansal yarılmanın bir ikili(dual)kent görüntüsü meydana getirip getirmediği ve kentsel yoksulluğun evrensel dinamiklerinin olup olmadığı üzerinde bir fikir birliği bulunmasa da, söz konusu problemlerin derinleşmesi yönünde bir eğilimin olduğu kabul edilmektedir. Bu eğilimler çeşitli mekansal yarılma formasyonlarıyla görünür hale gelmektedir.

⁵⁴ Guy Baeten; ' The Europeanization of Brussels and the Urbanization of Europe: Hybridizing The City Empowerment and Disempowerment In The EU Distict'; **European Urban and Regional Studies**, 8(2), 2001, s.117-130

⁵⁵ Marco Martinello; 'Ethnic Conflict Within a Fractured Belgian Bi-national', **Divided Europeans**,(edt) Tim Allen-John Eade,Netherlands: Kluwer Law International Publ.,1999, s.145-156

⁵⁶ John R. Logan; ' Still a Global City: The Racial and Ethnic Segmentation of New York'; **Globalizing Cities: A New Spatial Order?** (edt). P.Marcuse ve R. Van Kempen, First edition, USA: Blackwell Publishers, 2000, s.182

3.1.1. Mekansal Yarılma Formasyonları

Kentsel mekan, küreselleşme sürecinin yaratmış olduğu etkilerle çeşitli yarılmalara uğramaktadır. Bu yarılmanın mekanda ne tür yaşam çevreleri oluşturacağı, kentlerin sosyo-ekonomik, kültürel ve politik yapılarına göre değişkenlik göstermektedir. Örneğin Marcuse Birleşik devletlerin yarılma formasyonlarını şu şekilde göstermiştir: Zengin elitlerin kentin uzağındaki dışa kapalı/korumalı yerleşimleri; küresel ekonomideki dönüşümler sonucunda sivrilen yüksek vasıflı az sayıda yuppi ve kozmopolit kitlenin kent içinde oluşturduğu topluluk yerleşimleri; geleneksel çalışan sınıfların oluşturduğu çoğu kiralık konutlardan oluşan yerleşimler; banliyölerde kendisine yeter özelliği bulunan kenar kent(edge city) örnekleri ve kent merkezindeki yeni yoksullara ait **yoksul gettoları**, çeşitli mekansal yarılma formasyonu örnekleridir⁵⁷.

Başka ülke kentlerinde, mekansal yarılma panoraması içinde yer alan, başkaca isimlendirmelerle anılabilecek olan kentsel formasyonlardan bahsedilebilir.Örneğin, Türkiye'deki yoksulların yaşam alanlarından birini tanımlamak üzere, Latin Amerika ve kimi Asya ülkelerinde de benzerleri görülen, varoş, gecekondu gibi isimler alan yapılar mevcuttur. Batıdaki yoksul gettoları (slum) ile gelişmekte olan ülkelerin kent çevresindeki gecekondu ve kent içindeki çöküntü alanları arasında bazı farklılıklar olmakla beraber; önemli ortaklıklar da bulunmaktadır. Gecekondu ve çöküntü bölgeleri ile Batının yoksulluk yuvaları arasındaki farklar giderek azalmaktadır.

Gecekondu ile yoksulluk yuvaları arasındaki farklar şöyle sıralanabilir: Bir, gecekonduya genellikle kırsal kökenli insanlar yaşamaktadır. Buna karşın yoksulluk yuvalarında yaşayanlar köken itibarıyla kentlidirler. İki, gecekonduya genellikle az katlı, bahçe içinde müstakil yapılarıdır. Yoksulluk yuvaları ise, eski çok katlı apartman tarzında olan ve kiracılığın esas olduğu yapılarıdır. Üç, gecekonduya genellikle sürekli biçimde yaşama niyeti var iken; yoksulluk yuvalarında oturan kimseler kendi ekonomik konumlarını iyileştirdikten sonra buraları terk etmek niyetindedir⁵⁸. Son bir

⁵⁷ P.Marcuse ve R. Van Kempen; 'Introduction', a.g.e, s.13-19

⁵⁸ Ruşen Keleş; **Kentleşme Politikası**, 7.Baskı, Ankara: İmge, 2002, s.544

fark olarak, yoksulluk yuvalarında ülke dışı doğumlu olan göçmen azınlıkların varlığı gösterilebilir. Bu tip bir nüfus kesimi gecekondularda bulunmamaktadır.

Gecekondu ile yoksulluk yuvaları arasında birer ideal tip olarak konumlanan farklılıklar, son yıllarda gecekonduda meydana gelen değişimlerle iyice görelileşmekte ve azalmaktadır. Nitekim, gecekonduların bir-iki katlı durumu bir kural olmaktan giderek çıkmakta; çok katlı yapılar halini de alabilmektedir. Bu durum, kaçak yapı niteliğindeki inşaatlarla sınırlı değildir; kente olan mesafeleri en az gecekondular kadar olan kimi eski sosyal konutlar:belediye meskenleri, göçmen konutları da bu çerçevede görülebilir. Buraları bakımsızlık nedeniyle zamanla metruklaşmakta en yoksul kitleleri barındırdığı için bakım giderleri de tasarruf edilenlerce karşılanamamaktadır. Bu nitelikteki konutlar yasal tanımlamalara göre gecekondu sayılması da; yoksulluğun yoğunlaşması ve yaşam çevresini de yoksullaştırması dolayısıyla gecekonduya çok yakın fizik kalitelere sahiptir.

Diğer yandan, gecekondu bölgeleri, kentin hızlı büyümesiyle beraber, birkaç yıl zarfında kent merkezinin sınırları içine dahil olabilmektedir. Bu durumda, eskiden beri kent içinde olmakla; sonradan bu sınırlara dahil olmak arasında önemli bir fark kalmamaktadır.

Ayrıca, gecekondu sakinlerinin kır kökenli olma durumları da giderek bir kural olmaktan çıkmaktadır. Kır kökenli olanların yanısıra; ülkenin bir başka kentinden çeşitli nedenlerle göç eden ve kente uyum devresinde tanıdıklarıyla beraber oturmak isteyen kimseler; işten çıkarılma; iflas etme; emekli olma; eşinden boşanma gibi nedenlerle ekonomik durumlarında dramatik gerilemeler yaşayanlar da kiraların görece düşük olmasından ötürü gecekondu alanlarında yaşayabilmektedir⁵⁹. Öte yandan, gecekonduda sürekli biçimde oturma durumu, artan kiracılık oranının da etkisiyle değişmektedir.

⁵⁹ Aytaç ve Akdemir, 'Türkiye'de Yeni Kentli Yoksulluk Sorunu' adlı yazılarında, bu yeni yoksul kitlesini şöyle betimlemektedir: 'Bu yoksullar artık, sadece kente yeni gelmiş, kır kökenli, hünersiz, vasıfsız, işsiz ya da marjinal sektörde geçici işlerle yetinenlerden oluşmamaktadır. Bu yeni yoksullar, hızla sosyal sınıflarını ve verili statülerini kaybeden geleneksel orta sınıfları da bünyelerinde barındırmaktadırlar. Bunlar, daha ucuz olduğu için halk ekmek kuyruklarında saatlerce bekleyen memur, öğretmen, işçi, esnaf vb. orta sınıflardan, güngörmüş ev kadınları ve beyefendilerden oluşmaktadır'; Ömer Aytaç ve İ. Oğuz Akdemir; 'Türkiye'de Yeni Kentli Yoksulluk Sorunu'; (edt) A. Emre Bilgili-İ. Altan, **Yoksulluk, Cilt II**. 1. Baskı, İstanbul: Deniz Feneri Yayınları, 2003, s.67.

Ekonomik durumu iyileşen gecekondü sahipleri gecekondularını kiralayarak kentin başka bir yerine giderken ; diğer yandan, arızı nedenlerle gecekonduda kiracı olarak oturan kimseler, ekonomik konumlarındaki iyileşmelere paralel olarak buraları terk edebilmektedir. Buna göre, gecekonduda kalanlar, geleneksel dayanışma ağları⁶⁰ sayesinde ayakta kalabilme beklentisi içinde olmaları dolayısıyla fazlaca bir seçeneği olmayanlar gibi görünmektedir.

Son tahlilde, gecekondü ile yoksulluk yuvaları arasındaki fark azalmakta; her iki grup da ‘**kentsel yoksul**’ olmak paydasında birleşmektedir. Ayrıca, meslek yapısı, davranış biçimi ve toplumsal değer sistemleri açısından da, bu iki grubun benzerlikler taşıdığı yönünde görüşler bulunmaktadır⁶¹.

Diğer taraftan, Batı’daki kent içi yoksullar ile söz konusu ülke kentlerinin çöküntü alanları arasındaki fark kıyaslandığında, benzerliğin farklardan daha büyük olduğu görülmektedir. Bu tip yerlerde; genellikle etnik azınlık; yabancı-göçmen işçi; yaşlı yoksul; restoran, otel, temizlik işleri, çocuk bakımı gibi hizmet sektöründe düşük ücretli işlerde çalışan yerli veya göçmen olan kimseler bulunmaktadır. Her iki grup arasındaki fark ise; gelişmekte olan ülkelerin çöküntü bölgelerinde, fazladan kırsal kökenli iç göçmenlerin de bulunması ve en büyük kentler dışında yaygın bir yabancı uyruklu yoksul göçmen barınmamasıdır. Son tahlilde, yoksulluk yuvaları ile çöküntü bölgeleri de çeşitli yönlerden toplumun dezavantajlı kümelerini barındırma noktasında birleşmektedir. Bu sebeple, çalışmada kentin çeşitli yerlerindeki yoksulları anlatmak üzere ‘**kentsel yoksullar**’; yaşam mekanlarını anlatmak üzere de ‘**yoksul gettoları**’ ifadesi kullanılacaktır.

Kentsel mekanın, çeşitli gelir-statü gruplarının yaşam alanlarına bölündüğüne değinmiştik. Bu çalışmada, uygulamalı analize, orta ve üst sınıf yerleşim grupları dahil

⁶⁰ Bir yoksullukla mücadele stratejisi olarak, aile-akraba-tanıdıklardan oluşan geleneksel dayanışma ağlarından yararlanma, Türkiye dışında diğer Akdeniz ülkelerin de görülen bir durumdur. Yunanistan’daki durumu değerlendiren Tsoulouvis’e göre, yeterli resmi sosyal desteğin olmamasından kaynaklanan boşluk, işsizlik, iflas ve ekonomik sıkıntıya karşı bir koruyucu olarak işlev gören güçlü aile bağlarınınca doldurulmaya çalışılmaktadır. Lefteris Tsoulouvis, ‘Urban Planning, Social Policy and New Forms of Urban Inequality and Social Exclusion in Greek Cities’, **IJURR**, vol.20(4),1996, s.723

⁶¹ Ruşen Keleş; ,a.g.e, s.543

edilmemiştir; uygulama alanı, **kentsel yoksulların** yaşam alanı olan **yoksul gettoları** ile sınırlandırılmıştır. Bu gruplardan yoksul gettolarının seçilmesindeki amaç, getto yoksullarının söz konusu edilen gruplar içerisinde en dışlanmış ve en kötü koşullara sahip olan kentli kitle olması ve mekansal yarımanın asıl olarak bu grup açısından sorun oluşturmasıdır. Ancak, diğer kitleler açısından söz konusu yoksulluk alanlarının bir tehdit kaynağı olarak algılanma ve toplumsal bütünleşme açısından bir sorun oluşturma durumu da bulunmaktadır⁶². Dolayısıyla sorun, yalnızca yoksulların kendi içlerinde yaşadıkları bir çerçeveye sınırlı değildir. Getto yoksullarının ‘mekansal yarıma’ olgusu ile birlikte ele alınması, kentsel yoksulluğun oturduğu bağlamın ortaya konmasına yöneliktir. Zira, kentsel yoksulların dezavantajını üreten süreçler ile bunların mekandaki ayrışmasını-izolasyonunu- yaratan sürecin ortak olduğu düşünülmektedir. Bu sürecin mekansal göstergelerinin kentsel yeniden yapılanma faaliyetleri içinde izlenmesi mümkündür.

3.1.2. Kentsel Yeniden Yapılanma Faaliyetleri

Kentsel yeniden yapılanma faaliyetlerinin, mekansal yarıma kompozisyonu içindeki önemi iki noktadan kaynaklanmaktadır: Bunlardan bir tanesi kentin nüfus kompozisyonunun değişmesi; diğeri ise, kent merkezinin yeni ekonomik-kültürel işlevlerle donatılmasıdır. Her iki sürecin kent üzerindeki ortak sonucu, kentsel yoksullukla ilgili dezavantajların derinleşmesidir.

Kentlerin bir yeniden yapılanma içine girmelerinin gerekçesi, kent merkezinde kaybolan ekonomik canlılığın tekrar elde edilmesidir. Kitlesele istihdama olanak tanıyan sanayi üretimi, çeşitli maliyet avantajları dolayısıyla alt kentlere ve ülke dışına taşındığı için; bir yandan, kent merkezinde nüfus kayıpları meydana gelmiş; diğeri yandan, orta sınıfların boşalttıkları bu alanları çeşitli yönlerden dezavantajlı kitleler doldurmuştur. Kentsel yeniden yapılanmayla beraber, bir yandan sanayi işlerinin yerine kültürel sermaye yatırımı olarak nitelenebilecek işlevler ikame edilmiş; diğeri yandan çeşitli

⁶² Bazı yazarlara göre, toplumsal bütünleşme engeli olan sosyal dışlanma, yoksulluktan bile daha önemlidir. Harloe'nın modern bir problem olarak nitelediği sosyal dışlanma, kişinin öz-değer duygusunu yitirmesine yol açmakta; toplum için tahripkar sonuçlar doğurmakta ve nesilden nesile aktarılmaktadır. Michael Harloe, 'Social Justice and the City: The New Liberal Formulation', *IJURR*, vol.25(4)2001,s.891

dezavantajlara sahip kitleler, konumlarına göre ya alt kentlere itilerek gözden kaybedilmek istenmiş ya da alt-düzey vasıf gerektirmeyen hizmet işlerinde kullanılmışlardır. Bu gelişimin mekansal kutuplaşma ve kentsel yoksullukla ilgili tarafı şudur: Bir yandan kozmopolit/küresel elit/yerli olarak nitelenenler ile söz konusu dezavantajlı kitleler arasında, gerek gelir gerekse yaşam yeri kalitesi bakımından derin yarılmalar meydana gelmekte; diğer yandan, yeni yaratılan işlerin önemli bölümünün vasıfsız-düşük getirili-dikey hareketliliğe olanak tanımayan işler⁶³ olması dolayısıyla, yoksulluktan çıkılması için gereken olanaklara kent dahilinde ulaşmak güçleşmektedir.

Mahiyetini kısaca açıklamaya çalıştığımız gelişim, özellikle küresel kent olarak nitelenen batılı kent merkezleri için geçerli olmakla beraber; küresel kent olmaya aday oldukları oranda, kentsel yeniden yapılanmasını bu yönde geliştiren, dünyanın çeşitli gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerin kentleri için de geçerlilik kazanmaktadır.

Birleşik Devletler'de 60'lı yıllardan bu yana yaşanan nüfus hareketleri, Amerikan kentlerinin kompozisyonunu değiştirmiştir. Nüfus ve iş eski kent merkezlerinden daha cazip bölgelere –alt kentlere- kaymıştır. 1970 ile 1977 arasında kent merkezleri yılda 400 bin iş kaybetmiştir. Bu süreç Midwest ve Northeast'in eski kentlerinde yoğundur. Bu süreçte, New York 470 bin; Philadelphia 152 bin; Detroit 200 bin; Chicago 295 bin nüfus kaybetmiştir. Söz konusu kentlerden ayrılma süreci, iş olanaklarının alt kentlerde artışına paralel olarak orta sınıf çalışanlarında daha yoğun olarak gözlenmiştir. İşlerin ve çalışanların alt kentlere taşınması, aktif işgücünün giderek dışında kalan dezavantajlı azınlıkları ve yaşlıları kent merkezinde bırakmıştır. 1970'ten bu yana kent merkezinde yaşayanların yaklaşık üçte biri refah veya sosyal güvenlik ödemeleri şeklinde kamu desteği almaktadır⁶⁴.

Kent merkezinin sanayi kuruluşlarından arındırılması ve kentin uzağında konumlandırılması; kent merkezinin küresel faaliyetlere elverecek biçimde ofis

⁶³ Bu tip işler için İngilizce'de 'dead end jobs' ifadesi kullanılmaktadır. Bu tip işleri nitelerek için kullanılan 'dead' sözcüğü, 'sonu ölümlü biten' anlamına gelmese bile, söz konusu iş içinde kaldığı sürece varılabilecek daha iyi bir konumun bulunmadığını göstermektedir. Türkçe'de bu durum, belki 'kör nokta' deyiimiyle ifade edilebilir.

⁶⁴ Douglas, S. Massey; ' Residential Segregation and Spatial Distribution of Non-Labour Force Population: The Needy Elderly and Disabled', *Economic Geography*, vol.56(3), 1980, s.190

merkezleriyle ve küresel elitlere hizmet veren yapılarla doldurularak kent merkezindeki rantın yükseltilmesi suretiyle yerli kitlenin barınma maliyetlerin katlanılmaz boyutlara taşınması⁶⁵; bu kitlenin iş olanaklarının kent merkezinin dışına taşınması dolayısıyla daha uzun - maliyetli yolculuk bedelleriyle yüz yüze gelmeleri; bönliyölere kayan iş olanaklarını izleme olanağı olmayan vasıfsız, bazen informel, hizmet sektöründe çalışan düşük ücretli bir kitlenin, kentin içindeki yoksulluk alanlarında toplanmak durumunda kalması gibi gelişimler; bu durumun mekansal göstergeleri olarak ele alınmaktadır.

Küreselleşme sürecinin ivmelendirmiş olduğu düşünülen yeniden yapılanma çalışmalarını, önceki dönemlerin yeniden yapılanma çalışmalarından ayıran en temel nokta, yeni durumda kentsel planlamanın salt kamu otoritesi tarafından alınan ve yürütülen bir karar olmaması ve kentlerin ulus devleti aşan bir çerçevede inisiyatif olarak kendi kalkınmalarını sağlayacak biçimde alt yapı hazırlamalarıdır.

Kentsel yeniden yapılanma bağlamında, bir yandan özellikle kent merkezinde bulunan eski yerleşimler tasfiye edilerek yerlerine küresel firmalara ve bunların çalışanlarına yönelik yapay çevreler oluşturulmakta; diğer yandan, kongre merkezleri, müzeler ve konser salonları gibi uluslararası çekim meydana getirebilecek kültürel sermaye yatırımlarına öncelik verilmektedir. Kentsel girişimcilik olarak da adlandırılan bu durumda, örneğin, limanı olan kentlerde bu limanlar ticari amaçlarından soyutlanarak dinlence ve eğlence merkezleri durumuna getirilmekte veya kentin

⁶⁵ Kentsel mekanın yeniden örgütlenmesi bağlamında oluşan rant yükselişi ve yerli kitlenin bundan olumsuz etkilenişine örnek olarak Viyana'da ikincil bir merkez olması tasarlanan 'Danau City' projesi gösterilebilir. Bu proje çerçevesinde, kentsel mekanın yeni işler yaratacak ofislerle ve elit nüfusu kendisine çekecek konutlarla donatılması; söz konusu alanda bilim, kültür, boş zaman, teknoloji yatırımlarına yer verilmesi tasarlanmıştır. Bu projenin, uluslar arası bir müze ve alışveriş yerleri tamamlanması öngörülmüştür. Bu sürecin sonunda, kentin mekansal örgütleniş, kentin sosyal demokrat planlama geleneğine aykırı olarak, özel sektöre bırakılmış; kiralar yükselmiş; kentin örgütlenişinde özel çıkar grupları etkin konuma yükselmiştir. Hamedinger, bu gelişmelerin halkın toplumsal tepkisiyle karşılandığını ve sosyal kutuplaşmayı teşvik ettiğini söylemektedir. A. Hamedinger; 'The End of Red Vienna/ Recent Reptures and Continuities In The Urban Governance'; *European Urban and Regional Studies*, Volume 8, Issue 2, 2001, s.131-144

seçilmiş bir bölgesi, bir kültürel sermaye alanı olarak canlandırılarak turist akımının buralara yönlendirilmesi hedeflenmektedir⁶⁶.

Kentsel yeniden yapılanmalarının ortaya çıkardığı durumda çoğu yerli kitleler açısından pek çok sorun ortaya çıkmaktadır. Bunlardan en önemlisi, kentsel rantın yükselerek yerli kitlenin refah durumunu çoğunluk açısından zorlaştırmasıdır. Yerel emlak ağaları haricinde söz konusu gelişimden avantaj elde edenler, kendilerine yönelik hizmetlerin zenginleştirilmesine mekan açılan küresel elitlerdir. Küresel hizmetler olarak nitelenen alış veriş hizmetleri, banka ve finans hizmetleri, sipariş yöntemiyle üretilen özel talebe yönelik hizmetlerin karşılanması, beraberinde belirli bir tüketim kapasitesini zorunlu kılmaktadır. Bu durumda, dar gelirli kitlenin sunulan bu hizmetlerden yararlanma olasılığı zayıflamaktadır. Bu nitelikteki kentsel yeniden yapılanma projelerine pek çok örnek vermek mümkündür. Liman oluşum projelerinden biri olması ve bir sanayisizleşme süreci ardından kaybolan ekonomik canlılığın kentsel girişimcilikle yeniden aşılmaya çalışılması dolayısıyla, Bilbao'da hayata geçirilen 'Abandoibarra' çarpıcı bir örnek konumundadır. Bu proje, Bilbao'nun sanayisizleşmesinin yarattığı sorunların, küresel rekabet koşullarında yeniden yapılanmayla aşılmasına yöneliktir. Nitekim, 1975-1996 arasında metropolitan Bilbao, manifaktür işlerinin yüzde 47'sini kaybetmiş ve sanayi istihdamı oranı yüzde 46'dan yüzde 23'e düşmüştür. Kayıpların bir çoğu, gemi yapımı; çelik; kimya ve elektrikli teçhizat üretimi gibi, geleneksel Fordist sanayilerde yaşanmıştır. 1996'da kent içi hizmet sektörünün büyüklüğü yüzde 42'den yüzde 65'e çıkmıştır. Manifaktürün düşüşü ve sektörler hiyerarşisinin değişimi, işgücü piyasasının ve kazanç olanaklarının yeniden örgütlenmesiyle el ele gitmiştir. Bilbao'daki işsizlik oranı 1975'te yüzde 2.3 iken 1996 yılı itibarıyla bu oran yüzde 26'ya çıkmıştır. Abandoibarra'nın öncelikle yeni bir iş merkezi olması hedeflenmiş; buna, mekanın, gelişkin hizmetler, yüksek gelirlilere yönelik konutlar, perakende satış yerleri, boş zaman geçirme yerleri gibi kültürel ve ticari alt yapılar ile donatılması eşlik etmiştir. Uluslararası konferans merkezi ve Bilbao

⁶⁶ A.Rodriguez, E.Martinez ve G.Guena; ' Uneven Redevelopment/ New urban Policies and Socio-spatial Redevelopment In Metropolitan Bilbao'; **European Urban and Regional Studies**, Volume 8, Issue 2, 2001, s.163,176

müzesi gibi yeni yatırımlar, kentin yeniden yapılanmasının diğer uygulama ayakları olmuştur.⁶⁷

Kentsel yeniden yapılanma faaliyetinin, yerel yönetimin bireysel olarak kentsel mekanı özgürce yeniden örgütleme tercihini aşan, daha geniş bir bağlamın uygulama ayağının olduğu ileri sürülmektedir. Kentin yeni koşullara bir adaptasyon biçimi olarak görülen faaliyet; bir yandan, meta üretimine dayalı Fordist ekonomiden, tam zamanlı olmayan(part-time) esnek çalışma kalıplarına dayalı ve yoğun olarak kadın işgücü talep eden hizmet sektörü ağırlıklı Post-Fordist ekonomiye geçişin bir gereği olarak; diğer yandan, devletin geleneksel yeniden dağıtım rolünü özel alanla paylaşmasının, yani refah devletinden neo-liberal devlet anlayışına geçişin bir gereği olarak düşünülmektedir. Bu bağlamda, genel olarak kentsel yoksulluğu ve özelde getto yoksulluğunun oluşum mekanizmaları bu geçiş süreciyle ilişkilendirilmektedir. Getto yoksulluğunun, söz konusu dönüşümlerin bir sonucu olarak ele alınması, kentsel yoksulluğun/getto yoksulluğunun yapısal faktörlerle analizini ortaya çıkarmaktadır.

Getto yoksulluğunun yapısal faktörlerle analizin neleri kapsadığının açıklanmasından önce kavram olarak yoksulluğun tanımlanması ve getto yoksullarının kentsel yoksulluk içerisinde nereye oturduğunun belirlenmesi gerekmektedir. Zira, aynı fenomenin farklı boyutlarını anlatan veya farklı boyutlarını birlikte anlatan çeşitli kavramlar kullanılabilir.

⁶⁷ Kentsel yeniden yapılanmanın söz konusu olumsuz etkileri, pazar ekonomisine geçişle birlikte travmatik bir dönüşüm yaşayan Doğu Avrupa kentlerinde çarpıcı haldedir. Örneğin, Polonya ve Macaristan kent merkezleri emlak piyasasının serbestleşmesi sayesinde, alışveriş alanları ve bunların çevresinde oluşan uzmanlaşmış perakendecilik faaliyetlerine açılmıştır. Bir yandan merkezin rant değeri artmış, diğer yandan sosyal ve mekansal bağlamda bir tüketim yarılması meydana gelmiştir. Kent merkezinin, uzmanlık hizmetlerine ayrılması, yerel halka hitap eden daha alt düzey işlevlerin yok olması sonucunu doğurmuştur. Bu gelişimden en çok dar gelirli kimseler etkilenmiştir. Zira, alt düzey ürünler satan dükkanların, kiraların yükselmesiyle periferiye itilmesi, yeni alışveriş biçimine adapte olamayan kentli yoksul-yaşlı-dar gelirli sosyal grupların aleyhine olmuştur. Bu dönüşüm içinde kazananlar, gece alışverişi, hızlı servis, hazır yemek, alışveriş turizmi gibi olanaklardan yararlananlar; kaybedenler ise, geleneksel alışveriş biçimlerine bağımlı olmaları dolayısıyla, uzun yolculuklar yapmak zorunda kalan yoksullardır. Erika Nagy; ‘ Winners and Losers in The Transformation of

3.2. Kentsel Yoksulluk

3.2.1. (Kentsel) Yoksulluğun Tanımlanması

Yoksulluk kavramının tanımlanması, kavramın doğasındaki dinamik ve göreceli karakterden ötürü oldukça güçlükler içermektedir. Kavramın tanımlanmasındaki ve buna bağlı olarak ölçülmesindeki güçlük, yoksulluğun çeşitli boyutlarının birbirinden ayrılarak incelenmesi yöntemiyle giderilmeye çalışılmıştır. Diğer bir ifadeyle, yoksulluğun, hangi 'yoksunlukları' içerdiğinin saptanmasını gerektirmiştir. Buna göre, temel olarak iki tür yoksulluk ortaya çıkmaktadır: Mutlak Yoksulluk ve Göreceli Yoksulluk

Mutlak yoksulluk; kişinin gelir ve tüketim harcaması bakımından sahip olduğu maddi güce bakılarak saptanmaktadır. Tüketim harcamalarına göre yapılan hesaplamalar, bir kimsenin günlük olarak alması gereken kaloriyi sağlayacak temel gıdaların gerektireceği harcamaya göre yapılmaktadır. Buna göre, en düşük maliyetli gıda harcamalarının parasal değeri bir yoksulluk eşiği oluşturmakta; gelir azlığı dolayısıyla bu eşiğin altında kalanlar 'mutlak yoksul' olarak nitelenmektedir. Mutlak yoksulluk yaklaşımı, kendi içinde pek çok sorun içermekle beraber; açlık sorununu da barındıran yetersiz beslenme koşullarıyla yüz yüze olan az gelişmiş ülkelerin yoksulluk durumunu tanımlamak için uygun görünmektedir⁶⁸.

Dünya Bankası, günlük geliri asgari 2400 kalori değerindeki besini almaya yetmeyen insanları mutlak yoksul olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşıma göre, günlük bir dolarlık harcama seviyesi mutlak yoksulluk sınırını oluşturmaktadır. Günlük bir dolar mutlak yoksulluk sınırı, ülkelerin gelişkinlik düzeyine göre farklılaştırılmıştır. Türkiye'nin dahil edildiği Doğu Avrupa ülkelerinin içinde bulunduğu grup için bu miktar dört dolardır⁶⁹.

City Centre Retailing In East Central Europe'; **European Urban and Regional Studies**, Volume 8(4), 2001, s.341-346

⁶⁸ Fikret Şenses, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk**, 1.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s.63

⁶⁹ Ali Seyyar, 'Sosyal Siyaset Açısından Yoksullukla Mücadele'; **Yoksulluk.Cilt I**,(edt)A.Emre Bilgili-İ.Altan, 1.Baskı,İstanbul: Deniz Feneri Yayınları, 2003, s.39

Dünya Bankası'nın yoksulluk sınırı olarak geliştirdiği, günlük bir dolar gelir standardı, bazı yazarlara göre, yoksulluğun küresel boyutunu saklamaya yöneliktir. Buna göre, dünya yoksullarının sayısı manipüle edilmekte ve olduğundan çok daha az gösterilmesi sağlanmaktadır. Nitekim, günde bir dolar eşiğinin yoksulluk standardı olarak kabul edilmesi durumunda, dünya nüfusunun ancak beşte birinin (1.2 milyar) yoksul olduğu sonucuna varılmaktadır. Dünya Bankası, bu yöntemle dayanarak az gelişmiş ülkelerde yoksulluğun gerileme eğilimi içinde olduğunu ileri sürmekte ve bu yoksulluğun Üçüncü Dünya'ya özgü bir sorun olduğu mesajını vermektedir⁷⁰.

Nitekim, günde bir dolar kriterinden hareket edildiğinde gelişmiş ülkelerde neredeyse hiç yoksul kalmamaktadır. Mutlak yoksulluk kavramının söz konusu yetersizliklerini gidermek üzere 'görelî yoksulluk' kavramı ortaya atılmıştır. Kalkınmış ülkelerde yaygın olarak kullanılan görelî yoksulluk göstergesi, ülke içindeki ortalama gelirin belli bir oranı altında geliri olanları içerir. Bugün Avrupa Birliği mensubu ülkelerde, görelî yoksulluk seviyesi, ortanca gelirin yüzde ellisinin altında geliri olanları kapsamaktadır. Gelişmiş ülkelerde kullanılan görelî yoksulluk seviyesi, gelir dağılımı yapısıyla da doğrudan ilişkilidir. Örneğin Fransa'daki görelî yoksulluk oranı Slovakya'dan daha yüksektir; çünkü Slovakya'daki ortalama gelir Fransa'dan aşağı olmakla beraber gelir dağılımı daha iyi durumdadır. Ancak, Slovakya'daki ortalama yoksul, Fransa'daki ortalama yoksuldan mutlak olarak daha yoksuldur⁷¹. Buna göre, görelî yoksulluk yaklaşımı, bir toplumun içindeki yoksulların toplumun diğer fertlerine göre durumlarını saptamaya elverişli iken ; toplumlararası karşılaştırmalara uygun düşmemektedir.

Bu karşılaştırma çerçevesinde, mutlak yoksulluğun ekonomik gelişme ile bertaraf edilebileceği görülür iken ; görelî yoksulluğun her zaman var olacağı kabul

⁷⁰ Özdek'e göre, Dünya Bankası'nın Üçüncü Dünyaya uyguladığı bu standart, bu dünyanın bireylerine birer dolar değer biçilmesinden başka bir anlama gelmemektedir. Yasemin Özdek; 'Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kışkırcısında İnsan Hakları', **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, (edt). Yasemin Özdek, 1.Baskı, Ankara:TODAİE/ İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayını,2002, s.3 içinde

⁷¹ Ahmet İnel, ' İki Yoksulluk Tanımı' ve Bir Öneri'; **Toplum ve Bilim**, sayı 89, 2001, s.64,66

edilmiş olmaktadır⁷². Her iki yaklaşımın da kendi içinde barındırdığı dezavantajlar, yoksulluk analizlerinin teorik doğrultusunu, maddi yoksunluklardan sosyal yoksunluklara doğru kaydırmıştır. Bu bağlamda, sosyal yoksunlukların kaynağı olarak sosyal dışlanma ve bunun mekansal ifadesi olan mekansal yarıma kavramı, yoksulluk tartışmalarının içine girmiştir. Sosyal dışlanma kavramı, Bileşik Devletler'deki yoksulluk sosyolojisine bütünüyle girmemekle beraber; Avrupa'daki tartışmalarda önem kazanmaktadır.

Sosyal dışlanmayla-yoksulluğun ilişkisi şöyle kurulabilir: Eğer birey, bir sosyal dışlanmaya muhatap ise, topluma etkin olarak katılmada sınırlı bir yapabilirliğe (capability) sahiptir⁷³. Yapabilirlik, toplumda etkin olarak işlev görme ve toplumun geneline eşit ve tam olarak katılabilme yeteneğidir. Buna göre, yapabilirlik kavramı, yoksulluk ve sosyal dışlanma arasındaki bağı kurmakta; sosyal dışlanma, kişiyi yoksul kılan temel yeteneklerin yokluğunu belirlemektedir. Bu bağlamda, yoksulluk, daha az iyi olma hali değildir; ekonomik araçlardan yoksunluk dolayısıyla iyi olmak durumunu sürdürmekten yoksunluktur. Diğer bir ifade ile, yoksulluktan çıkış için gerekli olan temel ekonomik araçlardan yoksun olma durumudur⁷⁴.

Yoksulluk konusuna bu açıdan bakılması durumunda, kentsel yoksulların ikili bir dezavantajı beraberce yaşadıkları açık olarak görülmektedir. Kentsel yoksullar, bir yandan bireysel olarak bir yoksulluk durumu yaşamakta; diğer yandan, kendilerinin yaşam şartlarını iyileştirme çabalarını destekleyebilecek bilgi/beceri/sosyal bağlantıya sahip insanlarla bir arada olma şansını yitirmektedirler. Bireylerin amaçlarını gerçekleştirmesini destekleyen sosyal bağlantının zayıflığı, etkin topluluk normlarından yoksun bir ortamı ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda olan yoksulluk alanlarında, kültürel sosyalleşme ve örnek alma yoluyla kuraldışı davranış gösterme eğilimi artmaktadır. Böyle bir iklim içinde yetişen bireyler, düzenli iş-aile-egitim kurumlarına olan negatif tutumu içselleştirmektedir. Diğer yandan, yoksulluk alanlarında yaşanan

⁷² Michael Pacione, 'Urban Restructuring and The Reproduction of Inequality In Britain's Cities', **Britain's Cities** (edt) Michael Pacione, London: Routledge, 1997, s.42

⁷³ David Bradley, 'Rethinking the Sociological Measurement of Poverty', **Social Forces**, vol.81(2), s.723,724

⁷⁴ Amartya Sen(1992;1999) 'dan aktaran Bradley, a.g.m, s.725

güvensizlik ve tehdit duygusu, bireyleri kendi akraba ve arkadaşları dışında kalan bireylerle ilişki kurmaktan kaçınmaya itmektedir. Bu durum sosyal bütünleşme açısından sorunlar doğurmaktadır⁷⁵.

Bu yaklaşım biçiminde, yoksulluğun ekolojik etkileri ortaya konmuş olmaktadır. Yoksulluğun etkilerinin ekolojik bir içeriğinin olduğu teslim edilse bile; yoksul bir nüfusu barındıran tüm yerleşimlerin, aynı biçimde ‘toplum dışı’ davranışlar geliştireceklerini varsaymamız için içkin(inherent) bir neden bulunmamaktadır. Zira, mekanda oluşan sosyal eylemin, tüm nedenleri değil; ancak bazı nedenleri mekansaldır. Buna göre, yoksulluğun mekansal yoğunlaşması, yoksulluk döngüsünün kırılmasında zorlayıcı bir etken olarak işlev görmekle beraber; bunun, süreçlerden bağımsız olarak işleyen pür bir neden olarak görülmesi de mümkün gelmemektedir.

Diğer yandan, kimlerin hangi kritere göre yoksul olarak kabul edileceğinin ortaya konması; kentsel yoksulların analiziyle ilgili boyutu kendiliğinden ortaya çıkarmamaktadır. Kentsel yoksulların analiziyle ilgili problem, bu kitlenin yoksulluk deneyimleriyle ilgili çeşitli boyutların ayrıştırılması yöntemiyle aşılmaya çalışılmıştır. Bu boyutlardan zaman, mekan ve davranış biçimini esas alan tanımlama biçimleri ön plana çıkmaktadır.

Yoksulluğun zamana göre tanımlanmasında, aile ve bireylerin uzun süreler yoksulluk durumunda kalmış olmaları veri olarak alınmaktadır. Yoksulluk durumunun uzun süreler devam etmesinden ötürü, bu yoksulluk biçimi, kalıcı yoksulluk (persistent poverty) olarak adlandırılmaktadır. Mekana göre tanımlanan yoksulluk biçiminde ise, yüksek işsizlik ve kötü barınma koşulları içeren, mekansal olarak kentin belli yerlerinde yoğunlaşmasından ötürü semt yoksulluğu (neighborhood poverty) adını da alan, getto yoksulluğu söz konusu edilmektedir. Yoksulluğun davranış biçimine göre tanımlanmasında, iş yaşamına katılma ve etik konularda toplumun genelinden farklı tutumlara sahip olan sınıf-altı (underclass poverty) yoksulluğu anlatılmaktadır⁷⁶.

⁷⁵ Bruce H. Rankin – James M. Quane, ‘ Neighborhood Poverty and The Social İsolation of Inner City African-American Families’ *Social Forces*, Vol.79 (1) , 2000, s.142,143

⁷⁶ Paul A Jargowsky And Mary Jo Bane, ‘*Ghetto Poverty In The United States,1970-1980*’ in ; **The Urban Underclass**, edt.C.Jenks – P.Peterson, Washington D.C: The Brooking İstitution Press, 1991,s. 235-236.

Sınıf-altı ve getto yoksulları arasında kavramsal bir ayrım olmakla beraber, çoğu kez, her iki kavram birbirinin yerine geçebilmektedir.

3.2.2. Sınıf-altı ve Getto Yoksulluğu Ayrımı: Getto Yoksulluğunun Kentsel Yoksulluk İçindeki Konumu

Sınıf-altı kavramı, kelimenin kurgusunun çağrıştırdığı biçimde alt sınıfa mensup olan bir kitleyi değil, taşıdığı davranışsal karakterden ötürü bilinen sosyolojik ve iktisadi sınıflardan birine dahil olmayan, toplumun geneliyle uyuşan verili bir etik normu olmayan, çoğu kez işsiz, yardım bağımlısı ve yetersiz eğitiminden veya buna eşlik eden etnik dezavantajından ötürü dikey ilerleme imkanı olmayan bir kesimi anlatmaktadır. Bauman'a (1999) göre; sınıf-altının günümüz toplumuna sunduğu en önemli hizmetlerden biri, artık kuvvetli bir dış düşman tarafından tüketilmeyen korku ve endişeleri üzerine çekmesidir. Bu bağlamda sınıf-altı, ortak zihinsel sağlık için çok önemli bir ilaç olarak, dış düşmanın yerini almaya aday bir iç düşman görünümündedir. Bauman'ın sınıf-altı analizinde dikkat çekici bir başka yön, tüketim toplumu-yoksulluk ilişkisine yaklaşımıdır. Bauman'a göre, tüketim toplumunda, seri imalat artık kitlesel emek gücüne ihtiyaç duymadığı için; bir zamanlar yedek işgücü olan yoksullar, 'defolu' tüketicilere dönüştürülmüştür. Bu bağlamda, geçmişte yoksul olmak anlamını işsiz olma durumundan aldıysa; bugünkü anlamını yeterince tüketemiyor olma durumundan almaktadır.⁷⁷

Bauman'ın yaklaşımı, yoksulluğun tanımlanmasında yetersiz tüketim kapasitesi üzerine odaklanmanın eksikliğini hatırlatması bakımından önemlidir. Zira, yoksul kimsenin, topluma katılımının en önemli aracı olan, üretici kapasitesinin önemi gözden kaçırılmış olmaktadır. Küreselleşme çerçevesi içinde ekonominin yeniden örgütlenmesi, bu kitlenin üretici olma kapasitesini sınırlayarak, hem iş süreçlerinden hem de toplumsal karar alma süreçlerinden dışlanmasına yol açmaktadır.

Kentsel yoksulluk ile ilgili çoğu çalışmada, kentsel mekandaki yüksek yoksulluk yoğunlaşmasıyla tanımlanan getto yoksulluğu ile davranışsal özelliklere göre

⁷⁷ Zygmunt Bauman, *Çalışma Tüketicilik ve Yeni Yoksullar*, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999, s.10,108.

tanımlanan sınıfsızlık arasında net bir ayrım yapılmamıştır. Bu durumun bir sebebi, sorunun moral faktörlerle analizinin, 'kurbanı sorumlu tutma' şeklinde bir algılamaya yol açması ve böylelikle yoksulluk sorununu görmezden gelen politik tavırlar için bir meşruiyet sağladığının düşünülmesidir. Örneğin, sınıfsızlık ve diğer yoksulluk biçimleri arasında moral bir ayrımın yapılmasını, sağ hükümetlerin yürüttükleri ulusal kent politikalarının meşrulaştırılması olarak gören yazarlardan ikisi olan Fainstein ve Harloe; New York ve Londra'nın sınıfsızlık fenomenlerinin karşılaştırmalı bir analize konu edildiği '*Divided Cities*' de, bundan 15 yıl evvelinde sınıfsızlık kesiminin, düşük ücretli, beyaz olmayan, Amerikan iş pazarının en altında yer alan göçmen işçilerle sınırlı iken, günümüzde işsizlik probleminin derinleşmesiyle resmi iş pazarıyla zayıf bağlantısı olan tüm yoksulları içerdiğini ve dolayısıyla mekansal odağın genişlediğini ileri sürmektedir⁷⁸.

Aynı görüşü destekleyen Wilson'a göre, sınıfsızlığı diğer ekonomik bakımdan dezavantajlı gruplardan ayıran, bunların marjinal ekonomik konumu veya iş gücüyle zayıf bağlantılarıdır ki; bu durum sosyal ortam ve yerleşimce pekiştirilmektedir⁷⁹. Bu bakış açısından, yoksulluğun moral faktörlerle analizi; diğer bir deyişle davranışsal karakterle analizi mümkün değildir. Resmi iş pazarına bağlı olup olmama faktörü temel değişken olarak ele alındığından ötürü, mekansal odak genişleyerek belirsizleşmekte; çeşitli yoksul kesimler arasında kültürel farklılaşmalar ortaya çıkma olasılığı saklı tutulmakla beraber, tüm sınıfsızlığı birleştiren bir yoksulluk kültürünün olamayacağı kabul edilmektedir⁸⁰.

⁷⁸ Susan S. Fainstein, Michael Harloe, '*Introduction: London and New York In The Contemporary World*'; *Divided Cities*, (edt), Susan S Fainstein, Ian Gordon, Michael Pachione; First Edition, Cambridge/Oxford: Blackwell Publ, 1992, s.10 içinde

⁷⁹ William J. Wilson, '*Another Look At The Truly Disadvantaged*', *Political Science Quarterly*, Vol.106, Issue 4, Winter 91-92, s.653

⁸⁰ Örneğin, Belfast'taki sınıf-altının, toplumun geri kalanından farklı tutum ve davranışlara sahip olup olmadığının araştırıldığı bir çalışmada, sınıfsızlığın iddia edildiği gibi bir 'çalışma etiği taşımama' durumunun olmadığı sonucuna varmıştır. Leonard'a göre, Belfast'taki sınıfsızlık sorunu, kişilerin farklı davranış biçimlerinin/etik tutumlarının olmasıyla tanımlı olmayıp; informal işgücü talebi veya formal sektörün yetersizliği gibi yapısal faktörlere bağlıdır. Madeleine Leonard, 'The Long-Term Unemployed, Informal Economic Activity and The Underclass In Belfast: Rejecting or Reinstating The Work Ethic', *IJURR*, 1998, s.56

Sınıf-altı yoksulluğu ile getto yoksulluğu arasında net bir ayrımın konmamasının bir başka nedeni de, bazı yazarlarca açık veya örtük olarak yoksulluğun davranışla ilgili boyutunun, ekonomik yoksunluk boyutundan daha sorunlu olarak görülmesi ve bu bağlamda yoksulluktan bir sorun olarak bahsedildiğinde, sınıf-altı yoksulluk biçiminin kastediliyor olmasıdır⁸¹. Nitekim, en bariz biçimde Amerikan kentlerinde olmak kaydıyla bazı Batı Avrupa kentlerinde, sınıf-altı yerleşimlere ait suç oranlarının yüksek olması; sınıf-altı yerleşimlerin, yoksulluğun bir kültür olarak yeniden üretimine katkıda bulunması ve bünyesinde etnik ayrımcılıkla ilgili bir tarafının da bulunması gibi özellikler, söz konusu yaklaşım şeklini desteklemektedir. Bu yaklaşım biçiminde, yapısal faktörlerin rolü göz ardı edilmemekle beraber, bütün olarak bu faktörlere indirgenmesi de yeterli görülmemektedir.

Sonuç itibariyle, kentsel yoksulluğun, *davranışla ilgili boyutların* vurgulandığı bağlamlarda ‘sınıf-altı’ yoksulluk kavramı; *mekansal etmenin* ve yapısal nedenlerin ön plana çıkarıldığı durumlarda ‘getto yoksulluğu’ kavramına başvurulmaktadır. Zira; her iki kategoriyi birleştiren, işsizlik, yetersiz eğitim durumu, bazen etnik dezavantaj gibi özelliklerin bulunması, bu iki kategori arasında katı bir ayrım yapılmasını da gereksiz kılmaktadır. Bu bağlamda, ‘**kentsel yoksullar**’ ifadesi yoksulluğun mekan ve davranış boyutlarını birlikte kapsayan bir üst çerçeve haline gelmektedir.

Bu çalışmanın uygulama odağı , yoksulluğun zaman ve davranışa göre olan değil, mekansal yoğunlaşmaya bağlı olan boyutunun analiziyle sınırlı tutulacaktır. Bu durumun iki nedeni vardır. Birincisi, zamana göre yoksulluğun tanımlanmasının ‘belirli’ bir mekansal referansı bulunmamaktadır. Diğer bir ifade ile, gerek getto yoksulluğu gerekse de sınıf-altı yoksulluğu zaman boyutunu kendi içinde barındırabilmektedir. İkincisi, davranışa göre tanımlanan sınıf-altı yoksulluğu, ülkemizin de dahil olduğu bir çok coğrafya için istisna olup, aynen zaman boyutunda olduğu gibi tanımlı bir mekansal odaktan yoksundur. Ülkemizde tinerci, balıcı, köprü altı çocukları olarak anılanlar dışında yaygın bir sınıf-altı fenomeni gözlenmemektedir. Zira, ülkemizde, sınıf-altının,

⁸¹ Bu tür yaklaşımlara örnek olarak, yoksulluğun kültürel faktörlerle analiziyle ilgili kısımda (3.4.2) daha geniş olarak değineceğimiz Murray’ın ‘Losing Ground’ adlı çalışmasında öne sürdüğü görüşler verilebilir. Charles Murray, **LOSING GROUND/ American Social Policy, 1950-1980, U.S.A : Basic Books, 1984**

çalışmaya karşı olumsuz bir etik geliştirmesinde katkısının olduğu düşünülen, refah yardımı/ işsizlik sigortası gibi, kişinin çalışmadan yaşamasına bir ölçüde imkan veren araçların etkinliği çok sınırlıdır. Ancak bu durum, getto yoksullarının toplumun genel değerlerinden ayrılan bir davranış biçiminden beslenip beslenmediklerinin analiz edilmesinin önünde bir engel değildir.

Bu aşamada, mekan odaklı bir tanımlama biçimi olarak konumlandırılan getto yoksulluğunun, yoksulluk fenomeni içindeki yeri belirlendikten sonra, sırayı kentsel yoksulluğun küreselleşme süreciyle bağlantısını oluşturan yapısal faktörlerle analizi almaktadır. Konunun yapısal faktörlerle analizi, çalışmanın bundan sonraki kısımda mekan odağının dışına çıkılarak (küresel) süreçlere bakılmasını gerektirmektedir. Bu süreçlere bakılmasının önemi, bir yandan yoksulluğun oluşumu ile ilgili; diğer yandan, mekanda yer tutması ile ilgili mekanizmaları açıklama olanağı sağlamasından kaynaklanmaktadır.

3.3. Kentsel Yoksulluğun Yapısal Faktörlerle Analizi: Ekonomik ve Politik Yapının Yeniden Örgütlenmesi

Kentsel yoksulluğun yapısal faktörlerle analizinin bağlamını şu şekilde ortaya koymak olasıdır: Küresel ekonomideki dönüşümler ve teknolojik ilerleme ile beraber genel bir işsizlik ortaya çıkmaktadır. Sanayi üretiminden hizmet üretimine olan yönelim eski manifaktür işleri tasfiye eder iken yerlerine daha önce var olmayan yeni iş alanları açmaktadır⁸². Ancak, yeni yaratılan işler miktarca az olduğu gibi; az bir kısmı uzmanlık gerektiren, dolayısıyla yüksek getiriye sahip işlerdir. Geriye kalan işler ise, kısmi zamanlı, uzmanlık gerektirmeyen ve dolayısı ile düşük getirili işlerdir. Uzmanlık işleri dışında kalan işlerin düşük getirili olmasından ötürü, buralarda istihdam olunan kitlenin yoksulluk sarmalını aşması mümkün olmamaktadır. Sonuç olarak, yoksulluğun yapısal faktörlerle analizinde çalışıp çalışmama ve çalışılıyor ise ne türden bir işe sahip olduğu önem kazanmaktadır.

⁸² Noyelle'e göre, ekonominin manifaktürden hizmet/ bilgi teknolojilerine kayması, kentsel yapıya da etkilemekte; iyi eğitilmiş işgücüne sahip kentler firmaların yer seçimi tercihlerini etkileyerek avantaj sağlamaktadır. Thierry Noyelle, **The New Technologies and Services: Impacts on Cities and Jobs**, U.S.A: University of Maryland Publication, 1985, s.24

3.3.1 İş ve Çalışma Yaşamındaki Dönüşümler

Son 20-25 yılda tüm dünyada artan bir işsizlik fenomeni gözlenmektedir. Gözlenen işsizliğin önemli bir bölümü, istihdam daraltıcı ileri teknoloji ürünlerinin kullanıma sokulmasından kaynaklanmaktadır. Bilgisayarlaşma(comptuterization) olarak da ifade edilen bu durumda , insan emeğine olan ihtiyacın azalması sonucunda işsizlik kendiliğinden ortaya çıkmış olmaktadır. Küresel rekabet koşulları altında, firmaların verimlilik artışı sağlama ereğine bağlı olarak, görece pahalı girdilerden biri olan ücretten tasarruf edilmeye çalışılması, yalnızca imalat sektöründe değil; hizmet sektöründe de işgücü indirimini sağlayacak formülleri gündeme getirmektedir.Hizmet sektöründe giderek yaygınlaşan otomasyona, bankacılık işlemleri örnek olarak gösterilebilir. Bankalar, sesli yanıt sistemi, bankamatik, Q matik gibi uygulamalarla; bir yandan, şube sayılarını azaltırken; diğer yandan çalışan sayısında tasarruf sağlamaktadır⁸³. Hatta, Citi Bank gibi kimi çokuluslu-küresel kurumlar, yerel bir şube açmaksızın; yerel bankaların aracılık hizmetlerinden ve yerel işgücünden faydalanarak (pazarlama aşamasında) kredi kartı pazarına girebilmektedir. Bu durumda gerek fiziki bir yatırım yapılmaksızın gerekse de insan kaynaklarına yatırım yapılmaksızın, finans pazarına ortak olunabilmektedir.

İşsizliğe katkı yaptığı düşünülen faktörlerden bir diğeri, kamu ekonomilerinin neo-liberal programlar çerçevesinde küçültülmesi ile gündeme gelen özelleştirme faaliyetidir. Özelleştirme ile işsizlik arasındaki ilişkiyi, otomasyon konusunda olduğu gibi, küresel rekabet kavramı sağlamaktadır. Rekabet gücünü arttırmak isteyen özel sektörün maliyet düşürmek amacıyla daha az emek faktörü ile daha çok verim elde etme mücadelesi, işsizlik sorununa doğrudan ve dolaylı olarak etki etmektedir. Bu türde iş kayıplarının özellikle sanayi tipi üretimde kitlesel olarak istihdam olunan orta sınıf işçiler için ağırlığı bulunmaktadır. Sendikal örgütlenmelerin güçlü olması dolayısıyla, emek miktarının azaltılmadığı ve maliyetinin de düşürülemediği durumlarda, firmalar, emeğin daha ucuz olduğu bölgelere üretimlerini kaydırabilmektedir. Üretim sürecinin

⁸³ Jeremy Rifkin, 'New Technology and The End of Jobs', **The Case Against The Global Economy**,(edt.) Jerry Mander - Edward Goldsmith, San Francisco: Sierra Club Books, 1996, s.116-117 içinde

parçalanabilmesi ve emek maliyetinin daha düşük olduğu yerlere taşınabilmesi, emek ücretinin görece yüksek olduğu Batı toplumları için daha büyük bir sorun yaratır durumdadır. Goldsmith'in de belirttiği gibi, Avrupa, Asya ile rekabet edebilmek için, az emek/ileri teknoloji kullanarak rekabet etmek durumundadır; bu da Avrupa için orta ve uzun vadede daha çok işsizlik anlamına gelmektedir⁸⁴.

İşsizliğin genelde gelişmişlik düzeyi ve ekonomik büyüme ile ilişkisinin kurulmasına rağmen, gelişkin ekonomilerde de aynı sorunun varlığı söz konusudur. Örneğin, 1991 yılı verilerine göre, Birleşik Krallık'ta çalışma yaşında olduğu kabul edilen 16 yaş ve üzerindeki nüfusun çalışma hayatına katılımları şu şekildedir: Hane halklarının % 35.7 'si iki veya daha çok çalışan bireyden oluşur iken; hemen hemen aynı oranda bir miktarı hiçbir işi olmayan bireylerden meydana gelmektedir. Daha ilginç olan nokta, çalışma yaşında olmayan(bağımlı) çocukların % 17.4'ü, herhangi bir çalışana olmayan ailelerde dünyaya gelmektedir. Bu oran yalnızca Londra dikkate alındığında %22.9'a yükselmektedir⁸⁵.

Diğer yandan, söz konusu alanda, iş artışının yaşandığı tek sektör hizmetlerdir: Artışın %24'lük kısmı dağıtım; %43'lük kısmı finansal hizmetler; %23'lük kısmı diğer hizmetlerden oluşmaktadır. Yalnızca %7'lik bir kesim ileri teknoloji ile ilgili etkinliklerden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda, 1981-1991 aralığında iş ve cinsiyet kompozisyonunda ciddi bir değişim yaşanmıştır: 1.3 milyon tam süreli erkek-egemen iş ortadan kalkmıştır. Yeni iş olanaklarının %23'ü tam süreli erkek istihdamı sağlayan ; %39'u tam süreli kadın istihdamı sağlayan işlerden ve %23'ü kısmi zamanlı kadın istihdamı sağlayan işlerden oluşmaktadır⁸⁶. Tam zamanlı veya kısmi zamanlı kadın işlerinin artışı, kadınların iş yaşamına katılımını artırmakta; ailenin yoksulluk sınırının altına düşmesini engellemektedir. Ancak, kadının iş yaşamına katılımı, ailenin yaşam standardını yukarı çekmek için kafi gelmemektedir. Bunun nedenlerinden biri, tam zamanlı ve kısmi zamanlı kadın işlerinin düşük statülü işler olması; diğer nedeni ise,

⁸⁴ Edward Goldsmith, 'The Winners and The Losers', **The Case Against The Global Economy**,(edt.) Jerry Mander - Edward Goldsmith, San Francisco: Sierra Club Books, 1996, s.174

⁸⁵ Michael Dunford, 'Divergence, Instability and Exclusion: Regional Dynamics In Great Britain'; **Geographies Of Economics**,edt. Roger Lee-Jane Wills, First edition, London: Arnold Publ.,1997, s.265

⁸⁶ Michael Dunford ,a.g.e, s.267

eşit statüli işlere sahip olmaları durumunda bile ortalama kadın kazancının erkeklerden daha az olmasıdır⁸⁷.

Sassen'e göre; işsizliğin büyük kentlerde uzun süredir varlığını koruması, bir yandan işverenin pazarlık konumunu güçlendirirken; diğer yandan iş pazarındaki en dezavantajlı grupların daha güvensiz ve marjinal işleri kabul etme durumlarını ortaya çıkarmaktadır. İnfomal işlerin artışıyla iş yaşamının istikrarsızlaşması ve iş olanaklarının kutuplaşması, yeni sosyal bölünmelere neden olmaktadır⁸⁸.

Diğer yandan, ekonominin gelişkinlik düzeyi ile istihdam için talep edilen kitlenin kalitesi arasında doğrusal bir ilişki yoktur. Nitekim, yüksek dinamizm ve ileri teknoloji kullanan sektörler de düşük ücretli işler barındırmaktadır. Bunun yanı sıra, manifaktür ve düşük ücretli hizmet işleri gibi geri sektörler de ileri ekonomiler içindeki varlığını korumaktadır. İleri endüstrilerin genelde finans gibi iyi pozisyona sahip beyaz yakalı işlerden oluştuğu varsayılmasına rağmen; bu sektörler de temizlik işçisi veya depo memuru gibi çok sayıda düşük ücretli işler barındırmaktadır. Sonuç olarak kentin, uluslar arası hiyerarşideki yerine bakılmaksızın, ileri bilgi ekonomisinin parçaları gibi görülmeyen, önemli miktarda düşük ücretli işi bünyesinde barındırması söz konusudur⁸⁹.

Sassen'in *küresel ekonomideki yerlerine bakılmaksızın* kaydıyla belirttiği durum, *küresel ekonomideki yerlerine bakıldığı* durumda da geçerlik taşımaktadır. Örneğin, Brüksel'in Avrupa Birliğine girmesinin ardından birliğin merkezi haline gelmesiyle yaşadığı küreselleşme deneyiminde, yalnızca iyi eğitilmiş ve iyi ücretli elitler değil; Avrupa birliği ile ilgili otel, gıda, temizlik ve güvenlik hizmetlerinde istihdam edilen vasıfsız -düşük eğitim ve ücrete sahip kent sakinleri de yer almıştır⁹⁰. Bu noktaya kadar belirtilen sorunlar, işin kıtlığı ve niteliği ile ilgilidir. Bir yoksulluk nedeni olarak ele

⁸⁷ Liz Bondi – Hazel Christie, ' Gender', **Britain's Cities**, (edt) Michael Pachione, London: Routledge, 1997 s.304,306

⁸⁸ Saskia Sassen, **Cities in a World Economy**; California: Pine Forge Press,1994, s. 102

⁸⁹ Sassen, a.g.c, s.105

⁹⁰ Guy Baeten; ' The Europeanization of Brussels and the Urbanization of Europe: Hybridizing The City Empowerment and Disempowerment In The EU Distict'; **European Urban and Regional Studies**, 8(2), 2001, s.119

alınan işsizliğin, yapısal nedenlerden ötürü çalışmama veya az gelir getirici işlerde çalışılabilme durumunu ortaya çıkardığı ifade edilmiş olmaktadır.

İşsizliğin artmasına ilişkin, bir başka düşünme biçimi, işsizliği, seçimlik bir mesele veya çalışmaya karşı gelişen yeni bir etik meselesi olarak ele almaktadır. Bu yeni etğin gelişiminde ölçüsüz sosyal desteğin teşvik ediciliğinden bahsedilmektedir. Başka bir biçimde ifade edecek olursak, insanların çalışmamak dolayısıyla elde edeceği gelir-devlet yardımı- çalıştığı durumda elde edeceği kadar olmasa bile; kişinin çalışmadan yaşamasına asgari düzeyde imkan tanıyacağı için, çalışmama yönünde bir eğilim oluşturduğu yönünde düşünceler bulunmaktadır⁹¹. Buna göre, işsizliğin olumsuz etkileri ortadan kaldırılmak istenirken daha kalıcı hale getirilmiş olmaktadır. Bu durumda, bazı yazarlar, yoksulluğun derinleşmesinde yetersiz devlet yardımını bir neden olarak görür iken; bazıları da refah devleti uygulamalarının yoksulluğu kalıcılaştırdığını ileri sürmektedirler. Sonuç olarak; ister, yaygın olarak kabul edildiği biçimiyle yapısal faktörlerden kaynaklansın; isterse de bir yanlış teşvik sonucu ortaya çıktığı kabul edilsin, yoksulluk sorunun ardında yatan gelir eksiltici bir faktör olarak yaygın bir işsizlik sorununun olduğu gerçeği değişmemektedir.

3.3.2 Devletin Değişen Rolü: Refah Devletinden Neo-Liberal Devlete

Refah devleti anlayışının yürürlük süresinin, tüm coğrafyaları bağlamamak kaydıyla, II. Dünya Savaşı sonrası ile kapitalist sistemin bir birikim krizine girmesi ile sona erdiği düşünülen 70'lerin ortaları/sonları olduğu kabul edilmektedir. II. Dünya Savaşı sonrasında yürürlükte olan ulusal refah devleti rejimi, bölgelerarası uzun dönemli kaynak transferiyle sosyo-mekansal farklılaşmaları gideren temel mekanizma olmuştur. Kent içi çöküntü bölgelerinin temizlenmesi ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının görece azaltılmış olması, sistematik bir sosyo-mekansal yeniden

⁹¹ Duncan ve Hoffman'a göre; Mead, Murray ve Ellwood gibi yazarların dile getirdiği bu düşünce biçimi, çalışmama ile devlet yardımı arasındaki ilişkiyi açıklama olanağı vermemektedir. Zira, son yıllarda refah yardımlarının miktarının azalıyor olmasına rağmen, çalışma oranının artmıyor olması; bu yardımların çalışmama yönünde bir teşvik oluşturduğu düşüncesini geçersiz kılmaktadır. Greg J.Duncan – Saul D.Hoffman, ' Teenage Underclass Behavior and Subsequent Poverty: Have The Rules Changed?' , **The Urban Underclass**, (edt.) C.Jenks – P.Peterson, Washington D.C: The Brooking Istitution Press, 1991, s.166 içinde

dağıtımın eseri olarak görülmektedir. Bu bağlamda, devletin değişen rolü dolayısıyla, sosyal güvenlik harcamalarında kesintiye gidilmesi sosyo-mekansal farklılaşmaları yeniden arttırmıştır. Yeni durumda, ekonomik alan uluslararası rekabete açılarak, serbest piyasa koşullarına göre şekillenmiştir. Bölge içi ve bölgeler arasındaki rekabetin artması, işsizlik, yoksulluk ve sosyal kutuplaşmanın derinleşmesiyle sonuçlanmıştır⁹².

Refah devletinin dönüşümü ile kentsel yoksulluk arasında bir ilişki kurulmasının temel nedeni, refah devletinin aynı zamanda en büyük işveren ve yatırımcılardan biri olarak düşünülmesidir. Refah devletinin krizi, bir yandan kamunun işveren olma durumunun azalmasına ve dolayısıyla işsizliğin artmasına yol açarken; diğer yandan, sosyal harcamaların kısılmasından ötürü, dar gelirli kentlilerin yaşam koşullarının zorlaştırılmasına neden olmuştur. Refah devletinin krizinin diğer bir yönü, yatırımcı olarak etkinliğinin azalması oluşturmaktadır⁹³. Refah devletinin yatırım alanından çekilmesiyle oluşan boşluk, küresel serbest piyasa koşullarına göre işlediği düşünülen yerel yönetim-özel sektör işbirliği ile doldurulmuştur. Söz konusu işbirliğinin kentsel mekandaki yansımalarının ve yoksulluk sorunu üzerine olan etkilerinin, kentsel yenilenmeyi de içeren yeniden yapılanma faaliyetleri aracılığıyla izlenebileceğine değinilmiştir.

Refah devletinin dönüşümüyle kentsel yoksulluk arasındaki ilişkiyi kuran en önemli öge, konut ihtiyacının karşılanması konusudur. Refah devleti, barınma ihtiyacını dez avantajlı kitleler açısından bir kamusal ödev olarak ele aldığı için, düşük gelir gruplarına yönelik sosyal konut üretimini 80'li yıllara kadar desteklemiştir. Fakat, 80'li yılların sonrasında, neoliberal programlar çerçevesinde bu alanın büyük oranda piyasa mekanizmasına bırakılmış olması; gelişmiş ülkelerde, bir yandan evsiz yoksulların artışı, diğer yandan alt ve orta sınıfların konut kiralalarının yüksekliği nedeniyle buldukları yerlerden başka bölgelere göç etmesi sonucunu doğurmuştur. Söz konusu etkileri meydana getiren yeniden yapılanma projelerine Fransa'nın Euralille;

⁹² Erik Swyngedouw, 'Excluding The Other: The Production Of Scale and Scaled Politics'; in **Geographies Of Economics**, ed. Roger Lee-Jane Wills, First edition, London: Arnold Publ., 1997, s.174

⁹³ Nick Buck v.d. 'Dynamics of The Metropolitan Economy' ; **Divided Cities**, (ed), Susan S Fainstain, Ian Gordon, Michael Pachione; First Edition, Cambridge/Oxford: Blackwell Publ, 1992, s.72

Almanya'nın Frankfurt ; Birleşik devletlerin New York kent merkezleri örnek olarak gösterilebilir.

Fransa'nın Lille metropolünde hayata geçirilen 'Euralille' ve bu projesinin bir parçası olan University 2000 projeleri, söz konusu etkileri meydana getiren örneklerden birisidir. Lille metropolünün küresel rekabet koşullarına göre yeniden yapılanması hedefine uygun olarak yapılan yeni lüks konutlar, üst gelir gruplarını bölgeye çekmiş; ancak, düşük gelirli kesimlerin barınma ihtiyacına katkı sağlamamıştır. University 2000 projesine göre, öğrenciler ve yerel toprak ağaları lehine ve yerel halk aleyhine olmak üzere bazı düzenlemelere gidilmiştir. Örneğin, büyük apartmanlardaki daireler bölünerek stüdyo evlere dönüştürülerek öğrencilere yüksek fiyatlarla kiralanmıştır. Konut talebinin artışı ve kiraların yükselmesi yerli sakinlerin aleyhine olmuştur. Yerel sakinler alt kentlere gitmek zorunda kalmıştır. Bu durum, halkın en yoksul kesiminin kentin güneyine çekilmesi sonucunu doğurmuştur. Her iki projenin en önemli sonuçlarından biri düşük gelir gruplarının kentin merkezinden çevreye göçünü zorlamak olmuştur⁹⁴.

Frankfurtta evsizlik problemi ve kent merkezinde yeniden yapılanma bağlamında sosyal konut politikasında meydana gelen değişimler, yerel yönetim kararlarınca şekillendirilmiştir: Frankfurt yerel yönetimi, merkezde ortadan kalkan ucuz-erişilebilir konut miktarını dengelemek yerine, kamu destekli konut üretim programlarını bırakarak, özel sektör-kamu işbirliğiyle üretilen lüks konut üretimine yönelmiştir. Uygulanan bu konut politikaları, en çok yabancı işçileri olumsuz yönde etkilemiştir; bu kimselerin konut temini giderek özel pazar koşullarına bağlanmış; yeniden yapılanmanın başlamadığı yerlerde gettolaşma süreci devam etmiştir⁹⁵.

New York'un Lower East Side bölgesinde uygulanan yeniden yapılandırma, Konut Bakanlığı nezaretinde, Koruma ve Geliştirme kurumu tarafından, gentrifikasyon sürecini destekleyecek biçimde düzenlenmiştir. Bu gelişim, kente ait konut stoğunun açık artırmada satılması ile sağlanmaya çalışılmıştır. Kentin konut politikasının alacağı

⁹⁴ Frank Moulaert, 'Euralille/ Large Scale Urban Development and Social Polarization' **European Urban and Regional Studies**, Vol.8(2), 2001,s.156

⁹⁵ Roger Keil ve Peter Lieser. ' Frankfurt: Global City- Local Politics', **After Modernism** (edt.) Peter Smith, USA: Transaction Publishers,1992, s.55 içinde

şekil, kendisini söz konusu mekanın ekonomik ve sosyal yeniden yapılanmasında göstermiştir. Emlak sektörünün bu yeniden yapılanmayı başarabilmesi için, bölgenin istenmeyen unsurlardan temizlenmesinde polis desteği devreye sokulmuştur. Temizlenen yerlerin ileriki amaçlar için kullanılabilmesi için, evsizlerin yerel parklardan çıkarılması öncelikli adım olarak düşünülmüştür⁹⁶. Görüldüğü gibi, her üç kentte yaşanan dönüşüm, evsizlerin ve dar gelirli kimselerin konut ihtiyacının karşılanmasında devlet karışmasının artık geçerli olmadığını ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle, refah devletinin bir yeniden dağıtım eseri olarak konut yatırımlarını dezavantajlı kitleler tarafına yönlendirmesi durumundan giderek uzaklaşmaktadır.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından duruma bakıldığında ise, konut probleminin yoksullar açısından öteden beri çözümsüz kaldığı görülmektedir. Yoksulların konut ihtiyaçlarını, devlet olanaklarına başvurmaksızın kendi yöntemleri ile çözmeye çalışmaları, bu ülke kentlerindeki sağlıksız kentleşmenin temel nedenidir. Büyük kentlere kırsal alandan yapılan göçler, bir çok gelişmekte olan ülke kentinde aşırı kalabalıklaşma, hava kirliliği, konut yetersizliği gibi sorunlara yol açmıştır. Kırsal alandan çeşitli nedenlerle yapılan göçler, bir çok gelişmekte olan ülke deneyiminin gösterdiği gibi, aynı zamanda kentsel yoksulluğun oransal artışı için bir neden oluşturmaktadır. Örneğin, Malezya kentleri olan Sabah ve Sarawak'ın konu edildiği bir araştırmaya göre, bu kentlerdeki kentsel yoksulluk oranının artışı; bir yandan, kır kökenli yoksulların kentlere iş bulma ümidiyle gelmelerinden; diğer yandan, yoksul yabancı göçünden kaynaklanmaktadır. Ancak, bu kentlerdeki tüm yoksullar, kır kökenli değildir. Yoksul göçleri, kentsel yoksulluğun ana nedeni olmayıp, bu yoksulluğun artışına katkı sağlayan bir faktör olarak düşünülmektedir. Göçün yanı sıra, yetersiz eğitim, işsizlik, gelir azlığı, aile büyüklüğü gibi faktörler de kentsel yoksulluğun artışına neden olarak gösterilmiştir.⁹⁷

Konuya Türkiye açısından bakıldığı durumda, yeni kentsel yoksulluğun, Batı'dakine benzer şekilde devletin konut sektöründen çekilmesiyle ilgili bir yönünün

⁹⁶ Laura Reid ve Neil Smith, ' John Wayne Meets Donald Trump: The Lower East side as Wild Wild West' ; **Selling Places**, (edt.)Gery Kearns ve Chris Philo, UK: Pergamon Press, 1993, s.198

⁹⁷ Chamhuri Siwar ve Mohd. Yusof Kasim, ' Urban Development and Urban Poverty in Malaysia' , **International Journal of Social Economics**, Vol. 24(12),1997, s.1527

bulunmadığı görülmüştür. İthal ikameci olarak adlandırılan 80 öncesi dönemde de, 80'lerin hemen sonrasındaki dışa açık büyüme döneminde de, orta ve alt sınıfların konut ihtiyacının karşılanmasına yönelik ciddi bir politika izlenmiş değildir. Toplu Konut İdaresi, Oyak, SSK benzeri kurumların orta sınıf çalışanlar için konut üretim projeleri ve buna benzer kooperatif örgütlenmeleri çok sınırlı bir başarıya ulaşmıştır. Dolayısıyla, devletin konut yatırımından çekilmesi dolayısıyla meydana gelmiş olan ilave bir sorundan bahsedilmesi güçtür.

Türkiye'deki kentsel yoksulluk ve onun kentleşme ve konut meselesiyle ilgisini kuran görüşler, daha çok gelirin ve kentsel rantın yeniden dağıtımını üzerinden olmaktadır. Buna göre, ithal ikameci dönemde görece yüksek olan ücretler, toplumsal eşitsizliği/ağır yoksulluğu önleyen bir mekanizma olarak işlev görmüştür. Fakat 1980 sonrasında liberalizasyon programları çerçevesinde, ücretler genel seviyesinin düşmesi ve devletin yeniden dağıtım işlevini, ekonomideki ağırlığının giderek azalmasına paralel olarak piyasaya bırakması, geniş toplum kesimleri arasındaki uzlaşmanın yıkılmasına ve büyük gelir uçurumlarının meydana gelmesine yol açmıştır. Türkiye'deki kentleşmeyi, gecekondulaşma-informelleşme-mafyalaşma üçgeninde açıklayan Işık ve Pınarcıoğluna göre(2001); 1980 öncesinin masum barınma ihtiyacının bir sonucu olarak ortaya çıkmış olan gecekondu; devletin toplumsal kesimler arasındaki hakem rolünden çekilmesiyle beraber, kente önce gelenlerin, informal ilişki ağları yardımıyla, saldırgan bir servet edinme ve sınıf atlama aracı olmuştur. Kente sonra gelenler ise, el konabilecek kamu arazisi kalmadığı için kiracı konumunda kalmışlar ve yoksulluk sarmalını aşacak kaynaklara erişememişlerdir⁹⁸.

Tekeliye göre (2001) ise, meydana gelen bu durumun arkasında, ikinci dünya savaşı sonrasında izlenen popülist politikalar bulunmaktadır. Buna göre, siyasetçiler patronaj ilişkisi içerisinde kendilerinin yandaşı olan gruplara kentsel rantı dağıtmışlardır. Bu rantı kolaylıkla dağıtabilmelerinin bir nedeni, devlet kasasından herhangi bir kaynağın çıkmasına gerek olmaması; diğer bir nedeni ise, boş kamu arazilerinin sınırına ne zaman gelineceğinin hesap edilmemiş olmasıdır. Değişik

⁹⁸ Oğuz Işık ve Melih Pınarcıoğlu, *Nöbetleşe Yoksulluk-Sultanbeyli Örneği*, 1.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s.77

kesimlere, birbirinin aleyhine rant yaratma olanağı verildiği için, geniş bir koalisyon kurulabilmiştir. Özellikle kentsel arsa rantlarının dağıtımıyla mülk sahipleri lehine oluşturulan durum; mülk sahibi olmayanların bedelsiz olarak hazine arazilerine el koyması ve aflarla yasallaştırılmasıyla telafi edildiği için; diğer bir ifadeyle, gecekondular kentsel ranta ortak edildiği için, popülist politikaların sürdürülmesi için gereken ideal bir ortam hep sıcak kalmıştır⁹⁹. Ancak, yakın dönemde, el konabilecek ve bunun üzerinden yaşam stratejisi geliştirilebilecek bir kaynak olarak hazine arazilerinin sınırına gelindiği için toplumsal kesimler arasındaki koalisyonun dağıldığı söylenebilir. Sonuç olarak, gelişmiş ülkelerdeki refah devletinin tasfiyesi ile yoksulların evsizliği arasında kurulan ilişki gelişmekte olan ülkeler açısından daha dolaylı bir etkiye sahiptir.

Bu noktaya kadar yürütmüş olduğumuz analiz, kentsel yoksulluğun küreselleşme çerçevesinde olduğu düşünülen yapısal yönleriyle ilgilidir. Ancak, kentsel yoksullukla ilgili analizlerin tümü, küreselleşme sürecinin evrensel-yapısal karakteriyle sınırlı değildir. Bu noktadan sonra, kentsel yoksulluğun daha özgül olarak nitelenebilecek ve bu bağlamda yapısal unsurlar dışında kültürel/olumsal faktörleri barındıran yönleri irdelenmeye çalışılacaktır.

3.4. Kentsel Yoksulluğun Kültürel / Moral Faktörlerle Analizi

Kentsel yoksulluğun kültürel (olumsal) faktörlerle analizinde iki tezin hakim olduğu söylenebilir. Bunlardan bir tanesi, yoksulluğun maddi yoksunluğun ötesinde özellikleri olan bir kültür olduğu şeklindeki ‘yoksulluk kültürü’ tezidir. Yetersiz devlet yardımının yoksulluğa neden olduğu şeklindeki görüşün aksine, yanlış devlet desteğinin bu yoksulluğun kalıcılaşmasında etken olduğunu ileri süren görüşler, yoksulluk kültürü tezine destek olmaktadır.

Kentsel yoksulluğun yoğunlaşmasının kültürel nedenlerle açıklanabileceği bir başka tez, etnik ayrımcılığın rolüne işaret etmektedir. Yabancılara ve etnik azınlıklara yönelik önyargılar, bu kimselerin konut pazarına girişlerinde bir engel teşkil etmekte ve mekansal yarılmayı kalıcılaştırmaktadır. Bu çerçevede içinde, birinci tez yoksulların

⁹⁹ İlhan Tekeli, *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*, 1.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2001, s.50

kendilerini az çok bilinçli olarak toplumun dışında bıraktıklarını; diğer tez ise dışlanmak suretiyle toplumdan itildiklerini ileri sürmüş olmaktadır.

Bu tezlerin konumuz açısından önemi, söz konusu sorunlara yönelik sosyal politikaların geliştirilmesi aşamasında göz önünde bulundurulması gereken değişkenler hakkında daha bütüncül bir kavrayış sağlamasıdır. Zira, kentsel yoksulların maddi yoksunluklarının geriletilmesi, sosyal yoksunluklarının giderilmesi kadar kolay olmayabilir. Ekonomik önlemlerin yanısıra , zihinsel bir dönüşüm sağlamaya yönelik sosyalleşme süreçlerini de gerekli kılabilir. Bu bağlam içinde, en önemli sosyalleşme araçlarından bir olan eğitimin, salt meslek edindirmeye yönelik bir öğretim programı olması, yoksulların maddi yoksunluklarını hafifletmeye yeterli olsa bile; tinsel yoksunluklarını tatmine kafi olmayabilir. Toplumsal bütünleşme olmaksızın, kişilerin maddi konumları bir miktar ilerlemiş olarak, kendi gettoları içinde yaşam sürdürme durumları radikal bir değişime uğramamış olur. Dolayısıyla sorunun, salt devlet etkinliği ile üstesinden gelinebilecek bir çerçeveyi aştığı ileri sürülebilir. Toplumsal bütünleşme sorunun kaynağındaki ‘sivil’ etki, mekansal yarıma ve kentsel yoksulluğun ‘etnik ayrımcılık’ boyutunda görünür hale gelmektedir

3.4.1. Mekansal Yarıma ve Kentsel Yoksulluk ve ‘Etnik’ Ayrımcılık

Kentsel yoksulluk ile mekansal yarıma fenomeninin analizinde kullanılacak değişkenlerden birisi etnik ayrımcılıktır. Etnik ayrımcılığın söz konusu problemdeki rolü, yoğun olarak heterojen bir nüfus barındıran ülke kentleri için ağırlıktadır. Etnik ayrımdan kaynaklanan sorun, hem Amerika gibi kuruluşundan bu yana heterojen bir nüfus barındıran yerler için; hem de uluslararası göçlerle sonradan heterojenleşen ülke kentleri ve alt bölgeleri için söz konusudur. Mekansal yarımayla ilgili kısımda yaptığımız irdelenmede verdiğimiz Brüksel örneği, uluslar arası göçlerle sonradan heterojenleşmiş bir kent deneyimini yansıtmaktadır. Bununla beraber, mekansal yarıma ile ilgili olan literatürün önemlice bir bölümüne, bir ‘ideal tip’ olarak Kuzey Amerika kentleri kaynaklık etmiştir. Kuzey Amerika kentlerinin bir ideal tip oluşturmasının nedeni, yoksulluğun kentlileşmesi, kadınlaşması ve etnikleşmesi fenomenlerini çarpıcı biçimde orta koymasından kaynaklanmaktadır.

Kimi yazarlar Amerikan gettosunun oluşumunda etnisite etkenini doğrudan bir *neden* olarak gösterir iken; bazıları da iş, eğitim, gelir gibi yapısal sorunların *sonucu* olarak ele almaktadır. İster bir neden isterse de bir sonuç olarak ele alınsın, yoksulluğun belli yerlerde yoğunlaşmasının etnik bakımdan homojen grupları bir araya topladığı gerçeği değişmemektedir.

Birleşik Devletlerde metropolitan alanda yaşayan yoksulların oranı, 1959 ile 1968 arasında, uygulanan yoksullukla mücadele programları sayesinde yüzde 24 azalmıştır. Ancak süreç, 1969'dan sonra tersine dönmüştür. Yoksulların oranı 1969'da yüzde 12 (24.1 milyon) iken; 1982'de yüzde 15'e çıkarak 34 milyona ulaşmıştır. Yoksulluk oranındaki artış, genel düzeyde yüzde 3 gibi görece küçük bir oran gibi gözükse de, kent merkezindeki yoksulluk artışının dikkate alındığı durumda tablo değişmektedir. Kent merkezlerindeki yoksulluk 1969 ile 1982 arasında yüzde 59 artmıştır. Buna göre yoksulluğun kentlileştiği görülmektedir. Kent merkezindeki beyaz yoksulların sayısı yüzde 42 artarken; aynı dönemde zenci yoksulların sayısında yüzde 74'lük bir artış gözlenmiştir¹⁰⁰.

Diğer yandan, kentsel yoksulluğun bir başka boyutu olarak gösterilen 'yoksulluğun kadınlaşması' fenomeni zenci ve beyazlar açısından farklılıklar göstermektedir. 1982 yılı itibariyle, aile reisi kadın olan zenci yoksulların yüzde 81'i metropolitan alanlarda yaşamaktadır. Bu oran, metropolitan alanda yaşayan tüm zenci ailelerin yaklaşık yarısına(%49.5) tekabül etmektedir. Kadın aile reisliğindeki artış kısmen evlilik dışı doğum oranlarının artışı yansıtmaktadır. Evlilik dışı doğan zenci bebeklerin oranı 1959'da yalnızca yüzde 15 iken; 1981'de yüzde 56'ya yükselmiştir. Ayrıca, söz konusu yoksulların çoğu refah yardımı bağımlısı ve kalıcı (asgari 8 yıl) yoksulluk içindedir. Nitekim, yapılan çalışmalar, kadın reisli ailelerin, yoğun olarak yoksul nüfus içinde bulunduğunu; yoğun biçimde kentli olduğunu ve ağırlıklı olarak zenci olduklarını göstermektedir. Sonuç itibariyle, uzun dönemli yoksulluk ve refah

¹⁰⁰ William J. Wilson ve Robert Aponte; 'Urban Poverty', Annual Review of Sociology, Volume 11, 1985,s.239

yardımına bağımlılık gibi sorunlar, bir getto sınıfı nosyonunun kabulünü gerektirmektedir¹⁰¹.

Farklı etnik grupların bir ada yaşama durumu Kuzey Amerika için bir istisnadır. Tüm metropolitan alanlar, ağırlıklı olarak zencilerin çoğunlukta olduğu veya beyazların çoğunlukta olduğu mahallelerden oluşmaktadır. Beyazların yer seçimleri ile ilgili gözlemler, beyazların zencilerle bir arada yaşamaya hoşgörülü bakmadıklarını göstermektedir. 1990'lı yıllarda yapılan araştırmalar, mekansal yarılmının çok ve karmaşık nedenleri olmakla beraber, **etnik ayrımcılığın konut pazarına girişte bir engel** konumunda olduğunu göstermektedir. Ancak, bu eğilimde, pratikte olmasa da, prensip düzeyinde bir yumuşamanın olduğu söylenebilir. 'Beyazların Afro-Amerikanları kendi yerleşimlerine sokmama hakkı olduğu ve bu hakkın saygıyla karşılanması gerektiği' şeklinde bir önermeye katılmadıklarını söyleyen beyazların oranı, 1985 ile 1996 arasında yüzde 74'ten 87' e çıkmıştır¹⁰². Ancak, bu içerikteki bir soruyu barındıran bir araştırmanın yapılmış olması bile; yasal düzenlemelerle giderilemeyecek türden fiili bir durumun varlığı konusunda bir kanı oluşturmaya yeterlidir.

Beyazların prensip düzeyindeki yargı değişimleri bir kenara bırakıldığında, etnik ayrım ile sınıfsızlığın 1970'lerde ortaya çıkışı arasında ve artan yoksulluk oranı ile sınıfsızlığın mekansal ayrımı arasında bir ilişkinin olduğu anlaşılmaktadır. Yoksulluğun belli mekanlarda yoğunlaşmasının artışı, buraların sosyo-ekonomik karakterinin değişmesine yol açmaktadır. Söz konusu yerlerde, fiziksel yapı kötüleşmekte; suç işleme eğilimi artmakta; okul ve eğitimin kalitesi düşmekte; yardım bağımlılığı artmakta ve ölüm oranları yükselmektedir. Douglas S. Massey'e göre, etnik yoksulların mekansal ayrımını konut pazarındaki önyargılar pekiştirmektedir. Bu kimselerin beyaz bölgelerine girişi ekonomik bariyerler kadar fiziki ve sosyal bariyerlerce de engellenmektedir¹⁰³.

¹⁰¹ Wilson ve Aponte, a.g.m, s. 240,241,243.

¹⁰² Lauren J. Krivo ve Robert L. Kaufman, 'How Low Can It Go?Declining Black-White Segregation In a Multi-ethnic Context'; **Demography**, Volume 36, Issue 1, Feb 1999, s.93-95.

¹⁰³ Douglas S. Massey; ' American Apartheid: Segregation and The Making of Underclass'; **American Journal of Sociology**, Volume 96, Issue 1, Sept. 1990, s. 329

Massey, Denton, Egger gibi yazarların Kuzey Amerika'daki mekansal yarıma ve getto yoksulluğun yoğunlaşmasındaki temel faktör olarak etnik ayrımcılığı göstermiş olmalarına karşın; Kasarda ve Wilson gibi yazarlar, bu durumu gelir eksenli yapısal unsurların dönüşümüne bağlamaktadır. Wilson'a göre, 1970'li yıllardan itibaren mal üretiminden hizmet üretimine geçilmiş olması düşük ve yüksek ücretli sektörler arasında kutuplaşma yaratmıştır. Ayrıca, teknolojiye yenilikler, imalat sanayilerinin kent merkezlerinin dışına çıkması, periyodik ekonomik daralmalar zenci yoksulluk oranlarını arttırmıştır. İşsizlikteki artış, yardım bağımlısı, tek reisli yoksulların sayısının artışıyla paralellik göstermiştir. Bu problemler özellikle büyük kentlerin gettolarında daha çarpıcı haldedir; çünkü, en yoksul azınlık mensupları buralarda yaşamaktadır¹⁰⁴.

Wilson'a göre, getto yoksulluğunun yoğunlaşmasında, alt kentlere olan eğitilmiş ve geç zenci göçünün etkisi de vardır. Dışa göç, farklı sınıf ve etnik grupların birbirleriyle temasını azaltmış ve yoksulluk alanlarında yaşamının olumsuz etkilerini yoğunlaştırmıştır. Bu yoğunlaşmanın etkileri, iş yaşamına ulaşmada güçlük; kaliteli eğitimden yoksunluk; kalıcı evlilik yapılarının kurulamaması ve informal sosyal ağlardan kurtulamama şeklinde kendisini göstermiştir. Sonuç olarak, kent ve altkentler arasındaki sosyo-ekonomik uçurum büyümekte; kentte kalan gruplar etnik sorunlarla, azalan kaynaklarla, kötü eğitim-barınma imkanlarıyla baş başa kalmaktadır¹⁰⁵.

Birleşik Devletler'deki yoksul yerleşimlerin sayısının niçin arttığının araştırıldığı bir başka çalışmanın sonuçlarına göre, orta derecede yoksulluk alanlarından yapılan göçlerin, yüksek yoğunluklu yeni yoksulluk alanlarının oluşumuna katkısı olduğu belirlenmiştir. Aynı çalışmaya göre, yoksul olmayan zencilerin yoksul olmayan beyaz bölgelerine göç etme eğilimi, yoksul zencilere göre daha güçlüdür. Diğer yandan, zenci yerleşimleri hızla beyaz nüfus kaybına uğramaktadır. Yoksulluk alanlarını öncelikle

¹⁰⁴ William J.Wilson; ' *Another Look at The Truly Disadvantaged*'; **Political Science Quarterly**, Vol.106(4), Winter 1991-92, s.140; Peter Drucker'a göre de, imalat sanayindeki sendikali işlerin azalması, bu alandan görece iyi kazanç sağlayan zenci azınlığı tehdit etmiştir. Peter Drucker; **Kapitalist Ötesi Toplum**, Ankara. İnkılap Kitbevi, 1993, s.104

¹⁰⁵ W. J.Wilson; a.g.m, s.141; W. J.Wilson ; ' *When Work Disappears*'; **Political Science Quarterly**, Vol.1 Issue 4; Winter 1996-97, s. 579

beyazlar, daha sonra orta sınıf zenciler terk etmektedir. Bu duruma göre, yoksul yerleşimler coğrafi alan olarak artarken, nüfus yoğunluğu bakımından küçülmektedir¹⁰⁶.

Massey, Wilson'un 'Amerikan kentlerinde yoksulluğun azınlıklar arasında yoğun olduğu' görüşünü benimsemekle beraber; bu dönüşümün 'orta sınıf azınlık üyelerinin gettoda çıkışıyla ağırlık kazandığı ve endüstrinin yeniden yapılanmasının kendiliğinden kentsel yoksulluğun artışına neden olduğu' şeklindeki hipotezine katılmadığını belirtmektedir. Massey'e göre, bu süreçler yoksulluğun yoğunlaşmasını arttırmış olabilir; ancak, oluşumunu sağlamak için yeterli değildir. Etnik ayrımın yokluğunda, 1970'lerin ekonomik dönüşümlerinin yoksulluğun yoğunlaşmasına ve sosyo-mekansal bakımdan izole olmuş bir sınıftan ortaya çıkışına neden olması mümkün değildir. Massey, Wilson'a katılmayışının nedenlerini, çeşitli Amerikan kentlerinden elde ettiği kendi araştırmasının bulgularına dayandırmaktadır. Buna göre, 1970'ler boyunca orta sınıf zencilerin yer değiştirmelerinde hareketlilik gözlenmekle beraber, gettoları terk ettikleri ampirik verilerle desteklenmemektedir. İkincisi, eğitim ve gelir seviyesi yükseldikçe zenci ayrımcılığının derecesi düşmemektedir. Sonuç olarak, getto yoksulluğundaki artış, ancak yüksek ayrımcılık koşulları altında, yoğunlaşmış bir yoksulluk meydana getirmektedir¹⁰⁷.

Massey, Eggers ile yaptığı bir başka çalışmada, yoksulluğun mekansal olarak yoğunlaşmasına çeşitli gruplar açısından yaklaşmıştır. Buna göre, coğrafi olarak sınıftan yoğunlaşması ve toplumun geri kalanından ayrılması, Meadwest dışındaki zencilerle; Northeast'teki hispanikler arasında daha yaygındır. Beyazlar arasındaki yoksulluğun mekansal olarak yoğunlaşma eğilimi pek azdır. Diğer yandan, bu çalışmada, 'zencilerin yoksullarla yakın yaşama eğiliminde/isteğinde olduğu' hipotezi sınanmış; bu eğilimlerin zenci yoksulluğunun mekansal yoğunlaşmasını açıkladığına dair bir kanıt bulunamamıştır. Ancak, mevcut ayrımcılık koşullarından ötürü, orta ve üst sınıf zencilerin kendilerini –diğer ayrıcalıklı gruplara göre- yoksullardan daha az

¹⁰⁶ Lincoln Quillan; ' *Migration Patterns and The Growth of High Poverty Neighborhoods,1970-1980* '; **American Journal of Sociology**, Vol.105 Issue 1, July 1999, s.1, 22, 33

¹⁰⁷ Douglas S. Massey; ' *American Apartheid: Segregation and The Making of Underclass*' **American Journal of Sociology**; Vol. 96 Issue 2, Sept.1990, s. 330,331

ayırıldığı saptanmıştır¹⁰⁸. Zaten, konut piyasasındaki etnik ayrımın varlığı; zencilerin yoksul olmayan diğer gruplara göre, buldukları bölgeyi terk etme şanslarını azaltmakta ve yoksul gettoları dışındaki konut seçeneklerini daraltmaktadır¹⁰⁹.

Son tahlilde, etnik ayrımcılıktan kaynaklanan dezavantajların, yoksulluğun mekansal yoğunlaşmasında ve bu yoğunlaşmaya bağlı olarak yoksulluktan çıkış olanaklarına ulaşmada güçlükler yarattığı görülmektedir. Tüm yoksulluk bağlamlarının, etnik ayrımla ilgili bir tarafının olduğunun ileri sürülmesi mümkün olmasa bile; etnik dezavantajın olduğu tüm bağlamlara bir yoksulluk sorunun eşlik ettiği söylenebilir. Ancak, etnik dezavantajın, söz konusu problemdeki rolünün coğrafi, kültürel ve tarihi özgüllüklere göre farklılaşacağına da altı çizilmelidir. Yoksulluk ve mekansal yarıma ile, etnik dezavantajın ilgisini kuran tez; dezavantajlı kitlenin, psiko-sosyal bir içerik taşıyan kültürel gerekçelerle, maruz kaldığı durumu anlatmaktadır. Alt başlıkta değinilecek olan ‘yoksulluk kültürü’ tezi ise, yoksulların kendi konumlarıyla ilgili sorumluluklarını irdelemektedir.

3.4.2. Yoksulluk Kültürü

Yoksulluk kültürü yaklaşımı, 50’li yıllardan bu yana kültürel antropoloji alanında çalışmalar yürütmüş olan Oscar Lewis tarafından ortaya atılmıştır. Lewis, Latin Amerika üzerine yoğunlaştırdığı araştırmalarında, kişilerin kendi otobiyografik anlatımlarına dayanan ve ‘etnografik realizm’ olarak adlandırdığı bir yöntem kullanmıştır. Lewis, bu yöntemi ilk olarak, Meksikalı bir köylü ailesi olan Martinez ailesini konu ettiği çalışmada kullanmıştır. Lewis, bu çalışmasında, Malinowski’nin bilimle gerçek toplum arasındaki örtüşmezliği anlatmak üzere söylediği ‘*mükemmel bir iskelet var; fakat, kanı ve canı yok*’ sözünden hareketle kendi yönteminin geçerliliğini savunmuştur¹¹⁰. Bugün, sosyal bilim araştırmalarında kullanılan ‘nitel araştırma’ yöntemi de ; sayısal verilerle yeterli bir anlama/açıklama olanağının bulunmadığı

¹⁰⁸ Douglas S. Massey ve Mitchell L. Eggers; ‘ The Ecology of Inequality: Minorities and The Concentration of Poverty’ ; **American Journal of Sociology**, Vol.95 Issue 5, Mar 1990, s.1185,1186

¹⁰⁹ D. S.Massey, A. B.Gross ve K. Shibuya; ‘ Migration, Segregation and the Geographic Concentration of Poverty’ ; **American Sociology Review**, Vol. 59 Issue 3, June 1994, s. 443

¹¹⁰ Oscar Lewis - Ruth Lewis, ‘ A Day In the Mexican Peasant Family’, **Marriage and Family Living**, Vol.18(1), 1956, s.3

durumlarda, kişilerin kendi anlatımlarına dayanan ‘etnografik realizm’ den yararlanmaktadır.

Lewis, en iyi bilinen eseri olan *The Children of Sanchez*’ de ‘yoksulluk kültürü’ tezini anlatmıştır. Bu çalışmada, yoksulluğun, nesilden nesile aktarılan, kendine özgü bir rasyoneli olan, bir korunma mekanizması ve bir yaşam biçimi olduğunu söylemiştir. Lewis, ‘yoksulluk kültürü’ tezini esas olarak , Meksika ile ilgili gözlemlerinden çıkarmış olmasına rağmen; Londra, Glosgow, Paris, Harlem ve Mexico City’nin alt sınıf yerleşimlerinde de çok bezer bir değer sisteminin, topluluk bilincinin ve aile yapısının olduğunu ileri sürerek, ‘yoksulluk kültürü’nün evrensel bir niteliği olabileceğini belirtmiştir. Lewis, *The Children of Sanchez*’in giriş kısmında, yoksulluk kültürünü karakterize eden elli kadar eğilim sıralamıştır. Bunlardan bazıları: düşük hayat beklentisi, eğitimsizlik, işsizlik, suça eğilim, evlilik dışı doğum; sendika-politik parti üyesi olmama; banka, müze, hastane vb. kamusal kurumlardan yararlanmamadır¹¹¹. Sayılan özellikler, bir yandan, sosyal katılımsızlığı; diğer yandan, kötü yaşam kalitesini ve moral değer farklılıklarını işaret etmektedir.

Lewis’in yoksulluk kültürü argümanı, yaygın sanının aksine, tüm yoksulları birleştiren bir üst çerçeve değildir. Lewis, tüm yoksul olanların, bir yoksulluk kültürü geliştirdiğini iddia etmemiştir. Örneğin, bir süre gettolarda yaşamalarına rağmen, yoksullaşan orta sınıfın otomatik olarak yoksulluk kültürü üyesi sayılamayacağını belirtmiştir. Yoksul olmak, yoksulluk kültürü olarak adlandırılan durumu oluşturan eğilimlerden güçlü bir tanesidir; ancak tamamı değildir. Yoksulluk kültürünün üyesi olmak, objektif olarak yoksul olmanın ötesinde; kişinin kendi öznelliğinden gündelik hayatı kavrayışı ve yaşadıklarına o kavrayış içinde tepki vermesiyle ilgilidir. Lewis, yoksulluk kültürü mensuplarının iki özelliği ile bu durumu örneklendirmiştir. Bunlardan bir tanesi ‘çaresizlik ve yurtsuzluk’ duygusudur. Buna göre, yoksulluk kültürü olan kimseler, yoğun bir marjinallik; çaresizlik; bağımlılık ve aidiyetsizlik duygusuna sahiptir. Mevcut kurumların, kendi ihtiyaç ve beklentilerini görmezden geldikleri inancına sahiptirler. Güçsüzlük hissiyle beraber bir öz-değersizlik ve aşağılık duygusu egemendir. İkinci özellik, ‘tarih bilincinden’ yoksunluktur. Buna göre, yoksulluk kültürü

¹¹¹ Oscar Lewis, *The Children of Sanchez*, ‘Introduction’, Pinguin Books, 1980

olan birey, yalnızca kendi koşullarına, komşularının koşullarına ve yaşama biçimlerine ilgi gösterirken; dünyanın diğer yerlerinde kendileriyle aynı özelliği olan insanlara ilişkin bilgi, bilinç ve ideoloji taşımamaktadır. Bu kimselerin, statü ayrımlarına hassas olmalarına karşın, bir sınıf bilinçleri yoktur. Bu bağlamda yoksulun, örneğin bir sendika üyesi olması, sınıf bilinci taşıması, dünyaya karşı evrensel bir bakışı olması yoksulluk kültüründen ayrılması anlamına gelmektedir¹¹². Bunun başarılması ise, onların *yapabilirliklerinin* devlet tarafından artırılması kadar; bu kültürü kırma yönünde çaba göstermeye ne denli gönüllü olduklarına da bağlıdır.

Yoksulluk kültürü tezi, görünürde, kurbanı sorumlu tutma şeklinde bir algılamaya yol açmış olmasına rağmen, yoksullukla ilgili sosyal perspektiflerin açılmasına katkı sağlamıştır. Yoksulluğun sosyal perspektiflerinin açılmasının sağladığı en önemli işlev, yoksulluk durumunun tanımlanmasında kullanılan ekonomik kriterlerin yetersizliğini göstermesidir. Zira; yoksulluğun dar anlamda ‘yetersiz tüketim durumu’ olarak tanımlanması; sorunun maddi doygunlukla kolayca giderilebilir bir konuma indirgenmesine yol açarak, psikolojik ve toplumsal kökenlerinin görülmesini perdelemektedir. Sorunun toplumsal kökenlerinin perdelenmiş olması; bir yandan, yoksul olmayanların sorumluluklarını örterken; diğer yandan, yoksul insanların kendi konumlarıyla ilgili sorumluluklarını gözden kaçırmaya yaramaktadır. Bu durumun yoksullar ve yoksul olmayanlar açısından görünümü şu şekilde ortaya koymak mümkündür: Yoksul olmayanlar, sorunun çözümünü devletten veya piyasadan bekleyerek toplumsal sorumluluklarından arınmakta; yoksullar ise, kendi konumlarıyla ilgili bireysel bir sorumluluk taşımadıkları; her şeyin onların aleyhine işlemesinden dolayı mazur görülmeleri gerektiği şeklinde bir düşünce geliştirebilmektedir. Bu düşünme biçiminin en vahim yönü; hak sahibi olmak için, kişilerin, her koşul altında çaba sarf etme, başarı peşinde koşma ödevlerinin olduğuna dair inancın deforme olmasıdır¹¹³. Yoksulların aşağılanmaya ve duygusal şiddete maruz kaldıklarını öne

¹¹² Oscar Lewis, ‘The Culture of Poverty’, *Society*, Vol.35 (2), 1998, s.7-9

¹¹³ Üniversite öğrencilerinin Türkiye’de çalışma etiğine yönelik görüşlerinin araştırıldığı bir çalışmadan elde edilen sonuçlar; sözünü ettiğimiz türden bir deformasyonun yoksul olan ve olmayan ayrımı yapılmaksızın yaygınlaştığını göstermektedir. Örneğin, ‘Bizde çok çalışın değil, dayısı olan kazanır’ şeklindeki bir önermeye öğrencilerin çok büyük bir bölümü katıldığını belirtmiştir. Bazı öğrenciler ‘Çalışmadan kazanmak mümkünse, neden çalışayım’ görüşünde olduklarını söylemişlerdir. Yine, aynı

süren pek çok çalışma, farkında olmaksızın, bu deformasyona katkı yapmakta ve aslında yoksulların muhataplarını hesaba çekmek isterken yoksulların kendisini aşağılamış olmaktadır¹¹⁴. Yoksulların psiko-sosyal dünyalarına dair betimlemeler, hiç hedeflemedikleri halde; yoksulların kendi durumlarını bile doğru dürüst ifade edemeyecek denli aciz; kendi kaderleri üzerinde hiçbir inisiyatif taşıyamayacak kadar engelli; kanun/etik dışı yollara başvurmaları durumlarda, iyi kötüden ayıramayacak kadar mümeyyizlikten yoksun oldukları algısına yol açmaktadır.

Charles Murray'nin , *Losing Ground* adlı çalışmasında öne sürdüğü görüşler, yoksulluk kültürü tezine destek sağlamıştır. Murray, bu çalışmada, ölçsüz kamu desteğinin, yoksulların özdeksel ve tinsel yoksulluklarına katkı yaptığını öne sürmüştür. Bu teze göre, yanlış teşvikler, yoksulların kendi yaşamlarıyla ilgili sorumluluk alma motivasyonlarını körelterek, bireysel tutumlarını gözden geçirmelerini engellemektedir. Murray'ın çalışmasının önemi, refah devleti uygulamalarında görülen teknokratik yaklaşımların yeterlilik düzeyi ile ilgili bir sorgulama geliştirmesinden kaynaklanmaktadır.

Murray, 1950 ile 80 arası dönemi kapsayan demografik verilerden yararlanarak oluşturduğu tezinde temel olarak iki noktanın altını çizmiştir. Bunlardan birisi, yoksulluğun kadınlaşmasındaki moral faktörler; diğeri nesilden nesile aktararak kalıcılaşmasındaki moral ve siyasal faktörlerdir.

Birleşik Devletler'deki yoksulların önemli bölümü ev reisi kadın olan ailelerden oluşmaktadır. Bu durumun meydana gelmesindeki nedenlerden birisi, evlilik dışı doğum oranının artışıdır. 1950 yılında 100 bebekten yalnızca 17'si bekar kadınlar tarafından dünyaya getirilir iken; bu oran 1980'de yüzde 48'e çıkmıştır. Bu eğilimin bir başka

araştırmada, 'Toplumda çalışan değil, çalan kazanır' şeklindeki bir ifadeye öğrencilerin çoğu katılmışlardır. Bu görüşleri belli ölçüde haklı gösterecek koşulların varlığı yadsınamaz ise de; yoksulların durumu içinde zenginler/devlet; öğrencilerin argümanından onları motive etmeyen 'sistem', bireysel sorumluluğun hafifletilmesinde araç olabilmektedir. Veysel Bozkurt, **Püritanizmden Hedonizme Yeni Çalışma Etiği**, 1.Baskı, Bursa: Alesta Yayınevi, 2000, s.169,170

¹¹⁴ Örneğin, 'Yoksulluk Halleri' adlı eser, Türkiye'deki kentsel yoksullara dair yapılmış en kapsamlı ve en nitelikli çalışmalardan biri olmasına rağmen; gerek yoksul-madunların kendi ağızlarından yapılan aktarımlar; gerekse de bunlar üzerinden geliştirilen yorumlar dolayısıyla; sözünü ettiğimiz tipte bir algılamaya yol açabilecek kesitler içermektedir. Bkz. Necmi Erdoğan(edt.) **Yoksulluk Halleri/ Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri**, 1.Baskı , İstanbul: Demokrasi Kitaplığı Yayınevi, 2002

yüzü, erişkin olmayan (teenager) bekar kadınların çocuk sahipliğindeki artıştır. 1950 yılında erişkin olmayan bekar kadınların dünyaya getirdiği çocuk sayısı 70 bin civarında iken; bu sayı 1980’de 272 bine çıkmıştır. Bu duruma zenci genç kadınlar açısından bakıldığında tablo daha da ağırlaşmaktadır: 1980 yılı itibariyle, 15-19 yaş arasındaki zenci gençlerin, dünyaya getirdiği bebeklerin yüzde 82’si evlilik dışıdır. Evlilik dışı doğum oranının artışı, otomatik olarak aile yapısına yansımakta; hane reisi kadın olan aile sayısını arttırmaktadır. Bu tip ailelerin büyük bölümü yoksulluk içindedir. Çünkü, erken yaşta çocuk sahipliği, kadının iyi bir iş edinmesini sağlayacak eğitim olanağından kendisini mahrum bırakmaktadır. Bu durumda yoksulluğun önemli kaynaklarından birisi, etik değer değişimi olmaktadır. Devletin bu pozisyonda olan kimselere sağladığı destek de bu değişimi desteklemektedir. Murray’ın hesaplamalarına göre, bir kadının 1980 yılı itibariyle çocuk sahibi olmak ve çalışmamak dolayısıyla elde edeceği sosyal destek tutarı, asgari ücretin üzerindedir. Eğer bu kadın işsizlik sigortası alan bir erkekle birlikte yaşıyor ise, ‘ailenin’ toplam geliri daha da artmakta ve bu tür bir birliktelik yaşam stratejisi haline gelmektedir¹¹⁵. Buna göre, yanlış devlet desteği, hem çalışmaya karşı olumsuz bir etik geliştirilmesinde rol oynamakta; hem de bu etiğin, aileyle ilgili moral değerlerin deformasyonu üzerinden kalıcılaştırılması sonucunu doğurmaktadır.

Murray’ın analizinde, yoksulluğun bir kültür haline gelmesinde, ölçsüz sosyal desteğin yarattığı teşviklerin yanı sıra; toplulukların özgül moral değerleri de etkin rol oynamaktadır. Örneğin, toplumun geneliyle mücadele etmemek üzere kurgulanmış topluluk bilinci, orta eğitim düzeyindeki azınlık çocuklarının, çalışkan arkadaşlarını dışlamasına neden olmaktadır. Başarma güdüsüyle çok çalışan zenci çocukların karşılaştıkları azarlanma söylemi, ‘beyaz gibi’ davranmaktır¹¹⁶. Bu durumun ortaya çıkışında, ‘yoksunlukta eşitlenmek’ ve bu eşitlik üzerinden dayanışma sağlamak şeklinde bir psikolojinin hakim olduğu görülmektedir. Ancak, bu tutumun ‘yoksulluk yardımı’ elde etmenin ötesinde gerçek bir yarar sağlamadığı açıktır ; zira, yoksulların çalışma gücü olup olmadığına bakılmaksızın yapılan sosyal transferler; ne yoksulluğun aşılmasında, ne de toplumsal bütünleşmenin sağlanmasında işlev görmektedir. Sosyal

¹¹⁵ Charles Murray, *LOSİNG GROUND/ American Social Policy, 1950-1980*, U.S.A : Basic Books, 1984, s.127,133,162

¹¹⁶ Murray, a.g.e, s.189

transferlere, Murray'ın deyimiyle, 'ilaç' gözüyle bakılması gerekir: hasta kendi bağışıklık sistemiyle üstesinden gelebilecekse hiç; zorunlu ise uygun dozda; yani ne eksik ne fazla verilmelidir.

Diğer yandan, bazı yazarlara göre, toplumsal bütünleşme için iş sahibi olmak gerek bir koşul olmakla beraber yeter bir koşul değildir. Söz konusu bütünleşme için bürokratik aygıtlarla yapılan mücadelenin yanında, başkaca yöntemlerin de bulunması gerekmektedir. Nitekim, İsveç, Norveç ve Almanya gibi ülkelerde güçlü kamusal-bürokratik düzenlemelerle asgari gelir desteği sağlanıyor olmasına rağmen; yoksulların dışlanma riski ve dışlanma duygusu güçlüdür. Bu dışlanmışlık duygusunun giderilmesi için gayri resmi sorumluluk potansiyelinin ayakta tutulması gerekmektedir. Çeşitli Avrupa kentlerindeki, yoksullukla mücadele biçimlerinin araştırıldığı bir çalışmanın sonuçlarına göre; İsveç gibi, yoksullukla mücadelenin tamamen kamusal düzenlemeler içinde yürütüldüğü ülke kentlerinde; yerel yönetimlerin informal kaynakları harekete geçirmede zorluklarla karşılaştıkları görülmüştür. Buralarda, bürokratik yapının baskın oluşu, sivil sorumluluğun gelişmesini önlemiştir. Yoksul olmayanların kendilerini yoksullukla mücadele alanının dışında tutmaları sosyal izalasyonu arttırmıştır. Buna karşın; Porto, Lizbon gibi bazı kentlerde, yoksullukla mücadelenin devletin yanısıra sivil kesim tarafından üstlenilmiş olması, sosyal bütünleşme yönündeki problemin görece daha az yaşanması sonucunu doğurmaktadır¹¹⁷. Sonuç olarak, yoksullukla mücadelenin, tüm toplumsal kesimlerim dahil edilebileceği bir formülleştirme içinde başarıya ulaşması mümkün görünmektedir.

4. DEĞERLENDİRME

Teorik çerçevenin tamamlandığı bu bölümde, kentsel yoksulluğun ve dolayısıyla mekansal yarıma sorunun yapısal ve kültürel nedenlerine değinilerek çeşitli ülke bağlamlarından örnekler verilmiştir. Görüldüğü gibi, kentsel yoksulluğun yalnızca

¹¹⁷ Marco Oberti' Diversity and Complexity In Local Forms of Urban Anti-Poverty Strategies In Europea' , *IJURR*, Vol. 24, Issue 3, 2000, s.544-553

yapısal nedenlere veya yalnızca kültürel nedenlere bağlanması yetersizlikler içermektedir.

Nitekim, yoksulluğun yapısal nedenlere bağlanması durumunda, bireyin kendi kaderi üzerinde etkili olabilecek bir inisiyatifinin olmadığı, her şeyin ona dışsal olan koşullarca belirlendiği şeklinde bir kanı doğmakta, yoksulların toplum dışı davranma durumları meşrulaştırılmakta; buna göre toplum dışılık, nesnel yoksulluğun zoraki bir sonucu olmaktadır.

Diğer yandan, yoksulluğun bir negatif kültür olarak değerlendirilmesi, kişilerin anormal geçim stratejileri geliştirmelerinde, toplumun ve devletin sorumluluğu olduğu gerçeğini gözden kaçırmaktadır. Oysaki, yoksulluğun olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılmasında ve herkesin asgari insani ölçüler içinde yaşamasını temin edecek koşulların yaratılmasında yoksulların kendi güçlerini aşan engellerle karşılaşmaları söz konusudur. Bu engellerin tümünde, yeterli eğitim alamama, düzenli gelir getirici bir işe sahip olamama, formel kaynaklar içinde barınak sorununu çözememe gibi küresel nedenleri olan yapısal sorunlar bulunmaktadır. Ancak, hangi yoksulluk bağlamında hangi küresel yapısal engelin ne oranda ve ne şekilde rol oynadığını saptayabilmek için yerellik araştırmalarına ihtiyaç bulunmaktadır. Zira, bir yerdeki yoksulluk fenomenin oluşumunda ve gelişiminde küresel eğilimler gösterebilecek noktalar saptamak olası iken; bir başka yerde, bunlara ilave olarak veya bunların dışında daha özgül kaynakların etkin olarak rol oynaması söz konusu olabilir. Dolayısıyla sorunun genel bir formülleştirme içinde analiz edilmesi mümkün görünmemektedir. Diğer bir ifadeyle, coğrafi, tarihi, kültürel ve ekonomik etmenlerin söz konusu problemlerdeki rolünün her bir yerel için ayrı ayrı tanımlanması gerekir. Bu tür bir çaba, toplumsal ilişkilerde, genel formülleştirmeler içinde görülmesi mümkün olmayan, moleküler süreçleri araştırmayı zorunlu kılmaktadır. Bu sebeple, üçüncü bölümde, Türkiye'nin dördüncü büyük kenti olan Bursa'nın en varlıklı ilçesinin en yoksul mahallelerinden biri olan 'Işıktepe Mahallesi' özelinde nitel bir araştırma yapılacaktır.

Bilindiği gibi, Türkiye'nin veri tabanında mahalle ölçeğinde yoksulluk durumunu gösteren mikro veriler bulunmamaktadır. Bu sebeple, yoksul kimselerin tayini için dolaylı göstergelerden yararlanılması gerekmektedir. Türkiye'de çeşitli

yoksul kümelerine yönelik kamusal yardım hizmetleri mevcuttur. Ancak, resmi olarak tanımlanmış bir yoksulluk sınırı olmadığından, hangi gelir seviyesinin altında kalanlara yardım yapılacağı konusunda ortak bir uygulama yoktur. Muhtaç gruplarına yönelik sosyal harcamalar, yoksulluk sınırını son derece düşük gelir seviyelerinde tutmaktadır. Çoğu zaman süresiz olan ayni ve nakti yardımlar ihtiyacın gerisindedir. Diğer taraftan, Türkiye’de herhangi bir sosyal sigorta kapsamında çalışanlar, aile fertleriyle beraber, sosyal güvenlik kapsamında sayıldıklarından dolayı, gelir durumlarının her türlü ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığına bakılmaksızın, kamusal sosyal yardımların dışında bırakılmaktadır. Bu itibarla, kamusal yardımlardan gelirsiz mutlak yoksullar yararlanabilmektedir.

Türkiye’de, en yaygın olarak başvurulanan dört kamusal sosyal yardım programı bulunmaktadır. Bunlardan birisi, 1977 tarih ve 2022 sayılı ‘ Muhtaç Yaşlı ve Özürlülerin’ korunmasına dair kanun gereğince oluşturulan programdır. Bu kanundan 65 yaşını doldurmuş, kendisine bakmakla mükellef kimsesi bulunmayan muhtaç yaşlılar ile 65 yaşını doldurmamakla beraber, sakat veya başkasının yardımı olmadan yaşamını sürdüremeyecek derecede güçsüz olan kimseler yararlanmaktadır¹¹⁸.

Bir diğer kamusal yardım programı, 1983 tarih ve 2828 sayılı ‘ Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’ kanunu gereğince yürütülen yardım programıdır. Bu program çerçevesinde, temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve hayatlarını en düşük düzeyde dahi sürdürmekte zorluk çeken kişi ve ailelere, kaynakların elverdiği ölçüde ayni ve nakti yardım yapılacağı öngörülmüştür.

Halk arasında Fak-Fuk fonu olarak bilinen, 1986 tarih ve 3294 sayılı ‘Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik’ kanununa dayalı olarak oluşturulan fon da, bir başka kamusal yardım kaynağını oluşturmaktadır. Bu fondan, sigorta aylığı almayan muhtaçlara, ihtiyaçları ölçüsünde yılda bir veya birkaç kez veya sürekli olarak nakti ve

¹¹⁸ 2002 yılı sonu itibariyle, 2022 sayılı kanun gereğince 65 yaşını doldurmuş muhtaç, güçsüz ve kimsesiz Türk vatandaşlarından 746 468 kişiye aylık; 68 598 kişiye maddullük; 193 780 kişiye sakatlık olmak üzere toplam 991 576 kişiye sosyal yardım aylığı ödemesi yapılmıştır. 1 Ocak 2003 tarihinden itibaren, aylık ödeme miktarları, gösterge rakamının iki kat artırılmasıyla 51 milyon 450 bin TL’ye yükseltilmiştir. **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(2001-2005) – 2003 Yılı Programı Destek Çalışmaları** ‘Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler’; Ankara: D.P.T Yayını, 2003, S.241

ayni yardımlar yapılmaktadır. Aynı yardımlar genelde, gıda, giyim, yakacak gibi şeylerden oluşurken; nakti yardımlar, karşılıksız burs veya ilaç-tedavi giderlerinin karşılanması şeklinde olabilmektedir.

Son olarak, 1992 tarih ve 3816 sayılı ‘Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılması Hakkında Kanun’ gereğince, hiçbir sosyal güvenlik kurumunun güvencesinden yararlanmayan, aylık geliri asgari ücretin üçte birinden az olan yoksul Türk vatandaşlarına, talep üzerine, ‘Yeşil Kart’ adı altında bir sağlık karnesi verilmektedir. Yeşil Kart doğrudan bir gelir transferi olmayıp, tedavi giderlerini karşılayan dolaylı bir yardımdır.

Sonuç olarak, sözü edilen programlardan yararlananların, muhtaç durumdaki en yoksul kitleyi temsil ettiği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, bu programların bir veya bir kaçından yardım almak durumunda olanların, bir yoksul kümesini temsil etmesi söz konusudur. Bununla birlikte, söz konusu programlardan herhangi bir nedenle yararlanamayan ancak muhtaç durumda olan yoksullar da bulunmaktadır. Örneğin, asgari ücretle çalışan, okula giden çok sayıda çocuğu olan ve hatta oturduğu konuta kira ödeyen çok yoksul aileler de bulunmaktadır. Daha öncede belirtildiği gibi, sosyal güvenceleri olması dolayısıyla bu kimseler, gelir düzeyleriyle gereksinimleri arasında bir kıyaslama yapılmaksızın, yardım programlarına dahil edilmemektedir. Ücretsiz tedavi-ilaç hizmetiyle yetinen bu kimser, asgari ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Muhtarlıklarca, ‘muhtaçlık belgesi’ verilebilecek nitelikteki kişilerden oluşturulan listeler; hem herhangi bir sosyal yardım programından yararlanan yoksulları; hem sözünü ettiğimiz türdeki yoksulları içermektedir. Bu nedenle, Işıktepe araştırmasında, görüşme yapılacak kimselerin saptanmasında bu listeden yararlanılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IŞIKTEPE ALAN ARAŞTIRMASI

Bu bölümde sırasıyla, alan araştırmasının yöntemi, veri toplama tekniği ve örneklem seçiminin nasıl yapıldığı belirtilecek; daha sonra araştırma sonuçlarına geçilecektir. Araştırma sonuçlarının değerlendirildiği bölüm, araştırmadan elde edilen bulguların ön plana çıkardığı özelliklere göre organize edilmiştir.

1. IŞIKTEPE ALAN ARAŞTIRMASININ YÖNTEMİ

Alan araştırmasında, nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılacağı ve bu yöntemin nicel araştırmadan hangi yönleriyle ayrıldığına ilk bölümde değinilmişti. Bu sebeple, yöntemle ilgili kısımda, doğrudan doğruya, Işıktepe araştırmasında kullanılan ‘veri toplama’ ve ‘örneklem’ yönteminin özellikleri açıklanacaktır.

1.1. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Teknikleri:

Bu çalışmada, nitel araştırma yönteminin önde gelen veri toplama teknikleri olan katılımlı gözlem ve yüz yüze görüşmeye dayalı ‘derinlemesine görüşme’ tekniğinden yararlanılmıştır. Görüşme tekniği nicel araştırma tekniklerinin de kullandığı bir yöntem olmakla beraber; hedefleri ve biçimi yönünden nitel araştırmada kullanılan ‘görüşme’ tekniğinden farklı özelliklere sahiptir. Bu farklılığı belirtmek üzere, nitel araştırmalardaki görüşmelere ‘nitel görüşme’ veya ‘derinlemesine görüşme’ isimleri de verilmektedir.

Özetle söylemek gerekirse, nicel görüşmelerde, standardize edilmiş bir grup soru, örneklem içine alınmış tüm bireylere aynı sırayla sorulmakta ve alınan cevaplar kaydedilmektedir. Bu tür görüşmenin ankettan tek farkı, cevaplayıcıların soru formunu kendi başlarına doldurmasının beklenmemesi; onun yerine görüşmecinin soruları yöneltmesi ve kayıt altına almasıdır. Nicel görüşmelerin nihai amacı istatistiksel analize tabi tutulabilecek nicel ölçülebilir veri üretmektir. Nitel veya derin olarak adlandırılan görüşme ise, yapılaşmamış veya yarı- yapılaşmış görüşme türüdür. Nicel görüşmenin belirleyici özelliği, araştırma öznelerinin anlam dünyalarını, duygu ve düşüncelerini *anlamak*; araştırmaya konu edilen sorunsalı araştırma öznesinin bakış açısından

kavramaktır. Bu nedenle, nicel görüşmelerden farklı olarak, yüzeysel bilgilerin sağlayacağından öte derinlemesine bilgi edinilmesi esastır¹.

Nitel görüşmeler, aradıkları enformasyonun türüne veya bir soru formundan yararlanıp yararlanmamalarına göre kendi içlerinde çeşitlenmekle beraber; temelde iki yaklaşımdan yaygın olarak yararlandığı görülmektedir:

Bu yaklaşımlardan birisi, 'Sohbet Tarzı Görüşme' dir. Bu görüşme biçiminde, önceden hazırlanmış sorular yoktur. Görüşmenin doğal seyri içinde alınan cevaplara paralel olarak, soruların seyri değişebilir. Görüşmedeki soruların, cevaplayıcıyla olan karşılıklı etkileşimle ortaya çıkmasından dolayı, görüşmenin seyri kontrol altında tutulamaz. Sohbet tarzı görüşmenin dışında, yaygın olarak kullanılan bir başka yaklaşım 'Görüşme Formu'dur. Bu yaklaşımda, önceden hazırlanmış bir görüşme formu bulunmaktadır. Bu form, görüşme sırasında keşfedilecek konular veya sorular listesini kapsar. Görüşmeci, önceden araştırmayı hedeflediği konuya sadık kalarak, bir yandan kendi hazırladığı soruları sorar; diğer yandan, alınan cevapları derinleştirmek için ek sorular sorar. Soruların veya konuların herhangi bir öncelik sıralamasına konması gerekmez. Görüşmeci, soruların hem sıralarını hem de cümle yapılarını değiştirme hakkına sahiptir. Bu bağlamda bazı konuların daha fazla detayına girebilir veya daha çok sohbet tarzı bir yöntem izleyebilir. Görüşme formu, araştırma sorunsalının tüm boyutlarını garanti altına almak için geliştirilmiş bir yöntemdir.

Bu çalışmada, araştırma probleminin etrafında örgütlenmiş sorulara yer vermeye imkan sağlayan; diğer yandan, önceden tasarlanmamış yeni soruların sorulmasına imkan sağlayan Görüşme Formu² yöntemi kullanılmıştır. Yapılan görüşmeler, bir yandan ses kayıt cihazına kaydedilmiş; diğer yandan, görüşme yapılan yerlere ve kişilere ait ses kaydı içine girmeyen bilgiler, görüşme formuna not düşülmüştür. Ses kayıt cihazına kaydedilen görüşmeler, daha sonra teker teker çözümlenmiş ve yazıya geçirilmiştir. Ses kayıtlarının alınması ve çözümlenerek yazıya geçirilmesi bizzat araştırmacı tarafından yapılmıştır; zira görüşülen kimselerin çoğunun yöresel şivelerle ve yerel lehçelerle konuşmaları, çözümlenmenin araştırmacı dışında

¹ Elif Kuş, Nicel-Nitel araştırma Teknikleri, Ankara: Anı Yayınevi, 2003, s.50,87

² Görüşme Formu, Ekler bölümünde (Ek-2) sunulmuştur. Bkz, .s.268.

başka birisi dışında yapılmasını imkansız kılmıştır. Görüşme dökümleri oluşturulurken ve yazı içinde bu görüşmelerden alıntı yapılırken, kişilerin kendi ifadelerine aynen sadık kalınmış; herhangi bir düzeltme yapılmamıştır. Otuz kişiye ait ses kaydının çözümlenmesiyle meydana gelen görüşme dökümü, araştırmanın sonuçlarının analizinde kullanılan alıntılara referans gösterilmek üzere bölümün sonuna eklenmiştir. Bu yolla, hem görüşmelerden yapılan alıntılarının hem de görüşmelerin tamamının görülebilmesi sağlanmıştır.

Alan araştırmasında kullanılan ikinci veri toplama tekniği katılımlı gözlem olmuştur. Katılımlı gözlem, bilindiği gibi, araştırmacının araştırma nesnesine mesafesini yakınlaştırmasını gerektirmektedir. Zira derinlemesine görüşmelerde yönlendirilecek ek soruların ortaya çıkışında ve temel sorulara verilen cevapların doğru yorumlanmasında katılımlı gözlemin yararı açıktır. Bu nedenle, alan araştırmasının sürdürüldüğü 15 Nisan 2004 ile 8 Ağustos 2004 tarihleri arasında kalan yaklaşık dört aylık sürede, olabildiğince araştırma sahasında bulunulmuştur. Görüşmelere hazırlık aşamasının ilk evrelerinde, mahalle muhtarı ve azalarıyla kurulan etkileşim ve hazırlık aşamasının son evresinde örneklem grubuna dahil olmayan kişilerle yapılan görüşmeler, görüşme yapılacak kimselerle ilgili olarak ön bilgi edinilmesine katkı sağlamıştır. Diğer yandan, hangi örneklem yöntemiyle çalışılmasının kendi sorunsalımıza uygun düşeceğinin tespit edilmesi aşamasında da, sahada yapılan gözlemlerden yararlanılmıştır.

1.2. Alan Araştırmasının Örnekleme

Nitel araştırma yöntemlerinde kullanılabilecek 8 farklı örneklem biçimi mevcuttur. Bunlar; aykırı durum örnekleme, maksimum çeşitlilik örnekleme, benzeşik örnekleme, tipik durum örnekleme, kritik durum örnekleme, kartopu veya zincir örnekleme, doğrulayıcı veya yanlışlayıcı durum örnekleme ile ölçüt örnekleme yaklaşımlarıdır³. Tüm yaklaşımların ortak özelliği, kaç kişiyle görüşme yapılacağı araştırmanın insiyatifine bırakılmış olmasıdır. Diğer bir ifadeyle, herhangi bir alt limit veya asgari oran bulunmamaktadır. Temel belirleyici araştırmanın amacı ve evrenin

³ A.Yıldırım-H.Şimşek, a.g.e, s.69

doğasıdır. Örneklem büyüklüğünün nicel araştırmalarda 30'un altında olmayacağı şeklinde bir anlayış varken; nitel araştırmalar için böyle bir görüş bulunmamaktadır.

Işıktepe alan araştırmasında ismi geçen örneklem yöntemlerinden, en son sırada saydığımız 'ölçüt örnekleme' yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme yönteminin özelliği, önceden belirlenmiş bir dizi ölçüte göre, örneklemin oluşturulmasıdır. Bu ölçütler bizzat araştırmacı tarafından oluşturulabileceği gibi, daha önceden hazırlanmış bir ölçüt listesi de kullanılabilir. Bu bağlamda, Işıktepe araştırmasında, muhtarlıklarca oluşturulan yardıma muhtaç kimselerin isimlerinin bulunduğu listeden yararlanılmıştır. Bu listeler her yıl yeniden hazırlanarak kaymakamlıklara yollanmakta; yoksullara yönelik odun-kömür ve benzeri yardımların yönlendirilmesi bu listelere bakılarak yapılmaktadır. Bu listeler sınırsız sayıda isme yer vermeye müsait değildir. Her muhtarlık kendisine tanınan kontenjan ölçüsünde isim bildirebilmektedir. Bir mahalledeki yoksul-yardıma muhtaç kişi sayısı kontenjandan fazla olduğu takdirde, durumları en kötü olanlardan görece daha az kötü olanlara doğru bir sıralama yapılmakta; bu sıralama sonucunda bazı kimseler liste dışında kalmaktadır. Bir mahalledeki yoksul sayısı, verilen kontenjandan daha az sayıda da olabilmektedir. Sayının az olması durumunda kontenjanın bir kısmı boş kalmaktadır. Ancak uygulamada bu kontenjanların, halkın talepleri karşısında boş bırakılmadığı; gerekli olduğu takdirde gönderilen listeler içinden ayıklamanın kaymakamlıkça yapıldığı öğrenilmiştir.

Işıktepe Muhtarlığı'ndan edinilen 2003 yılı listesinde mahalleye ayrılan 170 kişilik kontenjanın tamamının kullanıldığı görülmüştür. 170 kişilik liste üzerinde çalışma yapılarak, 2004 yılı listesinden çıkarılacağı öğrenilen 20 kişi elenmiştir. Bu duruma göre, araştırmanın evreni 150 kişi olarak kabul edilmiştir. Araştırma evreninin sınırlarının bu şekilde belirlenmesinden sonra, örneklem grubunun oluşturulması için çalışma yapılmıştır. Bu çalışmayla, ölçüt örnekleme tekniğine uygun olarak, önceden tayin edilmiş dört ölçütün(kriteri) ; en az üçünü sağlayanlar, örneklem grubu olarak tespit edilmiştir.

Örneklem grubunun oluşturulmasında kullanılan ölçütler şunlardır: Bir, kişinin yoksulluğunun asgari üç yıl veya daha uzun süredir devam ediyor olması; iki; aylık

toplam gelirinin en çok asgari ücret düzeyinde veya bunun altında olması; üç; kendisinin veya birlikte yaşadığı çalışma yaşındaki çocuklarının çalışmasını zorlaştırıcı bir probleminin(ağır yaşlılık/sakatlık/ kalıcı hastalık gibi) bulunması; dört, kendisinin, eşinin veya birlikte oturduğu çocuklardan birinin, yoksullara yönelik resmi yardımlardan herhangi birini alıyor olması.

Örneklem grubunun oluşturulmasına yönelik çalışmanın neticesinde, örneklem ölçütlerine uyan 44 kişi tespit edilmiştir. Tespit edilen kimselerden 9'u görüşme teklifini kabul etmediği için; 5'ide görüşmenin kaydedilmesini kabul etmedikleri için örneklem grubundan çıkmışlardır. Böylelikle geriye kalan 30 kişi ile görüşme yapılmıştır. Görüşme teklifini baştan kabul etmeyenler, bu tutumları ile ilgili iki gerekçe öne sürmüşlerdir. Bir gerekçe, kendilerinin bir yoksulluk araştırmasının öznesi olmadıklarına inanmalarıdır. İkinci öne sürülen gerekçe ise, bu tür görüşmelerin kendilerine hiçbir şey katmayacağını düşünmeleridir. Görüşme teklifini kabul etmekle beraber, görüşmenin kayda geçirilmesine rıza göstermeyenlerin gerekçesi ise, bu kayıtların kendileri aleyhine kullanılabileceği veya kendilerinin bir reklam malzemesi olarak ifşa edilebileceklerine yönelik kuşkularının olmasıdır. Nitekim, görüşme yapılan kimselerin bazılarının da benzer şüpheler taşıdıkları saptanmıştır. Bu türde endişelerinin olduğu gözlemlenen kimselere, yapılan çalışmanın bilimsel amaçlı olduğunu gösreden dekanlıkça onaylanmış referans belgesi; telefon numarası ve açık işyeri adresi verilmiştir. Diğer yandan, görüşmelerin tamamı kişilerin yaşadıkları konutlarda yapılmıştır. Zira, 50 dakika ile 3 saat arasında süren görüşmelerin, örneğin bir kamusal ortamda sağlıklı olarak gerçekleşmeyeceğini öngörmek zor değildir. Konut dışındaki bir mekanda yapılan görüşme, bir yandan çevre sakinlerinin ilgisini çekip görüşme sürecine müdahale etmelerine yol açacağından; diğer yandan, görüşülen kişinin, başkaları tarafından dinlenebileceği tedirginliğiyle, anlatımlarını kısa ve steril tutmasına neden olacağından tercih edilmemiştir.

2. IŞIKTEPE ALAN ARAŞTIRMASININ SONUÇLARI

Alan araştırmasının bulguları, Bulgaristan göçmeni yoksullar ile Doğu Anadolu ve Karadeniz göçmenlerinden oluşan ‘yerli’⁴ yoksullar arasında önemli farklılıkların olduğunu göstermektedir. Bu iki yoksul kümesi arasında demografik özellikler ve buna bağlı yoksulluk sebeplerinde belirgin bir ayrışma görüldüğü için, iki yoksul tipinin analizi ayrı ayrı gerçekleştirilmiştir.

Yoksul olmaları dışında bu iki grubu birleştiren az sayıda ortak yön bulunmaktadır. Az sayıdaki ortak yönden önde geleni ‘göçmen’ olmalarıdır: Bursa’ya sonradan yerleşmiş kimselerdir. Göç olgusu, Bulgaristan göçmeni yoksullar açısından kendinde bir yoksulluk nedeni iken; Türkiye doğumlu göçmenler açısından dolaylı/ taşıyıcı bir yoksulluk nedenidir. Bulgaristan göçmenlerinin göç nedeni bilindiği üzere zorunlu göç niteliğinde iken; Türkiye içinden göçenlerin, göç etme nedeni önem sırasına göre; 1.İşsizlik 2.Terör 3.Çocukların eğitim ve sosyalleşmelerine ilişkin aile beklentileridir. Bu nedenlerden, işsizlik ve çocuklar için daha iyi bir yaşam hedefi, Karadeniz ve Doğu Anadolu kökenli yoksullar açısından ortak göç nedenleridir. Göç etme etkenlerinden biri olan terör ise, yalnızca Doğulu yoksullar açısından bir göç nedeni durumundadır: Görüşme yapılan 11 Doğu kökenli yoksuldan altısının göç nedeni, işsizliğin yanı sıra terördür: Kars Selim göçmeni olan Şener, bu durumu şöyle dile getirmektedir:

Şener: Hocam ben size açık söyleyeyim.Biz buraya terör belasına geldik.Bizim oraları çok değişiktir; sizin buralarda bildiğiniz gibi değil; muhakkak okuyorsunuzdur ama içinde yaşamak başka türüdür.

Doğan: Biraz anlatır mısın, değişikliğin ne olduğunu?

Şener: Bizim orası küçük yerdir; **senenin 6 ayı şehirle bağlantıları kesilir**, yolları kapanır. Vakit geçirecek bir şey yok, yapacak bir iş de yok; **yazın kısa zamanda ne yaptın yaptın; kış geldimi bir iş yapamazsın; bizim orda pek sebze meyve de olmaz;** buralardaki gibi pek çeşit bulunmaz; soğuk yer çünkü.Herkes birbirini tanır, insanlar aynı yüzlere bakmaktan sıkılmış zaten; hergün aynı muhabbet,

⁴ Bulgaristan göçmenleriyle yapılan görüşmelerde, bu kimselerin Işıktepe’deki Doğu Anadolu ve Karadeniz kökenli göçmenleri ‘yerliler’ olarak isimlendirdikleri görülmüştür. Bulgaristan göçmenleri açısından yerlilik, yalnızca Bursalı olanları değil; Türkiye’de doğmuş büyümüş herkesi ifade etmektedir. Doğu Anadolu ve Karadeniz’den göç edenler için, ‘yerlilik’ Bursalı olmayı anlatmaktadır; ancak kendilerini de göçmen olarak nitelendirmemektedirler. Bu kimseler açısından göçmen, Türkiye dışından gelmiş olan Bulgaristan göçmenleridir.

konusacak konu da bulunmaz. Benim gençlik zamanımda pek televizyon da yoktu, olan yerler de doğru dürüst göstermezdi. Pek gazete de olmaz. Dışarıdan adam da az gelir. Birisi Ankara'dan İstanbul'dan geldi diyelim, hemen millet adamın başına toplanır, peşinde dolanmaya başlar; Türkiye'de ne olup bitti, İstanbul'da, Ankara'da ne var ne yok onu dinlerler. Hele adamın bir de konuşması düzgünse, adam avcunun içine alır gençleri.

Doğan: Seni de etkiledi mi böyle insanlar?

Şener: Etkiledi tabi. Orta sona giderken bir hoca geldi bize. Adamın öğretmenlikle işi yok, adam oraya idolojik şeyler için gelmiş. Bizi yönlendirirdi, daha küçüğüz, beynimizde bir şey yok, ne dese inanıyoruz. Çocuklar şunu yapın derdi, yapardık; bunu yapın derdi yapardık; bir çeşit beyin yıkaması yani. Babam bilmez, ben duvarlara yazı bile yazdım. Aşaki köyden çocuklar gelirdi, bizim hoca saldırın şunları kovalayın derdi; toplaşıp döverdük çocukları. Babam zaten o sebeple, yani bu işlere bulaşmayalım diye bizi alıp götürdü.⁵

Şener'in anlatımları bir yandan göçe itici genel sebepleri, diğer yandan, Doğu Anadolu kökenli göçmenler açısından özel bir göç etkeni olan terörün yarattığı etkiyi göstermektedir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki; terör tek başına bir göç nedeni değildir; iş ve eğitim olanaklarının yanı sıra etkin olan bir göç nedenidir. Karadenizli yoksulların göç nedeni ise doğrudan doğruya geçim sıkıntısıdır. Diğer bir ifadeyle, geldikleri yerlerdeki eski uğraşlarının kendi ailelerini beslemeye yetmemesidir. Giresunlu iki aileden birisi olan Ayşe'nin anlatımlarına bakıldığında bu durum açık olarak görülmektedir:

Doğan: Şimdi buradaki yaşamınızı düşündüğünüz zaman orada kalsaydık diye düşünüyor musunuz? Burada yaşamak daha mı zor yoksa daha mı kolay?

Ayşe: Tabi memleketimizde olsa daha iyi olur, adamlara iş olsa, ama onlara iş olmadı mı ister burda olsa ister orda olsa fark etmez. İşte şimdik köylerimizden ille de hep geliyi, telefona telefona üfliyolar, bize iş bulun biz de gelicük diye. Fındık yok ya...

Doğan: Anladım. Dünyada çok az yerde yetişiyor bu fındık, çok değerli de bir ürün aslında.

Ayşe: Ha şimdik beş milyon olmuş kilosu diyolar

Doğan: Sahibini geçindirmesi lazım aslında değil mi?

Ayşe: Yok ki yerimiz az. Kardeşler çoğumuş; hep bölünmüş, parçalanmış. Herkes payını almış. Azcık kalmış, kilosu on milyon da olsa yetmez⁶.

Ayşe'nin anlatımları, hem kırsal alandaki parçalanmadan kaynaklanan geçim zorluğunu hem de büyük şehirlerin hali hazırda maruz oldukları göç baskısını açıklar niteliktedir. Hazine arazisi üzerinde yıkılmayı bekleyen bir gecekonduda oturmakta olan Ayşe'nin çok zor olan yaşam koşullarının bile, 'köylülerinin' Bursa'ya göç etme

⁵ Görüşme Dökümleri, s.251.

⁶ Görüşme Dökümleri, s.237.

arzusunu kırmadığı anlaşılmaktadır. Doğu Anadolu ve Karadenizli yoksullar dışında sahada rastlanılan tek Batılı göçmen olan Mevlüt'ün anlatımı ise, geçim sıkıntısının yanı sıra çocuklar için daha iyi bir gelecek beklentisinin bir diğer önemli göç etkeni olduğunu göstermektedir:

"... zaten köyde geçim de kalmıyordu; burası hiç olmazsa büyük şehir dedik; aslında ben çocuklar için geldim; benim büyük oğlan okusun diye. Bizim halimiz ortada; hiç olmazsa o okusun dedim"⁷.

Mevlüt, büyük oğlunun okuması için kente geldiğini söylemektedir. Ancak Mevlüt'ün bahsettiği büyük oğlu ve okula giden diğer iki kardeşi, Mevlüt'e göre evde elektirik olmamasından dolayı sınıfta kalmışlardır. Kaçak elektirik kullanırken yakalanan ve ödeyemeyeceği miktarda ceza alan Mevlüt'ün ne elektiriği ne de suyu bulunmaktadır. Özetle, kente gelme sürecinde tasarlanan şeylerin tahakkuk etmediği anlaşılmaktadır.

Bu noktaya kadar verilen örnekler, kente hangi sebeplerle göç edildiğini açıklamakla beraber ne için Işıktepe'de oturulduğunu açıklamamaktadır. Bahsi geçen nedenlere bağlı olarak, yer seçimi konusunda Işıktepe'nin tercih edilmiş olmasının en belirgin nedeni, yeni yerleşime açılan bir yer olması dolayısıyla, ilgili tarihlerde konut yapmaya yarayacak arazi miktarının fazla; arazi fiyatlarının ise görece ucuz olmasıdır. Başka bir yerde bir süre kirada oturduktan sonra Işıktepe'ye yerleşen İpek'in anlatımları, barınma maliyetlerinin yer seçimindeki etkisini ortaya koymaktadır:

İpek: Bizim burda kalmamızın amacı iş durumundan, sade geçim durumundan yani.Köyde geçimimiz olsa buraya gelmeyiz, niye gelip de çile çekelim, buralarda evin yok barkın yok kiraya gitsen 150 milyon en ucuz bir kira, en ucuzu 100 milyon, kirada otursak ekme bile bulamayız yimeye.

....

Doğan: Siz Giresun'dan beraber mi geldiniz eşinle? Ne kadar oldu buraya geleli?

İpek: Ben geleli 6 sene oldu, eşim daha önce gelmişti; biz başka bir yerde kirada dururken, bu evin sahibi ben ev yaptım gidiyorum dedi; isterseniz siz gelin durun dedi; suyu yok, elektriği yoktu; kirada geçinmek çok zordu, bir asgari ücretle kirada geçinilir mi işte, öyle geçiniyoduk ... Geldik işte iki ay kadar elektriksiz- susuz komşulardan idare ettik; elektriği de sonra eltimden aldık kabloyla. Eşim gelmek istemedi yine de, 'suyu yok elektriği yok' dedi. Ben yine 'gidelim' dedim; 'az bulursak az yeriz, çok bulursak çok yeriz, kira derdimiz olmaz' dedim.

Doğan: Hemşehriniz miydi bu gecekonduyu size bırakan kimse?

⁷ Görtüşme Dökümleri, s.265.

İpek: Değil, Niğdeliydi. Benim evim yıkılmasın, yarın satılırsa alırım diye bize bıraktı.

Doğan: Peki o adam nereye gitti, bilginiz var mı?

İpek: O Emek köyde, kendine orda ev yaptı, çocukları küçükken rezillik çekmiş ama, çocukları büyüdüğünde işe girmiş, üç dört tane çalışanı var o adamın.

Doğan: Anladım. Sizden kira istemiyor değil mi?

İpek: İstedi aslında da, muhtar vermeyin dedi, biz de o yüzden vermedik, ondan sonra istemedi.⁸

İpeğin anlatımları, bir yandan göçle ilgili nedenleri içerirken, diğer yandan Işıktepe’de bir gecekonduda yaşamasının sebeplerini vermektedir. Kendisine evi bırakan şahıs, evi hazine arazisi üzerinde yapması dolayısıyla hiçbir hak talep edecek durumda olmamasına rağmen, bir gün buranın mülkiyetine de sahip olabileceği beklentisiyle evi İpek’in ailesine emanet etmek istemiştir. İpek örneği, kentte barınma maliyetinin gecekondulaşma açısından önemini vurgulamaktadır. Ancak, bu noktadan hareketle kentteki yoksulların ağırlıklı olarak hazine arazisi üzerinde yapılmış gecekondularda oturduğu sonucuna da varmak mümkün değildir. Görüşme yapılan otuz yoksuldan yalnızca beşi, yani altıda biri hazine arazisi üzerinde yapılmış gecekondularda oturmaktadır. Bu nitelikteki konutlarda oturan beş kişiden birisi, Bulgaristan göçmeni olan bir yoksul; dördü ise diğer yoksullardandır.

Geriye kalan 25 aileden sekizi kirada oturmaktadır. Kirada oturanların yine yalnızca biri Bulgaristan göçmenidir. Böylece kirada oturan ve gecekonduda oturanların toplam sayısı on dörde ulaşmış olmaktadır. Geriye kalan 16 kişi, yani yoksulların yaklaşık yarısı kendilerine veya çocuklarına ait olan, tapulu araziler üzerinde oturmaktadır. Işıktepe’ye Zonguldak’tan göç eden Ardahanlı Bestegül’ün anlatımları, Işıktepe’ye yerleşme kararında ucuz arsa olanağının oynadığı role işaret etmektedir:

Bestegül: Eşim 94 senesinde emekli oldu. Zonguldak’ta biz kirada oturuyorduk. Kocam çalışırken gelirimiz iyiydi; kirasını çıkarabiliyorduk evin. Adam emekli olunca ağır geldi. Bu sefer gidip ev yapabileceğimiz bir yer bulalım diye düşündük; kira parası vermezsek geçinmek daha kolay olur dedik.

Doğan: Peki neden Bursa?

Bestegül: Daha kocam emekli olmadan aklımda üç tane yer vardı; ya Kütahya’ya ya Bursa’ya yada İstanbul’a gidelim istiyordu. Gittiğimiz yerde emeklilik ikramiyesinlen bir arsa alırsın, üstünü de kendimiz yavaş yavaş yaparsın diyodu ... Beyim emekli olunca 280 bin lira aldı. 150 bin lirasına bu evin yerini aldık; kalan parayla da üst tarafını yaptık. Evi yaparken hem kendisi çalıştı, hem biz çalıştık; çok eziyetlik çok zahmetlik çektik bitene kadar; tek kiradan başımızı kurtaralım diyerekten

⁸ Görüşme Dökümleri, s.240.

Doğan: Bestegül hanım, eşinizin aklında üç yer olduğunu söylemişsiniz. Zonguldak'ta kalmayı neden düşünmemişti?

Bestegül: Adam orayı pek sevmezdi.Orda zaten bir de tren kazası geçirdi; bacağına platin taktılar.Kismet artık buraymış, Bursa'da biraz da tanıdıklar vardı, onlar var diyerekten de gelmeyi istedi heralde.

Doğan: Tren kazası dediniz, nasıl oldu o?

Bestegül: Adamın bacağına çarptı tren.⁹

Bestegül örneği, bir yandan emekli olma nedeniyle uğranılan ekonomik kaybın yarattığı sıkıntıları; diğer yandan, kira maliyetlerinin yerleşim kararı üzerindeki etkisini göstermektedir. Bestegül'ün anlatımından, göçmenlerin hayatında hep bir yeni başlangıç fikrinin sıcak kaldığı anlaşılmaktadır. Zira aile, başka bir kente göç etmek yerine, Zonguldak'ın Işıktepe gibi yeni yerleşime açılan ve benzer koşullara sahip olan başka bir semtinde oturmayı düşünmemiştir.Tren kazası geçirme dolayısıyla Zonguldak'la ilgili negatif bir bellek oluşturma durumu, ailenin oradan ayrılma düşüncesine katkı yapmıştır. Bu durum, Ardahan'dan Zonguldak'a gelmiş olan aile açısından, psikolojik bir göç destekleyicisi olmuştur. Buna göre, yeni gelinen yerde oluşturulan duygusal belleğin, kişilerin yaşadıkları yerlerde kalıcı olup olmaması üzerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Buldukları yerden doğrudan doğruya Işıktepe'ye göç eden aile sayısı azdır. Bulgaristan göçmenlerinin bir kısmı İstanbul, izmit, Gebze gibi yerlerde bir süre oturduktan sonra Işıktepe'ye gelmişler; bir kısmı da Bursa'nın Hürriyet, Karaman, Bağlarbaşı, Soğukkuyu gibi göçmen mahallelerine göç ettikten ve burada bir süre kaldıktan sonra Işıktepe'ye yerleşmişlerdir. Doğu ve Karadeniz göçmenleri ise, Bursa'nın barınma maliyeti bakımından ucuz sayılabilecek ve göçmen mahalleleri olarak bilinen Hürriyet, Bağlarbaşı, Mesken gibi yerlerinde oturmuşlar; sonradan ev yapma ihtiyacıyla Işıktepe'ye yerleşmişlerdir. Dolayısıyla, özellikle Doğu ve Karadeniz göçmenleri açısından, Işıktepe'ye yerleşim kararı, Bursa içinde gerçekleşen ikinci bir göç görünümündedir. Görüşülen ailelerden yalnızca ikisi Bursa içinde başka bir yerde oturmadan, doğrudan doğruya Işıktepe'ye göç etmiştir. Bunlardan bir tanesi, Zonguldak'tan Işıktepe'ye gelen Bestegül'ün ailesidir. Daha önce değinildiği gibi, bu

⁹ Görüşme Dökümleri, s.243.

ailenin göç nedeni, emeklilik sonrası müstakil bir ev edinme düşüncesidir. Bursa'ya yakın illerden yapılan göçlere tek örnek oluşturan Bilecik-Söğütlü ailenin durumu da istisnaidir. Aile, Söğütten doğrudan Işıktepe'ye göç etmiştir. Hazine arazisi üzerine yapılmış görece az sayıdaki gecekondudan birisi bu aileye aittir.

Sahada yürütülen araştırmalar sırasında Bursa doğumlu: yerli bir yoksula rastlanmamış olması, Bursa'daki kentsel yoksulluk öyküsünün, aynı zamanda büyük bir göç öyküsü olduğunu göstermektedir. Ancak, Bulgaristan göçmenleri içindeki yoksul oranı, Doğu ve Karadeniz göçmenlerine göre daha azdır. Türkiye içi göçmenlerin yoksulluğunun ağırlığı, geldikleri bölgelerin dışa göç verme ve yoksulluk kompozisyonlarıyla uyumludur:

Örneğin, 2004 tarihli 'İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Araştırması'na göre¹⁰, Doğulu göçmenlerin geldikleri yerlerden biri olan Ardahan'ın Pasof ilçesinin nüfus artış hızı binde eksi 38.24 tür. Bu oran Ardahan merkez ilçede yine eksi olmak kaydıyla 16.01'dir. Pasof'un tarım sektöründe çalışan nüfusunun oranı %81.53 olmasına(872 ilçe içinde 273.sırada) karşın tarımsal üretiminin ülke içindeki payı, yalnızca % 0,01(773.sırada)'dir. Yani temel geçim ve istihdam olan tarım sektörünün verimliliği oldukça zayıftır. Pasof'un gelişmişlik indeksine göre sırası 872 ilçe içinde 697'dir. Kars'ın Selim ilçesine bakıldığında da benzer bir tablo ortaya çıkmaktadır. Bu ilçenin gelişmişlik indeksine göre yeri 791'i sıradadır. Doğulu göçmenlerin yoğunlaştığı diğer iki il olan Van'ın Erciş İlçesi bu indekse göre 673; Ağrı'nın Eleşkirt ilçesi 805'inci sıradadır. Karadenizli göçmenlerden birinin göç ettiği Vezirköprü'nün gelişmişlik sırası 791; Kastamonu'nun Doğanyurt ilçesinin 829'dur. Bu tabloya göre, göçlerin en geri kalmış illerin, görece en geri ilçelerinden olduğu görülmektedir.

Bu tablonun da göstermiş olduğu gibi, Türkiye'nin bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının bir sonucu olan göç, yalnızca yoksulun yaşadığı coğrafyayı değiştirmesine neden olmuş; ancak içinde olduğu yapısal sorunu gidermeye hizmet etmemiştir: Geline yerdeki yoksulluk, göç edilen yere taşınmıştır.

¹⁰ Bülent Dinçer-Metin Özaslan, 'İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması', Ankara: D.P.T Yayını, 2004.

Diğer yandan, göçmen olma, Türkiye doğumlu olan ve olmayan yoksulları birleştiren ana özellik olmasına karşın; yoksulluk nedenleri ve demografik özellikler bakımından aralarında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar, özellikle, yaş, eğitim düzeyi, çocuk sahipliği ve aile yapıları noktasında önemli farklılıklar içermektedir. Bulgaristan göçmenleri arasında yoksulluk yaşlı kesimde daha yoğun olarak görülmektedir. Bu kimselerin ortalama eğitim düzeyleri Karadeniz ve Doğu Anadolu göçmenlerine göre daha yüksektir. Diğer yandan, Karadeniz ve Doğu Anadolu göçmenlerinin ortalama çocuk sayıları Bulgaristan göçmeni olanların çok üstündedir. Bu farklılaşmaların alt yapısını oluşturan önemli kültürel farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, Bulgaristan göçmenleri içindeki yoksulların bir bölümünü, boşanma veya eşini kaybetme nedeniyle yalnız kalan ve yaşamını yalnız sürdüren kadınlar oluşturmaktadır. Yalnız yaşayan bu kadınların, çocukları-torunları ve diğer birinci dereceden akrabaları kendileriyle aynı il ve hatta aynı mahallede oturmasına rağmen, bu kimselerden yardım ve alaka görmemektedirler. Karadeniz ve Doğu göçmenleri içinde kendi başına yaşamını sürdüren dul bir kadına veya erkeğe rastlanmamıştır. Öte yandan, Karadeniz ve Doğu Anadolu göçmenleri, eğer Bursa'ya yalnız göç etmemişler ise, aile bireyleri arasında derin bir ihtilaf çıkmaksızın, aileden ayrılarak başka bir yere taşınmamaktadır. Ancak, Bulgaristan göçmenleri açısından, böyle bir ihtilafın varlığına gerek yoktur. Sonuç olarak, her iki yoksul tipi arasında önemli farklılıkların bulunması, soruna ilişkin detaylara her iki grup açısından ayrı ayrı bakılmasını gerektirmektedir.

Türkiye'nin başkaca bölgelerinde yapılacak yoksulluk araştırmalarında, bölgenin özelliklerine göre farklı yoksul tiplerine rastlanma olasılığı bulunmaktadır. Işıktepe'nin nüfus ve dolayısıyla yoksul profili, Bursa'nın nüfus profiliyle uyumlu olduğundan dolayı, Bursa'yla ilgili genelleme yapılmasına uygun görünmektedir. Bursa'daki sanayinin Türkiye içi göçler için çekim oluşturması ve tarihsel olarak dış göçlerin önemli bir bölümünün buraya yönlendirilmiş olması söz konusu durumu ortaya çıkarmıştır.

Diğer yandan, Bursa'nın tüm ilçelerinde veya mahallelerinde yapılacak araştırmalar, nüfus kompozisyonundaki bu heterojenliği sergileyebilir. Örneğin, Bursa'nın dağ tarafındaki yerleşimlerinde yerli veya eski tarihlerde tek bir bölgeden göç

etmiş olması dolayısıyla, oranın yerlisi sayılan nüfus kümelenmeleri ağırlıktadır. Sonuç olarak Işıktepe mahallesi bir ideal tip olarak, Bursa'yla ilgili bir genellemeye uygun düşmektedir.

2.1. Bulgaristan Göçmenlerinin Yoksulluk Etkenleri

2.1.1. Yaşlılık: 'Yaşlı Yoksulluğu'

Bulgaristan göçmenleri içinde yoksulluk çok ağırlıklı olarak yaşlı kimseler arasında görülmektedir. Bu nedenle Bulgaristan göçmenlerinin yoksulluk tipi için, Batı'nın kent merkezlerinde de görülen, 'yaşlı yoksulluğu' tanımlaması kullanılabilir. Görüştüğümüz kimselerin yaş profiline bakıldığı zaman bu durum açık olarak görülmektedir: Bu kimselerden Ömer:81; İzzet:77; Halil: 75; Halime: 73; İbrahim-Emine-Ayşe:71; Süleyman:68; Memet:65; Mustafa:58 ve Şaziye: 45 yaşlarındadır. Görüldüğü gibi 13 yoksuldan dokuzu 70 yaşın üzerindedir. Doğu Anadolu ve Karadeniz göçmeni olan yoksulların yaş ortalaması ise 40'tır. Bu göstergelerden, ülke içi yoksul göçmenlerin ekseriyetinin genç ve orta yaşlı; Bulgaristan göçmeni olan yoksulların ise çok ağırlıklı olarak yaşlı kimseler oldukları görülmektedir.

Bulgaristan göçmenlerinin yoksulluk durumu ile yaş etkeni arasındaki ilişkiyi birkaç açıdan kurmak mümkündür. Birincisi; bu kimselerin, zorunlu göçe tabi tutulmuş olmasından ötürü, kendilerine ileriki senelerde güvence olabilecek bir sermaye birikimi taşınmamıştır. Yanlarında taşıyabilecek kadar getirdikleri menkul varlıklar ise Türkiye'de geçirdikleri ilk yıllarda tüketime gitmiş veya ev yapmak maksadıyla elden çıkarılmıştır. Servet birikiminin Türkiye'ye taşınmamış olmasına ve yeni bir başlangıç yapılmış olması dolayısıyla meydana gelen refah kayıplarına Halil, Fehim, Feride ve Mehmet'in anlatımları örnek olarak gösterilebilir:

Doğan: Bu oturduğunuz evi düşmeden evvel kendiniz mi yapmıştınız?

Halil: Bulgaristan'dan bi araba getirdiydik; on iki milyona onu sattık; tuğla aldık, çimento aldık; ne ilazımsa onu aldık; yetmeyen yanını borçlandık; ben kendim yaptım hebisini; bu karşıdaki caminin tuğlalarını da ben ördüm.

....

Doğan: Bu göçmen konutlarından size bir hak düşmedi mi?

Halil: Düşse ne olurdu ki; onun için para lazımdı; en azından beş altı yüz milyon peşinat isterdi; onları hep zenginler aldı; sana bana düşer mi hiç o ; parası olmayana? Benim Bulgaristan'da beş katlı binam vardı.Hepsini gavur aldı.¹¹

Halil'in anlatımları, göç sırasında taşınabilecek en değerli menkulün araba olduğunu ve bunun da konut yapımına sermaye edildiğini göstermektedir. Diğer yandan, göçle kaybolan refah durumunu geride bırakılan 5 katlı gayri-menkulün varlığı göstermektedir. Göçmen konutları olarak, Bursa'nın batısında yapılan ve Türkiye içi göçmenlerin tepkisine yol açan toplu konut projesinden kimin ne ölçüler içinde yaralandığı da bu konuşmadan anlaşılmaktadır. Halil örneği, yanında bir araba getirebilecek kadar şanslı olanların örneğidir. Fehim ve Feride örneği ise herkesin bu şansa sahip olmadığını göstermektedir:

Fehim: "Bütün eşyalarımız da kaldı öte yanda; 30 kilo eşya getirme hakkı verdilerdi, bişey getiremedik."¹²

Herhangi bir sosyal güvencesinin olup olmadığına ilişkin soruya Feride'nin verdiği cevap ise, bu durumu dolaylı yoldan açıklamaktadır:

"Yok oğlum, ne benim var; ne kocam rahmetlinin vardı. O zaman biz izin almadan geldik; öyle bizim gibi gidenlere bir şey vermediler; çünkü adam Türkiye diye yanıyordu; burda ölürsem tabutunun tahtaları yanar diyodu.Öğretmendi kendisi, Türkiye'ye geldiğinde yaşlı olduğundan, ne memur olabildi; ne emekli olabildi."¹³

Feride'nin anlatımları bir yandan her göçmenin beraberinde değerli bir şey getiremediğini; diğer yandan, Türkiye'ye göç esnasında yaşlı olanların, Türkiye'de emekli olamaya yetecek kadar çalışma hayatlarının olamadığını ve dolayısıyla belli bir gelir garantisine ulaşma olanağının bulunmadığını göstermektedir. Özellikle Bulgaristan'da memur olarak çalışanlar, eğer Türkiye'ye geldiklerinde yaşlı iseler, memuriyetlerini sürdürme olanağına ulaşamamışlardır. Aynı şekilde, özel sektörün de yaşlı insanlara karşı talebinin soğuk oluşu, bu kimselerin sigortasız – kayıt dışı uğraşlara yönelmelerine neden olmuştur. Türkiye'ye gelmek için boşanmak zorunda kalan ve 82

¹¹ Görüşme dökümleri, s.222.

¹² Görüşme dökümleri, s.218.

¹³ Görüşme Dökümleri, s.206.

yılından beri kağıt toplayarak geçimini sağlamaya çalışan Mehmet'in anlatımları, bu tabloyu bir bütün olarak açıklar niteliktedir:

Doğan: Bulgaristan'da sıkıntınız vardı ve boşanmak pahasına geçmen gerekiyordu, öyle mi?

Mehmet: Ya benim orda rahatım vardı da; anam bubam beni zorla ayırınca işlerim, altüst oldum ben. Anam bubamın gözü arkada kalmasın diye mecbur ettiler beni buraya gelmeye; şimdi orda kalsedim gene evlenirdim; buraya geleli 26 seneyi doldurdum, 27'ye gidiyirim; Türkiye Cumhuriyeti'nde hoşum ama, geçinmem gerek, çalışmak gerek.

....

Doğan: Emekli olmak için ne kadar pirim ödemen lazım?

Mehmet: Üç senem var; hani bir geçende başişlama kanunu çıktı ya; o sigorta dairesine müracat ettim; on yıl istiyiri benden. Memur baktı bilgisayardan, "on yıl olmuş olsa hemen bağlayam amca" dedi, o da yok bende (üç yıl isteğe bağlı prim ödemesi veya 10 yıl sigortalı çalışmışlığının olması gerekiyor).

....

Doğan: Bu kağıt toplama işinden para kazanabileceğini nasıl keşfettin?

Mehmet: Yok ki başka bişey; şimdi senin anlacın boş duramam, inşaatlarda çalışırdım ben; 'ağır geliyo sana bu inşaat işi' dediler; "sana biz bi yol gösterelim de onu yap" dediler. "Geceleri çık kağıt topla" dediler; "utaniyom ben yapamam öyle şey" dedim önce. "Hırsızlık, uğursuzluk bişey deyil ya , hiç olmazsa biraz ondan eklemek yirsin" dediler. Ona devam ediyirim ama şimdi benim karnım çok büyük olduğundan eğilip kalkamıyorum; nefesim daralıyırı; hava da sıcak; doktorlar bana başımdaki bu rahatsızlığımdan, güneşin ziyası beni çok rahatsız ediyırı, dışarı çıkamıyorum bu yüzden. Bir ara boyacılık da yaptım. Fethiye'nin en eski boyacısı bendim. Kağıtı 82'den beri yapıyırım. Kağıdın geçen sene yarısını sattım yarısını satamadım. Zaten dışardan da geliyırı; hepsini de satsan geçinemecen senin anlacın. Şimdi bizim başbakan dışardan parasız getirtiymiş. Yav derler parasız geliyırı; bizim burdaki kağıdın parası aşağı düşüyırı; fakirler geberiyırı o yüzden.¹⁴

Mehmet'in anlatımları, göçmen-yoksulluğuna ilişkin bir çok özelliği içinde barındırmaktadır. İlk olarak bunun bir alt-üst oluş ve yeniden hayata başlama durumu olduğu görülmektedir. Bulgaristan'da memur olan Mehmet, Türkiye'de derece derece enformelleşen ve kötüleşen bir çalışma ve geçim serüveniyle yüz yüze gelmiştir: İlk geldiğinde fabrikada bekçi-çaycı, daha sonra inşaat işleri ve sonunda çöplerden kağıt toplama işi, geçim kaynakları olmuştur. Mehmet'in bir yıllık fabrikadaki çalışma hayatının hikayesi de ayrıca dikkat çekicidir:

Doğan: Hep geçici işlerde mi çalıştın?

Mehmet: Biraz fabrikada da çalıştımfabrikasına girdim.

Doğan: Ne fabrikasına girdin, anlayamadım.

Mehmet: İnter fabrikasına girdim. Sedat Acarlarınmış bu fabrika, Yalova yolu üzerinde.

Doğan: Peki, orada ne tür bir görevin vardı, sana ne işi verdiler yani?

Mehmet: Orda bekçilik yapardım; gündüzleri de çay servisi yapardım orda, ama para yok.

¹⁴ Görüşme Dökümleri, s.208.

Doğan: Peki niye ayrıldın oradan?

Mehmet: Ben ayrılmadım da beni ayırmak için mahana ettiler(bana bahane buldular) bi makine sakladılar, sen çaldın dediler, dışarı sepetlediler.

Doğan: Kaç senesinde oluyor bu iş, ne kadar çalıştın orda?

Mehmet: 78'de oluyor; bir sene kadar çalıştım; zaten sigorta kartım Sedat Acarlardan çıktı; şu an elimde kartım.¹⁵

Mehmet'in fabrikadan ayrılma öyküsü, yaşlı yoksul göçmenlerin sigortalı bir işe ulaşma ve o işte tutunma zorluklarını sergiler niteliktedir. Felç geçirmesi nedeniyle Türkiye'deki çalışma hayatı çok kısa süren Mustafa'nın, eşinin çalışma hayatıyla ilgili anlatımı, sigortasız işlerde dahi yaş etkeninin önemini ortaya koymaktadır:

Doğan: Eşinin, çocuklarının da mı sigortası yok? Yani onların üzerinden tedavi olabilirdin.

Mustafa: Eşimin sigortası yok; kimse yanına işe almıyo; teyze sen yaşlısın diyo. Te beş sene önce sizin fakülteden bir doktor hanımın çocuğunu bakıyordu; çocuk büyüdü; kreşe gitmeye başladı; bizim hanıma yol verdiler. İyi kötü bişeyler alıyordu oradan, bir destek oluyodu. 5 seneden bu yana o da yok. Kızım asgari ücretle çalışıyo ama bana sigorta çıkarırsın diye mücadele vermediler, babanı anneni bakıdamazsın demişler; bilmem neye yani ondan yana da faydalanamıyoz.¹⁶

Mustafa'nın anlatımları, bir yandan çalışma hayatından dışlanmışlık dolayısıyla gelir zafiyetinin ortaya çıkışını; diğer yandan, sağlık güvencesinden yoksun oluşun sıkıntılarını anlatmaktadır. Mustafa, aslında Yeşil Kart sahibi olmasına rağmen, bu kartın yenilenmemesi nedeniyle hiç doktora gidemediğini söylemektedir. Bazı yoksul-göçmenler, her ne kadar Yeşil Kart ve 2022 uygulamaları dolayısıyla ücretsiz sağlık hizmeti alabiliyor olsa da bu hizmetin bütün olarak ilaç masraflarını içermemesi dolayısıyla ortaya ciddi zorluklar çıkmaktadır. Görüşülen 13 Bulgaristan göçmeninden 10'nun çalışmasını imkansız kılan veya çok ciddi biçimde zorlaştıran sağlık sorunları bulunmaktadır. Bu kimselerden üçü kanser hastası; beşi felçli-özürlü; ikisi ise akciğer, diabet, damar ve nörolojik kökenli hastalıklara sahiptir. Bu kimselerden herhangi bir sağlık güvencesine sahip olmayan üç kişiden biri olan Şaziye'nin anlatımları, bir sağlık sorunuyla yüz yüze gelinmesi durumunda yaşanan zorluğu açıklar niteliktedir:

"Ben hasta oldum zaten geçende; eski fakültede yattım; eski fakulte deyiler orda yattım; çocuklar askerdi; iş yok, bir adam çalışıyo; yardım istemeğe gitti ; kaymakam demiş ki:

¹⁵ Görüşme Dökümleri, s.215.

¹⁶ Görüşme Dökümleri, s.211.

onların geliri çok demiş. Gelirimiz diye bişey yok ki; bir adam çalışıyo. Çocuğun arkadaşlarından biri İzmit'teydi; onlar yardım vermişler de öyleliklen hastaneden çıkabildim; onlar benim hastaneden çıkış kağıdımı alıp verdiler. Adam Bursa'dan oraya gitti, buraya gitti; hiç bi yerden bişey bulamadı; ben hastanede hapis kalcadım bunlar beni çıkarmasadı."¹⁷

Kendisi gibi rahatsız olan ve düzenli çalışamayan Şaziye'nin eşi, bir marangozun yanında sigortasız olarak çalışmaktadır. Şaziye'nin anlatımından, hastanede mahsur kalmamasının tesadüf eseri bulunabilen bir yardıma bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Bir başka seferde aynı şansa sahip olup olamayacağı ise belirsizdir. Sürekli tedavi gerektirmemesi ve gündelik çalışmalarına etki etmemesi dolayısıyla sağlık sorunu olanlar arasında saymadığımız üç kişiden biri olan Ömer'in, tedavi ve ilaç teminine ilişkin anlatımları, bu tür kişilerin trajik-komik sorun giderme yöntemlerine örnek tekil eder niteliktedir:

Doğan: Senin kalıcı bir rahatsızlığın var mı?

Ömer: Midem ekşiyırı; baza bademciklerim şişiyırı, başka bişey yok şükür.

Doğan: Onlar kalıcı hastalık değil; sen de gelinin sigortasından yararlanabiliyor musun?

Ömer: Kimliğim yok dedim ya; olsa da öyle olur mu ki bilmem ya; bazen gelin bana mide ilacı yazdırıyoru.

Doğan: Doktor seni görmeden bir mide ilacı yazıyor yani?

Ömer: A(r)tık gelin kendisi hastamış gibi anlatıyo, doktor bi hap yazıyo o öyle anlattı diye. Geçende senin gibi iki genç geldi buriya. "Ne ilacı kullanıyon amca göster" dediler. İki hap gösterdim; birinin kutusu kahverengi biri beyaz. Çocuk baktı birini dedi: devamlı kullancen; ötekini sakın dedi her zaman içme deye; rahatsızlığın olunca iç dedi. İlaç olmuyo bazen; gidiyom bakkale gır-mır(herhalde gripini kastediyor) diyom; bana bi ağrı kesici ver diyom; onu alıyom.¹⁸

Ömer'in, 12 yıldır Türkiye'de bulunmasına rağmen, Türkiye Cumhuriyeti Kimliği'ne kısa zaman öncesine kadar sahip olamaması da ilaç alma yöntemi kadar ilginçlik göstermektedir. 1992 yılında Türkiye'ye göç eden ve halihazırda çöplerden topladığı şeyleri satarak geçinmeye çalışan Ömer'in herhangi bir resmi devlet kurumuyla karşılaşmamış olması ve bu karşılaşmayı da pek beklemiyor olması, Oscar Lewis'in yoksulluk kültürü tezinde öne sürdüğü bir özelliği anımsatmaktadır. Daha

¹⁷ Görüşme Dökümleri, s.225.

¹⁸ Görüşme Dökümleri, s.216.

önceki bölümde de değinildiği gibi Lewis, devlet kurumlarıyla ilişki kurmadan yaşamı idame ettirme özelliğinin, bu kültürün unsurlarından biri olduğunu ileri sürmektedir.

Resmi kurumlarla ilişki kuramama pek çok yoksul kimse açısından, kendi durumunu iyileştirecek imkanlara da erişememesi sonucunu doğurmaktadır. Ancak Ömer örneğinden yola çıkılarak Bulgaristan göçmenlerinin resmi kurumlarla ilişki noktasında çekingen oldukları sonucuna varılamaz. Ömer bu konuda istisnai bir örnek durumundadır. Ancak, Doğu Anadolu kökenli göçmenlerin resmi yardım talebinde bulunmada görece daha çekingen oldukları gözlenmiştir. 11 Doğulu yoksuldan 4'ü bu yönde ifadelerde bulunmuşlardır. Çekingenliklerinin temelde ortak bir nedene dayandığı anlaşılmaktadır. Bu neden, resmi yardımların hak etmeyen kişilere verildiğine yönelik inanışlarıdır. Özellikle, muhtarlık kanalıyla dağıtılan resmi ve gayri-resmi yardımlardan yararlanamadıklarını dile getirmişlerdir. Ağırlıklı olarak siyasi mülahazalarla, bu tür yardımları talep etmeyi dahi düşünmedikleri anlaşılmaktadır. Örneğin, bu kimselerden biri olan Nurettin şöyle demektedir:

Nurettin: Yok bi yere gitmedim; gitsem diyecek ki senin çocuğun var, evin var; adam dinlemez ki sen batmışsın, muhtaç kalmışsın. Sonra onları üç kağıtçılar alıyor, işte yeşil kart işleri çıkıyo meydana; ben doğuluyum ama doğru söylemek lazım; bunları yapanlar da çoğunlukla bizim doğulular, terbiyesiz adam çok çıkıyor bizim insanımızdan.

Doğan: Neden öyle?

Nurettin: Cahillikten, aç gözlülükten, ne bileyim eğitimsizlikten yani.

Doğan: Odun kömür neden olmadı?

Nurettin: Kardeşim, muhtar benim ona oy vermediğimi biliyor. Bana diyecek ki sana düşmez; ben biliyom onun kime verdiği; devlet şuna şuna verdi diyecek çıkacak işin içinden. Kömürü vercek adam ne bilcek kime ne lazım; muhtar ne yazarsa o olur, yazmadımı bişey olmaz.¹⁹

Kars'tan kendi deyimiyle çocuklar bulaşık işlere bulaşmasın diye göç etmiş olan Nurettin, herhangi bir yardım isteme deneyimine sahip olmadığı halde yardım görmeyeceğini düşünmektedir. Yani somut bir olaya binaen oluşturulmuş bir yargısı yoktur. Bir diğer Kars göçmeni olan Mehmet'in bu konuyla ilgisi yargısının ise, tanıklık ettiği bir yardım dağıtma işleminden kaynaklandığı anlaşılmaktadır:

¹⁹ Görüşme Dökümleri, s.254.

Doğan: Muhtarlık kanalıyla bir şey geldiği olur mu? Çünkü hem devlet yardımları, hem de özel şahısların yardımları muhtarlık eliyle dağıtılıyor.

Mehmet: O yardımları göçmenlere veriyor. Adam kendisi bu mahallede bile oturmuyor; İhsaniye’de oturuyo buranın muhtarlığını alıyo. Geçen sene gözümle gördüm, 265 torba yardım geldi büyük kamyonla; birkaç torbasını bizimkilere verdi; kalanını hep göçmenler aldı.²⁰

Ne Nurettin’in ne de Mehmet’in konuyla ilgili yargıları, kendi yardım alma girişimlerinin verdiği sonuçlardan yola çıkılarak oluşmuş değildir; ancak, diğer iki Doğulu yoksul gibi, bir tür ayrıma tabi tutulacakları düşüncesine sahiptirler. Bu konuyla ilgili olarak, ilginç bulunabilecek bir not vermek gerekirse, özellikle terör nedeniyle göç ettiklerini söyleyenlerin bu düşüncüyü ağırlıklı olarak dile getirmesidir. Bu konu, psiko-sosyal bir yoksulluk algısı olarak, ayrı bir kısımda irdeleneceğinden dolayı, şu aşamada daha çok detaya girilmeyecektir.

Doğulu göçmenlerin resmi yardım kaynaklarına ulaşma sıkıntısı sözü edilen algılamalardan kaynaklanıyor iken; Bulgaristan göçmenleri açısından resmi hakların sonuna kadar aranmamasının en önemli nedeni maddi yoksulluktan kaynaklanan sınırlılıklardır. Örneğin, yaşlı üç aylığı olarak bilinen 2022’den yararlanan Emine, eşinin Bulgaristan’dan kalma maaşını kendi üzerine geçirememiştir. Kendi anlatımıyla:

"Dede Bulgaristanda çalıştı; aslında ordan almamız gerekiyo ama alamıyoz; kimse peşinden gidemiyo, arayamıyo; ben bu halimlen nası yapayım? Bana üç ayda bir maaş veriyolar burda 120 milyon; onunla acık idare oluyoz".²¹

Emine örneğinde yaşlı yoksulların haklarının peşinden gidecek güce sahip olmadıkları görülmektedir. Bu kimselerin çocuklarının bu görevi üstlenmesi beklenir. Ancak, gerek ebeveyninin durumuna ilgisizlik dolayısıyla; gerekse çocukların kendi sınırlılıklarından kaynaklanan nedenlerle, bu görevi üstlenmedikleri görülmektedir. Bu duruma Emine dışında gösterilebilecek bir diğer örnek Mustafa’dır. Felçli oluşu ve yol masraflarını karşılayacak güçte olmaması nedeniyle Bulgaristan’a giderek emekli maaşını bağlatamamıştır.

²⁰ Görüşme Dökümleri, s.250.

²¹ Görüşme Dökümleri, s.217.

Bulgaristan göçmeni yoksullarla ilgili anlatımlarımızdan, bunların yaşlı kimseler oldukları ve yaşlılıklarına bağlı olarak, sağlık problemi taşıma-özürülü olma/çalışacak güçte olmama/işe alınmama/ilaç masraflarını karşılamada zorlanma gibi, yaşlılığın yoksullaştırıcı etkileri olarak sıralayabileceğimiz sorunlardan etkilendikleri görülmektedir. Bu anlatımlar içinde görülmeyen ve diğer yoksul kümelerinden Bulgaristan göçmenlerini ayıran önemli bir özellik, yaşlı kimselerin kendi hallerine terk edilmiş olmasıdır. Yoksul göçmenin çocuklarının da yoksul olabileceği ve dolayısıyla isteseler de anne-babasına el uzatamayacakları ileri sürülebilir. Ancak, çocuklarının durumu çok iyi olduğu halde, yoksulluk çeken yaşlı ebeveynlerin bulunması, bu görüşü zayıflatmaktadır. Saha araştırması sırasındaki gözlemlerimiz ve yaptığımız görüşmelerden elde ettiğimiz izlenim, bu durumun bir araz olarak değil, normal - beklendik bir durum olarak algılandığıdır. Bu durum, yoksulluğun ortaya çıkışında kendi başına bir neden olmasa dahi; yoksulluğun kalıcılaşmasında ve açığa çıkmasında rol oynayan güçlü bir kültürel etkinin varlığını duyurmaktadır. Dolayısıyla, bir kültürel fenomen olarak ayrıca irdelenmeyi gerekli kılmaktadır.

2.1.2. Kültürel Etken: ‘Yalnızlık Yoksulluğu’

Bilindiği gibi yoksulluk kavramı, bir takım maddi yoksunlukların yanı sıra bazı tinsel yoksullukları içermektedir. Toplumdan dışlanma, marjinalleşme gibi uç durumları olabileceği gibi yalnızlığa terk edilme veya görmezlikten gelinme gibi bir tür izolasyonu içeren şekiller alması da mümkündür. Bizim örneğimizde yer alan yaşlı-yoksul tipinin, bir aile şemsiyesi altında himaye edilmesi halinde de bireysel yoksulluk durumunu sürdüreceği ileri sürülebilir. Bunun doğruluğu kabul edilse bile, mevcut durumda yaşadıkları psiko-sosyal yoksulluğun giderileceği ve birer yoksulluk öznesi olarak ön plana çıkmayacakları düşünülmelidir. Işıktepe’den elde ettiğimiz bulgular, ebeveyn ve çocukları arasındaki bağlantının bu telafiyi sağlayamayacak kadar zayıf olduğunu göstermektedir: Kendi başlarına yaşayan Feride, Halime, Ayşe ve Mehmet’in anlatımları bu bağlantının patolojik denebilecek ölçüde sorunlu olduğunu göstermektedir:

Doğan: Feride teyze oğlunla ilişkilerini biraz anlatır mısın?

Feride: Bizim oğlan bu oturduğum evi istiyordu; 'bu evi benim üstüme yapcen' diyodu; 'bu ev benim hakkım' diyodu. Bunun kız kardeşi de var. 'Oğlum kusura bakma, sağlığında bu evi sana veremem, kardeşinin de hakkı var' dedim; oğlan buna kızmış; babasının cenazesine bilene gelmedi; halbu ki babası sağlığında ona bir küçük arsa vardı, üstüne yazdıydı. Bulgaristan'dan geldimizde burda arsalar bedavaydı. Ne diyem sana bu günkü pareyle elli milyon gibi bir değeri yoktu; sonradan kıymatlandı. Arsayı ona verdik diye kız bile babasına çekiştiydi.

....

Doğan: Kızından biraz bahseder misin? O sana yardım ediyor mu bari?

Feride: "Yok be oğlum, kız da küstü bana. O da gelip gitmez oldu. Birinden bişey öğrenmiş. Bir gün geldi, anne dedi: 'abemi mahkemeye verirsek arsayı abemden alabilirmişiz' dedi. 'Abemden alalım, yarısı sana yarısı bana olsun' dedi. Ben kabul etmedim; 'sen de benim evladımın, o da benim evladım' dedim."

....

Doğan: Yani abisini mahkemeye vermediğin için sana düşman oldu öyle mi?

Feride: Evet ya. Dur ben sana daha işin acık fazlasını deyem. Ben de yalan yok, madem geldin, bunları yazcen, dosdoğrusunu deyiveren. Bizim acık fayizde para vardı; son zamanda fayizler iyice düştüydü; çok az bir para getiriyodu. Benim kız ev yaptırcedi; "anne o parayı sen bana ver ben sana ömür boyu bakarım" dedi. Notere gittik, parayı ben ona verdim, heç bi gelirim kalmadı. "Ben seninle beraber oturcem, evinin işine de bakıcam, sana da bakıcam" dedi, parayı aldı. Parayı bi aldı, gidiş o gidiş; ne gelen var ne giden. Yukardaki Numan olmasa acımdan ölücem.

Doğan: Numan kim teyze, komşun mu?

Feride: Allah bin kat razı olsun, o da pek zengin sayılmaz amma, her akşam bir somun ekmek getirip bırakır. O adam gelmese yecek ekmeem yok, yemin kere yemin deyem ya kimse inanmaz.²²

Feride'nin anlatımları, herhangi bir yorumlamaya ihtiyaç göstermeyecek kadar kendi başına anlaşılır ve açıktır. Ancak, ilave edilmesi gereken şey, Feride'nin evin mülkiyetini üzerinde tutmasının bedelini ödemekte olduğudur. Bulgaristan göçmeni yoksullar içinde oturduğu eve kira ödeyen Şaziye dışında hiç kimse yoktur. Diğer bir deyişle hiç birisi kiracı durumunda değildir; ancak oturdukları evin mülkiyetine de sahip değildir. Yalnızca evin satışını engelleyen kullanım hakları saklıdır.

Büyük kardeşiyle ortaklaşa mülkiyetine sahip olduğu evde oturan Mehmet'in anlatımları, mülkiyet meselesinin neden olduğu sorunlara başka açıdan gösterilebilecek bir örnektir:

Doğan: Neyse ki kardeşin evde oturmana ses çıkarmıyor. Başının üstünde bir dam var; olmasa daha kötüydü değil mi?

Mehmet: Abem peşimde dolanır; "ver bakalım şu imzayı" deyir. "İmzayı versem ben nereye gitcem abe" diyerim. Bana "imzayı ver, istersen dünyanın öte yanına git" deyir. İmzayı bi versem, satcek evi koycek beni kapının önüne.

²² Görüşme Dökümleri, s.206.

Doğan: Öyle yapacağını nereden biliyorsun?

Mehmet: Bulgaristan'dan geldikten sonra fabrikada çalışırken 20 bin lira para biriktirdiydim. Abem istedi o parayı "ben sana ne zaman istersen veririm" dedi; Bulgaristan'a dönüş izinleri açılydı; "ben burda durmucem, gitcem abe, benim paramı ver" dedim. Paramı vermedi, üstüne yattı; ben de kaldım burlarda böyle. Şimdi imzayı alcek, satcek evi para mara vermeden atcek beni kapının önüne abe; heç verimim imzayı delimim ben? Ben akşam yattımda dahi kendimi bilmiyom, bu hastalıklar beni derin bi uykuya yatırıy, ufak suyla kendimi pisliyom abe, bi de sokakta mı yatayım ben?²³

Mehmet örneği, bir yandan aile içi dayanışma örüntülerinin sorunlarını; diğer yandan, aile kavramının göçmenler açısından farklı bir anlama sahip olduğunu göstermektedir. Mehmet'in aile tanımlamasına ilişkin anlatımı, aynı çatı altında yaşamış bile olsa anne-babanın aile mensupları arasında düşünülmediğini göstermektedir:

Doğan: Sen boşandın ve ailenle birlikte Türkiye'ye geldin değil mi?

Mehmet: Hayır hayır benim ailem Bulgaristan'da kaldı; ben anam bubamla geldim buraya.²⁴

Mehmet örneğinde, çatı dışında bırakılan küçük kardeş olmuştur. Mehmet'in, Türkiye'ye Mehmet'ten önce gelmiş olan ağabeyi Hürriyet'te oturmaktadır. Işıktepe'deki ev ise kardeşi Mehmet'le beraber ortak bir mülkiyettir. Türkiye'ye geldikleri zamanda iyi çalışma koşulları bularak birikim elde edebilen göçmenlerin, ikinci bir konut yatırıma yönlendikleri görülmektedir. İkinci bir konuta yönelme, aynı zamanda ebeveynlerden kopuş için ortaya çıkan gerekçelerden birisidir.

Yetişkin çocukların ebeveynlerinden ayrılma durumları iki şekilde meydana gelmektedir. Birincisi, Türkiye'ye yeni geldiği aşamada, ev tek katlı olarak yapılmakta; çocuklar birikim elde ettiğinde ikinci bir evi yaparak evden ayrılmaktadırlar. İkinci yöntem ise, tek katlı evin üzerine ikinci kat çocuklar tarafından yaptırılmakta ve üst kata taşınılmaktadır. Her iki durumda da, çocuklar anne-babalarının oturduğu evin yapımındaki büyük emeğin/masrafın kendileri tarafından sarf edildiği savıyla, bu evlerin mülkiyetin kendi hakları olduğunu düşünmektedirler.

²³ Görüşme Dökümleri, s.209.

²⁴ Görüşme Dökümleri, s.208.

Mülkiyetin çocuklar üzerinde bulunması, anne babanın resmi kurumlarca sağlanacak yoksulluk ödentilerinden yararlanabilmesi sonucunu da doğurmaktadır. Zira, üzerine kayıtlı bir gayri-menkulün bulunması durumunda resmi yardım alma olasılığı çok zayıflamaktadır. Nitekim Mehmet'in huzurevine kabul edilmemesinin nedenleri arasında, sağlığının bozuk oluşu kadar, söz konusu ortak mülkiyet konusu ev de zorlayıcı bir rol oynamıştır:

Mehmet: Ben büyükşehire vardım oraya danışmaya; beni huzurevine alın dedim; özel arabeyle beni Kaplıkaya'ya götürdüler. Ordaki müdür "senin evin varmış, senin abin varmış, sen kimsesiz değilsin" dedi. Yemin etim "valla kimsem yok" dedim. "Ben kardışımla anlaşamıyorum, anlaşsam zaten böyle olmaz" dedim. Benden sağlık raporu istediler, hastaneye vardım, bana rapor verin huzurevine girecem ben dedim. **Bana evin var deye mahana buldular, "sen oraya giremezsin hastalın çok senin amca" dediler, döndük geldik.**²⁵

Benzer biçimde, oturdukları evin mülkiyetini üzerinde bulunduran yaşlı Doğu göçmenleri de bazı sosyal yardımlardan mahrum olduklarını ifade etmişlerdir. Bulgaristan göçmeni olan yaşlı-yoksulların evlerinin mülkiyetini devretmiş olmaları, kendileri açısından aynı zamanda bir geçim stratejisi işlevi görmektedir. Yaşlı göçmenler kira sorunu olmayan ancak gelir yetersizliğinden muzdarip kimselerdir. Bu kimselerin gelir yetersizliklerinin, çocukları tarafından giderilmediği, anlatımlarını aktardığımız Feride örneğinde açıkça görülmektedir.

Oğullarından birisinin aynı mahallede, diğerinin bitişik mahallede oturduğu Ayşe'nin anlatımları da aile büyükleri ile çocuklar arasındaki ilişkinin mahiyetini gösterir niteliktedir:

Doğan: İki oğlun var yukarda, sen bu yaşta yalnız başına kalıyorsun öyle mi?

Ayşe: Yok. Biri yukarda duruyo; ötekisi İhsaniye'de. Onların bana yardımları yok onların.

Doğan: Neden öyle? İnsan annesine yardım etmez mi?

Ayşe: Kendisi uğramıyo oğlum; ben ne yapayım? Gelinin anası öldü, bubası öldü gittiler oraya bi taha gelmediler burıya.

Doğan: Seni bırakıp kaynanasının yanına gitti, bir daha da uğramadı öyle mi?

Ayşe: Kaynanası karı da öldü; onun evine yerleştiler; şimdi ben burda yalnızçayım.²⁶

²⁵ Görüşme Dökümleri, s.209.

²⁶ Görüşme Dökümleri, s.231.

Yeşil kart sahibi olan ve üç aylık maaşı olan Ayşe, kendisiyle yaptığımız görüşmede geçinebilmek için teneke topladığını söylemişti. En büyük sıkıntısının ise odun-kömür temini olduğunu; hatta, bütün üç aylığını kömüre yatırdığını; zira, çevreden topladığı çalı çırpının kendisini ısıtmadığını dillendirmişti. Muhtarlık listesindeki kayıtlarda adı bulunmasına rağmen, bu yardımı almadığını söylemesini çelişkili bulduğumuz için konuyu muhtara açtık. Muhtarın ifadesine göre, kendisine odun-kömür başta olmak üzere, her türlü resmi ve gayri resmi yardımlar öncelikli olarak yönlendirilmekte; ancak, çocuklarının bu yardımları annelerinin elinden almaları yüzünden, Ayşe'nin geçim sorunu eksilmemektedir. Bu durum, yaşlı-yoksulun yalnız tutulmasının, çocukların geçimine dolaylı olarak katkı sağlaması dolayısıyla, iktisadi bir rasyonele de dayandığını düşündürmektedir.

Ayşe örneğinde, konunun iktisadi bir mantık içerdiği yadsınamaz ise de sadece iktisadi itkilerle meydana geldiğini de söylemek mümkün değildir. Yoksul/ yaşlı/yalnız göçmen tipi, çocuklarına yük getirmeyen ve hatta dolaylı olarak fayda sağlayan bir figür olarak anlamlı bir yere otursa bile, bu durumun kültürel altyapı tarafından desteklendiği açıktır. Kısaca söylendiğinde, yaşlı-yoksulun yalnız bırakılması sosyal bir yaptırımı olmayan ve bu anlamda kültürel bir meşruiyete de sahip olan bir olgudur. Bu olgunun nedenlerini anlamak adına sorduğumuz sorulara Fehim'in cevabı şöyle olmuştur:

Doğan: Çocuklarının hiç tanımadığı yalnız yaşlı insanlar var burada; dolaşırken rastladım bazılarını. Sence neden böyle oluyor? Bulgaristan'daki adet öyle mi? Komünist düzenden mi ne dersin?

Fehim: Tabi belki biraz biraz etkisi olabilir; insanlar bizim orda cahil millet de var ya onlar komonizma neydini demokrasi neydini bilemeyen insanlar var canım, kafası çalışmayan, hayırsızlık ne bilmiyi, öyle görmüş yani.²⁷

Fehim'in anlatımında, bu durumun cahillik eseri olarak ortaya çıktığı düşünülse bile, son tahlilde bir *görenek* meselesi olduğu vurgulanmaktadır. Oğlu ve geliniyle aynı binanın farklı katlarında oturan Süleyman'ın, çocukları tarafından yeterince desteklenip desteklenmediği yönündeki soruya, dolaylı yoldan verdiği cevap da konuyu açıklar mahiyettedir:

²⁷ Görüşme Dökümleri, s.220.

"Bak şimdi ben sana bi kıssa anlatacam, ne demek istedimi sen anla. Kadının biri on çocuk yapmış, onlara bakmış; kadının kocası öldünde çocukları onu kapının dışına salmış; yani bir ana on çocuna bakmış, on çocuk bi anaya bakamamış."²⁸

Süleyman'ın belleğine yerleşmiş olan bu öykü, bu durumun kanıksandığını, en azından çok nadir görülebilecek bir fenomen olarak algılanmadığını göstermektedir.

Bir yıl öncesinde kadar oğlu ve geliniyle beraber oturan İzzet'in anlatımları da bu ayrılmanın yoksul-yaşlı açısından yarattığı tahribatı açıklamaktadır:

Doğan: Senin oğlun ne iş yapıyor şu anda?

İzzet: Benim oğlan belediyede şöförlük yapıyor; otobus şöförü; bi sene oldu ayırız biz şimdi onunla; gençler ihtiyarlarla aynı yerde durmayı istemiyirler; ayrıldılar bizden; ne yapcen, zorlayamazsın... şimdi ne bulsak onu yiyeriz.

....

Doğan: Hanımın nasıl iyi mi?

İzzet: O benden bozuk; ayakları ağrıyo, yaralar çıktı o yanda bu yanda. Doktora çıktık; sıkıntıdan dedi. Oğlan yanımdan ayrıldı diye çok üzüldü; "neden ayrıldı bizden, ben ona güveniydim" diye süylenir hep. Cenaballah ölene kadar rızığımızı nerden nerden vercek, çile çekcez ama Cenaballah cömert, kulu gibi değil O.²⁹

İzzet, çok açıktan yaralanmışlığını belli etmese de, oğlunun yanından ayrılmış olmasının kendisi ve eşi açısından hayatı zorlaştırıcı bir etken olduğunu dile getirmektedir. 'Ne yapcen zorlayamazsın' ifadesi, oğlunun davranışıyla ilgili herhangi bir sosyal yaptırım gücünün de bulunmadığını göstermektedir. İki katlı bir evin zemininde oturan İzzet, mülkiyetin oğlunda olmasından ötürü diğer katın gelirinden yararlanamamaktadır. Oğlu ikinci kattan taşınarak burasını kiraya vermiş ve başka bir yerde yaptığı konuta taşınmıştır. İzzet'in oturmakta olduğu dairenin yarısı zeminin altında kalmaktadır. Oğlunun boşalttığı ikinci kata İzzet'in yerleşmesi mümkün iken bu yapılmamıştır. Böyle olmasında muhtemelen İzzet'in oturduğu konutun diğeri kadar kira getirisi sağlamayacağı hesaplanmıştır. Nitekim alan araştırması sırasındaki gözlemlerimiz, yaşlı yoksulların tümünün ya tek katlı müstakil evlerde ya da iki katlı evlerin giriş katlarında oturduğu bilgisini vermiştir.

²⁸ Görüşme Dökümleri, s.223.

²⁹ Görüşme Dökümleri, s.229.

Yaşlanmış olan aile büyüklerinin yalnız bırakılarak başka bir eve taşınması durumu, Oğuz ve Pınarcıoğlu'nun 'nöbetleşe yoksulluk'³⁰ adını verdikleri mekanizmayı anımsatmaktadır. Nöbetleşe yoksulluk durumunda, eski göçmenler bir gecekonduda edinmekte, durumları iyileştikten sonra bunları kiraya vererek daha iyi bir yerde ve konumda olan ikinci bir konuta taşınmaktadırlar. Terk ettikleri eski evlerini, memleketten çağırarak hemşehrilerine kiralamaktadırlar. Yeni gelenlerin el koyacağı yeni bir arazi ve bu yoldan mülk edinme olanağı olmadığı için yoksulluk yeni gelenlere aktarılmış olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, yoksulluk nöbetini yeni gelenler devralmış olmaktadır. Yeni gelenlerin ilk gelenlerden farkı, kendi yoksulluklarını arkadan gelecek olanlara devretme olanaklarının giderek azalmasıdır.

Bulgaristan göçmenlerinin durumunda, Türkiye'ye ilk göç edildiği aşamada tüm aile bireyleri sahip oldukları tüm birikimlerini ve emek güçlerini bir konuta sahip olmak için birleştirmektedir. Bu aşamada evli olsun olmasın çocuklar anne-babayla aynı çatıyı paylaşmaktadır. Çocukların ikinci bir konutu elde edecek güce ulaşmaları durumunda anne-baba ve çocukları arasında kurulan geçici koalisyon bozulmakta; çocuklar boşalttıkları yerleri kiraya vererek oradan ikinci konutlarına taşınmaktadırlar. Çalışan ve dolayısıyla sıcak gelire sahip olan çocukların, aile koalisyonunun içinden çekilerek anne-babayı azınlık durumunda bırakmaları, yoksulluğu anne-babalarına devretmeleri anlamına gelmektedir. Yeni bir işte çalışma olanağı olmayan ve çoğu zaman ilk evin yapımıyla tüm çalışma enerjisini yitirmiş olan ebeveynlerin, yoksulluklarını başka birisi üzerine devretme olanakları bulunmadığından, yoksullukları kalıcılaştırmaktadır. Eğer ikinci bir konut yapma yerine, evin birinci katının üzerine ikincisinin yapılmasıyla hane bireylerinin ayrılması mevzu bahis ise, bu durumda ailenin bütçesi ve hatta mutfakları da ayrılmaktadır. Alan araştırması sırasında yaptığımız gözlemlerde, bu ayrıma çok titizlikle riayet edildiği izlenmiştir. Örneğin, görüşme kapsamına dahil ettiğimiz yoksul göçmenlerle bağlantı kurmamızda yardımcı olan Mürsel, oldukça lüks görünümlü bir evin alt katında oturmasına ve üst katta oturan oğlunun yine oldukça iyi bir gelir düzeyi olmasına rağmen, ilerlemiş yaşıyla Bademli'deki bir villanın gündüz bekçiliğini ve

³⁰ Oğuz Işık-M:Melih Pınarcıoğlu, Nöbetleşe Yoksulluk-Sultanbeyli Örneği, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s.79-82

bahçıvanlığını yapmakta ve yine kendisi gibi yaşlı olan karısı da apartmanlara merdiven yıkamaya gitmektedir. Mürsel'in karısı, kendisiyle yaptığım sözlü bir görüşmede 'şurdan burdan gelsin diye bekliyoruz ama gelen olmadığından mecbur çalışmaya devam ediyoz' diyerek durumlarını dile getirmiştir³¹.

Bu koşullar altındaki yoksulluk için, 'sırasını bekleyen yoksulluk' denebilir. Bu yoksulluğun, Pınarcıoğlu ve Işık'ın kavramsallaştırdıkları 'nöbetleşe yoksulluk'tan iki farkı vardır: Bir, sırayı kimin alacağını önceden biliniyor olması; diğeri ise yoksulluğu devralan kimsenin başkasına devretme şansının hiç olmamasıdır. 'Nöbetleşe yoksulluk'ta ise, nöbeti tam olarak kimin devralacağı bilinmemektedir. Nöbeti devralan kişinin işleri bir şekilde yaver giderse, nöbeti bir başkasına devretme olanağı da vardır; ancak 'sırasını bekleyen yoksulluk'ta bu olanak da yoktur.

Yoksullaştırıcı etki yaratan kültürel bir olgu olarak ele alınan bu durum, Karadeniz ve Doğu Anadolu göçmeni yoksullar ile Bulgaristan göçmeni olan yoksulları birbirinden ayıran önemli bir farklılıktır. Nitekim, sahada yürütülen araştırmalarda, arızı bir örnek dışında³², çocukları tarafından dışlanmış-yalnız bırakılmış-mağdur edilmiş ülke içi göçmene rastlanmamıştır. Tersine, çok çocuklu olma ve geçim darlığı nedeniyle aileleri tarafından dışlanmış çocuklara rastlamak olasıdır. Ancak, bu durumda da çocuğun yoksulluk nedeni aileden dışlanmış olmak değildir; çocuğun dışlanması yalnızca göç etmesini kolaylaştıran bir işlev görmektedir. Göç eden çocuk, kendi memleketindeki durumu içinde de yoksuldur; göçle meydana gelen tek yeni şey, yoksulluğun bir başka yere taşınmış olmasıdır. Belki, kentteki yaşamın daha maliyetli olmasından hareketle, göç eden bireyin yoksulluğunun derinleşeceği öne sürülebilir. Ancak, kentteki fırsatların da kıra göre fazla olduğu düşünüldüğünde, aslında eskisine göre daha kötü bir durumun olmadığı anlaşılır. Kentte olan, yalnızca yoksulluğun görünür hale gelmesi; kent nüfusunun ortalama hayat standardı karşısında görelilik olarak

³¹ Muhtarlık kayıtlarında yoksullar arasında gösterilmesine rağmen, kendisini kesinlikle bu çalışmanın öznesi olarak kabul etmediği ve bu yüzden kendisiyle ve karısıyla yaptığımız görüşmeleri teybe kaydetme olanağımız olmadığı için, Mürsel örneği çalışma kayıtları içine konmamıştır.

³² Karşılı göçmenlerden biri olan Şener'in iflasi, babasının emeklilik maaşına el konmasına ve evinin ipotek edilmesine neden olmuştur. Bu durumda Şener'in babası dolaylı biçimde madur olmuştur. Ancak, meydana gelen durum, Bulgaristan göçmenleri örneklerinde olduğu gibi, kasti değildir ve dışlanma-yalnız bırakılma gibi bir özelliği barındırmamaktadır.

daha 'sırtkan' durmasıdır. Bu durumda, kente göç eden bireyin, kentteki geliri köydekine göre daha iyi olduğundan 'mutlak yoksulluğu' azalmakta; ancak 'görelî yoksulluğu' artmaktadır.

Son tahlilde, göç etme nedeni ile yoksul olma nedenini birbirinden ayırmak gerekmektedir: Kişiler, göç ettikleri için yoksul değildirler; yoksul oldukları için göç etmişlerdir. Dolayısıyla, göç etme, göçmenler açısından bizatihi bir yoksulluk nedeni değildir. Göç ettikten sonra kentsel fırsatları kullanarak zenginleşen ve geldiği yerdekinin çok üstünde yaşam düzeyleri yakalayan göçmen tiplerinin var olması, bu durumu kanıtlar niteliktedir. Nitekim, iflas edene kadar bu kimselerden biri olan Şener, Bursa'daki durumunu şöyle anlatmaktadır:

Doğan : Ne iş yapıyordun? Nasıl iflas ettin?

Şener : Beni bu hemşeriler mahvetti; yanımıza amca oğullarını almıştık; oydular beni adamlar. **Bizim işimiz çok güzeldi; yoğurt-peynir imal ediyorduk; Eker ayarında mal yapıyordum ben;** böyle olunca iflas edip İstanbul'a kaçtım.³³

Son olarak, Bulgaristan göçmeni olan yoksullarla ilgili dikkat çekici olan bir diğer not, boşanma ve terk edilme sıklığıdır. Görüşülen kimselerin pek çoğunun kendilerinin veya çocuklarının bir boşanma veya terk edilme öyküsü bulunmaktadır. Boşanma durumu özellikle kadınlar açısından yoksullaştırıcı bir etkidir. Zira boşanma neticesinde çoğu defa çocuklar annede kalmakta; annede kalan çocukların eğitim ve diğer giderlerini karşılama yalnız başına annenin sırtına yüklenmektedir. Kadınların aldıkları ücretlerin genellikle erkeklere göre düşük olduğu göz önüne alınırsa, kadın yoksulluğunun ortaya çıkışında boşanmanın oynadığı rol ortaya çıkmaktadır. Bu kimseler, tek maaşla bir evin, kira, elektrik ve benzeri giderlerini göğüslemek istemeleri durumunda, aile gelirinin tüketim ve birikime ayrılabilir kısmı çok küçülmektedir. Kadının bunu tek başına göğüsleyememesi durumunda, yoksulluk bu kez baba ocağına taşınmış olmaktadır. Başlarından boşanma ve terk edilme hadisesi geçmiş olanların anlatımları, bu durumun sosyo-kültürel altyapısını açıklar mahiyettedir. Örneğin dul erkeklerden biri olan Mehmet'e göre:

³³ Görüşme Dökümleri, s.252.

"Şimdi Bulgaristan'dan ayrılmak için kanun gereği karıyı boşamak gerekti; orda boşanmak kolay ; ama Türkiye Cumhuriyeti'nde zor; belki iki üç sene sürer bir karıdan ayrılmak; orda hakim hemen çeker kırbağı boşattırır".³⁴

Mehmet, ilk karısından Türkiye'ye gelebilmek için boşanmış; kendisinden yaşça epey küçük ikinci karısından ise aldatılma nedeniyle ayrılmıştır. Hatırlanacağı üzere, düzenli aile yapılarının kurulamamasının, Batı'daki sınıftının oluşumunda önemli bir rol oynadığı şeklinde görüşler bulunmaktadır. Buna göre, ebeveynlerin evlenme ve boşanmaya ilişkin tavırları, ileriki nesiller için de bir model oluşturmaktadır. Halime örneğinde görülen durum, bu modellemenin etkisini ortaya koymaktadır:

Doğan: Oğlum bekardı dedin, şimdi onun oğlundan kızından bahsediyorsun. Karısından mı boşandı? Ben orasını anlayamadım.

Halime: Evliydi boşandı. Şimdi sen beni dinle. Kız onun yanında çalışırken, bunun üstünden para çekmiş; ne yapmış ne etmiş kaçırılmış; dayre elinden gidiyi; mobilya dükkanı gidiyırı.

Doğan: Senin torunun, yani oğlunun kızı babasının yanında çalışırken babasının parasını götürmüş öyle mi?

Halime: He. Üç sene geçiyo kimsenin haberi yok; para fırlamış gitmiş; davaya vermişler; davadan kaçıyor buraya, bizim haberimiz yok; bir akşam ezanında geldi, salona giriveriken acık bana söyledi; parayı kaçırılmış böyle böyle diye; acık da kafayı kaçırılmış; ondan sonra bir içiveri oluyo deli; ema bizim kızın(kız torunun) da kocası ikinci, üçüncü; ikinci de adamın kaçınıcı karısı belli deyil; adam dalevere yapıyoru, malını almaktan ötürü.

....

Doğan: Dede seni terk etmeden önce ne iş yapardı?

Halime: İnşaat ustasıydı; ben olmasam olmicadı; kafası çalışmıydı; çalışıyı çalışıyı adam parasını ödemiyiler; ne çektim ben onla? En sonunda biraz ödedik de emekli yaptık onu.

Doğan: Sen onu emekli yaptın, o seni terk etti öyle mi?

Halime: He he. Evet o kızın(torunun) yanına kaçtı; Bodrum'a.Davaya verdim onu nafaka parası almağa.

Doğan: Dur hele dur şimdi; benim kafam yine karıştı; kız dediğin senin kızın mı; yoksa senin oğlunun parasını götüren torun kız mı?

Halime: Torun kız.

Doğan: Torun kızla beraber olup Bodrum'da mı yaşıyorlar şimdi?

Halime: Kızın kocası olcek dalavereci yaptırdı bunları; dedenin evini de kapmak için kaçırdılar burdan. Ben de davaya verdim şimdi bunları.³⁵

Görüldüğü gibi Halime'nin öyküsü içerisinde iki boşanma ve bir terk edilme aktörü barındırmaktadır. Bu öykünün bir diğer dikkat çekici yanı, mülkiyet meselesinin yaşlı-yoksul açısından yine bir sorun doğurmuş olmasıdır. Oturdıkları evin

³⁴ Görüşme Dökümleri, s.207.

³⁵ Görüşme Dökümleri, s.227.

mülkiyetinin Halime'nin kocasının üzerinde bulunması, kız torunun etkisiyle, Halime'nin terk edilme nedeni olmuştur.

Terk edilme ve boşanma öyküsü Mehmet ve Halime'yle de sınırlı değildir. Bu kimseler dışında, Feride'nin kızı eşinden boşanmış ve ekonomik krize girerek annesinin elindeki birikimi götürmüştür ; Mustafa'nın kızının kocası Türkiye'ye gelmeye razı olmadığı için aile dağılmış ve kızı iki yetişkin oğluyula beraber Mustafa'nın evine yerleşmişlerdir; Emine'nin oğlu ise eşinden boşanarak annesiyle aynı avluda fakat ayrı bölmelerde yaşamını sürdürmeye başlamıştır. Son tahlilde, boşanmışlık durumunun etkileri, boşanan bireyin ailesine de sirayet etmektedir. Bu kimselerin çocuklarına ait boşanma ve terk edilme öykülerine, eşlerini ölüm nedeniyle kaybetme dolayısıyla dul kalanların kendi öyküleri (Halil, Ömer, Ayşe, Feride, Emine) eklendiğinde; boşanma-terk edilme veya ölüm nedeniyle dul kalmanın, özellikle yeterli birikime sahip olmayanlar ve sağlıklı bir aile ortamında rehabilite edilme şansı olmayanlar açısından tahripkar sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Hiç şüphesiz, Türkiye'deki sosyal güvenlik şemsiyesinin, bu gibi kimseler açısından yeterince koruyucu olmaması, meydana gelen maduriyetin derinleşmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Son olarak, belirtilmesi gereken nokta, Bulgaristan göçmenleriyle ilgili geliştirilen analizin, Işıktepe mahallesinde yürütülen çalışmanın sonucunda elde edilen bulgulara ve gözlemlere dayanıyor olmasıdır. Bu mahallede rastlanılan göçmenlerin özelliği, Bulgaristan'ın Şumnu-Razgat- Ruscuk ve Kırcaali bölgelerinden 1976 ile 1989 aralığında göç etmiş kimseler olmalarıdır. Oysa ki, Bulgaristan'ın daha değişik bölgelerinden ve tarihsel olarak çok daha gerilere giden göçler gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla, göç verilen bölgenin. sosyo-kültürel özelliklerine ve kendi tarihi-siyasal bağlamına göre farklılıkların olması ihtimali açıktır. Sözgelimi, görece kırsal, kendi içine kapalı, muhafazakar bölgelerden 1950 ve öncesinde göç edenlerin, farklı kültürel tutum ve davranışları olabilir. Ancak bu durum, sosyo-kültürel özgüllüklerin yoksulluk üzerinde ayırıcı bir rol oynayacağını önerilmesi önünde engel değildir. Zira, bağlam-bağımlı sosyal analizlerin, tüm mekan ve zamanları kuşatacak tarih-üstü genellemeler üretmesi beklenmez. Ayrıca, bu çalışmanın, Bulgaristan göçmenlerinin tüm kültürel özelliklerini analiz etme gibi bir hedefi de bulunmamaktadır.

Diğer yandan, bu çalışmadaki temel ilgimizin küreselleşme süreciyle kentsel yoksulluk durumunun ilişkilendirilmesi olduğundan; küreselleşme olgusunun hız kazandığı kabul edilen 70'li yılların ortaları ile 80'li yılların başlarındaki dönüşümlerin sonuçları, bu çalışmanın konusu ve hedefleri açısından daha önemlidir. Zira, söz konusu dönemde meydana gelen göçler; bir yandan, küresel çapta etnik kökenli sorunların arttığı; diğer yandan, ulus-devletlerin egemenlik haklarını kullanmada insan hakları, temel özgürlükler gibi evrensel normlarla sınırlandığı bir dönemde gerçekleşmiştir. Nitekim, seksenli yılların sonunda Bulgaristan'ın kendi kapalı rejimi içinde sürdürmekte olduğu etnik-caydırma hareketi, uluslar arası toplumun ilgisini çekmiş; bu kimselere uygulanan baskı kaldırılarak Türkiye'ye göç yolları açılmıştır.

Bu durum, teorik kısımda değindiğimiz, Robertson'un küresel toplumun niteliğine ilişkin önerdiği modelle de uyumludur. Robertson'un önerdiği modelde, küresel alan birey-ulus devlet-uluslar arası sistem ve insanlık bileşenlerinden oluşmaktadır: Şöyle ki; küreselleşme koşulları altında **birey**, ulusal toplumun bir vatandaşı olarak kabul edilmekte ve bir insanlık örneği olarak diğer toplumlardaki gelişmelerle birlikte ele alınmaktadır. Diğer yandan, **ulus devlet**, özgürlük ve kontrol noktasından kendi vatandaşlarıyla sorunlu bir ilişki içinde bulunmaktadır; zira, kendisini uluslar topluluğunun bir üyesi olarak görebilmesi için kendi vatandaşlarına, genel insan hakları çerçevesinde haklar tanınmalıdır. **Uluslararası sistem**, ulus devletin egemenlik haklarından vazgeçmesi üzerine kuruludur. Bireysel davranışlar için standartlar koymakta ve insanlığın isteklerine cevap vermeye çalışmaktadır. **İnsanlık**, bireysel haklar bağlamında tanımlanmakta ve bunlar ulus devletin vatandaşlık hizmetlerinde ifadesini bulmaktadır. Bu gelişim, uluslararası sistemin yasalarına ve zorlamalarına göre şekillenmektedir³⁶.

Robertson'un küresel alanı bu şekilde tarif etmiş olması, küresel sistem içinde, vatandaş(birey)-ulus devlet ilişkisinin eskiden olduğu gibi salt egemenlik terimleri içinde açıklanamayacağını göstermektedir. Nitekim, ulusal ve uluslar arası sivil toplum örgütlerinin ulusal karar mekanizmalarına olan etkileri gün geçtikçe artmaktadır. Bu durum, küreselleşmenin politik boyutunun getirdiği bir dönüşüm olarak

³⁶ Roland Robertson, *Globalization, Social Theory & Global Culture*, Sage publ.,1992, s.25

düşünülmektedir. Son tahlilde, küresel etkiler içsel dinamikleri de kaçınılmaz olarak etkilemektedir. Bulgaristan göçmenleri örneğinde, göç etme olgusu, başlı başına veya dolaylı olarak bir yoksulluk nedenidir. En azından bir dezavantaj nedenidir.

Söz konusu süreç, yalnızca göçmen-yoksul açısından değil yerli-yoksul açısından da dezavantajlar üretmiştir. Sözgelimi, bu göçle çalışma piyasasına giren ucuz-emek gücü; yerleşik işgücünün bir yandan ücret düzeyini aşağı çekmiş; diğer yandan, istihdam alanını paylaşarak yer yer işsizliğe katkı sağlamıştır. Bu durum belki ucuz-işgücü talebeden işveren açısından olumludur³⁷; ancak yeni iş yaratma kapasitesi zayıf olan bir ekonomide, gelir dağılımı üzerinde yaratacağı olumsuzluk ortadadır.

Bundan sonraki bölümde, Karadeniz ve Doğu Anadolu göçmenlerinin yoksulluk nedenleri üzerinde durulacaktır. Bu iki grubun birlikte ele alınmasının nedenleri: Bir, her ikisinin de ülke içi göçmen olmalarından; iki, yoksulluğun temel nedenleri yönünden çok ayırıcı bir karakteristiklerinin olmamasındandır. Aksine, göç nedenleri ve görece genç - çok çocuklu - vasıfsız- düşük eğitilmiş olmaları gibi, demografik özellikler bakımından pek çok ortaklıkları bulunmaktadır.

2.2. Karadeniz ve Doğu Anadolu Göçmenlerinin Yoksulluk Etkenleri

Alan araştırmasından elde edilen bulgular, bu etkenlerin başında eğitim düzeyinin düşüklüğünü göstermektedir. Eğitim düzeyinin düşük olmasına paralel biçimde, mesleksiz oluşları da bir başka yoksulluk etmeni olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer bir etken ise, çok çocuklu olmaktır. Bu kimselerin pek çoğunun bakımlarını üstlenemeyecekleri sayıda çocuklarının olduğu görülmektedir.

2.2.1. Eğitim Düzeyinin Düşük Olması: Mesleksizlik

Yurt içi göçmenlerin (Karadeniz ve Doğu Anadolu göçmenleri) yoksulluk nedenlerinden birisi, eğitim düzeylerinin düşük olmasıdır. Eğitim düzeyinin düşüklüğü,

³⁷ Türkiye’de ucuz-işgücü istihdamının sağladığı yaralar kullanılarak, özellikle vasıfsız işgücünün ağırlık kazandığı bazı iş kollarında (tekstil,deri,gıda vd.) taşeron ilişkilerine dayalı bir esnek üretim sistemi uygulanmaktadır. Bu model kayıtdışını büyütmede ve işgücünün yaklaşık yarısının sosyal güvenlik şemsiyesinin dışında kalmasına neden olmaktadır. Kamil Kinkır, ‘ Esneklik’ Mercek Dergisi, yıl:4, sayı: 15, Temmuz 1999, s.83

yoksulluk açısından yapısal bir nedendir. Okul eğitimi, yoksul olmamak için ‘yeter’ bir koşul olmasa da ‘gerek’ bir koşul niteliğindedir. Okul eğitimleri sınırlı olmasına karşın, herhangi bir gelir-getirici meslek-zanaat dalında uzmanlaşanların yoksulluk sorununu aşacakları ileri sürülebilir. Ancak, günümüzde işyeri açma izni giderek mesleki eğitim alma koşuluna bağlanmaktadır. Diğer yandan, mesleki okul eğitimi olmayanların giderek resmi çalışma süreçlerinden dışlanacakları ve informal alanlarda kendilerine yer bulabilecekleri düşünüldüğünde, ‘diplomasız’lığın giderek yapısal bir yoksulluk konusu olacağı açıktır. İnfomal alanda, sermayedar-işveren konumunda olmayan çalışanın, ücret ve sosyal haklar bakımından dezavantajlı olduğu bilinmektedir. Söz konusu dezavantajlar, yoksulluktan çıkış için gerekli olan birikimin hiçbir zaman elde edilememesi veya kariyer geliştirme şeklinde bir dikey ilerlemenin meydana gelmemesi biçiminde sonuçlar doğurmaktadır.

Genel olarak, yüksek eğitilmiş kitle içinde de işsizlik olmasına rağmen, bu işsizlik yapısal olmayıp konjonktürel veya friksiyoneldir: Ekonomik daralma dönemlerinde artabilir veya kişinin mevcut işini kendi konumuna uygun bulmaması nedeniyle işinden ayrılmasından kaynaklanabilir. Bu durumdaki işsizlik ve buna bağlı gelir yetersizliği süresiz değildir. Ekonomik iyileşmelere paralel olarak yeni istihdam alanları ve bu alanlar içinde dikey ilerleme olanakları ortaya çıkar. Aynı dönemde düşük eğitilmiş/vasıfsız işlerde de istihdam olanağı artar; ancak bu tip işler imalat sektöründen çok, hizmetler sektöründe yaratılır; zira, imalat sektöründeki rekabet otomasyonu arttırarak vasıfsız işgücünü olabildiğince tasfiye eder. Hizmetler sektöründe yaratılan düşük vasıflı işler, hem ücret yönünden zayıf ; hem de kariyer yönünden ilerlemesizdir. Dolayısıyla, alternatifsizlik nedeniyle bu alanda çalışan bireyin yoksulluğu kalıcı hale gelir.

İşiktepe’de görüşme yapılan, ülke içi yoksul göçmenlerin eğitim profillerine bakıldığında, sözü geçen dezavantajlara nedenli açık oldukları görülmektedir. Onyedili kişiden dördü, okur-yazar değildir; üç tanesi okur-yazar olmakla beraber ilk okulu tamamlamamıştır; dokuzu ise ilk okul mezunudur; yalnızca biri lise mezunudur. Lise mezunu olan Şener, kredi borçları nedeniyle iflas etmesi dolayısıyla yoksullaşmıştır ve bu özelliği dolayısıyla istisnai bir örnek niteliğindedir. Şener örneği dışarıda bırakıldığı

zaman, görüşülen kimselerin yarısının ancak ilkokul mezunu oldukları; geri kalanının ise, ilk okul mezunu dahi olmadıkları görülmektedir. Bu kimselerin eğitim yönünden yoksulluklarını, mesleki bilgi ve beceri yönünden yoksullukları pekiştirmektedir. Halihazırda aile içinde çalışmakta olanların meşgul oldukları işlere bakıldığında bu durum açık olarak görülmektedir. Bunlardan üçü kağıt toplayarak; üçü temizlik şirketinde asgari ücretle çalışarak; ikisi küçük birer atölyede görev tanımları belirsiz şekilde, yine asgari ücretle çalışarak; üçü küçük esnafların yanında sigortasız ve asgari ücretin altında maaşlarla çalışarak, ailelerini geçindirmektedirler. Geriye kalan ailelerde çalışan birey bulunmamaktadır. Özetle, 11 ailede çalışan birey bulunmakta; 6 ailenin ise çalışmanı bulunmamaktadır. Çalışmanı bulunan ailelerin biri dışında tümünde tek çalışan bulunmakta; yine birisi dışında kadın çalışmanı bulunmamaktadır. İstisna niteliğindeki bu ailede, baba çalışmaz durumdadır. Anne evde dikiş yapmakta, kızı ise 150 milyon aylıkla bir muhasebecinin yanında sigortasız olarak çalışmaktadır. Babanın rahatsızlığı nedeniyle işini kaybetmesinden önce, bu ailede de çalışan başka bir birey olmadığı öğrenilmiştir.

Halihazırda çalışmanı bulunmayan ailelerin durumuna bakıldığında, bunlardan birinin eşini kaybetmiş ev hanımı(Bestegül); ikisinin, emekli olması nedeniyle çalışmayan ; üçünün ise bir dönem yürütmüş oldukları ticari faaliyette tutunamamış kimseler oldukları görülmektedir (Mehmet,Şener ve Soner). Ticari faaliyette bulunan üç kişiden, Mehmet bakkallığı; Soner, ayakkabı tamirciliğini; Şener ise yoğurt imalatını sürdürmemiştir. Bu kimselerin, işlerini kaybetme süreciyle ilgili anlatımlarından; bir; mesleksiz oldukları ve yapmakta oldukları işi el yordamıyla idare ettikleri; iki; sermaye ve mesleki bilgi kıtlığı nedeniyle rekabete dayanamadıkları anlaşılmaktadır. Örneğin, bir dönem ayakkabı tamiriyle geçinen Soner'in anlatımları, bu kimselerle ilgili öne sürülen tüm görüşleri teyit eder niteliktedir:

Doğan: Sen bu ayakkabıcılığı nereden öğrendin?

Soner: Ben bu mesleği burda öğrendim. Büyük ayakkabı fabrikaları var; oralarda çalışırken kaptım işi; bizim işimiz zaten ayakkabı yapmak değildi; tamirat üzerineydi benim işim.

Doğan: Tamir etmek ayakkabının kendini yapmaktan daha mı kolay?

Soner: Hem öyle hem pek sermaye istemez. Bir örs bir çekiç yeter. Ama ayakkabı imalatı öyle bir şey değil; deriyi alacaksın, köseleyi alacaksın; kalıp lazım, makine lazım; yani büyük

iş o. Tamiratı ayakkabının ucuzluğu bitirdi; gene tamir işi olur ama kıymetli ayakkabıya; o da bir sefer olur, öyle defalarca değil. İyi ayakkabıyı giyen adam zengindir zaten, hani ufak bir tamiratla ömrü uzar, adam kıyamaz onu atmaya ama çok da tamire vermez, gider yenisini alır. Zaten onların da tamircileri bellidir; öyle sıradan adama vermez ayakkabıyı; Bursa'ya verir. Bize gelmez yani öyle ayakkabı, bizim iş yaptığımız yerde zaten öyle adam oturmaz, gariban yerine gariban gelir. Kalkıp bizim de Bursa'da iyi semte gitmeye imkanımız olmadı; onun için sermaye lazım, çevre lazım. Biz onların kirasını bile veremeyiz. Sonra eski yerler var; eski müşteri kolay kolay yabancıya da gitmek istemez yani.³⁸

Soner'in anlatımlarından özellikle iki noktanın altının çizilmesi gerekmektedir. Birincisi Soner, meslekten ayakkabıcı değildir; zira, 'bizim işimiz ayakkabı yapmak değildi; tamirat üzerineydi' demesi; meslekle ilgili donanımının olmadığını göstermektedir. Oysa ki 'ayakkabı tamir bilgisi' ve 'ayakkabı üretim bilgisi' şeklinde ikiye ayrılabilen iki mesleki bilgi türü yoktur. Ayakkabı imalatçılarının bir kısmı, özellikle sermayesi yetersiz olanlar, sipariş üzerine ayakkabı yapımın yanı sıra ayakkabı tamiri de yapabilirler. Soner'in ayakkabı imalatına yardımcı olarak kısa bir süre çalıştığı ve oradan elde ettiği kısa deneyimle, sermayesiz olarak tamirat yapabileceğine kanaat getirdiği anlaşılmaktadır. İkincisi, Soner, işlerinin bozulmasını ucuz ayakkabının piyasaya çıkmasına bağlamaktadır:

Doğan: İşlerin neden bozuldu?

Soner: Hocam hazır ayakkabı çok ucuzladı. Adam 10 milyona ayakkabı satıyor; müşteri yok zaten, mecbur fiyat kırıyor; bir de orası gariban yeri zaten ucuz ayakkabıyı pazardan alıyor. Şimdi ben sana sorayım, on milyona yeni ayakkabı varken sen on milyon tamire verir misin? Bizim on istediğimiz filan da yoktu ama gene de iş gelmiyordu. Adamın giydiği ayakkabı zaten üç kuruşluk; adama tamir parası olarak ne söylesen pahalı geliyor; üç diyorsun misal bir lira olmaz mı diyor. Dükkan kira olmasa iş var yok idare edersin ama hem dükkan kira hem ev kira hem de beş nüfus geçinecek o paraylan, olmadı yani.³⁹

Soner işlerinin bozulmasına neden olarak, hazır ayakkabının ucuzluğu karşısında rekabet edememesini gösterirken, bir yandan da, sürekli olarak yoksulluğun ekolojik etkisinden bahsetmektedir: Dükkanın olduğu yerde garibanların yaşadığına ve bunların da tamir ücreti ödemek yerine on milyonluk yeni ayakkabıyı satın alacaklarına vurgu yapması; değerli ayakkabı giyen ve ayakkabının tamirinde seçici olan zenginin kendi iş

³⁸ Görüşme Dökümleri, s.248.

³⁹ Görüşme Dökümleri, s.247.

muhitinde oturmadığını belirtmesi ve kendisinin zenginlerin iş verdiği çevrelere kira maliyetleri nedeniyle uzanamayacağını dile getirmesi; hem yoksulluğunu ekolojik etkilere dayandırdığını hem de bu durumu bir yoksulluk paradoksu olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Bu algıya göre, hiçbir zaman iş yapamayacaktır; çünkü zenginlerin olduğu yerlerde dükkan açıp onlara hizmet verme şansı olmayacaktır. Bu konuya, Soner'in kendi kavrayışının dışında bakıldığında, emek maliyetinden tasarruf sağlayan seri imalatın, organize olmamış küçük girişimciyi rahatlıkla tasfiye ettiği görülmektedir. Ancak, esnek uzmanlaşmaya dayalı ısmarlama hizmetleri üreten küçük ve orta boy girişimlerin de başarıya ulaştıkları bilinmektedir. Soner örneği, bu gruba da dahil değildir. Soner'in anlatımlarından, eğer bir zengin muhitindeki kirayı kaldırabilecek güçte olsa, işlerini sürdürebileceği sanısı oluşmaktadır. Ancak, mevcut mesleki bilgi düzeyiyle orada da tutunup tutunamayacağı belli değildir.

Yürütmekte oldukları ticari işlerden biri zarar etme, diğeri iflas nedeniyle uzaklaşan Mehmet ve Şener örnekleri de, rekabet güçsüzlüğünün ve ticari/mesleki bilgi yetersizliğinin neden oldukları sonuçlara işaret etmektedir. Bakkallık yapan Mehmet'e göre, büyük marketlerle rekabet edemediğinden zarar etmiştir; ancak Işıktepe'ye en yakın büyük market olan Metro; asgari 5 kilometre mesafededir. Şener ise, bilinen bir yoğurt markası ayarında ürün imalat ettiğini söylemesine rağmen; yemcilerle olan borcunu banka kredileriyle ödediği için iflas ettiğini söylemiştir. Bilinen bir yoğurt markası kadar iyi üretimi olan ve hammaddesi de yalnızca süt olan küçük bir işletmenin, kredi borçları nedeniyle batmış olması da ayrıca dikkate değerdir. Her şartta, üç örneğinde gösterdiği şey, yeterli mesleki/yönetmel/örgütsel donanıma sahip olmayan girişimlerin, verimliliğin azamileştirilmesine dayalı sıkı rekabet koşulları altında tutunamadıklarıdır.

Küreselleşme koşulları altında, firmaların verimliliklerini teknolojiye dayalı otomasyonla arttırdıklarına değinilmişti. Mevcut teknolojinin artırılması, daha az çalışanla daha çok iş çıkarılabilmesini mümkün hale getirmektedir. Bu süreçten en fazla etkilenenler, kol emeğiyle rutin-tekrarlamalı işleri yapan vasıfsız işçilerdir. Sezonluk manav tezgahıyla geçimini sürdürmesinden ötürü işsizler arasında sayılmayan Dursun'un, kısa fabrika işçiliği öyküsü de bu duruma verilebilecek bir örnektir:

Doğan: Sigortan filan yok değil mi?

Dursun: Sigortam yok. ...⁴⁰ 'te 89'da çalıştım, işçi çıkarma oldu; öyle işi bırakmak zorunda kaldık; iki senem daha olsa malülen emekli olcam. Binyüz günüm var, yediyüz günüm daha olsa malülen emekli olacam, binsekizyüz günlen.

Doğan: ...' te ne kadar çalışmıştın?

Dursun: Bir buçuk sene. Ondan sonra bi tane abimiz vardı müdürlük yapıyordu, Allah razı olsun; ona işçi lazımmiş, işçi açığını kapatmak için benim sigortamı ödedi çalışmadan; iki üç sene de onlar ödemiş benim yerime.

Doğan: ...' te çalışırken ne tip bir iş vermişlerdi sana?

Dursun: Makara masura getiriyolar, ipleri biz temizlerdik bıçaklan böyle. Şimdi teknoloji artınca artık onlar gerek duymadı; kendi makineleri temizliyo artık.⁴¹

Dursun'un işten ayrılma öyküsünde, firma, teknoloji artırımına giderek önceden Dursun'un yaptığı temizlik işini yapan bir makine getirtmiştir. Ancak, bu firmanın zorunlu olarak belli sayıda özürlü işçi çalıştırma zorunluluğu bulunmaktadır. İşveren, Dursun'u fiilen işinde çalıştırmak yerine, yalnızca sigortasını ödeyerek yasal ödevini yerine getirmiştir. Firma, Dursun'u çalıştırıp ücret ödemektense, çalıştırmadan sigorta primini ödemeyi kendi açısından daha verimli bulmuştur.

Son tahlilde, bir toparlama yapmak gerekirse, ülke-içi göçmenlerin yoksulluğunda düşük düzeyli eğitim ve buna paralel olarak mesleksizlik önemli bir etkidir. Bu kişilerin eğitimsiz-mesleksiz oluşları, ya işsiz kalmalarına ya düşük ücretli-sigortasız işlerde çalışabilmelerine; yada en iyi ihtimalle asgari ücretle çalışabilmelerine yol açmıştır. Diğer yandan, bu ailelerde kadınların çalışma yaşamına katılmıyor olmaları; çoğu geniş nüfuslu olan ailelerin geçim sıkıntısı çekmesine yol açmaktadır. Bu ailelerin bir diğer özelliği olan, 'çok çocuklu olma' durumu, kadının çalışma yaşamına katılamamasının önemli nedenlerinden biridir.

⁴⁰ İhracata yönelik üretim yapan büyük bir tekstil firması, Görüşme Dökümleri, s.235.

⁴¹ Görüşme Dökümleri, s.235

2.2.2. Çok Çocuklu Olma

Görüşme yapılan kimseler içinde, karı-koca özürülü olmaları dolayısıyla tek çocuklu olan Dursun hariç bırakıldığında, 16 ailenin ortalama çocuk sayısı: 4.37'dir. Bu hesaplama, yaşı henüz 23 olan Filiz (3 çocuklu) ve 28 olan İpek(iki çocuklu) dışarıda bırakılarak yapılırsa -yaşlarının otuzun altında olması dolayısıyla çocuk sayılarının artması muhtemeldir- ortalama çocuk sayısı: **4.64**'e çıkmaktadır. Bu ortalama, Bulgaristan göçmeni olan yoksulların ortalama çocuk sayılarının (2.38) yaklaşık iki katıdır. Zaten, Bulgaristan göçmenleri açısından bu tür bir yoksulluk nedeni gözlenmemektedir.

Çok çocuklu olma durumu, eğitimsizlik-vasıfsızlık gibi kendinde bir yoksulluk nedeni değildir. Ailenin geçimini sağlayan kimsenin(bread winner) zengin olması veya yüksek bir gelir düzeyine sahip olması halinde, aile bireylerinin ihtiyaçları eksiksiz olarak karşılanacağından dolayı, çok çocuk sahipliği yoksullaştırıcı bir etken olarak işlev görmez. Hatta çocukların bakımını üstlenecek kişi veya kurumların devreye sokulması halinde kadının iş hayatına katılımı da mümkün olabilir. Diğer yandan, çocukların iyi eğitim olanakları gelecekte ailenin toplam varlığı için artı bir getiri de sağlayabilir. Dolayısıyla, çok çocuklu olma yapısal bir yoksulluk nedeni olmayıp; olumsal(şartlara bağlı) bir yoksulluk nedenidir ve göreneksel-kültürel köklere sahiptir.

Çok çocuklu olmanın kültürel bir neden olmayıp, üretim yapısından kaynaklanan bir neden olduğu ileri sürülebilir. Örneğin, kırsal kesimde üretimin çok sayıda emek gerektirdiği savıyla çok çocuklu olmanın maddi bir altyapısının bulunduğu söylenebilir. Alan araştırmasından bu bahisle ilgili elde ettiğimiz bulgular; bir, **böyle bir alt yapının gerçekte bulunmadığını; iki, kişilerin çok çocuk sahibi olma niyetiyle, yani ereksel olarak çok çocuk sahibi olmadıklarını göstermiştir.** İflas nedeniyle işsiz ve çok zor durumda kalarak baba evine sığınmasına rağmen, son bir yıl içinde üçüncü çocuğu dünyaya gelen Şener'in anlatımları, çok çocuğun Doğuda bir gereklilikten öte, başlıca yoksulluk nedeni olduğunu göstermektedir:

"Hocam bi kere nüfus çok fazla; eldeki toprak nüfusu beslemeye yetmiyor; zaten doğru dürüst bir şey yetiştiği yok; bir tek patates var, o da adamın nüfusu kalabalık olduğundan kendine anca yetiyor; öyle gidip pazarda satacak kadar bir şey kalmıyor elinde; zaten satsa

ne olacak, oralarda hiçbir şey para etmiyor ki; ondan para yapmak için dışarıya vermek lazım; onun için de adamın toprağının büyük olması lazım; topraklar hep bölünmüş; adamın dedesinden yüz dönüm kalıyor diyelim; babasına 10 dönüm kendisine 1 dönüm kalıyor; onun çocuğuna bir saksı; hani televizyonda vardı ya adam çocuğuna mirasını paylaşıyordu saksıyla, durum o yani. Aile geçinemeyince ne yapacak, evde on kişi varsa üçü dördü orda kalacak gerisi savrulup gidecek; adam hayvandan çiftçilikten başka şey de bilmiyor, ya hamallık yapacak ya şanslı varsa inşaatta çalışacak.⁴²

Bir kent bilim ders kitabının göçle ilgili bölümünden alınmış gibi duran Şener'in anlatımından şu sonuçlar çıkmaktadır: Bir, göçün sebebi Doğulu ailenin yoksulluğudur; iki, yoksulluğunun nedeni ise, pazar için üretim yapamamasıdır; üç, pazar için üretim yapamamasının nedeni toprağının küçük olmasıdır; dört, toprağının küçük olmasının nedeni ise nüfusun kalabalık olmasıdır. Yani çocuk sayısının ailenin maddi donanımıyla uyumsuz olmasıdır. Şener'le yapılan görüşmenin devamında dile getirilenler, çok çocuklu olmanın bir bilinçli tercih meselesi de olmadığını düşündürmektedir:

Doğan: (Çok çocuğu olan Doğulu aileler) Bu kadar çocuğa nasıl bakılır diye düşünmüyorlar mı?

Şener: "Hocam o adam bunları düşünmez; bunları düşünebilse zaten yapmaz. Adamın bir şey bildiği, düşündüğü yok. Etrafına bakıyor, başkası ne yapıyorsa onu yapıyor; bahsettiğiniz şeylerin altyapısının çoktandır bozulduğunu biz de biliyoruz; ama o bilmiyor, anlamıyor; çünkü adam cahil. Zaten çoğu da çok çocuk lazım diye düşünerekten, bilinçli olarak da yapmıyor; oldu mu olmuş diyor. Nasıl korunacak, korunması lazım mı, bu çocuklar ilerde ne olur bunları düşünemiyor ki. Bu işlerde devletin, hükümetlerinde eksikliği var, bütün ağırlığı buralara vermişler; oraya birşey getiren de olmamış uzak diye. Biz Kars'tan buraya geldiğimizde öyle bi şaşırдық ki burdaki hayatı gördüğümüzde sanki ayrı bir dünyaya düşmüş gibi olduk."⁴³

16 yaşındayken Bursa'ya göç ederek Kars'tan ayrılan Şener, Doğuda yaşamlarını sürdürmekte olan ailelerin çok çocuk sahibi olmalarına ilişkin rasyonel bir nedenin olmadığını söylemekte ve kendisinin bu kimselerden biri olmadığını 'o adam' sözüyle ima etmektedir. Ancak, kendisinin de aynı davranışı sürdürmüş olması, 'o' diyerek ötekilediği kimselerden ayrılma noktasında çok da başarılı olamadığını göstermektedir. Aksi geçerli olsa idi; kırsal kesimden kente göç eden ailenin, çocuk edinme davranışında belirgin bir değişimin olması beklenirdi. Kentsel alanda, kırdaki üretim alt yapısını oluşturan maddi koşullar olmadığına göre, bu bireylerin kente

⁴² Görüşme Dökümleri, s.251.

⁴³ Görüşme Dökümleri, s.251.

gelmelerinden sonra hiç yeni bir çocuk sahibi olmamaları gerekir idi. Kentte yaşanmakta olan derin yoksulluğa rağmen, çocuk sayısının artmaya devam ediyor olması, sorunun akla dayalı hesaplamalardan öte göreneksel-kültürel kökleri olduğunu göstermektedir.

Şener, yedi çocuklu bir aileden gelmektedir. Kendisinin de henüz üç çocuğu bulunmaktadır. Çok çocuklu ailelerin genelde kendilerinin de çok çocuklu ailelerden geldikleri görülmektedir. Bir Karadeniz göçmeni olan Döndü'nün anlatımları da bu durumu ortaya koymaktadır:

Doğan: Sizin köyde hep böyle 5-6 tane mi olur herkesin?

Döndü: "Evet. Bizde çokluk olur; biz de 9 kardeşiz. Beyim üç kardeş ama onun beri tarafının çok. Annem oğlan olsun diye yapmış hep kız olmuş, yedi tane kız olmuş, ondan sonra oğlan olmuş".

Doğan: Siz ne ararken öyle 6 oldu?

Döndü: "Biz bi şey bulmaya çalışmadık da koyluk, aldırışlı gunah olur dedik hepsini yaptık."⁴⁴

Döndü örneğinde, çok çocuk sahibi olmanın alt nesiller için bir model oluşturduğu görülmektedir. Ancak, model alma davranışı, bilinçli olarak belli bir sayıya ulaşma veya belli bir sayının altında kalmama gibi kurgulanmış-hesap edilmiş bir taklit biçiminde meydana gelmemektedir. Yalnızca çok çocuklu olmaya alışkın olma ve bu bağlamda bunda yadırganacak bir yön görmememe şeklinde bir model alınmadan bahsedilebilir. Nitekim Döndü, kendi çocuk sayısını iki şeyle açıklamaktadır: Bir köylülükten; iki çocuk aldırmanın günah olmasından. Döndü'nün 'koyluk' biçiminde ifade ettiği köylülük, üç anlama gelecek şekilde söylenmiş olabilir: Bir, "köylütün yaşam biçimi böyle olmasını gerektirdiği için çok çocukluyuz; iki, "köy küçük bir yer olduğundan burada çocuk olmaması için ne yapmamız lazım geldiğini bize öğretecek bir kurum yok; onun için çok çocukluyuz; yani cahillikten, başka türlü nasıl davranabileceğimizi bilemedik"; üç, " köylülük bir zihniyet biçimidir, insanlar çoğu şeyi neden öyle yaptıklarını sorgulamazlar, olayları kendi akışına bırakırlar; biz de kaç çocuk sahibi olmamız gerektiğini sorgulamadık." Döndü'nün köyden ayrılış öyküsü, en azından kendi ailesi açısından, birinci seçeneği ortadan kaldırmaktadır:

⁴⁴ Görüşme Dökümleri, s.233.

" Beyim çiftçilik yaparken traktörümüz vardı; borcumuz yüzünden traktörümüz icrayla elimizden alındı; o yüzden biz orda başka bir iş yapamadık; traktörü olmayan koy yerinde bi iş yapamıyon; alsak alamıyoduk; tek olduğu uçun babası birilerinin yardımıyla bu işe koydu. Başka bir iş yapsa o yaştan sonra ne yapabilir ki?"⁴⁵

Ailenin köyden ayrılma nedeni traktörün kaybedilmesi olduğuna göre, köydeki yaşamın, bu aile açısından gereği, çok çocuk sahibi olmak değil; traktör sahibi olmaktır. Bu durumda, 'başka türlü nasıl davranılacağına bilinmemesini' veya 'mevcut davranışın sorgulanmamasını' içeren ikinci ve üçüncü seçenekler geçerlilik kazanmaktadır. Nitekim Döndü, 'çocuk aldırmanın günah olması' gibi dinsel bir nedeni de olduğunu öne sürmekte; ancak doğum kontrolüyle çocuk olmasına baştan engel olma gibi bir seçenekten hiç bahsetmemektedir. Bu durum, çok çocuklu yoksul ailelerin, genellikle kendi durumlarıyla ilgili bir sorgulama geliştirmediklerini göstermektedir. Nitekim 'yoksulluğun nedenleri hakkında ne düşündükleri' sorulan Karadeniz ve Doğu Anadolu göçmenleri, çok çocuklu olmalarının hayatlarında büyük bir yük olduğunu belirtmelerine rağmen; bu durumdan kendi yoksulluklarıyla ilgili bir neden olarak bahsetmemişlerdir. Örneğin;

Doğan: 6 çocuğunun olduğunu söylemiştin. Biraz çok değil mi? Zor olmuyor mu?

Döndü: "Zor ama küçüklüklerini atlattık ya önceki kadar zor olmuyo; önceden şehirde olsaydık hiç bakamazdık; biz köydeyken bez kullanmıyorduk, buraya geleli beri bez kullanıyon, aha bunun bezini yetiremiyom."⁴⁶

Döndü örneği, çocuklarının yükünün ağır olduğunu teslim etmekle beraber çok ağır bir şikayet içermemektedir. Yedi çocuğu olan ve kocasının topladığı kağıtla çocukları geçinen Nurten'in anlatımı ise, bu şikayetin düzeyinin cinnet boyutlarına kadar uzanabileceğini göstermektedir:

Doğan: Bu elindeki(bebek) kaç aylık?

Nurten: Bu elimdeki daha iki aylıktır; kulağından rahatsız.

Doğan: Bunun sadece kulağı değil kendisi de rahatsız.

Nurten: Bu çok küçük kaldı, kilosu az; benim sütüm de yok. Paramız yok süt, mama bişey de alamıyoz, siz bi yardım etseniz. Çocuğun ilaçları var, iğnesi var. Keşke birine verseydim de benden daha iyi bakardı.

⁴⁵ Görüşme Dökümleri, s.233.

⁴⁶ Görüşme dökümleri, s.233.

Doğan: Ah be bacım ne luzumu vardı bu kadar çocuğun, zaten kendinize zor bakıyorsunuz; bari bu elindeki yavrucak olmasaydı; bak keşke birine versem diyorsun; neden bi dur demediniz şu işe?

Nurten: Benimkilerin hepsi oğlan oldu, bir tane de kız olsun istedik; bu da oğlan oldu. Ne yapalım?

.....

Doğan: Sen hiç çalıştın mı?

Nurten: Yok, bunları anca zapt ediyom.

Doğan: Bir rahatsızlığın var mı?

Nurten: Kafadan rahatsız olabiliirim. Bu bende kafa bırakmadı, mahfetti bu çocuk beni.⁴⁷

Altı çocuğu varken kız olsun diye yedinciği yaptığını söyleyen Nurten, akılcı bir izahı olmayan durumuna ironik bir gerekçe üretmektedir. Nurten'in durumu, ister istemez Weber'in insan davranışları her zaman rasyonel değildir, davranışlarını çoğu zaman duygu ve alışkanlıkları yönetir şeklindeki görüşünü hatırlatmaktadır. Yedi çocuğu olan Nurten, henüz kundağa sarılı çocuğunu başka birisine verebileceğinden bahsetmektedir. Nurten'in 'beni mahfetti' diye bahsettiği çocuk bu iki aylık bebek değildir. Sürekli olarak evden kaçan ve kamyon kasalarına asılırken iki defa kafasının üstüne düşerek travma geçiren ortanca oğullarının birinden bahsetmektedir. Bu çocukların dışarı çıkmamaları için evin kapısı çamaşır ipiyle bağlı tutulmaktadır. Çocukları oyalayabilecek herhangi bir eşya: televizyon, oyuncak gibi, evde bulunmadığından, Nurten bahçesindeki ördek yavrularını odasının içine almış ve çocukların onlarla oyalandıklarını söylemiştir. Nurten örneği, çok çocuklu olmanın, yoksul açısından yarattığı zorluklara çarpıcı bir örnek olmakla beraber; bir yoksulluk nedeni olarak algılandığına işaret etmemektedir. Nitekim, bir Karadeniz göçmeni olan Ayşe'nin anlatımları, sorunun başka nedenlere kolaylıkla bağlanabileceğini göstermektedir:

Doğan: Bu yoksulluğun sebebi ne size göre, ne düşünüyorsunuz?

Ayşe: "Yoksulluğun sebebini ne biliyim. Cenaballah yoksulları öyle terbiye ediyi."⁴⁸

Görüldüğü gibi her koşulda konu çocuk sayısı dışında bir kaynağa bağlanmaktadır. Oysa ki; çocuk sayısının fazlalığı çok temel olarak iki şekilde 'yoksullaştırıcı' bir etki meydana getirmektedir. Birincisi, çocuk sayısının mutlak olarak

⁴⁷ Görüşme Dökümleri, s.258.

⁴⁸ Görüşme dökümleri, s.238.

fazlalığı, sürekli olarak ev işleriyle meşgul olunmasını zorunlu kılarak kadının çalışmasının önünde bir engel oluşturmaktadır. Örneğin Bestegül, çalışma hayatı içine girmeyişinin nedeni olarak şunları söylemektedir:

Doğan: Sizin tahsil durumunuz nedir? Okuma yazma vardır herhalde?

Bestegül: Ben okula gitmedim ama okuryazarlığım var; kendim öğrendim.

Doğan: Peki siz hiç çalıştınız mı?

Bestegül: Hayır. Dört çocuğun başında durdum; bunları bekledim; zaten Zonguldak'ta öyle bi imkan yoktu; iş sahası pek yoktu o zaman.⁴⁹

Bestegül örneği, diğer örnekler gibi, çocuk sayısının kadının çalışma yaşamına katılımının önünde bir engel oluşturduğunu göstermektedir. Kadının yetersiz eğitime sahip oluşu da çalışma alanlarını kısıtlayan bir engeldir. Bestegül'ün iş arayıp aramadığını bilinmemektedir; ancak aramış olduğunu varsaysak dahi hem çalışıp hem dört çocuğun bakımını sürdürebilme olasılığı az görünmektedir. Bu olasılığın zor olduğunu Cengiz'in annesinin iş arama süreciyle ilgili anlatımları doğrulamaktadır:

Doğan: Annen ne kadar zamandır iş arıyor Cengiz?

Cengiz: Bugün gitti, dün gitti, ondan önceki gün de gitmişti; iki üç haftadır iş arıyor ama iş bulamıyor; saat sekizde gidip beşte gelince bir iş aradığından iş bulunmuyor; hiç olmazsa gelip 5'ten sonra evdekilere bakmak için öyle olsun istiyor, ama olmuyor.

Doğan: Senin annenin tahsili ne, okur yazarlığı var mı?

Cengiz: Bir iki sene okula gitmiş ama bitirmemiş⁵⁰.

Cengiz'in annesi, babasının hapse girmesinden sonra iş aramaya başlamıştır. Dokuz çocuklu ailenin tek geçim kaynağı şimdilik Cengiz'in sekiz milyonluk yevmiyesidir. Annenin eğitimsiz oluşu iş alternatiflerini daraltıyor olabilir; ancak dokuz çocuğun bakımını sürdürme gereksinimi dolayısıyla gözetmek zorunda olduğu çalışma saatleri daha önemli bir kısıt niteliğinde görünmektedir. Annenin iş aramaya çıktığı ve Cengiz'in de yufkacıdaki işine döndüğü saatlerde, kardeşlerin bakımını 13 yaşındaki bir oğlan çocuğu üstlenmektedir. Zira akli başında en büyük çocuk bu oğlandır. Bu oğlandan daha büyük bir kız vardır ancak sürekli evden kaçması dolayısıyla kendisine ev ahalisi emanet edilememektedir. Cengiz örneği, yoksulluğun hem kadın yönünden hem de çocuklar yönünden yıpratıcılığına bir örnektir.

⁴⁹ Görüşme Dökümleri, s.244.

⁵⁰ Görüşme Dökümleri, s.241.

Çocukların büyümesinin ardından çalışma yaşamına katılabilecekleri ve dolayısıyla çok çocuklu olmanın belli bir süre için kadının çalışmasını zorlaştırıcı bir etken olacağı ileri sürülebilir. Ancak, çocuk sahibi olma davranışı neredeyse kadının tüm doğurgan dönemini kapsadığı için, evde sürekli olarak anne bakımı gerektiren bir bebek veya küçük çocuk bulunmaktadır.

Çocuk sayısındaki fazlalığın ikinci yoksullaştırıcı etkisi, eğitim çağında olması dolayısıyla aile bütçesine katkı yapamayacak; aksine tüketici konumunda olan bağımlı birey sayısının bu ailelerde çok olmasıdır. Çocukların, beslenme, eğitim ve sağlık giderleri, tek çalışanı olan ailenin sınırlı gelirinin yalnızca gündelik tüketime ayrılabilmesine neden olmaktadır. Tüm aile gelirinin gündelik tüketime ayrılması, ileriye dönük bir birikim meydana getirilememesi sonucunu taşımaktadır. Tek çalışanı olan ailede, çalışan bireyin hastalanma, sakatlanma, hapse girme gibi nedenlerle işinden uzaklaşması, güç koşullar altında geçim mücadelesi vermekte olan ailenin yoksulluk düzeyini 'sefalet' konumuna getirmektedir. Yukarıda bahsedilen Cengiz'in babasının hapse girme öyküsü; inşaattan düşerek sakatlandıktan sonra ancak kağıt toplayarak geçim sürdüren Filiz ve Nurten'in eşlerinin öyküleri; yine doğuştan ortopedik özrü nedeniyle ağır iş yapamayan ve bu nedenle kağıt topladığını söyleyen Mahfuz'un öyküsü, tek çalışanı olan ailedeki birikimsizliğin yol açtığı sıkıntıları göstermektedir.

Çocuk sayısının fazlalığının neden olduğu bir üçüncü sonuç, yoksulluğun ileriki kuşaklara aktarılmasında bir etken oluşudur. Kalabalık aile içinde yeterli eğitim alamayan ve donanımsız biçimde hayata atılmak durumunda kalan çocuklar, yoksulluk çemberini kıramamaktadırlar. Diğer yandan, çok çocuklu olma durumu, alt nesiller için de bir model oluşturarak, onların da aynı davranışı devam ettirmelerine neden olmaktadır. Bu yargıya varmamızın nedeni, çok çocuk sahibi olan kimselerin kendilerinin de geniş ailelerden geliyor olmasıdır. Görüşülenlerden pek çoğu yoksul ve çok çocuklu ailelere mensup oldukları için yetişme dönemlerinde ve sonrasında yeterli ilgi ve destek görmediklerini dile getirmişlerdir. Tek başına Mahfuz'un öyküsü, çok çocuklu olmayla-yoksulluk arasında kurduğumuz tüm bağlantıları ispatlamak için yeterli bir örnek niteliğindedir:

Doğan: Seninle çok farklı ortamlardan geldiğimiz için, bilmediğimden soruyorum; kusuruma bakma; sen Van'dan ayrılırken senin anan- baban- kardeşin-amcan-dayın "ya Mahfuz sen nereye gidiyorsun? Orda ne iş yaparsın, ne yersin ne içersin" diye sormadılar mı? Çünkü sen mesleği olmayan birisin, nasıl kendine güvenip geldin ?

Mahfuz: Yani bizim orda, nasıl diyem sana, bu türlü olaylara kimse kimseye bakmıyo. Desem ki ben sana "ben babamdan fayda görmemişim" inanmazsın bana. "Ya senin de baban nasıl baba" dersin.Okul okuyodum; beni çok çocuk yaşlarda evlendirdi babam; 13-14 gibi evlendim zaten.

Doğan: 13-14 yaş gibi evlendin? Hanımın yaşı kaç?

Mahfuz: Hanım da benle yaşıt.Okul okuyamadık; evin en büyük çocuğu olduğumuzdan, hadi oraya koş, hadi buraya koş; evden ayrıldık; babadan bişey görmedik.Şimdi biz biraz da gördüğümüz için onların o yapısı var yani; sana nasıl diyem?Ben şimdi kalkıp çocuğumu 13-14 yaşında evlendirdiğim zaman...

Doğan: Koyuna keçiyeye bakmak için kadın lazım diye mi oluyor bu işler?

Mahfuz: Yok abe, bizim o zaman koyunumuz da yoktu gerçi; çocuklar çoktu, annem de rahatsızdı diye.

Doğan: Yardımcı olsun diye yani.

Mahfuz: He öyle yoksa, maddi bişeyimiz de yoktu.

Doğan: Kaç kardeştiniz?

Mahfuz: 10 kardeşlik

Doğan: Baban on çocuk yaptığına göre, hali vakti yerindeydi herhalde?

Mahfuz: Yok abey; babam da hamallık yapıyordu.⁵¹

Mahfuz'un anlatımları, bir; çok çocuk sahibi olmanın üretim biçimiyle ilgili bir rasyonelinin olmadığını; iki, ailenin maddi durumuyla ters yönlü bir ilişkisinin olduğunu; üç, çok çocuklu ailelerde çocukların yeterli eğitim ve ilgiden mahrum kaldıklarını; dört, çok çocuğa sahip olma davranışının alt nesillerce de sürdürüldüğünü göstermektedir. Arkasında maddi ve manevi aile desteği olmayan Mahfuz'un, biri talasemi hastası olan dört çocuğu bulunmaktadır. Sonuç olarak, çocuk sayısındaki fazlalık, hem anne-babanın mevcut durumları için hem de çocukların gelecekteki durumları için dezavantaj yaratır durumdadır.

Yoksulluğun alt nesillere aktarılmasında, etken olan bir diğer faktör, çok çocuklu yoksul aile ortamının, okul başarısını olumsuz etkilemesidir. Bu ailelerdeki çocuklar, hayata bir an önce atılma ihtiyacı hissettiklerinden ötürü, ailenin okutma arzusuna rağmen, bu yönde motive olmamaktadırlar. Bu çocuklar kendi açılarından anne-babalarının eğitim düzeylerini kendilerine baz aldıklarından, lise eğitimini hatta

⁵¹ Görüşme Dökümleri, s.256.

onun da aşığını, kendileri açısından eğitim çıtasının ulaşılması gereken son noktası olarak görmektedirler:

Doğan: Döndü hanım, ne kadar gittin okula, tahsil durumun nedir?

Döndü: Okur yazarlığım yok benim; hiç okula gitmedim ben; ikimizin okuryazarlığı da yok; benim köyüm dağ koyüdü, okul yoktu babamın tarafında; aslında ben okumayı çok istiyordum, halen de içimde bi ukte o okumamazlık; o sebepten çocukları okutmayı çok istiyom ama bunların da okumada gözü yok; "ortayı bitirsem okumam" diyo.⁵²

Döndü örneğinde, 15 yaşında olan en büyük çocuk, ailenin maddi durumundan ötürü okutulamamıştır. Döndü'nün ifadesine göre, aileye katkı yapmak maksadıyla okuldan ayrılmıştır. Hali hazırda orta öğrenime devam eden ikinci büyük çocuk ise orta okuldan sonra okumayı istememektedir. Bu yıl sınıfta kalan Ayşe'nin oğlunun da, ailesinin durumundan etkilendiği görülmektedir:

Doğan: Neyse, inşallah çocuklar okuyup hem kendilerini kurtarırlar hem size yardım ederler. Ne olsunlar istersin?

Ayşe: "Ne biliyim ki, okuyacak gibi durmıy, çocuk bize bakıy, onlar okumamış ben ne okıyım diyi."⁵³

Her iki örnekte de ailenin eğitim durumunun çocuklar açısından model teşkil ettiği görülmektedir. Çocukların ailelerinin maddi durumlarının elverişsizliği de çocukların bu tarz bir düşünce geliştirmelerinde şüphesiz etkendir.

Diğer yandan, çok çocuklu olma özelliği, yoksul ailenin destek kaynaklarından biri olabilecek, kendi memleketleri ile olan bağının kopuşunda, en azından zayıflamasında da bir etkendir. Örneğin, Samsun Vezirköprü'nün bir köyünden Bursa'ya göç eden Döndü, memleketiyle olan bağın zayıflamasını şöyle dile getirmektedir:

Doğan: Köyünüze gidip geliyor musunuz, irtibatınız var mı?

Döndü: "Bir hafta izini varmış; onun uçun da gidip gelmeye deymii diye gitmeyecek; heralde ben de gitmeyecek gibiyim; bir iki buğdayımız var; kaynatam belki ben yapamam yardıma gel dedi; benim de çocuk çoğ olduğundan yol parası 25 milyon bi bilet; onun için hesaplıyok

⁵² Görüşme dökümleri, s.233.

⁵³ Görüşme Dökümleri, s.238.

hesaplıyok, gidemeyeceğiz herhalde; büyük oğlanı gönderelim diyok; un falan bişey verirlerse alır getirir diyok".⁵⁴

Görüldüğü gibi, çocuk sayısının fazlalığı yolculuk maliyetini artırdığı için, eğer gidebilirse aile fertlerinden birisi seçilerek memlekete gönderilebilecektir. Bir başka Karadeniz göçmeni olan İpek'in anlatımı ise, çocuklu yoksulun kendi yaşadığı kentle olan irtibatının da zayıfladığını göstermektedir:

Doğan: Arada bir şehir merkezine doğru çıkıp dolaştığınız oluyor mu?

İpek: Hayır gidemiyoz; çünkü 300 milyonla boğazımıza zor yetiyor. Ancak bir düğün, cenaze olursa gidebilirsek ona belki gideriz. Başka türlü gidemeyiz. Bir evden çıkmak on milyona patlıyo. On milyona iki üç kere pazara gidersin. O yüzden vazgeçiyoz.

Doğan: Bursa'nın bir kenarında oturuyorsunuz ama içine girmiyorsunuz.

İpek: Hayır, girmiyoz, nerden gircez.

Doğan: Çocuklar bizi Bursa'ya götürsene anne demiyor mu? Öyle şeyler akıllarına gelmiyor mu?

İpek: Gelmez mi hiç? Ağlıyo bile, sen beni gezmeye hiç götürmüyon diyo, parka bizi götürmüyon diye ağlıyo. Ağlasa da gitme imkanı olmuyo, çocuklar kültür parka gitmek istiyö. Orası da paralı oluyo, o da paralı oldundan gitmemiz olmuyo.⁵⁵

İpek'in anlatımından çocukların taşınması maliyetinin aileye zor geldiği anlaşılmaktadır. Ailenin geliri ile birey sayısı arasındaki uyumsuzluğun, çocuklarla sürekli bir arada bulunması gereken ve çalışmaması nedeniyle sürekli ev içinde kalan kadın açısından ayrıca bir sıkıntı kaynağı olduğu anlaşılmaktadır. Çocukların da aynı sıkıntıdan paylarını aldıkları görülmektedir.

İpek'in dile getirdiği durum, Doreen Massyey'in ünlü Brezilya favelaları örneğini anımsatmaktadır. Bir yoksul gettosu olan favela, küreselleşmiş lambada dansını ve tüm dünyanın bildiği ünlü futbolcuları çıkarmıştır. Ancak, bu favelalarda yaşayanlar Rio kent merkezine inmiş değildir. Benzer şekilde, İpek Türkiye'nin en büyük dördüncü kentinde yaşamakta ancak kent merkezine inmemektedir. Görüşülen kimselerin çoğu, ancak emekli maaşlarını almak için en yakın banka şubesine kadar Işıktepe'den uzaklaştıklarını veya bayram, cenaze gibi istisnai hallerde buradan ayrıldıklarını belirtmişlerdir.

⁵⁴ Görüşme Dökümleri, s.233.

⁵⁵ Görüşme dökümleri, s.240.

Bu noktaya kadar sürdürmüş olduğumuz analizler, daha çok yoksulluğun maddi nedenlerine ve sonuçlarına vurgu yapmaktadır. Ancak teorik kısımda da değinildiği gibi, yoksulluğun dışlanmayı, marjinalleşmeyi, ötekileştirilmeyi içeren psiko-sosyal boyutları da bulunmaktadır. Özellikle Amerikan ve Kuzey Avrupa deneyimleri içinde, yoksulluğun maddi boyutlarının sosyal güvenlik mekanizmalarıyla bir dereceye kadar hafifletildiği; ancak, kişilerin içinde yaşadıkları topluma duygu ve düşünce olarak yabancılaşmalarından kaynaklanan tinsel yoksulluklarının giderilemediğine değinilmişti. Sahadaki katılımlı gözlemden ve derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgular, bu türlü bir durumun çok sınırlı olarak ve özel bir bağlam içinde geçerliliğinin olduğunu göstermektedir.

3. PSİKO-SOSYAL ETKENLER

Öncelikli olarak belirtilmesi gereken nokta, genel çerçevesi itibariyle ‘sosyal dışlanma’ kavramıyla anlatılan ‘ayrıma uğrama’ durumunun, somut mekansal göstergeleri olsa bile (örneğin aynı gelir düzeyi ve etnik kökenden gelenlerin gettolaşmaları gibi); ancak kişilerin öznel bakış açılarından kavranabileceğidir. Diğer bir ifadeyle, salt dış gözlemlere dayanarak ‘uzmanca’ bir teşhisle vardır veya yoktur demenin imkanı yoktur. Sosyal dışlanmışlık algısı, somut olarak çevreden görülen tepkilerden kaynaklanabileceği gibi; kişinin çevresinde olup bitenleri nasıl yorumladığıyla da ilgili olabilir. Kendi konumuz açısından önemli olan, bu dışlanmışlık algısı ile yoksulluk arasında bir bağ kurabilmektir. Sosyal dışlanmışlık algısının, toplumsal bütünleşme yönünden kendi başına önemi kabul edilmekle beraber, maddi bir yoksulluk öyküsünü içermemesi halinde aradaki bağı kurmak zorlaşmaktadır. Örneğin, eşcinsellik sosyal bağlama göre kendinde bir dışlanma konusu olabilir; ancak bu, eşcinselliğin yoksulluğa neden olduğunu göstermez. Bunlar içinde yoksul olanlar olduğu gibi zengin olanlar da bulunabilir. Ancak, bir kimseye etnik kimliğinden ötürü, iş verilmemesi halinde, kişi gelirsiz kalıyorsa, bu durumda dışlanmışlık-ayrıma uğrama kendinde bir yoksulluk nedeni haline gelir.

Işıktepede yürütülen alan araştırmasından; bu konuyla ilgili olarak şu sonuçlar elde edilmiştir:

1-Bulgaristan göçmeni yoksullar ile Karadeniz göçmeni yoksullar açısından, toplumun geneliyle ilgili bir 'dışlanmışlık algısı' bulunmamaktadır. Bulgaristan göçmeni yoksullar, yalnızca mahallelerindeki Doğulular tarafından dışlandıklarını; ancak bunun da eskisi kadar olmadığını ifade etmişlerdir. Zaten, Bulgaristan göçmenleri, geneli itibarıyla kendilerini Doğululardan çok daha iyi durumda gördükleri için, bu durumu fazlaca önemsememektedirler.

2-Doğu Anadolu göçmeni olan 11 yoksuldan yalnızca 2'sinin genel bir dışlanmışlık algısına sahip olduğu görülmüştür. Bu iki kişinin dışında bir kişi de yardımların dağıtılması konusunda ayrıma uğradığını düşünmekte; ancak bunu da genel bir nedene değil; yalnızca muhtara oy vermemesine bağlamaktadır.

Sahada yapılan gözlemler, Bulgaristan göçmenleri ile Doğu Anadolu ve Karadeniz göçmenlerinin Işıktepe'nin farklı alanlarında kümelenmelerini göstermektedir. Bu mahalledeki tek sosyallik ortamı olan kahvehanelerin de iki grup arasında bölünmüş olduğu bilinmektedir. Ancak, bu gözlemlerden hareketle, gruplar arasında, 'birbirinin sahasına girmeme şeklinde' çok katı bir mekansal yarılmaya olduğu ileri sürülemez; zira, bazı Bulgaristan göçmenleri nadiren de olsa, Doğuluların kahvehanelerine uğradıklarını söylemişlerdir. Doğuluların kendi hemşehrileriyle bir arada olma eğilimlerinin daha güçlü olduğu ileri sürülebilir. Farklı mekanlarda yerleşmiş olması, bölgeye farklı zaman aralığında gelmesinden ve hemşehri/tanıdık gibi araçlarla arsa edilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Yapılan derinlemesine görüşmelerde, Bulgaristan göçmenlerinin Doğuluları bazı davranışlarından ötürü yer yer kınadıkları; ancak, çoğunluk itibarıyla şiddetli bir 'öteki' duygusu beslemedikleri anlaşılmıştır. 13 Bulgaristan göçmeninden yalnızca üç tanesi Kürt kökenli Doğulularla ilgili olumsuz yargılarının olduğunu dile getirmişlerdir. Ancak bu üç kişiden ikisinin ifadeleri, söz konusu yargılarının, temelde etnik kimliğe değil, davranış biçimine yönelik olduğunu ve belli oranda bazı davranışların mazur görüldüğünü ortaya koymaktadır:

Doğan: Şimdi bu mahallede öğrendiğim kadarıyla iki kesim var; bir sizin muhacirler bir de doğulular. Kahveleriniz filan ayırmış niye öyle oldu?

Fehim: Şimdi biz geldiğimizde acık hır gür vardıya şimdilerde yatıştı. Bizim göçmenlerden biri hacı, caminin temelini atmış, bi kat kadar çıkmış sonra idare Kürt'lere geçmiş; o zaman burası Fethiye'ye bağlıydı; kendi muhtarlığı yoktu; idareye geçince bizimkileri kovalamak istemişler; gidin kendinize

başka cami yapın burası bizim deye çıkışmaya kalkmışlar. Pek bişey de yapamamışlar camiye; doğuluların bi takımı da pek işini bilmiyo zaten afedersin; pek kötölemek için de demiyom ama öyle yani. Neyse ben ağlanmak için demiyom; işte biz idareyi elimize aldık, işte işler yürüsün diye başka şeyden değil. 'Siz gavursunuz başka cami yaptırın kendinize' diye çok bağıştılar bize. Buraya bi zaman polis çağırıp öyle Cuma namazlarını kıldık; öyle bi düzensizlik yaptı adamlar; sonradan vazgeçtiler. Ben 'gavur olsak ordan gelmezdik' dedim. Benim dedem Bursa'dan göçmüş, uzun hikaye yani. Doğan: Caminin temelini siz attınız; camiyi onlar sahiplendi; bir de yaptıramadılar; ona rağmen gidip kendinize başka cami yapın dediler öyle mi?

Fehmi: He he. Neden öyle bişey yaptılar kafam almadı. Adamlar göya Türkiye'de büyümüşler yetişmişler Türkçe bile öğrenememişler. Şimdi ben seni pek de tanımiyom, pek siyasete de girmek istemiyom. Şimdi bu doğulular Atatürk'ten de hazzetmiyirlar pek.

Doğan: Atatürk'le sorunları ne?

Fehmi: Şurda bir Hamit hoca vardı; kalktı ta Balıkesir'den bayrak getirdi bana; bayram günlerinde asardım; yok bende ne para ne bayrak. 'İndir ordan onu' diye bana çok bağıştılar. 'Ben bu bayrak için geldim buraya' dedim onlara. Şimdi bak yayın mayın da yapmaya başladılar; ben bişey demiyom. Bir hanede var on onbeş çocuk; çocuklar aç görmemiş ; burlarda yemiş ağaçları vardı; ağaçları yoldular; burlarda bizim göçmenler pek yemişsiz durmazlar, çocuklar ağaçları tığdılar yoldular, bişey komadılar. Bi Zeki var Kürtlerde: Fehim amca deyiri 'bu terbiyesizliği hayırsızlığı sadece Kürtler yapar, sizin göçmenlerden tek çocuk yok' deyiri. O Zeki dediğim Kürt ama, iyi bir arkadaş, hem cana yakın, insanlıklı. Şimdi ben çocuklara da pek suç bulmuyom; on tane bir hanede, bir babası çalışırı yedi sekizi okula gideyiri; bulamıyırı çocuk , koludan komşudan dolanıyırı; acıyırım da yani, kötölemiyırım: yoksulluktan. Pazardan alıverseler üç beş kilo meyve, o çocuk sövölmecek; ama gücü yok alamayınca saldıracak.⁵⁶

Fehim'in anlatımlarının bu denli uzun alıntılanmasının nedeni, iki göçmen grubu arasındaki çelişkilerin tüm nedenlerini ortaya koymasındır. Tarihsel olarak bu çelişkinin temel nedeni 'caminin' yapımını kimin sahipleneceği meselesidir. Bilindiği gibi, göçmenlerin yeni geldikleri yerlerde yaptıkları ilk işlerden bir tanesi cami yapımına girişilmesidir. Aslanoğlu'na göre bunun nedeni, gayri-hukuki bir girişim olan gecekondu'nun kendisine bir kutsal aracılığıyla meşruluk kazandırma arzusudur. Cami bu işlevini, bir yanda kente yeni gelmiş göçmen için mekansal gücün bir göstergesi olarak; diğer yandan, zaman içinde kaybedilen kutsallıkların yerini dolduracak anlamlı bir mekansallık meydana getirerek yerine getirmektedir. Dolayısıyla, caminin ibadet pratikleri içindeki kutsallığına, gecekondu için meşruiyet sağlama işlevi ilave olmaktadır⁵⁷.

Işıktepe geneli itibariyle, bir gecekondu bölgesi değildir; ancak bütünüyle göçmen kimselerin meskun olduğu bir yerleşimdir. Caminin yapılma sürecinin her iki

⁵⁶ Görüşme Dökümleri, s.220.

⁵⁷ Aslanoğlu, Rana. **Kent Kimlik ve Küreselleşme**, 2.Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2000, s.244

grup arasında ihtilaf doğurduğunu Kürt kökenli olduğunu söyleyen tek Doğulu göçmen olan **İsmet** de dile getirmiştir:

"Ben şimdi camiye giderim, cami derneğine de üyeyim ama bizi dışarda bıraktılar. Halbu ki bu caminin çoğunu biz yapmıştık; bu göçmenler biz yaptık diye üstüne oturdi".⁵⁸

Caminin yapım öyküsünün, iki grup arasındaki duygusal güç mücadelesinin aracı olduğu anlaşılmaktadır. Çoğunluğu iki ve tek katlı yapılardan oluşan mahallede, müstakil işyerleri yoktur. İş yerleri evlerin alt katlarıdır. Bu tip bir yoksul mekansal peyzaj içinde, dışarıdan farklılığı hemen anlaşılabilen ve diğer yapılara göre daha görkemli olan cami, yapanın mekandaki gücünü yansıtacak tek güç sembolüdür. Her şeyin imgeselleştiği bir dönemde, yaşamakta olan maddi yoksulluğun, zihinsel düzlemde bir güç sembolüyle özdeşim kurularak aşılmaya çalışıldığı düşünülebilir. Diğer yandan, bir yerleşimde caminin bulunması, oradaki sosyalliğin eskilere dayandığı izlenimini verdiği için, bir 'yerleşme' ve 'kalıcılığa' sembolü olarak da işlev görüyor olabilir.

Fehim'in anlatımlarına dönecek olursak, caminin yapımı dışındaki itirazların, hoşgörülle karşılandığı anlaşılmaktadır. Fehim'in, Doğulu çocukların davranışlarını ailelerinin yoksulluğuna bağlaması ve bu bağlamda çocukların etnik kimliğiyle doğrudan bir bağ kurmaması bunun göstergesidir. Diğer yandan, Kürt kökenli göçmenlerden biri olan Zeki'den takdirle bahsetmesi, topyekün bir ötekileştirme yapılmadığını göstermektedir. Nitekim, Doğulu göçmenlerin çoğunun bir dışlanmışlık algısına sahip olmadığını belirtmiştik. Van göçmenlerinden biri olan Mahfuz'un anlatımları, bu görüşü teyit etmektedir:

Doğan: Nerden geldik buraya, hiç gelmeyeydik dediğin oluyor mu?

Mafuz: Ouyor hocam, olmaz mı? Pişmanlık ne fayda, "orası burdan beter, burası ordan beter" iyi bi yer varsa ben gideyim oraya hadi.

Doğan: İyi bir yer var: Miami.

Mahfuz: (Gülüşmeler) Bi nebze olsun yine doğu dediğin zaman, bi nebze şey bakımından, nası diyim yani artık, böyle insanların artık buraya ayak uyduramaması yüzünden mi diyelim artık, biraz daha şey abey, nası diyim sana?

⁵⁸ Görüşme Dökümleri, s.265.

Doğan: Dışlanıyor musunuz?

Mahfuz: Dışlanmak yok abey; dışlanma çağını atlattık biz; o bitti o iş; dışlanma çağı bitti de; işte bi PKK zamanı vurulma kırılma oldu; biz işte bu yüzden... 90'lı yıllarda Van çok şahane bi yerdi abey; göç olayı yoktu; kendi insanı içindeydi; yerli insan bulamazsın şu anda.Geldi Hakkarilisi, Diyarbakırlısı, Muşlususu, Mardinlisi, Şırnaklısı doldu.⁵⁹

Mahfuz'un, ifadelerinden, geçmişte bir dışlanmanın söz konusu olsa bile bugün geçerli olmadığı anlaşılmaktadır. Mahfuz'un, 'PKK zamanı vurulma kırılma oldu' diyerek başlayıp yarım bıraktığı ifadesinden, dışlanma çağının, terörün oluşturduğu algılardan kaynaklandığı ve belli bir süre devam ettiği anlaşılmaktadır. Van'da seyyar satıcılığı bırakıp Bursa'ya gelen Mahfuz'un, Van'a gelen diğer Doğulu göçmenlerden şikayetçi olması da ilginç bir nottur. Mahfuz dışında, Karanlı göçmenlerden biri olan Leman'ın anlatımı da, yoksulluğuyla ilgili bir dışlanmışlık algısının olmadığını göstermektedir:

Doğan: Sence bu yoksulluğun sebebi ne? Bazen keşke şöyle yapmasaydık da başka türlü yapsaydık dediğin oluyor mu?

Leman: Hiç kimseyi sorumlu tutmuyorum ben; eşimin bir mesleği yok çünkü ... Devlet hangi birine yetiyecek, bir değil üç değil beş değil, fakir aç insan o kadar çok ki.⁶⁰

Leman, yoksulluğuyla ilgili olarak eşinin mesleksizliğini göstermekte ve devletin de ağır bir yük altında olduğunu belirtmektedir. Yoksulluğunun sebebi olarak başka kimseleri veya devleti sorumlu tutmuyor olmasına rağmen, yoksullara yeterince yardım edilmediği noktasında diğer Doğulu göçmenlerle aynı görüşü paylaşmaktadır:

Doğan: Hiçbir girişiminiz olmadı mı bu güne kadar?

Leman: Oldu, olmaz mı? Hiçbir fayda vermedi.Kaymakama çıktım, gelip baktılar, "kocanın sigortası var, yardım veremeyiz" dediler; başbakana mektup yazdım; vaziyetimi anlatım "çok dardayız, yardım edin" dedim.Sağolsun okumuş kendisi, ilgilenmiş, valiliğe talimat vermiş; valilikten gelip baktılar, kocamın sigortası olduğunu öğrenmişler; oradan da bir şey çıkmadı. 300 milyonla ne olacak sanki, görüyon halimizi, üç çocuk var, ikisi okulda okuyo, bu çocuklar ilaç mı yiyecek, kocamın sigortası kendi hastalığına, gerçi o da olmasa hepten...⁶¹

Leman'ın anlatımlarından öncelikli olarak, 'çalışan yoksulların' resmi yardım almada güçlük çektiklerini anlaşılmaktadır. Leman, yerel kurumların yardım talebine

⁵⁹ Görüşme Dökümleri, s.256.

⁶⁰ Görüşme Dökümleri, s.246.

⁶¹ Görüşme Dökümleri, s.246.

cevap verememiş olması dolayısıyla, başbakana mektup yazarak 'bürokratik' engelleri aşmak istemiştir. Leman örneği, Doğulu yoksulun kendi sorunuyla devlet politikaları arasında genel bir ilgi kurmadığını göstermektedir. Kurulan ilgili, yalnızca yoksullara yönelik yardımların dağıtım işleminde sergilenen bürokratik tavırla ilgilidir.

Diğer yandan, Doğulu yoksullardan yalnızca ikisinin bir dışlanmışlık algısı taşıdıklarını belirtmiştik. Bu iki kişiden birisi Ağrı Eleşkirt göçmeni olan İsmet'tir. İsmet bu konuyla ilgili olarak şöyle demektedir:

Doğan: İsmet abi senin çoluk çocuk vardır heralde. Kaç çocuğun var?

İsmet: Benim beş evladım var: Dört oğlan bir kız. Üç tanesi evlidir; ikisi bekar: onlar benim yanımda. Bir iş bulamadıklarından benim yanımdeler. İkisi de meslek okulu mezundur ama gene de iş yohtur.

Doğan: Ne kadardır iş arıyorlar?

İsmet: Çok fazla aramadiler. Zaten arasan da bir şey değişmeyecek. Neden, çünkü ayrımcılık var. Eskiden dedelerimizin zamaninde böyle bir şey yoh idi. Türkü, Kürdü, Çerkezi aynı postun üstünde oturirdiler. Benim dedelerim, kafkaslardan gelmiş; devlet orayı mesken göstermiş.

Doğan: Senin dedelerin Azeri mi?

İsmet: Yok değil, Kürt. Bak ben sana bu işler ne zaman değişti söyleyim. Benim kimseden korkum yok. Biz de bu ülkenin bir evladıyız ...⁶² Bak sen araştırmacı bir kişisin, sana doğrusunu söylemek lazım. Bu göçmenler varya, bunların hiçbirinde fakirlik yoktur; fakirlik hep bizim doğulularda.

Doğan: Neden öyle?

İsmet: Bu adamlar uluslararası yardım alıyor; hem Türkiye'de emekli oluyor hem de Avrupa'dan maaşını almaya devam ediyor. Bunlar sorduğunda kendilerini acındırmak için herşeyi söyler; yardım gelsin diye doğrusunu söylemez, başka türlü söyler. Özal bunları getirdiğinde hepsine ev verdi göçmen konutlarından; adamlar uyanık. Ordaki dayresini adam kiraya veriyor; gelip buraya oturuyor. Bir yardım piyasaya çıktımı hemen bunlar koşturur kapmaya. Muhtarına, belediyesine, fakir fukara fonuna hemen yetişirler. "Ya benim vaziyetim iyidir, almayım şunu bi gariban alsın" demezler. Ama bizimkiler öyle değil, zaten bizim vatandaş içine kapanık olur biraz; bi de nereye gidecek de nerden ne alacak onu da bilmez. Zaten gitse deyecekleri şu: "ha senin üstüne ev var; efendim senin şu kadar çocuk var, onlar bakar sana". Adam bilmiyor ki çocuğun kendi karnı doymaz; nerden anasını babasını bakacak?⁶³

İsmet'de ayırım yapıldığı duygusunu oluşturan iki hususun olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan bir tanesi, meslek lisesi mezunu olan çocuklarının iş bulamamasıdır. İsmet, Kürt kimliğinden ötürü kasıtlı olarak iş bulamadıklarını ima etmektedir. Ancak, 'Çok fazla aramadiler. Zaten arasan da bir şey değişmeyecek' ifadesinden, çocukların iş arama öykülerinin çok sürmediği ve de biraz da gönülsüzce olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, çok somut bir bilgidен öte, bir önyargıya

⁶² ... ile verilen boşlukta İsmet'in sorumlu tuttuğu siyasiler anlatılmaktadır. Mülakat dökümleri s.264.

⁶³ Görüşme dökümleri, s.264.

dayandığı izlenimini vermektedir. Diğer yandan, Bulgaristan göçmenlerinin yardım alma davranışları ile ilgili yakınmalarından ve onlarda yoksulluğun olmadığını ifade etmesinden, kendi ötekisi olarak Bulgaristan göçmenlerini konumlandığı anlaşılmaktadır. İsmet, bir yandan Bulgaristan göçmeni yoksulları etik dışı davranmakla suçlamakta; diğer yandan, onlar ile kendi deyimiyle ‘vatandaşları’ arasında bir çizgi çekmektedir. İsmet’e göre Doğulular içine kapanık olmalarından dolayı hakları teslim edilmemektedir; yardım talep etseler dahi hakları kendilerine teslim edilmeyecektir. İsmet’in Doğulularla ilgili bu son yargısı tam olarak doğruyu yansıtmamaktadır. Zira, Doğulu göçmenlerden 13’ünden 11’i, Yeşil kart, S.Y.D.T Fonu, Çocuk Esirgeme Kurumu aylığı gibi, yoksullara yönelik resmi yardım ve hizmetlerden, ya kendileri ya beraber yaşadıkları çocukları yararlanmıştır. Ayrıca, tümünün Muhtarlık kayıtlarındaki ‘fakir kağıdı alabilir’ listesinde yer alıyor olması, bu tip bir ayrıma resmi düzlemde sahip olmadıklarını göstermektedir. Diğer yandan, görüşülen yoksulların hemen hemen hepsinin tanımadıkları özel kişilerden kutsal ay ve zamanlar süresince yardım aldıklarını dile getirmiş olmaları, toplumsal düzlemde de bir ayrıma uğramadıklarını göstermektedir.

Bir dışlanmışlık algısına sahip olduğunu söylediğimiz bir diğer kişi olan Mehmet ise, çocuklarının işsiz olduğunu; işsizlik nedeninin ise Doğulu olmalarından kaynaklandığını söylemiştir. Mehmet’in çocuklarına ‘Doğulu oldukları için tercih edilmeleri’ şeklinde bir şey söylenmemiştir. Mehmet’in çocuklarının başvurdukları işler için gereken vasıfları taşıyıp taşımadıkları da belli değildir. Mehmet’in dışlanmışlık algısı somut bir nedene dayanmasa da kendi başına önemlidir. Ancak, çocukların işsiz oluşları ile etnik kimlikleri arasında bağlantı kurmamıza imkan verecek bir gösterge olmadığı için, Mehmet’in dışlanmışlık algısıyla- yoksulluğu arasında bir bağ kurabilmemiz mümkün olmamaktadır.

Kısacası, sahadan elde edilen bulgular, sosyal dışlanma biçiminde bir yoksulluk tezahürünün genel anlamda olmadığını göstermektedir. Bazı kimselerin bir dışlanmışlık algısına sahip oldukları ve dolaylı biçimde yoksulluklarıyla bağlantı kurduklarını belirtmiştik. Bu çalışma kapsamında, söz konusu bağlantının sahici/objektif nedenlere dayandığı konusunda bir bulgu elde edilmemiştir. Bunun aksinin ispat edilebilmesi için,

örneğin, etnik kimlikle iş bulma arasında bir bağ oluşturabilmek için, aynı kariyer özelliklerine sahip kimseler içinden kimlerin işverenlerce tercih edildiğinin binlerce işyeri içinde taranıp bulunması gerekmektedir. Bu türlü bir çaba, çalışmamızın kapsam ve hedeflerini aştığı için, elde edilen bulgular üzerinden bir sonuca varılması doğaldır.

Son olarak, derinlemesine görüşmelerden elde edilen bir sonuç, yoksulların yakın akraba/tanıdık, hemşehri derneği gibi geleneksel dayanışma mekanizmaları olarak bilinen kaynaklardan yararlanamadıklarıdır. Bu durumu ortaya çıkarmak üzere, görüşme yapılan kimselere, kendilerine yardım eli uzatanlar içinde yakın akrabalarının bulunup bulunmadığı; hemşehri dernekleriyle irtibatlarının olup olmadığı sorulmuştur.

Görüşülen kimselerin bir kısmı, kendilerine yardım edebilecek yakınlıktaki insanların başka yerlerde yaşadıklarını, dolayısıyla böyle bir bağlantılarının olmadığını söylemişlerdir. Örneğin Memet ve Nurten'in ifadeleri bu yöndedir:

Doğan: Memlekete gidip gelir misin? Bu icardan aldığın 120'nin dışında bir dayanışma olmaz mı hemşerilerden?

Mehmet: " Bundan 50 sene önce olsa öyle şeyler olabilirdi; şimdi kalmamış. Bizim akrabalar zaten İstanbul'da kalmış çoğu, paramız varsa istanbul'a gideriz, yoksa gitmeyiz".⁶⁴

....

Doğan: Memleketten bişeyler geliyor mu?

Nurten: "Hayır.Kardeşin kardeşe faydası yok; Allah aşkına kim ne vercek?"⁶⁵

Mehmet ve Nurten'in durumlarında, her iki yoksul ailenin de kendi yakın akrabalarıyla bağlantıları, çeşitli nedenlerle zayıflamıştır. Söz konusu zayıflama, bir yandan yoksulun destek alabileceği kaynaklardan birini kuruturken; diğer yandan, geriye dönme motivasyonunu köreltmektedir. Ağrı-Eleşkirt göçmeni İsmet, bu son durumu şöyle ifade etmektedir:

"Bir arkadaş memlekete gidiyordu geçenlerde, ona tuz ismarladım. Doğunun tuzu eyidir; salamuralara koymaya eyi gider. Adam tuzu vermemiş.Ya parasıyla değil mi arkadaş demiş. Adam ne dese begenirsin: 'Madem buraları beğenmiyordunuz bırakıp gittiniz oralara; neden şimdi buraların malını istiyorsunuz. Yok size tuz muz' demiş."⁶⁶

⁶⁴ Görüşme dökümleri, s.250.

⁶⁵ Görüşme dökümleri, s.258.

⁶⁶ Görüşme dökümleri, s.265.

Kendileriyle aynı çevrede yakını olan kimseler ise, yakın akraba tanıdık gibi yardım alabilecekleri kimselerin de yoksul olduklarını; ancak kendilerini geçindirebildiklerini, dolayısıyla onlardan yardım görmelerinin mümkün olmadığını belirtmişlerdir. Görüşülen kimselerden, Ayşe ve Leman'ın ifadeleri bu durumun örnekleri olarak gösterilebilir:

Ayşe: "Yakın akrabalarımızın kendiyeye yetmiyi ki bize yetse, bize hayırları olsa."⁶⁷

...

Leman: "Hiç kimsenin birbirinden haberi yok, herkesin derdi kendine göre; buralarda kimse başkasına bakamıyor."⁶⁸

Ayşe'nin babası, kendisiyle aynı mahallede oturmakta olmasına rağmen, yoksul oluşu nedeniyle Ayşe'nin ailesine yardımda bulunamamaktadır. Leman ise, yakınlarından yardım görmemesini, büyük kente gelindikten sonraki tavır değişikliğine bağlamaktadır. Buna göre kişiler, aslında birbirinin durumundan haberdar olsa bile, birbirlerine bigane kalabilmektedirler.

Kentteki yoksulların yardım alabilecekleri düşünülen bir başka kaynak, hemşehri dernekleridir. Görüşülen kimselerden, Ardahan-Pasof göçmeni Bestegül dışında, hemşehri dernekleriyle irtibatı olan hiç kimse yoktur. Bestegül, evinin onarımını Pasofluların derneğinin üstlendiğini; ayrıca kendilerine dernekten kanepe gibi ev eşyalarının verildiğini söylemiştir. Ayrıca, kardeş aile olarak tanımladığı bir aileden yardım gördüğünü belirtmiştir. Bestegül'ün bu aile ile eskiye dayalı bir tanışıklık, akrabalık ilişkisi bulunmamaktadır.

Diğer yandan, görüşülenlerin tamamı, Bursa'ya gelmezden evvel hiç tanımadıkları kimselerden yardım gördüklerini belirtmişlerdir. Görüşülen kimseler, kutsal ay ve zamanlar civarında yoğunlaşan yardımları, kimlerden aldıklarını bilmememekle beraber; bunların Bursa'da yaşayan zengin hayırseverler olduklarını tahmin etmektedirler.

Yoksulların çok büyük çoğunluğu, hemşehri derneklerinin yerini dahi bilmediklerini söylemişlerdir. Bir derneklerinin olduğundan haberdar olduğunu

⁶⁷ Görüşme Dökümleri, s.236.

⁶⁸ Görüşme Dökümleri, s.246.

söyleyen kimseler ise, bu derneklerin kendi sıkıntılarına bir çare üretemeyecekleri düşüncesini taşımaktadırlar. Örneğin, Nurettin kendi dernekleriyle ilgili olarak şöyle demektedir:

"O birbirine yardım edenler Pasof'lular. Bi tek onların derneği işe yarar; bizim ki bi halta yaramaz anca kumar oynatırlar; bi gün gittim bakalım ne yapıyor burda diye merak ettim; baktım ki ne derneği? Dernek dernek değil, batakhane, adam masaları kurmuş kumar oynatıyor, yok kağıt oynuyor yok okey oynuyor. Ne yapacak o adam bana? Kendine hayrı yok, işe yaramaz."⁶⁹

Nurettin'in anlatımından çok açık olarak, hemşehri derneklerine yoksulların güveninin olmadığı anlaşılmaktadır. Bir başka Kars göçmeni olan Mehmet ise, derneklerin, nadiren işe yardıklarını fakat bir çeşit ayrımcılık da göttüklerini ifade etmektedir:

Doğan: Bursa'da da Karanlı çok. Sizin dernekleriniz var; bu tip dayanışmayı onların sağlaması lazım. Ben Pasof'lu bir aileye yardım ettiklerine şahit oldum burada.

Mehmet: Hocam, bizim bi tarafta adamımız yok; ben senin dediğin o adamı bilirdim. Pasof'lular ayrı, onlar cenazeyi bile buraya bırakmadılar; namazını kılmaya Fethiye camisine götürdüler. O zaman onlara çayını, içmesini, kefenini dernekten verdiler. Bizim öyle dernekle işimiz yok, bi tek cami derneğiyle tanışıyoruz hepsi o.⁷⁰

Görüldüğü gibi, sosyal dayanışmanın geleneksel kaynakları kente göç edenler açısından kurumaktadır. Bu boşluğu, kentte yeniden kurulacak sivil inisiyatiflerin doldurmuş olması beklenir. Hemşehri derneklerinin bu başluğu doldurmada yetersiz oldukları; bir parça etkinliği olanların ise, kendi sınırlı mensuplarına yönelik hizmet üretebildikleri görülmektedir. Yoksul kimselerin, sınırlı miktarlar ve sınırlı zamanlarda kurumsallaşmamış, gönüllü kaynaklardan yardım görmeleri söz konusu ise de; bunun süreksiz ve sınırlı oluşu nedeniyle, ihtiyacı bütünüyle karşılamaktan uzak olduğu söylenebilir. Zira bu tür yardımlar, çoğunlukla aynı olup; kişilerin nakdi gereksinimlerine cevap vermemektedir. Resmi yardımların da bu ihtiyacı karşılamaktan uzak olduğu bilinmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi, resmi yardımların da bir bölümü(ör:odun-kömür/kırtasiye vb.) aynı yardım niteliğindedir. Nakdi yardımların bir kısmı düzensiz; düzenli olanlar ise küçük meblağlardır. Diğer

⁶⁹ Görüşme Dökümleri, s.253.

⁷⁰ Görüşme dökümleri, s.250.

yandan, sigortalı bir işte çalışan ferdi olan aileler, sosyal güvenlik kapsamı içinde sayıldıklarından dolayı, fert sayılarına ve sosyal gereksinimlerine bakılmaksızın, resmi yardımlardan ya çok kısmi yararlanabilmekte ya da hiç yararlanamamaktadırlar.

SONUÇ

Küreselleşme sürecinde kentsel yoksulluk olgusunun sorunlaştırıldığı bu çalışmada, alan araştırmasından elde edilen bulguların ışığında, şu sonuçlar elde edilmiştir: Çalışmanın en makro düzeydeki sonucu, kentsel yoksullar ile bunların mekansal deneyimlerini oluşturan sürecin, evrensel genel-geçerlik iddiası olan bir büyük teori (*grand theory*) ile açıklanamayacağıdır. Buna göre, küreselleşme süreci ile mekansal yarıma ve kentsel yoksulluk arasındaki ilişki, evrensel bir nitelik göstermekten öte; özgül sosyo-politik ve ekonomik özelliklerin bir tezahürüdür.

Nitekim, kuramsal bölümde, mekansal yarıma ve kentsel yoksulluk olguları ile ilgili çeşitli hipotezler barındıran görüşlere yer verilmiştir. Bu hipotezlerden bir kısmı yapısal nedenlere vurgu yaparken bir kısmı da kültürel(olumsal) nedenleri ön plana çıkarmaktadır. Küreselleşmenin, kapitalizmin yeniden örgütlenmesinin bir sonucu olduğu varsayımını arkasına alan ‘yapısalcı’ nitelikteki analizlerin savlarını şöyle özetleyebiliriz:

“ Küreselleşme süreci neticesinde, ulus devletin kentler üzerindeki kontrolü zayıflamakta; kentler, küresel rekabet koşulları içinde ulus devleti aşan bir çerçevede inisiyatif almaktadır. Buna göre, kent yönetimleri, kendi mekansal altyapılarını dönüştürerek, küresel sermayeyi kendilerine çekecek yatırımlara girişmektedirler. Buna göre, bir yandan eski kent içi yapıların kullanım amaçları değiştirilmekte ve küresel elitlere hizmet üretecek biçimde yeniden örgütlenmekte; diğer yandan, kentteki sanayilerini alt bölgelere kaydırarak, kent merkezini restoran, müze, sanat galerisi gibi kültürel sermaye yapılarına açmaktadırlar. Sanayinin kentten çıkarılması, manifaktür işlerden geçinen vasıfsız-yarı vasıflı kimseleri işsiz bırakmıştır. Manifaktür işlerin yerine ikame edilen hizmet sektörü işleri, çoğunlukla bayan istihdamına olanak tanıyan, kısmi zamanlı ve ilerlemesiz işlerdir. Buna göre, kentsel dönüşümden yerli haklar zarar görürken, gelir düzeyi yüksek olan turistler ve küresel elitler bu süreçten faydalanmaktadır. Sonuç olarak, yüksek kazançlı az sayıdaki kozmopolit ile çok sayıdaki düşük kazançlı yerli kitle arasında mekansal kutuplaşma meydana gelmektedir”

Türkiye’de, küreselleşme süreciyle kentler arasında bu tür bir mekanizmanın olduğundan bahsetmek için henüz erkendir. Türkiye’deki en bozuk gelir dağılımının olduğu büyük kentler, aynı zamanda sanayinin de en gelişkin olduğu yerlerdir . Bu kentlerin sanayisizleşme eğilimleri güçlü değildir. Hali hazırda, hizmet sektörü diğer sektörler aleyhine olarak genişlemesini sürdürmekle beraber; imalat sanayi işleri sektörel ağırlığını korumaktadır. Diğer yandan, kısmi zamanlı çalışma biçimi Türk iş mevzuatında yeni tanınmış bir çalışma rejimi olup, genel iş hacmi içinde çok büyük ağırlığının olduğunu söylemek mümkün değildir.

Ayrıca, kentsel yeniden yapılanma çerçevesinde, kent merkezindeki eski yerleşimlerin tasfiyesinden meydana gelen konut stoğundaki azalma ile yerli kitlelerin barınma maliyetleri arasında doğrudan bir ilişki yoktur. Nitekim, kent merkezindeki eski yerleşimlerin sakinleri, konutlarını ya iş yerine dönüştürerek buralardan gelir elde edip başka yerlere taşınabilmekte ya da kente yeni gelenlere kiralayarak buldukları yerden daha iyi ortamlara geçebilmektedirler. Eğer kent merkezindeki rantın artışından zarar gören bir kitleden bahsedilecekse, bunlar kentin eski sakinleri olmayıp; kente sonradan göç eden yoksullardır. Ancak, bu kimseler de ağırlıklı olarak kentin merkezine görece uzak yerlerde oturmaktadırlar. Merkeze olan mesafesinin uzaklığı nedeniyle ya bedelsiz olarak elde edilen yada düşük kiralarla elde edilen konutlarda oturmak ile kent merkezindeki çöküntü alanlarında oturmak arasında anlamlı bir maliyet farklılığı bulunmamaktadır. Zira, gecekondu bölgelerindeki kira düzeyi kent merkezinin çöküntü alanlarının kira düzeyinden çok aşağıda değildir. Bir tek, merkezde işi olanlar açısından daha uzun yolculuk etme ve yol masrafına katlanma gibi ilave bir bedel ortaya çıkabilir. Ancak bu bedel de çoğu kez işverence göz önüne alınmaktadır. Avrupa veya Amerika’da olduğu gibi, kent merkezlerinde çok miktarda kamuya ait sosyal konut bulunmadığı için, bunların tasfiyesinden kaynaklanan ilave bir sorun da bulunmamaktadır.

Işıktepe’de görüşme yapılan yoksul göçmenlerin ikisi dışında tümü Bursa’nın çeşitli yerlerinde oturduktan sonra Işıktepe’ye yerleşmişlerdir. Bursa’nın çeşitli yerlerinde kiracı olarak oturan bu kimseler, ağırlıklı olarak ya kendi konutlarını yaparak yada geçici bir çözüm olarak gecekondu yaparak kiradan kurtulmayı hedeflemişlerdir.

Buna göre, Işıktepe'ye yerleşim kararında, kent merkezindeki kiraların aşırı yüksekliğinin etkili olduğu izlenimi oluşmaktadır. Ancak, Işıktepe'ye Bursa'nın bir başka semtinden gelen yoksulların hiç birisi merkezde oturmuş değildir; daha önce de Işıktepe'ye benzer özellikleri olan Hamitler, Bağlarbaşı, Hürriyet,Emek, Mesken gibi çeşitli göçmen gruplarının ağırlıklı olarak yerleşim yeri olan yerlerden göç etmişlerdir. Dolayısıyla, Işıktepe'de yerleşilmiş olmasını, ucuz barınma ihtiyacıyla açıklamak mümkün iken; burada kalmayı sürdürme durumunun yalnızca bu etkene dayanarak devam ettirildiğini ileri sürmemiz mümkün değildir. Zira, söz konusu alanda yoksul sayılmayacak kimseler de bulunmaktadır. Ayrıca, yoksulların tümü Işıktepe'deki yaşamlarından bir şikayetleri olmadıklarını; ellerine daha fazla gelir geçmesi halinde konutlarını değiştirmeyi düşüneceklerini ancak Işıktepe'den ayrılmayı düşünmeyeceklerini dile getirmişlerdir. Sonuç itibarıyla, toplumsal grupların mekana yerleşim güdülerinin kira maliyetleri gibi ekonomik-yapısal faktörler kadar psiko-sosyal faktörlerden de etkilendiği anlaşılmaktadır.

Diğer yandan, gecekonduların oluşum dinamikleriyle ilgili yaygın inanış, bu bölgelerin sanayi alanlarının civarında örgütlendikleri şeklindedir. Nitekim, sahada yapılan ilk gözlemler, Işıktepe'nin nüfus birikiminde yakınındaki sanayi bölgesinin motive edici bir unsur olarak işlev görmüş olabileceğini düşündürmüştür. Görüşme yapılan kimselerden hiç birisi, yakınlarında sanayi bölgesi bulunmasının kendileri için bir cazibe oluşturduğunu ifade etmemişlerdir. Nitekim, görüşülenlerden yalnızca ikisinin, bu sanayi bölgesinde faaliyet gösteren fabrikalarda çalışma deneyimleri olmuştur. Bu kimselerden birisi, fabrikanın otomasyonu artırması ve kendi işini bir makineye vermesi nedeniyle; diğeri ise, kriz ortamında fabrikanın faaliyetlerini durdurması nedeniyle işten ayrılmıştır. Bu durum, Işıktepe'deki yoksul-işgücünün sanayi sektörüyle olan bağlantısının zayıf olduğunu ve mekana kendilerini bağlayan unsurun sanayi alanının coğrafi yakınlığı olmadığını göstermektedir. Kural olarak, Marxçı kentsel teorinin, mekanın biçimlenişini, büyük firmaların, fabrika- yönetim merkezi - ofis vb. için yer seçimlerinin bir fonksiyonu olarak gördüğünü belirtmiştik. Işıktepe örneğinde, mekanın oluşumu ile Marxçı teorinin öngörsü arasında benzer bir bağlantının kurulamayacağı görülmektedir.

Küreselleşme süreciyle, mekansal yarıma ve kentsel yoksulluk arasında bağ kuran analizlerin bir bölümünün de olumsal/kültürel nitelikli olduklarını belirtmiştik. Bu yöndeki görüşleri iki kısma ayırarak incelemiştik. Bu görüşlerden birisi, etnik farklılığı olan yoksul kümelerinin, zengin yerleşimlerinden uzak tutulduğunu; kiralık konut piyasasına bilinçli olarak sokulmadıklarını öne sürmektedir. Işıktepe örneğinde, kişilerin bu yönde bir algılamasının olduğuna dair hiçbir kanıt elde edilmemiştir. Yoksul kimselerin hiç birisi, ücretini ödemeye gücü yetse dahi başka bir yere gidemeyeceği şeklinde bir yargı dile getirmemiştir.

Diğer yandan, Işıktepe'nin yoksul bir mekansal peyzaja sahip olması, araştırmanın ilk evrelerinde, yakınındaki varlıklı yerleşimler ile arasında sosyo-mekansal bir kutuplaşmanın olabileceği fikrinin doğmasına yol açmıştır. Daha öncede dile getirildiği gibi, Işıktepe Mahallesi; bir yandan, orta-üst gelir gruplarının yerleşim yerleriyle(Ataevler Mahallesi); diğer yandan, oldukça üst gelir-statü gruplarının yerleşim (Fatih Bulvarı altı) alanlarıyla çevrilidir. Yapılan görüşmelerde, kişilerin buradaki insanlarla ilgili bir şikayetlerinin veya yerici bir ifadelerinin olduğuna rastlanmamıştır. Hatta, buralara giriş çıkış konusunda bir sıkıntılarının da olduğu gözlenmemiştir. Işıktepe'de farklı kökenden gelen insanların mekan içinde gruplaştıkları söylene de; bu durum, örneğin Amerikan gettosu için söz konusu edilen kamplaşma, birbirinin sınırlarına girmeme şeklinde bir sosyal bariyeri oluşturmaktan uzaktır. Kişilerin, yaşamakta oldukları yaşam çevrelerinden uzaklaşamamalarının en önemli sebebi, iş pazarıyla bağlantılarının zayıf oluşu ve kentteki olası serbest zaman aktivitelerinin kendi maddi güçlerini aşmasıdır.

Kültürel nedenler grubu içinde bahsi geçen ikinci tür hipotez, yoksulların, toplumun genelinden ayrılabilen kendilerine özgü bir kültürden beslendilerini ileri sürmektedir. Bu bağlamda, Lewis'in 'yoksulluk kültürü hipotezi' ve bu hipoteze destek olan Murray'ın 'yanlış devlet teşvikleri' hipotezi özetle şöyledir:

“ Lewis'e göre, yoksulluk kültürünü oluşturan pek çok eğilim vardır; yoksul olmak bu eğilimlerden yalnızca birisidir. Diğer önemli eğilimlerden biri, okul-hastane gibi resmi devlet kurumlarıyla ilişkiye girmemektir. Bir başka eğilim, yoksulun yalnızca kendi durumuyla ve yakınlarının durumuyla ilgilenip, yakın çevresi dışındaki olay ve gelişimlere ilgi göstermemesidir. Yoksulluk kültürüyle ilgili diğer bir eğilim, yoksulun

bir öz-değersizlik ve güçsüzlük duygusu taşıması ve kendi çevresi dışında kalanların kendisine ilgisiz kalacağına inanmasıdır.

Murray ise, yoksulların aile yapılarının sorunlu olduğunu; söz konusu sorunların yoksulluğun yeniden üretiminde önemli bir aktör olduğunu ve ölçsüz/yanlış devlet desteğinin, bu kimselerin içe kapanmalarında ve toplumun genelinden kendilerini ayırmak istemelerinde teşvik edici bir işlev gördüğünü ileri sürmüştür.”

Işıktepe alan araştırmasından elde edilen sonuçlara bakıldığında, bu iki hipotezin çok kısmi biçimde onaylanabileceği görülmektedir. Sırasıyla ele alındığında, yoksulluk kültürünün çok önemli özelliklerinden birisi olan *resmi kurumlarla ilişkiden kaçınma* durumu, Işıktepe’de rastlanılan yoksullar açısından büyük oranda geçerlilik taşımamaktadır. Bu kimselerin bir çoğunun ya bizzat kendilerinin ya beraberinde yaşayanların resmi- yardım programlarından destek alıyor olmaları, genel anlamda bir kaçınma durumunun olmadığını göstermektedir. Görüşme yapılan Doğulu göçmenlerin küçük bir bölümü yalnızca, muhtarlık yardımlarının adil biçimde dağıtılmadığı inancıyla, bu tür bir müracatta bulunmadığını dile getirmiştir. Bu kimseler, ağırlıklı olarak sisyasi mülahazalarla, örneğin, muhtara oy vermediğinin bilindiği savıyla, kendilerini geri çekmişlerdir. Bu kimselerin dışında, başbakana mektup yazabilecek kadar ileri adımlar atabilenlerin mevcut olması, resmi kurumlara yönelik genel bir çekingenlik durumunun olmadığını göstermektedir.

Yoksulluk kültürünün bir diğer özelliği olan, yoksulun bir öz değersizlik duygusu taşıdığı ve kendi durumuna yakın çevresi dışında kalanların ilgisiz kaldığı şeklinde bir inanışa sahip olması durumu da, Işıktepe araştırmasının bulgularından biri olarak kaydedilmemiştir. Aksine, görüşme yapılan kimselerin çoğunun güçlü-öz değer duygusu taşıdıkları, *kimseden dilenmeyiz, bir şey istemeyiz, bir iş olsa da çalışsam* şeklinde yaygın biçimde kullandıkları ifadelerden anlaşılmaktadır. Beklentileri, iş olanaklarının artırılması mümkün ise artırılması; değilse, verilen yardımların insanca yaşamaya el verecek ölçüde ve adil biçimde gerçek ihtiyaç sahiplerine yapılması şeklindedir. Görüşülen kimselerden pek çoğu yakın akrabalarından değil; tanımadıkları veya sonradan tanıdıkları kimselerden yardım aldıklarını söylemişlerdir. Bu durum, yetersiz ölçüler içinde olsa bile, toplumun geneliyle ilgili bir dışlanmışlık algılarının oluşmamasına hizmet etmektedir.

Yoksulluk kültürü teziyle ilgili son not, yani yoksulun kendi durumuyla veya yakın çevresiyle ilgili olup, genel gündemden habersiz olduğu şeklindeki argüman, en çarpıcı sonucu vermiştir. Bazı örnekler vererek açıklamak gerekirse, Bulgaristan göçmenlerinden biri olan Süleyman, Amerika'daki yoksullardan da haberdar olduğunu, hatta onların kendilerinden çok daha kötü durumda olduğunu söylemiştir. Giresun göçmeni Ayşe ise, haber bültenlerinde anons edilen bir ailenin ortalama geçim masrafının kaç paraya yükseldiğini takip ettiğini; kendisinin orada ilan edilenin altında aile geliri olmakla beraber, kendilerinden çok daha kötü durumda olan insanlardan haberdar olduğunu söylemiştir. Bunların dışında, bankaların içlerini boşaltanlardan, yurt-dışına kaçanlara kadar ismen sayabilen yoksullara rastlanmıştır. Bu durum, yoksulların kendi durumları dışındaki, genel ülke siyasetiyle ilgili konulara da ilgi gösterdilerini anlatmaktadır.

Murray'ın yanlış/ölçsüz devlet yardımları ile ilgili görüşüne gelince, kestirme biçimde söylendiğinde, Türkiye koşullarında kişilerin çalışmadan yaşamalarını konforla sürdürebilecekleri, herhangi bir devlet desteği mevcut değildir. Örneğin, yeni uygulamaya giren işsizlik sigortası uygulaması, hem daha öncesinde bir miktar çalışmış olma koşuluna bağlıdır hem de kişinin ailesiyle beraber rahatça yaşamasını sağlayacak bir tutar olmaktan uzaktır.

Murray'ın hipotezinde, özellikle zenci gruplar içinde küçük yaşta, evlilik bağı dışında çocuk sahipliğinin arttığından bahisle, bu kimselere yönelik resmi yardımların çalışmayı özendirmek yerine, bağımlı olmayı teşvik ettiği ileri sürülmektedir. Türkiye'de, evlilik bağı dışında çocuk sahipliği resmi yardım almak bir kenara sivil yardım elde etmek için bile bir teşvik unsuru değildir. Hatta, yasal evlilik bağı içinde dünyaya gelmiş çocukların bile, hakkıyla dikkate alındığı bir yardım programı mevcut değildir.

Bu çalışmadan elde edilen bir diğer makro sonuç, farklı grupların farklı yoksulluk profillerine ve yoksulluk nedenlerine sahip olduğudur. Yoksul grupları arasındaki farklılıkların dikkate alınması, bunlara yönelik sosyal politika üretimin doğru sonuçlar vermesi açısından önemlidir. Işıktepe örneğinde, yoksul gruplardan birisini Bulgaristan göçmeni olan yoksullar oluşturmaktadır. Bulgaristan göçmenleri açısından

yoksulluk, ağırlıklı olarak, bir yaşlılık ve yalnızlık fenomenidir. Nitekim, bu grup içinde görüşme yapılanların ezici çoğunluğu, çalışma yaşamını geride bırakmış, yaşlarına bağlı olarak türlü sağlık sorunları olan kimselerdir. Türkiye'ye ülke dışından göç eden bu kitle için, göç etmiş olma durumu doğrudan ve dolaylı olarak bir yoksulluk nedenidir. Bu kimselerin bir yandan yerleşik düzenlerini terk ederek gelmiş olması; diğer yandan, geldikleri yerlerdeki işlerine yaşları dolayısıyla Türkiye'de devam edememeleri, ileriye dönük birikim elde etmelerine engel olmuştur. Bu kimselerin bir bölümü, Türkiye'de yeterli çalışma süresine ulaşamadıkları için emekli olamamışlar ve dolayısıyla belirli bir gelir garantisinden mahrum kalmışlardır. Benzer şekilde, bazı kimseler Bulgaristan'daki çalışmalarının sonucunda emeklilik hakkına sahip olmuşlar; ancak, çeşitli imkansızlıklar nedeniyle bu hakkı fiili maaş almaya tahvil edememişlerdir. Fiilen emekli olup, kendilerine maaş bağlatılanların da bu maaşlarla geçinmelerine imkan yoktur. 30 ile 50 Euro arasında değişen emeklilik maaşları, Türkiye ölçülerinde yeterli olmaktan uzaktır.

Türkiye'de 65 yaş ve üzerindeki kimseler için 2022 sayılı kanun kapsamında belli bir gelir desteği sağlanmaktadır. Üç aylık ödemeler şeklinde gerçekleşen bu destek, söz konusu yoksulların tüm sosyal ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Bu kimseler ilgili yasa çerçevesinde ücretsiz tedavi hizmeti alabilmelerine rağmen, ilaç giderlerini kendilerinin karşılaması gerekmektedir. İlaç masraflarını, yoksullara yönelik diğer fonlardan karşılamaları teorik olarak mümkün olmakla birlikte; sürekli olarak her reçetenin arkasından bu fonlara müracat etmeleri pratikte mümkün değildir. Ancak şunu da ilave etmemiz gerekir ki; yoksullara yönelik Yeşil kart, S.Y.D.T Fonu, 2022, işsizlik sigortası vb. gibi kamusal sosyal yardım programlarının ihdas edilme tarihleri 20 yıldan daha öncesine gitmemektedir. Her geçen gün bu programlar için ayrılan ödenekler artırılmakta ve bunlara başvuran kimse sayısı da artmaktadır. Buna göre, Örneğin, Amerika, İngiltere gibi ülkeler için söz konusu edilen sosyal transferlerde bir gerilemeden söz etmek mümkün değildir. Nitekim, bu ülkelerde yoksulluğun artışında, 80'ler sonrasında devletin sosyal niteliğini bırakarak, yoksullara yönelik gelir desteğini geri çekmesinin önemli bir etken olduğu ileri sürülmüştür. Türkiye'deki sosyal yardım programlarının çoğunluk itibarıyla, 80 sonrasında ihdas edildiği düşünülürse, bu türlü bir sonucun kendi ülkemiz açısından çıkarılamayacağı görülmektedir. Ancak, bu

programalara başvuru sayısının giderek artıyor olması; yoksulluk sorunun alarm verme noktasına ulaştığını da gözler önüne sermektedir.

Bulgaristan göçmenlerinin yoksulluğunda göze çarpan bir başka eğilim, yaşlı ebeveynlerin kendi hallerinde yalnız bırakılmış olmalarıdır. Çalışma içinde, kültürel bir meşruiyete dayandığını belirttiğimiz bu durum, göçmen-yoksul tipinin yoksulluk sorununa olumsuz katkı yapmaktadır. Meydana gelen durumun oluşumunda bir zorlama olmaması ve hatta yasal bir yaptırım da söz konusu olmaması nedeniyle, alınabilecek bir önlemin olmadığı söylenebilir. Böyle olmakla beraber, yaşlı-yalnız yoksulların ya rehabilitasyon merkezleri aracılığıyla yada evinde hizmet yöntemiyle desteklenmesi mümkündür. Hatta, bu kimselerin, hali vakti yerinde olan çocuklarından, ana babanın bakım giderlerine mahsuben bir miktar ücretin de talep edilebilmesinin yolları açılabilir. Nitekim, Işıktepe örneğinde, çocukları-eşleri-torunları tarafından madur edilmiş yaşlı kimseler, bu yakınlarını mahkeme yoluyla kendilerine yardım etmeye mecbur kılacak yöntemlere başvurabileceklerinden bahsetmişlerdir.

Işıktepe örneğinde, araştırma evreni içinde ele alınan diğer yoksul grubunu, Doğu Anadolu ve Karadeniz göçmenleri oluşturmaktadır. Bu grubu oluşturanların ortak göç nedenleri; büyük oranda yoksulluk nedenlerini de birleştirmektedir. Işıktepe’ki çalışmadan elde edilen bulgular, bu kimselerin geldikleri yerlerde de yoksul durumda bulduklarını göstermektedir. Bu kimselerin durumunda, kırsal yoksulluk kente taşınmıştır. Dolayısıyla, bu grup açısından göç -Bulgaristan göçmenlerinden farklı olarak- bir yoksulluk nedeni değildir. Ancak bunun tersi geçerlidir. Yani, kendi buldukları yerlerde geçim sıkıntısı çeken, işsiz olan olan kimseler, iş bulma ve daha iyi bir gelecek elde etme ümidiyle kente göç etmiştir. Bu kimseler, kendi yaşadıkları yerlerde de yoksuldur. Meydana gelen önemli farklılık, kentteki yoksulluklarının, kentin ortalama yaşam seviyesine göre daha sırtıkan durmasıdır. Buna göre, kente göç eden yoksulun, mutlak yoksulluğu azalmakta ancak görelî yoksulluğu artmaktadır. Işıktepe örneğinde, bu konumda olan kimselerden hiç birisi, kentte çektikleri tüm zahmetlere rağmen, geri dönmeyi arzu etmemektedir. Hatta geldikleri yerlerden kente göç talebinin devam ettiğini söylemişlerdir. Bu kimselerin kentsel yaşama tutunamamalarının en önemli sebebi, Wilson’un hipotezinin bir bölümünü doğrular şekilde, iş pazarıyla olan

zayıf bağlantıdır. İş pazarıyla olan bağlantılarının zayıflığı ise eğitimsiz ve mesleksiz oluşlarından kaynaklanmaktadır. Kendi hesaplarına iş yürütmek isteyenlerin ise, mesleki bilgi ve tecrübe noksanlığına ilaveten rekabet güçsüzlükleri nedeniyle başarılı olamadıkları görülmektedir.

Kente göçle birlikte, yoksulların durumunda meydana gelen bir diğer farklılık, geleneksel dayanışma ilişkilerinde meydana gelen farklılıktır. Daha önce birincil topluluklar içinde yaşam sürdüren yoksullar, buralardaki dayanışmayı bir bakıma zorunlu kılan bir sosyal kontrol altında yaşamışlardır. Kente göçle beraber, yakın akrabayla dayanışmayı olağan kılan sosyal kontrol etkisi zayıflamakta; hatta yok olmaktadır. Buna göre, birinci dereceden yakınlar arasında kurulan sosyal dayanışmanın geleneksel kaynakları kurumuş olmaktadır. Nitekim, görüşme yapılan yoksullar çeşitli nedenlerle yakınlarından destek görmediklerini, *burda herkes kendi derdinde; kimse kimseye bakmıyor burda; kardeşin kardeşe faydası yok* gibi ifadelerle dillendirmişlerdir.

Diğer yandan, bu kimselerin bir başka ortak özelliği olan çok çocuklu olma durumu, yoksulluklarını derinleştiren ve kalıcılaştıran bir işlev görmektedir. Yoksullukla-çocuk sayısı arasındaki ilişki, daha önce de değindiğimiz gibi, mutlak bir yoksulluk ilişkisi değildir. Ancak ailenin maddi donanımıyla, bağımlı birey sayısı arasında uyumsuzluk olması durumunda, çok çocuk sahipliği bir yoksulluk nedeni olarak işlev görmektedir. Nitekim, bu ailelerde ya çalışan birey bulunmamakta ya da düşük ücretlerle sigortalı veya sigortasız olarak çalışan tek birey bulunmaktadır. Düşük gelirli tek çalışanın sağladığı kazanç, ailenin asgari ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Çocukların, sağlık, eğitim vb, harcamaları aile için önemli bir yük teşkil ettiğinden; bir yandan, yoksulluktan çıkış ümidi olabilecek çocukların eğitilmeleri ve meslek edinmeleri mümkün olmamakta; diğer yandan, aile, tüm kazancını gündelik olarak tükettiği için ileriye dönük bir birikim sağlanması mümkün olmamaktadır.

Yoksul ailelerde çocukların, ailenin maddi sınıntıları nedeniyle kendisini çalışmak zorunda hissetmesi, okul başarılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum, yoksulluğun ileriki kuşaklara aktarılması şeklinde bir yeniden üretime neden olmaktadır.

Diğer yandan, çocuk edinme davranışı, neredeyse kadının tüm doğurgan dönemini kapsadığı için, bu ailelerde kadının iş pazarına katılımı mümkün olmamaktadır. Kültürel nedenlerle bu kadınların çok çocuklu olmasalar bile çalışmayacakları ileri sürülebilir. Bu görüş, ailenin maddi varlığının yerinde olduğu koşullar altında geçerlidir. Her ne kadar eşleri gibi eğitimsiz-mesleksiz oluşları, çok çocuklu olmalarından bağımsız olarak bir işsizlik nedeni gibi görünse de; bu etkenler çocuk sayılarının getirdiğinden daha büyük bir kısıt değildir. Nitekim, piyasada temizlik işeri, çocuk bakımı, yiyecek-içecek servisi, içecek-yiyecek yapımına yardımcı olma gibi vasıfsız kadın işgücü talebeden sektörler de bulunmaktadır. Bulgaristan göçmeni yoksul kadınların çok büyük çoğunluğunun bu tip işlerde çalışmış olmaları, çocuk sayılarının azlığı nedeniyle başarılabilmiştir. Karadeniz ve Doğu Anadolu göçmeni yoksul kadınların çocuk sayıları, böyle bir girişimde bulunmalarını düşünmeye engel olacak kadar fazladır.

Diğer yandan, çocuk sayısındaki fazlalığın, kişilerin kendi anlatımlarına dayanarak, hiçbir akli dayanağa sahip olmadığı söylenebilir. Bu sorunun, mevcut eğitim yaklaşımının dışında bir ciddiyetle ele alınarak çözümlenmesi gerekmektedir. Zaman alacağı belli olan bu sürecin, resmi kurumların eğitim çabalarının yanısıra sivil inisiyatiflerin de devreye sokulmasını gerektirebileceği düşünülmelidir.

Sonuç olarak, bir yoksul semti (neighbourhood poverty) örneği olarak seçilen Işıktepe’de, yoksul kümesini oluşturan grupların demografik özellikler ve yoksulluk nedenleri açısından farklı özellikler taşıdıkları görülmüştür. Söz konusu farklılıkların, yerel araştırmalar olmaksızın, resmi kayıt ve istatistikler üzerinden elde edilmesi mümkün değildir. Hatta salt istatistiki bilgiler üzerinden yapılacak yorumların, bu farklılıkları göz ardı ettiği durumlarda, resmi kayıtların da doğru okunması söz konusu olmayacaktır. Kaldı ki; ülkemizin veri tabanından yoksullarla ilgili sağlanabilecek en yeni rafine bilgiler, bir ilçede yaşayanların fert başına sağladıkları genel bütçe geliri ortalamalarıdır. Devlet Planlama Teşkilatının, 2004 yılında yayınladığı bu çalışmada, ne yoksulların kimler olduklarını; ne de yoksulların ne kadar yoksul, zenginlerin ne kadar zengin olduğunu anlamaya imkan vardır. Hatta, yoksulluk nedenlerini anlamak hiç

mümkün değildir. Bu bilgilerden saptanabilecek tek şey, bölgeler arasında önemli gelişmişlik farklarının olduğudur.

Diğer yandan, Türkiye'deki gelir dağılımıyla ilgili yapılmış en yeni çalışma , Devlet Planlama Teşkilatının 1994 yılında yayınladığı hane halkları gelir dağılımı anketidir. 1994 yılında yayınlanan çalışmanın, hazırlık aşamasının da bir iki yıl önceye dayandığı düşünülürse, 2004 yılına ait durumun yorumlanmasında ne tür sıkıntıların ortaya çıkacağı aşıkardır. TÜSİAD'ın hazırladığı ve 2000 yılında yayınlanan *Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Yoksulluk* adlı çalışmada⁷¹, Devlet Planlama Teşkilatı'nın hane halkı bazında ve yalnızca resmi kayıtlıları içeren araştırmasının verileri, farklı ölçekler kullanılarak bireysel gelir dağılımı hesabına çevrilerek yeniden yorumlanmıştır. Bu çalışma neticesinde, yoksulların kaba olarak kimlerden oluştuğu hakkında bir fikir ortaya çıkmaktadır. Buna göre, Türkiye'deki yoksullar, ağırlıklı olarak kırsal teşebbüs geliri olanlardan ve sosyal tranfer geliriyle geçinen kimselerden oluşmaktadır. Diğer yandan, Devlet Planlama Teşkilatı'nın bir önceki gelir dağılımı anketinden(1987) elde edilen veriler, 1994 yılındaki çalışmasıyla kıyaslandığında, Türkiye'deki gelir dağılımının giderek bozulduğu şeklinde bir sonuç ortaya çıkarken; TÜSİAD'ın kullandığı farklı ölçeklere göre, vahim bir bozulmanın olmadığı sonucuna varılmaktadır. Sonuç olarak, eski tarihli olmaları bir kenara bırakılsa bile, farklı ölçeklerle farklı sonuçlar üretebilen kaba analizlerle toplumsal gerçeklik arasında mesafe olması kaçınılmazdır. Türkiye'de henüz yeterince gelişmemiş olan nitel araştırmaların sayıca artması, söz konusu açığın kapanmasına hizmet edecektir.

⁷¹ Seyfettin Gürsel vd.(Yaz.)Türkiye'de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk-Avrupa Birliği ile Kıyaslama; İstanbul: Tüsiad, Yayın No: TÜSİAD-T/2000-12/295, Aralık 2000

EK-1

GÖRÜŞME DÖKÜMLERİ

1.Feride(75)

Oğlu Feride'nin oturduğu tek katlı küçük bir evi üzerine yazdırmadığı için; kızı da abisini mahkemeye verme teklifini kabul etmediği için kendisini terk etmiş.Kızı, annesinin elinde kalan son parayı kendisine bakma vaadiyle elinden alarak ortadan kaybolmuş. Bir süre önce eşini de kaybeden Feride, bir komşusunun akşamdan akşama getireceği ekmeğin yolunu gözlediğini söylüyor. Dört yıldır karaciğer kanseriyle mücadele veriyor. Tedavisinin devam etmesi gereken yaşlı kadın, son çare olarak çocuklarını dava ederek bakım almayı umut ediyor.

Doğan: Teyzecim, merhabalar, keyifler nasıl? Ben fakültede görevliyim. Sizinle biraz sohbet edelim.İsminiz nedir?

Feride: İsmim Feride, oğlum.

Doğan: Doğum yerinin neresi? Nerelerden geldin buraya?

Feride: Biz Bulgaristan göçmeniyiz.78'de göç ettik buraya.Razgat tarafından geldik.Sen bilirmisin orları?

Doğan: Pek bilmem doğrusu, bu Razgat şehir mi köy mü nedir?

Feride: Razgat, Rusçuk bir tarafta; Kırçalı, Şumnu öte taraftan; burda oturanlar hep öyle o yakadan.Bizim oturduğumuz yerin adı Kubrattı; kaza oluyu heralde pek köy değil, köyden biraz büyükçe.

Doğan: Feride teyze, yaşın kaç?

Feride: Ekim ayının onbeşinde 75'i aldım.

Doğan: Maşallah, sağlıklı yaşa.Var mı sağlıktan yana bir sorunun, iyi görünüyorsun.

Feride: Allaha şikayet olmasın bende ne arasan var. Dört senedir karaciğer kanseriyim ben; kematerapi oldum aylarca.Benim kızı "iki ay yaşar, al götür anneni" dedilerini ben duydum; isterse hastaneye yatıralım siz bilirsiniz dediler.Ama ben bunu duyduğumu kızı söylemedim. Benim kız geldi, "anne seni eve götürmem mi" dedi; "ölceksem burda öleyim, yatayım şurda" dedim; iki ay yatıp çıktım, daha da halen yaşıyorum, Allahın taktiriynen.

Doğan: Seni gönderdiklerine göre herhalde iyileştin teyzecim.

Feride: Bilmiyom artuk, doktor Enver bey var orda; "sen şimdi git eylülde gel kontrol edelim" dedi.

Doğan: Sen hergün hastaneye nasıl gidip geldin, var mı bir yardımcı olan kimse?

Feride: Hastalım ilk çıktında kocam sağdı; taksikle zar zahmet gidiyoduk; o zaman bu kadar düşkün değildik; iyi kötü idare ediyoduk; kendimize yetiyoduk anlicen.

Doğan:Başınız sağolsun. Peki, eylülde nasıl gidip gelicen, var mı kimse?

Feride: Yok, bilmiyom ne olcek artık.

Doğan: İstersen ben sana yardımcı olayım; buraya telefonumu bırakayım; zaten ben de fakülteye gidiyorum hergün.

Feride: Sağolasın, sen de doktor musun?

Doğan: Yok değilim, ama tıpla aynı yerdeyiz, bir sorun olmaz. Biraz çocuklarını anlatır mısın?

Feride: Bir oğlum var, sizin hastanenin fizik bölümünde çalışıdı; şimdi emekli oldu; torunlar da var.

Doğan: Onlar da bu civarda mı oturuyor?

Feride: Yok değil, aşada bir yerde; oğlumun oğlu da sağlıklı.

Doğan:Sağlık memuru mu?

Feride: He he evet öyle.

Doğan: Torunlar yanına gidip geliyor mu? Nine halin vaktin nasıl, bir şeye ihtiyacın var mı diye soruyorlar mı?

Feride: Yok be oğlum, nerde? Benim kendi oğlum bana küs; on senedir yanıma gelip gitmiyo.

Doğan: Feride teyze, şaşırıdım doğrusu; insan annesine küser mi; hele senin gibi kimsesi olmayan yalnız bir insan böyle ortada bırakılır mı? Doğrusu benim aklım bu işi pek almadı.Ne oldu, neden gelmiyor oğlun sana?

Feride: Bizim oğlan bu oturduğum evi istiyordu; "bu evi benim üstüme yapcen" diyodu; "bu ev benim hakkım" diyodu. Bunun kız kardeşi de var. "Oğlum kusura bakma, sağlığında bu evi sana veremem, kardeşinin de hakkı var" dedim; oğlan buna kızmış; babasının cenazesine bilene gelmedi; halbu ki babası sağlığında ona bir küçük arsa vardı, üstüne yazıydı.Bulgaristan'dan geldimizde burda arsalar bedavaydı. Ne diyem sana bu günkü pareyle elli milyon gibi bir değeri yoktu; sonradan kıymatlandı.Arsayı ona verdik diye kız bile babasına çekmiştiydi.

Doğan: Kızından biraz bahseder misin? O sana yardım ediyor mu bari?

Feride: Yok be oğlum, kız da küstü bana,O da gelip gitmez oldu. Birinden bişey öğrenmiş.Bir gün geldi, anne dedi "abemi mahkemeye verirsek arsayı abemden alabilirmişiz" dedi. "Abemden alalım, yarısı sana yarısı bana olsun" dedi.Ben kabul etmedim; "sen de benim evladımın, o da benim evladım" dedim.

Doğan: Yani abisini mahkemeye vermediğin için sana düşman oldu öyle mi?

Feride: Evet ya. Dur ben sana daha işin acık fazlasını deyem. Ben de yalan yok, madem geldim, bunları yazcen, dosdoğrusunu deyiveren. Bizim acık fayizde para vardı; son zamanda fayizler iyice düştüydü; çok az bir para getiriyodu. Benim kız ev yaptırcedi; "anne o parayı sen bana var ben sana ömür boyu bakarım" dedi. Notere gittik, parayı ben ona verdim, heç bi gelirim kalmadı. "Ben seninle beraber oturcem, evinin işine de bakicem, sana da bakicem" dedi, parayı aldı. Parayı bi aldı, gidiş o gidiş; ne gelen var ne giden. Yukardaki Numan omasa acımdan ölücem.

Doğan: Numan kim teyze, komşun mu?

Feride: Allah bin kat razı olsun, o da pek zengin sayılmaz amma, her akşam bir somun ekmek getirip bırakır. O adam gelmese yecek ekmeem yok, yemin kere yemin deyem ya kimse inanmaz.

Doğan: Senin kızının çocukları yok mu? Ya anne biz ninemin parasını aldık, öylece ortada bıraktık; bu kadın nasıl yaşıyor; gidelim bir bakalım, ayıptır günahdır demiyorlar mı?

Feride: Bi dene yetişkin kızı var; ondan ayrı. Komşulara "anam yanlış yapıyo; nenem mahkemeye verse çıkıp söylicem, annem nenemim parasını aldı, onu ortada bıraktı decem, şahitlik etcem" diyomuş, öyle duydum. Mahkemeye versem paramı verirler demi oğlum?

Doğan: Bilmem ki teyze, herhalde verirler; ama neden gerek kalsın ki bunlara. Bir anne çocuklarından mahkeme kanalıyla mı yardım almalı? İşallah kendiliğinden pişman olup gelir, senden özür diler gönlünü alır. Sonra sen onlara para arsa vermemiş de olabilirdin. Senin bir şeyin yok diye seni böyle bırakmaları mı gerekirdi?

Feride: Zaten ben onlara öyle dedim. "Sizi büyütürken ben sizden para mı aldım dedim; her şeyinizi yaparken bir karşılık mı bekledim" dedim. Ama kime anlatıyon. Olan olmuş bi kere; sabahlara kadar ağlıyom; zaten kanserim, her yerim ağrıyo. Üstüne üstük bu yaşında yalnızlık, gariplik çekiyom; birisi kafeyi bozup ölmeyeydi bunlar başıma gelir miydi hiç?

Doğan: Birisi dediğin kim teyzem, kim kafayı bozdu ben anlayamadım.

Feride: Kocam, rahmetlik. Ben ilk hastalanıvedimde birkaç ay hastanede kaldım; evde yalnızlıktan hastalanmış, kafeyi üşütmüş; geldik baktık ki bizim adam değişmiş, bozmuş kafeyi adam. Zaten ondan sonra pek hayır etmedi. Akıllı adamdı, herkes gelip akıl soradı. Hem müslüman adamdı da. Camide parasız hocalık yapardı. Milliyetçi adamdı. Atatürkün resmini taşırdı ta Bulgaristan'dayken. Bir gün yakalamışlar orda. 7 sene maaşını kestiler Bulgaristanda. 7 sene benim malüllük maaşınla yaşadık orda.

Doğan: Sen Türkiye'deyken hastalanmadın mı teyze; yoksa Bulgaristan'dayken başka bir hastalığın mı vardı?

Feride: Orda benim yüksek tansiyon hastalım vardı. "Sen çalışamazsın" dediler bana. Malüllük maaşı bağladılar, kocamı işten çıkardıktan sonra biz onla geçindik.

Doğan: O zaman senin Bulgaristan'dan maaşın vardır.

Feride: Yok oğlum, ne benim var; ne kocam rahmetlinin vardı. O zaman biz izin almadan geldik; öyle bizim gibi gidenlere bir şey vermediler; çünkü adam Türkiye diye yanıyodu; burda ölürsem tabutunun tahtaları yanar diyodu. Öğretmendi kendisi, Türkiye'ye geldiğinde yaşlı olduğundan, ne memur olabildi; ne emekli olabildi.

Doğan: Peki onun sağlığında durumumuz böyle değildi, biraz birikmişimiz vardı dedin; hatta o parayı kızına vermişsin; nasıl geçindiniz ben anlayamadım.

Feride: O İstanbul'a gitti, ben burda kaldım, bana her ay para gönderirdi. Kendisi resim öğretmerniydi, şurda burda bişeyler bulmuş kendine göre, biraz gönderdiğini ben burda biriktiyodum.

Doğan: Teyzem senin Türkçen de iyi, senin tahsilin var herhalde, her şeyi çok iyi anlatıyorsun.

Feride: Ben Bulgaristan'da Lise bire kadar okudum. Birinci sınıftan ayrıldım.

Doğan: Ne iş yapardın sen Bulgaristan'dayken?

Feride: Ben yumurta fabrikasında çalışıyodum.

Doğan: Türkiye'ye geldikten sonra hiçbir işte çalıştın mı?

Feride: Çalışmadım. Zaten çalışmama da bir gerek yoktu. Kocamın gelirinle az çok geçinebiliyoduk. Kendi toprama geldik diye şükrediyoduk.

Doğan: Biraz önce konuşurken atladık sanki; eşinin ölüm nedeni gerçekten akıl hastalığı mı yoksa başka bir sebepten mi vefat etti? Yalnız kalınca rahatsızlandığını anladım da vefatının ona bağlı olup olmadığı belli olmadı.

Feride: Doktorlar beyni ufalmış dediler, küçülmüş yani erimiş.

Doğan: Anladım. Benim aklım biraz da kızına takıldı. Kızının bir geçim sıkıntısı var mı? Neyle geçiniyor, biliyor musun? Senin parana el koyduğuna göre vaziyeti çok parlak olmasa gerek.

Feride: Emekli sandığından emekli olmuş diye duydum. Tabi emekli maaşınla da geçinilmiyo. Kira ödüyö bi taraftan. Bir doktorun kızına bakıyormuş. Çocuk küçük; onlardan da maaş alıyo bildiğim kadarıylan. Görüşmüyöz ya görüncem duymuş.

Doğan: Görüncem Bursa'nın içinde mi oturuyor? Seni kollarlar mı? Gelip gider misin onlara?

Feride: Evet Bursa'da kalıyor. Pek görüştüğümüz yok; çünkü ben hastayım; burdan bi yere gidemem. Pek öyle yardımlarının olduğu da yok hani; zaten kimseye bişey anlattığım da yok. Bir tek şu komşu kadına söylüyom, pek birine bir şey deme durumum yok. İnsanın kendi evladı bakmadıktan sonra el ne yapsın ki?

Doğan: Senin emekliğin yok, eşinin de yok, sen nasıl tedavi oluyorsun?

Feride: Türkiye hükümeti hak vermiş, kız veya oğlu sigortalı olanın anası babası bakınabilir deye. Kızımın üstünden bakıyorum. Ama onun için de kızın emekli maaşını vermediler üç ay; ondan sonra beni üstüne yazdılar; o zaman bana bakıyordu, ilgileniyodu; parayı vermedim taha; parayı verdikten sonra; bi de abesini mahkemeye vermeyince ayağını kesti; iki ay evvel 70 milyon para yollamış; elektirime suyumaya verdim yirmisini 50 milyonla ta o zamandan beri geçiniyorum; ben onu görürsem dicem ki: " al elli milyonu ben sana veriyom; iki ay geçin bakalım" dicem; nasıl geçinecek bir bakıcem.

Doğan: Buraya hiç gelmiyo ama; aklına esip sana bir 70 milyon yollamış; kimle göndermiş o parayı?

Feride: Torunla yollamış. Toruna dedim ki; "bak kızım" dedim, "ben kanser hastasıyım" dedim; "kendime bakmam lazım, süt içmem lazım, güzel beslenmem lazım" dedim; "bana yüz yüzelli milyon yollasın" dedim. İki ay hastanede yattığımda bana iki ay baktı diye ben ona bir milyar para da vermiştim. Yani bana paramla baktı zaten. Toruna: "bak kızım hiç param yok benim" dedim; "emek almaya param yok" dedim; "bana emekli maaşını aldığında para yollasın" dedim. Daha gelen giden bişey yok.

Doğan: Bulgaristan'la bir ilişkin, alakan var mı? Oraya giriş çıkış kolaylaştı şimdi. Belki candan bir akraban seni rahat ettirir.

Feride: Buraya geldikten sonra bir kere gittik ailecek; şimdi kimsemiz yok orda. Kocam çok vatansever biriydi. Öğretmenlik yaperke stalinin resmini çıkarmış, Atatürkün resmini koymuş yerine; almış götürmüşler Belene'ye. Hani çok zulmetlikler oldu, burlarda hep gösterdiler onları. Adam iki sene kampta kalmış, iki sene sonra geldi. Yani biz Türkiye'ye hasrettik, bi daha gitmem gari.

Doğan: İlerde vaziyetin bir şekilde düzelse burdan gitmek istermisin.

Feride: Hayır, hayır.

Doğan: Peki devletten, kaymakamlıktan, muhtarlıktan, valilikten bir resmi yardım istemedin mi? Feride: Verirler mi bana? Ben hiçbir yere gitmedim. Nası gitcem o dediğim yerlere? Şurdan bakkala yürüyemiyom ben.

Doğan: Teyzecem hiç olmazsa, muhtara git; gerekirse senin durumunu resmi makamlara iletir.

Feride: Yapar mı? Olur mu öyle. Peki gideyim bakeyim o zaman.

Doğan: Teyzem sağolasın, bir ihtiyacın olursa sana telefonuma bırakacağım. Kendi elimden gelirse ben, gelmezse sana yardımcı olacak birini bulmaya çalışacağım. İçini rahat tut. Kendine iyi bak, hoşça kal.

Feride: Peki oğlum, sağolasın; gene gel; hanıma çocuklara selam söyle.

2. Mehmet(65)

Mehmet 65 yaşında olmasına rağmen köseliği dolayısıyla yaşını göstermiyor. Uzun boylu; sürekli lacivert bir şapka ile doluyor. Çocuk ruhlu, kendi başına yaşayan biri. Çöplerden kağıt toplayarak geçimini sağlıyor. Son bir yıldır atık kağıtların fiyatının düşmesi dolayısıyla iyice krize girmiş. Çöpten bulduğu kıyafetlerle giyiniyor. Bulgaristan'da biri resmi, diğeri gayri resmi olmak üzere iki evlilik geçirmiş. Birinci eşi dul bir bayan olduğundan ailesi kabullenememiş ve ayrılmaları için baskıda bulunmuş; diğeri eşi kendisinden 16 yaş küçükmiş; kendisini aldattığı için ayrılmış. Çocuğu, ailesiyle bağlantısı; yakını yok.

Doğan: Mehmet abi senin yalnız yaşadığını söylediler. Ne zamandar beri yalnız yaşıyorsun sen?

Mehmet: Türkiye'ye geldim geleli yalnız yaşıyom ben.

Doğan: Kaçta gelmiştin Türkiye'ye?

Mehmet: 78'de anam bubamla beraber geldim ben.

Doğan: Nerede şimdi onlar?

Mehmet: Anam bubam öbür dünyada; vefat ettiler; zaten benim yanımda değillerdi.

Doğan: Peki nerdeydiler?

Mehmet: Benim bir biladerim var Hürriyette; anam bubam biladerin yanında kalıyodu; benden ayriydiler.

Doğan: Anladım. Senin biraderler daha önce mi gelmişler buraya?

Mehmet: Şimdi bilader bizden on ay önce geldi; 77'de; ben 78'de anam bubamla beraber geldim. Ben ötede evliydim; orda büyük bir tarih var. Sekiz sene bekar gezdim orda; tekrar gene evlendirdiler beni; çulsuzun biri çıktı bana; yemeklerime zehir koydu Bulgaristanda; boşanmaya kalkıtık; belki akli başına gelir diye mahkemeyi geri çektim; sonra Türkiye'ye yolculuk çıktı bize; parçalanmış aileler üzerine göç çıktı bize; Şimdi Bulgaristan'da ayrılmak için kanun gereği kariyi boşamak gerekli; orda boşanmak kolay; ama Türkiye Cumhuriyeti'nde zor; belki iki üç sene sürer bir karıdan ayrılmak; orda hakim hemen çeker kırbacı boşattırır.

Doğan: Yani Türkiye'ye gelebilmek için karını boşadın, öyle mi?

Mehmet: Evet, başka türlü geçemezsin Türkiye'yi. Öbür türlü kaçak geçmen lazım beri yana, habi yudarsın yani.

Doğan: Bulgaristan'da sıkıntınız vardı ve boşanmak pahasına geçmen gerekiyordu, öyle mi?

Mehmet: Ya benim orda rahatım vardı da; anam bubam beni zorla ayırınca işlerim altüst oldum ben. Anam bubamın gözü arkada kalmasın diye mecbur ettiler beni buraya gelmeye; şimdi orda kalsedim gene evlenirdim; buraya geleli 26 seneyi doldurdum, 27'ye gidiyirim; Türkiye Cumhuriyeti'nde hoşum ama, geçinmem gerek çalışmak gerek.

Doğan: Sanki iki kere evlendim dedin; ikinci karından niye ayrıldın?

Mehmet: İlk karı duldu; onu ben istedim; bubam istemedi, " sana delikanlı bi kız alcem" dedi. Bu o....puyu aldılar bana resmi nikahsız. Karı benden 16 yaş gençti. Feleğin çemberinden geçmiş ta bana gelmeden önce, evlendikten sonrada beni altadıydı.

Doğan: Nasıl anladın?

Mehmet: Gecenin ikisinde üçünde ben uykudan kalkıp baktım, bir gün camdan adam atladi bahçeye.

Doğan: Anladım. Karıları bıraktın, Türkiye'ye geldin, para lazım, sigorta lazım, sonra?

Mehmet: Sigortam var da ödeyemeyom pirimlerimi.

Doğan: Emekli olmak için ne kadar pirim ödemen lazım?

Mehmet: Üç senem var; hani bir geçende bağışlama kanunu çıktı ya; o sigorta dairesine müracat ettim; on yıl istiyiri ordan benden. Memur baktı bilgisayardan, "on yıl olmuş olsa hemen bağlayam amca" dedi, o da yok bende.

Doğan: Yani ya üç sene pirim ödemen yada on yıllık sigortalı çalışmışlığının olması lazımdı, ikisi de sende yok. Sen Bulgaristan'dayken ne iş yapardın?

Mehmet: Ben Bulgaristan'da koparatifte de çalıştım, devlet işinde de çalıştım....

Doğan: Şimdi meseleyi bir toparlayalım; sen boşandın ve ailenle birlikte Türkiye'ye geldin değil mi?

Mehmet: Hayır hayır benim ailem Bulgaristan'da kaldı; ben anam bubamla geldim buraya.

Doğan: Siz anne babayı aileden saymıyorsunuz anladığım kadarıyla; biz burada eğer beraber yaşıyorlarsa onları da aile olarak kabul ederiz. Peki neyse, Türkiye'ye geldiğin zaman, bu kağıt toplama işinden önce neyle geçiniyordun? Nerde işe başladın, bunlardan bahsedermisin?

Mehmet: İnşaatlara giderdim, amelelik yapardım geçici olarak.

Doğan: Hep geçici işlerde mi çalıştın?

Mehmet: Biraz fabrikada da çalıştımfabrikasına girdim.

Doğan: Ne fabrikasına girdin, anlayamadım.

Mehmet: İnter fabrikasına girdim. Sedat Acarlarınmış bu, Yalova yolu üzerinde.

Doğan: Peki, orada ne tür bir görevin vardı, sana ne işi verdiler yani?

Mehmet: Orda bekçilik yapardım; gündüzleri de çay servisi yapardım orda, ama para yok.

Doğan: Peki niye ayrıldın ordan?

Mehmet: Ben ayrılmadım da beni ayırmak için mahana ettiler(bana bahane buldular) bi makine sakladılar, sen çaldın dediler, dışarı sepetlediler.

Doğan: Kaç senesinde oluyor bu iş, ne kadar çalıştın orda?

Mehmet: 78'de oluyor; bir sene kadar çalıştım; zaten sigorta kartım Sedat Acarlardan çıktı; şu an elimde kartım.

Doğan: Ama şu an işe yarar bir tarafı yok senin için, sadece bir kayıt durumunda. Peki senin tahsilin nedir, ne kadar okudun Bulgaristan'da?

Mehmet: Orta okulu bitirdim ben orda.

Doğan: Ben şimdi bilmediğim için soruyorum bunu: orta okul mesleki okul mu orda? Çünkü senin bir çok hemşerin okuldan meslek öğrenmişler.

Mehmet: Öğretiyirdılar ama biz öğrenmeye kaçmazdık ki; biz giderdik çelik oynamağa; sopa çelik oynamağa giderdik; sağlığında rahmetlik babam çok yalvardı yakardı: " ya oğlum taşa toprağa gitme, okula gitte bi meslak öğren, gün gelir de ararsın o günleri ama geçmiş olacak o günler"derdi.

Doğan: Peki bu kağıt toplama işine ne zaman başladın?

Mehmet: Ben onu çoktandır ediyom be hocam; 82'de başladım.

Doğan: Bu kağıt toplama işinden para kazanabileceğini nasıl keşfettin?

Mehmet: Yok ki başka bişey; şimdi senin anlacan boş durmam, inşaatlarda çalışırdım ben; "ağır geliyo sana bu inşaat işi" dediler; "sana biz bi yol gösterelim de onu yap" dediler. "Geceleri çık kağıt topla" dediler; "utanyom ben yapmam öyle şey" dedim önce. "Hırsızlık, uğursuzluk bişey deyil ya dediler, hiç olmazsa biraz ondan eklemek yirsin" dediler. Ona devam ediyırım ama şimdi benim karnım çok büyük olduğundan eğilip kalkamıyım, nefesim daralıyırı; hava da sıcak; doktorlar bana başımdaki bu rahatsızlığımdan güneşin ziyası beni çok rahatsız ediyırı, dışarı çıkamıyom bu yüzden. Bir ara boyacılık da yaptım. Fethiye'nin en eski boyacısı bendim. Kağıtı 82'den beri yapıyırım. Kağıdı geçen sene yarısını sattım yarısını satamadım.. Zaten dışardan da geliyırı; hepsini de satsan geçinemecen senin anlacan. Şimdi bizim başbakan dışardan parasız getirtiyimış. Yav derler parasız geliyırı; bizim burdaki kağıdın parası aşağı düşüyırı; fakirler geberiyi o yüzden.

Doğan: Yani dışardan bedelsiz kağıt gelmeye başlayınca hem senin kağıtlarının hepsini almıyorlar hem de aldıklarının fiyatı çok düşük, seni geçindirmiyor

Mehmet: Evet öyle, benim evin bahçasında belki 2 ton kaat var; öyle duruyırı, yatıyırı evin önünde.

Doğan: Senin evinin bahçesinde iki ton kağıt biriktirmene izin veriyorlar mı? Nasıl bir ev o, ev kimin evi?

Mehmet: Mal bizim kendimizin benim biladerle ortak; zaten bi göz tek katlı ev, küçük bi bahçesi var, etrafını sardım bahçenin onun içinde duruyoru; eskiden bu ev yapıldığında burda hiç ev yoktu; şimdi apartmanlar geldi, şikayet oluyoru.

Doğan: Sizin olduğunuz yere apartmanlar girdiğine göre, senin evi alıp sana da bir daire verirler belki, daha iyi olmaz mı?

Mehmet: Ben onu göremem ki ağabey.Hem bana ne apartımandan, daireden ? Ben ne yapacam başka evi? Benim param yok ağabey, ekmeem yok, elektiriğim yok, evin önünde belediyenin lambaları var; o direkleri dikerlerken belediyecilere "acıık onun başını benim eve doğru baktırın, ceyranım yok, evin içi acık aydınlansın" dedidim, öyle yaptılar.

Doğan: Senin evinde elektirik bağlantısı mı yok yoksa sen mi kullanmıyorsun? Gaz lambasıyla mı aydınlanıyorsun?

Mehmet: Ne gaz lambası ağabey, gazı nerden bulen ki; kırk yılda bi bakkaldan bi mum alıyom onu yakıyom.

Doğan: Senin evinde elektirikle çalışan hiçbir alet yok mu? Yemeklerini nasıl saklıyorsun mesela.

Mehmet: Benim evde eşya çok ağbey; şimdi şu gördüğün gömlek uzun kolluydu; ben kestim diktim, kısa kollu yaptım; bu pantolonu da aynı çöpten çıkardım.Çöpten envayi şey çıkıyı; hatta bazı garibanlara da veriyom.

Doğan: Senden daha garibanları da mı var? Kim mesela onlar?Tanıyor musun?

Mehmet: Kürtlere veriyom be abe. Adam inşaatlarda çalışıyı be abe, nerden bulcek yeni elbiseyi de geyclek.

Doğan: Sen yemek yapmasını biliyorsundur.Yiyeceklerini nasıl saklıyorsun?

Mehmet: Benim yicem ne olcek be abe? Bazen bakkaldan bi yoğurt bi ekmek alıyom tamam.Ramazanda bazı kuru erzak geliyörü.Sabah pişiriyom, bütün gün onu yiyom bitiriyom.Ne derler bi söz var, kör tuttuğunu dikermiş.Kuru ekmeği yiyebiyosan ye bakalım, illa bişeyle islamak gerekiyori.

Doğan: Ramazan dışı zamanda herhangi birinden, vakıftan, kaymakamlıktan filan yardım almıyor musun?

Mehmet: Ben fak-fuktan üç aylık bişey alıyom; bazı ramazanda veriyolar.

Doğan: Yeşil kartın da var.

Mehmet: Var ama bişeye yararı mı ki abe.Devlet hastanesine gidiyom; benim karaciğer yaralı; akciğerim yaralı, bacasm ameliyatlı, kalbimden rahatsızım, kafamda nöroloji hastalığı var, bana bi çare bulmuyolar.İlaçların yüzde ellisini kendin karşılacen diyolar; nasıl alcen bu kadar ilacı ben bu fitreyle, sonra bütün sene ne yicem.

Doğan: Belediyeden falan yardım istemedin mi? Onların vakıfları, bazı yoksulluk ödenekleri var; hiç araştırmadın mı?

Mehmet: Ben büyükşehire vardım oraya danışmaya; beni huzurevine alın dedim; özel arabeyle beni Kaplıkaya'ya götürdüler.Ordaki müdür "senin evin varmış, senin abin varmış, sen kimsesiz değilsin" dedi. Yemin etim "valla kimsem yok" dedim. "Ben kardaşımla anlaşamıyom, anlaşsam zaten böyle olmaz" dedim. Benden sağlık raporu istediler, hastaneye vardım, bana rapor verin huzurevine girecem ben dedim.Bana evin var deye mahana buldular, "sen oraya giremezsin hastalın çok senin amca" dediler, döndük geldik.

Doğan: Yani senin huzurevine kabul edilmen için sağlıklı olmam lazımmış, öyle mi?

Mehmet: Anlatılar bişiler ya kafam pek almadı.

Doğan: Neyse ki kardeşin evde oturmana ses çıkarmıyor.Başının üstünde bir dam var; olmasa daha kötüydü değil mi?

Mehmet: Abem peşimde dolanı; "ver bakalım şu imzayı" deyırı. "İmzayı versem ben nereye gitcem abe" diyerim.Bana "imzayı ver, istersen dünyanın öte yanına git" deyırı.İmzayı bi versem, satcek evi koycek beni kapının önüne.

Doğan: Öyle yapacağını nerden biliyorsun?

Mehmet: Bulgaristan'dan geldikten sonra fabrikada çalışırkana 20 bin lira para biriktirdiydim.Abem istedi o parayı "ben sana ne zaman istersen veririm" dediydi; Bulgaristan'a dönüş izinleri açılydı; "ben burda durmucem, gitcem abe, benim paramı ver" dedim.Paramı vermedi, üstüne yattı; ben de kaldım burlarda böyle. Şimdi imzayı alcek, satcek evi para mara vermeden atcek beni kapının önüne abe; heç verimim imzayı delimim ben?Ben akşam yattımda dahi kendimi bilmiyom, bu hastalıklar beni derin bi uykuya yatırıyı, ufak suyla kendimi pisliyom abe, bi de sokakta mı yateyim ben?

Doğan: Peki bu rahatsızlığın neden ileri geliyor?

Mehmet: Prostattan geliymiş derler; kaç sefer oldu doktorlara gidip geliyirim devlet hastanesine; "yok sende bişey" deyiler. "Yoksa benim derdime derman bulun" deyirim; 95'ten beri bu dertlen uğraşıyirim.

Doğan: Yine yeşil kartının var olması iyi bir şey.

Mehmet: Bak şimdi hoca, ben 88'de Hürriyetten bu yana kaydımı geçirdimde fak-fona girdiydim, bu yeşil kart 93'te çıktı.Gözlüklerimi görüyon mu benim? İkisinden de ameliyat olduk, şimdi gözlük kullanmam lazım, öteden verdilerdi bi gözlük, kaybettik onu; gene devlet hastanelerine gidip almam icap ediyırı.

Doğan: Ben de onu söylüyorum; sorunlarını tam çözmeseler de yine de hiç yoktan iyidir.Bak şimdi o kart olmasaydı nerden alacaktın gözlükleri değil mi?

Mehmet: Ne yapcen agam, bir kere olduktan sonra.

Doğan: Kağıt toplamaya devam ediyorsun değil mi? Araban filan mı var? Bu civarlarda mı dolaşıyorsun?

Mehmet: Benim bi inşaat el arabam var; gidemiyom ötelere; geçen sene iki kere düştüm buza; bileğim çatladı; iyileşmiyo, halen ağrıyo abe.

Doğan: Senin ismin Mehmet değil mi abi?

Mehmet: Evet. Mehmet....

Doğan: Neyse soyadin benim için şu aşamada gerekli değil abi; gerekirse ben seni bulurum. Senin abin dışında Bursa'da akrabaların var mı? Hiç gelip te burda bizim bir yakınımız var, bu adam ne yapar nasıl yaşar diye gelip sormuyorlar mı?

Mehmet: Karamanda var, Hürrüyetle var. Bak hoca ben şimdi takvimin yapraklarını sayarım; ramazan gelsin bekliyorum.

Doğan: Yani akrabaların da mı ramazanı bekliyor senin yanına gelmek için?

Mehmet: Yok hoca benim akrabalar hiç gelmez. Dışardan geliyir. Şimdi sen nasıl gelip beni buldun. Onlarda soruşturuyo buluyo. Televizyoncular bile buldular beni, ama sonra gelmediler yanıma, sen evde bekle biz seni çağırırız dediler.

Doğan: Işıktepeli yoksulların davet edildiği programdan bahsediyorsun değil mi? Hani şu size yardım vaat etmişler, para vericez, ev vericez demişler, sonra da bir daha uğramamışlar.

Mehmet: Evet, evet. Bana da bekle dedilerdi; bütün gün evden çıkmadım; bir hafta sonra biri yanıma geldi " amca özür dileriz, sana gelene kadar kayıtlarımız, kasetlerimiz doldu dedi". Benden özür dilese ne yazar gari, ben evde beklemişim o kadar.

Doğan: Bazı komşularınla konuştum, "bizi kullandılar, rencide ettiler" diyor. Sen de öyle mi hissettin?

Mehmet: Tabi ya. Madem gelmeycen ne diye beni bekletiyon, kafamı karıştırıyon, işimden alıkoyun demi?

Doğan: Televizyonculardan başka kimse seni buldu mu?

Mehmet: Geçen sene bu zamanlar, birisi "benim çocuk okulu bitirdi, defterleri kitapları var işe yaramayan, sana kağıt niyetine vereyim" dedi; tam çuvala doldurdum onları sırtıma vurdum gidiyordum, biri kolumdan tuttu, "dur bakalım amca" dedi. Bir taksisi vardı, açtı arkasını "ne beyenirsen al burdan" dedi. Bu üstümdeki pantolonu ondan aldım.

Doğan: Kimmiş onlar sordun mu? Kendisini sana tanıttı mı o adam?

Mehmet: Kadınlar derneğinden geliymiş.

Doğan: Kadınlar derneği, giyecek yardımı mı yapıyormuş?

Mehmet: Yok giyecek değil; elbise; işte bu üstümdekini aldım onlardan.

Doğan: Sana bir şey sormadılar mı?

Mehmet: Ben o gün hasteydim, adımlı soyadımı aldılar, "ben yalnız yaşıyom" dedim, evden başımı alıp gittim mi kimse nerde oldumu bilmez benim; bir Allah bilir bir de ben bilirim. Bir akşam sonra gene gelmişler, kaveye erzak bırakmışlar benim için.

Doğan: Bursayla aran nasıl? Devlet hastanesine gitmek için Otobüse biniyorsun; ücretsiz paso aldın mı?

Mehmet: Aldım, aldım. Önce bir miktar harç ödeniyir ondan sonra ücretsiz biniliyir.

Doğan: Hastanenin dışında Bursa'yla bir ilgin var mı? Şöyle otobüse atlayıp gidip bir doşaşıp geleyim dediğin oluyor mu?

Mehmet: Yok pek değil; gidip ne yapcem; kime gitcem, bi başıma ne yapcem orde. Şimdi gündüz sıcaaktan evde yatırıyım; geceleri üstümü değişip kaat toplamaya dolaşırım.

Doğan: Teşekkür ederim, sağolasın zamanını aldım.

Mehmet: Sen bana bir şey sormacan mı?

Doğan: Senden dinlediklerim benim için yeterli, sağolasın.

3. Mustafa (58)

Mustafa, 5 yıldır yatağa bağımlı; belinden aşağısı tutmuyor. Bulgaristan Kırcaali doğumlu. Herhangi bir geliri, sigortası, maaşı yok. Oturduğu ev 40 metre kare civarında; kendine ait. Hastalığı için doktora hiç gidememiş. Kendilerinden ayrı oturan dul bir kızları var. Torunları askerde. Ramazan yardımları dışında resmi; gayri resmi bir gelire veya güvenceye sahip değil. Son bir yıldır, eşi pazarcılık yapmaya çalışıyor, fakat bunun da ancak eve ekmek getirecek düzeyde olduğunu söylüyor. Kendisiyle görüşmeye İzzet isminde bir komşusuyla gittik.

Doğan: Mustafa amca merhabalar, geçmiş olsun nasılsın?

Mustafa: Teşekkür ederim sağolasın, işte görüyorsun vaziyetimi, hiç bi yere kıpırdıyamıyom. Sen kimlerdensin, hayrola.

Doğan: Benim adım Doğan, amcacım; üniversitede asistanım, kentsel yoksullukla ilgili bir tez hazırlıyorum. Onun için senle biraz konuşmak istiyorum, izin verirsen.

Mustafa: Sen ne gibi sorular sorcan ona göre; bilebilecekmiz bakalım.

Doğan: Nereden geldin, burada nasıl geçiniyorsun, sana yardım eden kimse var mı; devletten bir desteğin var mı, bunun gibi şeyler sorucam; seninle bir sohbet edicez yani; eğer mahsuru yoksa konuşmalarımızı kayda alıcım.

Mustafa: Al bakalım; ne anlatayim şimdi sana ben?

Doğan: İstersen önce bir kendini tanı; yaşı kaç; tahsilin nedir; Bulgaristan'ın neresinden geldin; kaçta geldin; oralarda ne iş yapardın bunlardan başla.

Mustafa: Ben gardeşim 46 doğumluyum; yani 58 yaşındeyim ama çöktüm; sanasınki yetmişsekiz. Çok şükür bir ağrım sızım yok ama bacaklarım tutmuyo; şimdi bu sene kollarım da cansızlaşmaya başladı.

Doğan: Hiç doktora göründün mü? Bunun sebebiyle-tedavisıyla ilgili bir şey söylediler mi?

Mustafa: Doktora heç gidemedim gardeşim. Bir doktora nasıl gideyin, en az yirmi milyon taksi ister. Sonra sigorta yok bişey yok, özele gitsem bana bi çekap yapmaları icap eder; en az yüz milyon isterler o işe doğru demiyom mu?

Doğan: Eşinin çocuklarının da mı sigortası yok; yani onların üzerinden tedavi olabilirdin; yeşil kart çıkartabilirdin.

Mustafa: Eşimin sigortası yok; kimse yanına işe almıyo; teyze sen yaşlısın diyo. Te beş sene önce sizin fakülteden bir doktor hanımın çocuğunu bakıyordu; çocuk büyüdü; kreşe gitmeye başladı; bizim hanıma yol verdiler. İyi kötü bişeyler alıyordu oradan, bir destek oluyodu. 5 seneden bu yana o da yok. Kızım asgari ücretle çalışıyo ama bana sigorta çıkarırsın diye müsaade vermediler, babanı anneni bakıdamazsın demişler; bilmem neye yani ondan yana da faydalanamıyoz. Bi ara yeşil kart çıkarttıydık, onu da kesvediler hemen; incelemiş bakmışlar senin kızın sigortalı sana bakar demişler öyle onu da kayıbettik senin anlıyecen. Muhtara gittik "acı yardım edin" dedik; "gelicem Mustafa amca bakıcem sana, ilgilenicem" dedi daha gelemedi; çok işleri var heralde. Halbu ki ben ona Kırçalılardan çok oy topladım. Komşulara bakın dedim, "Engin'e sakın ha oyunuzu vermeyin" dedim.

Doğan: Engin kim?

Mustafa: Aşağı yanda kahvesi var, Doğulu Kürt bunlar; burda kadastro yapılırken; kadastoroculara herkesin yerini olduğundan daha küçük göstermiş; kadastorocularla şirket olmuşlar; misal benim evin cephesi 10 metreydi altı metre yetmiş santime düşmüş; beri yandakini başka türlü ufalttırmışlar.

Doğan: Yani sizin arsaları küçültürüp kendisine pay mı çıkarmış?

Mustafa: Kendisine de çıkarmış, kadastoroculara da çıkartmış, mafya bunlar, çete ne arasan var yani senin anlıycen.

Doğan: Senin Kürtlerle pek aran yok amca heralde neden öyle?

Mustafa: Bak şimdi gardaşım, Biz Bulgaristanda buraya gelmeye çok mücadele verdik. Çok işkence gördük, şans eseri yaşıyoz yani, gizli gizli dernek kurduk, evropaya bilgi sızdırdık; Bulgarlar bize işkence yapar dedik, şikayet ettik. Şimdi ben bunlara derim ki : " Siz Türkiye'yi neden bölmek istersiniz, sizin bu devletle derdiniz ne dedim; size her türlü hak tanır dedim; memurluk verir, polislik verir, içine sokar" dedim. Biz Bulgaristan devletini bile istemezdik parçalansın deye. Ne zaman isimlerimizi değiştirmek istedi; başladı bize kötü davranmağa o zaman gidelim buralardan dedik ama gene onları yıkıcı bişey istemedik.

Doğan: Bulgarlar sizi devletin içine almıyor muydu?

Mustafa: Bizi tarlada çalıştıydılar; madende, taşocağında, kanallarda, demiryollarında çalıştırdılar. Bulgaristan'ı biz kalkındırdık. Orda 4 milyon Türk vardı gardaşım. Bulgar seni bu işlerde çalıştırır ama, sana bir hak vermez; güzel mevkilere sokmaz; bırakmaz öyle başını kaldırasın sağa sola bakasın. Hemen adamın yanına gelirler; işine bak derler; seni ormana korucu yapar belki.

Doğan: Peki Türkiye'de neden böyle oluyor bu işler sence?

Mustafa: Burda demokrasi var. Hürriyet var. Dış devletlerin karışırması var; bilmem Fettullahçılar var, aczimendiler var; mafya var, çete var. İnanç bir değil mi; iki inanç olur mu? Bunun doğru dediğine ötesi yalan diyo. Habire imam hatipçiler yetiştiricez diye bakıyiler; bu memleketete teknoloji mi lazım; din adamı mı lazım? Hepsini temizlicen bunların.

Doğan: Kimleri temizlicen amca?

Mustafa: Kürtleri de ötedekinleri de.

Doğan: Onlar da bu ülkenin insanı değil mi amca, bu devirde öyle temizlemek filan olur mu? Sonra böyle bir şeyi devlet yapar mı? Sen biraz kızmışsın heralde ondan öyle söylüyorsun.

Mustafa: Devletin kaymakamı var gardaşım; biz Bulgaristanda'yken idareciler her şeyi bilirdi; mümkün değildi öyle yanlış yapmak; adamı alıp götürüyüdiler, sonra kimse ne olduğunu bilmiğidi.

Doğan: Neyse Mustafa amca bu konu biraz ağır kaçtı; biz sana dönelim, sen ne zamandır yoksulluk çekiyorsun onu bir söylesene bana. Geldiğinizden bu yana mı yoksa yakın zamanda mı bozuldu işleriniz?

Mustafa: Biz önce Gebzeye gittik; orda iki sene kadar şantiye şefli yaptım; isim iyiydi, pek rahatsızlığım yoktu. Sonra buraya geldik bu arsayı aldık bi göz evi yaptık; fena değildik; ufak tefek geliyodu; gitgide kötüledim ben son 5-6 senedir, kötüledilçe kötüledim; düşdüğüçe düştüm; bu kadar yani başka bir şey yok.

Doğan: Şimdi konuyu toparlamak için ben anladığımı söyleyeyim.Yeşil kartınız vardı; iptal oldu.Tamamen mi iptal oldu, yoksa yenilenmeyi mi bekliyor?Ne sen ne karın emekli olabildiniz.Kızının sigortası var ama yararlanamıyorsun.Doğru anlamış mıyım?

Mustafa: Yeşil Kart'ı yenileyemedik.Evet, kızım çalışıyo ama maaşı çok az kendine çocuklarına zor balıyo; anliyicen pek bir desteği olamıyor bize.İşte ramazanlarda bazıları muhtara fitre bırakıyo; erzak bırakıyo; kurbanda et getiren oluyo o kadar; öyle biz her şeyi yemeye özenemiyoz; çalışma olmayınca; gelir olmayınca. Neyse işallah sen bir vesile olursun, bizim de kmetimiz açılır; gene merhametli insanlar vardır; senden duyarlar da gelip bulurlar bizi.

Doğan: Elimden geleni yapmaya çalışıcım Mustafa amca ama size bir söz veremem; çünkü bende sınırlı geliri olan birisiyim.Acilen benim karşılayabileceğim ölçüde bir ihtiyacın var mı?

Mustafa: Ben bir tekerlekli sandalye istiyom.Bir tekerlekli sandalyem olsa mahallede çıkar dolaşırım hiç olmazsa.

Doğan: Muhtarınızın bildiğim kadarıyla geniş bir çevresi var.Önce ona bir sorayım; daha sonra olmazsa başka yerlerden de araştırırım.Benim o sandalyeyi alacak durumum yok ama belki; sana onu temin edecek birini veya bir kurumu bulabilirim. Bir arabam var; gitmek istediğin yerler varsa götürebilirim. Bu güne kadar başvuramadığın yerlere kaymakamlığa, belediyeye, muhtara götürebilirim seni.

Mustafa: Ben o dediğin yerlerin hepsinin yardım verdiğini bilyom da insanın tanıdığı, çevresi olması lazım; orlara gidecek gücü olması lazım.Bu memlekette kim zenginse, malı o götürüyo; televizyonda haykırıyo, bezmen bilmem ne götürdü sonra Amerika'ya kaçtı diyo; biz burda bişeye ulaşamıyoz ki isteyebilsek; kimseden de bişey istiyemiyoz çünkü onlarda geçim derdiyle 365 gün didiniyo.Gene de sağolasın.

Doğan:Sen de sağol amca, bana müsaade zaten yordum seni, kusura bakma.

Mustafa: Bişey değil be oğlum, gene gel anlattırırım.

4.İbrahim (71)

İbrahim, iki yıldır Işıktepe'de oturuyor. Oturduğu ev tek katlı bir evin bodrum dairesi.Evde iki yatak, bir halı ve bir yemek masası vardı.Oldukça havasız olan küçük dairenin içi kireçle boyanmış, dışında ise boya yok. Geldikten kısa bir süre sonra felç geçiren İbrahim amcanın kollarında güç kaybı var; bütün geliri Bulgaristan'dan aldığı 30 Euro emeklilik maaşı.Hastalığı ile ilgili tedavi giderlerini ise yeşil kartla karşılıyor. Kendisiyle görüşmeye Mürsel isminde bir yakını götürdü bizi.

Doğan: İyi akşamlar. Kusura bakmayın bu saatte sizi rahatsız ettik. Nasılsın amcam iyi misin? İyi görünüyorsun maşallah.

İbrahim: Çok şükür, vakit geçiriyoz işte böyle. Mürsel, arkadaşları çıkaramadım. Kimlerden bu oğlan?

Mürsel: Ünüverstede hoca. Fakirlerle ilgili çalışma hazırlıyo. Nasıl geçiniyorsunuz, nasıl yaşıyorsunuz onu sorcek sana. Biraz anlattırır.Biz söyleyelim dedik ama kendim konuşcem dedi; kasete alcamış seni.

İbrahim: İyi, iyi bişey yapıyon da ben rahatsızım; biraz konuşunca dilim uyuşuyo; pek konuşamıyom yani.Ne kadar sürer senin bu iş?

Doğan: Seni pek yormam amca merak etme; bir saatte toparlarsız konuyu

İbrahim: Ooo; ben bir saat konuşamam oğlum; yoruldum mu konuştuğum laflar anlaşılıyo; sen bunu sağlam insanlarla yapsan daha iyi olur.

Mürsel: Sağlam insanların işi yolunda zaten; o senin halini sormak istiyö.

Doğan: Tamam amca merak etme sıkıldığın zaman bırakırız bir saat olması şart değil; önce yaşını geldiğin yeri söyler misin?

İbrahim: Ben 33 doğumluyum, şimdi 70-71 yaşımdayım.

Doğan: 71 yaşındasın. Burada kiminle beraber oturuyorsun?

İbrahim: İkimiz beraber oturuyoz.

Doğan: Eşinle beraber kalıyorsunuz. Kaç senesinde geldiniz buraya?

İbrahim: 89'da.

Doğan: Ne iş yapardın Bulgaristan'dayken?

İbrahim: Şimdi ben orda koparatifte çalışırdım.At arabasıyla öte beri taşırdım.Benim işim öyleydi yani.

Mürsel: 89'da geldikten sonra burada ne iş yaptın?

İbrahim: Bir beş sene kadar İstanbul'da bir fabrikada çalıştım

Doğan: Bulgaristan'dan İstanbul'a mı göç ettin; yani Işıktepe'ye gelmeden evvel?

İbrahim: İki yıl oldu buraya geleli.

Doğan: Nerde oturuyordunuz orda?

İbrahim: Şirinevler'de.

Doğan: Beş sene İstanbul'da fabrikada çalıştığını söyledin. Türkiye'ye 89'da geldiğine göre 14 senedir buradasın dokuz senedir ne yapıyorsun?

İbrahim: Beş sene çalıştıktan sonra rahatsızlandım; doktorlara gittim; işte o gün bugündür bişey yapamıyorum. Çıkabilirsem acık kaveye kadar gidebiliyom hepsi o.

Doğan: Rahatsızlığından ötürü bir iş yapamıyorsun. Yeşil kartın filan var mı; nasıl tedavi oluyorsun?

İbrahim: Evet var çok şükür; olmasa ne yapçedik ki.

Doğan: Senin akrabın, yakınını var mı buralarda?

Mürsel: İşte ben varım; bunun hanımı benim kardaşım oluyo. Bunlar fakirler diye hep yardımcı olmaya çalışıyoz be hoca na'palım?

Doğan: Mürsel amca hiç söylemiyorsun senin akrabın olduğunu? Mürsel amcadan başka yakınınız yok mu?

İbrahim: Karaman'da bir kardeşi var hanımın; Kestel'de bir bacanak var ya pek görüşmüyo; pek aranmıyo.

Doğan: Başka?

İbrahim: İstanbul'da iki dene uşağım var.

Doğan: Ne iş yaparlar?

İbrahim: Biri fırıncıda çasılışıyo, ekmek dağıdıyo.; biri kuyumcуда çıraklık yapıyo; evli ama ne yapçen be hoca.

Doğan: Sana faydaları dokunuyor mu? Yani destek olurlar mı?

İbrahim: Onlar kendilerine baksın bana yeter be oğlum. Gene Allah razı olsun yanlarındeyken doktora götürdülerdi. İmkan olsa bakıcekler tabi de; bakmaz mı hiç?

Doğan: Bakmayanlar da var.

İbrahim: Hiç olur mu öylesi?

Doğan: Ben epeydir buralarda çalışıyorum; Bursa'da oturmalarına rağmen anne babasının yanına hiç gelmeyen; hatta annesinin elindeki parayı kapıp bir daha gelmeyenleri de duydum.

İbrahim: Ben biliyom onu ama ne diyem? Kendi kızı kadının işte; kimse karışamaz.

Doğan: Anladığım kadarıyla eşinle başbaşa verip kendi haliniz de idare ediyorsunuz durumu. Eşinin bir rahatsızlığı var mı? Onun önemli bir sorunu yoktur işallah.

İbrahim: Bizim karı 25 senedir kalp hastası. Bir oğlumuz vardı öteden Bulgaristan'da; öldü; onun üzüntüsüyle hasta oldu o zaman; her şey Allahtan tabi.

Doğan: Eşin yeşil karttan yararlanıyor mu?

İbrahim: Evet ama; onlar da yarısını veriyo. Şimdi ona 25 milyonluk ilaç lazım; on milyonumuz var üstünü denkleştiremedik alamıyoz yani.

Doğan: Bu oturduğunuz ev sizin değil mi?

İbrahim: Oğlumun. Oğlanlar yarı anlaştılar da yaptılar bunu; ikisi anlaştılar da bir kat birine, bir kat birine. Şimdi biz onların yanındaydık ama; şimdi bu oturduğumuz yerin camlarını boş deye uşaklar kırarmış; rahat koymadı yani mahallenin uşakları. "Baba sen Bursa'ya git de sahip çık oraya" dedi, "hiç olmasa göz kulak olursun" dediler. Biz onun için geldik buraya; içinde biri oturursa kırıp dökmezler diye yani.

Doğan: Tamam şimdi anladım. Ben de doğrusu 12 sene İstanbul'da oturduktan sonra buralara neden gelmişler diye merak ediyordum.

İbrahim: Şimdi onlarda yalnız sayılırlar orda. İlerde onlar da gelecek; biri bi katına durcek; biri öte katına; sigorta yürüsün diye duruyolar orda. Patronun biri uşağımi aldatmış; üç sene sigortanı yaptım demiş yapmamış; ötekine sekiz sene geçti şimdi, 2 ay sigorta göstermiş.

Doğan: İkisinin patronu da sigortalarını düzgün işletmemiş öyle mi?

İbrahim: He he; çocuklar çok üzüldü ona; ama ne yaparsın?

Doğan: Senin kendi sigortan yok değil mi?

İbrahim: Bulgaristan'dan emekliyim ben. 30 yüro veriyorlar. Yetmiyo ya. Ne yapçen ? Hiç olmasa daha kötü. Şimdi heç değilse ekmemizi alıyoz onunla. Bu yaşta dilecek değiliz ya.

Doğan: Otuz yüro elli milyon civarında eder. Bütün bir ay nasıl geçiniyorsunuz?

İbrahim: 20 milyon elektrik su faturası gelmiş daha veremedik. Pazar dağıldıktan sonra hanım gidip bişeyle toplayıp getiriyo; bazen manavdan istiyo; manav bişeyler veriyo; Çok şükür Mevla'ya onu da bulamayanlar var; napalım? Tabi ilaçlarımız olmasa taha iyi olcak, ilaçlar çok pahalı; gene şükür komşudan istemektense; sen bunları kendin işitmişindir işte.

Mürsel: Sen şimdi aç şeyi (kayıt cihazını kastediyor); işte 89'da geldiydik, durumuz iyiydi; rahatsızlandık; böyle böyle oldu diye söyle. Benim adım İbrahim..... İbrahim ağa, abe neyse.

Doğan: Tamam Mürsel amca ben kaydımı yaptım; soyadınızı zaten kullanmıyorum. Sen İki senedir mi rahatsızsın İbrahim amca sen?

İbrahim: Ağustosta iki olcek. Sağlam gibi duruyom ama; bir yanım çalışmıyo; yarım; buna da şükretcez na'palım?

Doğan: Şimdi ben sizi arayıp buldum bir şekilde; benim gibi kapınızı çalıp bir şeyler getiren oluyor mu?

İbrahim: Aşada bir camcı varmış; adını filan da bilmem. O işte ramazanda bişeyler yollamış; çay may gibi bir şeyler.

Doğan: Muhtarlık kanalıyla bir şeyler geldiği olmuyor mu?

İbrahim: Muhtar ne bilcek kimin ne halde olduğunu? Soğuk havalarda ben dışarı çıkmıyorum; bütün gün burdayım; Gene Ramazanda biri gelmiş; bir paket yapmış; çaldı kapıyı verdi; Numarasını aldık; hanım teşekkür etmek için arayacaktı; çok sevindik; bilmem aradı mı ne yaptı artık.

Doğan: Anladım.Acil bir sıkıntın var mı amca?

İbrahim: Bugün yok bereket versin.(İbrahim amcanın eşi odaya girip bir kenara oturdu ve söze karıştı)

Rukiye: Dünya kimsenin evi değil oğlum.Hepimiz gidicez sonunda.Cuma akşamı ablamın yanına vardık:

" Selamün aleyküm abla, biz yürüyerek geldik senin yanına,

Sana hediyeler getirdim abla,

Kaldır başını da sil kardeşinin göz yaşını abla,

Her yanını karınca sarmış, üstünü otlar бүrümüş abla,

Ah temiz temiz tenin toprak içinde çürümüş abla,

Ne kapın var ne bacan, ne köşen var ne döşeğen abla,

Ah burda ben de kalsam senin de bir odan var abla".

Bunlar benim aklımın bir köşesinden çıkmıyo; bu kafa dolu dolu dolu.Cenaballah içinden çıkarmıyo.Eniştem telefonla aradı; okumuş bunları; "sen beni hepten öldürdün abla" dedi, nerden buldun bunları dedi.

Doğan: Sen ne kadar okudun teyzem, maşallah hafızan benden iyi?

Rukiye: Ben dört yıl okudum ama; benim bubanem Türkiye'den gelmiş, çok büyük hocalrmiş; bi sürü kitaplar getirmiş; ben hepsini okurdum onların; senin kafanı şişirdik kusura kalma oğlum.

Doğan: Kusur ne demek teyzem; sizi tanıdığımıza çok memnun oldum; beni misafir ettiniz bu saate; hoşça kalın; amcan sen yat keyfine bak; geçmiş olsun.

İbrahim: Sağol evlat sağol, kolay gelsin sana.

5. Ömer(81)

Görüşme yapılan kimseler içinde en yaşlı olanı Ömer : 81 yaşında. Az sayıdaki Kırcalı doğumlulardan biri. Yoksulluğunu gırgıra vuran neşeli bir insan. Geçimini çöplerden topladığı eşyaları satarak kazanıyor. Yanında kaldığı oğlu geçici-günlük işlerde yevmiyeli olarak çalışıyor. Düzenli bir işe sahip olan tek aile ferdi gelini. Gündüz gelini çalıştığı için oğluya beraber torunlarına bakıyor evde. Sermayesini(çöpleri) kendisiyle aynı işi yapan komşunun bahçesinde tutuyor.Kendisi gibi Kiraaliden göçen komşusu ismail, Ömer'in teşvikine rağmen, görüşme teklifimizi kabul etmedi.

Doğan: Merhaba amca, senin adın Ömer değil mi?

Ömer: He Ömer.

Doğan: Ne taraftan geldiniz siz?

Ömer: Kırcalıdan

Doğan: Kaçta geldin buraya?

Ömer: Ben 92'de geldim; bunlar 89'da geldi.

Doğan: Bunlar dediğin çocuklar mı? Sen niye öyle geç kaldın?

Ömer: Çıkmadı şeylerim geç kaldı.

Doğan: Senin işlemlerin geç kaldı ; onun için çocukların senden önce geldiler. Kırcalıda yaşadığın yer köy müydü şehir miydi? Nasıl bir yerdi biraz anlatır mısın?

Ömer: Te işte bu Ataevler kadar bişeydi; mahalle kadar; t: Kırcalı burası, bizim mahalle on dakke burıya.

Doğan: Kırcalı yakınlarında bir mahallede oturuyordun. Sen ne iş yapardı oradayken?

Ömer: Ben okulda marangoşuydum.

Doğan: Sen ne kadar okudun orda?

Ömer: Üçe kadar okudum; bizim zamanımızda öyle giderdi.

Doğan: İlk okul üç mü yoksa ortaokul üç mü?

Ömer: Ne ortası be hoca; ilk okul üç; ben ortaokulu okuyeydim şimdi başbakandım be he he he. Okulun müdürü bir Türk hoceydi; "bak bura" dedi; "sen gariban adamsın" dedi; "bu çocuğu sekizinci sınıftan yokarı yollama" dedi; "yarın başaramazsa devlet bunun masrafını keser alır senden" dedi.

Doğan: Babana mı söyledi bunları?

Ömer: Evet bize söyledi; babam okuldan çıkardı beni; hayvanlara bakardım ben; o zaman öyle giderdi.

Doğan: Yani seni okuldan aldı çobanlık yaptırdı.Okulda marangozluk yaptığını söyledin; onu kimden öğrendin?

Ömer: Ustanın yanına çırak gibi girdim ordan öğrendim, çalışa çalışa; demir yollarında da çalıştım 12 sene; okulda çatı aktarıdım, cam pencere yapardım.

Doğan: Ömer amca buraya neden geldin peki?

Ömer: Bu Jifkov kafayı bozdu, delirdi; biz de mecbur kaldık gelmeğe.

Doğan: Sen 92'de geldiğini söyledin. Buraya 78'de gelenler bile var. Sen niye bekledin o kadar? Memnun muydun hayatından?

Ömer: 50'de bile gelenler var. Sen nerden be ?

Doğan: Girit. Sen Girit'i bilirsin değil mi?

Ömer: He he duydum.

Doğan: Kaç çocuğun var amca senin ?

Ömer: Bundan başka 6 var; oğlan var burda, onunla beraber oturuyoruz işte.

Doğan: Yani toplam yedi çocuğun var. Hepsi aynı hanımdan mı?

Ömer: He evet.

Doğan: Hanım sağ mı?

Ömer: Hanım sağ değil; sağ olsa böyle mi olurduk.

Doğan: Eskitmişsin hanımı zaten, ne zaman vefat etti?

Ömer: Eee çok oldu, 83'de.

Doğan: 83'de vefat ettiğine göre sen Türkiye'ye yalnız geldin. Geride kimse kaldı mı aileden?

Ömer: İki oğlum var taha orda. Biz taha oraya varamayık dediler, orda kaldılar.

Doğan: Neyse Ömer Amca, biraz Türkiye'deki hayatına gelelim. 92'de buraya geldiğinde ne iş tutun? Geçimini nasıl sağlamaya yöneldin yani?

Ömer: Bu yaşta bu vaziyette bir adam ne iş tutabilir. Benim gibi bir adam ne yapabilir ki?

Doğan: Ben bilmiyorum; bilmediğim için sana soruyorum zaten.

Ömer: Kağıt toplarım, eski eşya toplarım, demir toplarım; o bişey atmış ordan gel al der onu alırım; çöpten ne çıkarsa.

Doğan: Bulgaristan'dan gelir gelmez mi bunu yapmaya başladın yoksa daha sonra mı?

Ömer: Yok önce ben İzmir'deydim; Karşıyaka'da anadın mı? Torunlar vardı, anası babası işe giderdi onlara bakardım; kızımın çocukları bunlar. Sonra bir tartım vardı; Bostanlı'da tartıcık yapardım; adam tartardım. Bostanlı ile Şemikler arasında; caminin beri yanında oturdum. Sen bilyon mu oraları?

Doğan: Bilirim tabi; ben 5 sene İzmir'de oturdum; hanımın amcası senin dediğin o semtte oturuyor. Sen kaç sene kaldın Bostanlı'da?

Ömer: 3 sene: 92'den 95'e kadar.

Doğan: Neden ayrıldın İzmir'den?

Ömer: Burdaki çocuk çağırdı beni; ta küçük kıızı vardı; gel buraya baba bizim çocuğa bak dedi; onun için geldim. "Baba dedi ben yalnız çalışıyorum, sen gelersen, benim çocuğa bakarsan hanım da belki bir iş bulur" dedi.

Doğan: Bu ev kimin amca, senin yanında kalan oğlunun mu?

Ömer: Değil, benim büyük oğlan İstanbul'da çalışırken Kırcalılardan birisi Bursa'da ucuza arsa var, alın demiş; sahibi İstanbul'daymış. Bizim oğlan öylelikle burasını almış; sonra bu gördüğün evcazı küçüğüne beraber yapmışlar.

Doğan: İstanbul'da çalışan büyük oğlan arsayı almış; yanında kalan oğlunla beraber evi yapmışlar; sonra İstanbul'a geri dönmüş öyle mi?

Ömer: Bu oğlan benim yanımdaki önceden Mesken'de kiracı kalıyordu. Abesiyle bureyi yapınca buraya gelmişler; yani ev aslında abesinin; bu küçük oğlan suvasını yaptı.

Doğan: Oğlun sıvacı herhalde; işleri nasıl?

Ömer: Sıvacı. İki senedir yatıyordu; nerdeyse hiç iş yoktu; son bir iki aydır bir kaç iş alabildi.

Doğan: İşleri nasıl ayarlıyor? Yani oğlunu nasıl buluyorlar?

Ömer: Sağa sola haber bırakıyor; bazı tanıdıklar iş çıktımı haber ediyö, öyle yani. Bazı tamirat işleri oluyo, bazı damı aktercek oluyo, bunun gibi ufak tefek şeyle, pek sürekliliği olmuyo.

Doğan: Geçici işler yani. Sigortası var mı?

Ömer: Evet iş çıkarsa gidiyo; çıkmazsa Hürriyet'te amele pazarında iş bekliyo. Devamlı iş olmadığından sigortası da olamıyo tabi haliyle.

Doğan: Peki çocuklar hastalanmış olsa doktora nasıl gidecek?

Ömer: Hanımı konfeksiyonda işçilik ediyö; onun sigortasından bakınıyolar.

Doğan: Senin işlerin nasıl? Çöpten çıkan şeylerin alıcısı kimler?

Ömer: Evtelden birileri alıyodu; bazı hurdacılar vardı şurlarda onlar alıyodu; adamın işi bozulmuş o da alıyo şimdi. Hamitlerde iki kardeş vardı; demir kağıdı alıyorlardı; onlar da boyacığa başlamışlar; bırakmışlar o işi. Alsa da para etmiyo zaten; geçen sene 90 bin liraydı kağıdın kilosu, şimdi 30 bin lira.

Doğan: Topladıklarını satabildiğin zamanlarda ne kadar kadar para geçiyordu eline? Elli yüz ediyor muydu?

Ömer: Yok be ne yaptın sen; haftada olsun olsun en fazla on milyon bulduk mu bereket versin diyo.

Doğan: Sen herhangi bir yere yardım almak için başvuruda bulunmadın mı?

Ömer: Benim kimliğim olmadığından hiçbir yere başvuramadım; kimliğim olsa muhtar da dedi; görmüşler benim halimi "sana yardım getirmek istiyom amca ama kimliğin yok resmi yerler yardım vermez" dedi. Odun-kömür dağıttıklarını duydum bu kış; gittim muhtara böyle böyle dedim.Ömer amca dedi; "kimliğin olsa sen buraya gelmeden ben senin kapına getirecem" dedi.

Doğan: Yani kimliğin yok diye seni yok sayıyorlar; resmi kanaldan yardım göremiyorsun.Peki özel şahıslar gelip buluyor mu seni yardım vermek için? Bazı vakıflar var mesela.

Ömer: Öyle vakıf filan görmedim; yukarda Allah var yalan demeye gerek yok. Ama bayramdan bayrama kendi arabasıyla dolaşıp ufak tefek bişeyler bırakan oluyo; o da dediğim gibi bayramdan bayrama devamlı değil yani.

Doğan: Senin kalıcı bir rahatsızlığın var mı?

Ömer: Midem ekşiyırı; baza bademciklerim şişiyırı, başka bişey yok şükür.

Doğan: Onlar kalıcı hastalık değil; sen de gelinin sigortasından yararlanabiliyor musun?

Ömer: Kimliğim yok dedim ya; olsa da öyle olur mu ki bilmem ya; bazen gelin bana mide ilacı yazdıyo.

Doğan: Afedersin amca hemen unuttuğum; doktor seni görmeden bir mide ilacı yazıyor yani?

Ömer: A(r)tık gelin kendisi hastamış gibi anlatıyo, doktor bi hap yazıyo o öyle anlattı diye.Geçende senin gibi iki genç geldi burıya. "Ne ilacı kullanıyon amca göster" dediler.İki hap gösterdim; birinin kutusu kahverengi biri beyaz.Çocuk baktı birini dedi devamlı kullancen; ötekini sakın dedi her zaman içme deye; rahatsızlığın olunca iç dedi. İlaç olmuyo bazen; gidiyom bakkale gır-mır(herhalde gripini kastediyor) diyom; bana bi ağrı kesici ver diyom; onu alıyom.

Doğan: Senin burda, Bursa'da akraban yakının var mı? Birbirinize gelip gider misiniz? Bunu şunun için soruyorum, ben birkaç aydır burada epey insanla konuştum; hepiniz birbirinizin hemşehrisisiniz; bazılarınız birbirine akraba; belki onlardan biri seni kolluyordur.

Ömer: Bursa'da biri var ama o da pek gelip gitmez biz de gidemiyoz.Burlarda selamün aleyküm aleyküm selam o kadar işte. O birbirine tanıyanlar Şumnulular; birbirlerini tutar onlar; bizim Kırçalılar öyle değil; zaten bizim sayımız onlarınki kadar da yok; onlar taha fazla. Bizim Kırçalılardan bi Mümin var yukarda, bi şu yandaki komşu var; onlar kendi insanlarını tutalar.Herkes fakır; görüyon işte kendin, anadın mı?

Doğan: Bursa'ya hiç gittiğin oluyor mu? Gerçi kimliğin de yok.Senin için buralardan ayrılmak da sakıncalı; bir polis kimliğini göster dese

Ömer: Polisler beni bazen yolda görürler; takılırlar bana; beni tanıyo hepsi; napıyon Kırçalı deyolar bana; benim adımı Kırçalı koydular.Ateevlerden öte bi yere gidemem zaten en azından üç dört milyon tutar bi arabaya binip gitmesi.

Doğan: Senin adını Kırca Ali koydular öyle mi?

Ömer: He öyle.

Doğan: Kimliğin olsaydı yaşından dolayı, bedava paso alıp gezerdin; senin yaşın kaç?

Ömer: 81

Doğan: Yakar mısın bir sigara?

Ömer: Yakalım.Bana çekiyi bunlar; sana dokunmaz mı bu sigara deyırlar.Ben de deyırım ki "doktor bana müsaade verdi.Ama şundan bundan avanta olursa dokunmaz dedi; alırsan parayla dokunur dedi" deyırım. Bana bak hele muniy vercen mi muniy?

Doğan: Amca sen İngilizce de biliyorsun maşallah.Nerden öğrendin bu maniyi?

Ömer: İngilizce mi o muniy?

Doğan: İngilizce. Ben sana para veremem ama ; eğer üstüne olursa arabanın arkasında bir pantolonum bir iki gömleğim var; onları sana vereyim.

Ömer: Bravo be; sen benim ölçümü almışın sanki be ya.Gömlek de damat gömleği gibi be yav(aslında ne pantolonun ne de gömleğin ölçüsü Ömer amcaya uyuyordu; 50 kiloluk birisi için her ikisi de bariz büyüktü).

Doğan: Al bu göleği de oğluna ver; güle güle giy.

Ömer: Çok savol; gene gelcen mi burıya?

Doğan: Belki seninle muhabbet için gelirim.Şu işi bir bitireyim o zaman.Tamam mı?

Ömer: Oldu oldu, hadi gene gel.Güle güle.

6. Emine (71)

Emine, görüşmeye geldiğimizde kapısının önünde örgü yapıyordu.Kimin için ördüğünü sormak aklıma gelmedi; alçak mahcup bir ses tonuyla konuşuyordu. Sesi çok alçak olduğundan; ses kaydını çözümlemek çok zahmetli oldu; pek çok şey de anlaşılamadığından kayıplar oldu. Konuşma sürecince elindeki işi pek bırakmadı. Elindeki işe yoğunlaşarak mahcupluğunu gizler gibiydi; konuşurken sürekli önüne baktığından benimle değil de başkasıyla konuşuyormuş gibiydi. Hayata küskünlüğü her halinden belliydi.

Doğan: Teyzecem merhaba, ne yapıyorsun böyle kapı ağzında?

Emine: Ne yapam be oğlum vakit geçiriyoz, dert dağıtıyoz.

Doğan: Çok mu derdin var senin?

Emine: Çok ya boşver gari. Hayat böyle işte, kimi öyle olcek, kimi böyle olcek ; öyle öyle geçcek zaman.

Doğan: Seninle biraz konuşsak olur değil mi? Halin vaktin nasıl anlat hele biraz.Yaş kaç?

Emine: Ne bileyim yaşın kaç. 71 olcek heral.

Doğan: Herhalde dediğinde göre yaşını tam bilmiyorsun, yoksa 70 olsa ne 170 olsa ne gibisinden mi söyledin?

Doğan: Yaşla napcez oğlum; ben bi kocakarı olmuşum, yaşicemizi yaşamışız; unumuzu elemişik, boşver.

Doğan: Teyzem ismin ne senin?

Emine: Emine ...

Doğan: Emine teyze, sen Bulgaristan göçmenisin değil mi? Kaçta geldiniz?

Emine: 78'de.

Doğan: Kocan sağ mı?

Emine: Öldü.Dokuz ay kadar oldu öleli.

Doğan: Yeni vefat etti yani. Başın sağolsun. Sen yalnız başına mı yaşıyorsun?

Emine: Bir oğlum var yanımda onunla oturoyoz. İki göz bi ev var, bi gözünde ben oturuyom bi gözünde o otuyo.

Doğan: Nasıl geçiniyorsun, sana bir bakan var mı?

Emine: Deden öleli beri bir iki fitre parası getirenler oldu; azar azar onunla geçindim. Ara sıra öteden geliyiler, para veren de oluyo; yiyinti getirenler oluyo; dedenin tanıdıkları vardı öteden; nohuttur, yadır, yemekliktir getiriyiler öte beri.

Doğan: Dede ne iş yapardı? Nasıl geçinirdiniz o zaman?

Emine: O hastaydı zaten; bozuldu adam; iki sene yattı öyle hasta.

Doğan: Senin bir oğlun mu var?

Emine: Benim aslında üç oğlum var. Biri bi yerlerde bekçilik yapıyo; bizden ayrı; birinle işte beraber oturuyoz.

Doğan: O ne iş yapar?

Emine: O da rahatsız kızanım; hasta pek çalışıyo; iyi oldu mu çöplerden teneke topluyo, işte öyle üçbeş bişeyle çıkarmaya bakıyo; öyle geçiniyo.

Doğan: Senin emekli maaşın var mı, dededen?

Emine: Dede Bulgaristanda çalıştı; aslında ordan almamız gerekiyo ama alamıyoz; kimse peşinden gidemiyo, arayamiyo ben bu halimlen nası yapayım: Bana üç ayda bir maaş veriyolar burda 120 milyon; onunla acık idare oluyoz

Doğan: Üç ayda bir yoksulluk aylığı alıyorsun.Oğlunla beraber yaşıyorsun.Oğlun hasta olmadığı zaman çöp topluyor.Oğlunun ismi ne ,yaşı kaç, onun çoluğu çocuğu yok mu?

Emine: Oğlumun isimi Osman, 50 yaşlarında. O evliydi; geçinemedi karıyla boşandı; ikimiz beraber oturuyoz boşandıktan beri.

Doğan: Osman'ın çocukları yok mu? Ne iş yapıyor onlar? Gelip babalarına-ninelerine bakmıyorlar mı? Bir destek sağlamıyorlar mı size?

Emine: Bir oğlu bir kızı var.Bursa'da duruyolar. Ne iş yapalar onu da bilmiyom.Öyle bi yardımları, gelip gittikleri de yok; biz de arayamiyoz.

Doğan: Senin sağlığın sıhhatin nasıl; var mı bir şikayetin? Yeşil kartın var mı?

Emine: Yeşil kartım var oğlum.Benim ramatizmam var; bacaklarım ağrıyo. Başka bi zorum yok öyle şükür.

Doğan: Sen Türkiye'ye geldikten sonra hiç çalıştın mı?

Emine: Tütün kırmaya gittik; gündeliğe gittik; kira giderdik; öyle işte, çıktıkça yapardık.

Doğan: Dolayısıyla sigortan olamadı; dedenin de yoktu; düzenli çalışmadığı için oğlunun da yok.Bir tek kaymakamlıktan gelen üç ayda bir 120 milyonla geçiniyorsun.Sen üç oğlum var demiştin o nerde oturur; ne iş yapar?

Emine: Az ötede evi var; kirada duruyo. Ulubatta bi çiflikte duruyo, pek evine gelemiyo; anca kendine bakabiliyo.

Doğan: İki oğlun da kirada duruyor; senin evin kendine ait değil mi?

Emine: Evi cami derneğinden yaptırıldılar.Yeri bizim değil; hazinenin yeri; yarın bi gün yıkıcekler yani.Daha elektiriği, suyu yok.

Doğan: Elektiriğini kestiler de onun için mi yok; yoksa başından beri mi yoktu?

Emine: Hiç yoktu.

Doğan: Peki geceleri ne yapıyorsunuz? Evinde elektirikle çalışan hiç alet yok mu?

Emine: Lambeyle idare ediyoz. Televizyon, radyo bişey yok bizde anlicen.

Doğan: Emine teyze, sizin bu vaziyetiniz ne kadar zamandır böyle? Bursa'ya geldiğinizden beri mi yoksa daha mı yeni.

Emine: Geldik geleli böyleyiz kızanım. Biz önce Çiğdemliye geldidik.

Doğan: Çiğdemli neresi?
 Emine: Çiğdemli, Trakya tarafında.
 Doğan: Bursa'da kimsen yok mu?
 Emine: Var ya bişey isterler deye heral gelmiyolar.
 Doğan: Anladım teyze, sağolasın. Var mı benden bir isteğin?
 Emine: Tüpüm bitti dolduramıyorum.
 Doğan: Anladım teyzem; o kolay. ... Hadi şimdilik hoşça kal.

7.Fehim(70)

Fehim, gözleri görmediği için sürekli evinin arkasındaki kütüğün üstünde oturuyor. Anladığım kadarıyla sevilen biri; devamlı kendisine birileri arkadaşlık ediyor.Biz konuşurken tesadüf eseri kimse yanımıza gelmedi; fakat sürekli yoldan geçenlerle selamlaştı; kendisiyle barışık, metanetli biri olduğu izlenimini verdi bana. Gözleri görmediği için biraz şüphayle yaklaştı sorduklarıma; devlet adamı olup olmadığını öğrenmek istedi.

Doğan: Fehim amca, merhaba nasılsın iyisin?
 Fehim: Buna şükür canım
 Doğan: İyi görünüyorsun ya
 Fehim: Yok canım çenem de bişey yok da görmüyorum hiç; felç de bu tarafımda işte böyle
 Doğan: Yaşın kaç amca?
 Fehim: 70
 Doğan: Kaçta geldin sen?
 Fehim: 89 modeli.
 Doğan: Bir de 78 modeller var değil mi?
 Fehim: Var mı çocum; unuttum ben onları
 Doğan: Ne iş yapıyordun Bulgaristan'da?
 Fehim: Ben tamiranede çalıştım; otuz yıl da makine mühendisliğim var. Mühendislik dediysem kursla tecrübeyle.O zaman sekiz sene okudum.Bizden hepsi bitti çocum.Şumnu da kalırdık biz; 120 bin nüfusu vardı.Burası gibi vilayet.
 Doğan: Sigara içer misin?
 Fehim: İçmiyorum çocum; dört sene var bıraktım, vazgeçtim. Tansiyonum da var biraz; sabahleyin bi diş sarımsak yuduyom; bi de bu limon suyu var ya ekşi; ondan istifade edip öyle yaşamaya çalışıyoruz.
 G: Bana biraz Türkiye'de ne iş yaptın ondan bahsedermisin?
 Fehim: Biz önce İstanbul'a vardık.Orda Bisaş fabrikasında telefonlara bakıyodum; patronlara bağlıyordum; santral gibi yani. İki ay sonra bir trafik kazası geçirdim bi daha da çalışmadım. Avcılar'da oturduk orda; unuversite mahallesinde.
 Doğan: Orayı nerden buldun?
 Fehim: Orda bi tanıdık vardı bizim taraftan da; orda kirada kaldık tam sekizbuçuk sene.Vatan caddesinin girişinde erkek öğrenci yurdunda kaldık daha önce.Devlet bizi oraya gönderdi üç ay; okullar hızlanınca kiraya çıkmak icap etti.Bütün eşyalarımız da kaldı öte yanda; 30 kilo eşya getirme hakkı verdilerdi, bişey getiremedik.
 Doğan: Peki evi kiralayacak parayı nerden buldunuz?
 Fehim: Benim oğlan gündelik çalışıyordu; 250 bin lira biriktirdi; onu depozit olarak verdik, öylelikle bi eve girebildik. İki oğlan iki kız beraber aynı evde oturduk. Kızı evlendirdik ordayken; soğukkuuyuya geldi; bize de gel dedi Bursa'ya o zaman, gelemeycez dedik.Oğlanlar para biriktirdi; bu evin yerini aldı; iki kardeş yaptılar; 95'te büyük oğlanla beraber burıya geldik. Şimdi oğlan, gelin bi de ben kalıyom burda.Benim kafada güzel çalışmadığından unuteveriyom o kadarını da.
 Doğan: Yok yok gayet güzel anlatıyorsun; ben de zaman zaman birkaç sene öncesini hatırlamakta zorlanıyorum.
 Fehim: Ben şimdi; kusura sayma; biçerdöver bilirsin de(ğil) mi? Şimdi biçer döverin yanındaki kayışın numarası, genişliğini, uzunlunu ezbere bilirim; benim çalıştığım koperatifte 115 tane araba vardı; 97 tane traktör; inek sağma makineleri filan, daha liste çok uzun da ben onların hesabını yapmış adamım. Gelelini gideni aküsünü, yağını, tuzunu , kaç yakmış kaç yakacak hepsinin hesabını yapmış adamdım ama şimdi böyle olduk çocum, kusura bakma.
 Doğan: Rica ederim, ne kusuru amca. Senin gözlerin ne zaman bozuldu?
 Fehim: Ta memleketten biraz bozuktu; buraya geldikten sonra biraz daha bozuldu; göz tansiyonu var ben de; bu damarla kurumuş.Orda tanıdık bir Bulgar doktor arkadaş vardı; ameliyatı nasıl yapıceni bilememiş bi gözümü kör etti benim. Kötülemek için demişim doktoru ama öyle oldu. İstanbul'a geldiğimizde bi doktora götürdü zengin birini Metin bey deye. Şaban bey diye bi doktora vardık; o zaman da 500 bin lira doktorun şeysi; burda göz makineleri çok ilerde; doktor bana senin tansiyonunu nasıl ölçtüler diye sordu; ben de anlattım: isporta ocağanla biraz kızıştırırdı,benim gözüme yaklaştırdı; bi de kağadın üstüne basardı, onun açısını cetvelle ölçti. Doktor beni

dinledi. " amca Türkiye'de seksen sene önce böyle ölçülüdür" diye söyledi.Şimdi burda bi bilgisayara girsin, çık tamam çık tamam.Afedersin kusura kalma.

Doğan: Estağfurullah.

Fehim: Sen devlet adamı bişey misin?

Doğan: Ben devlet adamı bişey değilim; ben üniversitede asistanım: Yoksulluk üzerine tez hazırlıyorum; onun için senin fikrini almak istedim.

Fehim: Burdaki üniverstede hocasın yani.Sen nerelisin be çocuk?

Doğan: Ben Antalyalıyım amca; sekiz senedir Bursa'da oturuyorum.

Fehim: Güzel yerden geliyon; benim gözlerim görmüyo ama radyodan dinliyon.Senin ismin neydi be çocuk?

Doğan: Benim ismim Doğan; senin ki Fehmi miydi amca?

Fehim: Fehim, Fehim.

Doğan: Fehim amca şu çocukların nerelerde bir anlatır mısın?

Fehim: Biri Görüklüde; ilkokulun karşısında oturuyo; bi fabrikada çalışıyo orda; sen gidersen benim selamımı söyle ona tamam.Bir kızım Soğukkuyuda evli; bi oğlum benim yanımda; birisi de İstanbul'da halen. Benim oğlanın çolu çocuğu yok allah tarafından. İşte hanımıyla ikisi bende anneye beraberiz.

Doğan: Hanım sağ yani, onun sağlığı iyi mi?

Fehim: O benden sağlam canım; çok iyi de değil ama benim önüme yemek koyabiliyo da yiyebiliyom; çünkü ben kendim hiç bişey görmüyom, bulamıyom kendim.

Doğan: O Türkiye'ye geldikten sonra bir iş yapabildi mi?

Fehim: Yapamadı. Benim kızın çocukları vardı; onları bakıyodu, şimdi büyüdüler taha bakıyo.

Doğan: Senin yoksulluk yardımın var değil mi? Yeşil kartın filan da var mı?

Fehim: Yeşil kartım yok da; işte o üç aylık var; Ankara'dan yollanıyomuş fakirlere; az bişey ama napcen?

Doğan: Ne zamandır alıyorsun yoksulluk yardımını?

Fehim: İki yıl kadar bişey oldu; yeni yani çok eskiden deyil öyle yani.

Doğan: Oğlunun üstünden mi doktora görünüyorsun?

Fehim: Ben Türkiye'ya geldim geleli hiç doktora gitmedim; şimdi radyodan dinledim; devlet asgari ücretin altında geliri olan emeklileri üstüne alcakmış ilacını bakımını deye dinledim radyodan. İstanbulda doktora bir iki gittim eme, İstanbul'da tanıdıklar vardı; senin gibi genç zengin çocuklar vardı; zengin adamlar, onlarla idare ettik işi.

Doğan: Bu zengin adamlarla nasıl tanıştın?

Fehim: Orda biraz çevre edindin derhal canım; biraz gözüm görüyüdiya bu gözüm; orda bi çocuk vardı beyaz eşya satardı Murat isminde; Türsan durağı; Avcılar mahallesi. Büyük dükkânı vardı adamın; buzdolabı, beyaz eşya, sen biliyosun ne edidiğini. Bu beni öğrenmiş, "ya bi Fehim amca varmış burda" dedi.Evet benim dedim.Gel benle amca dedi; kalktık gittik dükkânın içine; o dakkaya kadar takip etmiş. " Murat be ben seni tanıyıyom çocuk ne oldu şimdi" dedim. "Fehim amca te bu para dolu kasa" dedi. "Sen burda kal ben bankaya para yatırmaya gidiyom" dedi. "Sade müşterileri kaçırma, geleni" dedi. Buzdolabı alıcek, soba alıcek, elektiğikli süpürge filan.Adam bana güvendi ben de onun bişeyisini almadım; alamam zaten. İstanbul'da böyle beş arkadaş vardı; aralarında bi de alevi vardı, Naim isminde. O da çok güzel bir arkadaştı. Bunlarla orda çok laf maf ettik yani.

Doğan: Burda kendine bir çevre edinebildin mi?

Fehim: Burda yok öyle şeyler çocuk.

Doğan: Bursa'dan akraba filan var mı?

Fehim: Soğukkuyu'da var; Karaman mahallesinde var; eski göçmen; 51 göçmeni epey var.

Doğan: Onlarla bir irtibatınız var mı?

Fehim: Düğünden düğüne veya bayramdan bayrama; öte türlü gidilmez; çocuklar işte çalışıyorlar. Senin yaşın kaç be çocuk?

Doğan: Benim yaşım 32 amca, sana kaç gibi geldi?

Fehim: Valla ne bilem ben seni 20-25 gibi sandım.

Doğan: O sağlasın.

Fehim: Gözüm görmeyince konuşmalarından böyle genç bi ses veriyio.

Doğan: Fehim amca anladığım kadarıyla akrabalar arasında maddi bir dayanışma yok; peki tanımadığın dışardan gelen insanlardan gelip seni bulan, desteklemek isteyen kimse oluyor mu?

Fehim: Yok yok, işte sefte olarak sen. İstanbuldayken muhtar tanıdıkta; bizim ordan; muhtar yazdı gidip belediyeden 1 milyon lira aldım, çok para demi? Buraya geleli öyle şeyle karşılaşmadık.

Doğan: Burda nasıl geçiniyorsun?

Fehim: Oğlan asgari ücret alıyo ya; onun asgari ücretinle geçinmeye çalışıyoz. Bu durumumuza gene be çok şükür be çocuk

Doğan: Çocuklarının hiç tanımadığı yalnız yaşlı insanlar var burada; dolaşırken rastladım bazılarına. Sence neden böyle oluyor? Bulgaristan'daki adet öyle mi? Komünist düzenden mi ne dersin?

Fehim: Tabi belki biraz biraz etkisi olabilir; insanlar bizim orda cahil millet de var ya onlar komonizma neydini demokrasi neydini bilemeyen insanlar var canım, kafası çalışmayan, hayırsızlık ne bilmiyi, öyle görmüş yani.

Doğan: Şimdi bu mahallede öğrendiğim kadarıyla iki kesim var; bir sizin muhacirler bir de doğulular. Kahveleriniz filan ayırmış niye öyle oldu?

Fehim: Şimdi biz geldiğimizde acık hır güre vardıya şimdilerde yatıştı. Bizim göçmenlerden biri hacı caminin temelini atmış, bi kat kadar çıkmış; sonra idare kürtlere geçmiş; o zaman burası Fethiye'ye bağlıydı; kendi muhtarlığı yoktu; idareye geçince bizimkileri kovalamak istemişler; gidin kendinize başka cami yapın burası bizim deye çıkışmaya kalmışlar. Pek bişey de yapamamışlar camiye; doğuluların bi takımı da pek işini bilmiyi zaten afedersin; pek kötülemek için de demiyom ama öyle yani. Neyse ben ağlanmak için demiyom; işte biz idareyi elimize aldık, işte işler yürüsün diye başka şeyden değil. " Siz gavursunuz başka cami yaptırın kendinize" diye çok bağırdılar bize. Buraya bi zaman polis çağırıp öyle Cuma namazlarını kıldık; öyle bi düzensizlik yaptı adamlar; sonradan vazgeçtiler. Ben gavur olsak ordan gelmezdim dedim. Benim dedem Bursa'dan göçmüş, uzun hikaye yani.

Doğan: Caminin temelini siz attınız; camiye onlar sahiplendi; bir de yaptıramadılar; ona rağmen gidip kendinize başka cami yapın dediler öyle mi?

Fehim: He he. Neden öyle bişey yaptılar kafam almadı. Adamlar göya Türkiye'de büyümüşler yetişmişler Türkçe bile öğrenememişler. Şimdi ben seni pek de tanıyom, pek siyasete de girmek istemiyom. Şimdi bu doğulular Atatürk'ten de hazzetmiyirlar pek.

Doğan: Atatürk'le sorunları ne?

Fehim: Şurda bir Hamit hoca vardı; kalktı ta Balıkesir'den bayrak getirdi bana; bayram günlerinde asardım; yok bende ne para ne bayrak. İndir ordan onu diye bana çok bağırdılar. "Ben bu bayrak için geldim buraya" dedim onlara. Şimdi bak yayın mayın da yapmaya başladılar; ben bişey demiyom. Bir hanede var on onbeş çocuk; çocuklar aç görmemiş ; burlarda yemiş ağaçları vardı; ağaçları yoldular; burlarda bizim göçmenler pek yemişsiz durmazlar, çocuklar ağaçları tığdılar yoldular bişey komadılar. Bi Zeki var Kürtler de: " Fehim amca deyiri bu terbiyesizliği hayırsızlığı sadece Kürtler yapar, sizin göçmenlerden tek çocuk yok deyiri. O Zeki dediğim Kürt ama, iyi bir arkadaş, hem cana yakın, insanlıklı. Şimdi ben çocuklara da pek suç bulmuyom; on tane bir hanede bir babası çalışıyırı yedi sekizi okula gideyırı; bulamıyırı çocuk , koludan komşudan dolanıyırı; acıyırım da yani, kötülemiyırım; yoksulluktan. Pazardan alıverseler üç beş kilo meyve, o çocuk sövülmecek; ama gücü yok alamayınca saldıracak.

Doğan: Ne iş yapıyorlar buralarda?

Fehim: İnşaatlarda çalışıyirlar. İşte memleketlerimizde arazi toprak var, buğdayımız var deyirlar ama ne bilem. Üç beş hane vardı; işsiz kaldılar bişey yapamadılar, toplanıp geriye savuldular.

Doğan: Nereye gittiler?

Fehim: Kars'a, Sarıkamışa diye öyle duyduydum. Etrafta kimse var mı?

Doğan: Yok kimse yok, Fehim amca.

Fehim: Acık yardım var mı?

Doğan: Şimdi pek hazırlığım yok ayın da sonu; üstümden ne çıkarsa paylaşalım, kusura bakmazsan.

Fehim: Senin kendi paran mı? Öyleyse ben istemem. Sen bana çolunun çocunun rızkını verme. Hani ben bi devletten gelen bi yardımsa onu kabul ederim, onun için dedim.

Doğan: Şimdi öyle bir hazırlığım yok Fehim amca ; seni hafıuzaya alalım, öyle bişey ayarlayınca gelirim muhabbete yanına

Fehim: Gel, ben seni çok sevdim; gene gel.

Doğan: Ben daha bir süre buralardayım, uğrarım sana. Şimdilik hoşça kal.

8. Halil(75) 12.7.2004

Mülakatlar içinde süre bakımından en kısa olanlardan biri, Halil'le yaptığımız görüşme oldu. Konuşma isteğimizi çok gönülsüz, biraz emrivakiyle kabul etti. Bezgin, sıkılgan bir ruh hali vardı. Ses tonu alçak olmakla beraber anlatımı anlaşılır nitelikteydi. Kendisi Kırcalı göçmeni; bir işi, sigortası yok; yalnızca yoksullara üç ayda bir ödenen maaşı ve Bulgaristan'dan gelen 38 Euro'luk emekli maaşı var. Kızı ve damadıyla beraber oturuyor; kızı bir işyerinde asgari ücretle çaycılık yapıyor. Kızının eşi işsiz; babası gibi işsiz olan torunu askere gitmek için gün sayıyor.

Doğan: Merhaba amca, nasılsın?

Halil: İyii deyelim öyle olsun; sen nasılsın?

Doğan: Teşekkür ederim iyiyim. Memleket neresi amca?

Halil: Kırcalı tarafındam ben.

Doğan: Amca benim ismim Doğan, senin yaşın kaç?

Halil: Memnun oldum, benim ismim de Halil; yaşım 75

Doğan: Sağlığın sıhhatin yerinde inşallah?

Halil: Çok şükür. Hiç bi ağırlığımız yok şimdilik.

Doğan: İyi çok iyi.Sen kaçta gelmiştin Bulgaristan'dan?

Halil: 89

Doğan: Türkiye'ye geldikten sonra ne iş yaptın? Bu saate kadar neyle geçirdin?

Halil: Bulgaristan'dan geldikten sonra iki sene kadar inşaatta çalıştım; benim mesleğim inşaatçılık; Bulgaristan'da ben inşaatçılık üzerine okul okudum; liseyi bitirdim.Bulgar devletine 33 sene hizmet verdim; ben 68'de gelmek istedim buraya; konsolos izin vermediğinden kaldık bi süre.

Doğan: İki sene çalışıp bıraktın mı?

Halil: Bırakmağa mecbur kaldım; ben inşaatta çalışırken düştüm; iki tane omurgam kırıldı; iki sene yattım ben ; sonra ayağımın birinden de hafif bir felç geçirdim; ondan bu hale geldik zaten. Ben çalışmaya devam etseydim zaten bu hale gelmeyecektik hiç. Üç ayda devlet bize bi aylık bağladı bir kaç sene evvel işte hepsi o; bi de Bulgaristan devletinden 38 yuro karşılığı bi Türk parası geliyo hepsi o.

Doğan: Başka gelirin yok mu?

Halil: Yok

Doğan: Çoluk çocuk?

Halil: Var. Bi kızım var çalışıyo.

Doğan: Bir kızın var, çalışıyor. Bekar mı?

Halil: Evli.

Doğan: Sen yalnız başına mı kalıyorsun?

Halil: Onlarla beraber kalıyom.

Doğan: Onlarla beraber kalıyorsun.Kızının kocası, senin damat ne iş yapıyor?

Halil: Kocası çalışmıyo; benim kızım çalışı o çalışmaz.İçkicinin teki; ailesine bakmaz.

Doğan: Bu oturduğunuz evi düşmeden evvel kendin mi yapmıştın.?

Halil: Evet öyle oldu. Bulgaristan'dan bi araba getirdiydik; on iki milyona onu sattık; tuğla aldık, çimento aldık; ne ilazımsa onu aldık; yetmeyen yanını borçlandıktık; ben kendim yaptım hebisini; bu karşıdaki caminin tuğlalarını da ben ördüm.

Doğan:Sen kendi evini yaptıktan sonra fazladan işlerde yaptın yani. Şöyle baktığın zaman benimde burada bir eserim var diye mutlu oluyorsundur

Halil: Evet tabi; bazı hizmetlerimiz oldu bizimde vaktiyle

Doğan:Senin şanssızlığın Türkiye'de çok az çalışabilmişsin; onun için emekli olamamışsın.Bulgaristan'dan gelen para da çok az.

Halil: Evet. Onu da bulamayanlar var gerçi; hiç değilse kimseden bişey dilenmiyoz.

Doğan: Bilmediğim için soruyorum: Bulgaristan'ın verdiği bu emekli maaşı eğer orada yaşamış olsaydınız size yetermiydi?

Halil: Evvelden yeterdi de şimdi yetmez. Orda çalışıp orda yaşarsan; bu paranın üstüne başka paralar da verirler; biz buraya geldimizden ötürü bizimkini kesiyolar.

Doğan: İyi ki üç aylığınız var.

Halil: Öyle ya onu da kesceklermiş diye duyarız; bizi zengin görürlermiş heral; kanun öyle olmuş diycekler bi gün alcekler geri; ne yapabilisin ki .

Doğan: Senin hanım sağ mı?

Halil: Değil. Bulgaristan'da aldığımda öldü, burdaki de.

Doğan: Başınız sağolsun.İki kere evlendin yani.

Halil: Evet öyle oldu; biri orda yattı; öteki buraya, Hamitler'e yattı.Sen nerde kalıyorsun?

Doğan: İhsaniye'de. Ben İktisat fakültesinde asistanım.

Halil: Benim torunda ordan çıktı. Ama bi iş bulamadı.Memlekette çok işsizlik var; zaten askerlik bekliyo şimdi. Bu memlekette yoksulluk yok ben sana söyleyiverem; pazara çık bak herşey var; işsizlik var.

Doğan: Torununu belki biz okutmuşuzdur; bölümünü biliyor musun?

Halil: Olabilir; bölümünü filan bilmiyom ben.

Doğan: Kızın ne iş yapıyor?

Halil: Çaycı gibi çalışıyo bi işyerinde.Kadına uygun bi iş değil ama ne yapiceksin ekmek parası; içkici damat çalışmıyo; bizim vaziyetimiz meydan da; ne yapsın ki? Asgari ücret alıyo; yetmiyo tabi. Evin vergisi var; ceryan parası var; su parası var;boşver. Ben de giderim zaten.

Doğan: Nereye gideceksin Halil amca? Öyle giderim demekle gidilir mi, dur bakalım.

Halil: Yaşımız doldu artık; sıramız geldi. Sıraıla değil deyecen ama gene de azıcık sırayı gözetcen.

Doğan: Hemşehrin kollamıyor mu seni biraz?Burada Kırcaaliler var.

Halil: Ben onlarla aynı yerden değilim.Ben hatoktan geldim.Kırcalı hastoka bağlı. Hastok büyük şehir; yüz elli bin nüfuslu; benim pek tanıdım yok burlarda

Doğan: Sen İşiktepeyi nereden buldun?

Halil: Evvelden Bursa'ya gelmiş bi tanış vardı.O haber etti; ben zaten üç ay boyunca doluştığımdan buldum kendim.

Doğan: Sana yardımcı oldu mu burada?

Halil: Yok yok;bize okulun yolunu gösterdi; üç ay adalet okulunda yatıp kalktı; ondan sonra kiraya çıktık; bereket bi sene kadar kiramızı ödediler.

Doğan: Bu göçmen konutlarından size bir hak düşmedi mi?

Halil: Düşse ne olurdu ki; onun için para lazımdı; en azından beş altı yüz milyon peşinat isterdi; onları hep zenginler aldı; sana bana düşer mi hiç o ; parası olmayana.Benim Bulgaristan'da beş katlı binam vardı.Hepsini gavur aldı.

Doğan: Kırcaalide vaziyetler düzeldi ama senin açından iş işten geç değil mi?

Halil: Evet. Çifte vatandaşlık verdiler şimdi; zaten pek Türk kalmadı orda; ya evropaya gittiler; ya Türkiye'ye; kimse kalmadı.

Doğan: Kırçalıdan buraya gelenler Şumnululardan daha azmış değil mi?

Halil: Ne bileyim saymadımki.

Doğan:Amca sigara yakar mısın?

Halil: İçmem ben.

Doğan: Hiç mi içmedin yoksa içtin de bıraktın mı?

Halil: Evvelden içerdim ama; fukaralıktan bırakmaya mecbur kaldım; yemek yemeğe zor para buluyoz; bi de tütüne nasıl para yetiştirircez.

Doğan: Seninki zoraki ayrılık oldu yani.Haydi hoşca kal; kusura kalma canını sıktık biraz.

9)Süleyman(68)

Süleyman, bütün vaktini muhtarlığın bahçesindeki oyun parkının kenarında geçiriyor; oradan her geçtiğim de parkın kenarındaki yerinde gördüm. Yaşadığı bütün zorluklara rağmen Türkiye'ye gelmiş olmaktan ve burada yaşıyor olmaktan mutlu. Uzun boylu, zayıf kuru bir fiziği var; konuşma sesi alçak olmamakla beraber oldukça koyu bir şivesi olduğundan konuşmasını çözümlemek hayli zor oldu.

Doğan: Merhaba amca, nasılsın?

Süleyman: İyiyiz be ne olsun, hayrola birine mı baktıdın?

Doğan: Muhtara baktım,biraz işimiz var.

Süleyman: Birazdan burlardeydi,belki o yana gitmiştir.

Doğan:Orası dediğin neresi amca?

Süleyman: Te aşada, ayvanları var,yola yakın

Doğan: Biraz oturayım burada, belki birazdan gelir; seninle de tanışmış olur hem; biraz laflarız.

Süleyman: Benim adım Süleman; kızancıklara bakarım, benim torun bunlaa

Doğan: Memnun oldum,benim adım Doğan. Bu mahallede yoksullukla ilgili bir araştırma yapıcaz.Torunlar oğlunun mu kızının mı?

Süleyman: Oğlumun; beraber oturuz, iki katlı bi ev yaptık te şurda, ben alta oturuyırım,oğlanla gelin yukada

Doğan: Evi beraber mi yaptınız, kaçta geldiniz buraya?

Süleyman: He beraber yaptık,89 macırımız biz.

Doğan.Memleket, neresi amca?

Süleyman: Şumnu, Bulgharistan

Doğan:Orası köy mü, şehir miydi?

Süleyman: Evvelden kasabeydi, şimdi şeyir oldu.

Doğan:Arada bir gidiyor musun oraya?Akraban filan kaldı mı orda?

Süleyman: Az biraz kaldı; senede bi giderim, gitmesi kolay; eskiden burlardan otobüs kalkıyordu.Çok yakın be, urda bi komşu var doğulu, ben memlekete 15 saatta giderim der; Bulgharistan a şurası be

Doğan:Mesleğin ne amca senin?Ne kadar okudun Bulgaristan'da?

Süleyman: Ortaya kadar okudum ben.Bulgharistandeyken çiftçilik yapadık, bi iki hayvan bakardık, Komonist düzen vardı orda, ne zaman Jifkof başladı bizle uğraşmağa geldik buyana,birkaç sene sanayide boyanede çalıştım, kriz zamanı başladılar işçileri çıkarmaa,ben orda bekçik yapardım, bana geldiler "burası battı, başının çaresine bak", ondan sona da çalışacak bi iş olmadı,kaldı öyle.

Doğan:Hamın sağ mı?Çalışıyor mu? Yoksa senin gibi emekli mi?

Süleyman: Bulgharistanda emekli oldu; 40 milyon veriyolar; neye yara ki?Orda bakarlar tarlada çalışmeycek kadar işten düştün mü emekliye ayrılır.

Doğan:Emekli maaşınla geçinmek zor olmuyor mu amca? Çocuklar sana bakıyor mu? Onların işi iyi mi bari?

Süleyman: Oğlan Flamentte,işçi; gelin liseyi burda okumuş,o da bi yerde işçi; halı çizimi mi yaparmış öyle bişey.Geçiniyoz işte iyi kötü, gene şükür, hiç olmazsa ev kira değil.

Doğan:Başka çocuk yok mu amca?

Süleyman: Bi de kızım var.Kestelde duruyo,dokuma işi yapıyo.

Doğan: O işi nerde öğrendi?

Süleyman: O burda meslek lisesinde okuduydu, işi iyi derlere bilmem pek.

Doğan: Niye? Pek sık görüşmüyorsunuz herhalde?

Süleyman: Pek vakit olmuyo be ... benim oğlan cumatesileri de çalışıyo,baza pazar da isteyirlar, napcan mecbur, gidiyo.

Doğan: O zaman siz Bursa'ya da pek inmezsiniz? Var mı gördüğünüz bir akrabanız Bursa'da?

Süleyman: Yıldırım'da bacanağam var; ama pek sık görüşme olmuyırı.

Doğan: O sizden daha önce mi gelmiş Bursa'ya?Nasıl vaziyeti iyi mi?

Süleyman: Tabi tabi, eski gelmiş onlar; eskiden gelenler bulmuş yolunu be.

Doğan: Siz de daha önce gelseydiniz durumunuz daha mı iyi olurdu?

Süleyman: Elbet öyle; eskiden iş çoğumuz, arsalar ucuzmuş; ev yapması, iş daha kolaymış

Doğan: Ne zaman düzelir bu vaziyet dersin? Ümidin var mı?

Süleyman: Düzelcek derler ya bakalım; hep böyle gitmeza; biz olmasa çocuklaa, torunlar iyi olur; okuyorlaa, onlar burda yetişiyo

Doğan: Sana burda yardım eden var mı? Seviyor musun burayı? Şöyle vaziyet düzelse de şuradan bi gitsek dediğin oluyor mu?

Süleyman: Kimseden bişey görmeyiz be herkes kendi derdinde; ama iyi bi yer burası, burda hırsızlık olmaz; te şura ayakkabını ko kimse almaz; sonra bu satten sona nereye gidem ben be; te cennet burası be burda her şey va: salatalık va, domates va, büber her mevsiminde; Bulgharistan'da kış oldu mu bitti te bi sene bekleycen.

Doğan: Öyle baktığında iyi ama, çok yoksulluk da var, olanda çok olmayan da hiç yok gibi değil mi?

Süleyman: Her yerde yoksulluk var be ya, Amerika'da bile varmış, hem de burdan betermiş, adamlar yolda yatarımış, gene Türkiya gibisi yok dünyada. Kıbrıs savaşında biz Bulgharistanda dinleridik, "Türkiye şöyle geldi şöyle gitti" dişe; bizim orda derlendikine: "bir yerde Türk askeri gidiyorsa kimse onun önünde durmaz".

Doğan: Doğru söylüyorsun amca ama nerden çıkıyor bu kadar fakirlik?

Süleyman: Cahillik var, te şurda doğulular var, herbirinde beş çocuk, zaten kendine bakamaz, çocuklar bütün gün sokakta, okul yok, terbiye yok, anası bi şey öğretmiyor ki; gelip te burları kırıp dökerler, bizim çocuklar öyle değil.

Doğan: Doğululardan şikayetçisin amca, öyle mi? Neden böyle yapıyorlar dersin?

Süleyman: Onlar da insan be yav, bişey demem ona da, ama kahveleri ayrı, inşaatlarda çalışırla,bir sürü çocuk, zaten krizden inşaatda da iş yok; onlar yeni geldi burlara; Bursa'da duran biri varmış, gelmiş kahve açmış bura, sonra akrabalarını aldı herhalde...çocuklarına bi şey deyemezsin, hemen çıkışirlar adama, "sen benim çocuğa neden söylersin" derler; zaten fakirlikte onlarda, bizim göçmenlerden pek fakir olmaz.

Doğan: Sahi sen nerden buldun burasını? Bir akrabanı filan mı söyledi?

Süleyman: 72'de Bulgharistan'dan oniki hane gelmiş burya, bazı yerler almışlar, burda su bilen yokmuş, Hürriye'te gidip ev yapmışlar, biz onlardan aldık burayı,öyle geldik yani

Doğan: Çocuklar sana yardımcı oluyor mu?

Süleyman: Bak şimdi ben sana bi kıssa anlatacam ne demek istedimi sen anla. Kadının biri on çocuk yapmış, onlara bakmış; kadının kocası öldünde çocukları onu kapının dışına salmış; yani bir ana on çocuna bakmış, on çocuk bi anaya bakamamış.

Doğan:Anladım; neyse amca, muhtar gelmeyecek herhalde, ben yarın tekrar uğrarım, sen buralarda mısın?

Süleyman: Evet, parka getiriyom torunlaa, napcen vakit geçirozuz öyle

Doğan: Süleyman amca, hadi sana iyi günler

Süleyman: İyi günler,savol

10.Şaziye (45)

Şaziye'nin bize yaklaşımı oldukça şüpheliydi; suistimal edilmekten korkuyordu . Şüphesinin nedeni resmin gazeteye basılmış olmasından kaynaklanıyordu; yardım almadığı halde gazete haberinde kendisine yardım edildiği yazıyordu. Başta bize karşı da aynı şüpheyi taşıdığını, kayıt öncesi ve sonrasında birkaç kez " evde çocuklar olsa daha iyi olurdu" deyişinden anlamak mümkündü. Üniversite'de görevli oluşumuzdan ikna olmuş görünmesine rağmen görüşme süresince gözü kayıt cihazından ayrılmadı.

Doğan: İyi günler dilerim, kusura bakmayın rahatsız ettim. Müsaitseniz biraz sizinle konuşmak istiyorum.

Şaziye: Ne hakkındaydı?

Doğan: Ben üniversiteden geliyorum; yoksulluk üzerine bir çalışma yapıyorum; sizinle bu konuda konuşmak isterdim. Merak etmeyin, gazeteyle, televizyonla bir ilgisi yok. Verdiğiniz bilgiler bende kalacak, yalnızca üniversite hocaları arasında bilecek.

Şaziye: Evvelden benim resmimi gazeteye basmışlardı; bir de yardım verdik diye yazmışlar; şaşırdım kaldım tabi kimsenin bana yardım verdiği filan yok.

Doğan: Şimdi ben bir süredir burada çalışıyorum; sizinkine benzer hadiselerle karşılaştım; bazıları televizyona çıkmaya razı etmek için olmadık şeyler vermeyi söz verip bir daha yanlarına uğramamışlar; insanları rencide etmişler. Onun için hassasiyetinizi anlıyorum. Size de televizyondan teklif gelmiş miydi?

Şaziye: Yok bana televizyoncular gelmedi; televizyona filan çıkmadık biz; şimdi benim oğlanlar evde olsa taha iyi olacaktı.

Doğan: Siz de Bulgaristan göçmenisiniz değil mi? Kaç senesinde gelmiştiniz?

Şaziye: Biz Şumnu Deliormandan geldik 89'da.

Doğan: 89'dan buyana haliniz vaktiniz nasıl biraz anlatır mısınız?

Şaziye: Benim derdim bir evimiz yok, hep kirada oturuyorum.

Doğan: Size gelene kadar, kirada oturan bir göçmene hiç rastlamadım. Çok yoksul insan var ama hepsinin iyi kötü başlarını sokacak bir evleri var. Sizin neden böyle oldu?

Şaziye: Olamadı işte; üç çocuk okuttum; çalışmadım ben hasta oldum; beyim de hasta oldu, belden aşağısı te böyle adam; hiç çalışmadı doğru dürüst; bulduysak yedik bulmadıysak yemedik; bugünümüze gene şükürler olsun.

Doğan: Anladım; üç çocuğunuz var, yaşları?

Şaziye: Üç tane oğlum var; ikisi askerliği bitirdi, biri bitirmeye gün bekliyi.

Doğan: E onların bir işi yok mu; askerliğini bitirenlerin?

Şaziye: E yeni okullarını bitirdiler şimdi, bekliyolar

Doğan: Nerde okudular, yani hangi okuldan mezun oldular?

Şaziye: Endürü meslek lisesinde okudular.

Doğan: Endüstri meslek lisesinde okudular

Şaziye: Okudular ama onlara bişey edemedik; herşey parayla oluyoru; büyük oğlan, abeleri dış teknisyeni çıktı; süper lise de okuyordu o; şimdi abeleri bi yer açtı kirayla; küçükleri de abelerinin yanına gitti yardıma; bakalım ne olacak iş yapabilecek mi yapamıyacak mi nasıl olacak bilemiyoruz; taha yeni oldundan bi kazanç getiremedi bişey göremedik taha.

Doğan: Evli olmadıklarından üçü de sizinle beraber yaşıyor değil mi?

Şaziye: Evli değil; üçü de bekar.

Doğan: Neyse çocuklar, bir işe girmişler; işallah ilerde iyi olur, kendilerini kurtarırlar. Senin eşin ne iş yapıyor?

Şaziye: Eşim bi Hakkarili adamın yanında marangozluk yapıyo. Adamın marozculuk yeri var, ona yardım ediyö; ama patronu ona sigorta yapmadı; hiç sigortalı bi yere giremedik zaten; burdan önce biz İzmit'teydik; orda okulda çalışıyordı; orda da sigorta vermediler. Sigorta çok tutuyomuş heralde; sigorta istersen taha az para veririz deyiler; zaten bizim de hiç bi yerden gelirimiz olmadığından mecbur razı oluyoz.

Doğan: Siz Bulgaristan'dan geldikten sonra İzmit'te yerleştiniz ilk olarak; neden öyle oldu?

Şaziye: Kimin nereye gideceğini devlet söylüyo, taha gelmeden ona göre göç yapıyo; bizi de İzmit'e verdilerdi önceden; 89'dan 95'e kadar biz İzmit'teydik taha sonra Bursa'ya geldik.

Doğan: Devlet sizi önce İzmit'e yönlendirdi; altı sene orada kaldınız; orada işler yolunda gitmedi ve Işıktepe'ye geldiniz. Sen İzmit'teyken çalıştın mı hiç?

Şaziye: Kafelerde çalıştım, lokantalarda bulaşık yıkadım, temizlikçilik yaptım, az bi süre okulda çalıştım hademe gibi; ya ne iş bulabiliyosak yapmaya çalıştık.

Doğan: Anladım. Kocan ne iş yapardı orda? Okulda çalıştığını söyledin, başka bir iş yaptı mı? mesela marangozlukla ilgili bir şey

Şaziye: O zaten okulda marangozluk işleri yapıyordu orda; işçi olarak ama onlar da sigorta vermiyordu.

Doğan: Şu anda kocan birinin yanında marangozluk işlerine yardım ediyor; tanıdık biri mi size iş veren? Nerde çalışıyor, bu yakınlarda mı?

Şaziye: Hakkarili biri oldunu biliyom daha da bişey bilmiyom; ama o yabancı yani onu tanımiyoduk biz önceden; şimdi onun işyeri dört yoldan aşada bi yerde.

Doğan: Anladığım kadarıyla sen tam olarak yerini bilmiyorsun, görmedin yani çalıştığı yeri.

Şaziye: Evet, çocuklar biliyo.

Doğan: Kocan Bulgaristan'da ne iş yapardı?

Şaziye: Orda kepçeylen çalışırdı; fıçıcılık yapardı.

Doğan: Fıçı dediniz değil mi? Fıçı mı imal ediyordu.

Şaziye: Evet fıçı yapardı.

Doğan: Sigortanız yok; geliriniz dar; hastalanmış olsanız ne yaparsınız?Devlet sizin gibi sosyal güvencesi olmayan insanlara Yeşil kart veriyor; tedavi giderlerini karşılıyor; ilaç masraflarının da yarısını ödüyor. Siz bu kart için müracat ettiniz mi? Çünkü hastalanmış olsanız, tedavi giderleri çok yüksek; geliri iyi olanlar için bile bazen çok külfetli olabiliyor değil mi?

Şaziye: Ben hasta oldum zaten geçende; eski fakultede yattım; eski fakulte deyiler orda yattım; çocuklar askerdi; iş yok, bir adam çalışıyo; yardıma istemeğe gitti ; kaymakam demiş ki: onların geliri çok demiş.Gelirimiz diye bişey yok ki bir adam çalışıyo. Çocuğun arkadaşlarından biri İzmitteydi; onlar yardım vermişler de öyleliklen hastaneden çıkabildim; onlar benim hastaneden çıkış kağıdımı alıp verdiler.Adam Bursa'dan oraya gitti, buraya gitti; hiç bi yerden bişey bulamadı; ben hastanede hapis kalcadım bunlar beni çıkarmasadı.

Doğan: Para bulunamıyadı; mahsur kalacaktın yani hastanede. Gelmiş geçmiş olsun; senin rahatsızlığın neydi?

Şaziye: Bende damar tıkanıklığı var; şeker var bende.

Doğan: Geçmiş olsun, şu an nasılsın.

Şaziye: Şükürler olsun şu anda fazla bi sıkıntım yok öyle aşırı. İşte bi şeker ilacı kullanıyom devamlı; her hafta eczaneden 7 milyonluk ilaç alıyoz beş gün gidiyo.

Doğan: Sigortanız yok; yeşil kartınızda yok; ilacı kendi paranızla alıyorsunuz. Muhtarlık kanalıyla bazı yardımların dağıtıldığı duydum; size hiç bu türden bir yardım aldınız mı? Yiyicek, giysi, para, odun-kömür gibi şeyler

Şaziye: Öyle hiç bişeyler görmedik; onları maddi durumu iyi olanlar alıyo; arabası, beş altı kat binası olanlar alıyırı, Işıktepe'de.

Doğan: O nasıl şey öyle? Yani yardımları zenginlere mi veriyorlar?

Şaziye: E öyle.Bizim çocuklar " ana bizim durumumuz gene iyi, sen ordan alma" diyi. "Hepten yoksullara versinler" diyi çocuklar. " Oraya gidip sen sıraya durma" diyi çocuklar. Gene gittim ben, komşu götürdü beni, neymiş kayıt getircemişim de ondan sona verceklermiş; muhtar bana senin kaydın yok, kayıdı getirmeden veremeyiz dedi; çocuklara hiç söylemedim; öyle döndüm geldim ben.

Doğan: Ne kağıdıymış o, öğrendin mi?

Şaziye: Ne bileyim ben ne kağıdı

Doğan: Sizin kimliğiniz mi yok?

Şaziye: Kimliğimiz var bizim. Bilmem ne kağıdı, işte öyle olcak dedi. Siz burda kayıtlı değil dedi; sen kayıtsızsın dedi.

Doğan: Sizin kaydınız nerde?

Şaziye: Burda; Fethiye'de.

Doğan: Peki, hiçbir yere başvurmadınız mı başka?

Şaziye: Başvurulmuyo ki; hiç bi yerden yardım almıyoz biz. Biz öyle şeyleri bilmiyız ki hiç; bizim adam bugün ne çalışıyo, akşam biz onu yiyiz. Biz öyle bilmiyız ki şuraya buraya gidelim de bişey alalım diye. Bi yere gitcek olan " yok size" diyiveriyiler; "siz hepimiz çalışırsınız" diyiler.Hani nerde iş var da çalışıyoz, olsa çalışcaz elbet iyi kötü. Bi kocam çalışıyo, onunla anca kira veriyiz; kalanıyla da dört nüfus karnımızı doyuracaz diye bakıyırız.

Doğan: Gittiğiniz yerlerden boş çevrilmenize ben pek bir anlam veremedim; çünkü kocanın sigortası bile yok; aslında kağıt üstünde çalıştığı bile gözüküyor. Sizin Bursa'da ve diğer yerlerde size yardımcı olan bir akrabanız filan da mı yok?

Şaziye: Bizim burlarda candan bir akrabamız yok; var birkaç hep uzak yerlerde onlar; kimi İstanbul'da kimi şurda burda; yani onlardan bir fayda yok; gene konu komşu sağolsun. İhtiyacımız çok ama, bi yardımınız olmaz mı?

Doğan: Ne tip ihtiyaçların var?

Şaziye: Ev almam ilazım; üç tane çocuk var evermek ilazım; ev bark lazım işte hepsine; biz kirada dükkan kirada; geldik geleli hep kirada

Doğan: Bundan sonra iyi olur; oğlun işyeri açmış; onlar artık kendilerini zamanla kurtarırlar, siz de rahat edersiniz. Ben bir süredir burada çalışıyorum; suyu,elektiriği olmayan, çöpten topladıklarıyla geçinenler var.

Şaziye: Tabi beterin beteri var; gene gidip bi yere ağlanmıyoz; şikayet etmiyoz yani. Çocuklar evde olsa taha iyi olurdu ama; pazar günleri evde onlar ama

Doğan: Yok ben sizinle konuşmak istemiştım, çekinmenizi gerektirecek bir durum yok; belki buradaki insanların durumunu dışarı duyurmak şeklinde bir faydamız da olabilir.

Şaziye: İyi etmişiniz. Bize bi banka konusunda yardımınız olabiliormiydi?

Doğan: Nasıl? Kredi kullanmak için filan mı?

Şaziye: İşte öyle üç beş milyar çekip sonradan taksitle ödemek için; bizim çocuklar mazeme almak için gittiler bankaya; vermemişler çocuklara; sizin bişeyiniz yok ödeyemezsiniz demişler vermemişler; o olsaydı biraz taha iyi olurdu.

Doğan: Kusura bakmayın; benim size doğrudan bu tür bir yardımım olamaz; ancak daha gündelik ihtiyaçlarınızı konusunda yardımcı olmaya çalışırım. Duyarlı insanlar var, tanıdığım bazı yardımsever insanlar var onları sizinle ilgili bilgilendirebilirim; ancak yine de söz vermiş kabul etmeyin, sizi aldatmış olmak istemem.

Şaziye: Peki yine de sağolun, doğru dedikten sonrası kısmet artık.
Doğan: Teşekkür ederim, siz sağolun; işleriniz rasgelsin.

11. Halime (73)

Halime, Işıktepe'ye ilk yerleşenlerden biri; yalnız başına yaşamasının etkisinden olacak bizi neredeyse hiç konuşturmadan kendi hayatını sayıp döktü. Öğretim elemanı olduğumu ve üniversiteden geldiğimi söylememe rağmen; bana yardım derneği mensubu muamelesi yaptı. Evinin etrafını asma yaprakları ve sarmaşıklar sardığından içerisi yoldan hiç görünmüyordu; içeride köpekler, kediler birkaç tavuk; çöpten çıkma olduğunu sandığım eski eşyalar vardı. Hayvan pislikleri ve hayvanların beslenmesi için ortalığa bırakılan yiyecek atıkları bahçenin kokusunu oldukça ağırlaştırmıştı.

Doğan: Halime teyze meraba, ben üniversitede öğretim elemanıyım, yoksulluk üzerine bir çalışma hazırlıyorum. Senle biraz konuşsak olur değil mi? Senin evini Mürsel amca gösterdi bana; sen Mürsel amca'yı tanıyorsun değil mi?
Halime: Tabii. O bana hep bulunuyor; Allah kabul etsin hayrını; deyimim saa; kaç haca gitmiş kadar oldun filan deyimim ona. Şimdi yok demek iyi deyil; ne yapıcın Allah var aşağı yukarı; şimdi bi seneyi geçti, dede vardı bizim; İstanbul'da bekar oğlumuz vardı; kızı vardı evlendirdi; ona iş verdi yanında; mobilyacıydı o, çok iyi işi vardı; bir dayreciği vardı; oğlu asker etti geldi.

Doğan: Oğlum bekardı dedin, şimdi onun oğlundan kızından bahsediyorsun. Karısından mı boşandı, ben orasını anlayamadım.

Halime: Evliydi boşandı. Şimdi sen beni dinle. Kız onun yanında çalışırken, bunun üstünden para çekmiş; ne yapmış ne etmiş kaçırılmış; dayre elinden gidiyi; mobilya dükkanı gidiyi

Doğan: Senin torunun, oğlunun kızı babasının yanında çalışırken babasının parasını götürmüş öyle mi?

Halime: He. Üç sene geçiyo kimsenin haberi yok; para fırlamış gitmiş; davaya vermişler; davadan kaçıyor buraya bizim haberimiz yok; bir akşam ezanında geldi, salona giriveriken acık bana söyledi; parayı kaçırılmış böyle böyle diye; acık da kafayı kaçırılmış; ondan sonra bir içiveri oluyo deli; Ema bizim kızın(kız torunun) da kocası ikinci, üçüncü; ikinci de adamın kaçınıcı karısı belli deyil; adam dalevere yapıyoru malını almaktan ötürü.

Doğan: Kızın malını almak için evlenmiş yani, sevdiğinden değil.

Halime: He ... İşte bu ev, bi gecekondtu; evin arsası dedenin üstüne; bizim macırlar dedeye 78'de verdi. Onu ben istedim böyle camiye yakın; Bulgaristan'daykende öyleydi; Hürriyet'e geldik o da camiye yakındı; bu da öyle oldu. Ne çamur ne çille çektik; ceryan yok, su yok; te pınarı kazdıka ev yaptık; Allah tarafından su çıktı; burasının başkanları vardı; macırdı onlar da bizim gibi.

Doğan: Teyzecem, şu ağzındaki örtüyü çekersen ben seni daha duyabileceğim.

Halime: Ağzımda diş yok.

Doğan: Olmasın varsın, ben senin oğlun sayılırım.

Halime: Çok fena duruyo; ondan sonra ceryan; orda bi hacı Ahmet aga var; o kaçtı (koştı) ceryanın arkasından, yapamadı; Fethiye'de muhtara söyleyelim dedik hiç kulak asmiyi; ondan sonra getiymiş bana bi parça beleti bu Ahmet aga.

Doğan: Belet ne teyze?

Halime: Otobuz beleti; ha ben açıkgöz öyle tarafa, bileyırım. Ben de bi torun vardı yanımda o zaman dört yaşında; burdan Hürriyet'e kaçıyoru; lambalar yok o zaman; orda ne kadar kazalar oluyor; Allah korusun; iki kere kaçırıldık onu burdan. Aldım torunu yanıma, dedim filan yere gidicez. Burda Bursa'ya girike, Altıparmağa gitmeden taha orda bi yerde; çıktım binaya, dediler Tankut beye şurdan git; bak dedim adama " evde alaektirik yok, televizyon yok, bi radyo var deye çocuk evden kaçıyor" dedim; "bu çocuğa bişey olursa size ödettiririm" dedim.

Doğan: Bu Tankut bey kim teyze? Sen onun yanına niye gittin?

Halime: O bizim komşuydu Hürriyet'te; polisti kendisi; "ceryanlarımızı vermeleri için ne ilazımsa söyle" dedim; "gitcen imza toplucen, kaç hane istiyosa belediyeye vercen" dedi. İmzaları topladım, götürdüm; iki tane kız var orda masa başında örgü öriyiler; "bana bakın" dedim; " burakın o örgüyü, size iş getiydim" dedim. Bana müdürün odasını gösteydiler; anlattım böyle böyle diye; imzaları naylonun içine koyduydu, masasına döktüm hepsini. Sonradan Angaraya göndeymişler, Angaradan adam gelmiş, gelmişler bakmışlar beni bumamışlar. Muhtar bana söylese ya, muhtar mı o?... Gelmişler bakmışlar burda 11-12 hane var; çekmişler gitmişler. Ben tekrar orıya gittim; bana " teyze sen yazmışsın bu kadar bu kadar" dedi. "Onların hepsi yapacaktı" dedim.

Doğan: Ne yapacaklar, komşularının da elektirik abonesi olmak istediğini mi söyledin?

Halime: He he. 280 hane var orda; alektirik yok diye gelmiyoz dedim. Ben o Angaradan gelen adama konuşmasını bilemicem mi? Ondan söyle de böyle oldu; geçen sene de muhtar adayı oldu; gelmiş kapiya akşam namazını geçe, üç dört kişi arabeyle; " Halime bacı sen köyün kurucusun" dedi; şimdi o kazansınmış, ben insanları çevireyim ona istiyır.

Doğan: Muhtar senden oy toplamanı mı istedi yani?

Halime: He he. Dur şimdi; " sen git işine rahat ol" dedim ben ona. Vardım gittim gezdim söyledim; bizim şimdiki muhtar Fethiye muhtarı; onu kazandırdık işte. Allah ta doğru kuluna yardım ediyi; ben de kayıt atarken hiç kimseye bakmıyorum.

Doğan: Teyzecim ne kayıdı atıyorsun, ben anlayamadım?

Halime: Seçime gidiyiz ye, kayıt atarken. Düşünürüm düşünürüm, Allahım bana hangisi hayırlı iş yaparsa diye öyle veriyom. Yem almaya gidiyim Esentepe'ye; yemciler var, senin gibi çok dinliyiler beni; şimdi bu başkan kazandı bi kaç sene önce, Erdoğan; " kime attın" dediler; baktım baktım "böyleyken böyle" attım dedim. "Bilebildin mi attığın adamı" dediler; bilirim dedim; "baktım ben orda resmi var" dedim. Ben de önce kim kazandığını bilmiyordum; "senin adamın kazandı" dediler; " çok iyi yapmışsın " dediler. " İyi bir adam o" dedim.

Doğan: Peki adamın iyi olduğuna nasıl karar verdin?

Halime: Allah iyi kuluna yardım eder; kendini deyi, bütün milleti düşünenecek; yalnız kendine düşünmeyecek, neyse cocum uzatmayalım.

Doğan: Halime teyze, şimdi sen bu evde yalnız başına mı yaşıyorsun?

Halime: Yalnız yaşıyom ama, böyle olmayacak; ne yapıcın bilmen artık; te işte bu camı çocuklar kırdı; raflarımın demirlerini çektiler te öte yanda asmalar yere düştü; koca kazanımı çaldılar; bodrumda bağ makinesi vardı eski onu almışlar.

Doğan: Anladım teyze, senin işin epey karışık. Bundan sonra ne yapmayı düşünüyorsun; gördüğüm kadarıyla bu evde daha fazla yaşaman mümkün değil; evin harabe gibi duruyor, bahçen de öyle.

Halime: Evi satmam ilazım; ne yapayım burda; Hürriyet'te oğlum var; iki oğlu var onun da evermeğe; olmucek gelin de hasta; bana canı sıkılır; bişey demiyler; derdini söylemiyiri; gelin içine atıyırı; benden ötürü hasta olmasın; benden ötürü canı çıkmasın

Doğan: Ne hastalığı var?

Halime: Kanser

Doğan: Senin oğlan ne iş yapar?

Halime: Oğlum sağlık memuru; iki senesi kaldı emekli olmağa; kendilerini de zor geçindiriyiler; çocuğunun biri askerden geldi, biri gidecek; o gelen oğlan fabrikaya girmiş; " biz onun parasını almıyoz" diyo gelin; " o kendisine baksın, yeter" deyırı. Aşağı yukarı evercekler ev lazım.

Doğan: Sen bana kendi halini anlat, Bulgaristan'dan maaşın yok mu?

Halime: Yok. Biz 78'de geldik; bize yok. Sonra bıraktılar onları, onlara var.

Doğan: Bulgaristandan geldikten sonra hiç çalıştın mı?

Halime: Hiç iş yok ki nasıl çalışabilirsin? Ne kadar çok iş aradım biliyimsin? Yok, yok,yok. Oğlana gittim, " beni sigorta göster" dedim Bağkurdan. Oğlan bana bi çıkıştı; "sana ne ilazım" dedi; " benim bi parça ekmeğim var sana" dedi. Keşke hiç sormuyeydim; şimdi dede gitti kaldı böyle; benim gözüm kanser; bak dün bi çanta ilaç aldım.

Doğan: Dede seni terk etmeden önce ne iş yapardı?

Halime: İnşaat ustasıydı; ben olmasam olmicadı; kafası çalışmıydı; çalışıyı çalışıyı adam parasını ödemiyliler; ne çektim ben onla? En sonunda biraz ödedik de emekli yaptık onu

Doğan: Sen onu emekli yaptın, o seni terk etti öyle mi?

Halime: He he. Evet o kızın yanına kaçtı Bodrum'a. Davaya verdim onu nafaka parası almağa.

Doğan: Dur hele dur şimdi; benim kafam yine karıştı; kız dediğin senin kızın mı; yoksa senin oğlanın parasını götürren torun kız mı?

Halime: Torun kız

Doğan: Torun kızla beraber olup Bodrum'da mı yaşıyorlar şimdi?

Halime: Kızın kocası olcek dalavereci yaptırdı bunları; dedenin evini de kapmak için kaçırdılar burdan. Ben de davaya verdim şimdi bunları.

Doğan: Peki sen neyle geçiniyorsun şimdi? Maaş yok, sigorta yok...

Halime: Fitre paraları alıyırım; bakkala yazdırıyırım; torun gelip azar azar ödeyırı; bazı tanımadım kimseler geliyırı, öteberi bişeyler veriyırılar; herkesten Allah razı olsun; odun kömür aldım muhtarlıkta; biraz ona buna borçla alıyoz, işte öyle.

Doğan: Kime borcun var ?

Halime: Alektiriğimiz, su parası ödenmedi; bakkala borç var; sen biraz yardım vercen mi?

Doğan: Eğer çok fazla değilse bakkaldaki hesabına biraz el atalım

Halime: Allah razı olsun; alektiriği suyu da bakkala bırakcem, onu da ödeyebilisin. Seni ben nasıl bulucem?

Doğan: Ben buralardayım daha, yine görüşürüz, hadi sağlıcakla kal.

12. İzzet(77)

Kendisi, bizimle görüşmeyi gönülsüzce kabul edenlerden biri idi; çünkü kendisini araştırmaya konu edilecek denli yoksul olarak görmüyordu.Kendisini yoksul görmemesinin sebebini ise dilenecek duruma gelmemesine bağlıyordu. İzzet, eşiyile beraber iki katlı bir evin bodrum katında oturuyor. En büyük sıkıntısı, eşinin ilaç masraflarını karşılamakta zorlanması.

Doğan: Evet, İzzet amca seni dinliyorum, ne var ne yok?

İzzet: Ben aslında kendimi vermek istemiyom; şey bak ne diyırı hocalar; hocaları ben çok dinledim sabahlen; "bugün yicen var mı sabahlen dilenmeğe çıkamazsın" deyırı; o kadar bereket versin taha dilenmeğe çıkmadık; aç yatmadık.

Doğan: İnsanın karnı bir ekmekle doyar diyorsun anladım ama mevzu sadece açlık değil; şimdi ortada olan bir gerçek var: Kimse sizin burda ne koşullarda yaşadığınızı da bilmiyor; aslında burada benim gördüğüm kadarıyla bir çok insan ortalama hayat standardının aşağısında yaşıyor; yani çok idareyle yaşıyor; burada pek varlıklı insan yok gibi.

İzzet: Yok mahallede yok hocam; fakir mahalle hocam; mahalle fakir.

Doğan: İzzet amca senin ne gelirin var ?

İzzet: Türk parasıyla 60 milyon maaş alıyom ben Bulgaristan'dan; anne de 40 milyon alıyırı. İkimiz yüz milyon alıyırız; üç ayda bir de ikimiz 245 milyon alıyırız.

Doğan: Üç ayda bir 245 milyon aldığına göre, bir aya 80 milyon düşer; 100 de Bulgaristan'dan emekli maaşınız var; aylık toplam 180 milyon geliriniz olmuş oluyor; yine de çok az; asgari ücretin bile yarısı

İzzet: Onu öyle hesaplamıcan; neden üç ay bekliyorsın onu almaya; şimdi ben düşünüyom, eyer eylülü beklersem kömür almak için, kömür pahalacak alamıcaz; maaşı eylülün başında alcam çünkü ben; şimdi kömür acık düşmüş diiler, 250'ye gelmiş; biraz borç bulabilirsem kömürü alam diye düşünüyom; borç alabilirsem birinden eylülün başında ödeyebilcem.

Doğan: Anladım.

İzzet: Allah bıraktımasın kendi başına; şimdi benim iki oğlum var; ama hepsi de kendisine; hepsi kendine. Gene de bereket versin, geçen de küçük oğlan annenin ilaçlarını aldı; ilaçlar 36 milyon tutuyırdı; alamıcadık ilaçları; küçük oğlan verdi ilacın parasını

Doğan: Şimdi bu meselelerle ilgili okuduğumuz için biliyoruz; köyünden şehire gelen insanlar geldikleri yerden destek alıyorlar; mesela gıda, konserve filan idare ediyorlar...

İzzet: Arazileri var, hayvanları var bakarlar; ordan idare oluyolar hani

Doğan: Siz nasıl idare ediyorsunuz? Sizin geçiminizi kolaylaştıracak bu türden yöntemler var mı?

İzzet: Bi gelirim yok benim; bişeyim yok hiç bi canım var; bak şu ayağıma; 22 ay oldu çekerim bunu; dört defa sigorta doktorundan geçtim; iki defa devlet hastanesinden geçtim; çare üretmediler buna; geçende üç defa gittim ortopediye; bana " yapacak bişey yok" dedi; fizik doktorusuna yolladı; dört defa ona taşındık; gan tahlillerimi şe ettiler; buz koycan dedi; bu azcık şişi indi ama ben şimdi yürüyemiyom; onun için baston taşıyom.

Doğan: O ayağın içinde kırık mı var, nedir?

İzzet: Büküldü, zamanında ağır yapmadı o kadar; ondan sonra böyle yaptı; gitmedi o şişlik; bak ayama ikisi birbirinden nasıl farklı; hiç bükülmüyo bi yana; onun için yürüyemiyom; namaz kılarken çok kahrediyi; eğilip kalkamıyom kolay.

Doğan: Düzelmeyecek mi? Böyle mi kalacak? Ne dedi doktorlar?

İzzet: Fakültede profosor doktor dedi: "kitlencek" dedi; " zaman geçtikçe kitlencek" dedi; " aşınmış o" dedi.

Doğan: Ne yaparken oldu bu?

İzzet: Bişey yaparken olmadı be hocam; yolda yürüken büküldü.

Doğan: İzzet amca, senin yaşın kaç?

İzzet: Benim yaş 77

Doğan: Maşallah sen yaşına göre gayet iyi görünüyorsun; sen 77 demesen ben en fala 60-65 olduğumu söylerdim.

İzzet: Ayamdan galan yerimde bişey yok; sade bu ayamdan zorum var; Allah şifa versin.

Doğan: Senin Türkiye'den sigortan var mı?

İzzet: Yok

Doğan: Sigortan olmadan hastaneye nasıl gidebiliyorsun böyle defalarca?

İzzet: Şimdi bize üç aylık veren kanuna göre; 2022'ye göre bizi parasız muayene ediyiler ama ilacı açıktan alıyız; yani ilacın parasını kendin ödeyirsın; işte anneye ilaç yazdılar geçende; 35 milyon tuttu dedim ya; oğlan alıvedi; yoksa almıcaztık; her zaman ondan da olmaz; bazı bazı bekledimiz de oluyo ilaçsız; yazdılar şimdi bana yeni ilaç; öyle 5-6 milyon tutuyosa alcam; taha fazla tutuyosa alamıcam, n'apeyim?

Doğan: İzzet amca sen kaçta gelmiştin buraya?

İzzet: Biz 89'da geldik.

Doğan: Sen hangi taraftan gelmiştin?

İzzet: Şumnu deyiler; Deliorman.

D. Sen ne iş yapardın Bulgaristan'da?

İzzet: Benim bütün hayatım inşaatçlıkla geçti.

Doğan: Ne kadar okudun orda?

İzzet: Dördüncü sınıfa kadar. Benim zamanımda dörtten yukarı yoktu; ortası, lisesi sonradan çıktı.

Doğan: İnşaatçılığı okuldan öğrenmedin dolayısıyla; kendi kendine mi öğrendin?

İzzet: Kendi kendime öğrendim.

Doğan: Bu oturduğunuz yeri, nerden gelip buldunuz?

İzzet: Burda kahve var ötede; Engin diye biri var sahibi; arsayı ondan satın aldık.

Doğan: Engin dediğin kişi, doğuluları buraya getiren Karanlı kahveci değil mi?

İzzet: Evet. Oğlan satın aldı ondan; orda yaptık evi kendimiz.

Doğan: Ucuz muydu toprak o zaman?

İzzet: 92'de 21 milyona aldık.

Doğan: 21 milyonu nasıl yaptınız?

İzzet: Oğlan çalışıyordu orda burda; ben çalışmadım bi yerde; böylelikle topladı; öteden para yeterdi; zati kimsede para yoktu taha. Ben burda azıcık inşaatda çalıştım o sene; bize devlet kalıp verdi.

Doğan: Ne kalıbı verdi?

İzzet: İnşaat kalıbı verdi; demir direk verdi; tahta verdi; kereste verdi; fakirlere verdiye devlet öyle; onlarla çalıştık üç beş sene; beş altı sefer çalıştık o kalıplarla; sonra anlaşamaz olduk ayrıldık, bıraktık.

Doğan: Kimlerle anlaşamadın?

İzzet: Biz yedi kişi birleştik, öyle verdiler kalıpları; anlaşmaz olduk, uymadı; bir takımı Karaman mahallesinde, biri Bağlarbaşı'nda, ben burda olmadı.

Doğan: Devlet size birkaç kişi biraraya gelmeniz koşuluyla verdi kalıpları yani. Peki bu ev yapılan kadar nerde oturdunuz?

İzzet: Kestel'de oturduk; daha önce üç dört sene Soğukkuyu'da kirada oturduk; sonra Kestel'e gittik.

Doğan: Kestel, yanlış aklımda kalmadıysa kırsal bir yer; ne yaptınız orda? İş var mıydı?

İzzet: Benim gelin orda Besaş fabrikasında işe girdiydi.

Doğan: Anladım. Senin oğlan ne iş yapıyor şu anda?

İzzet: Benim oğlan belediyede şöförlük yapıyor; otobüs şöförü; bi sene oldu ayrıyız biz şimdi onunla; gençler ihtiyarlarla aynı yerde durmayı istemiyorlar; ayrıldılar bizden; ne yapcen, zorlayamazsın... şimdi ne bulsak onu yiyoruz.

Doğan: Senin akrabaların var mı Bursa'da?

İzzet: Yok. Sade bi karının ablasının kızı var, soğukkuyu'da. Başka yok yani; bazı geliyolar, dolaşıyolar bizi

Doğan: Sen gidebiliyor musun?

İzzet: Ben de yaştan dolayı ücretsiz paso var ama ayamdan dolayı gidemiyom bi yere; bi hastaneye işim olursa mecbur ona gidiyom. Ta dün fakülteye vardım; üç vasıta değiştirdim; burdan Heykel'e gidiyim, Heykel'den Demirtaş durağına; ordan başka otobüse bineyirim; pareyle binsek 900 bin; ama bereket versin parasız oldundan...

Doğan: Şu pasona bir bakabilir miyim?

İzzet: Te bu

Doğan: Sen bu fotoğraftan daha genç duruyorsun.

İzzet: 5-6 sene oldu o fotoraflı vereli; ben artık seksenine görebilimiyim bilmiyom; yaşadık yeter; Cenaballaha böyle gezerken ayakta al canımı diye dua ediyom; yataa yatıp çekmiyem diyim; yatıp kalsak kimin bakıcek bize?

Doğan: Hanımın nasıl iyi mi?

İzzet: O benden bozuk; ayakları ağrıyo, yaralar çıktı o yanda bu yanda. Doktora çıktık; sıkıntıdan dedi. Oğlan yanımdan ayrıldı diye çok üzüldü; "neden ayrıldı bizden, ben ona güveniydim" diye söylenir hep. Cenaballah ölene kadar rızkımızı nerden nerden vercek, çile çekcez ama Cenaballah cömert, kulu gibi değil o?

Doğan: Kulu yaramaz mı?

İzzet: Eee kullar birbirine tetik çeker, kıskanır, haset eder, birbirinin yükseldini istemez; ama Canaballah öyle değil; o ayırmıyır, o ne milleti olursa; kaç çeşit millet var dünyada ayırmıyır hiç; hepsinin rızkını vermeye çalışıyır; hayvanlara bile veriyir; hepsinin nasibi ayrı; şükür ederse Allah'a, Canaballah veri, etmezse vermez.

Doğan: İzzet amca şimdi sen konuşurken düşündüm, annenin ayakları rahatsız demiştin; burda kiminle konuşsam fiziksel bir sorunu var; çoğunlukla da bacaklarından derdi var, sen neye bağlıyorsun bunu?Bedenle çalışmaktan mı ne dersin?

İzzet: İnsanlar Bulgaristan'da döküldü; sabahın seherinde çiğ yağar kırdı; tütün toplamağa, şuriya burıya derken dökülüyo; fakirlik var, mecbur çalışcen be hocam, ne yapcadı kı?

Doğan: Sağolasın İzzet amca, sağlıcakla kal.

13. Ayşe(71)

Ayşe , sahada rasladığımız en eski göçmendi; mallenin çoğunluğunun geldiği bölgenin dışından bir yerden gelmişler. Çocuklarının ilgisizliğinden yakınıyor.Üç göz odası, önünde bahçesi olan tek katlı bir evde yaşıyor. En büyük sıkıntısının kışları odun-kömür temin etmek olduğunu söylüyor.Ancak muhtarlıkla yaptığım görüşmede kendisine kömür yardımı verildiğini, ancak oğlunun kömürü kendi evine taşıdığı söylendi.Ayşe, gündelik geçim kaynağının bira kutuları, teneke toplamak olduğunu dile getirdi.

Doğan: Teyzecim meraba, ben kitap yazıyorum; komşuların ona sor, akıllı kadındır, sana cevap verir dediler.

Ayşe: Ne yazıyın şimdi sen?

Doğan: Teyzecim, şimdi ben üniversitede hocayım; iktisat fakültesinde, yoksullarla ilgili bir çalışma yapıyoruz, ben üç dört aydır buralarda çalışıyorum; izin verirsen seninle de konuşup tanışmış olacağız, tamam mı?

Ayşe: Tamam da ben bişey bilmiyim ki.

Doğan: Bilinmeyecek bir şey yok; nasılsın iyi misin?

Ayşe: Nasılım, böyleyim, hastayım.

Doğan : Ne hastalığın var? Burada da çok gürültü var, içeri geçsek senin için mahsuru var mı?

Ayşe: E geçin bakalım.

Doğan: Neyin vardı, bir daha söyler misin? Gözlerin ağrıyor, belin ağrıyor, yaşın kaç senin?

Ayşe: Benim mi?

Doğan: Evet senin tabi, yaşını biliyorsun değil mi?

Ayşe: 33 doğumluyum; kaç oluyo; yetmiş mi?

Doğan: 71 oluyor. Kaçta geldin sen Bulgaristan'dan? 89'danı yoksa daha mı eski?

Ayşe: 20 sene kadar oldu; 68 macırız biz; biz geldikten sonra gari yollar gapandı.

Doğan: Sen hangi taraftan geldin buraya?

Ayşe: ...

Doğan: İskimle mi?

Ayşe: İslimne, İslimne.

Doğan: İslimne ne tarafı oluyor Bulgaristan'ın, cahilliğime ver ben pek bilmiyorum oraları?

Ayşe: Kırçalı tarafı oluyo; senin gelceni bana söyledilerdi; burda bi adam var dolaşıyo senin yerini sordu bize dedilerdi; şurda komşu karı var o dedi; buyursun gelsin dediydim ya.

Doğan: Evet senin komşularından birine sormuştum; İbrahim amcanın karısına, senin komşunmuş, benimle beraber gelmek istemişti ama ben o gün saat geç olduğu için seni rahatsız etmek istemedim.

Ayşe: Şimdi siz ne yapsanız, ne yardım vercesiniz?

Doğan: Şimdi bizim çalışmamızı yazmamız lazım sizden topladığımız bilgilerle?

Ayşe: Ama benim yazmam yok; yazılı bişey veremecem ben.

Doğan: Teyzem yazıyı ben yazıcam, sen sadece anlatacaksın; bu saatten sonra senden bir de yazı mı isticez, o bizim işimiz; sen komşun geldi farz et, ona konuşuyorsun farz et. Tamam, anlaştık değil mi?

Ayşe: Oldu, öylese.Ben doğru dürüst okula gitmedim çünkü; bi yere gitsem barmamı sürüyom; öyle geçiştiriyom yani.

Doğan: Senin çocuğun çocuğun yok mu?

Ayşe: Var.

Doğan: Nerdeler?

Ayşe: Te o yukarda durıyo.

Doğan: Oğlun mu var kızın mı?

Ayşe: Ben de iki tane oğlan var; kızım yok benim.

Doğan: İki oğlun var yukarda sen bu yaşta yalnız başına kalıyorsun öyle mi?

Ayşe: Yok. Biri yukarda duruyo; ötekisi İhsaniye'de.Onların bana yardımları yok onların.

Doğan: Neden öyle? İnsan annesine yardım etmez mi?

Ayşe: Kendisi uğramıyo oğlum; ben ne yapayım?Gelinin anası öldü, bubası öldü gittiler oraya bi taha gelmediler burıya.

Doğan: Seni bırakıp kaynanasının yanına gitti, bir daha da uğramadı öyle mi?

Ayşe: Kaynanası karı da öldü; onun evine yerleştiler; şimdi ben burda yalnızcaayım.

Doğan: Sen yalnız başına nasıl geçiniyorsun burda? Söylediğine göre oğulların da yanına uğramıyor.

Ayşe: İşte öyle geçinmeye savaşıyoz; te şunları topluyom işte.

Doğan: Ne onlar teneke mi?

Ayşe: He teneke kutusu, gidip öte yandan toplayıyım bira kutularını kendim satayıyım, napcasın? ekmek parası yapıyom çocum.

Doğan: Tenekeyi alıp satan var mı? Kaç para ediyor bunun kilosu?

Ayşe: Kiloyla satıyorum, beş altı yüzbine veriyom kilosunu. Burdan el arabasıyla geçiyö bunları alanlar, onlara satıyorum. Kusura kalma bu bizim kendi evimiz, dededen kalma.

Doğan: Dede sağ mı?

Ayşe: Dede dokuz sene oldu öleli.

Doğan: Başın sağolsun.Dede ne iş yapardı eskiden?

Ayşe: Hayvan güderdik.

Doğan: Buralarda hayvancılık yapıyordunuz yani

Ayşe: Bulgaristan'dan geldikten sonra koyuna baktı, ineklere baktı; öldükten sonra çocuklar hayvanları sattı savdı.

Doğan: Siz Bulgaristan'dan doğrudan doğruya Bursa'ya mı geldiniz yoksa önce başka bir yere mi oturmuşunuz?

Ayşe:Bursa'ya geldik.Bize istek yaptılar; biz öyle geldik; anamın bir gardaşı vardı Bursa'da, o istek yaptı bize; öylelikle geldik biz.

Doğan: Işıktepe'ye mi geldiniz yoksa başka bir yere mi? Bildiğim kadarıyla senin bahsettiğin tarihlerde yerleşim yokmuş buralarda

Ayşe: Aşağı karaman mahalleye geldik; orda kirada durduk; daha sonra bu evi yapmaya çalıştık; yaptıktan sonra burıya geldik.

Doğan: Bu evi nasıl yapabildiniz?

Ayşe: Dede işe giderdi; ordan biriktirdi acık para geldi aldı burasını, sona yavaş yavaş hepimiz beraber çalışıp yaptık

Doğan: Dede ne işine gidiyordu? Bir mesleği var mıydı?

Ayşe: Burlarda bi kuru vardı onu kesmeğe giderdi bıçakçı olarak; ordan burdan topladık yaptık, ne yapalım?

Doğan: Dede ormanı kesti yani. Eskiden geldiğimize göre senin Bursa'da çok tanıdığın vardır?

Ayşe: Yok yok kimsem yok; bi oğlan var işte burda.

Doğan: Senin buraya oğlanlar ne iş yapar?

Ayşe: Onlar emekli.

Doğan: Nerden emekli?

Ayşe: İşten be ya, işe gittiler.

Doğan: Sen çalıştın mı hiç Türkiye'de?

Ayşe: Ben hayvanlara baktım evde, kuzulara baktım; buzası muzası oldu onlara baktım; dedenin işleri ben yaptım ne yapcan?

Doğan: Dede dokuz sene oldu vefat edeli; senin Yeşil kartın var mı?

Ayşe: Var.

Doğan: Gözünden başka rahatsızlığın var mı?

Ayşe: Belimlen, bacaam

Doğan: Neyin var, ağrın mı var? Doktora göründün mü?

Ayşe: Ağrım var; şuramda bişey çıktıydı amaliyat ettiler; geçen cuma göz doktoruna gene gittik; gözüme baktı doktor: " O amaliyat etmiş ama temizlememiş" dedi; ondan çıkmış bu gine böyle.

Doğan: Çıban mı çıktı?

Ayşe: Çıban gibi bişe çıktı.

Doğan: Üç aylık maaşın da var değil mi?

Ayşe: Var.

Doğan: Kaç para o, 150 milyon mu?

Ayşe: İşte o kadar; o da yetmiyor; neye yetcek ekmeğe var, çayı var, şekeri var bilmem nesi var; ceryan parası var, su parası var hepsi benim üstüme; çingenelere kutuları veriyom da üç beş milyon alıyom ekmeğe parası çıkarmağa

Doğan: Peki sana yardım eden kimse yok mu?

Ayşe: Ramazanlarda geliyırı; muhtar veriyi; ramazanlarda; yicek şeyi veriyi

Doğan: Ramazan dışındaki zamanda?

Ayşe: Vermiyi hiç kimse; ramazandan bayrama doğru yaklaştığı ara veriyi.

Doğan: Muhatara kim veriyor?

Ayşe: Dışardan getiriyiler; galiba devlet veriyırı ona; o da dağıtıyı.

Doğan: Üç aylığın var; yeşil kartın var; Bulgaristan'dan emekliliğin var mı?

Ayşe: Yok.Burda da dışarda çalışmadığımız için olmadı; olca gibi olur.

Doğan: Olacağı gibi mi olur?

Ayşe: He ne yapalım? Acından ölen yok.

Doğan: Şimdi sen en çok neyden sıkıntı çekiyorsun?

Ayşe: Odun, kömür.

Doğan. Odun kömür almakta zorlanıyorsun.

Ayşe: E kış geliyo; ne odun var ne kömür

Doğan: Devlet bu sene odun kömür yardımında bulundu muhtarlıklar aracılığıyla, sana vermediler mi?

Ayşe: Yapmadılar, senin çocukların var dediler.Odunu, çalıyı çırpyı topluyoz; kömürsüz odun durmuyo; hemen geçiyo; çalı çırpyı ısıtır mı hiç? Üç aylığın parasıyla da acık kömür aldım; kömür olmadan odun geçveriyırı; 300 kilo kömür aldım üç aylıkla, ekmek parası kalmadı yanıma.

Doğan: Komşuların da kollamıyor mu seni?

Ayşe: Komşular ne yapcek bana; o da ben gibi; onun da yok ki bişeyi.Sen macırmısın?

Doğan: Macır sayılırım ama benim macırlığım çok eski; dedemden bile önce; babamın tarafı Girit adasından gelme, Girit'i biliyor musun?

Ayşe: Hayır be nerden bilem.Te buraya geldik bi yere gittiğim yok.Hep burda geçiriyom hayatımı.

Ayşe: Yaz bakeyim, ben de göreyim.

Doğan: Ben yazıyorum onu, sen merak etme; sen bişey anlatmıyorsun ki bize.

Ayşe: Ne varda ne anleteyim? Para yok, odun yok, kömür yok, başka bişey yok, bi canım var; insanın bişeyi olmasa sağlığı olsun; acın bi parça ekmekle geçer ama hasta oldunda ilacın yoksa insan başara başara ölür.

Doğan: Teyzem sana sağlıklar dilerim; sağolasın; kendine iyi bak, canını üzme.

14. Döndü(36)

Döndü'nün 6 çocuğu var. Çocuklardan en büyüğü 15 yaşında olmasına rağmen çalışmak için okuyamamış.Kendisinin ve eşinin okuryazarlığı bulunmuyor. Döndü'nün eşi bir temizlik şirketinde çalışıyor. Vezirköprü'nin bir köyünde çiftçilikle geçimini sürdüren aile, borçları nedeniyle traktörlerini kaybedince geçim darlığına düşerek Bursa'ya göç etmişler. Aile iki katlı müstakil bir evin alt katında oturuyor.Rutubetten evin odalarındaki kireç sökülmiş; ayak basılan yerlerden rutubetin verdiği ıslaklığı algılamak mümkündür.

Doğan: Sizin memleket neresi?

Döndü: Samsun

Doğan: Samsun'un neresi?

Döndü. Vezirköprü'nin koyluğünden

Doğan: Samsun'u bende bilirim, birkaç gün kalmışlığım var.

Döndü: Samsun'a aslında iki kere filan anca gittim ama gine de ilçemiz oluyo yani.

Doğan: Kocan ne iş yapıyor?

Döndü: Devlet hastanesinde çalışıyo; temizlik işi yapıyo; o kapının önündeki tahta parçalarını da ordan getirdik akşam; orda toplamış öyle çalışırkene.

Doğan: Kaç çocuk var?

Döndü: 6 tane.

Doğan: 6 tane. Maşallah!

Döndü: Büyüğü çalışıyo işte; onu okudamadık.

Doğan: Kaç yaşında büyük oğlan?

Döndü: 15

Doğan: 15 yaşındaki çocuk ne iş yapıyor?

Döndü: Bilmem valla bi fabrikada garton kesiyimiş; aylıkla çalışıyo.

Doğan: Sigortası var mı?

Döndü: Yok. Sigorta olmuyo onun; küçük ya.

Doğan: Başka okuyan çocuk var mı?

Döndü: Bu orta ikiye geçti; bu beşe geçti; bu da dörde geçti.

Doğan: Ev kirası ne veriyorsunuz?

Döndü: Elli milyon buranın kirası ama ev çok rutubetli; gene bu tarafı badana yaptık öbir tarafı yapamadık gokıyo yani.

Doğan: Kışın neyle ısıniyorsunuz? Odun kömürle mi?

Döndü: Odun sobasıyla. Pareyle odun kömür de alamıyoz. İşte bulduklarımızı biriktiriyoz.

Doğan: Köyünüze gidip geliyor musunuz, irtibatınız var mı?

Döndü: Bir hafta izini varmış; onun uçun da gidip gelmeye deymii diye gitmeyecek; heralde ben de gitmeyecek gibiyim; bir iki buğdayımız var; kaynatam belki ben yapamam yardıma gel dedi; benim de çocuk çoğ olduğundan yol parası 25 milyon bi bile; onun için hesaplıyok hesaplıyok, gidemeyeceğiz heralde; büyük oğlanı gönderelim diyok; un falan bişey verirlerse alır getirir diyok; bulgur yaparsa yapar yoksa istemiyok; dedesi bizim yanımızdaydı zaten bir ay önce; kışları burda kalıyo yazları köye gidiyo.

Doğan: Çocukların sağlığı nasıl? Bir sorunu olan var mı?

Döndü: Yok hamdolsun öyle önemli bir sorunumuz; ha şunda bi dert var: idrar kaçırıyo geceleri; doktora götürdüm iki kere

Doğan: Senin bir sağlık sorunun var mı?

Döndü: Benin yok; beyimin tansiyonu var. Aslında benim bişeyim var mı yok mu onu bilmiyom; çünkü hiç doktora görünmedim; baş ağrım var, bazı midem öyle bi ağrıyo, ufak tefek diye aldırış etmiyom.

Doğan: Ne kadar oldu Samsun'dan geleli?

Döndü: Biz geleli 3 sene oldu; beyim de iki senedir burda

Doğan: Eşin Samsun'dayken ne iş yapardı?

Döndü: Çiftçi. Beyim çiftçilik yaparken traktörümüz vardı; borcumuz yüzünden traktörümüz icrayala elimizden alındı; o yüzden biz orda başka bir iş yapamadık; traktörü olmayan koy yerinde bi iş yapamıyon; alsak alamıyoduk; tek olduğu uçun babası birilerinin yardımıyla bu işe koydu. Başka bir iş yapsa o yaştan sonra ne yapabilir ki? Yaşı da geçmiş adamın.

Doğan: Sizin yaşıınız kaç?

Döndü: Benim 36 heralde

Doğan: Heralde dediğine göre emin değilsin.

Döndü: 69 doğumluyum da bitirdim mi bitirmedim mi onu bilemiyom.

Doğan: 1969 doğumlu olduğuna göre 35 yaşındasın demektir. Ne kadar gittin okula, tahsil durumun nedir?

Döndü: Okur yazarlığım yok benim; hiç okula gitmedim ben; ikimizin okuryazarlığı da yok; benim köyüm dağ koyüydü, okul yoktu babamın tarafında; aslında ben okumayı çok istiyodum, halen de içimde bi ukte o okumamazlık; o sebepten çocukları okutmayı çok istiyom ama bunların da okumada gözü yok; "ortayı bitirsem okumam" diyo.

Doğan: Eşin herhalde asgari ücretle çalışıyor; özel bir işletme değil mi çalıştığı yer?

Döndü: Evet özel şirket. Temizlik işlerine bakıyo orda işte. İyi bi sigortası var. Çocuklara bişey olsa ordan bakınıyoz, ben kendime gitmedim daha; zaten o sigorta olmasa bunların da doktoru görmesi mümkün deyildi.

Doğan: 6 çocuğunun olduğunu söylemiştin. Biraz çok değil mi? Zor olmuyor mu?

Döndü: Zor ama küçüklüklerini atlattık ya önceki kadar zor olmuyo; önceden şehirde olsaydık hiç bakamazdık; biz köydeyken bez kullanmıyorduk, buraya geleli beri bez kullanıyon, aha bunun bezini yetiremiyom.

Doğan: Sizin köyde hep böyle 5-6 tane mi olur herkesin?

Döndü: Evet. Bizde çokluk olur; biz de 9 kardeşiz. Beyim üç kardeş ama onun beri tarafının çok. Annem oğlan olsun diye yapmış hep kız olmuş, yedi tane kız olmuş, ondan sonra oğlan olmuş.

Doğan: Siz ne araken öyle 6 oldu?

Döndü: Biz bi şey bulmaya çalışmadık da koyluk, aldırışlı günah olur dedik hepsini yaptık.

Doğan: Kaçı oğlan bunların?

Döndü: 5 oğlan 1 kız. Oğlanın birisi dedesiyle koye gitti; çok istedi gitmeyi, biz de yaz tatili diye gönderdik.

Doğan: Senin burda akrabaların filan var mı?

Döndü: Benim hiç akrabalarım yok burada; eşimin var; dayısı var, oğlan kardeşi var, kız kardeşi var. Benim hiç yok da onun tarafının var öyle.

Doğan: Birbirinize gidip gelir misiniz? Dayanışma var mı aranızda?

Döndü: Gidip geliyoz ama onların durumu da musait değil; para yardımı, şöyle böyle yardım yapamıyolar. Onlar da kendilerini anca doyuruyolar; gelirse ufak tefek koyden bişey gelir gelmezse başka bişey yok.

Doğan: Akraba dışı kimselerden yardım aldığınız oluyor mu?

Döndü: Ramazanda öyle bişey oldu ama bu sene nasıl olur bilmiyom.

Doğan: Sana yardım getiren kimseleri tanıyor musun?

Döndü: Söylerse tanıyom söylemezse tanıyom öyle. Kim gelirse Allah razı olsun; öyle seviniyom öyle seviniyom ki bi Allah biliyo bi ben biliyom kalbime.

Doğan: Peki, sağolasın Dödü hanım; bu evi de en kısa zamanda değiştirirsiniz işallah; çünkü içerde rutubetten durulmuyor; bu çocuklar için çok kötü.

Döndü: İşallah abi, kismet artık.

15. Dursun(38)

Dursun'un iki ayağı da özürülü; küçükken geçirdiği havale yüzünden sakat kalmış. Dursunun eşi de kendisi gibi özürülü; o da yüz felci geçirmiş, konuşma gücünü çekiyor. Dursun'un mesleği ayakkabı tamirciliği fakat şu anda evinin biraz ilerisinde kurduğu sebze meyve tezgahından geçimini sağlıyor. Dursun'un okul başarısı iyi olan bir kızı var. Dursun, oldukça metanetli bir insan; fazlaca şikayette bulunmuyor ve kendi emeğiyle kazanmaktan başka bir isteğinin olmadığını dile getiriyor.

Doğan: Hayırlı işler, isminiz Dursun değil mi?

Dursun: Evet abi.

Doğan: Memnun oldum, benim adım da Doğan. Dursun nerelisiniz?

Dursun: Samsun

Doğan: Neresinden?

Dursun: Samsun Bafra abi.

Doğan: Bursa'da Bafralılar var.Yukarıda da bir Samsunlu aile var, konuştuk. Bafralılar derneğine gidiyor musun?

Dursun: Yok hocam benim bi alakam yok

Doğan: Dursun senin evin yakında mı? Hanım nereli, o da Bafra'dan mı?

Dursun: Adnan hocam buyrun, eve gidelim; benim evim şurada hemen

Doğan: Peki olur gidelim ama benim adım Adnan değil, Doğan.

Dursun: Tekrar hoşgeldiniz. Kusura bakmayın evin hali için.

Doğan: Kaçta geldin Bursa'ya, kaç sene oldu Dursun?

Dursun: 84 senesinde geldim; hemen hemen yedi sene Kuştepe'de oturdum ben, Seyyidi Nasır caddesinde.Orda benim ablam duruyodu, ben onun yanında duruyodum; tabi o zaman taha becardım ben; ondan sonra da 88'de de Bursa'ya rahmetli babamlar geldi.göç ettiler; 91'de babam öldü, 93'te de işte ben evlendim.Daha önce o gördüğünüz manav tezgahı olan yerde otuyordum; ordan burayı buldum; orası çok karışık yani yedi sekiz kişi bi yerde; su saati birdi, ceryan birdi; kimin girdiği kimin çıktığı belli değil;içki içenler vardı; yanı başında hoş değil yani; buraya geldim, kapıyı kendim açıyom kendim giriyom.

Doğan: Yerin de güzel görünüyor.

Dursun: Allahıma çok şükür, beni idare ediyö, ahım şahım bişey değil yani.

Doğan: Ayaklarının sakatlığı ne zamandan, doğuştan mı?

Dursun: Bir buçuk yaşındaykene çocuk felci geçirmişim ben; O yaştaykene menencit hastalığına tutulmuşum; benim annem annadiyo: daha yeni beni tutup gezdirmeye başlıyomuş, emekleme çağı bitmiş taytaylıyomuşum.

Doğan: O zaman olmuş yani.

Dursun: Taha işte bir gecede; bir gecede aldım verdim.Sabahtan doktora getiriyolar beni babamlar; doktor diyo ku "gözünüz açıldı mı, çocuğu felç ettiniz getirdiniz".Tabi onlar da yeni gelmişler köyden şeyire:İstanbul'a. Doktor demiş ki "çocuğun başından aşa bi kova su dökseydiniz bu olmazdı".

Doğan: Havale geçirmişsin ateşten.

Dursun: Havale geçiriyom,evet.Ama ne yapıcen, nasip kısmet; buna da çok şükür, Allahıma çok şükürler olsun, kendimi gezdiriyom; namerde kimseye muhtaç değilim; elimden geldiği kadar çabalyom, işimde mücadele veriyorum; yetmediği yerde Allah razı olsun komşudan muhtardan; hele bi muhtarımız var Allah razı olsun, elektiriğimizi suyumuzu dahi ödediği oluyo.Bir tane kız çocuğum var, işte o da bu sene dördü bitirdi beşe geçti; "bak kızım iyi oku sana bisiklet misiklet alcam" dedim; o da teşekkür getirdi işte

Doğan: Hanımın bir rahatsızlığı var mı Dursun?

Dursun: O da bizim gibi özürlü hocam; ama onun kusuru farklı; onun bacakları sağlam ama pek konuşamıyo; o da yüz felci geçirmiş lafları kolay kolay doğruldamiyo; kafası da azcık az iş yapıyo.

Doğan: Bir günün nasıl geçiyor Dursun, biraz anlatsana.

Dursun: Gece sabaha kadar tegahın başında bekliyorum, beklemek zorundayım, malı bekliyorum orda.İşte çocuğu bırakıyorum, saat dokuz onda tezgahın başına çocuk geçiyo; eve geliyom biraz uyuyom saat ikindiye kadar; saat ikindiden sonra gidip devri alıyom sabaha kadar; durum bu yani.

Doğan: Senin annen baban İstanbul'a mı göç etmişler?

Dursun: Yok benim babam rahmetlik oldu da annemler burda; onlar Kuzgunlukta oturuyo; İvazpaşa tarafında oturuyo.

Doğan: Sen biz çocukken İstanbul'da oturuyorduk gibi bir şey söyledin.

Dursun: Tabi o zaman İstanbul'da oturuyoduk; rahmetli babam çok gezmiş: İzmir,İstanbul, Adapazarı, Gebze burları çok gezmiş.

Doğan: Ne iş yapardı, neden çok gezmiş öyle?

Dursun: İnşaat ustasıydı.

Doğan: Sen İstanbul'da dünyaya geldin yani?

Dursun: Aslında Adabazarında dünyaya geldim ama kütüğümüz, şeyimiz Bafra'da.Benim annem kendi Trabzonlu'dur; babam Rize'lidir.

Doğan: Bu sergiciliği, kapuz satıyorsun ya hani; onu ne zamandır yapıyorsun?

Dursun: Sezon başladığından beri yeni, daha bir ay oldu.

Doğan: Kışın ne yapıyorsun?

Dursun: Kışın mandalina, portakal...

Doğan: Yine bu işi yapıyorsun

Dursun: Elele başbaşa ne yapcaz ki?Zaten zarar ediyoz; ordan buraya nakliyesine 25 milyon veriyoz; daha fazla kerı nakliyatçıya veriyoz; kabzımalı kapatıyoz; kendimiz yiyoz; Allaha şükürler olsun.

Doğan: Bu işten önce ne yapardın, nasıl geçinirdin?

Dursun: Ayakkabı tamirciliğim vardı benim; onun yan tarafında tükkanım vardı benim.Belediyeden izin almıştım, kendi gücümle kudretimle o zaman yapmıştık; o tahminen bi buçuk metrekairelik bir yerdi öyle; ordan yolgeççekdine yıktılar sağolsunlar. Yolgeççekdine yıktılar, baktılar yolda olmuyo, yine yolu eskisi gibi çevirdiler, olan bize oldu yani.

Doğan: Tekrar bir girişimin oldu mu?

Dursun: Yine dilekçe verdim ben onlara.Abe kışın olmuyo; bu kışın ben çok hastalık çektim.Kışın karda buzda dışarda perişan oldum, mahfoldum.

Doğan: Şimdi sen belediyeden ne istiyorsun?

Dursun: Yine öyle bi gariban yeri istiyorum ben abe. Bi baraka, bi kulube korum da, içinde kış oldunda hiç olmazsa ayakkabı tamiri ederim. Tamirin de güzel geliri vardı; ökçe yapardım, bi pençe yapardım, ekmeğimi doğrulturdum. Dilekçemi vereli on ay oldu; "gelip bakcaz pazar olduğundan dolayı gelip bakamıyoz,edemiyoz" dediler. Orda hiç olmazsa dükkanın içinde dururum kış günü. Allahıma şükür, benim hiç adetim değildir avuç açmam,ben böyle alın terimlen kazanmak istiyorum. Bana kaç kişi teklif getirdi, "sakın ha bana öyle teklif getirmeyin, ben alın terimle kazanmak istiyorum" dedim.

Doğan: Sigortan filan yok değil mi?

Dursun: Sigortam yok. Flamentte 89'da çalıştım, işçi çıkarma oldu; öyle işi bırakmak zorunda kaldık; iki senem daha olsa malülen emekli olcam.Binyüz günüm var, yediyüz günüm daha olsa malülen emekli olacam, binsekizyüz günlen.

Doğan: Flamentte ne kadar çalışmıştın?

Dursun: Bir buçuk sene.Ondan sonra bi tane abimiz vardı müdürlük yapıyodu, Allah razı olsun; ona işçi lazımmiş, işçi açığını kapatmak için benim sigortamı ödedi çalışmadan; iki üç sene de onlar ödemiş benim yerime.

Doğan: Flamentte çalışırken ne tip bir iş vermişlerdi sana?

Dursun: Makara masura getiriyolar, ipleri biz temizlerdik bıçaklan böyle. Şimdi teknoloji artınca artık onlar gerek duymadı; kendi makineleri temizliyo artık.

Doğan: Evet. Senin kaç çocuğun var dı?

Dursun: Bi tane, bi kızım işte.Okula gidiyo, Allah nasip ederse bu sene beşe gidicek. 94'lü o; dokuzuncu ayın onbeşinde dünyaya geldi.

Doğan: Burda görüştüğün akrabaların var mı?

Dursun: Yok.Bursa'da bi tek annem kardeşlerim var; onların durumları da ahım şahım değil yani.

Doğan: Aranızda bir dayanışma olup olmadığını anlamak için sordum.

Dursun: Yok öyle şey yok; annem kendi zaten yaşlı kandıncaz; ellerindeki bi evleri yani.

Doğan: Sen kirada oturuyorsun değil mi?

Dursun: Evet kira; kirası şimdilik 75; birinci ayda zamlanacak; artık ev sahibi ne yaparsa.

Doğan: Ev sahibin kim?

Dursun: Ev sahibim Muzaffer ...; belki tanırınız.

Doğan: Tanımıyorum

Dursun: Hocam sizin isminiz neydi?

Doğan: Benim adım Doğan.

Dursun: Doğan hocam, buyrun evin içini dolaştıyım isterseniz.Bi televizyonum var görünen, bi de buzdolabım var; o buzdolabı da yeni değil; İstanbul'dan amcam getirdi verdi bana. Televizyonu da gazteden şey ettik, kupon topladık öyle aldık.

Doğan: Dursun sormayı unuttum, senin yaşın kaçtı?

Dursun: Benim 38 abi; hanımın da 37.

Doğan: Oldu Dursun; sağlıcakla kal; işlerin rasgelsin.

Dursun: Oldu hocam, sen de sağol.

16. Ayşe (38)

Ayşe az sayıdaki Karadenizli göçmenden birisi; hayli içine kapanık birisi ; konuşurken ağzını sürekli yaşmağıyla kapatıyordu. Sesini kayda alma isteğime, hiç duraksamadan "farketmez, olur" dedi. Sıkılğan, içine kapanık tavrıyla bu durumu tezat gibiydi.Daha önce pek raslamadığım, değişik yöresel deyimler öğrendim onunla olan konuşmamdan. Oturduğu ev, derme çatma malzemelerden yapıldığından barakamsı bir görüntüye sahipti

Doğan: Merhabalar, nasılsınız, isminizi öğrenebilir miyim?

Ayşe: Ayşe

Doğan: Ayşe Hanım aslen nerelisiniz?

Ayşe: Giresun

Doğan: Giresun güzel bir yer, 89'da görmüştüm, neden göçtünüz buralara, fındığınız yok muydu, yoksa geçindirmiyor muydu?

Ayşe: Arazin bol ise eğer, arazin bol değil ise mecburen buraya insanın rızkını temin için geliy.

Doğan: Önce eşiniz mi gelmişti?

Ayşe: He önce o gelmişti, tez evlenmeden.

Doğan: Evlenmeden bekarken buraya gelmiş, işi bulmuş, sonra seni çağırmış, öyle mi? Evlenerek mi yoksa daha önce mi gelmiştiniz?

Ayşe: Evlendim 4 ay kaldım köyde , o gene geldi evlendikten sonra, 4 ay köyde kaldım Giresun'da, köyde halı dokuyordum, elimdeki halıyı kestim, çıktı beni aldı.

Doğan: Peki, burada niye devam ettirmediniz bu halı işini, biraz gelir getirirdi değil mi?

Ayşe: Buraya nereye kuruyım.

Doğan: Bunlar çok para eden şeyler, değil mi?

Ayşe: Yapamamkine, tekkene de yapamam ki, üç tane dört tane adam lazım ona.

Doğan: Sizin bir tane mi çocuğunuz vardı?

Ayşe: Üç tane be

Doğan: Nerelerde okuyorlar?

Ayşe: Ahmet Uyar'da okuyurlar.

Doğan: İlkokul mu orası?

Ayşe: İlkokul ortaokul karışık, biri ikiye gidiyi, bu dörde gidiyi

Doğan: Eğitim durumunuz nedir sizin?

Ayşe: Yok

Doğan: Hiç okula gitmediniz, anladım. Şu an bir iş de sürdürmüyorsunuz? Eşiniz işçilik yapıyor herhalde? Nerede?

Ayşe: Evet, Beşevler'de çalışıy.

Doğan: Nasıl bir iş yapıyor?

Ayşe: Kaucuk üzerine

Doğan: Asgari ücretle mi çalışıyor?

Ayşe: Evet, asgari ücretle, küçük işyeri, zati üç kişiler çalışanlar

Doğan: Orayı nasıl bulmuş? İş nasıl bulmuş yani; tanıdıklarla filan mı?

Ayşe: Patronlarıyla beraber gittiler oraya. Önceki çalıştığı fabrika kapandı, iflas etti, oradaki ustalarla görüşmeyle işbaşı yaptı.

Doğan: Eşinizin işi dışında size gelir getirici başka bir kaynak var mı? Herhangi bir resmi yardım alıyor musunuz?

Ayşe: Yok.

Doğan: Yeşil kart, Fakfukfon gibi bir desteğiniz yok mu?

Ayşe: Yok, sade sigorta.

Doğan: Başka hiçbir geliriniz yok, peki sizin burada akrabalarınız, komşularınız, tanıdıklarınız var mı?

Ayşe: Sade bi eltim var.Bize yakın daşındı,başka yerdeydi; bi koşu aradı, 'evim yıkılmasın' dedi, biz de aradık söyledik,onlar da oraya geldi. Belki yerini verirlerse alıruk dedik,yeri kendimizin değil ya, yeri hazine yeri.

Doğan: Anladım, komşulardan, yakın akrabadan,herhangi birinden yardım görmüyorsunuz yani?

Ayşe: Yakın akrabalarımızın kendiye yetmiyi ki bize yetse, bize hayırları olsa

Doğan:Doğru söylüyorsunuz, herkes geçim derdinde değil mi?

Ayşe: Tabi

Doğan: Üç çocuğunuz olduğunu söylemiştiniz, yaşları kaç?

Ayşe: Biri on dört, bu on, küçüğü de dört.

Doğan: Herhalde, üç çocuktan aşağı pek bulunmuyor buralarda; biraz fazla değil mi?

Ayşe: Ne biliyim fazla ama olmuşlar (gülüşmeler)...

Doğan: Yedinin sekizin yanında gene çok fazla değil de, yine de zor olur.

Ayşe: Şurda Kürtlerin altı tane herbirinde.

Doğan: Onların hepsinde çok mu çocuk var?

Ayşe: Var ama, kendii almış onlar.

Doğan: Yetişkin çocuk mu yani?

Ayşe: He he

Doğan: Bu evi kendiniz mi yaptınız?

Ayşe: He kendimiz yaptık, bi arsamız vardı aslında, onu satıp yaptık.Kendi çalışmamızla da yapılmadı.

Doğan: O arsayı nasıl almıştınız?

Ayşe: Arsayı taksit ile almıştım; adamım çok hasta olmuştu, hastanelere düştü, iki ay-üç ay eve gelmemek kavliyle yattı hastanede, o zaman çok borçlandık, arsayı sattık, kalanı ile de burayı yaptuk.Paramızın artaniyle.

Doğan: Bayağı sıkıntı çektiniz herhalde; bazen keşke buraya gelmeseydik diyor musunuz?

Ayşe: Memleketimizde de aynı olacadı, adamın heç değilse sigortası oldu;aylık bi geliri oldu, gidersek elin eline bakmaz dedük.

Doğan: Gelmenizin bütün sebebi işsizlik yani?

Ayşe:Sigortadan kaynaklıyo,başka değil.

Doğan: Ben de buralı değilim, Antalyalıyım, insanın doğduğu yetiştiği yeri bırakıp başka bir yere yerleşmesi için önemli bir sebebi olması gerekir diye düşünüyorum.Mesela ben üniversitedeki görev dolayısıyla geldim.

Ayşe: Tabi, nerede doyisen oraya demek kine

Doğan: Giresun bir tarafta Bursa'nın Işıktepe'si bir tarafta.Doğrusu nasıl burayı gelip bulunduğunuzu merak ediyorum.Sekiz senedir, Bursa'da oturmama rağmen, ben bile yerinizi zor buldum.

Ayşe: Önce Emek köye geldik, orada kirada kalırkenlik üç kardeş olarak anlaşılamadık,ayrılmak zorunda kaldık, babamın evinde dururken yaptık burayı daha doğrusu.

Doğan: Anladım,Bursa'yı gelmeden önce görmüş müydünüz?

Ayşe: Görmemiştik, bi geldik bi daha görmedik.

Doğan: Ben de görmemiştım, evlenmeden önce Görükle'de oturdum biraz.Evlenince eşim orayı istemedi; benim iki kızım var, burada çocuk yetiştirilmez dedi. Biz de İhsaniye'ye taşındık.

Ayşe: Sen şimdi İhsaniye'den mi geliyon buraya?

Doğan: Evet, birkaç komşumuz var, çocuklar için iyi oluyor, Görükle'de sadece öğrenciler var, pek komşuluk yaşanmıyor.

Ayşe: Duydum, pek kenar bir yermiş orası.İhsaniye iyi, kalabalık yani.

Doğan: Bu evde yalnızca çocuklar ve siz mi kalıyorsunuz? Yoksa başka bir aile büyüğü de var mı?

Ayşe: büyüğümüz yok; vardılar da hep vefat ettiler.

Doğan: Giresun'la ilişkinizi sürdürüyor musunuz?

Ayşe: Sürdürüyök.

Doğan: Hiç gidip gelmiyor musunuz?

Ayşe: Gider geliriz.

Doğan:Ne sıklıkta gidip geliyor sunuz?

Ayşe:Her sene gidiydik.Fındığımız vardı, iki yüz, üçyüz kilo ne kader gelirse,onu toplamaya gidiyoduk.Bu sene de hep yandı, kar yağdı yandı, bi mühendis çıkmış beş sene hiç bişe bakmayın demiş.

Doğan: Gelmenize gerek yok mu demiş?

Ayşe: He, gelmenize gerek yok demişler

Doğan: Anladım,şimdi buradaki yaşamınızı düşündüğünüz zaman orada kalsaydık diye düşünüyor musunuz?Burada yaşamak daha mı zor yoksa daha mı kolay?

Ayşe: Tabi memleketimizde olsa daha iyi olur adamlara iş olsa, ama onlara iş olmadı mı ister burda olsa ister olsa fark etmez.İşte şimdik köylerimizden ille de hep geliyo, telefona telefona üfliylar, bize iş bulun biz de gelicük diye.Fındık yok ya...

Doğan: Anladım. Dünyada çok az yerde yetişiyor bu fındık, çok değerli de bir ürün aslında.

Ayşe: Ha şimdik beş milyon olmuş kilosu diyolar

Doğan: Sahibini geçindirmesi lazım aslında değil mi?

Ayşe:Yok ki yerimiz az.Kardeşler çoğumuş; hep bölünmüş, parçalanmış.Herkes payını almış.Azcık kalmış, kilosu on milyon da olsa yetmez.

Doğan:Arazi az olduğu için ürün miktarı yetersiz kalıyor.Anladım.Eltin dışında sürekli ailecek görüştüğünüz kimse var mı?

Ayşe: Var babamın evi var üs yanda, kardeşimin evi var.

Doğan: Bursa'da tanıdığınız var mı?

Ayşe: Bursa'da tanıdığımız çok, köylümüz hep Bursa'da.

Doğan: Onlarla görüşebiliyor musunuz?

Ayşe: Ayda bi sefer iki ayda bir sefer, biz onlara onlar bize gelirler, gelir giderik, dayılarımız, amcalarımız hep burda.

Doğan: Şimdi farklı bir şey sormak istiyorum. Gelecekte sizin veya çocuklarınızın vaziyetinin daha iyi olacağını düşünüyor musunuz?

Ayşe: İyi olsa iyi olur da, nasıl iyi olacak, bilmiyim anlamıyım ki; aza koyık almıyo çoğa koyık dolmiyo, ne yapcamızı biz de bilmiyik.

Doğan: Yani karamsar mısınız ümitli mi?

Ayşe: Ne diyem bilmen ki, kimseden hayır çıkmı

Doğan: Bir sürü akraba saydınız biraz önce, mesela babanız buradaymış, size destek olmuyor mu biraz?

Ayşe: Babam kendiye bakamıyıda.

Doğan: Şimdi bir taraftan da şeyi merak ediyorum, insan oturacak yer seçerken kendine bir çok şeye dikkat eder, durumuz bundan daha iyi olsaydı, burada oturmaya devam eder miydiniz yoksa başka bir yere mi giderdiniz?

Ayşe: Burda zaten oturmamız mümkün değil; el bugün yarın gelir yıkar; tabi heralde daha iyi yere giderdik.

Doğan: Nereye gitmek isterdiniz mesela?

Ayşe: Benim de bir evim olsa isterim.

Doğan: Var mı aklında gitmek istediğin bir yer. Mesela memlekete dönmek ister miydin?

Ayşe: Biz ne kadar dönssek bunlar döner mi bizim ile?

Doğan: Çocuklar mı?

Ayşe: Tabii (Konuşmayı dinleyen kız dönerim diye söze karışıyor); anca adamlar emekli oldu mu getme durumumuz olabilir. O zaman da biz yaşlanıruş, kızandan ayrılamayuk, gene kaldık demektir burda.

Doğan: Şimdi biz bir taraftan yazı yazıyoruz, doküman oluşturuyoruz, bir taraftan da yoksulluğun nasıl azaltılacağına ilişkin sonuçlar çıkarmaya çalışıyoruz, sebeplerini araştırmaya çalışıyoruz; dünyadaki yoksullarla ilgili incelemeler yapıyoruz; her yerde yoksulluk var ama farklı sebepleri var.

Ayşe: Her yerde var, söylyi televizyon bilmem kaç tane diyi, aylık gelirini söylyi dört nüfusun; iki çocuğun olsa bir karı bi koca, milyarı söylyi. Biz belkide milyarı üç ayda dört ayda alamıyuk.

Doğan: Bu yoksulluğun sebebi ne size göre, ne düşünüyörsünüz?

Ayşe: Yoksulluğun sebebini ne biliyim. Cenaballah yoksulları öyle terbiye ediyi.

Doğan: Eğitimle, mesleksizlikle bir ilgisi yok mu dersiniz?

Ayşe: Tabi mesleksizlikten yine de.

Doğan: Mesela bazı aileler için doğrudan doğruya çok çocuk sahibi olmak önemli bir etken, kişinin on tane çocuğu olabiliyor. Benim iki tane çocuğum olmasına rağmen zor zahmet ihtiyaçlarını karşılayabiliyorum

Ayşe: Biz de öyleyik, aybaşından başına dek getiremiyuk, yetiremiyuk.

Doğan: Neyse, inşallah çocuklar okuyup hem kendilerini kurtarırlar hem size yardım ederler. Ne olsunlar istersin.

Ayşe: Ne biliyim ki, okuyacak gibi durmıyı, çocuk bize bakıyı, onlar okumamış ben ne okıyım diyi; hele okul kapansın kuran kursuna göndericim, caminin altında, hoca da öyrenci talebeymiş kendi.

Doğan: Nasıl yani?

Ayşe: Kadrolu imam vermediler burıyı; o da öğrenci geliyi gidiyi

Doğan: Sürekli geliyor mu camiye?

Ayşe: O olmadımı emekli bi amca var o bakıyı, Ataevler'de otırıyı, o gat gat binaların olduğu yerde

Doğan: Bu sene orta okulu mu bitiriyor oğlan?

Ayşe: Seneye bitiriyi, öğretmenleri çok yardım etmek istedi, biz pareyle gönderemiyecek diye, fakir kağıdı yaptırdık, bir sürü sınava soktular parasız okuması için, hiç birini de kazanamadı, öğretmenleri Allah razı olsun hep yardım etmek istediler o yüzden, ama olmadı.

Doğan: Neden öyle?

Ayşe: Topa sormalı, top oynıyı durmadan

Doğan: Kızının durumu nasıl? Kızlar daha çalışkan olur değil mi?

Ayşe: Bizim zamanımızda kız uşağı okumaz derlerdi, kestirip atarlardı. Aslında oğlundan çok kızını okutacaan. Erkek uşak ne kadar olsa çalışır çabalar ekmeğünü getirür. Ama kızın ne ediyi, gedip el eline bakıyı; adam akşam beş on gurus getiri diye eline bakıyız öyle

Doğan: Peki, teşekkür ederim, zamanınızı aldım; beni kabul ettiniz eksik olmayın.

Ayşe: İyi günler, kolay gelsin size de

17. İpek (28)

Konuştuklarım içinde en genç olanlardan biri İpek; genç olmakla birlikte yaşının üstünde gösteriyor; oturduğu ev Işıktepe'de rastladığım en ilkel, en kötü koşullara sahip olanı; evin bazı duvarları teneleden bazıları naylonla sarılı; evden çok klübe biçiminde tarif etmek daha doğru olabilir. Evin resmini çekebileceğimi söyledi; dışa dönük sosyal biriydi; ne konuşma teklifime ne de sorduğum şeylere sıkılgan tepkiler verdi; benden daha rahatlı görüşme sürecince; sanki bu tip görüşmelere muhatap olmaya alışkın gibiydi.

Doğan. Merhabalar, ben Doğan, sizin isminizi öğrenebilir miyim?

İpek: İpek

Doğan. İpek hanım, yaşınızı ve doğum yerinizi söyler misiniz?

İpek: Biz Giresun'luyuz; benim yaşım 28,

Doğan: Burada epey Karadenizli var herhalde, bu sokağın ortasında bir hemşehrinize rastladım; onlar da Giresun'lu; yoksa akraba mısınız?

İpek: Evet, aynı köydeniz; kocalarımız kardeş

Doğan: Siz de işsizlik yüzünden mi geldiniz buraya?

İpek: Bizim burda kalmamızın amacı iş durumundan, sade geçim durumundan yani.Köyde geçimimiz olsa buraya gelmeyiz, niye gelip de çile çekelim, buralarda evin yok barkın yok kiraya gitsen 150 milyon en ucuz bir kira, en ucuzu 100 milyon kirada otursak ekmek bile bulamayız yimeye

Doğan: Siz Giresun'dan beraber mi geldiniz? Ne kadar oldu buraya geleli?

İpek: Ben geleli 6 sene oldu, eşim daha önce gelmişti; biz başka bir yerde kirada dururken, bu evin sahibi ben ev yaptım gidiyorum dedi; isterseniz siz gelin durun dedi; suyu yok, elektriği yoktu; kirada geçinmek çok zordu, bir asgari ücretle kirada geçinilir mi işte, öyle geçiniyoduk.

Doğan: Daha önce oturduğunuz evin suyu elektriği yoktu öyle mi?

İpek: Yo, daha önce oturduğumun vardı, şimdikinin yok

Doğan: Anladım.

İpek: Geldik işte iki ay kadar elektriksiz susuz komşulardan idare ettik; elektriği de sonra eltimden aldık kabloyla. Eşim gelmek istemedi yine de, "suyu yok elektriği yok" dedi. Ben yine "gidelim" dedim; "az bulursak az yeriz, çok bulursak çok yeriz, kira derdimiz olmaz" dedim.

Doğan: Daha önce oturduğunuz eve 150 milyon kira verdiğinizi mi söylemişsiniz?

İpek: Daha önce oturduğum ev 75 milyonda, 90 milyona çıktı, 100 milyona çıkardı. 100 milyonu vermeden işte o ay çıktım oradan

Doğan: Anladım. Siz 6 sene önce geldiniz?

İpek: Evet 99'da

Doğan: Eşiniz ne zaman gelmiş buraya?

İpek: 16-17 sene var

Doğan: Siz 6, eşiniz 16 sene önce gelmiş, 10 senedir ayrı mıydınız?

İpek: Ben yeni evlendim 6 sene oldu evleneli.

Doğan: Ha tamam pardon

İpek: Bekarken geldi kocam buraya, biz sonradan evlendik.

Doğan: Adam 6 sene burada dolaşmış gitmiş yine köyünden evlenmiş, o sonuç çıkıyor.

İpek: Evet, biz de yabancıya gitmedik yine, köyümüzden evlendik

Doğan: Siz bir işle uğraşmıyor musunuz?

İpek: Hayır, çocuklar var.

Doğan: Asgari ücretle geçindiğinizi söylemişsiniz değil mi?

İpek: Evet asgari ücretle.

Doğan: Eşinizin işi dışında bir geliriniz var?

İpek: Hayır yok; işte bir ramazandan ramazana zenginler öte beri getiriyor sağolsun, onlarla birkaç ay idare ediyoruz.

Doğan: Size bu yardımları getirenler nerden geliyorlar, bu civardan değil herhalde?

İpek: Bursa'da oturan zengin insanlar getiriyor, pek de tanıyıyoz doğrusu

Doğan: Peki sizi nasıl gelip buluyorlar, hiç sormadınız mı?

İpek: Onlar da sizin gibi, ya muhtara soruyolar herhalde, zaten buraları yokluk yerler olduğu biliniyor, daha önce gelen birilerinden öğreniyolar, zaten evin halinden de belli oluyo.

Doğan: Ramazan yardımı, odun kömür gibi şeyleri saymazsak resmi bir yardım alıyor musunuz?

İpek: Hayır hiçbir yerden yardım almıyoruz.

Doğan: Peki resmi bir yere müracaat ettiniz mi?

İpek: Sigortalı diye vermiyorlar.Kaymakamlık veriyordu, sigortalı olduğumuz meydana çıktı,onlar da vermiyor.

Doğan:Yanlış hatırlamıyorsam, eltinizin durumu da sizin gibi onlar da resmi yardım görmediklerini söylediler. Onları da sizin gibi sonradan mı kesildi?

İpek:Evet sigortalı diye, 300 milyonla ne olursa o kadar işte

Doğan: Bu sene Işıktepede bir çok aileye yakacak yardımı yapılmış, siz de aldınız mı? Herhalde bir vakıf verdi.

İpek: Evet

Doğan: Vakfın ismini hatırlıyor musunuz? Nilvak olabilir mi? Ben onlarla bu araştırmalarımı yaparken tesadüfen tanıştım.Bana sitem ettiler, bizi nasıl tanımazsınız dediler.

İpek: He evet Nilvak.O Nilvak onbeş günde iki kilo süt dağıtıyo, öyle bir yardım yapıyorlar, başka yok yani

Doğan:Anladım, bu çalışma ilerde yayınlanırsa, daha fazla kurum-insan, kimin nerde ne koşullarda yaşadığından haberdar olur diye düşünüyorum, gerçekten bunları keşfetmek de zahmetli bir iş

İpek: Evet, sizin işiniz de zor bir iş.

Doğan: Sizin çocuk sayınız kaçtı?

İpek: Benim iki tane, bir oğlum, bir kızım var.

Doğan: Yaşları kaç?

İpek: Biri 5 biri 3 yaş.

Doğan: Ben bu eve geliş hikayenize dönmek istiyorum.Daha önce burayı başka biri yapmıştı, içinden taşındı dediniz.

İpek: Evet, yer arazi devlete aitti onlar kullanıyordu.

Doğan: Hemşehriniz miydi bu gecekonduyu size bırakan kimse?

İpek: Değil, Niğdeliydi.Benim evim yıkılmasın, yarın satılırsa alırım diye bize bıraktı.

Doğan: Peki o adam nereye gitti, bilginiz var mı?

İpek: O Emek köyde, kendine orda ev yaptı, çocukları küçükken rezillik çekmiş ama, çocukları büyüdüğünde işe girmiş, üç dört tane çalışanı var o adamın.

Doğan: Anladım.Sizden kira istemiyor değil mi?

İpek: İstedi aslında da, muhtar vermeyin dedi, biz de o yüzden vermedik, ondan sonra istemedi.

Doğan: E tabi, kimin malını kime verecek, resmi bir yapı değil

İpek: Evet resmi bir yapı değil, suyu yok, elektiriği yok; muntazam değil,muhtar gelirse siz bana gönderin dedi; o da bi daha gelmedi,istemedi.

Doğan: Muhtarınızla bir süre önce tanıştım, babacan bir adama benziyor.

İpek: Evet öyledir sağolsun.

Doğan: Giresun'a gidip geliyor musunuz? Var mı ilişkiniz orayla?

İpek: Evet var.

Doğan: Işıktepe'nin dışında sürekli olarak görüştüğünüz kimseler var mı?

İpek: Sürekli olarak bir abimin kızı var yani, ona gidiyom, o bana geliyo.

Doğan: Nerde oturuyor?

İpek: Samanlı diye bir yerde oturuyor.

Doğan: Samanlı, Yıldırım tarafı mı yoksa hayvanat bahçesinin oralarda bir yer miydi?

İpek: Balıklı diye bir yer var o tarafta.

Doğan: O zaman Ankara yolu tarafındadır.

İpek: Evet, evet Ankara yolu tarafında.

Doğan: Anladığım kadarıyla, Işıktepe'den dışarı pek fazla çıkmıyorsunuz, çok çevreniz yok. Durumunuzu biraz daha düzeltmiş olsanız, memlekete döner miydiniz? Yalnızlık çekmezsiniz belki.

İpek: Eşim emekli olunca gidelim burdan diyo, emekli olmadan mümkün değil, biz ikimiz de çok maduruz. Ben de gitmek istiyorum aslında, çünkü evim yok, kirada geçinmek de zor, yarın çocuklar büyücek, okula gitmek isticekler, geçinmek daha da zor olacak.

Doğan: Arada bir şehir merkezine doğru çıkıp dolaştığınız oluyor mu?

İpek: Hayır gidemiyöz; çünkü 300 milyonla boğazımıza zor yetiyor.Ancak bir düğün, cenaze olursa gidebilirsek ona belki gideriz.Başka türlü gidemeyiz.Bir evden çıkmak on milyona patlıyo.On milyona iki üç kere pazara gidersin.O yüzden vazgeçiyöz.

Doğan: Bursanın bir kenarında oturuyorsunuz ama içine girmiyorsunuz.

İpek: Hayır, girmiyöz, nereden gircez.

Doğan: Çocuklar bizi Bursa'ya götürsene anne demiyor mu? Öyle şeyler akıllarına gelmiyor mu?

İpek: Gelmez mi hiç? Ağlıyo bile, sen beni gezmeye hiç götürmüyon diyo, parka bizi götürmüyon diye ağlıyo. Ağlasa da gitme imkanı olmuyo, çocuklar kültür parka gitmek istiyö. Orası da paralı oluyo, o da paralı oldundan gitmemiz olmuyo.

Doğan: Nerden öğrenmişler kültür parkı?

İpek: Yoldan geçerken görüyolar, öteki çocuklardan duyuyolar.Parka gitmedik diye her yaz bizimle çekişiyolar. Ne yapcen yoksulluk.Gene de bizden kötüler var; az çok bişeyler çalışıp getiriyor, başımızın üstünde bir kapı var, Buna şükür diyecez, başka napalım ki.

Doğan: Herşey gönlünüzce olsun, vaktinizi aldım sağolun.

İpek: Yok yok, memnun olduk, gene buyrun.

Doğan: Belki evinizin fotoğrafını çekmek için yine gelirim.Bir mahsuru yok değil mi?

Yok yok ne mahsuru olacak, manzara resmi gibi olur.

Doğan: Peki hoşça kalın.Teşekkür ederim

18. Cengiz(19)

19 yaşındaki Cengiz'in sırtında on kişilik ailenin yükü var. Babası hapiste, annesi iş arıyor. Cengiz'in ifadesine göre babası amcasının babasına yüklediği sahtecilik yüzünden hapse girmiş. Cengiz sara hastası, bir başka kardeşinin gözünde problem var; kız kardeşlerinden birisi sürekli evden kaçıyor. Annesinin iş aramaya çıktığı zamanlarda evin reisli 13 yaşındaki oğlan kardeşine düşüyor.

Doğan: Delikanlı ismin ne senin?

Cengiz: Cengiz

Doğan: Cengiz meraba, nasılsın iyimisin?

Cengiz: İyiyim.

Doğan: Evde annen var mı?

Cengiz: Yok. Dışarda iş aramaya gitti; babamda içerde zaten.

Doğan: Okula gidiyormusun sen?

Cengiz: Hayır. Hastalığım olduğu için ben okula gidemedim.

Doğan: Ne hastalığın var senin?

Cengiz: Sarılık.

Doğan: Sarılık bulaşıcı bir hastalık, hem öyle çok uzun süreler de devam etmez. Sarılık dediğin sara olmasın; düşüp bayılıyor musun, nöbet mi geçiriyorsun.

Cengiz: Evet düşüp bayılıyorum, fenalaşıyorum yani; öyle bulaşıcı bir hastalık değil.

Doğan: Tamam şimdi anlaşıldı: Senin hastalığın sarılık değil, sara hastalığı; epilepsi de deniyor. Cengiz kaç kardeşiniz siz?

Cengiz: Biz 9 kardeşiz.

Doğan: En büyükleri sen misin?

Cengiz: Evet abi, benim

Doğan: Senden başka rahatsızlığı olan var mı?

Cengiz: Var şu kız kardeşimin gözleri iyi değil; gözlerinde kayma gibi şaşılık gibi şeyler var; normal değil yani.

Doğan: Baban ne iş yapıyordu senin?

Cengiz: Babam yufkacılık yapıyordu abi; amcamla beraber ortak çalışıyorlardı; amcam buna şeyler imzalatmış; babama sahte yapmışlar; babam hapse girdi.

Doğan: Ne zamandan beri hapiste?

Cengiz: Bir seneyi geçiyor; amcam bizden iki milyar istedi; babamı hapisten çıkarmak için iki milyar lazım mı; annem geçende kız kardeşimle İstanbul'a gitti; İstanbul'da annemin akrabaları var, babamı çıkarmak için onlardan yardım istedi ama şey vermemişler geldi.

Doğan: Annen ne kadar zamandır iş arıyor Cengiz?

Cengiz: Bugün gitti, dün gitti, ondan önceki gün de gitmişti; iki üç haftadır iş arıyor ama iş bulamıyor; saat sekizde gidip beşte gelince bir iş aradığından iş bulunmuyor; hiç olmazsa gelip 5'ten sonra evdekilere bakmak için öyle olsun istiyor ama olmuyor.

Doğan: Senin annen tahsili ne, okur yazarlığı var mı?

Cengiz: Bir iki sene okula gitmiş ama bitirmemiş.

Doğan: Annenin okuryazarlığı zayıf, ne tip bir iş arıyor kendine?

Cengiz: Annem kendine ayakçılık gibi şey arıyor.

Doğan: Neydi annenin ismi Cengiz?

Cengiz: Nedime.

Doğan: Annen iş arıyor; baban da hapiste, bu evi kim geçindiriyor? Sen çalışıyor musun?

Cengiz: Bir tek ben çalışıyorum zaten.

Doğan: Ne iş yapıyorsun sen?

Cengiz: Ben de yufkacının yanında çalışıyorum.

Doğan: Baba mesleğini sen de devam ettiriyorsun. Kazancın ne kadar, dokuz çocuğa bakmaya yetiyor mu?

Cengiz: Günlük sekiz milyon alıyorum abi; ne bulursak onu yiyoruz; annem pazarlar dağıldıktan sonra oradan şeyler toplayıp getiriyor öyle aç tok oturuyoruz.

Doğan: Cengiz sigortan falan da yok senin değil mi?

Cengiz: Yok abi, ne sigortası?

Doğan: Bursa'ya ne zaman geldiniz Cengiz?

Cengiz: Biz geleli dört beş sene oldu abi.

Doğan: Nerden geldiniz Bursa'ya?

Cengiz: Biz Bursa'ya Yenişehirden geldik.

Doğan: Siz aslen nerelisiniz?

Cengiz: Biz Kastamonuluyuz abi.

Doğan: Kastamonudan Yenişehir'e mi göç etmiştiniz önce? Neden Yenişehir?

Cengiz: Benim babam Kastamonu'lu annem Yenişehirlili; babam çalışmaya Yenişehir'e gelmiş; o zaman annem tarlada çalışıyormuş, annemi görmüş evlenmişler.

Doğan: Baban Yenişehirde ne işi yapıyormuş? Şunun için soruyorum: büyük bir şehire gitmek varken neden Yenişehir'e gitmiş anlayamadım; Yenişehir'de tanıdığı biri mi varmış?

Cengiz: Babam Yenişehir'de dayımı tanıyormuş benim; dayım yufkacı açalım diye babama söylemiş; o da onun için gelmiş; ondan sonra da annemle evlenmişler.

Doğan: Peki Yenişehir'den neden ayrılmışlar?

Cengiz: Orasını çok iyi bilmiyorum ama her halde babam Yenişehir'de iş yapamamış; biraz da borçlanmış herhalde; Bursa büyük şehir olduğundan orda kazanç daha iyi olur diye gelmişler; zaten amcam da burda yufkacılık yapıyordu.

Doğan: Amcam gel beraber mi çalışalım demiş?

Cengiz: Hayır. Babam önce değişik yerlerde yufkacılık yaptı; amcamdan önce üç yerde çalışmış; ondan sonra amcamla ortak olmuşlar.

Doğan: Baban amcamla beraber çalışırken, anneniz hiç bir işte çalıştı mı?

Cengiz: Hayır kimsenin yanında çalışmadı; sadece dükkanda babama yardım etmeye giderdi.

Doğan: Şimdi sen çalışıyorsun; annen iş aramaya gidiyor; bu sekiz çocuğun başında kim kalıyor?

Cengiz: Daha önce benden küçük bir kız kardeşim vardı; çocuklara o bakıyordu; onun da canı sıkılmış; ikide bir evden kaçıyor; fakirlikten bezmiş, sağdan soldan güzel yaşamı görüyor; babam da hapiste olduğundan...

Doğan: Nereye kaçıyor?

Cengiz: İstanbul'a kaçıyor, Bursa'ya kaçıyor; polis bulup getiriyor ama gene kaçıyor.

Doğan: Şu an yine kayıp mı?

Cengiz: Evet yine yok.

Doğan: O sık sık kaçtığına göre çocukların başında şimdi kim duruyor, annen de yok.

Cengiz: O oğlan kardeşim duruyor

Doğan: O da çok küçük duruyor; yaşı kaç o çocukcağızın?

Cengiz: O 13 yaşında abi; bunların yüzünden okula da gitmiyor.

Doğan: Çocukların içinde okula giden var mı?

Cengiz: Üçü gidiyor; biri ikiye, biri üçe birisi de beşe geçti bu sene.

Doğan: Geri kalanı?

Cengiz: Zaten onlar okula gitmek için küçük daha.

Doğan: Senin annen baban kaç yaşındalar?

Cengiz: Babam 43, annem 39 olması lazım ama babam annemden daha genç gösteriyor.

Doğan: Neden öyle?

Cengiz: Neden olsun abi, bütün çilleyi annem çekiyor; babam hapiste ekmeği suyu hazır; bu kadın hali ortada.

Doğan: Babanın bir mesleği var; işi de varmış, neden geldi bu işler başına ?

Cengiz: Babam amcamla çalışırken babama hile yapmışlar; bişeyler imzalatmışlar; babamın başına 29 milyar vergi borcu kaldı; borcun yarısı asıl bor gerisi faiz borcu.

Doğan:Orası fabrika mı ki 29 milyar borç çıksın; bu işte başka bir işte var ama sen ne olduğunu pek bilmiyorsun herhalde?

Cengiz: Hem bizi böyle yaptılar hem de şimdi yardım etmelerini bekliyoruz onlardan, yardım da etmiyorlar.

Doğan: Peki Cengiz, akrabalarından hayır yok anladığım kadarıyla; başka tanımadığın insanlardan bir yardım oluyor mu?

Cengiz: Anca ramazanda diyebilirim, zekat,fitre gibi şeyler veren oluyordu. Bu oturduğumuz odadaki çekyatları da bir abla verdi.

Doğan: Anladım. Cengiz sağolasın. Kardeşlerine, annene iyi sahip çık. Baban çıkınca da işleriniz düzelir işallah.

Cengiz: Oldu abi.

19. Bestegül(49)

Bestegül'ün ailesi Ardahan Pasof göçmeni. Kızının uzun süreli hastalıkları aileyi zor duruma düşürmüş.Hemşehri derneklerinden yardım gördüğünü söyleyen tek aile onlar.Eşini yakın zaman önce kaybeden Bestegül , iki katlı kendilerine ait bir evde bekar çocuklarıyla beraber oturuyor.Eşininden kalan sigorta aylığının bağlanmasıyla geçimini sağlamayı düşünüyor.Kardeş aile olarak nitelediği bir aileden yardım gördüklerini söylüyor.

Doğan: Efendim iyi günler dilerim; eğer müsaitseniz biraz görüşmemiz mümkün mü?

Bestegül: İyi de ne konuda yani? Devletten bişeyden mi geldiniz siz?

Doğan: Hayır hayır. Merak etmeyin öyle bir şey değil; ben üniversitede asistan hocayım; Türkiye'deki yoksullukla ilgili bir çalışma hazırlıyoruz; bölge olarak da Işıktepe'yi seçtik. Sizinle bu yüzden görüşmek istemiştin.

Bestegül: Peki görüşelim o zaman. Bana ne sorcaktınız?

Doğan: Böyle kapı önünde konuşmamız biraz zor olur; evde sizden başka kimse yok mu?

Bestegül: Evde kızlar var; oğlan da buralardaydı şimdi ama bilmem nereye gitti.Geçin buyrun. Evin vaziyetine kusura bakmayın artık. Ayaklarını bırakma dışarda(ayakkabılarını çıkarma), öyle gir.Zaten evde tamirat var; dolaplar çürümüş, onlara bakıyor ustalar.

Doğan: Rica ederim rahatsız olmayın. Nasılsınız,iyi misiniz?

Bestegül: İyiyiz çok şükür.Siz de iyisiniz işallah. Çoluk çocuk var mı sizin de yoksa bekar mısınız?

Doğan: Ben evliyim, iki kızım var. Benimkiler daha çok küçük.

Bestegül: Allah başışlasın. Ne mutlu onlara sizin gibi okumuş kültürlü babaları anneleri var.

Doğan: Sağolun. Sizin isminizi öğrenebilir miyim?

Bestegül: Benim ismim Bestegül.

Doğan: Bestegül hanım, memleket neresi?

Bestegül: Kars Pasof. Şimdi Ardahan diye geçiyo; orası şimdi kendi il oldu, Karstan ayrı yani kendi başına.

Doğan: Kaçta göç ettiniz oradan?

Bestegül: Otuz sene vardır yaklaşık, 75 veya 76 seneleri olması lazım.

Doğan: Eşiniz ne iş yapardı göç etmeden evvel?

Bestegül: Biz hayvancılık yapardık; bizim doğunun insanı ne yapacak ya hayvana bakar ya çifçilikle uğraşır.İş sahası olmadığından mecbur başka taraflara göç oluyo.

Doğan: Peki siz doğrudan Işıktepe'ye mi geldiniz?

Bestegül: Biz önce Zonguldak'taydık. Eşim orda maden işinde çalışıyordu; ama madenin içinde değil. O kömür çıkarıldıktan sonraki işlemlerde görevi vardı, kontrol etmek gibiydi.

Doğan: Anladım. Zonguldak'a 76'da geldiniz eşinizin işi dolayısıyla.Peki Zonguldaktan neden ayrıldınız?

Bestegül: Eşim 94 senesinde emekli oldu. Zonguldak'ta biz kirada oturuyorduk. Kocam çalışırken gelirimiz iyiydi; kirasını çıkarabiliyorduk evin. Adam emekli olunca ağır geldi.Bu sefer gidip ev yapabileceğimiz bir yer bulalım diye düşündük; kira parası vermezsek geçinmek daha kolay olur dedik.

Doğan: Peki neden Bursa?

Bestegül: Daha kocam emekli olmadan aklımda üç tane yer vardı; ya Kütahya'ya ya Bursa'ya yada İstanbul'a gidelim istiyorduk.Gittiğimiz yerde emeklilik ikramiyesinlen bir arsa alırız, üstünü de kendimiz yavaş yavaş yaparız diyodu.

Doğan: 94 senesinde eşiniz emekli oldu; emeklilik ikramiyesini aldı; Bursa'ya gidelim bir arsa alalım ev yapalım dedi. Yani siz Işıktepe'de 10 senedir bulunuyorsunuz, değil mi?

Bestegül: Evet öyle.

Doğan: Eşinizin vefat ettiğini duydum.Başınız sağolsun.

Bestegül: Teşekkür ederim.Doslar sağolsun.

Doğan: Bestegül hanım, eşinizin aklında üç yer olduğunu söylemiştiniz. Zonguldakta kalmayı neden düşünmemişti?

Bestegül: Adam orayı pek sevmezdi.Orda zaten bir de tren kazası geçirdi; bacağına platin taktılar.Kismet artık buraymış, Bursa'da biraz da tanıdıklar vardı, onlar var diyerekten de gelmeyi istedi heralde.

Doğan: Tren kazası dediniz, nasıl oldu o?

Bestegül: Adamın bacağına çarptı tren.

Doğan: Şu evi yapma meselesini biraz anlatırmısın?

Bestegül: Beyim emekli olunca 280 bin lira aldı.150 bin lirasına bu evin yerini aldık; kalan parayla da üst tarafını yaptık. Evi yaparken hem kendisi çalıştı, hem biz çalıştık; çok eziyetlik çok zahmetlik çektik bitene kadar; tek kiranadan başımızı kurtaralım diyerekten.

Doğan: Bu evi yaptıktan sonra, eşiniz vefat edene kadar çalıştı mı?

Bestegül: Kocam ölmeden evvel 6 sene simit sattı; kızımın biri rahatsız, emekli maaşı onun masraflarına yetişmiyordu.Adam onun kahrından zaten kalp krizi geçirip öldü.

Doğan: Kızınızın rahatsızlığı neydi?

Bestegül: Kızda beyin tümörü var; amaliyat ettiler. Amaliyattan sonra gözleri kapandı, sonra tekrar düzeldi.Şimdi şimdi gine kötülemeye başladı. Beyninden başka böbreklerinden de rahatsız, haftada üç gün sigortaya diyalize giriyö.

Doğan: Anladığım kadarıyla kızınızın tedavi giderleri yüzünden vaziyetiniz bozuldu ve halen öyle devam ediyor.

Bestegül: Evet.Çocuğu hastaneye getirip götürmesi parayla; kızın beyinden dolayı otobüse dolmuş binmesi mümkün değil; başı dönüyo yürüyemiyö.Eşim de zaten bunun kahrına kırız geçirdi.Evde sürekli bir moral bozukluğu, huzursuzluk vardı; bu kızın durumu ötekileri de etkiliyodu ister istemez.

Doğan: Kaç çocuğunuz vardı? Eğitim durumlarını, çalışıp çalışmadıklarını bana söylemisiniz?

Bestegül: Dört çocuk var bizde. Bir kızım, kız meslek lisesinde okudu, o şimdi evli 22 yaşında;bu hasta olan kız orta ikiden terk; bir oğlum var, o düz liseyi bitirdi, askerde; en küçükleri oğlan İnegöl'de okuyor, iki yıllık okulda.

Doğan: İki yıllık meslek yüksek okulunda değil mi?

Bestegül: Evet. Sınavı kazanmadan girdi oraya.Muhasebe bölümünü bitirmişti lisede, ordan yüksek okula geçişi oldu.

Doğan: Çok güzel. Bütün çocuklarınız az çok okumuşlar. Sizin tahsil durumunuz nedir? Okuma yazma vardır herhalde?

Bestegül: Ben okula gitmedim ama okuryazarlığım var; kendim öğrendim.

Doğan: Peki siz hiç çalıştınız mı?

Bestegül: Hayır. Dört çocuğun başında durdum; bunları bekledim; zaten Zonguldak'ta öyle bi imkan yoktu; iş sahası pek yoktu o zaman.

Doğan: Sizin kendinizin bir sağlık sorunu var mı?

Bestegül: Hangini söylesem. Ben de guatıra var, şeker var, tansiyon var, sara var.

Doğan: Bunların içinde iyileşen yok mu? Eskiden beri bu hastalıklarınız devam ediyor mu?

Bestegül: Çocuklar küçükken, Pasof'a gidip gelirken vardı sara; şimdi yok. Daha çok Zonguldak'tan gittiğimizde olurdu; Zonguldak'ta kalırken olmazdı.Herhlade havasının değişmesinden oluyordu. Pasof'ta hava açıklıktı, temizdi ama Zonguldak'ta öyle değildi.

Doğan: Tam tersi olması lazım halbuki; temiz havada iyileşmesi lazım.

Bestegül: Öyle ama ne bileyim işte nedendir.

Doğan: Pasof'la irtibatınız devam ediyor mu?

Bestegül: Hayır etmiyor; çünkü bütçemiz yok; 92'den bu yana gidemedik.

Doğan: Eşinizden kalma bir emekli maaşınız var, ama kızınızın rahatsızlığı nedeniyle darlığınız var anladığım kadarıyla.

Bestegül: Onun maaşını bağlatamadık daha; tanıdığın olacak, gidip gelme imkanın olacak ki bağlanacak; daha gidip gelmeye halimiz olmadı hiç.

Doğan: Ev size ait kira vermiyorsunuz, değil mi?

Bestegül:Ev bizim ama içindekileri komşulardan, sağdan soldan verdiler; şu oturduğunuz kanepeyi bile başkası verdi bize.

Doğan: Burada Karşlıların dernekleri var, onlardan yardım istemediniz mi hiç?

Bestegül: Daha yeni istedik, bu kanepeyi filan onlar verdiler; evde tamirat var, dolaplar kapılar çürümüş; beyimin sağlığında aldığı çıkma bi aspiratör vardı, çürümüş üstüme düştü.Bizim evin mazeneleri hep ikinci elden alınmaydı zaten. Sağolsunlar o dernekteki insanlar yardım ediyö tamirata.

Doğan: Sizin Bursa'da olsun bu mahallede olsun yardım eden kimseniz yok mu? Mesela bu kızın hastaneye gidip gelişi nasıl oluyor?

Bestegül: Dost akraba sayesinde ayaktayız; bir kardeş aile gibi bir şeyimiz var; onlar hastaneye götürüp getiriyor. Onlar benim akrabam değil ama hemşerimiz; onlar da Pasoflu, kardeş aile.

Doğan: Onları Karş'tan tanır mıydınız?

Bestegül: Hayır.Onların yaşı bizden küçük; burda gelip buldular bizi; durumları öyle çok zengin değil ama yine de bize yardımcı oluyorlar; bazen yemek verirler, bazı başka şey öyle yani. Sizin bu kız konusunda bir yardımınız olabilirse çok memnun oluruz.

Doğan: Ne konuda? Hastaneye taşınması konusunda mı?

Bestegül: Evet. Çok zorlanıyoruz.

Doğan: Buraya bir servisin düzenli olarak gelip onu taşıması lazım. Bir kişi için bunu ayarlamak zor olur. Size söz verip umutlandırmak istemem ama tanışım insanlardan bir araştırırım.Yine de olmaz gözüyle bakın derim; yarın gerçekleşmezse ayıp etmiş oluruz.

Bestegül: Olmazsa canınız sağolsun.

Doğan: Teşekkür ederim, hepinize sağlıklar dilerim.

20.Leman(30)

Leman, üç çocuğu ve eşiyle yıkılma görüntüsü veren kaçak bir gecekonduda yaşam mücadelesi veriyor. Elektiriği, suyu kesik; kaçak elektrik kullandığı için elektiriği kesilmiş; suyu taşıma yöntemle sağlıyor. Eşi düzensiz biçimde asgari ücretle temizlik işinde çalışıyor. Rahatsızlığından ötürü, ayın üç haftasını işte, bir haftasını raporla hastanede geçiriyor. Başbakana mektup yazarak çare arayan Leman'a kocasının sigortalı işi olmasından ötürü yardım verilmemiş.

Doğan: İyi günler dilerim, Recep beyle görüşmek istemiştin, kendisi buralarda mı?

Leman: Yok, neye aradın Recebi?

Doğan: Ben üniversiteden geliyorum, kentsel yoksullukla ilgili bir araştırma yapıyorum, kendisiyle görüşmek isterdim?

Leman: Biz kimseyle bişey görüşmek istemiyoruz, nasılsa bize bi yararı olmaz,boşa konuşma oluyor

Doğan: Ben yine de eşinizle görüşmek isterdim, anlatacakları benim için önemli.

Leman: Anlatacak bişey yok her şey görüldüğü gibi, onun benden daha fazla diyeceği bir şey yok.

Doğan: O zaman sizinle görüşelim, bir fırsatını bulabilirsem kendisiyle de ayrıca görüşürüm.

Leman: Tamam, oldu ama ne diycez ki; gelip gelip bişeyler arayıp gidiyolar; sonra da bizi reklam ediyolar.

Doğan: Daha önce biri mi geldi ? Onlar ne için gelmişler ki, merak ettim?

Leman: Olay televizyonundan geldiler, sizi televizyona çıkarırcz dediler, size yardım edicez dediler, ev vericez dediler, para vericez dediler, günlerce bizi televizyonda gösterip durdular.

Doğan: Benim, size bir şey vadetmem mümkün değil; bizim ki bilimsel bir çalışma; üniversite içinde kalacak birkaç nüshası da kütüphanede kalacak yani dışarıya duyurulacak bir tarafı yok.

Leman: Onlar da "merak etme sizin için çok iyi olur, hayatınız değişir" dedilerdi; "başınıza bişey gelmez" dedilerdi, şimdi elaleme rezil olduk.

Doğan: Bakın ben size üniversite kimliğimi göstereyim; benim için sizin kimliğinizin bir önemi yok; benim için önemli bu sahadan çıkaracağım toplam bilgi; sizin gibi daha birçok insanla görüşmek istiyorum; sonuç olarak bütün mülakatları bir araya getirerek oradan bir yargı çıkarmaya çalışacağız; yani yalnızca sizinle görüşerek ve sizin isminizi kullanarak bir şey yapmayacağız.Bizim gazete, televizyon, radyo, reklam gibi şeylerle bir ilgimiz yok. Size adresimi, telefonumu, kartımı da bırakabilirim. Yaptığımız işle ilgili bir sıkıntınız olursa beni rahatlıkla bulabilirsiniz.Sen bize böyle demiştin ama öyle yapmadın, başka türlü davrandın diyebilirsin.Ayrıca, yaptığımız işten muhtarınızın da haberi var; ona da sorabilirsiniz.

Leman: Zaten hep muhtara soruyolar, o da hep buraya yolluyo, talebeleri de yolluyo.

Doğan: Televizyoncuların haricinde bir de öğrenciler mi geldi, yanlış anlamadım değil mi?

Leman: Evet öyle, hocaları ödev vermiş, gecekonduları araştırın demiş, onlarda gelip bizi buldular, yok nasıl geçiniyonuz; yok bu ev sizin mi; yok işin var mı bişeyle öğrenme merakındalar.

Doğan: İsminizi öğrenebirmiyim?

Leman: Benim ismim Leman

Doğan: Leman Hanım, benim ismim de Doğan.İki kızım var, ben de sizin gibi dışarıdan geldim buraya.Ben de mesleğimin gereği olarak sizinle ilgileniyorum. Hassasiyetinizi anlıyorum, aslında her eline kâğıt kalem alanın böyle elini kollunu sallayıp yanınıza gelmemesi gerekli, bu ciddi bir iş; resmi izinle olması gerekir bu işlerin; bakın benim yanımda dekanlıktan alınmış izin belgesi var.İsterseniz size onu da göstereyim. Anladığım kadarıyla birşeylere kızmışsınız, incinmişsiniz.Bunun için ayrıca üzüldüm, biraz sıkıntınızı bizle paylaşırsanız, bunu diğer insanlara aktarıp daha dikkatli olmalarını sağlayabiliriz. Size bir katkımla olursa belki bu yönden olabilir, araştırmacıların daha özenli olmalarına dikkat çekmiş oluruz. Neydi sizi üzen mevzu, bir daha söyler misin?

Leman: Aslında benim için çok fazla sorun yok; biz alıştık; çocukların gururu inciniyor; onlar çocuk anlatamazsın; biz fakirliğin ayıp olmadığını biliyoruz, zaten kimseden bir şey de dilenmiyoruz.Biz sineye çekmişiz, hayatımız kaymış, ama onlar üzülmünce iyi olmuyo.Şimdiki çocuklar eskisi gibi değil, çok fena.Bizim çocuklarımıza, ananı televizyonda gördük, siz söylemişiniz, siz böyleymişiniz diye laf atıyorlar; televizyonda günlerce tekrar tekrar gösterdiler bizi, yok fakirler şöyle ;yok böyle dediler; çocukların ağırına gidiyo, reklam ettiler bizi yani kullandılar bizi.

Doğan: Sizi çok iyi anlıyorum Leman hanım, bir yandan zor bir yaşamı sürdürmeye çalışıyorsunuz öte yandan duygusal bir mücadele veriyorsunuz. Bana biraz buraya nasıl geldiniz, buraya nasıl yerleştiniz, nasıl geçiniyorsunuz, bunlardan bahsedermisin?

Leman: Biz Doğuluyuz, Karstan geldik 91'de. Eşim temizlik şirketinde çalışıyor; sağlık durumu iyi değil; akciğerlerinden rahatsız, bir hafta onbeşgün çalışıyo; bir hafta hastanede yatıyor, raporla geçiyo yani.

Doğan: Temizlik şirketinde -mecburiyetten mi çalışıyor yoksa okul durumundan mı? Eğitimi nedir kendisinin?

Leman: Bi eğitimi yok; ilkten terk.

Doğan: Karsın merkezinde mi oturuyordunuz yok sa köyde mi?

Leman: Köyünde oturuyordum ben. Selim'in köyü oluyor.Ben on yedi yaşındayken köyden çıkıp buraya geldim.Daha önce köyden ayrılmadım.

Doğan: Karslısınız, nasıl gelip buldunuz Işıktepe'yi? Daha doğrusu Bursa'ya yerleşmeye nasıl karar verdiniz?

Leman: Kayın validemler 90'da Bursa'ya gezmeye gelmişler, burayı çok beğenmişler.Onlara burda iş çok demişler.Bize söylediler, geldik.

Doğan: Tamamen tasadüf yani; Bursa'ya gelmeselerdi, burayı görmeselerdi sizde burada olmayacaktınız öyle mi?

Leman: Kimbilir belki öyle olurdu.

Doğan: Karsta geçim durumunuz nasıldı? Neyle geçiniyordunuz?

Leman: Köyde hayvanlarımız vardı, pek geçimlik bir şey yoktu, işsizlikte çok zaten hayvancılıkta öldü.

Doğan: Yani geçim sıkıntısı çekiyordunuz, gidip Bursa'da bir iş bulursak daha iyi olur diye düşündünüz. Ama burada da işler yolunda gitmedi. Keşke gelmeseydik kalsaydık orda dediğiniz oluyor mu? Yani geldiğinize pişman oldunuz mu?

Leman: Olduk, olmaz mıyız? Ne bilelim böyle olacağını. Hiç olmazsa orda evimizin elektiriği suyu vardı. Burda elektiriği kaçak kullanıyorduk, kestiler. Ramazandan beri elektiriğimiz kesik, suyumuz yok, komşu su vermese susuz kalcaz. Beş milyar ceza kesmişler, nasıl ödenecek bu para açtıramıyoruz haliyle.

Doğan: Peki size bir yardım eden çıkmadı mı?

Leman: Hiç kimseden bişey istemem, aç da susuz da olsak istemem; yarın bir gün başımıza kakılır; çocuklara bir şey söylerler, alay ederler, senin anana şunu bunu verdik derler; onların gücüne gider.

Doğan: Sen bir şey istemeden, birisi gelip biraz birşeyler paylaşmak istiyoruz dese, öyle olmaz mı?

Leman: Ramazanlarda öyle şeyler oluyo. Odun kömür verdiler kaymakamlıktan. Öteberi yiyecek falan getirenler oldu. Bursa'dan gelen şahıslar bazen yardım ediyö.

Doğan: Bildiğim kadarıyla bazı yoksulluk fonları var devletin, az da olsa bir aylık bağıyorlar, bu tür bir yardım talep etmediniz mi hiç? Hani kişilerden bir şey istememenizi anlıyorum da; devletin sizin gibi dar gelirli kişilere yardım etmesi bir görevi zaten; hatta sizin barınma sorunuzla ilgilenmesi de görevi.

Leman: Devlet hangi birine yetiştircek, bir değil üç değil beş değil, fakir aç insan o kadar çok ki.

Doğan: Ama bu sizin en doğal hakkınız, hiçbir girişiminiz olmadı mı bu güne kadar?

Leman: Oldu, olmaz mı? Hiçbir fayda vermedi. Kaymakama çıktım, gelip baktılar, "kocanın sigortası var, yardım veremeyiz" dediler; başbakana mektup yazdım; vaziyetimi anlattım "çok dardayız, yardım edin" dedim. Sağolsun okumuş kendisi, ilgilenmiş, valiliğe talimat vermiş; valilikten gelip baktılar, kocamın sigortası olduğunu öğrenmişler; oradan da bir şey çıkmadı. 300 milyonla ne olacak sanki, görüyon halimizi, üç çocuk var, ikisi okulda okuyo, bu çocuklar ilaç mı yiyecek, kocamın sigortası kendi hastalığına, gerçi o da olmasa hepten...

Doğan: Anladım. Bu gecekonduyu kendiniz mi yaptınız? Kira filan değil herhalde.

Leman: Ev deyebilirsen de. Kendimiz yaptık kocamla gece gündüz sırtımızda taşıdık herşeyini, vaziyeti görüyon kendin.

Doğan: Üç çocuğum var dedin, çocukların yaşı kaç? İçlerinde çalışan var mı?

Leman: Biri liseye gidiyor onaltı yaşında, en büyüğü bu, bu çocuk ne işi yapabilir, kim ne işi verir buna; biri ortaya gidiyo, oniki yaşında; bu gördüğünde daha dört yaşında.

Doğan: Çocukların bakımı da ayrıca zor değil mi? Çocukların çokluğu da yükünüzü arttırıyordur herhalde.

Leman: Doğu insanı çok çocukluymuş, bilmem neymiş; bizimki doğululuktan değil; bizim adam cahil, 3 çocuk var; o da bize göre fazla tabi, bu kadar olmasa daha iyiydi tabi, hep cahillikten, doğusu batısı değil iş.

Doğan: Büyüyüp yetiştikleri zaman size destek olurlar.

Leman: Onlar ümidimiz bi yerde, bizi örnek almaları lazım, bize bakıp okusunlar.

Doğan: Çocuklar okursa ilerde bu işler düzeler herhalde, bu yoksulluktan kurtulursunuz, onlarla bu işler başarılı diye düşünüyorsunuz değil mi?

Leman: Bilemiyorum, elbet böyle olmayacak; okurlarsa kurtarırlar kendilerini; biz kendimizi düşünmüyoruz artık.

Doğan: Sence bu yoksulluğun sebebi ne? Bazen keşke şöyle yapmasaydık da başka türlü yapsaydık dediğin oluyor mu?

Leman: Hiç kimseyi sorumlu tutmuyorum ben; eşimin bir mesleği yok çünkü.

Doğan: Biraz önce devletten yardım görmediğinizi söylediniz, sizin buralarda mutlaka yakınlarınız vardır komşular dışında, onlar gelip haliniz nasıl diye soruyor mu?

Leman: Hiç kimsenin birbirinden haberi yok, herkesin derdi kendine göre; buralarda kimse başkasına bakamıyor

Doğan: Vaziyetiniz bir gün işallah düzeline buralardan gitmek ister misin?

Leman: İsterim ya, ne zaman nasıl olacak hiç bilemiyorum, hiçbir şey de düşünemiyorum

Doğan: Peki teşekkür ederim epey vaktinizi aldım; size kolaylıklar dilerim

Leman: Size de kolay gelsin, insanlarla uğraşmak zor.

Doğan: Öyle ya bu bizim işimiz, böyle olması gerekiyor. Hoşça kalın.

21 .Soner(39)

Soner, Kars-Selim göçmeni. Terör ve işsizlik nedeniyle Karstan ayrılmış. Ayakkabı tamirciliğiyle geçimini sağlamaya çalışmış fakat hazır-ucuz ayakkabının piyasaya girmesi yüzünden işini yürütememiş. Geçim sıkıntısı nedeniyle eşi evi terkettiği için çocuklarını Çocuk Esirgeme'ye vermiş. Şu an işsiz ve iş bulma ümidi de zayıf. Hayli moralsiz ve küskün bir hali var.

Doğan: Merhabalar, Soner sizsiniz değil mi?

Soner: Evet abey benim.

Doğan: Siz ailenin son çocuğu olduğunuz için mi Soner demişler; hani vardır ya bir daha çocuk istemeyenler oğlansa Soner, kızsız Songül gibi isimler koyarlarmış; tabi bir de Yeter, İmdat gibi isimler var, onları hiç saymıyorum.

Soner: Yok abey, benden sonra üç kız daha olmuş.Neden öyle demişler ben de bilmiyom; kim koyduysa ona sormak lazım

Doğan: Soner memleket neresi?

Soner: Biz Karslı'yız abey.

Doğan: Kars'ın neresinden?

Soner: Selim'deniz biz.Kars'ın kazası oluyor.

Doğan: Soner yaş kaç?

Soner: 39 yaşındayım ben.

Doğan: Bizim yaşlarımız birbirine yakın.Ben de 32- 33 varım; benden büyüsun yani abi demene gerek yok; benim adım Doğan.Üniversite'de görevliyim; bir yoksulluk araştırması yapıyoruz; Türkiye'deki yoksulluğun sebeplerini anlamaya çalışıyoruz.

Soner: Çok güzel.Hocam senin bizden küçük olduğun zaten belli; hatta sen söylemesen ben seni en çok 30 diye düşünmüştüm.Biz alışkanlıktan diyoz öyle abe diye.Hocam sen neresisin?

Doğan: Ben Antalya'lıyım. 8 senedir Bursa'dayım.İhsaniye mahallesinde oturuyorum; size yakın sayılır.Ne kadar oldu Karstan geleli?

Soner: Biz 76'da geldik; hepimiz bütün aile geldik.

Doğan: Doğrudan Işıktepe'ye mi geldiniz yoksa başka bir yere mi?

Soner: Biz önce Mesken tarafına geldik, kirada kalıyorduk orda.Evlendikten sonra bir zaman Hürriyette oturduk; benim dükkanım vardı orda.

Doğan: Ne işi yapıyordun dükkanda?

Soner: Ben ayakkabı tamiri yapıyordum.Dükkan kira, ev kira yürütemedik; işler günden güne kötüledi, mecbur kaldık kapatmaya.

Doğan: Ne kadar oldu kapatalı?

Soner: Üç sene kadar oluyor.

Doğan: İşlerin neden bozuldu?

Soner: Hocam hazır ayakkabı çok ucuzladı.Adam 10 milyona ayakkabı satıyor; müşteri yok zaten, mecbur fiyat kırıyor; bir de orası gariban yeri zaten ucuz ayakkabıyı pazardan alıyor. Şimdi ben sana sorayım, on milyona yeni ayakkabı varken sen on milyon tamire verir misin?Bizim on istediğimiz filan da yoktu ama gene de iş gelmiyordu.Adamın giydiği ayakkabı zaten üç kuruşluk; adama tamir parası olarak ne söylesen pahalı geliyor; üç diyorsum misal bir lira olmaz mı diyor. Dükkan kira olmasa iş var yok idare edersin ama hem dükkan kira hem ev kira hem de beş nufus geçinecek o paraylan, olmadı yani.

Doğan: Beş nufus var; üçü çocuk bir de hanımla sen. Çocuklar nerde?

Soner: Çocukları çocuk esirgemeye bıraktım. Anaları olacak karı bırakıp kaçtı beni çocuklarla.

Doğan: Nereye kaçtı?

Soner: Babasının evine.

Doğan: Nereliydi hanım?

Soner: Benim hanım Keles'liydi.

Doğan: Benim bildiğim kadarıyla o bölgenin insanı tutucu olur; dışarıya kız vermez; yanlış anlamayın ama doğululara da soğuk bakarlar.Siz nasıl bir araya geldiniz.

Soner: Hocam o eskidenmiş. Kars'ta 72 buçuk millet var; o buçuğuna da çingen derler.Ben onların köyü de gidip gördüm, ha bizim köy ha onlarınki, iş yok güç yok, hepsi zaten orlardan kaçıp geliyor; çoğusu da burlarda ya bekçilik ya kapıcılık yapıyor; kızı vermeyip de ne yapacak adamın gücü yok, ne okutmuş ne bişey etmiş; çilek zamanı çilek olacak da kız lazım olacak.

Doğan: Yani senin hanım, üç senedir babasının evinde; çocuklarda yetiştirme yurdunda; herhalde geçim darlığından bozuldu aranız.O zaman Hürriyet'e miydiniz yoksa burada mı?

Soner: Hürriyetteydik. Çok sıkıntı çektim ben orda, mahfoldum bittim yani. Bak kafada saç kalmadı; derdimiz olmasa böyle mi olurduk hiç?

Doğan: Başka bir derdin var mı?

Soner: Gözlerim görmüyor, zayıf. Yakını hele hiç görmüyom, allak bullak görünüyor yazılar.

Doğan: 40 yaşından sonra insanın gözleri zayıflar; yakını görmesi bozulabilir.Bir gözlük almış olsan o halledilir. Senin Yeşil Kart'ın vardır herhalde?

Soner: Yok hocam. Onu televizyonda görüyoz kimlere verdiklerini.Adamın biri Erzurum'luymuş kendisi; bedava ameliyat olayım diye çıkartıyo o kartı; doktor narkozdan ayılırken başında durmuş bişey olmasın diye; ayılırken saykılıyormuş benim pastanelerim var; arabam var diye; doktor duymuş bunu anlamış, rezil olmuş ondan sonra. Ben

müracat etmedim bile; belki bizden fakiri vardır diye; zaten öyle şeyleri istemek ayıbıma da gidiyo.Şimdi gidip ne anlaticam ben adam; hanım bırakıp kaçtı; çocuklar yuvada,ben de işsizim mi diyecem.

Doğan: Bunda utanman gereken bir şey yok. Devlet sizin konumunuzdaki insanlar için bütçe ayırmış; yani parayı size tahsis etmiş; bunda herhangi çekinilecek bir şey yok.Şimdi gençsin belki ihtiyaç hissetmiyorsun ama ilerde bunlar gerektiğinde çok masraflı şeyler, kolay kolay altından kalkamazsın.

Soner: Doğru söylüyorsun ama ne bileyim gidemiyoruz işte; babam da söyledi kaç defa. Kaymakama çık, belediyeye çık diye ama biz alışmamışız öyle şeylere.

Doğan: Sen bu ayakkabıcılığı nereden öğrendin?

Soner: Sen bu mesleği burda öğrendim. Büyük ayakkabı fabrikaları var; oralarda çalışırken kaptım işi; bizim işimiz zaten ayakkabı yapmak değildi; tamirat üzerineydi benim işim.

Doğan: Tamir etmek ayakkabının kendini yapmaktan daha mı kolay?

Soner: Hem öyle hem pek sermaye istemez.Bir örs bir çekiç yeter. Ama ayakkabı imalatı öyle bir şey değil; deriyi alacaksın, köseleyi alacaksın; kalıp lazım, makine lazım; yani büyük iş o. Tamiratı ayakkabının ucuzluğu bitirdi; gene tamir işi olur ama kıymetli ayakkabıya; o da bir sefer olur, öyle defalarca değil. İyi ayakkabıyı giyen adam zengindir zaten, hani ufak bir tamiratla ömrü uzar, adam kıyamaz onu atmaya ama çok da tamire vermez, gider yenisini alır.Zaten onların da tamircileri bellidir; öyle sıradan adama vermez ayakkabıyı; Bursa'ya verir. Bize gelmez yani öyle ayakkabı, bizim iş yaptığımız yerde zaten öyle adam oturmaz, gariban yerine gariban gelir.Kalkıp bizim de Bursa'da iyi semte gitmeye imkanımız olmadı; onun için sermaye lazım, çevre lazım.Biz oraların kirasını bile veremeyiz.Sonra eski yerler var; eski müşteri kolay kolay yabancıya da gitmek istemez yani.

Doğan: Senin bu ayakkabı tamirciliğinden başka bildiğin bir şey var mı? Aklımızda olsun, eleman arayan bir arkadaşımız olursa seni tavsiye ederiz.

Soner: Ben şöförlük yapabiliyim; ehliyetim var. Onun dışında bekçilik gibi bir şey olursa onu da yapabiliriz veya bedenle çalışarak yapılabilecek bir iş olsa, o bile olur; tahsilimiz az olduğundan fazla bir seçme olanağımız yok yani.

Doğan: Ne kadar okudun?

Soner: Ben ilkokul mezunuyum.

Doğan: Sen kaç kardeştin?

Soner: Biz sekiz kardeşiz abey.Ben ortalardayım, benden küçükler de var; büyükler de var.

Doğan: Onların içinde en yüksek tahsilli olan hangisi?

Soner: Küçük kardeşlerden birisi liseyi bitirdi ama ona da iş yoh; bu zamanda lise mezunu da hiç demek.

Doğan: Ben sormayı unuttum, siz buraya neden göç etmiştiniz?

Soner: Hocam bizim orda durumlar farklıydı; o zaman ortalık kaynıyordu, terör vardı, işsizlik hep öteden devam ediyordu zaten. Babam bizi alıp buraya getirdi bişeye bulaşmayalım diye.Burda da öyle işler vardı ama burda uzak durmak daha kolay.

Doğan: İşsizlik de bir neden ama terör en önemlisi anladığım kadarıyla. Bursa'da sizin hemşehriniz çoktur.Onların dernekleri vardır. Sen hiç onlara gidip meseleni bir açtın mı?

Soner: Yok. Nerde olduğunu bile bilmem. Zaten bir işe yarayacağını da zannetmem.

Doğan: İşin yok; maşın yok. Peki sen ne yiyip ne içersin?

Soner: Burda babam var; onların durumu da kötü ama yine de bir ekmeği bölüşüyoruz.Komşular arasına bişeyler getirir; öyle öyle idare ediliyor.

Doğan: Anladım Soner. Moralini bozmadan iş aramaya devam et. Kartını da çıkarmaya bak. Böyle bütün gün oturmayla hiç bir şey olmaz.Yaşadığımız sürece gayret etmemiz lazım.Haydi hoşça kal.

Soner: Peki abey.

22. Mehmet(60)

Mehmet herhangi bir işe sahip değil; emekliliği de yok. Aynı apartmanda(üç katlı) gelinleriyle beraber oturuyor. Oğulları pazarlamacılık yapıyor geçici olarak. Doğulu olmalarından ötürü kendilerine fabrikalarda iş verilmediğini düşünüyor. Üç sene kadar bakkallıkla geçinmiş olan aile büyük marketlerin baskısından ötürü işlerini sürdürmemişler. Mehmet'in oğullarından birisi Yeşil Kart sahibi ancak bunun da iptal edilme durumu olduğunu düşünüyorlar.

Doğan: Mehmet amca merhabalar, nasılsın iyi misin?

Mehmet: Sağolun. Siz beni biliyorsunuz ama ben seni çıkaramadım.Burlarda mı oturuyorsun?

Doğan: Ben bir süredir burada çalışıyorum ama seninle ilk defa karşılaşıyoruz. Ben İhsaniye'de oturuyorum ama bu mahalleye daha önce pek sık geldiğim yoktu. Ben üniversitede öğretim elemanıyım; doktora tezimin konusu yoksullukla ilgili. Benim çalışma saham da bu mahalle; o sebeple sizlerle görüşmek, danışmak istiyorum.

Mehmet: Bana bişey mi soracaksın? Ne gibi şeyler, ben bilebildiğim kadar söyleyim.

Doğan: Merak etme senin bilemeyeceğin bir şey yok; zaten en iyi sen bilirsin. Burada yaşayan sensin. Memleket neresi, kaç senesinde geldin oradan başlayalım.

Mehmet: Biz Kars'tan gelmeyiz.

Doğan: Biz dediğine göre bütün aile beraber geldiniz.Kars'ın neresindensin, Pasof mu Selim mi?

Mehmet: Selim.

Doğan: Kaç senesinde geldiniz Selim'den?

Mehmet: 1991'de geldik.

Doğan: Geleli epey olmuş.91 olduğuna göre 13 senedir buradasın. Kars'tayken ne iş yapardın, neyle geçirdiniz?

Mehmet: Bizim orlar kırılık yer; hayvancılıktan çifçilikten başka iş olmaz. Biz de o tip şeylerle geçiniyorduk.

Doğan: Peki ne oldu göç etmek istedin?Sen kaç yaşındasın şimdi?

Mehmet: 60

Doğan: 47 yaşına kadar Kars'ta geçirmişsin hayatını. İnsanın o yaştan sonra tanımadığı bir yere kalkıp gitmesi için önemli bir nedenin olması gerekir diye düşünüyorum. Sen ne düşündün de geldin buralara?

Mehmet: Hocam biz doğrusunu söylemek gerekirse, çocuklar için geldik diyebiliriz. Sizin de dediğiniz gibi ben yaşayacağımı yaşamışım, kendi başıma olsa gelmezdeim herhalde, ben çocukları düşündüm. Bizim oralar malum, iş sahası zayıf; burası ne de olsa büyük şehir sayılır. Orda geçim kalmadı gibi bir şey.Oraya gidersek çocukların iş durumu daha iyi olur dedik. Zaten o zamanlar karışıklıkta vardı; bunları söylemeye gerek yok.

Doğan: Mehmet amca merak etme, istediğin gibi söyle ben senin soy adını kullanmayacağım; zaten söylediğin şey de senin yaşadığın şey.Karışıklık derken terörü kastediyorsun değil mi?

Mehmet: Evet yani.Ben doğudayken de gezirdim, bazı yerlere gidip gördüm, müsafir kaldım; " bir arab için Arabistan yanıyor"; bazısında da terör işi bahane; köylünün derdi birbirinne; karanlıkta gidip bi iş işliyo, birbirinne meselesi var, adı terörden olmuş oluyo.Biz de bu gibi şeyden korktuk bi yerde, çocuklar uzak olsun diye de düşündük; gelmekteki sebepten biri de o.

Doğan: Anladım.Çocukların için her anlamda daha düzgün bir gelecek olsun istedin.Belki kendin okuyamadın onlar okusun istedin. Sen ne kadar gittin okula? Okuma yazman var anladığım kadarıyla?

Mehmet: Ben ilk okulu bitirdim.

Doğan: Kaç çocuk var? Şu an ne iş yaparlar? Okuyan var mı? Biraz çocukların vaziyetinden bahsedermisin?

Mehmet: Benim altı çocuğum var; üç oğlan üç kız.Oğlanların büyüğü 37 yaşında; o ilk okul mezunu.Onun küçüğü oğlan 33 yaşında; o liseyi bitirdi ama iş bulamadı. En küçük oğlan orta okulu bitirdi daha yeni.

Doğan: Sen hep oğlanlardan bahsediyorsun. Kızlar nerde?

Mehmet: Kızlar yetişkin; onlar evli. İki Bursa'da birini İstanbul'a verdik.

Doğan: Kızların evli; oğlanlar bekar mı? Birisi daha küçük ama diğer ikisi evlidir heralde?

Mehmet: Onlar da evli, iki gelinim var.

Doğan: Onlar nerde oturuyor?

Mehmet: Burda beraber kalıyoruz; beraberiz yani.

Doğan: Ne iş yapıyor oğlanlar?

Mehmet: Oğlanların işi yaş. Onları fabrikaya sokalım istedik olmadı; şimdi pazarlamacılık yapıyorlar beraber ama o da doğru dürüst bir iş değil, siz bilirsiniz; adama mal satmaya uğraşıyorlar; satabilirsen iyi satamazsan bişey yok. Öyle kaydu kuydu olan bişey değil, ne sigorta oluyo ne bişey.

Doğan: Peki senin Yeşil kartın var mı?

Mehmet: Yok.Benim oğlanlardan birinin vardı ya onu da iptal edeceklermiş diye duydum.Ne yapicez artık bilemiyom. Hanım rahatsız, onun ilaç masrafları çok zorluyo.Hanımda tansiyon var, şeker var, mideden de rahatsız.

Doğan: Senin de emekliliğin yok

Mehmet: Yok. Biz sigorta ödencek kadar bi iş yürütemedik.

Doğan: Sen Bursa'ya geldikten sonra hiç çalıştın mı? Bir şeyle uğraştın mı? 47 yaşında buraya geldiğine göre, bir şeyler yapmışsındır herhalde.

Mehmet: Hocam biz üç sene marketçilik yaptık. Bakkal dükkanımız vardı. Dükkanı geldikten üç sene sonra 94'te kapattık. Yürütemedik işi iflas ettik; millet büyük marketlere gidiyo; bu metrodur şu bu açılınca bizm işler bitti; sermayesiz iş yürümüyo.

Doğan: Peki şimdi sen nasıl geçiniyorsun?

Mehmet: Benim gelinler üstümde oturuyo.Ayda 50-60 milyon kadar bişey veriyolar, onunla idare olmaya çalışıyoz.

Doğan: Hepsi o kadar mı? Memleketten gelen bişey yok mu?

Mehmet: Memlekette bi yerimiz var; icara veriyoz ama o da pek bişey getirmiyo. Sene de 120-130 milyon kadar bişey alıyoz.Aslında hanımın hastalığı olmasa o da yeter de beni çökerten hanımın hastalığı.

Doğan: Memlekete gidip gelir misin? Bu icardan aldığın 120'nin dışında bi dayanışma olmaz mı hemşerilerden?

Mehmet: Bundan 50 sene önce olsa öyle şeyler olabilirdi; şimdi kalmamış. Bizim akrabalar zaten İstanbul'da kalmış çoğu, paramız varsa istanbul'a gideriz, yoksa gitmeyiz.

Doğan: Bursa'da da Karslı çok. Sizin dernekleriniz var; bu tip dayanışmayı onların sağlaması lazım. Ben Pasof'lu bir aileye yardım ettiklerine şahit oldum burada.

Mehmet: Hocam, bizim bi tarafta adamımız yok; ben senin dediğin o adamı bilirdim. Pasof'lular ayrı, onlar cenazeyi bile buraya bırakmadılar; namazını kılmaya Fethiye camisine götürdüler. O zaman onlara çayını, içmesini, kefenini dernekten verdiler. Bizim öyle dernekle işimiz yok, bi tek cami derneğiyle tanışıyoruz hepsi o.

Doğan: Muhtarlık kanalıyla bir şey geldiği olur mu? Çünkü hem devlet yardımları, hem de özel şahısların yardımları muhtarlık eliyle dağıtılıyor.

Mehmet: O yardımları göçmenlere veriyor. Adam kendisi bu mahallede bile oturmuyor; İhsaniye'de oturuyo buranın muhtarlığını alıyo. Geçen sene gözümle gördüm, 265 torba yardım geldi büyük kamyonla; birkaç torbasını bizimkilere verdi; kalanını hep göçmenler aldı.

Doğan: Ne diyeyim Mehmet amca; İşallah çocukların daha iyi bir iş bulurlar da yardıma filan gerek kalmadan kendi ayaklarının üstünde durursunuz.

Mehmet: Çocuklar birkaç defa fabrikalara iş istemeye gittiler ama doğulu olduğumuzdan iş vermediler.

Doğan: Yok öyle değildir bence. Şu aralar kimse için iş yok. Çok fazla işsizlik var. Hem siz ta nerelerden kalkıp gelmişsiniz. Geldiğine pişman değilsindir heralde. Şöyle bir düşün orada kalsaydınız mı daha iyi olcaktı yoksa burdaki vaziyetiniz mi daha iyi.

Mehmet: Doğrusunu demek gerekirse buradaki vaziyet herşeye rağmen bi parça daha iyidir.

Doğan: Tamam o zaman, mücadeleye devam. Öyle her şeye kulak asmayın. Çocuklar canları sıkıldığından herhalde sana öyle söylemişlerdir. Hadi sağlıcakla kal.

Mehmet: Sağolasın, teşekkür ederiz.

Doğan: Rica ederim, ben teşekkür ederim.

23. Şener(44)

Şener Kars-Arpaçay göçmeni. Göç nedeni işsizlik ve terör. Bursa'da yoğurt-peynir imalatı yaparken iflas etmiş ve eşyalarını hacizden kaçıarak başka bir yere götürmüş. Doğu'daki göçe iten ortamı kitabi denebilecek eksizlikle açıkladı. Şener, iflasına neden olarak yanına aldığı hemşehrilerinin kendisini aldatmasını ve bankaya olan kredi borçlarının zamanında ödenememesini gösteriyor.

Doğan: Merhabalar Şener bey. Kendinizi biraz tanıttirmisiniz?

Şener: Hocam benim adım Şener Siz de herhalde öğrenmişsinizdir; biz Karslıyız.

Doğan: Karsın neresinden? Pasof mu? Selim mi?

Şener: Hocam siz Kars'ı bayağı biliyorsunuz anlaşılın. Biz Arpaçaylıyız.

Doğan: Biraz bilirim; ben İzmir'de üniversiteyi okurken ev arkadaşım Karslıydı; ya Digor yada Dikme diye bir yerden olması lazım. Şu an net olarak hatırlamıyorum.

Şener: Hocam, Dikme köy; Digor bir aşiretin, onlar aşirettir; çok kalabalıklar.

Doğan: Şener bey, ben Karstan ne zaman, hangi nedenlerle göç ettiniz onu da merak ediyorum. Çünkü kendi açımdan şöyle düşünüyorum: İnsan kendi doğup büyüdüğü yerleri kolay kolay terk etmek istemez; bir nedenle terk etmek zorunda kalsa bile bir özlem olarak içinde taşır çocukluğunun geçtiği toprakları. Ben kendimi örnek olarak verecek olursam, Antalya'da benim üniversite sınavına girdiğim yıllarda Antalya'nın idari bilimler fakültesi çok yeniydi; sadece işletme bölümü vardı; dolayısıyla dışarda okumam geekiyordu; Bursa'ya gelişim de benzer biçimde oldu; Antalya veya İzmir'de asistan talebi yoktu; Antalya uzmanlık eğitimi verecek denli gelişmemişti; İzmir'de başladık mastıra; orda çok asistan vardı; hiç sınav açılmayacağı söyleniyordu; benim ortalamam da 68'di ; onlar asistanlık için 70 mezuniyet ortalamasını şart koşuyorlardı; dolayısıyla Bursa'da oldu, buraya geldik. Söylemek istediğim bir çok nedenin bir araya gelmesiyle insan bir yerden başka yere gidiyor ve bunun kararını da almak kolay olmuyor. Sizin açınızdan durum neydi?

Şener: Hocam ben size açık söyleyeyim. Biz buraya terör belasına geldik. Bizim oraları çok değişiktir; sizin buralarda bildiğiniz gibi değil; muhakkak okuyorsunuzdur ama içinde yaşamak başka türdür.

Doğan: Biraz anlatırmısın, değişikliğin ne olduğunu?

Şener: Bizim orası küçük yerdir; senenin 6 ayı şehirle bağlantıları kesilir, yolları kapanır. Vakit geçirecek bir şey yok, yapacak bir iş de yok; yazın kısa zamanda ne yaptın yaptın; kış geldimi bir iş yapamazsın, bizim orda pek sebze meyve de olmaz; buralardaki gibi pek çeşit bulunmaz; soğuk yer çünkü. Herkes birbirini tanır, insanlar aynı yüzlere bakmaktan sıkılmış zaten; hergün aynı muhabbet, konuşacak konu da bulunmaz. Benim gençlik zamanımda pek televizyon da yoktu, olan yerler de doğru dürüst göstermezdi. Pek gazete de olmaz. Dışarıdan adam da az gelir. Birisi Ankara'dan İstanbul'dan geldi diyelim, hemen millet adamın başına toplanır, peşinde dolanmaya başlar; Türkiye'de ne olup bitti, İstanbul'da, Ankara'da ne var ne yok onu dinlerler. Hele adamın bir de konuşması düzgünse, adam avcunun içine alır gençleri.

Doğan: Seni de etkiledi mi böyle insanlar?

Şener: Etkiledi tabii. Orta sona giderken bir hoca geldi bize. Adamın öğretmenlikle işi yok, adam oraya idolojik şeyler için gelmiş. Bizi yönlendirirdi, daha küçüğüz, beynimizde bir şey yok, ne dese inanıyoruz. Çocuklar şunu yapın derdi, yapardık; bunu yapın derdi yapardık; bir çeşit beyin yıkaması yani. Babam bilmez ben duvarlara yazı bile yazdım. Aşaki köyden çocuklar gelirdi, bizim hoca saldıran şunları kovalayın derdi; toplaşip döverdük çocukları. Babam zaten o sebeple, yani bu işlere bulaşmayalım diye bizi alıp götürdü.

Doğan: Buraya geldiğiniz de durum nasıldı?

Şener: Buraya geldiğimizde, burda da vardı öyle şeyler. Ben buraya 16 yaşında geldim; liseyi burda okudum; ondan sonra çalışmaya başladık zaten. İnsanın bir işi olduğu zaman öyle işlere bulaşmıyor; sabah evden çıkıp işe gittim, akşam geç saat geldim yattım. Burası büyük şehir, burda sana baskı yapamazlar, burda devlet var, sen gidip bulaşmazsan onlar seni zorla bulmazlar.

Doğan: Sizin oralarda otorite boşluğu mu vardı?

Şener: Ne otorite boşluğu hocam? Orda devlet diye bir şey yok; adam beline sihalı alıp dolaşiyor; polis karşısından geldiğinde başını eğip gidiyor; hele adam oranın hatırlı adamlarından biriye kimse karışamaz, kimse dokunmaz o adama.

Doğan: Anarşi durumunun belli bir süre için önemli bir göç nedeni olduğunu biliyorduk, bu konuda bazı araştırmalar var. Bunun dışında senin gördüğün ne gibi sebepler var?

Şener: Hocam bi kere nufus çok fazla; eldeki toprak nufusu beslemeye yetmiyor; zaten doğru dürüst bir şey yetiştirdiği yok; bir tek patates var, oda adamın nufusu kalabalık olduğundan kendine anca yetiyor; öyle gidip pazarda satacak kadar bir şey kalmıyor elinde; zaten satırsa ne olacak, oralarda hiçbir şey para etmiyor ki; ondan para yapmak için dışarıya vermek lazım; onun için de adamın toprağının büyük olması lazım; topraklar hep bölünmüş; adamın dedesinden yüz dönüm kalıyor diyelim; babasına 10 dönüm kendisine 1 dönüm kalıyor; onun çocuğuna bir saksı; hani televizyonda vardı ya adam çocuğuna mirasını paylaşıyordu saksıyla, durum o yani. Aile geçinemeyince ne yapacak, evde on kişi varsa üçü dördü orda orda kalacak gerisi savrulup gidecek; adam hayvandan çiftçilikten başka şey de bilmiyor, ya hamallık yapacak ya şansı varsa inşaatta çalışacak. Sorun büyük, yani bitmez bunlar.

Doğan: Ben gidip oralarda yaşamadım ama okuduğumuz kadarıyla oralarda toprağa bağlı feodal bir düzen var; ağanın büyük toprakları ve toprağı işleyen ortakçı yarıcılar var; teknolojik araç kullanımı da zayıf olduğundan çok insana ihtiyaç duyulması normal gibi gözüküyordu. Güvenlik gerekçesiyle de nufusun kalabalıklaştığı zannediliyor. Şimdi bu durum son on yıllarda değişti, ağalar traktör aldı, bazıları köylerini bırakıp şehire de gidiyorlar. Yani artık bu kadar nufusu istihdam edecek alt yapı yok; dolayısıyla çok fazla çocuk bu anlamda bir işe yarar gibi görünmüyor. Bunları hem okuduklarımdan hem de şehirde rasladığım doğulu göçmenlerden öğreniyorum. Geçen de iki Erzurumlu çocuk yolunu kesip para istediler; çocuklara "neden göç ettiniz, bakın burda da işiniz, paranız yok; sefil olmuştunuz, aç kalmışsınız; bulunduğunuz yerde kalıp ne iş yapıyorsanız ona devam etseydiniz, başkalarından para istemekten daha iyi olmaz mıydı?" diye sordum. "Siz genç adamlarsınız, başkasından para istemek ağırınıza da gidiyordur" dedim. Adamların bana cevabı şu oldu: "abey biz ağanın hayvanlarına bakıyorduk, ağa hayvanları satmış, şehire gitmiş, bizi de kovunca aç kaldık; gelmekten başka çare yoktu; üçer çocuk Erzurum'da aç bıraktık geldik" dediler. Orada artık fazla çocuğun bir gerekçesi olmadığına göre, bu insanlar neden böyle davranmaya devam ediyor? Bu kadar çocuğa nasıl bakılır diye düşünmüyorlar mı?

Şener: Hocam o adam bunları düşünmez; bunları düşünebilse zaten yapmaz. Adamın bir şey bildiği, düşündüğü yok. Etrafına bakıyor, başkası ne yapıyorsa onu yapıyor; bahsettiğiniz şeylerin altyapısının çoktandır bozulduğunu biz de biliyoruz; ama o bilmiyor, anlamıyor; çünkü adam cahil. Zaten çoğu da çok çocuk lazım diye düşünerekten, bilinçli olarak da yapmıyor; oldu mu olmuş diyor. Nasıl korunacak, korunması lazım mı, bu çocuklar ilerde ne olur bunları düşünemiyor ki. Bu işlerde devletin, hükümetlerinde ekşiği var, bütün ağırlığı buralara vermişler; oraya bişey getiren de olmamış uzak diye. Biz Kars'tan buraya geldiğimizde öyle bi şaşırıldık ki burdaki hayatı gördüğümüzde sanki ayrı bir dünyaya düşmüş gibi olduk. İşimiz iki sene öncesine kadar iyiydi; bozuldu, iflas ettik; perişan olduk; bu hale geldik; elde avuçta bir şey kalmadı.

Doğan: Ne iş yapıyordun? Nasıl iflas ettin?

Şener: Beni bu hemşeriler mahvetti; yanımıza amca oğullarını almıştık; oydular beni adamlar. Bizim işimiz çok güzeldi; yoğurt-peynir imal ediyorduk; Eker ayarında mal yapıyordum ben; böyle olunca iflas edip İstanbul'a kaçtım. Alacaklılar, hergün peşime geliyordu; mahalleye giremez olduk; ne yaptığımı bilmeden şuarsuz olarak gittim. Hata etmişiz, keşke devam etseydik; dükkan elimizde olsaydı bir kenarından ödeme şansımız olurdu; şimdi hepten mümkün değil; haciz etmesinler diye evimin eşyasını kaçırdım; şimdi geldik bu odaya sığındık işte. Bilmem halimiz ne olacak.

Doğan: Ne kadar borcun var?

Şener: 10 milyar. Aslında borç beş milyar; faizle 10 milyar oldu. Borcumuz aslında 70-80 milyardı; bütün elimde kalan makineleri sattım; 3 arabam vardı, onu da sattım ama yine de tamamını ödemeye yetmedi vaziyetimiz.

Doğan: Kusura bakmayın ben işinizi pek bilmiyorum ama çok fazla sermaye gerektirmediğini zannediyorum; çünkü sizin hammaddeniz süt; süt de ucuz; 450-550 binlira arasında olması lazım. Siz 70-80 milyarlık borcu nasıl meydana getirdiniz?Bu borç ham maddeden mi kaynaklandı yoksa başka bir şey mi var?

Şener: Hocam dediğin gibi bizim hammadde pahallı değil; ama şöyle oldu: biz köylüden sütü toplayıp karşılığında yem veriyorduk; ekonomik krizlerden yemcilere paramızı ödeyemedik, gidip bankadan kredi aldık; onu da ödeyemeyince mahf olduk.Benim yanımdaki ortaklar aslında mahfettiler, altımı oydular benim, yoksa çok şükür güzeldi iş.

Doğan: Senin hanım çocuklar da vardır?

Şener: Benim hanımım çok iyidir sağolsun; başka kadın olsa çekmezdi bu çileyi; İznikli kendisi.Üç çocuğumuz var; çocuklar küçük daha; en küçüğü işte bu yanımda duran; bir yaşına yeni girdi.O kadar çok çocuktan bahsettikten sonra bu ne diyebilirsiniz, bu da krizde geldi.Bize sizin bir yardımınız olabilir mi acaba üniverstiden?

Doğan: Ne gibi bir yardımınız olur?

Şener: Hocam şimdi ben çare arıyorum kendime. Biz arkadaşla beraber KOSGEP'e gittik; bu kobiler için bir yer var ya. Onlar bize bir akıl verdi; Türkiye'de üretilmeyen bir malı üretime sokarsan 1000 yüro karşılıksız para veriyorlarmış.Bir toz maskesi var, onun kalitesinin uygunluğunu onaylayacak yer yokmuş Bursa'da. Bize dediler ki " eğer üniversiteden bir hoca bu sizin yaptığınız şey için orijinalinin kalitesine uymuştur" diye yazı verirse bu parayı alabilirsiniz.

Doğan: Hocanın hangi bölümden olması lazım? Onun her bölümden olması mümkün değil; biz iktisat fakültesinde görev yapıyoruz; bizim alanımızla bir alakası yok bu durumun; Mühendislik mi? Çevre mi? Tıp mı olduğunu öğrenirseniz belki hocalarla temas etmenizi sağlarız.

Şener: Peki Hocam, çok sağol; ben sizin telefonunuzu alayım, ararım.

24.Nurettin(76)

Nurettin, Şener'in babası. Ailenin durumunu oğullarının iflası çökertmiş.Oğlunun borçlarına kefil olmadığı halde, kendisine atılan bir imza ile emekli maaşını kaybetmiş. Oğlunun borçlarından ötürü eve ipotek konduğundan dolayı evi kira veya satış yoluyla gelire tahvil etme imkanı olmadığını söylüyor. Kalabalık bir aile olmalarından ötürü kiralamaya olanağının da hayli zor olduğu düşüncesinde. Bursa'ya göç nedeni çocuklarının teröre bulaşması korkusu olmuş.

Doğan: Merhabalar, isminiz neydi amca?

Nurettin: Nurettin...

Doğan: Nurettin amca memleket neresi?

Nurettin: Kars

Doğan: Kars'ın merkezi mi yoksa ilçelerinden misin?

Nurettin: Benim nufusta Selim olarak geçer ama ben aslen Arpaçay tarafındamım. Biz iş dolayısıyla Kars'ta kalıyorduk; yani köyde değildik.

Doğan: Kaçta geldiniz Bursa'ya?

Nurettin: 76 olması lazım.

Doğan: Ben bu kadar eski bir doğu göçmenine raslamadım burda; siz daha önce başka bir yerine mi geldiniz Bursa'nın?

Nurettin: Doğru dedin. Biz bu mahalleye 88'de geldik; Bursa'ya gelişimizi sordun sandım.

Doğan: Bu mahalleye gelmeden evvel nerde oturdunuz?

Nurettin: Mesken tarafında oturuyorduk; benim kavem vardı orda.

Doğan: Mesken de işiniz varken, nasıl olup da bu işiktepe'yi bulup ev yaptınız?

Nurettin: Biz orda kirada kalıyorduk; bu taraflarda oturan bi hemşehri " git dedi, orda toprak bol, ucuz" dedi. Ben o ara emekliliğimi doldurdum; ikramiyemi aldım; aslında benim emekliliğim ta Kars'tayken dolmuş haberim yok; bi hesaplama yaptırdım fazladan günüm çıktı.Her neyse çok uzatmayalım; 88 senesinde bu arsaya aldık 160 bin liraya.Emekli ikramiyesini ona verdik,kaveden de biraz gelirimiz biriktiydi; çoluk çocuk çalışıp beraber yaptık burayı.Önce bu oturduğumuz katı yaptık; sonra üstünü yaptık oğlanı evlendirdik.

Doğan: Geldiğinizde nasıldı buraların durumu, biraz anlatır mısın?

Nurettin: Buralar hep bataklıkta, sazlıktı; sinek yuvasıydı.Sulak olduğundan kıymeti yoktu o zaman; çamurundan çok çektik; burlara ne araba vardı ne yol vardı doğru dürüst. Ataevler yapıldıktan sonra göç artı bu mahalleye, o zaman kıymetlendi biraz. Ataevler yapılıncaya suyunu çektiler, ondan sonra kurudu ortalık yoksa bildiğin bataklıkta burların arazisi.

Doğan: Sen Kars'tayken hangi işlerde çalıştın?

Nurettin: Dört sene uzman çavuşluk yaptım, ordudayken araç bakım tamir işleri getirirlerdi bize; ben işi de zaten orda öğrenmiştim. Daha sonra o işten ayrılmamız icap etti geçmiş gün; karayollarına girdim; tırlarda çalıştım; şöförlük yaptım.Sonra bu karışıklıklar çıkınca baktım işler kötü gidiyor; Allah korusun çocuklar öyle bulaşık işlere bulaşacaklar diye korktum; çektik geldik.

Doğan: Yani terör yüzünden geldin?

Nurettin: Evet en önemlisi oydu; sonra çocuklar yetişmeye başladı; dedik "oranın imkanları, iş sahaları daha güzeldir, çocuklar kendilerini kurtarırlar, o tip işlerden de uzak kalmış olurlar.

Doğan: Nurettin amca kaç çocuğun var?

Nurettin: 7 tane.Beşi oğlan ikisi kız.

Doğan: Maşallah sen de kuralı bozmadın. Senin torun torba da boldur. Çocukların tahsili nedir? Okutabildin mi bu kadar çocuğu?

Nurettin: Biri üniverte mezunu oldu; onun vaziyeti iyi şimdi ama uzakta; Gümüşhane'de Tarım İl Müdürü; ziraat fakultesini bitirmişti o oğlan.Bir oğlan lise mezunu; işleri iyiydi onun iflas etti; onun yüzünden benim maaşıma el koydular; üç aydır maaşımı alamıyorum; 300 milyonluk maaştan sadece 4 milyonu bırakıyorlar bana; işte sana göstereyim; sen bişey anladın mı bundan? Böyle bir şey olur mu? Bu adamın bütün maaşını kesersek bunun ailesi ne yiyip ne içecek diye düşünmez mi insan? Çok madur olduk çok. Benim oğlan üst katta oturuyordu; eşyasını bir odaya koydum; ha şuraya; ailesiyle şimdi orda kalıyorlar.Onun boşalttığı yeri verebilirim kiraya yiyecek ekmeğimiz çıkacak; bu bina eski zaten; öyle herkesi de koyamayız, kim talip olacak, burası müstakil ev sayılır; burda gelin var, hanım var; torunlar var; oturacak adamın da tanıdık olması lazım.Satabilsek satmak isterdim ama ona da müsaade etmiyorlar; burda kat mülkiyeti yok;iki kat bir kat gibi gözüküyor kağıt üstünde; yoksa müsaade etmezler ayırmaya zaten. Satamayışımızın bir nedeni de ipotek koydular oğlanın borçlarından ötürü, gene müsaade edilmez; onlar satacak ki sen alabilirsen alabilirsin; değerini de bulmaz onlar sattığında; ne yapacak ne edecez şaşırдық gitti.Benim bildiğim adamın maaşının dörtte birine el koyarlar, böyle hepsini aldıklarını duymadım ben hiç.

Doğan: Benim bilgime göre de bir kısmını size bırakmış olmaları lazım ama neden öyle yapıldı bilemiyorum. Siz oğlunuza kefil mi oldunuz neden böyle oldu?

Nurettin: Yok kardeşim ben kefil olmadım ona; bunu tutup mapusa koyacaktı alacaklılar; adamların avukatı çıktı karşıma; "amca şuraya bi imza at seni rahat bırakacak, bişey olmaz" dediler.Ben de okuyamadan attım imzayı, tek bunu tutmasınlar diye.Meğer bana oyun çevirmişler.Sonra bu iş bir aileden ibaret değil, işin içinde çok alacaklı olduğundan çok kefil olan kimseler var.Kefiller de madur duruma düştü; alacağı olan şimdi kefillere gittikçe, onlarda bizim boğazımıza sarılıyor.

Doğan: Sizin Karşılıkların dernekleri var burada, gidip bir hal çaresi sormadın mı? Bizim bildiğimize göre doğunun insanı gurbette birbirini kollar, öyle değil mi yoksa?Bak şurda Pasof'lu bir aile gördüm, eşlerini kaybetmiş, dernekten tamirat işi için adam göndermişler, çekyat vermişler; belki başka türlü de destek oluyorlardır.

Nurettin: O birbirine yardım edenler Pasof'lular. Bi tek onların derneği işe yarar; bizim ki bi halta yaramaz anca kumar oynatırlar; bi gün gittim bakalım ne yapılıyor burda diye merak ettim; baktım ki ne derneği? Dernek dernek değil, batakhane, adam masaları kurmuş kumar oynatıyor, yok kağıt oynuyor yok okey oynuyor. Ne yapacak o adam bana kendine hayrı yok, işe yaramaz.

Doğan: Kars zaten çok küçük bir yer, nüfusu da az; sürekli zaten dışarı göç veriyor. Bir de ilçelerine, köyelerine göre mi dernekleşmişler? Bu kadar bölünmenin gereği nedir?Bütün Kars'lıların ortak derneği neden yok?

Nurettin: Mevzular siyasi.Görüş farkı var; dernekler ideolojik. Yok senin parti, yok benim parti; efendime söyleyim senin köy iyi benim köy bilmem ne; bak Pasof'luların ki öyle değil; onlar harbi iş yapıyor.

Doğan: Bu sorunlar zamanla aşılır işallah. Senin sağlığın sıhhatin nasıl? Var mı bir sağlık sorununun?

Nurettin: Ben kalp hastasıyım; kalbimden ameliyat oldum 94'de; açık kalp ameliyatı oldum ihtisas hastanesinde.

Doğan: Hanım sağ değil mi? Onun vaziyeti nasıl?

Nurettin: Hanım sağ. Ayakları ağrıyor onun da,şurdan şuraya zor gidiyor.Çocukların derdi onu da bozdu, mahvetti.

Doğan: Sizin Kars'la bağlantınız var mı? Gidip gelir misiniz?Bunu şunun için soruyorum: mesela iki Giresun'lu ailye rasladım bu mahallede; onların Giresun'la irtibatları devam ediyormuş. Yapılan araştırmalardan öğrendiğimiz kadarıyla, böyle darlık zamanlarında kişiler geldikleri yerlerden ufak tefek destekler görüyorlarmış.Sizin açınızdan böyle bir şey olabilir mi diye aklımdan geçirdim.

Nurettin: Yok kardeşim yok. Benim orda ne yardım edecek kimsem kaldı, ne anam var ne babam hepsi öldüler çoktan. Zaten orda bizim bişeyimiz de yok; ne tarla var ne bişi, nereden ne gelecek? O Giresunlular gider; onların orda az çok fındıkları var, onu satarlarsa parasını alırlar; satamazlarsa alır getirir fındığı burda satar.Bizim maddi durum yok oraya gitmeye bi kere, yol uzun dünya para tutar gidış geliş.

Doğan: Sen hiçbir resmi kurumdan, vakıftan, hatta muhtarlıktan yardım istedin mi?Mesela bu sene muhtarlıklar aracılığıyla odun kömür dağıtıldı; ondan yararlandınız mı?

Nurettin: Yok bi yere gitmedim; gitsem diyecek ki senin çocuğun var, evin var; adam dinlemez ki sen batmışsın, muhtaç kalmışsın. Sonra onları üç kağıtçılar alıyor, işte yeşil kart işleri çıkıyo meydana; ben doğuluyum ama doğru söylemek lazım; bunları yapanlarda çoğunlukla bizim doğulular, terbiyesiz adam çok çıkıyor bizim insanımızdan.

Doğan: Neden öyle?

Nurettin: Cahillikten, aç gözlülüğten, ne bileyim eğitimsizlikten yani.

Doğan: Odun kömür neden olmadı?

Nurettin: Kardeşim, muhtar benim ona oy vermediğimi biliyor. Bana diyecek ki sana düşmez; ben biliyom onun kime verdiğini; devlet şuna şuna verdi diyecek çıkacak işin içinden. Kömürü vercek adam ne bilcek kime ne lazım; muhtar ne yazarsa o olur, yazmadımı bişey olmaz.

Doğan: Peki Nurettin amca, sağolasın üzdük seni tekrar, kusura kalma. Sizin için elimden gelen bir şey olsun isterdim ama benim anladığım kadarıyla size nakit para lazım. Onu da benim temin etmem mümkün değil. Belki başka türlü birşeye ihtiyacınız olsa yardımcı olmaya çalışabiliriz.

Nurettin: Kusura kalma. Biz de senin kafanı ağrıttık; anlatıyoz çaresizlikten belki bi yerden bişey çıkar diye ama neyse. Hadi gene de sağol.

25. Mahfuz(25)

Mahfuz, 25 yaşında olmasına rağmen asgari otuzbeşinde gösteriyor. Kağıt toplayarak hayatını sürdürüyor. Dört çocuğu var. Dört çocuğun birisi talasemi hastası olduğundan okula gitmiyor. Mahfuz'un kendisi de özürülü; yanlış iğne sonucu bacağı sakat kalmış. Mahfuz 13 yaşında evlendirilmiş; üç sene önce Van'dan göç etmiş. İçine kapanık, ses tonu alçak, Türkçesi düzgün sayılabilecek birisi. Otuduğu ev, tahta merdivenleri olan harap bir yapı; yağmur yağdığında içine su alıyor. Merdiven basamaklarından bazısı kırık olduğundan, dikkatli inip çıkmak gerekiyor.

Doğan: Merhaba

Mahfuz: Merhaba, buyrun hoşgeldiniz.

Doğan: Beni muhtarınız gönderdi buraya, bazı sıkıntıları var dedi; onları hele bir dinle dedi: Ben kentsel yoksullukla ilgili bir araştırma yapıyorum. Sizin için iyi bir arkadaşdır, yaramazlık yapmaz dedi; ben de onun sözüne güvenerek geldim. Senin adın ne?

Mahfuz: Benim adım Mahfuz hocam

Doğan: Mahfuz, ilginç bir adın var; senin adını kim koymuş?

Mahfuz: Ne bileyim hocam yav; adamın adı o olmuş bu olmuş ne olacak; adımın talihi olacak; görüyon halimizi hocam.

Doğan: Mahfuz dur ağlama hemen; yok öyle talihe sarılmak filan; madem dünyaya geldik çabalyacağız değil mi? Mahfuz nerelisin?

Mahfuz: Hocam Vanlıyız biz.

Doğan: Neresinden Van'ın?

Mahfuz: İçinden

Doğan: İçindesisiniz. Kaç sene oldu geleli?

Mahfuz: 2001'de geldik

Doğan: O zaman üç dört sene oldu. Meslek, zanaat var mı?

Mahfuz: Yok hocam

Doğan: Neyle geçindiriyorsun aileni Mahfuz?

Mahfuz: Kağıt topluyoruz hocam

Doğan: Nufusunuz kaç Mahfuz.

Mahfuz: Dört çocuk iki de biz hanımla altı ediyo nüfusumuz.

Doğan: Dört çocuğun var. Allah ömür versin. Sağlık sıhhat nasıl?

Mahfuz: Valla sağlık, ayağım biraz rahatsız.

Doğan: Sosyal güvencen var mı? Yeşil kart, sigorta vesair bişey.

Mahfuz: Yeşil kartım var, başka şeyim yok.

Doğan: Anladım. Kağıt toplayarak geçim sağlıyorsun; yeşil kartın var. Bu ev senin mi yoksa kira mı ödüyorsun?

Mahfuz: Kira burası abe; sağolsun ev sahibi bizden az kira alıyor; çok bi kiramız yok şimdi; 25 milyon kiramız var.

İşte bi sıkıntımız var, suyumuz yok.

Doğan: Suyu nerden buluyorsun?

Mahfuz: Karşı tarafta bir okul var; gidip onun bahçesinden çekiyoruz; böyle idare ediyoz işte.

Doğan: Burda, hısım- akraba, ana- baba kimin kimsen var mı?

Mahfuz: Yok yok.

Doğan: Sen yalnızsın burda yani, öyle aile dayanışması falan?

Mahfuz: Valla aile dayanışması yok; bizden uzaklar.

Doğan: Memlekettten arasıra bir şey geldiği olmuyor mu?

Mahfuz: Yok yok.

Doğan: Bursa'da çok Vanlı var; sizin oranın insanı gurbette birbirini kollar benim bildiğim.

Mahfuz: Benim derneklere gittiğim yok hocam

Doğan: Senin tahsil durumun ne Mahfuz? Okuman yazman var değil mi?

Mahfuz: Okumam yazmam var. İlkokula gittim ben hocam.

Doğan: İlkokulu Van'da bitirdin.Orada ne iş yapıyordun?

Mahfuz: Orda da böyle işte seyyar satıcılık yapıyorduk, sonra buraya geldik.

Doğan: Sana kim tavsiye etti Bursa'ya gelmeni?

Mahfuz: Vallahi tavsiye ...

Doğan: Haritadan yer mi beğendin kendine?

Mahfuz: Onun gibi bişey oldu yani. Orda geçim yapamadık onun için geldik işte. Geçim yapsak ne işimiz var burda hocam? Görüyorsun işte yaşadığımız yeri, evin basamaklarından çocuklar düşüyor aşıya; suyu yok ta nerden getiriyoruz bu halimizle.

Mahfuz: Bursa'da hemşeriniz çok aslında

Doğan: Bursa'da hemşerimiz çok ama kimsenin birbirinden haberi yok. Birader de gitti yok; kendi halimde gidip geliyorum işte; bi iş olsa gider gelirim ona.

Doğan: Çocuklarının sağlık durumu nasıl?

Mahfuz: Özürlü olan bi kızım var; özürlü değil de ağır hastalığı var

Doğan: Nesi var?

Mahfuz: Doktorlar Talasemi diye bi hastalığı var diyo; vucudu kan üretmiyo bunun.

Doğan: Tedavisi nasıl yapıyor bu hastalığın?

Mahfuz: Doktorlar devamlı kan veriyo buna; kan ilavesi yapıyorlar. 20 günde bir kan verilmesi gerekiyor; üç hafta da bir getirip götürüyorum işte.

Doğan: Yeşil Kartın var mı?

Mahfuz: Yeşil kartım var, zaten olmasa götüremezdik, ölürdü.

Doğan: Bu kağıt işinden ne kadar geçiyor eline?

Mahfuz: Kağıt işinden geçim anca yapabiliyoruz; yani şimdi kiramız cüzi olmasaydı o da olmazdı; çoluk çocuk var hocam, bir kağıttan ne olur onu sen düşün hocam; ekmeğimiz çıkıyo hepsi o.

Doğan: Hayır ben zengin olursun demeyeceğim zaten; bir fikir sahibi olmak açısından sordum. Çocuklar okula gidiyor mu?

Mahfuz: Gidiyo; bunun ablası gidiyo; bu sene de bunu göndereceğiz.

Doğan: En büyüklere, rahatsız olan gitmiyor mu?

Mahfuz: Hayır o, gidemiyor.

Doğan: Mahfuz yaş kaç?

Mahfuz: 25 abey

Doğan: Seninle çok farklı ortamlardan geldiğimiz için, bilmediğimden soruyorum; kusuruma bakma; sen Vandan ayrılırken senin anan- baban- kardeşin-amcan-dayın "ya Mahfuz sen nereye gidiyorsun? Orda ne iş yaparsın, ne yersin ne içersin" diye sormadılar mı? Çünkü sen mesleği olmayan birisin, nasıl kendine güvenip geldin?

Mahfuz: Yani bizim orda, nasıl diyem sana, bu türlü olaylara kimse kimseye bakmıyo. Desem ki ben sana "ben babamdan fayda görmemişim" inamazsın bana. "Ya senin de baban nasıl baba" dersin.Okul okuyodum; beni çok çocuk yaşlarda evlendirdi babam; 13-14 gibi evlendim zaten.

Doğan: 13-14 yaş gibi evledin? Hanımın yaşı kaç?

Mahfuz: Hanım da benle yaşıt.Okul okuyamadık; evin en büyük çocuğu olduğumuzdan, hadi oraya koş, hadi buraya koş; evden ayrıldık; babadan bişey görmedik.Şimdi biz biraz da gördüğümüz için onların o yapısı var yani; sana nasıl diyem?Ben şimdi kalkıp çocuğumu 13-14 yaşında evlendirdiğim zaman,o hataya nasıl düşebilirim?

Doğan: Koyuna keçiye bakmak için kadın lazım diye mi oluyor bu işler?

Mahfuz: Yok abe, bizim o zaman koyunumuz da yoktu gerçi; çocuklar çoktu, annem de rahatsızdı diye.

Doğan: Yardımcı olsun diye yani.

Mahfuz: He öyle yoksa, maddi bişeyimiz de yoktu.

Doğan: Kaç kardeştiniz?

Mahfuz: 10 kardeşlik

Doğan: Baban on çocuk yaptığına göre, hali vakti yerindeydi herhalde?

Mahfuz: Yok abey; babam da hamalık yapıyordu.

Doğan:Sen 13 yaşında evlendiğine göre resmi nikahın da yok.

Ma hfuz: Yoktu da sonradan yaptırdık; nufus kağıdı lazımdı çocuklara; valla inanırmısın abey, bir iş olsaydı ben çalışırdım; ben kendimde bıkmışım bu işten; aşırı yoruluyom; iş değil zaten; nasıl deyim sana, bi mecburiyetten; insan onu da yapmasa ne yapacak?

Doğ an: Ma hfuz hep böyle terlermisin? Dikkatimi çekti, hava pek sıcak değil, sen terliyorsun

Ma hfuz: Abey terleme var, heralde üşütmüşüm.

Doğ an: Ma hfuz, ayağındaki sakatlık doğuştan mı sonradan mı oldu?

Ma hfuz: Yanlış iğneden olmuş abey, sonradan. Biri ötekiden kısa ayağımın, onun için ağır iş göremiyom. Ben iş için rapor çıkarmak istedim abey, bana vermediler; yüzde 40 olması lazımmış; gittim doktora yüzde 25 verdi.Vali yardımcısına çıkmıştım; durumu anlattım; "git devlet hastanesinden raporu al; işçi bulma kurumunun sakatlık kadrosundan sokalım" dedi, alamadık.

Doğ an: Ma hfuz bu kağıt toplama işinden önce ne tip işler yaptın?

Ma hfuz: Kısa bi süre gübre fabrikasında çalıştım; iş ağırdı, ayağımdan rahatsız olduğumdan olmadı.

Doğ an: Evde elektiriğinin var suyunuz yok. Neden öyle?

Ma hfuz: Hocam dışarda suyumuz vardı, ordan alıyorduk; kötü bir komşumuz var; içki içer, pis işler yapar; onun yüzünden kapattılar çeşmeyi, kestiler. Daha sonra başka komşudan istedim suyu; onlar da kabul etmedi; şimdi okuldan taşıyoz.

Doğ an: Nerden geldik buraya, hiç gelmeyeydik dediğ in oluyor mu?

Ma hfuz: Oluyor hocam, olmaz mı? Pişmanlık ne fayda, "orası burdan beter, burası ordan beter" iyi bi yer varsa ben gideyim oraya hadi.

Doğ an: İyi bir yer var, Miami.

Ma hfuz: (Gülüşmeler) Bi nebze olsun yine doğ u dediğ in zaman, bi nebze şey bakımından, nası diyim yani artık, böyle insanların artık buraya ayak uyduramaması yüzünden mi diyelim artık, biraz daha şey abey, nası diyim sana?

Doğ an: Dışlanıyor musunuz?

Ma hfuz: Dışlanmak yok abey;dışlanma çağını atlattık biz; o bitti o iş; dışlanma çağı bitti de; işte bi PKK zamanı vurulma kırılma oldu; biz işte bu yüzden... 90'lı yıllarda Van çok şahane bi yerd i abey; göç olayı yoktu; kendi insanı içindeydi; yerli insan bulamazsın şu anda.Geldi Hakkarilisi, Diyarbakırlısı, Muşlus u, Mardinlisi, Şırnaklıs ı doldu.

Doğ an: Neyse Ma hfuz, iyi olur işallah. Yine büyük şehirdesin; kızına bakılıyor.

Ma hfuz: Çocuk hastanesine götürmüştüm, anlamadılar, beslenme bozukluğu var dediler; fakülteye götürdüm; bir ongün yatırdılar orda, çok rahatsız olmuştu; sürekli kan alıp veriyorlar o da pek iyi bir şey değil; bu hastalığın da pek çaresi yokmuş; fakülteden önce bi doktor sen bu çocuğ u "İstanbul'a, İzmir'e götür, biz bakamayız ona" dedi. "İyi söylüyorsun da abi benim param yok, maddi gücüm yok" dedim; "o zaman kendini sevk ettir fakülteye" dedi; onlar da "biz sevk vermeyiz" dedi, öyle kaldı.

Doğ an: Yine de sen sabırlı ol; çocuğ a iyi bak; kendine de iyi bak. Kendini bırakma, tamam mı?

Ma hfuz: Oldu abey, sağolasın.

26. Nurten(30)

Yoksulluğ un kadın yüzü Nurten'de çok açık görünüyör.Benle yaşıt olmasına rağmen, akranım olabileceğ i hiç aklıma gelmedi: en az 40-45 gösteriyor. Oturduğ u evin bahçesi, tam anlamıyla çöp depolama yeri gibi. Evin içinde ayakkabı ile dolaşılıyor, çünkü evde ne halı var nede üzerine oturulabilecek bir nesne. Bir odanın içindeki yedi çocuk ve annesine üç ördek yavrusu arkadaşlık ediyor.Çocukların evden kaçmaması için evin kapısı içeriden birkaç kat düğüm atılarak çamaşır ipiyle bağlanmış.

Doğ an: Ablacığ im neden bağladınız bu kapıyı, aç hele biraz konuşalım.

Nurten: Çocuklar kaçıyo, tutamıyom evde çocukları canları sıkılıyo.

Doğ an: Senin kaç çocuğ un var, ben sayamadım bunları; bunlardan başka görmediğ im var mı?

Nurten: Ben de çocuk yedi tane.

Doğ an: Bu elindeki(bebek) kaç aylık?

Nurten: Bu elimdeki daha iki aylıktır; kulağından rahatsız.

Doğ an: Bunun sadece kulağı değil kendisi de rahatsız.

Nurten: Bu çok küçük kaldı, kilosu az; benim sütüm de yok; paramız yok süt, mama bişey de alamıyoz, siz bi yardım etseniz.Çocuğ un ilaçları var, iğnesi var. Keşke birine verseydim de benden daha iyi bakardı.

Doğ an: Senin adın ne bacım?

Nurten: Nurten.

Doğ an: Nurten, yeş il kartın yok mu senin?

Nurten: Yeş il kartım var, doktora götürdüm ama ilaç alamadım.

Doğan: Neden ilaç alamıyorsun ki onu anlamadım, yeşil kartım var demedin mi? Doktor sana ilaç yazdığına göre, ilacı hastaneden alabilirsin; ilacın parasının yarısını senden alacaklar diye mi almadın ilacı?

Nurten: Yok eczane para almadan ilaç verir mi?

Doğan: Yalnızca muayene oluyorsun ama ilaç alamıyorsun; ama benim bildiğim kadarıyla yarısını alıyorlar. Doktorun verdiği reçete yanında mı, onu bir göstere bana; olmazsa ben alıp geleyim.

Nurten: Reçeteyi kaybetmişim.

Doğan: E bravo yani. Neyse ben daha sonra tekrar uğrarım, belki o zamana bulmuş olursun.

Nurten: Sağol abe.

Doğan: Nurten kocan ne iş yapıyor?

Nurten: Kocamın doğru dürüst bir işi yok; pazarlar dağıldıktan sonra kağıt topluyor, onunla geçiniyor; işte ne getirirse onunla idare olacak.

Doğan: Kocanın sigortası da yok haliyle.

Nurten: Yok yok, hiç bişeyi yok abe

Doğan: Nurten nerelisiniz siz?

Nurten: Ben Vanlıyım ama beyim Siirt'li.

Doğan: Sen Vanlısın o Siirt'li, nasıl buldunuz birbirinizi?

Nurten: Valla bu çobanlığa geldi de öyle oldu işte.

Doğan: Kocan Van'a çobanlığa geldi, seni gördü, istedi evlendiniz.

Nurten: Evet, evet.

Doğan: Nurten yaşın kaç?

Nurten: Otuz olacak herhalde, yaklaşık otuz

Doğan: Yaşının kaç olduğundan emin değilsin yani; insan yaşının kaç olduğunu bilmez mi?

Nurten: Valla ne bileyim, işte öyle.

Doğan: Nurten evin içinde bu ördeklerin ne işin var? Elindeki çocuk zaten hasta, böyle hayvanlarla bir arada olur mu?

Nurten: Valla abe, bu benim küçük oğlan, aha şu gördüğün varya bana çok çektiriyor; evde oyalanacak bişey yok diye devamlı dışarlara kaçıyo; bunlarla oyalansın sokağa kaçmasın diye aldık koyduk içeriye, ne yapalım çaresizlikten ne yapacağımızı bilmiyoruz.

Doğan: Bunun dedi ne böyle, neden bu kadar üzüyor seni; çok mu yaramaz?

Nurten: Vallahi bundan bıkmışım; bu trafik kazası geçirdi beyninden yaralı; kafasının kemikleri kırık bunun.

Doğan: Nasıl bir trafik kazası geçirdi, arabamı çarptı, ne oldu?

Nurten: Abe, bu kamyon giderken kasasına asılmış, kamyon durduğunda düşmüş ordan, tutunamamış; ondan sonra evin önünde bi arabaya tırmanmış gene düşmüş.

Doğan: Akıllanmamış da bir daha mı giden arabaya tırmanmış?

Nurten: Yok bizim evin kapısı bağlı olduğundan kimse yaşamıyo sanıyorlar; evin önüne arabalarını park ediyorlar. Çocuk evin önünde duran arabanın üstüne çıkmış, bu sefer durduğu yerden düşmüş. Doktora götürdük, doktor ' bir daha düşerse kurtuluşu yok' dedi; onun yüzünden çapıyı açamıyorum.

Doğan: Ah be bacım ne luzumu vardı bu kadar çocuğun, zaten kendinize zor bakıyorsunuz; bari bu elindeki yavrucak olmasaydı; bak keşke birine versem diyorsun; neden bi dur demediniz şu işe?

Nurten: Benimkilerin hepsi oğlan oldu, bir tane de kız olsun istedik; bu da oğlan oldu. Ne yapalım?

Doğan: Ne yapalım demen lazım ama neyse olan olmuş artık; bu kadar yetsin artık. Bu çocukları hiç çalışmaya gönderdin mi?

Nurten: Vallaha giç göndermek istemiyom ama yine de gittiler.

Doğan: Nereye gittiler, ne iş yapar bunlar?

Nurten: Babalarının yanına gittiler yardım etmeye; pazar dağıldıktan sonra kağıt topluyolar, öyle babalarına yardım ediyorlardı; ama şimdi göndermiyom artık; çünkü çok korkuyom bişey olacak buna diye; kafasına gine bişey olsa...

Doğan: Kafası normal görünüyor aslında, kırık çıkık varmış gibi durmuyor.

Nurten: Kafası içinden kırık, beynine gelmiş artık.

Doğan: Ne kadar oldu Bursa'ya geleli?

Nurten: Beş sene oldu.

Doğan: Sen bu eve kira ödüyor musun?

Nurten: Ödüyorum.

Doğan: Ne kadar kirası

Nurten: 60 milyon

Doğan: Buraya gelmeden evvel başka bir yerde oturdunuz mu?

Nurten: Oturduk, aşşada.

Doğan: Orada otururken de kirada mıydınız?

Nurten: Evet; orayı otopark yaptılar buraya taşındık.

Doğan: Kocan bu kağıt işinden önce ne yapardı?

Nurten: Valla o inşaatlarda çalışıyordu; düştü kendisi, kolundan sakatlandı, ameliyat oldu. O yüzden durum bu yani; ağır bir iş yapamaz; kim ne verdiyse onunla geçiniyoruz.

Doğan: Kaymakamlığa yardım almak için müracat ettiniz mi?

Nurten: Ayda yılda bir 30 milyon para veriyorlar; onu da gidersek veriyorlar, gitmezsek yok.

Doğan: Sizin gidip almanız gerekiyor yani.

Nurten: Evet aylık maaş gibi bişi değil; gidersen alıyorsun yoksa yok yani.

Doğan: Yeşil kartınız var demiştiniz

Nurten: Bütün fakirlerin var.

Doğan: Yoksul insanın çok olduğu doğru da hepsinin yeşil kartı yok; belki içlerinde bundan haberdar olmayan bile olabilir.

Nurten: Yok yok eskisi gibi değil; polis araştırıyo; araştırılıyo zaten; bana karakolun kendisi yardım ediyö; gidip oraya sorabilirsiniz.

Doğan: Benim karakola bir şey sormama gerek yok; bizim yaptığımız iş için sizin söylediklerinizin doğru olup olmadığını araştırmamız gerekmiyor; benim için asıl olan sizin söyledikleriniz; bizim araştırmacılığımız müfettişlik işi değil; bilimsel amaçlı bir çalışma; sadece sizinle sınırlı değil bu yapılan çalışma; yoksulların yaşam koşullarıyla ilgili daha genel bir şey.

Nurten: Siz üniversitede hocasınız

Doğan: Evet.

Nurten: Valla yaşam şartları gördüğünüz gibi; bazen ac da oturuyoz, olduğu zaman da şükrediyöz, olmadığı zaman da şükrediyöz.

Doğan: Memleketten bişeyler geliyor mu?

Nurten: Hayır.Kardeşin kardeşe faydası yok; Allah aşkına kim ne vercek?

Doğan: Şimdi bu göç işi nasıl oluyor ben onu merak ediyorum. Sizin memleketinizden biri buraya gelip arkasından sizi mi çağırıyor? Nasıl oluyor bu iş bir anlatsana.

Nurten: Şimdi evvelden bir inşaat işi vardı. Benim kaynanam kayın babam beni evden kovdular, anlatabiliyor muyum?

Doğan: Siz evlendiğiniz zaman Van'da mıydınız?

Nurten: Evet beraberdik, bizi kovdular; bişi vermediler, mecburiyetten geldik.

Doğan: Siz Siirt'te mi evlendiniz, Van'da mı?

Nurten: Van'da evlendik.Siirt'te oturduk biraz ama gene buraya geldik. Beyim burda inşaat işi yapıyordu.

Doğan: Evlenmeden önce mi gelmiş Bursa'ya?

Nurten: İstanbul, Antalya gibi şehirleri hep dolaştı kendisi inşaat işinde; en son düştü, kolları kırıldı; ameliyat oldu; ağır kesinlikle kaldıramıyo.

Doğan: Daha hafif olur diye, kağıt işine başladı.O işi nerden öğrenmiş.

Nurten: Onu heralde inşaatla çalışırken daha önce görmüş.

Doğan: Peki sadece bu kağıtla geçiniliyor mu? Başka ilave bir gelir olacak şeyi var mı?

Nurten: Pazarlara gidiyo, pazarcılara yardım ediyö; pazarın çöplerini kaldırıyo; kimi sebze veriyo, kimi meyve veriyo, kimi onu kimi bunu; öyle bişeyler getiriyö bazen eve.

Doğan: Anladım. Bu çocuklardan okula giden var mı?

Nurten: Aha şu ikisi.

Doğan: Okul durumları nasıl?

Nurten: Biri ikiye geçti, öbürü üçe geçti.Bunun matematiği süper, okumayı da söktü; biraz biraz heceliyo ama okuyo; öğretmen "bununla uğraşın" dedi.

Doğan: Sen hiç çalıştın mı?

Nurten: Yok, bunları anca zaptediyom.

Doğan: Bir rahatsızlığın var mı?

Nurten: Kafadan rahatsız olabiliyim. Bu bende kafa bırakmadı, mahfetti bu çocuk beni.

Doğan: Evden kaçan değil mi?

Nurten: Evet.

Doğan: Öğretmenleri çocuklara yardımcı oluyor mu, defter kalem, kırtasiye malzemesi konusunda.

Nurten: Yok yok.

Doğan: Bu çocuğun okuması için bir sürü şey lazım. Kitap lazım, üstbaş lazım...

Nurten: Şimdi yalan söylemeyelim bazen kazak filan veren oluyo.

Doğan: Sürekli bir yardım yok yani, zaman zaman geliyor.

Nurten: Ahsen abla isminde biri var; sağolsun o aydan aya un, şeker, makarna gibi şeyler getiriyor; onun dışında yok öyle sürekli.

Doğan: Bu abla kim, onu tanıyor musun?

Nurten: Bursa'dan geliyor; çok güzel bir insan, sizin yaşlarda örtülü, genç birisi.

Doğan: Vakıf mı, dernek mi, gönüllü mü nedir sordun mu?

Nurten: Zannedersen bi yere bağlı değil. Valla o da zenginlerden toplayıp getiriyormuş heralde.

Doğan: Geldiğinde size ne sordu ilk önce?

Nurten: Hal hatır sordu; çocukların sıkıntısı var mı diye soruyo; bulduklarını getiriyö, bizim gibi başka yoksulları da duyduğunda etraftan gidip bakıyormuş; dün çocuklara yazlık ayakkabı getirmişti sağolsun.

Doğan: Anladım. Siz topladığınız kağıtları bu evde mi biriktiriyorsunuz?

Nurten: Evet, çöplük gibi zaten ortalık.

Doğan: Bu evin sahibini tanıyor musun? Ne iş yapar?

Nurten: Avukat, hakim, savcı; kendisi almayı kirayı; fakir kardeşi varmış o alıyor.

Doğan: Avukat, hakim savcı her neyse, onun fakir kardeşi mi varmış?

Nurten: Olur böyle zamanda.

Doğan: Bu zamanın nesi var ki?

Nurten: Bu zamanda kardeş kardeşi takmıyo; ben kendimden görmüşüm.

Doğan: Sen kaç kardeşsin

Nurten: Ben beş kız kardeşim.

Doğan: Oğlanları saymıyorsun?

Nurten: İki-üç oğlan var. Annem de hep oğlan demiş; Allah da hep kız vermiş ona.

Doğan: Oğlan dı kız dı diye ayırmamak lazım aslında değil mi?

Nurten: Yeri geliyo oğlanın da bi faydası olmuyo ama, ne yapıcın bi kere öyle olmuş.

Doğan: Peki Nurten, ben artık gidicem, sen gel de bu kapıyı tut.

Nurten: Tamam, bu çocuğa bi yardım edebilceniz mi?

Doğan: Sen reçeteni bul; ben hanımı da yollayacağım sana, biz de varsa bizden eğer yoksa komşulardan çocuk giysisi, battaniye, büyüklere oyuncak filan bişeyler ayarlamaya çalışıcım. Haydi eyvallah.

27. Filiz(23)

Filiz, Nurten'in kız kardeşi. Filizin eşi de sakatlanma sonucu inşaat işini bırakarak kağıt toplama işine başlamış. Filiz 23 yaşında olmakla beraber, kilosu dolayısıyla yaşının çok üstünde gösteriyor. Birikmiş elektrik borcu dolayısıyla evinin mühürleneceği günü bekliyor kendi ifadesine göre. Filizin kız kardeşi Nurten'den en önemli farkı yedi yerine şimdilik üç çocuğunun olması. Harap durumdaki evin içi, çocukların oyuncağı haline dönüşebilecek olan el yapımı elektrikli gereçlerle dolu. Filizin ve eşinin okuryazarlığı yok.

Doğan: Merhabalar, Filiz hanım sizsiniz değil mi?

Filiz: Evet benim. Ne vardı?

Doğan: Ben üniversiteden geliyorum; bir yoksulluk araştırması yapıyoruz; onunla ilgili olarak sizle biraz görüşmek istemiştım. Nasılsınız iyisiniz? Var mı bir sıkıntınız?

Filiz: Bir hafta zarfında ödenmedikten sonra bizi çıkaracaklar; buraya mühür vuracaklar.

Doğan: Kirayı ödememediğin için mi?

Filiz: Hayır kira için değil; işte 400 milyon elektrik param gelmişti.

Doğan: Ne kadar süre verdiler?

Filiz: Biri bana yüz milyon verdi; onu verdim işte, faizi durdurdum; işte 400 kaldı; beyim de kolundan sakat olduğu için veremiyor.

Doğan: Ne kadar gelirse, ödemediğiniz an bu elektrik hep çarpıyor milleti. Filiz nerelisiniz?

Filiz: Van.

Doğan: Van. Van'ın neresinden?

Filiz: Vanın içindeyiz.

Doğan: Van'ın içindensiniz. Kocan ne iş yapıyor?

Filiz: Kocam kağıt topluyor, bi koluyla işte topluyor.

Doğan: Kocanın sakatlığı var; tek kolunu kullanabiliyor o yüzden. Ne zaman geldiniz Van'dan?

Filiz: Beş senedir altı senedir geldik.

Doğan: Beş altı senedir burdasınız. Kaç tane çocuğun var?

Filiz: Üç tane çocuk

Doğan: Allah başışlasın. Çalışan bir tek kocan var.

Filiz: Evet sadece o çalışıyo; çocuklarım küçük, mecbur başlarında durduğumdan çalışmam mümkün değil.

Doğan: Burda dört çocuk var; dördüncü kimin?

Filiz: Yukarda ablam var, o ablamın çocuklarından biri; ablam geçende hastanedeydi; çocuklarına ben baktım; şimdi eve geldi, öteki çocuklar yanında

Doğan: Senin ablan şu yukarı tarafta oturan 6 çocuklu hanım mı yoksa; hani iki aylık küçük bir bebeği var kulağından rahatsız.

Filiz: Evet; o benim ablam.

Doğan: Tesadüfün böylesi olur; ikiniz de Van'dan göç ettiniz; ikinizin kocası da kolundan sakat; ikinizin kocası da kağıt topluyor; iki aile de aynı durumda; tek farkınız birinizin üç çocuğu; ötekinizin altı çocuğu olması.

Filiz: Maalesef öyle, kader böyleymiş; ikimizin yüzü de gülmedi hayattan.

Doğan: Filiz, senin çocuklarının yaşları kaç?

Filiz: Bu üç yaşında, bu beş, bir tanesi de altı yaşında seneye okula gidecek.

Doğan: Çocuklar küçük olduğu için sen evdesin, çocuklara bakıyorsun; eşin de kağıt topluyor; ne civardan topluyor?

Filiz: Kağıdı çöpe atıyorlar; çöpten topluyor.

Doğan: El arabasıyla mı topluyor?

Filiz: He he.

Doğan: Kaç sene oldu Bursa'ya geleli?

Filiz: Altı sene olacak.

Doğan: Gerçi ben bunu daha önce sormuştum; kusura bakma bu günlerde çok insanla konuştuğumdan böyle tekrarlar yapabiliyorum. Bu tip tekrarların bazen yararı da oluyor; mesela birisine bir şey soruyorum; ilk sorduğumda başka ikinci sorduğumda başka cevap veriyor; böylelikle eksik anladığımız şeyleri düzeltmiş oluyoruz.Filiz, gelir gelmez burda mı oturdunuz yoksa başka bir yerde mi oturdunuz?

Filiz: Gelir gelmez bu bi göz odada oturdum; ne elektiriğim vardı ne suyum.

Doğan: Elektiriğiniz suyunuz sonradan bağlandı yani. Siz Van'da otururken nasıl geçiniyordunuz; kocan o zaman ne iş yapardı?

Filiz: Valla Van'da hiçbir iş yapmıyordu; o zaman sakat değildi, İstanbul'a gidip çalışıyordu.

Doğan: Koluna ne oldu kocanın, nasıl sakatlandı?

Filiz: İnşaattan düştü.

Doğan: Peki size kim söyledi Bursa'ya gelin diye?

Filiz: Akrabalar burdaydı biz de buraya geldik.

Doğan: Ablan daha önce mi geldi senden?

Filiz: Hayır önce ben geldim, ondan sonra ardından ablam geldi.

Doğan: Ablanın dışında aileden herhangi bir kimse de göç etti mi Bursa'ya?

Filiz: Annem de geldi.

Doğan: Annen sizle beraber mi geldi?

Filiz: Hayır önce biz geldik, annem daha sonra geldi.

Doğan: Yaşınız kaç Filiz?

Filiz: Ben 23 yaşındayım.

Doğan: 23 yaşındasın. Sen Van'da ne kadar okudun?

Filiz: Ben hiç okumadım; okumam da yazmam da yok.Adliyedeki bayan bana yardımcı oldu, okumam yazmam olmadığı için.

Doğan: Adliyedeki bayan dediğin kim? Ben 70 milyonun hepsini tanımıyorum Filiz.

Filiz: Çocukları, yani bunları dışarda görmüştü; bi açılıştan geliyodular; çocuklara meyve suyu verelim demişler.Benim çocuklarımı gördüler, evime geldiler.Ondan sonra, bu zaten hastaydı; çocuğu aldı götürdü çocuk hastanesine, orda arkadaşı olan bi doktor varmış; hastane masraflarının hepsini onlar ödediler sağolsun.

Doğan: Sana o bayan yardımcı oluyor yani.

Filiz: İşte okumam yazmam yok; bi de adliyeye girmiş bu elektirik borcu; o bana yardımcı oldu.

Doğan: Birisinden 100 milyon bulduk, faizi durdurduk demiştin.Size 100 milyonu veren bayan bu bahsettiğin bayandı yani.

Filiz: Evet. İşte memurlar geldiler, eve baktılar; "siz ödemezseniz kapıya mühür vericez" dediler.

Doğan: 400 milyon lira elektirik borcunuz birikmiş, öyle mi? Kaç ayda birikti bu borç?

Filiz: Valla beş ayda birikmiş.

Doğan: Şimdi bak Filiz, sen elektirik sobası mı kullanıyorsun burda?

Filiz: He he.

Doğan: Şimdi sen bu elektirik sobasını kullanırsan 500 milyon da gelir 600 milyon da gelir.

Filiz: E valla durumum yok benim.

Doğan: Durumu olmayan birisi için elektririk çok pahalı bir ısınma aracı; hiç olmazsa tüp kullanın; aygaz tüpünüz yok mu sizin? Tüp daha iktisatlı, bir tüpünüz olsa on gün gider; ben de öğrenciliğimde onlarla ısındım; elektririk sobası çok ceyran çeker; bu hatayı çok insan yapıyor. Tüpünüz yok mu gerçekten?

Filiz: Tüpüm var da boşaldı, dolduramadım; param olmadığından değiştiremedim.

Doğan: Bursa'da bir sürü Van'lı var; Vanlıların dernekleri var; kocan hiç gitmiyor mu o derneklere?

Filiz: Bursa'da Vanlı var ama biz onları tanımıyoruz.

Doğan: Hiç dayanışmanız yok mu aranızda?

Filiz: Derneklerinin nerde olduğunu bilmiyorum.

Doğan: Kocanın onun nerde olduğunu bulması lazım.

Filiz: Kocanın okuması yazması bile yok.

Doğan: Kocan da okur yazar değil.

Filiz: Değil.

Doğan: Ne kadar kira veriyorsunuz buraya?

Filiz: 50 milyon veriyoruz; ev sahibi çık dedi; böyle müstakil evler 150 milyon; ben nasıl çıkayım, nereye gideyim?

Doğan: Kocanın topladığı kağıtlardan hem karnınız doyuyor hem de kira veriyorsunuz öyle mi?

Filiz: Şu karşiki mahalledeki apartmanlarda oturan bir abla var; o haftada bir gelip on milyon veriyor; o parayı biriktirip ayın onbeşi geldiğinde kirayı veriyorum.

Doğan: Kocanın sigortası da yok değil mi? Çocuklara bişey olsa ne yapacaksınız?

Filiz: Yeşil kartım var. İşte beyimin kimliği kaybolmuş, yeniletmemiz gerekiyor.

Doğan: Memleketle bir bağlantınız var mı?

Filiz: Memleketle ne bi geliri var; hiç bişimiz yok zaten bizim orda.

Doğan: Memleketen gelen bir şey yok yani. Bak evinde çıplak elektririk kabloları var; bu çocuklar küçük, çocuğun aklı ermez; fişi takar piriize ölür. Böyle şeyleri ortada bırakmaman lazım; bak çocuğun eline oyuncak olmuş.

Filiz: O bizim su ısıtıcı abi (elektririk teliyle sarılmış çıplak bir makara).

Doğan: Bu ortada bıraktığın şey yangın da çıkarabilir; çok tehlikeli bir şey. Bundan insan rahatlıkla ölür.

Filiz: Benim çocuklarım ellemezler abi; benim çocuklarım tehlike olduğu için ellemiyolar.

Doğan: Çocuğun aklına güvenilir mi bacım? Bunlar sakat şeyler; Allah korusun canın yanar, yapma böyle. Ah Filiz ah, her yerinden evinin çıplak elektririk geçiyor. Bu evi nereden gelip buldunuz Filiz?

Filiz: Bir tanıdık bulmuş burayı.

Doğan: Filiz, kocan bu kağıttan başka bir iş tutuyor mu ailenize katkı yapacak?

Filiz: İşte kocam geceleri çıkıyor işe, pazar dağıldıkatan sonra kalan bişey bulursa onu da getiriyor.

Doğan: Annadım Filiz. Bu çocuklara iyi bak; senin geleceğin bunlarda. Bu elektririk kablolarını da ortadan kaldır, tamam mı?

Filiz: Tamam abi.

28. Bahtışen(40)

Bahtışen'in nufustaki ismi Zahide. Gündelik hayatında kullanmayı tercih ettiği 'Bahtışen' ismi pek de şen olmayan bahtına nazire eder gibi. Eşi verem nedeniyle çalışma hayatından uzaklaşmış; eşinin rahatsızlığı Bahtışen'e de geçmiş. Ailenin bütün geliri, kızlardan birinin aldığı 150 milyon maaş ve Bahtışen'in evde kendi çabasıyla yaptığı küçük çeyizliklerden gelen para. Yeşil kartları 5 aydır yenilenemediği için eşinin ilaçlarını şimdilik alamıyor.

Bahtışen: Buyrun gelin; ayakkabıyla gelin; zaten buralar temiz değil, yıkayamadım.

Doğan: Olsun varsın, telaş etmeyin. Nasılsınız iyimisiniz?

Bahtışen: İyiyiz Allah'a şükür.

Doğan: Memleket neresi?

Bahtışen: Erzurum

Doğan: Erzurum'un neresindensiniz?

Bahtışen: İspir.

Doğan: İspir'densin. Bursa'da epey İspir'li var. İsminiz neydi?

Bahtışen: Bahtışen; nufusta Zahide.

Doğan: Niye öyle değişik?

Bahtışen: Ne bileyim Zahide Bahtışen koymuşlar

Doğan: Eşiniz ne iş yapar?

Bahtışen: İyidir o da çalışmıyor.

Doğan: Ne oldu, neden çalışmıyor?

Bahtışen: Onun belinde kemik var; onun omurilik kemiği çürümüştü; bacağından kemik alıp oraya koydular, platin; eğilip kalkmakta zorluk çekiyo; ben yapıyom işte işi.

Doğan: Evi sen götürüyorsun

Bahtışen: Evet.Bi de kız var, muhasebe okulunu bitirdi o, güzeldi mesleği; bi ablanın yanında staj görüyodu; şimdi o abla kızı bırakmadı yanından; 150 veriyö ama ne yapalım kiramızı karşılıyo işte.

Doğan: Kirada mı oturuyorsunuz?

Bahtışen: Evet.

Doğan: Ne kadar kira veriyorsunuz?

Bahtışen: 100 milyon.Geçen sene de 100'dü; bu sene artırmadılar ama çıkarmak istiyolar.Oğullarını evlendireceklermiş; bu üstü iyi değildi ya onu yıkacaklarmış tavanı filan hep;yeniden yaptırıp oğlunu getirekmiş.

Doğan: Bu kış gelmeden, havalar soğumadan kendinize ev bulmanız lazım.

Bahtışen: İşte yok; benim gelinim arıyo yok; ev sahibine de diyo ama...

Doğan: Siz kendiniz ne iş yapıyorsunuz?

Bahtışen: Ben böyle dikiyom.

Doğan: Makineniz var, dikiş yapıyorsunuz.

Bahtışen: Evet.

Doğan: Yaptığınız işleri mağzalar mı alıyor; yoksa parça usulü başkasına mı çalışıyorsunuz?

Bahtışen: Kardeşime dikiyom ben. O da Gönen'e götürüyi, İstanbul'a götürüyi işte.

Doğan: Seyyar olarak pazarlıyor yani.

Bahtışen: Evet, seyyar.

Doğan: Anladım. Siz kaç senesinde geldiniz Erzurum'dan?

Bahtışen: 86'da.

Doğan: İspir'den mi geldiniz yoksa başka bir yerden mi?

Bahtışen: Biz Erzurum'da oturuyoduk; İspir babamın memleketi; biz buraya Erzurum'dan geldik.

Doğan: Buraya gelmeye nasıl karar verdiniz?

Bahtışen: Ben evlendim geldim; eşim burda çalışıyodu; beni ordan buraya gelin getirdi.

Doğan: Eşiniz bekarken Bursa'ya gelmiş. Peki kaçta gelmiş?

Bahtışen: Onun geldiği 25 yıl filan olmuş.

Doğan: Rahatsızlanmadan evvel, sizle evli değilken Bursa'da ne işi yapıyormuş?

Bahtışen: Dağ yolunda garsondu. Verem hastalığı geçirdi.Garson olduğu için veremle iş yaptırmadılar.Beş sene hiç bi işte çalışamadı; ondan sonra kemiği eğmiş verem, belkemiği çökmüş. Böyle geçiniyöz işte.

Doğan: Peki sizin bir rahatsızlığınız var mı?

Bahtışen: Verem ondan bana da geçti; hastanede onun yanında 45 gün ben de kaldığım için oldu.

Doğan: Hangi hastanede yattınız 45 gün?

Bahtışen: Verem olunca Göğüs hastanesinde yattı ama belkemiği olunca fakültede; Yeşil Kart'ımız vardı, işte orda ameliyat ettiler.

Doğan: Çocuklar nasıl, onlara da bulaşma durumu var mı?

Bahtışen: Onların da kontrol edilmesi lazım, ben kendim ekim ayında ciğer filmi çektirecem dispanserden.

Doğan: İlacını da dispanserden mi alıyorsun?

Bahtışen: Evet ordan bedava veriyorlar.

Doğan: Kaç çocuğunuz var?

Bahtışen: 4 tane.

Doğan: Yaşları kaç?

Bahtışen: Biri 17 yaşında, onun küçüğü 15, onun küçüğü de 1, bir de oğlan var 6 yaşında.

Doğan: O zaman üçü okula gidiyor.

Bahtışen: Evet üçü okula gidiyor; oğlan da bu sene başlayacak.

Doğan: Çocuklar, babalarının hastalığından etkilendi mi?

Bahtışen: Zaten onlar da kontrol altındaydı; benimle beraber ilaçlarını kullanmaya devam ettiler.

Doğan: Şu anda acil bir sıkıntınız var mı? En çok neyden zorlanıyorsunuz?

Bahtışen: Fırından ekme alıyöz; dedim acaba onu verebilirmisiniz. Benim kız aylık alıyo, kirayı veriyöz, elektirik, su faturası benim altımda(benim sorumluluğumda). Fırından ekmeği alıyöz; ramazandan ramazana fitre zekat toplandıği zaman veriyöz onlarlan.

Doğan: En son ne zaman ödeme yaptınız fırıncıya? Ne kadar birikti?

Bahtışen: Ta ramazanda verilmişti; ondan beri verilmediğinden 300 milyona çıkmış; fırıncı bizim kızdan istemiş sonunda; verecek durumunuz varsa birazını annen versin demiş. Ben 10 ekme alıyom günde.

Doğan: Kız 150 milyon alıyor demiştiniz, değil mi?

Bahtışen: Evet. "Birkaç yerden destek gelirse ben aylığına artırırım" demiş ablası. Şimdi kızın yol parasını da ben veriyom; işte destek bekliyo.

Doğan: Muhasebeci mi destek bekliyo?

Bahtışen: Evet. Muhasebecinin adı mavihan; isterseniz sorabilirsiniz.

Doğan: Yok ben size güveniyorum. Birisine sormama filan gerek yok. Siz ne söylerseniz benim için geçerli olan odur. Bahtışen hanım, sizin yaşınız kaç?

Bahtışen: 40

Doğan: Okula gittiniz mi hiç?

Bahtışen: İlk okula gittim Erzurum'da.

Doğan: Kaç yaşında evlendiniz?

Bahtışen: 22 yaşında evlendim.

Doğan: Doğuluların aileleri genelde kalabalık oluyor; nüfusu onikiyi bulan evler var; siz de öyle miydiniz?

Bahtışen: Evet, 7 kardeşiz biz. Bursa'da beş tane erkek kardeşim var; ikisi evli, üçü bekar.

Doğan: Çocuklarınızdan başka çalışan var mı?

Bahtışen: Bunu(kızlardan biri) soktuk işe; bunu kendim burda konfeksiyona soktum ben; okula gidecek ya kendine fistan alır. Ama heralde çok sürdüremeyecek, kolunda bi kemik var, zoru gördümü şişiyö bilye gibi.

Doğan: Onu doktora göstermedin mi?

Bahtışen: Burda bi sağlık kabini var oraya gösterdik; o da "biz anlamayız bi doktorun görmesi lazım" dedi. Bu ameliyatla olur ama yeşil kartımız beş aydır beklemede.

Doğan: Neden?

Bahtışen: Yenilenmesi lazım; gidip geliyom; kalabalık. Beş aydan beri onun peşine de duramıyom. Şeker ilacı da kullanıyo ya benim eşim, onu yeşil kartla alıyoduk; beş aydan beri onu da alamıyoz.

Doğan: Yeşil Kart dışında başkaca resmi bir kurumdan yardım talebiniz oldu mu? Müracaatınız var mı bir yere?

Bahtışen: Çocuk Esirgeme Kurumu var, sosyal hizmetler; ben oraya gittim. Eşim verem olduğu zaman çocuklara aylık bağladılar. Tekrar gene müracaat ettim, gelip baktılar eve. Onlar gittikten sonra şey almaya hak kazanamadınız diye eve kağıt geldi. Evde eşya var diye görüyolar ama bu eşyaları hep başkaları verdi; temizliğe gittiğim yerden vermişlerdi; dışarı atacaklarına bize verdikleri eşyalar bunlar; işte siz de görüyonuz, yeni filan değil.

Doğan: Vaziyetinizi iyi gördüler yani?

Bahtışen: Evet, iyi gördüler.

Doğan: Bir şey daha merak ediyorum, onu sorayım. Genelde gözlemlediğime göre, doğulu ailelerde bayan çalışmıyor. Siz Bursa'ya gelir gelmez mi çalışmaya başladınız yoksa eşiniz rahatsızlandıktan sonra mı?

Bahtışen: Bursa'ya geldiğimde eşim çalışıyordu, eşim garsonluk yapıyordu. Ben çalışmıyodum. Ben işte 6-7 senedir böyle işler yapıyom. Kesim yapıyom, dikiyom.

Doğan: Bu işi nasıl öğrendiniz?

Bahtışen: Ben zaten dikiş biliyodum, çalış çalış evde ilerlettim; kardeşim de böyle gelip yap deyince yaptık.

Doğan: Muhasebecinin yanında çalışan kız iki yıllık okul mu bitirdi?

Bahtışen: Yok o ticaret lisesinde okuyo daha; işte okulun stajını yapıyo; üniversiteye gidebilir mi bilemem artık.

Doğan: Konfeksiyonda çalışan kız ne yapıyor orda?

Bahtışen: Ona delik açma işi vermişler. Çocuk küçük olduğundan kaldıramıyo, kolu zorlanıyo; zorlanmadan dolayı şiti zaten kolu. Konfeksiyondaki kadına gidip söyledim ama "bize o iş lazım, geri kalan işleri yapacak eleman zaten çok" dedi.

Doğan: Anladım. Peki teşekkür ederim, zamanınızı aldım. İyi günler dilerim

29. İsmet(54)

Ağrı-eleşkirtten göç eden İsmet, Kürt kimliğini açıkça söyleyen ve ayrımcılık olduğu iddiasını doğrudan dile getiren tek doğulu idi. İki çocuğunun Kürt olması dolayısıyla iş bulamadığına inanıyor. Oğullarıyla beraber emekli maaşını paylaşan İsmet'in diğer doğulu ailelerden en önemli farkı, zengin-fakir ayrımı ve bu ayrımında rol oynayan tutumlar konusunda etnik ve inanç eksenli görüşleri olması idi. Diğer bir ayırıcı yönü ise, görelilik olarak daha dışa dönük görünmesi idi.

Doğan: İsmet abi, memleket neresi?

İsmet: Biz Ağrılıyız.

Doğan: Ağrının neresi, merkez mi yoksa ilçelerinden misin?

İsmet: Hocam biz Elaşkirtliyiz.

Doğan: Kaçta geldin, Bursa'ya?

İsmet: Biz yeni geldik sayılır. 94 senesi olması lazım.İşte on seneyi buluyor.Hayatımızın çoğunu orda geçirdik, sonra buraya geldik; kısmet böyleymiş.

Doğan: İsmet abi yaşınız kaç? Pek yaşlı göstermiyorsun ama ben yaş tahmininde pek iyi değilimdir.

İsmet: Benim yaşım 54. Daha mı fazla gösteriyorum?

Doğan: Dedim ya benim yaş konusundaki tahminlerim pek iyi değildir.Bazen birinin yaşını 45 gibi düşünüyorum 30-35 çıkıyor; başka birisini 40 gibi görüyorum yaşı 50 çıkıyor. Özellikle yaşı bana yakın olanları tahmin etmekte yanılıyorum.Bir de bayanları; artık giysilerinden mi yoksa başka şeylerden mi bilemiyorum ama genellikle düşündüğümünden genç çıkıyorlar.

İsmet: Ben sana bir şey söyleyem mi kardeşim? Adamı iki şey yaşlandırır.Bir tenesi, yokluktur. Adam yokluk çekerse o adam yaşlanır. Neden dersen, adamın kafası hiç bi zaman serin olmaz. Acaba şu nasıl olacak, bu pareyi nerden balaceğiz; efendime söyleyem çoluk çocuk varsa onları nasıl geçindireceğiz diye doğru dürüst uykuda uyumaz o adam geceleyin.

Doğan: Bir şey daha var demiştin, insanı yaşlandırır; o neydi?

İsmet: Ha bir de karının kötüsü yaşlandırır adamı. Eğer evde ailenle uyumun yoksa adamı o da yaşlandırır.Ama güzel geçimin varsa; hanımın iyiye o zaman adam yaşlanmaz.

Doğan: İsmet abi senin çoluk çocuk vardır heralde. Kaç çocuğun var?

İsmet: Benim beş evladım var: Dört oğlan bir kız. Üç tanesi evlidir; ikisi bekar: onlar benim yanımda.Bir iş bulamadıklarından benim yanimdeler.İkisi de meslek okulu mezundur ama gene de iş yotur.

Doğan: Ne kadardır iş arıyorlar?

İsmet: Çok fazla aramadiler. Zaten arasan da bir şey değişmeyecek. Neden, çünkü ayrımcılıh var. Eskiden dedelerimizin zamaninde böyle bir şey yoh idi. Türki, Kürdü, Çerkezi aynı postun üstünde oturirdiler.Benim dedelerim, kafkaslardan gelmiş; devlet orayı mesken göstermiş.

Doğan: Senin dedelerin Azeri mi?

İsmet: Yok değil, Kürt.Bak ben sana bu işler ne zaman değişti söyleyem. Benim kimseden korkum yok.Biz de bu ülkenin bir evladıyız. Demirel zamanına kadar böyle sen şusun sen bu meselesi yok idi. O ... hem benim köylüm, benim bilmemnen dedi hem de bu işleri başlattı; Özal zamanında iyiydi; pek bir sıkıntı yoktu; Özal gittikten sonra bu işler gene değişti.Bütün hortumcusu, bankayı götüren, yurt dışına kaçan o zamanda çıktı ortaya. Bak sen araştırmacı bir kişisin, sana doğrusunu söylemek lazım.Bu göçmenler varya, bunların hiçbirinde fakirlik yotur; fakirlik hep bizim doğlularda.

Doğan: Neden öyle?

İsmet: Bu adamlar uluslararası yardım alıyor; hem Türkiye'de emekli oluyor hem de Avrupa'dan maaşını almaya devam ediyor.Bunlar sorduğunda kendilerini acındırmak için herşeyi söyler; yardım gelsin diye doğrusunu söylemez, başka türlü söyler. Özal bunları getirdiğinde hepsine ev verdi Göçmen konutlarından; adamlar uyanık.Ordaki dayresini adam kiraya veriyor; gelip buraya oturuyor.Bir yardım piyasaya çıktımı hemen bunlar koşturur kapmaya. Muhtarına, belediyesine, fakır fukara fonuna hemen yetişirler. "Ya benim vaziyetim iyidir, almayım şunu bi gariban alsın" demezler.Ama bizimkiler öyle değil, zaten bizim vatandaş içine kapanık olur biraz; bi de nereye gidecek de nerden ne alacak onu da bilmez.Zaten gitse deyecekleri şu: "ha senin üstüne ev var; efendim senin şu kadar çocuk var, onlar bakar sana". Adam bilmiyor ki çocuğun kendi karnı doymaz; nerden anasını babasını bakacak?

Doğan:Onların çocuğu genelde az oluyor, sizinkiler onlara göre çok. Neden öyle oluyor sence?Hayvanlara, tarlaya bakacak adam lazım diye mi öyle oluyor?

İsmet: Yok öyle değil inanki.Şimdi ben bakıyorum, adamın ne ekecek bir yeri var, ne bir hayvanı ama o adamın da var çocuğu. İnanır mısın birkaç sene evvel benim köye gittim; kimsede kesecek bi hayvan bulamadım. Eskiden çoğudu; ama şimdi yok artık. Yani atadan öyle görülmüş.

Doğan: Anladığıma göre, çok çocuğun pek fazla bir gerekçesi yok. Yani şu sebeple lazımdır veya değildir dememiz mümkün değil.İsmet amca senin geliş sebebin neydi?Hayatımın çoğu orda geçti dedin. Ne oldu da hayatının kalanını başka yerde geçirmeye karar verdin?

İsmet: Hocam benim oğlanların ikisi ayrı ayrı Malatya'da Van'da okul kazandı. Gönderemedim çocukları. Göndersem arkalarından benim de gitmem icabedecekti.Ortam karışıkı.Sonra bizim orda vuracaksın kıracasın. Biz öyle adam değiliz; vurup kırmaylan işimiz olmaz; o sebepten böyle oldu. Gene Allaha şükür. Ac da olsa tok da olsa bir ekmeği bölüp yiyoz, kafamız iyi.

Doğan: Sen bana neden göç ettiğini anlattın ama neden buraya geldiğini daha söylemedin?

İsmet: Ben buraya askerken geldim ilk. Ben askerliğimi İstanbul'da yaptım. Ta o zamandan aklıma koymuştum buraları.Bir gün ne yapıp edip bu tarafa geleceğim diye düşünürdüm. Biz önce emek tarafına geldik. Üç hene bir yere ev yaptık oturduk; orda çalışırken ben Işıktepe'den arsa almıştım.Daha sonra emekten ayrıldık; aramızda bazı geçimsizlik durumları oldu. En iyisi biz kendi evimizde ayrı duralım dedik.Işıktepe'ye gelme nedenimiz anca buraya gücümüzün yetmesinden, istesen de başka yerden arazi alamazsın, pahali.

Doğan: O zaman sen 94'ten önce geldin Bursa'ya?

İsmet: Tabi 89'da geldik. Beş sene orda oturduktan sonra buraya geçtik. O senelerde iş durumu daha iyiydi. Burda memur bir tanıdığın oldu mu bi fabrikaya seni sokabirdi. Şimdi yok öyle. 92'den sonra ekonomik sebeplerden göç fazlaştığından şimdi adam fazlası var. Tanıdığın bile olsa sana diyor ki iş zor.

Doğan: Memleketle bağınız nasıl? Gidip gelirmisiniz? Size destek olacak bir şey var mı?

İsmet: Yok yok. O dayanışma filan geride kaldı. Şimdi herkes kendi derdinde. Sağolsun Doğulusu da Batılısı da duyarsız. Zenginler şükürsüz şimdi. Ben sana bir hikaye anlatayım. Belki duymuşsundur ama gene de söyleyim. Hz. Ömer bir kadını gördü; kadın taşları tencereye koymuş suyla karıştırıyor. Ömer, sen ne yapıyorsun dedi kadına. Kadın da dedi ki yiyecek bir şey yok, çocukların karnı aç, ağlamasınlar avunsunlar diye karıştırıyorum. Allah o Ömeri bildiği gibi yapsın dedi. Ömer demiş ki 'Fırat'ın kenarından bir kurt keçiyi kapsa hesabı benden sorulur. Hemen sırtında kadına erzak taşımış. Şimdi öyle adaletli bir idareci yok. Komşusunun halini soran zengin de yok. Gene fakir fakire veriyor ne veriyorsa.

Doğan: Memleketteki durumu sormuştum.

İsmet: Bir aradaş memlekete gidiyordu geçenlerde, ona tuz ısmarladım. Doğunun tuzu eyidir; salamuralara koymaya eyi gider. Adam tuzu vermemiş. Ya parasıyla değil mi arkadaş demiş. Adam ne dese begenirsin: " Madem buraları beğenmiyordunuz bırakıp gittiniz oralara neden şimdi buraların malını istiyorsunuz. Yok size tuz muz " demiş. İnsanlarda birbirine saygı, sevgi kalmamış. Zengini de aynı hepsi de bir. Kadın evde it besliyor; bir ton para harcıyor onun etine sütüne, yimeğine. Gel şurda bi fakir var, az yardım et desen ite verdiği paranın yarısını vermez. Vermiyor zekatını, ondan sonra korkuyor sokakta; aman malıma canıma bişey olmasın diyor.

Doğan: Senin bildiğin böyle olaylar mı var? Yoksa öyle olduğunu mu tahmin ediyorsun?

İsmet: Bunda bilmeyecek ne var? Zenginin fakirin, açın tokun halini herkes bilir. Ben şimdi camiye giderim, cami derneğine de üyeyim ama bizi dışarda bıraktılar. Halbu ki bu caminin çoğunu biz yapmıştık; bu göçmenler biz yaptık diye üstüne oturdi. Neyse mevzuyu uzatmayalım. Camiye girdin, bir adam var üstünden başından belli karnı gurulduyor, adamın içi ötüyor; sabah bir tas çorba içmiş akşam olmuş; hemen onun yanında biri var, yemiş pirzolu köftayı şişkinlik yapmış, üstüne bir maden suyu çekmiş gak gak gegirtir. Namazdan çıktımı kimse kimseye bakmadan ortalık dağılır. Nerde kalmış insanlık? Nerde kalmış müslümanlık? Mahalesef böyledir ama kime ne yapacan? Hadi bana eyvallah, bu kadar yeter. Varsa daha soracağın sor, yoksa gidecem.

Doğan: Peki İsmet amca, sağolusun. Biz de soru çok ama senin canın sıkıldı besbelli; onun için ben seni daha fazla tutmayacağım. Hoşça kal.

30. Mevlüt(47)

Mevlüt Işıktepe'deki gecekondü sakinlerinden bir tanesi: Diğer gecekondüculardan farklı yönü Doğudan veya Karadenizden göç etmemiş olması; aile Söğüt'ten göç etmiş. Geçim sıkıntısı ve çocuklarının okul problemleri çevre insanları tarafından biliniyor. Geçim darlığı aileyi kaçak elektrik kullanmaya itmmiş ve sonuçta ödenmesi çok ağır olan bir fatura meydana gelmiş. İntihar etmeyi düşünmüş olan Mevlüt bey'i bu kararından caminin geçici imamı olan Şaban hoca vazgeçirmiş.

Doğan: Mevlüt bey merhabalar, sizinle biraz konuşabilir miyiz? Durumunuzu Şaban Hoca anlattı biraz; bana da bir yardımınız olabilirse diye söyledi.

Mevlüt: Evet hocam, ben seni gördüm buralarda; üniversteden geliyo, yoksulları soruşturuyo dediler sizin için; bizim vaziyeti herkes biliyo burda aslında; işte çoluk çocuk maduruz.

Doğan: Ben başkalarının söylediğine göre çalışmam; sizinle bizzat görüşmemiz lazım.

Mevlüt: Tamam, olur hocam.

Doğan: Mevlüt bey yaş kaç?

Mevlüt: 47 hocam

Doğan: Memleket neresi?

Mevlüt: Biz Söğütün tozma köyündeniz.

Doğan: Sen yakınlardan geliyormuşsun. Nerden buldun bu Işıktepe'yi?

Mevlüt: Hocam benim kayınço aşşa tarafta oturuyo; şu ilerde gözükken tuğlalı ev var ya orası; o benden 90'da gelip o konduyu yaptı; kendisi inşaat işleriyle uğraşıyo; inşaatlarda demir bağılıyo; ondan öğrendik, zaten köyde geçim de kalmadıydı; burası hiç olmazsa büyük şehir dedik; aslında ben çocuklar için geldim; benim büyük oğlan okusun diye. Bizim halimiz ortada; hiç olmazsa o okusun dedim.

Doğan: Senin kayınçonun vaziyeti nasıl? Onun evi de çok kötü durumda görünüyor. Böyle bir ev hiç görmedim hayatımda; tuğlaları üstü üste yığılmışlar, aralarına harç bile koymamışlar gibi duruyor. Sanki evi domino taşı gibi üst üste yığarak yapmışlar. Yanlış mı görüyorum? İnşaatçılıkla uğraşan birinin evinin daha düzgün olması gerekmez mi?

Mevlüt: Hocam o evi geçici yapmış kayınço; öyle görüldüğüne bakma, masrafa girmek istememiş; hazine arazisi olduğundan orası yarın bir gün gelip yıkacaklar. Onun işi iyi aslında; kendisi demircidir; inşaatlarda demir bağılıyo;

üst tarafta kendisine arsa aldı; orda ev yapacak yeniden. İnşaat işleri bi zamandır zayıf gidiyordu; onun işçin başlayamadılar. Onun vaziyeti bizden iyi abi.

Doğan: Senin vaziyetin nasıl?

Mevlüt: Abi bizim vaziyet hepten berbat; sıkıntıdan gözüme uyku girmiyö; zaten kendim de rahatsızım; düşünüyöm düşünüyöm nası olcak bilemiyöm. Kendimi intihar edecektim; kafaya koyduyüdüm yani; boynuma bi kağıt asıp intihar etcektim; yalnız kendi başıma değil; hepsini birden alıp götürcektim yani. Bu Şaban hoca tuttu beni; yapma etme günahı dedi; sana ben yardım etcem, gazteye haber vercem, programlara vercem, sana yardım getircem dedi. Hani televizyona çıkıyo, bi program var, fakilerin yanına gidiyolar, yardım veriyolar, hastaneye bakıyolar, onlara yazalım diyodu; uğraşıyo sağolsun; o adamın sayesinde ben vazgeçtim şimdilik yani.

Doğan: Onun çalışmalarından bir netice çıktı mı?

Mevlüt: Yok abe, ben o sebepten biraz da aslında pek anlatmak da istemiyöm sana; herkese anlattım, defalarca anlattım; herkes yapcez etcez diyo, ondan sonra gidiş o gidiş oluyo. Şimdi ben kendim gibi sanıyöm başkasını da; misal ben böbreklerimden rahatsızım, seni de öyle biliyöm; sanki sen de böbrek hastasıymışın gibi konuşuyöm içimden. Geçen gazteden geldiler, bi sürü sordular sordular; sana şunu vercez bunu vercez dediler; bizim resimleri aldılar, işlerini gördüler; ondan sonra "biz söyledik filana; bizim işimiz değil bu; bizim yapabileceğimiz bişey yok" dediler. Madem senin yapabileceğin bişey yok, neden gelip bana yapıp ederiz diyon; herkes birbirini kullanıyo, yeri geldimi bizim gibi garibanı da kullanıyo; bizi reklam ediyolar hepsi o yani.

Doğan: Senin bu bana anlattığın şeylerin benzerini daha önce gördüğüm iki bayan da söyledi. Sizi özellikle mi seçiyorlar; yani nereden gelip buluyorlar, bir sürü başka ev varken?

Mevlüt: Şimdi abi, bunlar muhtara gidip konuşuyo, anladığım kadarıyla "bize acil bi kaç fakir bul" diyo; heralde gecekondulardan olsun istiyolar; gecekondular biliyosun bizimki gibi daha acındırıcı oluyo, şimdi apartman olduğu zaman zengin gibi duruyo; adam aslında zengin filan değil, bi maasıyla zor geçiniyo, bi sürü çocuk var okuyan; ama onun yanına gitmiyo; biz ayak altında olduğumuzdan bize gelmesi kolay oluyo. Bizim evi gelip çekiyolar, işte burda oturuyo şu fakir diyolar, işi şip şak bitirmiş oluyolar; adamın fakirin derdinle filan alakası yok ki; çorbasına bakıyo; arada bizi de resim yapıyo; onun için artık benim kimseye derdimi açasım gelmiyo; neden, çünkü anlattıkça yeniden üzüliüyöm, olan bize oluyo gine.

Doğan: Sizin eviniz de gecekondu, hazine arazisine yapılı; elektrik su problem olmadı mı?

Mevlüt: Hocam suyu komşulardan alıyo; ceryanı komşudan süzme satle alıyoduk; komşu sonradan başıma iş gelir diye istemedi; çünkü ceryan işini sıkılaştırdılar. Ben büyük oğlan var, 15 yaşında okula gidiyo bu sene sınıfta kaldı bu ceryanların olmaması yüzünden. Ben köye gittiydim, komşuların şeysinden çocuk bi cahillik etmiş, çıkmış şu direktten bağliıyvermiş.

Doğan: Bu direk çok yüksek; bu çocuk kendi başına o direğe nasıl çıkmış, buna çıkmak için itfaiye merdiveni lazım.

Mevlüt: Hocam ben burda olmadımdan bilmiyöm, kendim görmedim; merdiven dayayıp çıkmış. Ceryana bakanlar görmüşler, kesip gitmişler. Benim ödediğim faturalar vardı; komşudan aldığımız süzme satten; onları hesaba katmamışlar bana on senelik ceza yazmışlar, ben cezam neyse ona razıydım ama ödediğim şeyleri de şimdi yok sayıyolar, bi de ona vergi yazıyolar. Gittim müdürüne, Şaban hoca da gitti, anlattık böyle böyle diye; adam dinlemiyö, siz diyo kebana bağlamışınız diyo; ben nerden bileyim sizin bu işi ne zamandır yaptığınızı diyo; ne dediysem inandıramadım. Okula giden üç çocuk var; ikisi bu oğlandan küçük, kız çocuğu onlar; dört yaşında en küçükleri var, okula gitmiyo daha; bir de bu büyük oğlanın ablası var, onu okudamadık.

Doğan: Toplam 5 çocuğun var; üçü okula gidiyor ve üçü de sınıfta kaldı.

Mevlüt: Bu oğlanın bölümü de zormuş; meslek lisesine başlıyadı bu sene; hocasına gitmiş bölümünü değiştirmek istemiş; ben de pek ilgilenemiyöm; çünkü ben de cahilim, anlamıyöm bu işlerden. Hocası olmaz demiş, bu saatten sonra değişmez demiş; şimdi çocuğun kafası almamış o bölümü, ceryanda olmadığından çalışamadı da; çocuk çantasını getiriyo koyuyo akşam sabah alıp gidiyo; ne yapsın ceryan yok, nasıl okucek yazcek, zaten zor geliyo o bölüm ona. Sizin okulda tanıdığınız vardır; siz de hocanız; şu hocasıyla bi görüşseniz; bu seneyi de kaybetmesin.

Doğan: Nerde okuyor?

Mevlüt: İslam Uyar'da.

Doğan: Benim tanıdığım yok ama bir araştırayım; tanıdık biri çıkarsa yardımcı olmaya çalışalım. Mevlüt usta sen nerde çalışıyorsun?

Mevlüt: Ben ayakçılık yapıyöm, temizlik işlerine bakıyöm bi yerde.

Doğan: Sigortan var mı?

Mevlüt: Var abi de maas çok az geliyo; beş çocuk; üçü okuyo; iki de hanımla biz yedi boğaz bi 303 milyona bakıyo; bunun ceryanı var, suyu var, çocukların üstbaşı var, ayakkabısı var; kışın sobaya koycak odunu var kömürü var.

Doğan: Muhtarlıktan odun kömür yardımı geldi bu sene değil mi?

Mevlüt: Geldi abe de herşey çok pahalı; bişeyin yanına yaklaşılmıyo. Ben böbreklerimden rahatsızım, ağır işe gelemiyöm. Sağlam olsam işten çıktıkdan sonra koycem şuraya bi simit tezgahı, simit satcem.

Doğan: Simit işi zor mu gelir sana?

Mevlüt: Aslında zor değil ama benim işten çıktığıktan sonra başka bi iş yapcek halim dermanım kalmıyo; eve geliyom yemek yiyom ondan sonra hemen yatıyom.Kışın burlar çamur içinde kaliyo; çocukların üs baş perişan oluyo; onlara giysi yetiştiremiyo annesi.

Doğan: Çocukların sağlık yönünden bir sıkıntısı var mı?

Mevlüt: Yok çok şükür.

Doğan: Çalıştığın için resmi kaynaklı yardımın zayıf anladığım kadarıyla; eş dost akraba veya dışardan herhangi bir yardım oluyor mu?

Mevlüt: Herkesin durumu kendine göre; ama senin gibi iyi insanlar sağolsun ramazanda filan biraz yardımda bulunuyo; erzak, eski giysi filan veren oluyo ama onun dışındaki zamanda pek uğrayan olmuyo; işte anlattığım hususlardan kimseye de bişey söyleyemiyoz.

Doğan: Sizin burada hemşehri derneğiniz filan yok mu?

Mevlüt: Var da abi, onları ben nerden bulayım; bulsam ne olcek, herkes kendi dalgasına bakıyo; zaten bi maaşımız var diye bizi iyi diye sanıyolar; insanın karnı ekmekle doyuyo ama bi ekmekle de oluyo mu?

Doğan: Buraya geldiğine pişmanmısın?

Mevlüt: Abe şimdi biz ordan da keyiften gelmedik ki; vaziyet orda da aynı, iş yok.

Doğan: Tahsilin ne?

Mevlüt: Ben okuyamadığımdan getirdim bunları; bizim orda orta lise yoktu; çocuklar büyüdüğünde bizim gibi olmasın vaziyetleri diye getirdik.

Doğan: İlk okulu bitirdin mi?

Mevlüt: Bitirmedim.

Doğan: Anladım. Tahsil zayıf, ayrıyeten mesleğin de yok.

Mevlüt: Eskiden köylük yerde idare ediliyodu; şimdi idare olmuyo artık, herkes başka yere gitsek diye bakıyo; gençler hele hiç durmak istemiyo; adam kavede televizyona bakıyo; şehirde herşey güzel sanıyo; bilmiyo ya ona öyle geliyo.

Doğan: Anladım. Sağolasın.Görüşmek üzere, ben yine uğrarım.

Mevlüt: Biz seni nerde bulucaz hocam; sen gittin mi gelmezsin.

Doğan: Benim burada daha çok yapacak işim var; hemen hemen her gün geliyorum, mutlaka görüşürüz.Bir haber çıkınca seni bulurum.

Mevlüt: Allah razı olsun.Hadi selametle; kolay gelsin.

Ek-2**GÖRÜŞME FORMU**

Görüşülen Kimse:

1. Doğum Yeri:

- a) Bursa
- b) Bursa dışı:

2. Yaş:

3. Işıktepe'ye nereden geldiği?

- a) Köy-kasaba; bağlı olduğu il?
- b) İlçe; bağlı olduğu il?
- c) İl Merkezi

4)Geldiği yılı:

5. Işıktepe'ye yerleşme kararında neyin etkili olduğu?

- a) Ucuz barınma ihtiyacı
- b) Daha önce gelmiş olan yakınlarının teşviki
- c) İş olanaklarına ulaşma kolaylığı
- d) Diğer:

6. Eğitim durumu:

- a) Okul eğitimi yok
- b) İlkokul
- c) Orta okul
- d) Lise

e) Fakülte/Yüksel okul

7. Sürdüğü İş: İş yeri?

- a) İşsiz; İşsizlik süresi?:
- b) Memurluk
- c) İşçilik
- d) Serbest

e) Emekli; Hangi kurumdan?:

8. Aylık toplam geliri:

- a) Asgari ücretten az:
- b) Asgari ücret düzeyinde
- c) Asgari ücretin üstünde

9. Gelirin Kaynağı:

- a) Yalnızca Resmi Sosyal Destek:
- b) İş + Resmi Sosyal Destek:
- c) Resmi Sosyal Destek + Aile/Tanıdık Kaynaklı Özel Destek:
- d) Diğer:

10. Medeni durumu:
- Evli
 - Bekar
 - Diğer:
11. Çocuk Sahibi İse;
- Çocuk sayısı
 - Çocukların eğitim durumu?
 - Okuma yaşı içinde olanların çalışıp çalışmadığı?
 - Çalışıyor ise, ne iş yaptığı?
12. Çalışmasını güçleştiren kalıcı bir sağlık sorunun olup olmadığı?
- Evet: Ne zamandır? Ne tür rahatsızlık?
 - Hayır
13. Oturduğu Konutun Niteliği:
- Kendine ait müstakil ev/daire ise; konutu nasıl edindiği? Kendisinin yapıp yapmadığı?
 - Kiralık müstakil ev/daire ise; ev sahibinin nerede oturduğu?
14. Konutta kimlerin kaldığı:
- Yalnız anne baba ve çocuklar
 - Diğer:
15. Konutun elektirik-su- telefon bağlantısının olup olmadığı?
- Var:
 - Yok: Ne zamandan beri?
16. Geldiği yerle ilişkisini sürdürüp sürdürmediği?
- Evet: Ne sıklıkla?
 - Hayır: Hangi Nedenlerle?
17. Işıktepe'deki konumunu geldiği yere göre daha iyi olarak görüyor mu?
- Evet Işıktepe daha iyi
 - Hayır: Geldiği yerdeki durumu daha iyi idi
18. Işıktepe dışında sürekli biçimde görüştüğü kimseler var mı?
- Evet var: Nerde?
 - Yok
19. Yoksulluğun sebebi olarak neyin önemli olduğunu düşünüyor?
- Eğitim düzeyinin
 - Mesleğinin olmamasının
 - Diğer:
20. Işıktepe'deki yakınlarından yardım görüyor mu?
- Evet: Ne tür yardımlar?
 - Hayır
21. Hemşehri dernekleriyle irtibatı var mı?
- Evet
 - Yok: Nedeni?

KAYNAKÇA

- Abadan, Nermin. ‘Sosyal Bilimlerde Yeni Gelişmeler: Modernizm-Postmodernizm’, **Toplum ve Bilim** sayı 48-49, Ankara,1990
- Agnew, John, Mercer, John ve Sopher, David. **The City In Cultural Context**, Boston: Allen& Unwinn, 1984
- Albertsen, N. ‘Postmodernism,Post-fordism, and Critical Social Theory’, **Environment and Planning D:Society and Space**,Volume 6,1998
- Althusser, Louis. **İdeoloji ve Devletin ideolojik Aygıtları**, Y.Alp - M. Özışık, 4.Baskı, İstanbul : İletişim Yayınları, 1994
- Aron, Raymond. **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, Çev.Korkmaz Alemdar, 3.Baskı,Ankara: Bilgi Yayınevi, 1994
- Aslanoğlu, Rana. **Kent Kimlik ve Küreselleşme**, 2.Baskı,Bursa: Ezgi Kitabevi, 2000
- Aslanoğlu, Rana. ‘Globalleşme ve Dünya Kenti’, **Toplum ve Bilim** 69, Bahar 1996
- Ayata, A.G. “ Gecekonduarda Kimlik Sorunu, Dayanışma Örüntüleri ve Hemşehrilik”, **Toplum ve Bilim**, 1990 Güz/1991 Kış
- Aytaç, Ömer ve Akdemir, İ.Oğuz. ‘Türkiye’de Yeni Kentli Yoksulluk Sorunu’; **Yoksulluk.Cilt II**.(edt)A.Emre Bilgili-İ.Altan, 1.Baskı,İstanbul: Deniz Feneri Yayınları,2003
- Baeten, Guy. ‘ The Europeanization of Brussels and the Urbanization of Europe: Hybridizing The City Empoverment and Disempowerment In The EU Distict’; **European Urban and Regional Studies**, 8(2), 2001
- Barnet, Richard –Cavanagh, John. Homogenization of Global Culture’, **The Case Against The Global Economy**,(edt.) Jerry Mander - Edward Goldsmith, San Francisco: Sierra Club Books, 1996
- Bauman, Zygmunt.**Çalışma Tüketici ve Yeni Yoksullar**, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999
- Bondi, Liz–Christie, Hazel. ‘Gender’, **Britain’s Cities**, (edt) Michael Pachione, London: Routledge, 1997 içinde
- Bottomore, Tom. **Marksist Düşünce Sözlüğü** Der. Mete Tunçay, İstanbul:İletişim,2001
- Bozkurt, Veysel. **Püritanizmden Hedonizme Yeni Çalışma Etiği**, 1.Baskı, Bursa: Alesta Yayınevi, 2000
- Bradly, David. ‘Rethinking the Sociological Measurement of Poverty’, **Social Forces**, vol.81(2), 2003.

- Buck, Nick v.d. ‘ Dynamics of The Metropolitan Economy’ ; **Divided Cities**, (edt), Susan S Fainstain, Ian Gordon, Michael Pachione; First Edition,Cambridge/Oxford: Blackwell Publ, 1992
- Buffoni, Laura. ‘ Rethinking Poverty in Globalized Conditions’; **Living The Global City/Globalization as a Local Process**; (edt) John Eade,London: Routledge,1997 içinde
- Castells, Manuell. **The City and the Grassroots: A Cross-Cultural Theory of Urban Social Movements**, Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1983
- Castells,Manuell. **Kent, Sınıf, İktidar**, Çev..A. Erendil,1.Baskı, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınevi, 1997
- Castells, Manuell. **The Urban Question**, London:Edward Arnold, 1979
- Coser, A. Lewis. **Masters of Sociological Thought**, 2.Baskı, ABD: Hartcourt Brace Jovanovich Inc, 1977
- Dinçer, Bülent- Özaslan, Metin. ‘ **İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**’, Ankara: D.P.T Yayını, 2004.
- Drucker, Peter. **Kapitalist Ötesi Toplum**, Ankara. Inkılap Kitbevi, 1993
- Duncan, Greg J.– Hoffman, Saul D. ‘ Teenage Underclass Behavior and Subsequent Poverty: Have The Rules Changed?’ , **The Urban Underclass**, (edt.) C.Jenks – P.Peterson, Washington D.C: The Brooking Istitution Press, 1991 içinde
- Dunford, Michael. ‘Divergence, Instability and Exclusion: Regional Dynamics In Great Britain’; **Geographies Of Economics**,edt. Roger Lee-Jane Wills, First edition, London: Arnold Publ.,1997
- Durkheim, Emile. **The Division Of Labor In Society**, 2.Baskı, New York: The Free Press, 1965
- Durkheim, Emile. **Sosyolojik Metodun Kuralları**, 2.Baskı, İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1994
- Dürschmidt, Jörg. ‘The Delinking of Locale and Milleu’, **Living The Global City/Globalization as a Local Process**; (edt) John Eade, London: Routledge,1997 içinde
- Erdoğan, Necmi.(edt.) **Yoksulluk Halleri/ Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri**, 1.Baskı , İstanbul: Demokrasi Kitaplığı Yayınevi, 2002
- Fainstain, Susan S ve Harloe, Michael. ‘ Introduction: London and New York In The Contemprary World’ in ; **Divided Cities**, (edt), Susan S Fainstain, Ian Gordon, Michael Pachione; First Edition,Cambridge/Oxford: Blackwell Publ, 1992
- Featherstone, Mike. ‘ Global and Local Cultures’, **Mapping The Futures/ Local cultures, Global Change**, (edt.) John Bird v.d., London-Newyork: Routledge, 1993 içinde

- Fischer, Claude S. **The Urban Experience**, ABD: Harcourt Brace Jovanovich Inc, 1976
- Flanagan, William G. **Contemporary Urban Sociology**, USA: Cambridge University Press,1993
- Freund, Julien. 'Max Weber Zamanında Alman Sosyolojisi', **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi**, der.Tom Bottomore-Robert Nisbet, Yay.Haz.Mete Tunçay-Aydın Uğur, 2.Baskı, Ankara: Ayraç Yayınevi, 1997
- Friedmann, John. 'World City Hypothesis' **Development and Change**, Vol.17,1986
- Frisby, David. 'Foundation of Sociology', **GEORG SİMMELE/ Critical Assessments**, edt.D.Frisby,London: Routledge,1994
- Gans, Herbert. 'Urbanism And Suburbanism', **Urban Man And Society**, edt.Albert N. Cousins ve Hans Nagpaul, Newyork: Alfred A Knoppf Inc, 1970
- Giddens, Antony. **Modernliğin Sonuçları**, Çeviren. Ersin Kuşdil, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1994
- Giddens, Antony. **Sosyoloji**, Yay.Haz.H.Özel-C.Güzel,1.Baskı,Ankara:Ayraç Yayınevi, 2000
- Giddens, Antony. **Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi**, Çev.Ü.Tatlıcan, 1.Baskı, İstanbul: Paradigma, 2000
- Goldsmith, Edward . ' The Winners and The Losers', **The Case Against The Global Economy**,(edt.) Jerry Mander - Edward Goldsmith, San Francisco: Sierra Club Books, 1996
- Goodwin, Mark . ' Governing The Spaces of Differance: Regulation and Globalization in London' , **Urban Studies**, Vol 33, Issue 8, Oct 96
- Gorz, Andre. **Yaşadığımız Sefalet**, Çev.N.Tutal, 1.Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 2001
- Gottdiener, Mark. **The Social Production Of Urban Space**, ABD: University of Texas Press, 1988
- Gürsel,Seyfettin vd.(Yaz.) **Türkiye'de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk-Avrupa Birliği ile Kıyaslama**; İstanbul: Tüsiad, Yayın No: TÜSİAD-T/2000-12/295, Aralık 2000
- Hamedinger,A. ' The End of Red Vienna/ Recent Reptures and Continuities In The Urban Governance'; **European Urban and Regional Studies**, Volume 8, Issue 2, 2001
- Hane Halkı İşgücü İstatistikleri-İl Merkezleri**: Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Samsun; Ankara: D.İ.E yayını: Yayın no: 2739, 2001
- Harloe, Michael. **New Perspectives in Urban Change and Conflict**, Heinemann Educational Books Ltd, 1981
- Harloe, Michael. 'Social Justice and the City: The New Liberal Formulation', **IJURR**, vol.25(4)2001

- Harvey, David. “ Class Structure and the Theory of Residential Differention”; **20. Yüzyıl Kenti**; Derleyen ve Çevirenler, B.Duru ve A.Alkan,1.Baskı, Ankara: İmge Yayınevi, 2002 içinde.
- Harvey, David. **Social Justice and the City**, First edition, London: Edward Arnold Publishers Ltd, 1973
- Harvey, David. **Limits to Capital**, Basil Blackwell, 1982
- Harvey, David. **Postmodernliğin Durumu**, Çev.S.Savran, Birinci Baskı, İstanbul: Metis Yayınları,1997
- Hirst, Paul ve Thompson, Grahame . **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Çeviren.Çağla Erdem ve Elif Yücel, Ankara: Dost Kitabevi, 1998
- Işık, Oğuz. ‘Globalleşme Süreci ve Kentin/Kentliliğin Değişen Anlamları’, **Birikim**, No:68-69, Aralık 94/Ocak 95
- Işık, Oğuz ve Pınarcıoğlu, Melih. **Nöbetleşe Yoksulluk-Sultanbeyli Örneği**, 1.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001
- İnsel, Ahmet. ‘ İki Yoksulluk Tanımı’ ve Bir Öneri’; **Toplum ve Bilim**, sayı 89, 2001
- Jargowsky Paul A ve Bane, Mary Jo. ‘Ghetto Poverty In The United States,1970-1980’; **The Urban Underclass**, edt.C.Jenks – P.Peterson, Washington D.C: The Brooking Istitution Press, 1991 içinde
- Jung, Werner. **Georg SIMMEL/ Yaşamı, Sosyolojisi, Felsefesi**, Çev.Doğan Özlem, 1. Baskı, Ankara: Ark Yayınevi,1995
- Kaika, Maria ; Swyngedouw, Erik. 'Fetishizing The Modern City:The Phantasmagoria of The Urban Technological Networks' **International journal of Urban And Regional Research**, Vol 24, no1, March 2000
- Katznelson, Ira. **Marxism And The City**, Oxford: Clarendon Press, 1992
- Kearns, G. ve Philo, C. **Selling Places, The City as Cultural Capital, Past and Present**, Oxford: Pergamon Press,1993
- Keil, Roger ve Lieser, Peter. ‘ Frankfurt: Global City- Local Politics’, **After Modernism** (edt.) Peter Smith, USA: Transaction Publishers,1992 içinde
- Keleş, Ruşen. **Kentleşme Politikası**, 7.Baskı, Ankara: İmge, 2002
- Kellner, Douglas. ‘Toplumsal Teori Olarak Postmodernizm’, Çev.M.Küçük, **Birikim** dergisi, sayı 40, 1992
- Kinkır, Kamil. ‘ Esneklik’ **Mercek** Dergisi, yıl:4, sayı: 15, Temmuz 1999
- Knox, Paul L. ‘ The Postmodern Urban Matrix’, **The Restless Urban Landscape**(edt.) Paul L.Knox, New Jersey: Prencice Hall,1993 içinde
- Krivo, Lauren J. ve Kaufman, Robert L. ‘ How Low Can It Go?Declining Black-White Segregation In a Multi-ethnic Context’; **Demography**, Volume 36, Issue 1, Feb 1999

- Krupat, Edward. **People In Cities**, USA:Camridge Univercity Press,1985
- Kuş, Elif. **Nicel-Nitel araştırma Teknikleri**, Ankara: Anı Yayınevi, 2003
- Lefebvre, Henri. ‘Right to the City’, **Writtings on Cities: Henri Lefebvre**,(edt.) E.Kofman-E.Lebas, Blacwell Publ., 1996
- Lefebvre, Henri. ‘The Specifity of the City’, **Writtings on Cities:Henri Lefebvre**, (edt.) E.Kofman-E.Lebas, Blacwell Publ., 1996
- Lefebvre, Henri. ‘ Instutions in a Post Technological Society’, **Writtings on Cities: Henri Lefebvre**,(edt.) E.Kofman-E.Lebas, Blacwell Publ, 1996
- Lefebvre, Henri. ‘Fragmentary Sciences and Reality’, **Writtings on Cities: Henri Lefebvre**, (edt.)E.Kofman-E.Lebas, Blacwell Publ ,1996
- Lefebvre, Henri. **Modern Dünyada Gündelik Hayat**, Çev.İşın Gürbüz, İstanbul: Metis,1998
- Leonard, Madeleine. ‘The Long-Term Unemployed, Informal Economic Activity and The Underclass In Belfast: Rejecting or Reinstating The Work Ethic’, **IJURR**, 1998
- Levine, Donald N. ‘Simmnel As a Resource For Meta Theory’ , **GEORG SİMMELE/ Critical Assessments**, edt. D.Frisby, London: Routledge, 1994
- Lewis, Oscar - Lewis, Ruth. ‘ A Day In the Mexican Peasant Family’, **Marriage and Family Living**, Vol.18(1), 1956
- Lewis, Oscar. **The Children of Sanchez**, ‘Introduction’, Penguin Books, 1980
- Lewis, Oscar. ‘ The Folk-Urban Ideal Types ’, **The Study of Urbanization**; (edt.)Philip M.Hauser ve Leo F.Schnore, Second edition,New york: John Willey & Sons Inc, 1967
- Lewis, Oscar. ‘ The Culture of Poverty’, **Society**, Vol.35 (2), 1998
- Lichtblau, Klaus. ‘Causality or Interaction? Simmel, Weber and Interpretive Sociology’; A Special Issue on Georg Simmel, **Theory, Culture and Society**, Volume 8, No 3, 1998 içinde
- Logan, John R. ‘ Still a Global City: The Racial and Ethnic Segmentation of New York’; **Globalizing Cities: A New Spatial Order?** (edt). P.Marcuse ve R. Van Kempen, First edition, USA: Blackwell Publishers, 2000
- Lojkine, Jean. ‘Contribution to a Marxist Theory of Capitalist Urbanization,’ **Urban Sociology:Critical Essays**, edt.C.G.Pickvance,Tavistock Publications,1976
- Lovering, John. ‘Global Restructuring and Local Impact’, **Britain’s Cities**, (edt) Michael Pachione, London: Routledge, 1997
- Lukacs, Georg. ‘Georg Simmel’, **GEORG SİMMELE/ Critical Assessments**, edt.David Frisby, First edition, London: Routledge, 1994
- Marshall, Gordon. **Sosyoloji Sözlüğü**,Çevirenler: O.Akınhay ve D.Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları,1999

- Martinello, Marco. ‘ Ethnic Conflict Within a Fractured Belgian Bi-national’, **Divided Europeans**,(edt) Tim Allen-John Eade,Netherlands: Kluwer Law International Publ.,1999
- Marcuse, Peter; ‘ Dual City: A Muddy Metaphor For A Quartered City’; **IJJUR**, vol.13, Issue 4, 1989
- Martindale, Don. ‘Şehir Kuramı’; **Şehir ve Cemiyet/ Max Weber,Georg Simmel, Ferdinand Tönnies**,Yay.haz.Ahmet Aydoğan, İstanbul:İz Yayıncılık,2000
- Marx, Karl ve Engels, Friedrich. **Alman İdeolojisi**, Çev. Sevim Belli ve Ahmet Kardam, 4.Baskı, Ankara:Sol Yayınları,1999
- Marx, Karl. **Kapital(1)**,6.Baskı,Ankara:Sol Yayınları, 2000
- Massey, Douglas, S. ‘ Residential Segregation and Spatial Distridution of Nan-Labour Force Population: The Needly Elderly and Disabled’, **Economic Geography**, vol.56(3), 1980
- Massey, Douglas S. ve Eggers, Mitchell L. ‘ The Ecology of Inequality: Minorities and The Concentration of Poverty’ ; **American Journal of Sociology**, Vol.95 Issue 5, Mar 1990
- Massey, Douglas S. ‘American Apartheid: Segregation and The Making of Underclass’; **American Journal of Sociology**, Volume 96, Issue 1, Sept. 1990
- Massey, Douglas S ; Gross, B ve Shibuya, K. ‘ Migragation, Segregation and the Geographic Concentration of Poverty’ ; **American Sociology Review**, Vol. 59 Issue 3, June 1994
- Massey, Douglas S. ve Denton, Nancy; ‘Dimensions of Residential Segregation’; **Social Forces**, Vol.67, Issue 2, December 1988
- Mestrovic, Stejepan. “ Modernitenin İlk Sosyologları; Simmel ve Durkheim ” , **Modernite Versus Postmodernite**, der. Mehmet Küçük, İkinci Baskı, Ankara:Vadi / Toplum Yayınları, 1994
- Mingione, Enzo. **Social Conflict and The City**, Oxford: Basil Blackwell,1981
- Mitchell, Katharyne. ‘Flexible Circulation in the Pasific Rim: Capitalizm in Cultural Context’ , **Economic Geography**, Volume 71, Issue 4, October 1995
- Moulaert, Frank. ‘Euralille/ Large Scale Urban Development and Social Polarization’ **European Urban and Regional Studies**, Vol.8(2), 2001
- Murray, Charles. **LOSİNG GROUND/ American Social Policy, 1950-1980**, U.S.A : Basic Books, 1984
- Musterd, Sako-De Winter, Marielle. ‘ Conditions for Spatial Segregation: Some European Perspectives’ , **IJJUR**,vol. 22(4),1998
- Nagy, Erika. ‘ ‘ Winners and Losers In The Transformation Of City Centre Retailing In East Central Europe, European’’, **European Urban and Regional Studies**, Sage, 8(4) 2001

- Noyelle, Thierry. **The New Technologies and Services: Impacts on Cities and Jobs**, U.S.A: University of Maryland Publication, 1985
- Oberti, Marco. 'Diversity and Complexity In Local Forms of Urban Anti-Poverty Strategies In Europe', **IJURR**, Vol. 24, Issue 3, 2000
- O'byrne, Darren. 'Working Class Culture', **Living The Global City/Globalization as a Local Process**; (edt) John Eade, London: Routledge, 1997 içinde
- Ocak, Ersan . 'Kentin Değişen Anlamı'; **Birikim**, No:86-87, Haziran/ Temmuz 1996
- Oruç, Yeşim M. 'Küresel yoksulluk ve Birleşmiş Milletler', **Toplum ve Bilim**, sayı 89, 2001
- Özdek, Yasemin. 'Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kıskaçında İnsan Hakları', **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, (edt). Yasemin Özdek, 1. Baskı, Ankara: TODAİE/ İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayını, 2002
- Pacione, Michael. 'Urban Restructuring and The Reprroduction of Inequality In Britain's Cities', **Britain's Cities** (edt) Michael Pacione, London: Routledge, 1997
- Pahl, Ray. 'Managers, Technical Experts and the State: Forms of Mediation, Manipulation and Dominance in Urban and Regional Development', **Captive Cities/ Studies In The Political Economy of Cities and Regions**, edt. Michael Harloe, Newyork: John Wiley & Sons, 1978
- Pahl, Ray. 'Market Success and Social Cohesion', **IJURR**, vol.25(4), 2001
- Pınarcıoğlu, Melih - Işık, Oğuz. 'Kent Yoksullarının Ağ İlişkileri: Sultanbeyli Örneği', **Toplum ve Bilim**, sayı 89, 2001
- Poloma, Margaret, M. **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, 1. Baskı, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1993
- Poulantzas, Nicos. **Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar**, Çev.Ş: Süer-L.F. Topaçoğlu, İstanbul: Belge Yayınları, 1992
- Quillan, Lincoln; 'Migration Patterns and The Growth of High Poverty Neighborhoods, 1970-1980'; **American Journal of Sociology**, Vol.105 Issue 1, July 1999
- Reid, Laura ve Smith, Neil. 'John Wayne Meets Donald Trump: The Lower East side as Wild Wild West', **Selling Places**, (edt.) Gery Kearns ve Chris Philo, UK: Pergamon Press, 1993 içinde
- Rifkin, Jeremy. 'New Technology and The End of Jobs', **The Case Against The Global Economy**, (edt.) Jerry Mander - Edward Goldsmith, San Francisco: Sierra Club Books, 1996
- Robertson, Roland. **Globalization, Social Theory & Global Culture**, Sage Publications, 1992

- Robertson, Roland. 'Mapping The Global Condition: Globalization as the Central Concept'; ed. Mike Featherstone, **Global Culture**, London: Sage Publ., 1993 içinde
- Rodríguez, A.; Martínez, E ve Guena, G. 'Uneven Redevelopment/ New urban Policies and Socio-spatial Redevelopment In Metropolitan Bilbao'; **European Urban and Regional Studies**, Volume 8, Issue 2, 2001
- Sabin, George. **Siyasal Düşünceler Tarihi III / Yakınçağ**, Çev. Ö. Ozonkaya, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayını: 18, Ankara, 1969
- Sassen, Saskia. **Cities in a World Economy**; California: Pine Forge Press, 1994
- Sassen, Saskia. 'Cities and Communities In The Global Economy/ Rethinking Our Concepts'; **American Behavioral Scientist**, Vol. 39, Issue 5, March/April 96, 1996
- Saunders, Peter. **Social Theory and The Urban Question**, Second edition, London: Routledge, 1993
- Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) – 2003 Yılı Programı Destek Çalışmaları 'Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler'**; Ankara: D.P.T Yayını, 2003
- Sennet, Richard. **Gözün Vicdanı**, Çev. S. Sertabiboğlu ve C. Kurultay, Birinci Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999
- Short, J. Rennie – Kim, Y. (ed.) **Globalization and City**, England: Logman Press, 1999
- Simmel, Georg. **The Philosophy Of Money**, ed. D. Frisby, Second edition, London and New York: Routledge, 1990
- Simmel, Georg. 'The Metropolis and Mental Life', **Urban Man And Society** içinde; ed. Albert N. Cousins ve Hans Nagpaul, Alfred A Knopf Inc, New York: 1970
- Siwar, Chamhuri ve Kasim, Yusof. 'Urban Development and Urban Poverty in Malaysia', **International Journal of Social Economics**, Vol. 24(12), 1997
- Sjoberg, Gideon. 'Theory And Research In Urban Sociology', **The Study of Urbanization**, ed. Philip M. Hauser ve Leo F. Schnore, Second edition, New York: John Wiley & Sons Inc, 1967
- Smith, Adrian. 'Breaking The Old'; **Geographies Of Economics**, (ed.) Roger Lee-Jane Wills, First edition, London: Arnold Publ., 1997 içinde
- Soja, Edward . **Postmodern Geographies**, Second edition, London: Verso, 1990
- Swingewood, Alan. **Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi**, Çev. Osman Akınhay, 1. Baskı, Ankara: Bilim ve Sanat, 1998
- Swyngedouw, Erik. 'Excluding The Other: The Production Of Scale and Scaled Politics'; in **Geographies Of Economics**, ed. Roger Lee-Jane Wills, First edition, London: Arnold Publ., 1997
- Sykora, Ludek. 'Local Urban Restructuring as a Mirror of Globalization Processes: Prague In The 1990s', **Urban Studies**, vol. 31(7), 1994

- Şaylan, Gencay. **Küreselleşme ve Devletin Değişen İşlevi**, Ankara: İmge, 1995
- Şenses, Fikret. **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk**, 1.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001
- Taylor, Peter vd. ‘ Remapping the World:What Sort of Map? What Sort of World?’ **Gographies of Global Change** (edt) P.Taylor, M.Watts ve R.J.Jonston , USA: Blackwell, 1995 içinde
- Tekeli, İlhan. **Modernite Aşılırken Kent Planlaması**, 1.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2001
- Telles Edward E; ‘Structural Sources of Socio-economic Segregation In Brasillian Metropolitan Areas’; **American Journal of Sociolgy**, Volume 100, Issue 5, 1995
- Tsoulouvis, Lefteris. ‘ Urban Planning, Social Policy and New Forms of Urban Inequality and Social Exclusion in Greak Cities’, **IJURR**, vol.20(4),1996,s.723
- Türk Dil Kurumu. **Türkçe Sözlüğü** , Yay.Haz. İ.Parlatır vd. Ankara:Türk Tarih Kurumu Basımevi,1998
- Wallerstein, Immanuel. ‘Culture as the Ideological Battleground of the Modern World System’; **Global Culture** (edt) Mike Featherstone, London: Sage Publ. 1993 içinde
- Warde, Alan **Urban Sociology, Capitalism and Modernity**, ABD:Mac millan Press,1993
- Waters, Malcolm. **Globalization**, Routledge, Key İdeas, New York: Routledge, 1994
- Weber, Max. ‘The Politico-Administrative Concept Of The City’, **Urban Man And The Society**, Der.Albert N.Cousins-Hans Nagpaul, New York: Alfred A.Knopf Publ.1970
- Weber, Max. **Sosyoloji Yazıları**, Çev.Taha Parla, 1.Baskı, İstanbul: İletişim,1996
- Weber, Max. **Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı**, Çev. Özer Ozonkaya, 1.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 1995
- Weber, Max. **Şehir**, Çev.Musa Ceylan,1.Baskı, İstanbul: Bakış Kitaplığı.Düşünce Dizisi , 2000
- White, James W. ‘Old Wine Cracked Bottle? Tokyo, Paris and the Global City Hypothesis’, **Urban Affairs Review**,Vol.33(4), 1998
- Wilson, William J. ve Aponte, Robert. ‘Urban Poverty’, **Annual Review of Sociology**, Volume 11, 1985
- Wilson, William J. ‘Another Look At The Trully Disadvantaged’, **Political Science Quarterly**, Vol.106, Issue 4, Winter 91-92
- Wilson, William J. ‘When Work Disappears’; **Political Science Quarterly**, Vol.1 Issue 4; Winter 1996-97

Wirth, Louis. 'Urbanism As A Way of Life', **The City Reader**, ed.Richard T. Le Gates ve Frederic Stout, First edition, London:Routledge, 1996 içinde

Yıldırım A. ve Şimşek H, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**,2.Baskı., Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2000

Zijderveld, Anton. **A Theory of Urbanity**, New Jersey : Transaction Publishers, 1998

